

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

అను

బాలవ్యాకరణసూక్తుల తేజము

(బాలవ్యాకరణోద్వేతసంజీవనీవిషయానుశీలనము)

తృతీయ భాగము

డాక్టర్ అంబడిపూడి
నాగభూషణం

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

అను

బాలవ్యాకరణసూక్తులతో

(బాలవ్యాకరణోద్వృతసంజీవనీవిషయానుశీలనము)

తృతీయభాగము

సమాసతద్వితక్రియాకృత్ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదములు

డాక్టర్ అంబడిపూడి నాగభూషణం

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

— తృతీయభాగము

ప్రతులు : 1000

ప్రచురణ ; జూన్ 1988

ప్రకాశకురాలు : అంబడిపూడి లక్ష్మీదేవి

మూల్యము : రూ. 58/-

మూడుభాగముల 'బాలవ్యాకరణసూక్తులు'

ముద్రణకు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము, హైదరాబాదువారిచే

రూ॥ 5,000/-లు అర్థిక సహాయ మందింపబడినది.

డాక్టర్ అంబడిపూడి నాగభూషణం

డాక్టర్ కె.వి.కె. సంస్కృత కళాశాల,

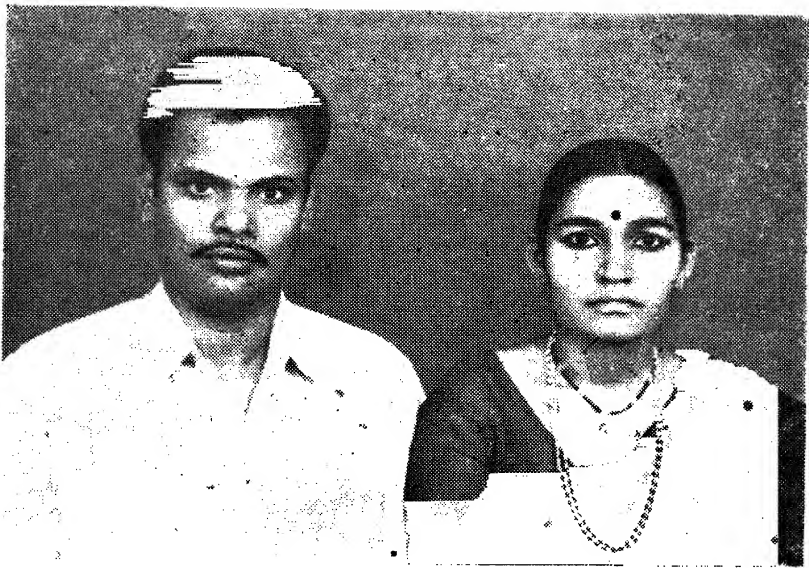
3/3, అరంధల్ పేట,

గుంటూరు-2.

ముద్రణ :

గౌతమి ప్రింటర్స్

రైలుపేట, గుంటూరు-1.

భావ :

మల్లాది శేష గిరిరావు

సోదరి :

అంజనాదేవి

వీరు వా రనునట్టిభేద వింఛుక లేక
 యెల్లవారల గణించుచు మమత
 అనసర వైనపు డాదరంబునఁ దోడు
 గా నిల్చు నాప్తతాగరిమ మెఱయ
 దప్పి కాఁకలియ నిద్ర యలసతయ లేక
 తనవెగా నెల్లరపనులఁ దీర్చు
 బావ, మల్లాది సద్వంశయశఃపుంజ
 సంవర్ధకుండు శేష గిరిరావు

బెత్తి, అంజనాదేవియ, శేష శాయి
 శ్రీనివాసుఁడు, శైలజాఘ్రియధవుండు
 నధికసుఖసంపదానుకూల్యములఁ గనఁగ
 స్వీకరింతురు గాత మీచిటుతకాన్క

కృతజ్ఞతలు

జననీజనకు లాదిలక్ష్మీప్రసాదులకుఁ బాదాభివందనములు.

లక్షణాక్షరభిక్షవెట్టి యాదరముతో నన్నివిషయములఁ బ్రోత్సహించుచున్న మాపూజ్యగురువర్యులు డాక్టర్ బేతవోలు రామబ్రహ్మంగారియెడ సదా కృతజ్ఞుఁడ.

ఇం దుద్ధరింపఁబడిన, ఉద్ధరింపఁబడకయు నాధారము లనఁదగిన యాయా గ్రంథములకర్తలకును,

ప్రథమరచనముగా నాదరమునకుఁ బాత్ర మైన యీగ్రంథ మిన్నాళ్ళ కేని మూఁడుభాగములుగా ముద్రించుప్రయత్నమున బూన్చియయిదువేల రూపాయల యార్థికసహాయమందించిన తెలుఁగు విశ్వవిద్యాలయమునకును.

కృతజ్ఞతలు

ఈప్రయత్నములో సహకరించిన మా విద్యార్థులు పాలగుళ్ళశ్రీనివాసరెడ్డి, ఘటం భావనారాయణ ప్రభృతులకృషి యెన్నఁదగినది.

ముద్రణమున నాకు శ్రమ చాలవఱకుఁ దగ్గించి శ్రద్ధతోఁ బ్రాధాన్యమిచ్చి ముద్రించిన గౌతమిప్రింటర్స్ మేనేజింగ్ పార్టనర్ శ్రీగునిపెట్టినందశేఖర్ గారికి, తగు సలహాలతో నందముగా 'అట్టహాసము'తో గ్రంథమునకు సౌముఖ్యనుగూడఁ గల్పించిన ప్రముఖకథారచయిత శ్రీవల్లూరు శివప్రసాద్ గారికి అభినందనలు.

పెక్కురవఱఁ గాక సమర్థముగా నీగ్రంథముల కూర్పరులు నేర్పరులు పి. చంద్రశేఖర్, టి.వి. రామరావులను ప్రత్యేకముగా నభినందింప వలసినదే.

ఇటఁ గొన్ని విశేషములను వీ రిట్లు వివరించిరి. 'నినవర్ణకముల (న.తద్భితము) తుదిస్వరము లోపించి సరళాదేశసంధి జరుగుట గలదు. కమ్మని+దేనె కమ్మందేనె. (నై.ష.2.99) చక్కన+పడు చక్కంబడు (ఉద్యో.1.312) [ఉ.288]

ఇట 'నినవర్ణకములు' అనఁగా నిగాగమమును. సవర్ణకము నని యర్థము నెన్నఁదగును.

చక్కజాయ మున్నగురీతిగా నప్పకవి సాధించినరూపము లసాధువు లే [ఉ.288] యనుటకు సందేహము లేదు. కాని ప్రస్తుతవివరణమున వీరును దానికిసన్నిహితముగ నవరూపములనె సాధించుచున్నారు. నినవర్ణము లలో స్వరలోప మెట్లో చేసికొనఁగా తెల్లందమ్మి నల్లందొర యిత్యాదిరూప ములు గాక తప్పునా? 'సరళాదేశసంధి' యని వివరించుచో సరళాదేశమును మాత్రమే ప్రస్తావించినను ద్రుతకార్యము లెల్ల నగును. కమ్మందేనె యనుచో నిట్ల కదా. ఈవివరణమునకు లక్ష్యముగా 'కమ్మందేనె'యన్న దొక్కటియ కన్పించుచున్నది. ఇట్టియెడలఁ బ్రౌఢ.కొన్నియెడల [సమా.13]నని చెప్పు టయె యెంతవఱ కుచితమో నిర్ణయింపరాకుండఁగా వీ రింకను సామాన్యము గాఁ జెప్పుట సంగతము కా దనక తీరుదు గదా. [చూ.ద్రు.]

ద్విత్వపరకప్రాస్యము :

'ద్విరుక్తం బగుహల్లు పరం బగునపు డాచ్చికం బగుదీర్ఘంబునకు ప్రాస్యం బగు' [13]ననుసూరినూత్రమును వీరు ద్విరుక్తం బగుహల్లు పరం బగునపుడు పదద్వయసంధిలో నాచ్చికం బగుదీర్ఘంబునకు ప్రాస్యం బగు [ఉ.76సూ] నని సవరించిరి. "పదద్వయసంధిలో" ననుదానిని వీ రధికము గాఁ జేర్చిరి. సూరిలక్షణము ననుసరించి యేకపదమునందును [సంధికి భిన్న మైనదశలో?] ద్విరుక్తహల్పరకత్వమున ప్రాస్యము రావలసియుండఁగా నది సరి కా దని యీసవరణముచే వరులవారియభిప్రాయము నెన్నవలెను వేన్నీళ్ళు మూన్నాళ్ళు [నాన్నాళ్ళు] నీళ్ళు త్రాళ్ళు కాళ్ళు విళ్ళు మున్నగు స్థలములందును గల్గుప్రాస్యమును వైయాకరణులు సమ్మతించరు. [వ్యా. సం.స.1215]నీళ్ళ మున్నగునేకపదములప్రాస్యమును వారించుటకయి యిట్లు పదద్వయసంధి యని చెప్పి రేమో.

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

తృతీయభాగము

విషయసూచిక

విషయము	బాల.సూ.	ఉ.సూ.	పుట
సమాసపరిచ్ఛేదము	26	91	1-105
1. సమాసము	1	(1)	1
2. రామునిగుణములు			1
3. సమాసభేదములు	2	2,70	2
4. తత్పురుషాదులు	3	89	4
5. దొంగభయము			7
6. రామునిబాణము			12
7. సమాసకాదులు			13
8. జ్ఞాపకసిద్ధములు		71	15
9. త్రికము	4	74	17
10. కర్మధారయము	5	—	18
11. అనేకమాటలు			30
12. బిరుదోత్తరపదకసమాసము		75	31
13. బహువ్రీహి	6	87	35
14. కఠకంఠుఁడు			37
15. ద్వంద్వము	7	89	37
16. సంబంధము-సమాసము	8	—	38
17. ధాతుజవిశేషణములు	9	—	39
18. అట్టియనుప్రయోగము	10	—	43
19. దుగాగమము	11	—	44

20.	విగాగమము	12	81	45
21.	నల్లాదులు			46
22.	ద్విత్వవరకప్రాస్వము	13	76	iv
23.	ద్విత్వము	14	77	51
24.	ముచ్చట్లు	15,16	78,79	53
25.	మూఁడు-డులోవము	17	85	54
26.	ద్విగువు-ఏకవచనము	18	86	58
27.	గనడదవలు			61
28.	వజ్జలు	19	73	62
29.	విక్కలాదులు	20	91	64
30.	అయి-అయి	21	80	66
31.	సమాసాంతకార్యాలు	22	88	67
32.	అభాసబహుప్రీహి			70
33.	మిశ్రబహుప్రీహి			71
34.	బోడి	23	84	72
35.	ఋకారము-రవర్ణము	24	26-ఆ	74
36.	సామాసికవిభక్తిలోవము	25	—	78
37.	షష్ఠి-ద్వితీయాతుల్యత	—	72	89
38.	గోగునార			100
39.	వైరిసమాసములు			102
40.	వారణావతఋంసవారు			103
41.	ఉపమానవాచకసమాసములు			104
42.	కర్మాదులతో సమాసము	26	82*	105

* ఉ.3, 25 సూత్రములు సిద్ధసమాసములనుగూర్చి వివరించునవి. ఇందుఁ గొన్ని సూత్రములు బాలి.2.సూ.వివరణమున గమనింపవచ్చును. ఉ. 26.అ.సూత్రము (సిద్ధసమాసములందు జీప్రత్యయము దీర్ఘము పాక్షికముగా ప్రాస్వ మగుటయుఁ గలదు) ప్రాస్వోదీర్ఘ సమాసేఽపి క్వచిన్ జీవః ప్రయోగతః అనువి.వి.వచన మార్ధా రముగాఁ జెప్పిరి. ఉ.27నుండి 38వఱకు సూత్రములు సంస్కృతసంధికార్యములనూ గూర్చి పేర్కొనునవి. ఉ.39.సూత్రముఁగూర్చి బాలి.క్రి.116సూ.వద్ద వరా మర్శింపఁబడును. ఉ.90.సూ.ప్రాథ.సమా.3.

తద్వితపరిచ్ఛేదము	28	33	107-141
43. తనము	1	1	107
44. విశేషవిధులు	2	2	109
45. తీకము	3,4	3,4	109
46. కడిమి	5	5	110
47. నల్లదులు	6	6	111
48. మగఁటిమ్యదులు	7,8	7,8	112
49. స్వార్థికములు	9,10	9,10	115
50. కాకత్తియలు	11-14	17-20	116
51. ఈ	15,16	21,22	120
52. అరి-ఇ	17,18	23,24	120
53. త	19	26	121
54. చెంచిత	20	27	125
55. గుబ్బెత	21	28	125
56. అడి	22	25	128
57. ఆ	23	—	128
58. ఎఱు	24-26	29-31	131
59. బంటి, కొలఁది	27	32	133
60. తనమయము			138
61. వర్ణకాంతరములు	28	33	140
క్రియాపరిచ్ఛేదము	124	121	142-329
62. లడంతములు	1-25	1,10-33	141
63. లిడంతములు			144
64. చేసినాను మొ॥			146
65. లృడంతములు			147
66. దుగాగమము			148
67. ఎడుగెడిక్కులు			148
68. భూతము-లాట్టు			149
69. ఉన్న			150

70.	లూడంతములు	26	34	150
71.	ఎడుమ			155
72.	విధి	27	35	159
73.	ద్రుతము-మకారము	28	—	164
74.	కావుతమ			166
75.	ఇంద	29	36	169
76.	పండుదము	30	37	170
77.	ముజ్జా	31, 32	38, 39	176
78.	అదాదులు	33	40	177
79.	వినవె-వినరె	34	(41)	178
80.	వినకువె		42	188
81.	చూవె-చూరె		43	185
82.	వినకురె			189
83.	చెప్పడయ్య			191
84.	రా-ర		44	192
84.	కాని		45	196
85.	అఁదె			196
86.	కద			197
87.	కదవె-కదరె			197
88.	ప్రో-రే			198
89.	ఓవర్ణకలోపము	35	46	199
90.	భావార్థము-దువర్ణము			201
91.	భావార్థము-కజీ	36	—	202
92.	మిజీ	37	48	206
93.	క్వావర్ణకము	38	49	206
94.	కొని-క			211
95.	మిక్కిలి			212
96.	వ్యతిరేకక్వావర్ణము	39	50	214
97.	చాల-చాలా	40	51	215

98.	చేదర్థము-అవ్యర్థము	41	52	216
99.	భావార్థకము-అనంతర్యార్థకము	42	—	218
100.	శత్రుర్థము	43	54	220
101.	ఎడి-ఎడు	44, 45	— 55	222
102.	వండుచున్నవాడు	46	56	224
103.	నిజీ	47	57	224
104.	క్రియాజన్యవిశేషణములు			225
105.	లకారాదులు	48	58	225
106.	కర్మార్థము	49	59	225
107.	నగించు	50	60	226
108.	శ్రుమ్మరియెడ			228
109.	కనియెడును			230
110.	చన్ నె			231
111.	పడ్వాదులు	51	61	232
112.	ఆత్మనేపదార్థము	52, 53	62, 63	235
113.	యాకు సకారము	54	64	236
114.	ఉండుచున్నను	55, 56	65, 66	238
115.	ఉన్నాను	57	67	239
116.	అఁట	58	68	243
117.	తెమ్ము	59-62	69-72	245
118.	కోకుము			245
119.	అండ్రు			245
120.	నామములు-ఇంచుక్కు	63	2	247
121.	ఉపకృతులు-నామధాతువులు			249
122.	అంగలాదులు			252
123.	అయుగాదులు	64	3	254
124.	నవించు			254
125.	అయుగభావము	65	4	255
126.	గుణము	66	5	257

127. సంకోచించు	67-69	6-8	258
128. ప్రేరణించుటకు	70	73	258
129. ప్రేరణము-చేయు			259
130. పాటిలు	71	74	260
131. ఇంచుగ్గోషము	72	75	260
132. చుగాగమము	73, 74	76, 77	260
133. ఇత్వము	75	78	261
134. పెక్కు-దేటఁగులు	76, 77	79, 80	262
135. వసుచు			263
136. కాంచు			265
137. చిత్తగించు	78, 79	81, 82	267
138. ఆదోడుకూడులు	80	83	268
139. ఉత్వమున కిత్వము	81-85	84, 88	269
140. చకారము-పత్వము	86, 87	89, 90	270
141. గర్జింపుచున్	—	93	271
142. ప-ప	88, 89	91, 92	272
143. ఆకర్జింపుదురు	90	94	273
144. ఈ	91, 92	95, 96	274
145. ఈవుత			276
146. నేతురు	93-97	97-101	276
147. పొద-పద	98	102	278
148. అయి	99, 100	103, 104	282
149. పిలుచు	101, 102	105, 106	283
150. అయియవులు-ఐబౌలు	103	107	284
151. కలుగు-కల	104	108	285
152. త్రర్థము-కల	105	109	290
153. కలుగు-లే	106	110	293
154. ఒల్లఁబాటు	107	111	295
155. చుద్-తకారము	108	90	295

156.	చేతురు			298
157.	మహాకక్రియలు	110, 113	112	299
158.	తెంచు	109	113-115	300
159.	అరుగుదెంచు	111	116	302
160.	చులోపము	112	117	303
161.	లజ్జి-అగు	114	118	304
162.	కాను	115, 116	119	306
163.	తచ్చబివలోపము	117	సమా. 83	311
164.	శబ్దపల్లవములు	118	120	314
165.	ల్పట్టునకుల్పట్టు	119	53	322
166.	భావము-సూజీ	120-122	121, 9, 47	323
167.	అనభిహితకర్త-థష్టి	123, 124	కార. 3, 4	324
	కృదంతపరిచ్ఛేదము	22	34	330-339
168.	కృత్తులు-అర్థములు	1	1	330
169.	లోపము	2	2	332
170.	ప్రేలిమి	3, 4	3, 4	333
171.	పోరాజ	5-7	5-7	334
172.	పవర్ణకాంతములు	8, 9	8, 9	334
173.	అప్పాదులు	10-13	10-13	335
174.	పుట్టువు	14-17	14-17	336
175.	గీత్వాదులు	18-20	18-20	336
176.	మఱికొన్నికృత్తులు	21, 22	21, 22	336
177.	కోలు		34	337
178.	ఇంపు-అడ			338

ప్రక్రీర్ణకపరిచ్ఛేదము	25	*	340-
179. ఋగ్వేద-రతితుల్యత	1	సంధి.2	340
180. నల్లెరు	2	అచ్చి.32	340
181. ఉయ్యేరి	3,4	33,34	341
182. అక్కటాదులు	5,6	35,36	
	7,8	25,27	342
183. మనసేకాగ్రత	9	27	342
184. అజ్ఞైతై			343
185. తొలిహల్లులోపము	10	28	344
186. పూను-పొదవు			345
187. పెండ	11,12	37,38	347
188. నీరుకోళ్	13-16	39-41,24	347
189. నీకే బ్రాతియే			353
190. పదమధ్యస్వరలోపము	17-19	29	353
191. ప్రత్యయవరకస్వరలోపము			359
192. అద్రుచు	20	30,31	362
193. వళిప్రాసలు	21	42	365
	22(23)	సంధి.37	,
	24	సంజ్ఞా.19	,
194. రేఫలు	25		366

—•••••—

* ఈ లక్షణములు చాలవలె కాచ్చికపరిచ్ఛేదమునను నితరములు కొన్నియితర స్థలము లందును ఉ.లోఁ జెప్పబడియున్నవి.

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

తృతీయభాగము

సమాసపరిచ్ఛేదము

సమాసము :

సమర్థంబు లగుపదంబు లేకపదం బగుట సమాసంబు. (1) ఈ సూత్రమును వజ్రులవా రుద్ద్యోతమునఁ బరిహరించిరి. 'సమర్థంబు' లని లక్షణమునఁ బ్రస్తావింపఁబడుటచే సూరి పదప సామర్థ్య మన నేమో వివరించెను. వీ రావివరణము సూత్రముగా నిట్లు చెప్పిరి. "పృథక్రప్తసిద్ధార్థంబు లగు పదంబుల కేకార్థభావంబు సామర్థ్యంబు. ఇది సమాసములందలిసామర్థ్యము. వాక్యములందలిపదములయన్వయము (రాముఁడు రావణుని జంపె) వ్యపేక్షాసామర్థ్యము." వరులవారియీసూత్రమునం దాలక్షణములు గానరావు. సమాస మన నేమో చెప్పకుండుటచే నది యితర గ్రంథములనుండి తెలియవలయు నని వారియభిప్రాయమా? ప్రధాన మైనసమాసలక్షణమును వీరు వ్యాఖ్యానములోఁ దెల్పిరి. వ్యపేక్షాసామర్థ్యమును గూడ నుదాహరణముతో సూత్రముననే తెల్పుట యిందలిమిక్కిలివిశేషము.

రామునిగుణములు :

"ఇంక సాధ్యము లగునలుక్కమాసములు. రామునిగుణములు, రాములగుణములు. (ఉ.245) రామునియొక్క గుణము లని యుండఁగా 'సమాస విభక్తికి లోపం బగు.... (సమా.25) అనుసూత్రముచే యొక్కవిభక్తి లోపించును గావున సూరిమతమున వీని నలుక్కమాసము లనరాదు.

వీ రిట సూరిప్రణాళికను విడచి చిం. ననుసరించుచు షష్ఠికి ద్వితీయా తుల్యత్వము విధించికొన్నవా రగుటంజేసి రామునియొక్క గుణములు, రామునిన్, గుణములు, రాముని గుణములు. అనురీతిగా షష్ఠీస్థానిక మగుద్వితీయ

నిల్చియేయుండును గావున వీని నలుక్సమాసము అందురు. ఇది యసంగతమని పైని గమనింపఁగలము.

రాములగుణము లనునది వీరిమతము ననుసరించి యైన నిట నలుక్సమాస మనుటకు వీలు లేకున్నది. కూర్చిలనునయో భవేద్వివేచితీయా తు, లు జసో లశశోఽలాంతా' త్తనియుఁ జిం. 'ల' అనుదానిని ద్వివేచితీయావిభక్తిగాఁ జెప్పినది. కావున షష్ఠి ద్వివేచితీయా(ల)తుల్యరూపము నంది యది లోపింపమిఁ జిం.లో నిట్టివి యలుక్సమాసములు గావచ్చును. కాని యావ్యాకరణమున ల ద్వివేచితీయావిభక్తి కాదు. సూరి ననుసరించి వర్ణులవారు నుద్ద్యోతమున నువర్ణ మొక్కటె ద్వివేచితీయాగాఁ జెప్పిరి. ఇంక బహుత్వమున సూరి వలెనే ద్వివేచితీయందును లడాగమమును జెప్పిరి. కావున రాములయొక్క గుణములు, రాములనున్ గుణములు అనుచో నువర్ణము ద్వివేచితీయయును, లవర్ణ మాగమము నై యున్నవి. అట్టియెడల నువర్ణరూప మైనద్వివేచితీయాకారము గలషష్ఠి లోపించినది గదా. మఱి యిది యలుక్సమాస మగుట యెట్లు? (ను ద్వివేచితీయ లోపించినను) లట్టు (ద్వివేచితీయా)విభక్తి కైతెనయాగమము గావున యదాగమన్యాయముచే విభక్తి వంటి దగును. అట్టి'ల'వర్ణము లోపింపమింజేసి యిది యలుక్సమాసమే యగు నని వర్ణులవారభిప్రాయపడి రేమో తెలియదు. కాని యట్టియెడల రాములయొక్క గుణము లనుచో యొక్కవిభక్తి లోపింపఁజేసినసూరిలక్షణమున 'ల' నిల్చియె యున్నను వీని కలుక్సమాసము అనువ్యవహారము లేనట్లే షష్ఠ్యర్థక మైనద్వివేచితీయ లోపించుటనుబట్టి యిటును నీయవి యలుక్సమాసము అనరాకున్నవి. వీరట్లు పేర్కొనుట సరి గా దనవచ్చును.

సమాసభేదములు :

'సాంస్కృతికాచ్చికమిశ్రభేదంబుచే సమాసంబు త్రివిధంబు' (2) అనుసూరిసూత్రమును మార్చి వీ రిట్లు సూత్రించిరి. "సిద్ధసాధ్యభేదమున సేసమాసము రెండువిధములు. సంస్కృతమందే సిద్ధించిన దనఁగా సంస్కృతవిభక్త్యంతవిగ్రహము గలది సాధ్యము." సూత్రము వ్యాఖ్యానప్రాయ

మైయుండుట వీరిగ్రంథమున సాధారణమే. కాని సూరి సాంస్కృతికసమాసమునే సిద్ధము సాధ్యము ననురీతిగా విభాగించెను. సూరిలక్షణము ననుసరించి సాధ్యసమాస మనఁగాఁ దత్సమములకుఁ జేయఁబడినదే. ఆచ్చికమిశ్రసమాసములకు సాధ్యసంజ్ఞ లేదు. ఆచ్చికమిశ్రసమాసములు (సంస్కృత వ్యాకరణ) సిద్ధము లగుట యసంభవము. అట్టిభేదము కేవలము సాంస్కృతికసమాసములందే, అందుకే సూరి సాంస్కృతికసమాసమునే సిద్ధసాధ్యములుగా వింగడించెను. సూరిపద్ధతిని మార్పుటలోఁ బ్రయోజనము గాని సూరి పద్ధతిలో దోషము గాని వర్ణులవారు నిరూపింపరైరి. సూరిలక్షణమును మార్పుటవలన నాయభిప్రాయమును సాధించుటకై వీరిం కొకసూత్రము రచింపవలసివచ్చినది. “సాంస్కృతికమిత్రాచ్చికభేదంబులచే సాధ్యసమాసములు మూఁడువిధములు.” (సూ. 70) ఇందును సూరిమతముకంటె భేదము గలదు. సూరి సాంస్కృతికసమాసమును సిద్ధసాధ్యములుగా విభాగించుట చేత సిద్ధసమాసము సూరిమతమున సాంస్కృతికమే యగుచున్నది. వీరు సాధ్యసమాసమును మాత్రమే యటులు పేర్కొనుటచేత సిద్ధసమాసమును సాంస్కృతిక మనుటకు వీలు లేదు. సూరి సిద్ధసమాసమును సాంస్కృతికసమాసముగాఁ జెప్పుటలో దోషఁ గేమియో చెప్పక దానిని సవరించుట ఏలకో యర్థము గాదు. సూరిలక్షణము దుర్బుత్తము గాదు. కాని పీ రాసూరి సూత్రమును దొలఁగించి 2 మఱియు. 70, రెండు సూత్రములుగాఁ జెప్పుటలోఁ బ్రయోజనమును లే దని మాత్రము గ్రహింపఁదగును.

అసలు సమాస మెల్లప్పుడును సాధ్యమే. కాని తెలుఁగుభాషలో నున్న సాంస్కృతిక సమాసములలోఁ గొన్ని సంస్కృతభాషయందే యేర్పడిన సమాసమే తెలుఁగునఁ బ్రాతిపదికగా నిలుచుచుండుటచే నట్టిచోటఁ దెలుఁగున సమాసము చేయుప్రసక్తి లేదు. కావున సిద్ధ (సాధ్య) మనుభేదము సాంస్కృతికములందే యుండును. అందుకే సూరి సాంస్కృతికములనే యట్లు విభాగించెను. ఇంక వీరు సిద్ధసమాసమును గొంతవఱకు సూరివలెనే చెప్పియును సిద్ధసమాసములప్రక్రియను గూడఁ దమవ్యాకరణమున నుపదేశించు

చుండుటచే నయ్యది యిటుఁ దమగ్రంథముచే సాధింపఁబడుట సాధ్యమే యగు ననిపించును. అందుకే యొకవేళ వీరు సమాసలక్షణమును సూరికి భిన్నముగా 'సంస్కృతవిభక్త్యంతవిగ్రహము గలది, ఆంధ్రవిభక్త్యంత విగ్రహము గలది' యని చెప్పియుందురు. తెలుఁగుసమాసము విగ్రహమున సంస్కృతవిభక్త్యంత మైయుండుట యసంగతము గదా. కాఁగా నీలక్షణమున విగ్రహము ప్రసక్తియే కేవల మనవసర మని గ్రహింపఁదగును.

ఇటు వర్ణులవారు 3 మొదలు 68 సూత్రములవఱకు సిద్ధసమాసము లనుగూర్చి చెప్పియుండిరి. 'సిద్ధసమాసలక్షణము సంస్కృతవ్యాకరణాదులవలననే తెలిసికొనవలయును' (ఉ.246) కావుననే సూరి యట్టివానిని వివరింపలేదు. కాని వీరి ట్లని నిర్ణయించియును సాధ్య మాంధ్రవ్యాకరణ సాధ్య మని చెప్పి తమయాంధ్రవ్యాకరణములో సిద్ధసమాసములు సాధించుట స్పష్టతకుఁ గావలెను. సంస్కృతవ్యాకరణము నెఱుఁగకయే తెలుఁగు వారలు తెలియుటకు వీలుగాఁ గావచ్చు నిట్లు సిద్ధసమాసములతోపాటు సంస్కృతసంధులు గూడ వివరించిరి.

'సిద్ధసమాసములందు జీవ్రత్యయము దీర్ఘము పాక్షికముగా హ్రస్వ మగుటయుఁ గలదు.' (ఉ.265) అనువీరిసూత్రము "హ్రస్వో దీర్ఘ సమాసేఽపి క్వచిన్ జీవః ప్రయోగతః' అనునధర్వణోక్తి ననుసరించి చెప్పఁబడి నట్లు వారును సూచించిరి. కాని 'కుంతీదేవి' దీనికి సరి యైనలక్ష్యము గా దని యింతకు ముందు పేర్కొనియు (వ్యా.సం.స.1194) నిట దీనికి లక్ష్యముగాఁ జూపుట విశేషము. మాద్రీదేవి, గౌరీదేవి (ఉ.265) ఇట్టివే.

తత్పురుషాదులు :

'తత్పురుషాదులకు లక్షణంబు ప్రాయికంబుగా సంస్కృతోక్తంబు యగు' (3)ననుసూరిలక్షణమును వీరు "సాధ్యసమాస మవ్యయాభావము లేదు, తక్కినతత్పురుషాదులు సాధారణముగా సిద్ధసమాసలక్షణములతోనే సాధ్యసమాసములును వర్తిల్లును' (సూ.69)అని సూత్రించిరి.

సాధ్యసమాస మనునారంభముచేతనే సాధ్యసమాసవిషయక మవుట స్పష్ట మగుచుండఁగా వీరు తమసూత్రమునఁ బైని రెండవవాక్యమునను 'సాధ్యసమాసములును' అని పేర్కొనుట మిగుల స్పష్టత కని యొందుము. సూరి ప్రాయిక మనఁగా వీరు సాధారణముగా ననిరి. సూరి సంస్కృతోక్తంబ యనఁగా వీరు 'సిద్ధసమాసలక్షణము' అనిరి. 'సిద్ధసమాసలక్షణముతోనె' యన్నవీరిలక్షణముకంటె 'లక్షణంబు సంస్కృతోక్తంబ' యనుసూరివచనమె సూటిగను నుద్దిష్టార్థమును స్పష్టముగా నిర్దేశించుచు నున్న దని గమనింపఁదగును. విశేషముగా నేమి సాధింపఁ దలచి వీ రీలక్షణముచే సాధించిరో తెలియదు. సూరివివరణము ననుసరించి తెలుఁగున నవ్యయాభావాభావ స్థితి స్పష్టము. వీ రాయంశమును సూత్రమునఁ జేర్చిరి.

సూరిలక్షణమున దోషము లని వీ రిట్లు వివరించిరి. "సూరి యీ సందర్భమున మిక్కిలిగఁ బ్రమాదపడెను. తత్పురుషాదులకు.... అని సూత్రించియు, దాని కాచ్చికసమాసములను మాత్ర ముదాహరింపక లక్ష్యములు కాని మిశ్రసమాసములను సాంస్కృతికసమాసములను గొన్నిటి నుదాహరింపసాగెను." (ఉ.276)

'ఆచ్చికసమాసములనుమాత్ర ముదాహరింపక' యనుటలో నాచ్చిక సమాసములను మాత్రమే యుదాహరింపవలసియుండఁగాఁ దదితరములను గూడ నుదాహరించె నని వీరియభిప్రాయ మూహింపఁదగును. అంతే కాని యాచ్చికసమాసము లనలే యుదాహరింపరా దని యభిప్రాయముగాఁ దలఁపరాదు. ఏ లన నెలతాల్పు, దేవరమేలు, మాటనేర్పరి, తల్లిదండ్రులు ఇత్యాదిగా సూరి చూపినయుదాహృతు లాచ్చికసమాసములే కదా. కావున మిశ్ర సాధ్య(సాంస్కృతిక) సమాసములను గూడ సూరి చూపుట పొర పా టని వీరియభిప్రాయము నెన్నఁదగు.

మిశ్రములును, సాధ్యసాంస్కృతికములును సూరిసూత్రమునకు లక్ష్యములు గాకుండు టెట్లో తెలియకున్నది. ఎవరో వ్రాసినసూత్రములకు

సూరి యుదాహరణము లిచ్చిన నేమో. కాని తాను జెప్పినలక్షణమునకు నయ్యవి యుదాహృతు లని తానే చెప్పుచుండ లక్షణమునభిప్రాయ మది కా దని తల్లక్షణకర్త నితరులు విమర్శించుటలోనిసామంజస్యమేమి?

మొదట సమాసమును నిర్వచించి పిదప సాంస్కృతికాదిగా దానిని వింగడించి యటు పిమ్మట తత్పురుషాదుల కని యిట్లు సూత్రించుటచేఁ బూర్వోక్తము లయినసాంస్కృతికాచ్చికమిశ్రసమాసములు మూఁడింటి యందును దత్పురుషాదిలక్షణము సంస్కృతోక్త మగు నని సూత్రార్థ మగుట సక్రమము గదా. సిద్ధ(సాంస్కృతిక)ములు సంస్కృతముననే యేర్పడిన వగుటచే నవి సంస్కృతలక్షణయుక్తము లగుట వేఱ విశేషముగాఁ జూప నక్కఱ లేదు గదా. కావున సాధ్య(సాంస్కృతిక)ఆచ్చిక,మిశ్రసమాసముల నీసూత్రమున కుదాహరణములుగాఁ జూపవలసియున్నది. సూరి యట్లే చూపెను. అది యుచితము.

వీరు నాచ్చికమిశ్ర(సాధ్య)సాంస్కృతికములు సాధ్యసమాసములు గాఁ జెప్పియున్నారు గదా. మఱి వీరిసూత్రమునకు మాత్ర మవి యెల్ల లక్ష్యములు గాకుండు తెట్లు? ఆచ్చికసమాసములు మాత్రమే యుదాహరణము లని తలఁచినవీ రయినను దమసూత్రమునం దిచట సాధ్యసమాసము (ఉ.69.సూ) మొదలుగా నేల పేర్కొనిరి? ఆచ్చికసమాసముల కవియే యనక పోయిరా? కాఁగా వీరిలక్షణము ననుసరించి చూచినను మిశ్ర (సాధ్య) సాంస్కృతిక సమాసము లిచట నుదాహరింపవలసినవే. వరుల వారు తద్విన్నముగా సూరిలక్షణమును విమర్శించుట వారిలక్షణమునకును విరుద్ధమే. వీరు సయిత మిట “ముల్లోకము ము న్నగుద్విగువులును సాధ్యములు సాధువు లగు” (ఉ.276) నని పేర్కొనిరే కద. మఱి సూరిని విమర్శింప నేల?

“షష్ఠీతత్పురుషకర్మధారయద్విగువులు సాధ్యసాంస్కృతిక మిశ్ర సమాసములు గావచ్చును”. (ఉ.276) అన్నవీరిపలుకులనుబట్టి యైనను సూరి మూచ్చికములనే యుదాహరింపవలె ననుట యెట్లు?

పయివాక్యమం దొకవిశేషము గమనార్హము. సూరికి భిన్నముగాఁ బేర్కొన్నవస్తులవారిలక్షణమునుబట్టి సాంస్కృతికసమాస మనఁగా సాధ్యమే. సూరి సాంస్కృతికమును సిద్ధసాధ్యములుగా విభాగించెను గావున నాతనిమతమునఁ దత్సమములకుఁ జేసినసమాసమును సాధ్య సాంస్కృతిక మనక తీతదు. వీరు సిద్ధసమాసమును సాంస్కృతికసమాసము గాఁ జెప్పలేదు. కాఁగా సాంస్కృతికసమాస మన్ననే సూరిమతమునఁదలి సాధ్యసాంస్కృతిక మనునర్థము వీరిలక్షణముచే సిద్ధ మగుచుండఁగా వీరు 'సాధ్యసాంస్కృతిక' మనుట సూరిలక్షణప్రభావమునకు లోనగుటచేఁ గావలయును.

దొంగభయము :

షష్ఠీతత్పురుషేతరసాంస్కృతికమిశ్రసాధ్యతత్పురుషములు సాధువులు కావు. దొంగభయము అనునది సూరి వ్రాసినట్లు పంచమీతత్పురుషము కానేరదు. అదియు షష్ఠీతత్పురుషమే. (ఉ.276) ఇట్టిది షష్ఠీసమాసమని నిర్ణయించియును బిదప "దొంగభయము అనునది మిశ్రసమాసము. ఇది చోరభయము అనుదానివలెఁ బంచమీతత్పురుషము గానేరదు. ఇది షష్ఠీతత్పురుషము కానోపు" (ఉ.276) ననిరి. కానోపు ననుటలో నిశ్చయము గానరాదు. ఏ మైన నీవివరణమువలన దొంగభయము పంచమీతత్పురుషము గా దనుట కయ్యది మిశ్రసమాస మవుట కారణ మని తేలుచున్నది.

సంజీవనిలోఁ గూడ దొంగభయ మనుదానిని మిక్కిలివిచిత్రాస్పదము చేసిరి. సూరి తత్పురుషాదుల కనుసూత్రమును, వివరణమును ద్విగుకర్మ ధారయౌ యనుచిం.లక్షణము నాధారము చేసికొనియే వ్రాసెననియు, నాచిం. సూత్ర మాచ్ఛికవిషయకమే యనియు నందువలన సూరి యిట సాధ్యసాంస్కృతికమిశ్రసమాసములను జూపుట సరి కా దనియు వివరించిరి. (వ్యా. సం.స.1156) చిం.విషయము గ్రంథాంతరమున స్పష్ట మగును. ఒకవేళఁ జిం. ద్విగుకర్మధారయౌ యనుదానిచే సాధ్యసాంస్కృతికమిశ్రసమాసముల

నుద్దేశింపలే దని లక్షణమున నాధారము లేకయు సంగీకరించినను సూరి యట్టి వానిని గూడఁ దెల్పుటలో ససాంగత్య మేమి? చిం.కి భిన్నముగాఁ జెప్ప రాదా? చిం.లో విరసపువచనము అనురీతివి జ్ఞాపకసిద్ధము అని వీరును గుర్తించిరి. అట్టిసమాసము బుండఁగా వానిని సూరి యంగీకరించి వివరించుటలో నిర్మూలత యెట్టిది?

దొంగభయ మనుసమాసమును వీ రందుకే తిరస్కరించిరి. ఇంకను నొకవింత యిది. 'దొంగభయము అనునది పంచమీతత్పురుష మనుట చింతా మణివిరుద్ధము. సూరి నిర్పాధ మగురామునిబాణము అనునది తప్పఁ దక్కిన యుదాహృతు లెల్ల సమాసపరిచ్ఛేదతృతీయసూత్రవివరణమున నాచ్చిక తత్పురుషసమాసములనె యుదాహరించుట నరయఁగాఁ జింతామణివిరుద్ధము కానిదొంగబయము అనునాచ్చికసమాసమునె యుదాహరించె నని తోచుచున్నది'. (వ్యా సం.స. 1012) దొంగభయ మన్నది (పీరిమతమున) చిం. విరుద్ధము గావున సూరి దొంగభయ మని యుదాహరించినట్లు తద్గ్రంథము లందున్నను దొంగబయ మనియే సూరి యుద్దేశించె నని చెప్పుట తాత్పర్యము. దొంగభయ మని చూపుట సరి కా దనుటకంటె దొంగబయ మని చూపియుండు ననుట మిక్కిలియనుచిత మనకతప్పదు. పిదప నట్లు చెప్పు కుంట కొంతవఱకు బాగే.

కాని భయం బెద్దాన నగునో దానికి వలనవర్జక మయి (చోరుని వలన భయ మన్నట్లుగనె) దొంగవలన (నితరులకు) భయ మని యర్థము సముచితముగనే కుదురుచున్నది గదా. పైఁగా వీ రింతకు ముందు దొంగ వలనిభయ మనుచోఁ బంచమి చూపియే యుండిరి. (ఉ.245) దొంగవలని భయ మనుచోఁ గలపంచమ్యర్థము దొంగభయ మనుచో నుండకుండుటకు హేతు వేమి? మాటయందలినేర్పు, మాటనేర్పు అన్నట్లుగా, దొంగవలని భయము దొంగబయము అని పంచమియు లోపించుట సంగీకరించిన దొంగ భయ మనునది పంచమీసమాస మనుటలో దోష మేమి? పైని పీరే దొంగ బయము (దొంగవలనిబయము) (ఉ.277) పంచమీతత్పురుషముగాఁ జూపి

యున్నారు. దొంగభయ (దొంగవలనిభయ) మనుచోఁ గుదిరినపంచ మ్యర్థము దొంగభయ మనుచోఁ గుదురకుండు తేమి?

సంజీవనిలో నిట్లు పేర్కొనిరి. “చింతామణిపద్ధతులచొప్పున దొంగ భయము అనుపంచమీతత్పురుషసమాసము సాధువు కాదు. ఎల్లకారకము లందును శేషషష్ఠీవివక్ష నిర్బాధము గావున దొంగయొక్క భయము దొంగ నున్. దొంగన్ దొంగభయము అని షష్ఠీతత్పురుషము మాత్రము సిద్ధిం చును” (వ్యాసం.స.1158, 1012) ‘ఎల్లకారకములందు శేషషష్ఠీవివక్ష’అను వీరివివరణమువలననే యిక్కడియొక్క-షష్ఠీ యపాదానపంచమ్యర్థమున నై న దనియు నట్లు వలనప్రత్యయార్థమున యొక్క యగుట నిర్బాధ మనియు వరులవారిసమన్వయము స్పష్టమే. దీనినిబట్టి దొంగవలన నని యుంచి నను జిం.లో సమాసము గుదురదు. కావున నాయర్థమునందు దొంగయొక్క యని యుంచుకొని సమాసమును నిర్వహింపవలెను.

పంచమీతత్పురుషసమాసము చిం.పద్ధతులచొప్పున సాధువు గాక పోయిన నటఁ బంచమ్యర్థమున యొక్క షష్ఠిని జేసి (పంచమ్యర్థక) షష్ఠీ తత్పురుషము లందురు గాక. బాల.లో నట్టిసమన్వయమే యుండవలె ననుట యేల? బాల. ననుసరించి యిట్టిపంచమీతత్పురుషములు సాధువు లగుచుం డఁగా నది సరి గా దనియుఁ, బంచమ్యర్థమున షష్ఠి చేసికొని వీనిని షష్ఠీ తత్పురుషములుగానె చెప్పవలయు ననుటయు సమంజస మగునా?

సమాసకేతరస్థలములందుఁ జిం. విభక్తిలోపము చెప్పక షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత మాత్రమే చెప్పటంజేసి వలనార్థమున యొక్క చేయవలసి వచ్చినది. అట్టియెడల సమాసమున సాధారణముగా విభక్తిలోపమును జెప్పిన నీప్రక్రియ యనవసరమే కదా! వ్యస్తతలో దొంగవలన భయ మనుచో దొంగయొక్క భయ మనురీతివ్యవహార మున్నదా? చిం.కంటె విశేషముగా సూరి సమాసమున సాధారణముగా విభక్తిలోపమును విధించెను గావున

సట్టివి బాల. ననుసరించి సాధువులే యవు చుండఁగా నేతద్గ్రంథముననె యవి యసాధువు లనుట తగునా?

సూరి సమాసమున విభక్తుల కెల్ల లోపమును విధించెను. కాన దొంగభయ మను మిశ్ర(సాధ్యసాంస్కృతికములును)పంచమీతత్పురుషము బాల. పక్షమున సాధు వగుటను పీరును స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స.1158) కాని సూరి విభక్తిలోపవిధానములోఁ గొన్నియనౌచిత్యములు ప్రస్తావించిరి.

‘సమాసవిభక్తికి లోపం బగు అనెడిసూరిసూత్రము నిర్మూల మగు టంజేసి యశాస్త్రీయము. లోపశ్చ.... అని యిట్లు చింతామణి సమాసకము లందే విభక్తిలోపము వచించెను గాని తక్కినసాధ్యసమాసములలో విభక్తి లోపము నంగీకరింపలేదు.’ (వ్యా.సం.స.1158) సూరిలక్షణము నిర్మూలము (అందుచే నశాస్త్రీయమును) అగుటకుఁ గారణము చిం. అట్లు చెప్ప కుండుట. చింతామణీయం దేమి చెప్పఁబడినదో యది యట్లే చెప్పిన మాత్రమే సమూల మగు నన్నమాట. ఉద్ద్యోతమున వీ రట్లే చెప్పిరా? ఏయుద్దేశ్యముతోఁ జెప్పెనో కాని సూరి నకారంబు ద్రుతం బనఁగాఁ జిం.లో నట్ల యుండుటచే ‘చింతామణివాసనచే’ చెప్పుట సరి కా దని (ఉ.13) సూరిని విమర్శించిరే. అయ్యది లక్ష్యవిరుద్ధ మయిన నాకారణముచే నకారంబు ద్రుతం బనరా దని చెప్పవలె. ‘చింతామణివాసన’ను హేతువుగాఁ జెప్పి రేమి? దీనింబట్టి తమ కిష్ట మైనఁ జిం. కనుగుణముగనె చెప్పవలె. తమ కిష్టము గానిచోఁ జిం. కనుగుణముగాఁ జెప్పినను దప్పే. ఇది యనుచితము కదా. కాఁగాఁ జిం. సమాసకములందు మాత్రమే విభక్తిలోపము చెప్పినది గావున సూరియు నట్లే చెప్పవలె ననుటయు సాధారణముగా సమాసమున విభక్తిలోపము చెప్పుట సరి గా దనుటయు నసంగతము లనక తప్పదు. (సూరిప్రణాళికలోనివై శిష్ట్యము పైని గమనింతము.)

ఇట నెవ్వ రేని జిం.కర్త సమాసకములందు మాత్రమే విభక్తి లోపము చెప్పుట నిర్మూల మనియు నందుచే నయ్యది యశాస్త్రీయ మనియుఁ

జెప్పిన నెట్లుండును? తనయితరవ్యాకరణములలో గ్రహించియును సూరి బాల.లో సమాసకసంజ్ఞ నే గ్రహింపలేదు.

‘సూరిరచనమునందు నెలయవరుడు (నెలచేతన్ అవరుడు) నెల ప్రభవుడు (నెలవలనన్ ప్రభవుడు) మున్నగుననిష్ఠరూపములు దుర్వాంఘము లగు’ (వ్యా.సం.స.1158) నని మఱి యొకదోషమును జూపిరి. మిశ్రములందును విభక్తిలోప మంగీకరించెను గావున నిట్లపరూపము లేర్పడిన వన్నమాట. చిం. ఇటువంటియపరూపములను సాధింపదు. చిం. సమాసకములందు విభక్తిలోపము చెప్పినది గదా. అందుకే సూరి యిటు జూపిన నెలతక్కువవాఁ డిత్యాదులను పేరు విమర్శింపలేదు. నెలప్రభవుఁ డపరూపమే. నెలవలనన్ పుట్టినవాఁడు అనుచో సమాసకమే. నెలపుట్టినవాఁ డని యగు నది సాధురూపమా? వరులవారు “సమాసకవిభక్తిలోపము నైతము కవిప్రయుక్తములందె చెల్లును” (వ్యా.సం.స.1158) అని యిటనె చెప్పిరి. నెలపుట్టినవాఁ డని కవిప్రయోగము లేదు గావున నయ్యది సమాసకమయనఁదగినను విభక్తిలోపము రాలేదన్నమాట. మఱి యట్టిసమన్వయము సూరిలక్షణమున మాత్ర మేల చేయరాదు? నెలప్రభవుఁ డనురీతికవిప్రయోగములు లేవు గావున నటు విభక్తిలోపము రా దని చెప్ప నవరూపములు వారింపఁబడునే కదా. చిం.సమన్వయమున కొకమార్గము బాల.లో వే టుక మార్గము నేల ?

కవిప్రయుక్తములందె విభక్తిలోపము వర్తిల్లు ననుటయు విచార్యము. నెలవలనఁ బుట్టినవాఁ డనుచో సమాసము చేయఁదలఁచిన విభక్తిలోపము రాకతప్పదు. సమాసమే కాని కవిప్రయోగానుసారముగా విభక్తి లోపింపదన్నచో నెలవలనఁ బుట్టినవాఁ డన్నది సమాస మగునా? ఇటు విభక్తిలోపింపకుండుటకు సమాసము కాకుండుటయే హేతువుగా గుర్తింపవలసి యున్నది. కాఁగాఁ గవిప్రయోగానుసారముగా విభక్తి లోపింప దని కాక విభక్తిలోపమునకు మూల మయినసమాసమే లే దని చెప్పుట యుచితము. ఇట్లే నెలచేత నవరుడు, నెలవలనఁ బ్రభవుఁ డనురీతిస్థలముల సమాసమే

కా దనుట యుక్తము. కాఁగా విభక్తిలోపము ప్రాప్తించుటయు నపరూపము లేర్పడుటయు నన్నస్థితి లేదు.

దొంగవలనిభయ మనురీతిగా చిం.మతమున నిత్య మగును. అ యి త్వము సమాసకములయందే యనరాదు గదా. అట్టియెడ నెలచేతన్ + అవ రుఁడు నెలచేతియవరుఁడు, నెలవలనన్ ప్రభవుఁడు- నెలవలనిప్రభవుఁ డని చిం.ప్రకార మైనఁ గావలదా? అట్టివి గలవా? సమాససాధారణమున విభక్తిలోపము చెప్పినసూరిమతమున నేర్పడు నన్నయపరూపములవంటివి యిత్యస్తలమునఁ జిం.బాల.లు రెండింట నేర్పడుచున్నవే. కాఁగా నిద్దానిం బట్టియు నిట్టిచోట్లఁ దెలుఁగున సమాసమే లే దని గుర్తింపవలసియున్నది.

కాఁగా నెలయవరుఁ డనురీతియపరూపము లేర్పడు ననునదియు సరి యైనకారణము గాదు గావున సూరి సమాసమున సామాన్యముగా విభక్తి లోపము చెప్పుట నిర్దుష్టమే యని స్పష్టము. కాఁగా దొంగవలన భయ మనుచో సమాసము చేయఁగా విభక్తిలోపముచే దొంగభయ మనురీతిగాఁ బంచమీ తత్పురుషములను జిం.కంటె విశేషముగా సూరి సాధించుట యెంతయు నుచితము. 'దొంగభయము'నుగూర్చి వరులవారు చేసినవివాదము బాల. మతానుగుణముగనే సరి కా దని గ్రహింపఁదగును.

రామునిబాణము :

'రామునిబాణము అనునది తత్పురుషాదులకు అనునీసూత్రమునకు లక్ష్యము గానేరదు.' (ఉ.276) వీరు దీనిని షష్ఠ్యలుక్సమాసముగా సాధించిరి. సూరిమతమున నీయది లుక్సమాసమే. ఒకవేళ వీరు తలఁచినట్లుగా నియ్యది యలుక్సమాసమే యనుకొన్నను బ్రస్తుతసూత్రమునకు లక్ష్యము గాకుండు తెట్లు? విభక్తిలోపింపనంతమాత్రమున నీయది సమాసమే కాదా? దీనిని షష్ఠీతత్పురుష మనరాదా? విభక్తి లోపింపలే దన్నను షష్ఠ్యంతమునకు మీఁదిపదముతో సమాస మవుట యను(వ్యధికరణ)లక్షణ మిందుఁ గలదే కదా. కావున నీయది బ్రస్తుతసూత్రమునకు లక్ష్యము గా దనుట సరి కాదు.

సమాసకాదులు :

“సూరి ‘సమాసకము - బిరుదాద్యుత్తరపదసమాసములు’ అనువానిని గ్రహించినట్లే యగపడదు. చింతామణి షష్ఠీతత్పురుషపద్ధతి నీతఁడు గ్రహించినట్లు తోచదు” (ఉ.276) బాల.లో నివ్వనిని సూరి పేర్కొనలేదు. అంత మాత్రమున వీనిని సూరి గ్రహింపలే దనుట యసమంజసము. “సమాసంబు కేవలవికృతిపదంబులతోడిది సమాసకం బుండు. (5.12) కేవలవికృతి పదంబుతోడిది సమాసకంబు, జననామంబులకు రాజాదులు .... ఇత్యాదిగా శ.ల.సం.(ప్ర.21)లో వీనినిగూర్చి సూరి ప్రస్తావించియేయున్నాఁడు.

షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యత్వవిధానముకంటె మేల్తర మగుప్రణాళిక నెన్నుకొన్నవాఁడగుటచే సూరి చిం. అనుసరించిన షష్ఠీతత్పురుషపద్ధతిని, సమాసకసంజ్ఞను గ్రహింపలేదు. చిం. పేర్కొన్న తిజ్జాధ్యసంజ్ఞాదులవలెనే పరిహరించెను. (వీరును దిజ్జాధ్యసంజ్ఞను జెప్పినట్లు గానరాదు.) సూరి ‘గ్రహించినట్లే’ యనుటలో వరులవారియభిప్రాయ మేమో, వానిని స్వీకరింపలే దనియా? తెలియలే దనియా? మఱి సూరికిఁ జిం.సూత్రము లర్థములు గాలే దందమా? బాలసరస్వత్యాదులవ్యాఖ్యలను జూచి యైనను దెలిసికొనలేక పోయెనా? సూరియభిప్రాయము నెఱుంగమిచేతనే వరులవా రాతనిప్రణాళిక సంగీకరింపలేకపోయి రన్న నె ట్లుండును?

ఇంతకును సమాససంజ్ఞను వీరును సూత్రముచే విధించియుండలేదు. “కేవలాచ్చికపదములతో ఘటిల్లినసమాస మాచ్చికము. దీనిని సమాసక మనియు నందురు.” (ఉ.277) అని సమాసకము లనుట గల దని వివరణ మునఁ దెల్పిరి. చిం. విభక్త్యాదిలోపకార్యమును సమాసకములందుఁ జెప్పెను. అందుకయి యాచ్చికసమాసములకుఁ బ్రత్యేక మగువిభాగమును నొకసంజ్ఞ యును, నావ్యాకరణమున నవసర మైయుండవచ్చును. కాని సూరి యా మార్గము ననుసరింపలేదు. సమాసముల నెల్ల సామాన్యముగనే విభక్తిలోప మును జెప్పెను. బాల.లో ఆచ్చికసమాసములను గూర్చి ప్రత్యేకవిధులును

గానరావు. ఉన్నను అచ్చికసమాసములుగా వ్యవహరించినఁ జాలును. కాఁగా సమాసకసంజ్ఞావిధానమువలనఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రయోజనము లేకుండటచేతనే సూరి చిం. చెప్పినతిజ్ఞాద్యసంజ్ఞాదులవలె దీనిని బరిహరించెను. అందు గుణమె కాని దోషము లేదు. దానిని వీరు ప్రత్యేకముగా గుర్తించిరి. కాని దానిచే వీరు సాధించినప్రయోజన మేమి? చిం.లో నున్నప్రయోజనము గూడ వీరిట లేకుండఁ జేసిరి. అందుకే యాసంజ్ఞను సూత్రమున విధింపక వివరణమును దెల్పి రేమో. అట్లు వివరింపలే దనియా సూరి దీనిని గ్రహింపలేదని విచుచ్చించుట?

ఇక షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యతవిషయము. ఇది పరిహరించినసూరి ప్రణాళికలోనియొకప్రయోజమును వీరే యిట సూచించియున్నారు. “షష్ఠీ తత్పురుషేతరతత్పురుషములవలెనే (దొంగభయము?) కర్మధారయద్విగువులును జింతామణిసూత్రములచేతను, మహాకవిప్రయోగములచేతను జ్ఞాపితము లగునవి యభ్యనుజ్ఞాతము లగును” (ఉ.277) అట్లభ్యనుజ్ఞాతములనఁదగినవానిని గూడ సంగ్రహించునట్టిసూరిప్రణాళిక సరిపడుచుండఁగా దానిఁ దిరస్కరింప నేల? చిం.సూత్రములు, మహాకవిప్రయోగములతోపాటు సూరిలక్షణము పైని గూడ నుచిత మగుప్రమాణబుద్ధి యుంచిన బాగు గదా.

షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యత్వవిధానము ననుసరించుటలో వీరివివరణము నను భేదము గమనార్హము.

కన్నుంగవ- (కన్నులయొక్క + కవ) పులుగు తేఁడు- (పులుగులయొక్క + తేఁడు) ఇట్టియెడల కన్నులకవ అని యుండ నక్కఱలేదు. సమాససామాన్యలక్షణముచొప్పున నలౌకికవిగ్రహమందే సమాససంజ్ఞ గలిగి కన్నులయొక్క మొదలగురూపములు కలుగక ముందే విభక్తిలోపాదికమున సమాసప్రాతిపదికము సిద్ధించును. (ఉ.277) సూరి యిట్టిపద్ధతి యనుసరింపనందువలన నీయవి గానెర వని వీరియభిప్రాయము గావచ్చును. కాని యిదే మార్గములో వీరిప్రక్రియలోఁ గూడ భేదము గలదు. సమా.72సూత్ర

ముచే వీరు సమాసకములయందును షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత్వమును విధించి యున్నారు. ఇది షష్ఠీతత్పురుష మయియుండఁగా షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత్వము రాకనుబద్ధిభక్తులు లోపించుటకుఁ గారణ మేమి? కంటిపాపము న్నగు చోట్ల ద్వితీయాతుల్యత్వము చేయక మానరు గదా. కానిచో నారూపము గాదు. ఏ మైనను షష్ఠీతత్పురుషములందును షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత్వము నియతము గాదు. అట్టిదానికి వీ రాలక్షణమున నవకాశమును గల్పింపలేదు. షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యతనుగూర్చి పైని విపులముగాఁ జూతము.

జ్ఞాపకసిద్ధములు :

వీ రిటు విశేషముగా నొకసూత్ర మిట్లు వ్రాసిరి. “జ్ఞాపకసిద్ధసమాసములు సమాససామాన్యశాస్త్రముచొప్పున సాధ్యములు గావు. వానియందాయాసంధ్యాదిసూత్రములవిశేషవిడులచొప్పునఁ దత్తద్విశేషవిధ్యనుకూలముగా నాయాసమాసములప్రక్రియ నడచును.” (సూ.71) ఇది యొకసూత్రముగాఁ జేర్కొనఁబడుట యాశ్చర్యమును గొల్పుటలో వింత లేదు. వివరణముగాఁ జూపఁదగినది.

‘నిర్దయః—అలు నిర్దయరాలు. దీనికి సమాసమే సాధువు కాదు. అయినను సంది 26సూత్రపువిధిచే వీనిసమాసము జ్ఞాపిత మై ఉత్వమును సిద్ధించు’ (ఉ.278) ననిరి. ఇటు సమాసము సమాససామాన్యశాస్త్రముచే సిద్ధింపదు. కర్మధారయమునఁ జూర్వపదము త్రికస్త్రీసమముగంతధాతుజ విశేషణముల నెది యే నొకటి గావరె. ఇది యేదియుఁ గాదు. నిజమే. కాని సూరి బల్లిదాదిసూత్రమున వివరణముతోఁ జెప్పఁగా వీరు సూత్రమునఁదే (సంస్కృతతుల్యము లనుటతోపాటు) మహాతీవిశేషణము లవునవు డాలు శబ్దముతో సమసించు ననిరి. (అచ్చి.3) ఆసూత్రమునను సంది 26సూత్రమును బ్రస్తావించిరి గాని ‘సమసించు’ నని సమాసము నచ్చటనే (అచ్చి.3) విధించియే యుండిరి గదా. సంస్కృతతుల్యత్వమునుబట్టి యీసమాసము సిద్ధింపఁజేయఁగా నది సంస్కృత(సమ)ములకు సిద్ధింపదా? వీరు ఉ.తత్స.74

సూత్రమున శ్రీమంతురాలు (బాల.తత్స.71) అని యుదాహరించిరి. దానిం బట్టియు సీసమాసము గుర్తింపఁదగియున్నది. కావున సంధి. 26సూత్రము చేతనే యిట్టిసమాసము జ్ఞాపిత మవు ననుట విచార్యము.

శోకార్తములు + ఒడలులు శోకార్తపుటొడలులు మున్నగుచోట్ల సంధి. 30వసూత్రముచొప్పున వీనిసమాసాదికము జ్ఞాపిత మై తత్సూత్రానుగుణముగా ముగాగమము నిల్చుట దానికి పుంప్వాదేశము మున్నగునవి యగుట సంభవించును. (ఉ.278) సూరిప్రణాళికను మార్చుకొనుటచేతనే వీరు సమాసములు పెక్కింటిని జ్ఞాపకసిద్ధములుగాఁ జెప్పవలసివచ్చినది. సూరిషుతమున శోకార్తములు + ఒడలులు అని యుండఁగా సమాసవిభక్తి (లు) లోపింపఁగా మువర్ణమునకు పుంపు లగుట మొదలగునవి సామాన్యముగనే సిద్ధించును. ప్రాతిపదికకు విహితమైనముగాగమము నిగాగమము వలెనే విభక్తి కాదు గావున సమాసమున లోపింపక పైరూపములు సాధారణముగనే యేర్పడును. ఐరులవారు మిశ్ర(సాధ్య) సాంస్కృతికసమాసములలో షష్ఠీతత్పురుష మొక్కటియే సామాన్యశాస్త్రసిద్ధముగా భావించిరి గావున నిట్టి వనేకము వీరికి సమాససామాన్యశాస్త్రసిద్ధములు గావు. ఇట్టివాని నెల్ల సూరి సమాససామాన్యవిధిచేతనే సంగ్రహించుచుండఁగా నాప్రణాళికను బ్రమాదముగా నిరసించి పెక్కుస్థలములు జ్ఞాపకసిద్ధములు చేయు టేల? శాస్త్రగౌరవ మిసుమడింపఁజేయుటకుఁ గాఁబోలును.

కృష్ణ + రాయఁడు. కృష్ణరాయఁడు. మున్నగు చోట్ల సమాస (71వసూత్ర మని ముద్రణమున నున్న దది యచ్చుపొరపాటు. ప్రస్తుత సూత్రమే 71.) 75సూత్రముచొప్పున శుద్ధసంస్కృతపదముతోడిసమాసము సాధు వగుచున్నది. (ఉ.278) 'శుద్ధసంస్కృతపదముతోడి' యన్నను నయ్యది యిటఁ బూర్వపదమే యైయుండు. అనలు శుద్ధసంస్కృత మనుట యుఁ బొరపాటు. ఈసమాసమును జ్ఞాపితము చేయుచున్న 76సూత్రమునొద్ద వీరు దీనిని కృష్ణఁడు + రాయఁడు అని తత్సమముగాఁ జూపియెయున్నారు.

అదియ యుచితము. కావున నిటఁ దత్సమ మనక శుద్ధసంస్కృత మనుట సమంజసము గాదు గదా. 75 సూత్రమున నిట్టిచోట్ల సమాసమే విధింపఁబడి యున్నది. కావున నిద్దానిని వీరు జ్ఞాపితసమాసములచోఁ జూపవలసినయవ సరము గానరాకున్నది. ఇందు విశేషాంశ మేమియు లేమి వర్ణనలవారి యీసూత్రము వ్యర్థము.

త్రికము :

ఆ ఈ ఏ యనుసర్వనామంబులు త్రికంబు నాఁబడు (4) ననుదానిని వీరు తమగ్రంథమున సూత్రముగాఁ జెప్పలేదు. త్రికంబుమీఁది (ఉ.77సూ.) అని యీసంజ్ఞ నుపయోగించి యట వివరణమునం దీసూరిసూత్రము నుదాహరించిరి.

ఆ ఈ ఏ అనుసర్వనామప్రాతిపదికములు త్రిక మనఁబడును. (ఛా. సమా.4) (ఉ.284) త్రికమునుగూర్చి చెప్పినవర్ణనలవారివాక్యము స్వీయమే. ఖా.ల.సూత్రసంఖ్య నిచ్చుటచే నది సూరిసూత్ర మనుకొనరాదు. సూరిసూత్ర మాధారముగా నట్లు స్వయముగాఁ జెప్పి రనవలె. ఏ లన సూరి సర్వనామము లనెనే కాని 'సర్వనామప్రాతిపదిక' లనలేదు. అన నక్కఱ లేదు గనుక. ఆ ఈ ఏ యనునవి ప్రాతిపదికములే యయియుండఁగా మఱలఁ బ్రాతిపదిక లనుట వివరణమే యగును. సూత్రమున వివరణ మేల? అవసర మైనఁ బదపఁ జేసికొనవచ్చును వ్యాఖ్యానము. సూరిసూత్రము నిర్దుష్టమే. వర్ణనల వారును సూత్రముగాఁ జెప్పలేదు. వివరణమునఁ జూపిరి.

ఇది సూత్రముగాఁ జెప్పుటలోనిదోష మేమో వారు వివరింపలేదు. సూత్రముగాఁ జెప్పవలసినది యగుట నిర్దుష్టము.

కర్మధారయము :

కర్మధారయంబు త్రికస్త్రీసమముగంతదాతుజవిశేషణపూర్వపదంబయి

యుండు (5) సమాసూరిసూత్రము దుష్ట మని వరుసగా నిట్లు ప్రతిపాదించిరి.

‘అ ఈ ఏ అనునవి పదములు కావు. కావున నట్టిత్రికమునకు సమాస యోగ్యతయే లేదు. కావున సమా. 76 సూత్రముచొప్పున వానిసమాసము ప్రత్యేకముగా సూత్రింపనగును. (ఉ. 283) (వ్యా. సం. సం. 1198) కావునఁ ద్రికము నీసూత్రమునఁ జెప్పరా దని వీరినిర్ణయము.

ప్రత్యేకముగా విధింపవలయు నన్నపి రది యెట్లు సాధించిరి? ద్వీరుక్తం బగు- అను 76 సూత్రము గాని, త్రికంబుమీఁదిహల్లునకు- అను 77 సూత్రము గాని ప్రత్యేకముగా వీనికి సమాసము విధించుట లేదు. ఇట్లు వివరించిరి.

అ ఈ ఏ అనుసర్వనామప్రాతిపదికములు త్రిక మనఁబడును. (బా. సమా. 4) ఈసూత్రపుజ్ఞాపకముచేతఁ ద్రికాదిమిశ్రసమాస మభ్యనుజ్ఞాత మగుచున్నది. (ఉ. 284) ఈసూత్ర మనఁగా 76, 77 సూత్రములు గావచ్చును. బాల. సమా. 4 సూత్రమును వీరు సూత్రముగాఁ జెప్పలేదు గదా. త్రిక సంజ్ఞను జెప్పినయాసూత్రముచే సమాసము జ్ఞాపిత మవుటయుఁ గేవల మసంభవము. హ్రస్వము చెప్పిన 76 సూత్రముకంటెఁ ద్రికంబుమీఁది. అను 77 సూత్రముచే నీసమాసము జ్ఞాపిత మయిన దను తొప్పును. ఇంతకును దీనిచే నభ్యనుజ్ఞాత మగున దేమి సమాసము? త్రికమునకు మీఁదిపదముతో సమాసమా? మిశ్రసమాసమా? అ + అది అయ్యది యనురీతిగా నాచ్చికసమాసములయెడ వీవిధి సార్థకమె యగుచుండఁగా నియ్యది మిశ్రసమాసములకు జ్ఞాపక మగుట యెట్లు? ఇట్టి వాచ్చికసమాసములు లేనపుడే మిశ్రసమాసములందు మాత్రమె యుండవలయుటంజేసి త్రికాదిమిశ్రసమాస మభ్యనుజ్ఞాత మవునట్లు చెప్పవచ్చును. అచ్చికసమాసములు గలవు కావున నిటు వరుల వారు మిశ్రసమాసములను బ్రస్తావించుట యసంగతము. సూరిప్రణాళికను దిరస్కరించుటచే నె క్లేని మిశ్రసమాసములు జ్ఞాపకసిద్ధములు చేసికొనవలసినస్థితిచే వీరు మిశ్రములను గలుపుచుండిరి.

త్రికముమీదిహల్లునకు ద్విత్వము గల దనుటచేఁ ద్రికము పూర్వ పదముగా నుండుట గల దని యర్థముతో నీసమాసము జ్ఞాపిత మయినదం దము. కాని యిట మాత్రము త్రికమునకు వీరు ప్రత్యేకముగా సమాసమును విధించిరా? ఇంకను 'త్రికంబు పూర్వపదం బయియుండు' ననుసూరిలక్షణమే ప్రత్యేకవిధానముగా నున్నదే. ప్రత్యేకవిధానము నంగీకరింపక ప్రత్యేకవిధానము చేయవలె ననుచు జ్ఞాపితము చేయువర్ణులవారిమార్గ మెంత సక్రమముగా నున్నదో వేఱ చెప్ప నక్కఱ లేదు.

అసలు వీ రనుసరించినపద్ధతిలో నీసమాసమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్ప వలసినయవసరము గానరాదు. 'అది + కన్య-అక్కన్య, వానికిన్ + పురుషునకున్- అప్పురుషునకున్ ము న్నగుచోటులందు అది, వానికిన్ ము న్నగు రూపములు సిద్ధింపకముందే సమాససంజ్ఞ కలిగి విభక్తిలోపాదికము గల్గుట చేత ఆఈవి అనుప్రాతిపదికలు నిల్చుటయు సంభవించెను' (ఉ.295) సూరి వలెఁ గాక వీరు సమాసములలో నలౌకికవిగ్రహమును, నందు సంస్కృత విభక్తులే లోపించుటయు ననుమార్గ మెన్నుకొనిరి. కావున వాఁడు కొడుకు అనుచో ఆ + ను కొడుకు + ను- ఆకొడుకు అనురీతి నేర్పడుటలో విశేష మేమి? (ఉ.242) కావున వీనిసమాసమును బ్రత్యేకముగా సూత్రింప నగు నని వీరు చెప్పట వీరిప్రక్రియావిధానమునుబట్టియే యవసర మని నిర్ణయింపదగును.

సూరి యిట్టిప్రక్రియామార్గము ననుసరింపలేదు. మఱి యాతనిమతమునఁ ద్రికమునకు సమాసము ప్రత్యేకముగా విధింపవలసినయవసర మున్నదా? ఉన్న దన్నఁ 'ద్రికంబు పూర్వపదం బయియుండు' నన్నయీలక్షణ మట్టి దనుట యింతకుముందే గుర్తించియుంటిమి. కాని యిట నింకను బరిశీలించి నిర్ణయింపవలసినయంశ మొండు గాననపుచున్నది.

'కర్మధారయంబు త్రిక- పూర్వపదం బయియుండు' ననుసూరిలక్షణమున (ద్వంద్వాదులవలె) త్రికాదులకు మీదివిశేష్యముతోఁ గర్మధారయ

మును విధించుట ప్రధానముగాఁ దోఁపదు. కర్మధారయస్వరూపాభివర్ణ సమై యందుఁ గలదు. 'ఆకస్య-అనుకర్మధారయసమాసమున 'ఆ' అనునది పూర్వ పదముగా నున్నది' యనురీతిగాఁ జెప్పుటయే కాని 'ఆ అనుదానికి కస్య యనుదానితోఁ గర్మధారయ మగు' నని చెప్పుట సూత్రాభిప్రాయము గా దేమో. అపక్షమున నీయవి పదములు కావు కావున సమాసయోగ్యత లే దిత్యాదిగా వర్ణులవారు వివరించుట సరి కా దని చెప్పవచ్చును. రాముఖాణ మనుచో రాము అన్నది పూర్వపద మనుచో అది పదము గాదు గావున నట్లు చెప్పరా దనుట యెట్లు యుక్తము గాదో యట్లే యిదియును. అయిన సూరిమతము ననుసరించి ఆకస్య యని యేర్పడుట యెట్లు? అది + కస్య అనియె యుండఁగా (మిశ్రసమాసము సూరిమతమున జ్ఞాపితము చేసికొన నక్కఱ లేదు.) ప్రస్తుతవిధానముచేతనే అది యనుదానికి 'ఆ' యను(సర్వ నామ)త్రికరూపము గల్గు నని చెప్పఁదగు. ఈయంశ మింకను నిశితముగాఁ బరిశీలింపవలసియున్నది.

అట్లు గాక ఆఈఏ యనుప్రాతిపదికలకే సమాసము వివక్షిత మైన దన్నపక్షమునను నం దసాంగత్య మేమి? సమాసయోగ్యత లేదు గావునఁ బ్రత్యేకముగా విధించుకొనవలె ననిరి పీరు. ప్రత్యేకముగా విధించినఁ బ్రాతి పదికమున కై నను సమాస మగును గదా. అట గుణవంతురాలు ఇత్యాదు లెట్లయినవి? అట్టి లోరాలుశబ్దైన సమానార్థకతా యది- అని చెప్పుటచేతనే కదా. (వ్యా.సం.స.357) 'కర్మధారయంబు త్రిక- పూర్వపదం బయియుండు ననునీలక్షణమే యట్టిప్రత్యేకవిధానముగా గుర్తింపఁగా నీప్రాతిపదికలకు సమాస మగుటలో వింత యేమియు లేదు గదా. త్రికంబుమీఁదియసంయుక్త హల్లునకు ద్విత్వంబు' అనుదానిచే జ్ఞాపితము చేసినవర్ణులవారిమార్గముకంటె 'కర్మధారయము త్రిక- పూర్వపదం బయియుండు ననుసూరిలక్షణముచేతనే యిట్టిసమాసములు సముచితములుగా సాధింపఁబడును.

కావున నీసూరిసూత్రమునఁ 'ద్రిక' శబ్ద ముండుట యవసర మని గుర్తింపఁదగును.

‘స్త్రీసమముతోడికర్మధారయమును వేఱ చెప్ప నేల?’ (ఉ.283) యని ప్రశ్నించిరి. అనఁగా సూరిసూత్రమందలిస్త్రీసమదశము వ్యర్థ మని భావము. అందుకే కాఁబోలు, దమలక్షణమున వీ రద్దానిని దొలఁగించిరి. వేఱ చెప్ప నేల యందు రేమి? స్త్రీసమమునకు సమాసము మఱి యే దేని శాస్త్రముచే సిద్ధించుచున్నదా? దాని నుదాహరించిన బా గుండెడిది. స్త్రీసమమునకుఁ గర్మధారయము గుదు రనిచోను, అట్లు సమాస మగుట వే తొకసూత్రము చే సిద్ధ మైయున్నచోను మాత్రమె యీసూత్రమున స్త్రీసమశబ్దము వ్యర్థ మగును. అట్లు గాకుండుటచే సూరిలక్షణమున స్త్రీసమశబ్ద మవసర మని గుర్తింపక తప్పదు గదా.

కర్మధారయసామాన్యలక్షణము ననుసరించి విశేషణము లెల్లఁబూర్వ పదములుగా నుండఁదగినవే. అవి త్రికస్త్రీసమముగంతథాతుజవిశేషణములు మాత్రమె యనియు నితరము లుండ వనియు సూరిలక్షణము నియమించు చున్నట్లు గ్రహింపవచ్చును. పీరు దమసూత్రమున ‘డుమంతములు గా’ వని చెప్పిరి. ఏవి యుండునో కాక యేమి యుండవో తెల్పుట యుక్త మని వీరియభిప్రాయము గాఁబోలును.

స్త్రీసమములు పూర్వపదములుగా నుండుట సహజసిద్ధమై కాన వేఱ చెప్పఁ బని లే దని భావించుచో మఱి వీరు తమసూత్రమునఁ బూర్వపదము ‘మువర్ణకాంతము గావచ్చు’ నని యేల చెప్పిరి? మువర్ణకాంత మగుటను వీరు చెప్పుట యుచితమె. కాని స్త్రీసమ మగుటను సూరి చెప్పుట యుచితము గాదు. పూర్వపదము లేవి యగునో చెప్పుటలో లాఘవముతోపాటు సమగ్రత కూడ సూరిలక్షణమున సిద్ధించినది. అట నట జ్ఞాపితములు చేయుటకంటె సూత్రమున స్పష్టముగా నిర్దేశించిన సూరిమార్గ ముచితము.

ద్వంద్వాదులలో నేది కూడదో యది చెప్పక సూరివలెనె పీరును నేది యుండునో యదియే పేర్కొనిరి. ఇట సూరి స్త్రీసమమును బేర్కొనుట

యవసరము, సంప్రదాయానుగుణము నని గమనింపఁదగును.

“వర్ణకాంత_ అనినచో ముగంతసిద్ధి యగును గాని ముగంత_ అనుటచే మువర్ణకాంత అనువర్ణము రానేరదు గదా. అపట్టున సరసపువచనము అనుదాసిసిద్ధి యెట్లు?” (ఉ.283) కావున సూరిసూత్రమున ‘ముగంత’ అనుట సరి గా దనియు మువర్ణకాంత అనవలయు ననియు వీరియభిప్రాయము. ఇది యుచితముగానే కన్పించుచున్నది.

కాని యిటు ముగంతశబ్దముచే సూరి యాగమమునే యుద్దేశించె నని భావించుట కవకాశము గానరాదు. సూరి దీనికి లక్ష్యముగా బెడిదపుటడిదము అనునది చూపెను. బాల.చే సాధ్యము గా దని వర్ణులవారు పేర్కొన్న ‘సరసపువచనము’ వంటిదే బెడిదపుటడిదము. ‘అడిదము’ అనునేకవచనాంత రూపమునుబట్టి పూర్వజడము మువర్ణకాంతమే కాని ముగాగమాంతముగాదు. అసలు ముగాగమాంత మనుటయే సమర్థింపవలసిన దై యున్నది. మువర్ణకేతర మయినవిభక్తి బర మగునపుడు ముగాగమ మగును. అట్టియెడల మువర్ణకేతర మయినయోవిభక్తియే యంతమం దుండును గాని ముగాగమ మంతమం దుండదు గదా. ఇంక సమాసమున విభక్తి లోపించును గావున ముగాగమమే చివరి దవుటవలన ముగంత మని యుండు నని సమర్థించు కొనవలసియుండును. అది యెంతవఱ కుచితమో చెప్పఁజాలము.

ఇంక బెడిదపుటడిద మనులక్ష్యము ననుసరించి ‘ముగంత’శబ్దముచే మువర్ణకాంతమునే సూరి యుద్దేశించె నని చెప్పకతీతదు. అట్టియెడల మువర్ణకాంత_ అనుదైర్ఘ్యమును, మ్వంత అనురీతి నస్పష్టక్షిప్తతలను వారించుటకై యుచ్చారణసౌకర్యమునకుఁగాను మువర్ణముపై కకారమును జేర్చి సూరి ముగంత_యని ప్రయోగించె నని యెన్నఁదగును. మొత్తముపై ముగంత అనుటలో నాగమమే సూరి యుద్దేశించె ననుట (ఆతఁడు చూపిన లక్ష్యము ననుసరించియు) విరుద్ధమే. మువర్ణకాంతమునే సూరియుద్దేశించె ననుట స్పష్టము.

అయ్యును - మువర్ణకాంతంబులయు బహువచనంబునకు (కార. 20) అనుచోవలె నిచటఁ గూడ సూరి మువర్ణకాంత- అనియె చెప్పిన నింకను స్పష్టముగా నుండెడి దనవచ్చును. ప్రయోజనాంతర మెది యేని సూరి యుద్దేశించె నేమో తెలియకున్నది.

‘ధాతుజవిశేషణములును స్త్రీసమములె. అట్లంగీకరింపనిచో వానికిఁ బ్రథమైకవచనలోపము గల్గు తెట్లు? కల్గనిచో వానికి వాక్యప్రయోగయోగ్య మగుపదత్వము సిద్ధించు తెట్లు?’ (ఉ. 283) అనిరి. అనఁగా ధాతుజవిశేషణములు వేఱుగాఁ బేర్కొన నక్కఱ లే (అవి స్త్రీసమములు గాన స్త్రీసమశబ్దముచే సంగ్రహింపఁబడును.) దని దీరియభిప్రాయము.

ధా.వి లు స్త్రీసమములు గావు. (చూ. ద్రు.) ధాతుజవిశేషణములకు విభక్తి వివక్షించునపుడు తచ్చబ్ధం బనుప్రయుక్తం (సమా. 9) బయి విభక్తితో వచ్చినవాఁడు, వచ్చినది మున్నగురీతిగాఁ బదత్వముతో వాక్యప్రయోగయోగ్యములగుచునే యున్నవి. ఇట్లుప్రథమైకవచనము నిల్పియుండుటచే ఏనిని స్త్రీసమము లనుట కుదురదు. వచ్చులవారిమతముచొప్పున నివి స్త్రీసమములు. కావునఁ బ్రథమైకవచనలోపముతోఁ బ్రయోగయోగ్య మగుపదత్వము కల్గఁగా రాముఁడు వచ్చిన, సీత రాఁగల, లక్ష్మణుఁడు రాని- మున్నగురీతిగాఁ బ్రయోగింపఁబడుచుండవలయును. కాని యట్టి వుండవు.

వీరు సూరిలక్షణము నింకను విస్తృతపఱచి “విశేషణములకు విభక్తి వివక్షయందుఁ దచ్చబ్ధం (అది, వాఁడు- అవి- వారు మొ॥ ఆశబ్దరూపములు) బను బ్రయుక్తం బగు- చేయుచున్నవాఁడు” (ఉ. 289) అని చెప్పిరి. విభక్తివివక్షలో ననుప్రయుక్త మవు ననుటచే చేయుచున్న- అనువిశేషణమునకుఁ బ్రథమావిభక్తి వివక్షింపఁగాఁ దచ్చబ్ధము విశేషణముపైఁ జేరి యేకత్వమున మహద్భమునందు చేయుచున్నవాఁడు అని యవుచున్నది. ఇది ప్రథమైకవచనాంతరూపము. (ద్వితీయాదులలో చేయుచున్నవానిన్, చేయుచున్నవానిచేత ననురీతిగా నగును.) ఇటఁ బ్రథమైకవచనలోపప్రసంగమే లేదే.

వీనిని స్త్రీసమము లనుట యెట్లు. డుమంతకార్యము లవుచుండఁగా. వరుల వారియభిప్రాయము పైని విపులముగాఁ బరామర్శింతము.

కాఁగా ధా.వి.లు స్త్రీసమము లనుట సూరిప్రణాళికకే గాక వరుల వారిప్రక్రియావిధానమునకును విరుద్ధమే. ఇట్లు ధా.వి.లు స్త్రీసమములకంటె నితరము లగుటచేఁ బై సూరిసూత్రమందలిస్త్రీసమశబ్దముచే నివి సంగ్రహింపఁబడనేరవు గావున వానిని బ్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనుట యవసరము. సూరి యట్లు చెప్పట యుచితము.

సంజీవనిలో మఱియుఁ గర్మధారయమే యన నేల? మూఁడులోకములు నాలుగువిధములు మున్నగుద్విగువులు సయిత మిట్లుదాహరింపఁదగినవే కద.' (వ్యా.సం.స.1198) యనిరి. అనఁగా మిశ్రములు కర్మధారయములై గాక ద్విగువులను గలవని యుద్దేశ్యము. అట్టిచో 'కర్మధారయమే యన నేల?' యనుట వింత. వీరు చూపిన మూఁడులోకము లన్నది కర్మధారయేతరమా? 'ఇయ్యది సంఖ్యాపూర్వంబు ద్విగువు నాఁబడు' నని సూరి పూర్వపదము సంఖ్యావాచక మగుకర్మధారయమే ద్విగు వనఁబడు నని స్పష్టము చేసెను గదా. అట్టియెడల (నుద్ద్యోతమున వీరు చెప్పినట్లు) కర్మధారయముకంటె వేఱుగా ద్విగువును బ్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావింపవలసిన యవసర మేమి?

ఇంతియ కాక 'సూరి యీసూత్రమున కాచ్చికసమాసములనే యుదాహరించుటలో సభిప్రాయ మేమో తెలియకున్న (వ్యా.సం.స.1198) దనిరి. ఇట సూరి యుదాహరించిన 'ఏబ్బందము' అన్నది యాచ్చికసమాసమా? బ్బంద మనుతత్సమముచే నీయది (మూఁడులోకము లనువిధముగనె) మిశ్రమే కదా.

మొత్తముమీఁద సీసూరిలక్షణము వరులవారు తలఁచినట్లుగా దుష్టము గా దని స్పష్టము.

ఇంక నిర్దుష్టముగా నుండు నని వీరు సూరిసూత్రస్థానమునఁ గల్పించినసూత్రము పరామర్శింపవలసియున్నది.

“సమానాధికరణము లగుకర్మధారయద్విగువులలో సమానపూర్వావయవము డుమంతము కారాదు. మువర్ణకాంతము కావచ్చును. కాని యామువర్ణమునకు పుంపు లాదేశము కావలయును. మువర్ణకవిరహితము కారాదు.” (ఉ.74సూ.)

ఇది సూత్ర మగుటంగూర్చి వింతపడ నక్కఱ లేదు. వరులవారి సూత్రము లిట్లు వ్యాఖ్యానప్రాయముగా నుండుట సాధారణమే. ఇందు ‘సమానాధికరణము లగు’ అనుదశము కేవలము వివరణప్రాయము. సమానాధికరణములు గానికర్మధారయద్విగువులు లేవు గదా. అట్టియెడల ‘సమానాధికరణము లగు’ అని చెప్పుటవలనఁ బ్రయోజనమే మున్నది? చెప్ప నక్కఱ లేదు.

రాముఁడు రక్షించినభృత్యుఁ డనుచో రక్షించినది రాముఁడు కాఁగా రక్షించిన అనుధా.వి. భృత్యు డనుదానితోఁ గర్మధారయము నందినది. ఇది కర్మధాగయ మయ్యును సామానాధికరణ్యము లేదు గదా! అందుకే వీరు ‘సమానాధికరణము లగుకర్మధారయద్విగువు’ అని చెప్పి రందమా? అట్టి యుద్దేశ్యము వీరికి లేదు. ఐనను నిట్లు చెప్పనిసూరిమతమున దోష మున్నదా? ఇటు సామానాధికరణ్యము గుదురమింజేసియే కదా సూరి యిట్టిసమానమును ‘గర్మాదులకుం బ్రాధాన్యవివక్షయందు ధాతుజవిశేషణంబులు కర్తతోడంబులె వానితోడ సమసింఁచు’ (సమా.26) అని ప్రత్యేకముగా విధించెను. వీరు గూడ సదేపద్ధతిలో (ఉ.82.సూ) సూత్రించియే యుండిరి. ఇట్లాసమానము ప్రత్యేకముగా విధించుటచే నిట నయ్యెడువిరోధ మేమియు లేదు. పయిఁగా నట్టిప్రత్యేకస్థలములలోనికర్మధారయములందును బూర్వపద మిట సూరి పేర్కొన్నలక్షణమున కనుగుణముగా ధా.వి. అగుట గమనింపఁదగు. కావున ‘సమానాధికరణంబులగు’ ననువరులవారిసూత్రమునందలిదశము వ్యర్థమే.

సంఖ్యాపూర్వక మైనకర్మధారయమే ద్విగువు నాటడును. కర్మధారయ మనరానెద్విగువు కలదా? అయిన ద్విగువును వేఱుగాఁ బరిగణింప నేల? సమానాధికరణంబులగు, ద్విగువు అనువానిని చెప్పటవలనఁ బ్రయోజనవిశేష మేమియో తెలియకున్నది. వస్తులవారు వివరింపలేదు. 'కర్మధారయంబు' అనున చొక్కటి పేర్కొనఁదగియున్నది. సూరి యట్ల చెప్పట సూత్రలక్షణముక్త మైయున్నది.

ఇవి యెల్ల సమాసములె మైయుండఁగా మఱల 'సమాసపూర్వావయవము' అని సమాసశబ్దమును జేర్చనవసర మేమి? కర్మధారయంబునఁ బూర్వావయవం బన్న మాత్రముననే వస్తులవారు రుద్దేశించినయర్థము సిద్ధమగుచున్నది. సూరి 'పూర్వపదంబు' అనుటలో దోష మున్నదా? లాఘవమును గలదు. అది సూత్రమే కదా.

ఇట్టిసమాసమునఁ బూర్వావయవము 'డుమంతము కారాదు' అనిరి. దీనికిఁ బ్రయోజన మేమి? ఇట్లనుటవలన 'బల్లిదుఁ డగుమగఁడు అను విగ్రహము గల బల్లిదమగఁడు అనురీతివి యుండరాదు.' (ఉ.283) ఈ యంశము సూరి తనలక్షణమున స్పష్టము చేసియుండెను. 'త్రికస్త్రీసమముగంతధాతుజవిశేషణపూర్వపదం బయియుండు' ననుటచేఁ ద్రికాదిభిన్నమగుడుమంతము పూర్వపదముగా నుండ దని యాయర్థము సూరిలక్షణ సిద్ధమే. కాన నిందు వస్తులవారు విశేషముగాఁ చెప్పినది గాని యందుకయి సూరిలక్షణమును మార్పవలసినయవసరము గాని లేవు. కాని వీరిసిద్ధాంతమునకు దీరిలక్షణముకంటె సూరిలక్షణమే సాధక మైయుండుట గమనింపవలసియున్నది.

పీ రాకచో 'వానికిన్ + పురుషునకున్' - అప్పురుషునకున్' (ఉ.285) అని చూపిరి. ఇట 'వానికిన్' అనుచోఁ బూర్వావయవము డుమంతము గాదా? డుమంత మగుట నుదాహరించుచు డుమంతము గా రా దని లక్షణము చేయుట యెప్పునా? ఇంక వానికిన్ అనురూపము సిద్ధింపకముందే (అలౌ

కికవిగ్రహమునందు) విభక్తిలోపముచే ఆపురుషునికున్ అని యిప్పుడు గాన నయ్యది డుమంతము గా దందురా? పురుషునికున్ అనుదానికి విశేషణ మగు 'ఆ'శబ్దము ప్రథమైకవచనమున వాడు(అతడు) అని కాక తప్పదు. కావున 'వానికిన్' అనురూపము గాక ముందే యయిన నిచ్చటి 'ఆ'శబ్దము డుమంతము కాకపోవు యెట్లు? అది యట్లు యనుకొన్నచో రెల్లయెడల నిశ్చేయ రాకికవిగ్రహములో విభక్తిలోపము చూపుచుందురు. కావున బల్లిదుఁడైన మగఁడు అనుచో గూడ బల్లిదండ్రు, మగదండ్రు అను రీతిగాఁ జూపవలె. అప్పు డియ్యదియుఁ దై ని 'ఆ'శబ్దమువలె డుమంతము గా దనవలె. అట్టిచో బల్లిదండ్రుగఁ జని యగుటలో విప్రతిపత్తి యే మున్నది? ఇంకను నెల్లయెడల సరాకికవిగ్రహముచేఁ బ్రాతిపదిక డుమంత మనరా కుండుటచే డుమంతము కా రా దను నిషేధము వ్యర్థము కాదా?

ఇక ౧౧ (వసుల వారు ౧౪ అనుట ప్రమాదము) సూత్రపుఁ బ్రత్యేకవిధివలన ఆపురుషుఁ డనురీతిస్థలములఁ బూర్వపదము డుమంత మగుట జ్ఞాపిత ముండురా? అట్లని వీరు స్పష్టము చేయలేదు. ఇంకను నాసూత్రముచే ద్రికమునకు సమానమునా? (లేక మిక్రసమానమునా?) కాక పూర్వావయవము డుమంత మగుటనా? దేనిని జ్ఞాపితము చేయుదురు?

సూరిమతమున నన్న వాడు + పురుషుడు ఆపురుషుడు. వచ్చిన వాడు + రాముడు వచ్చినరాముడు అనురీతిగాఁ బూర్వావయవము డుమంత ము యైనఁ గావచ్చును. త్రిక, ఛా.వి.లకు సూత్రమునఁ బ్రత్యేకగ్రహణము కలిమింజేసి యిటు విరోధ ముండును. కాఁగా (సూరి సిద్ధాంత మేయదియో పరిశీలించి కనుఁగొనవలసియున్నది కాని) ఇట్లు, పీఠిలక్షణముకంటె సూరి లక్షణమే వీరి ప్రక్రియాపద్ధతికి సాధక మైయున్నది గదా.

కాఁగా వసులవారు 'డుమంతము కారాదు' అని సూత్రించుట వారి ప్రక్రియావిధానమునుబట్టియే సమంజసము గా దని నిశ్చయింపవచ్చును.

సూత్రమునఁ బదప వీరు 'మువర్ణతాంతము గావచ్చును' అనిరి సూరి 'ముగంత' అని చెప్పుట సరి గా దనుటకే వీ రిట్లు చెప్పిరా? సూరి

లక్షణమునందలిమిగిలినభాగమువలెనే దీనిని వివరణముననే స్పష్టము చేయవచ్చునే. కాక మువర్ణకాంత మగుటను సూత్రమునఁ జెప్పవలసియున్నదనునుద్దేశ్యముతోనే వీరు చెప్పియుందురు. అపుడు 'స్త్రీసమ మగు నని వేఱ చెప్ప నక్కఱ లే' దని (ఉ.283) వీరు సూరిని విమర్శించుట సంగతము గాదు. అంతే కాక స్త్రీసమములను వీరు సూత్రమునఁ జెప్పకుండుటయు సరి కాదు. అపుడు డుమంతము కారా దని వేఱ చెప్ప నవసరము లేదు, ఇట్టివాక్యముచే వీరిలక్షణమున ననౌచిత్యములు పెక్కుగూచున్నవి.

అపిదప వీరు 'కాని యామువర్ణకమునకు పుంపు లాదేశము కావలయును' అనిరి. ఇదియు సూత్రమునందే చెప్పట కేవల మనవసరము. కర్మధారయమునఁ బూర్వపదము మువర్ణకాంత మగుటను జెప్పినఁ జాలు. ఆమువర్ణకమునకు 'కర్మధారయంబులందు-(సంధి.32) అనుసూత్రముచే పుంపు తెల్లు నవును. ఆసూత్ర మిచ్చటిమువర్ణకమునకే గదా పుంపులను (నిత్యముగా) విధించుచున్నది. కావున పుంపులు కాక తప్పదు. అట్టియెడల నిట విశేష మన్నట్లుగా పుంపులు గావలయుటను బేర్కొన నవసర మేమి? కావున సూత్రమం దీవాక్య మనవసరము. వివరణమునఁ జెప్పుకొన నిబ్బంది లేదు.

ఇట వీరు 'మువర్ణకముగాగమములకు పుంపులు వచ్చిన బల్లిదపు కొలము బల్లిదంపుకొలము అనునవి నిర్బాధము" (ఉ.283) అనిరి. వీరు చెప్పినట్లుగనే పుంపు లయినవి గావున నివి నిర్బాధము లని తలఁచియుందురు. కాని యివి సాఘవు లనరాకున్నది. సంధి.25.సూత్రముచే పుంపులకుఁ బరుష (సరళ)ములు పర మైనపుడు నుగాగమము రావలెను. పుంపుల పట్ల సంస్కృతసమములమీఁదను మిశ్రసమాసములందును నుక్కువచ్చును. వరవడపుంజరిత్రము' (ఉ.54) అనియే వీరు చెప్పిరి. పుంపులపై నుగాగమము లేకుండుట వీరును జేర్కొనలేదు. రాకుండుట కవకాశము లేదు గావున నిటఁ గూడ నుగాగమ మయి బల్లిదపుఁగొలము బల్లిదంపుఁగొల మనురీతిగాఁ గావలె. కావున నుగాగమము లేని వరులవా రుదాహ

రించిన- బల్లిదవుకొల మనుకీతివి నిర్బాధము లనుట సరి కాదు.

‘సంధికిసూత్రముచొప్పున జ్ఞాపితము లై నసాంస్కృతికమిశ్రము లును సాదువులె. సరసపుమాట. సరసంపువచనము’ (ఉ.283) అనఁగా మువర్ణకాంతము గావచ్చు ననుప్రస్తుతలక్షణ మాచ్చికసమాసములకు మాత్రము పరిమితము. వర్ణులవారిమతమున మిశ్ర(సాధ్య)సాంస్కృతికసమాసములు జ్ఞాపితములు గావలసినదే గాని సామాన్యశాస్త్రముచే సాధింపఁబడరాదు.

సంధికిసూత్రము కర్మధారయమున మువర్ణకమునకు పుంపులు చెప్పునది. దీనిచే మిశ్రసాంస్కృతికసమాసములు జ్ఞాపిత మవుట యెట్లు? పుంపు లాచ్చికసమాసములందు రావా? అట పుంపువిధానము సార్థకము కాదా? సామాన్యశాస్త్రము ననుసరించి సాంస్కృతికమిశ్రసమాసము లభ్య నుజ్ఞాతములు గానపు డనుజ్ఞాతము లై నయాచ్చికసమాసములందే యాపుంపు లవును. బెడిదపుటడిదము ఇత్యాద్యాచ్చికసమాసములయెడఁ బుంపువిధానము సార్థకమే. కావున దానిచే సాంస్కృతికమిశ్రసమాసములు జ్ఞాపితము లగు ననుట సక్రమము గాదు.

పుంపువిధానముచేఁ బూర్వావయవమువర్ణము లోపింప దనునర్థము గ్రహింపవలెను. బెడిదము అడిదము అనుచో సమాసమునము(ను?)విభక్తి లోపింపవలసియుండఁగా నది లోపింపక దానికి పుంపు లగును. కావున నద్దానిచే మువర్ణకము లోపింప దనునర్థము సిద్ధించుచున్నది కావున వర్ణులవారు ప్రస్తుతసూత్రమునఁ జివర ‘మువర్ణకవిరహితము గారాదు’ అని చెప్పుట యనవసర మని స్పష్ట మగుచున్నది.

మొత్తముమీఁద మిశ్ర(సాధ్య)సాంస్కృతికకర్మధారయములు జ్ఞాపితము లయ్యెడునవకాశము లేమి నట్టివి వర్ణులవారిమతమున సముచితముగా సాధింపఁబడ వనవలెను. రక్షణ మొనర్చుకేళవుఁడు, రక్షించుకేళవుఁ

దనురీతిస్థలములు నిక్షే. సూరిప్రణాళికను మార్చి వరులవారు సాధించిన ప్రయోజన మొకటి గానరాకున్నది.

‘మువర్ణకవిరహితము గారాదు’ అన్నది వీరియాసూత్రమునఁ జివరి యంశము. ఇదియు ననవసరమె. మువర్ణ కంబునకుఁ బుంపు లగు ననుటచేతనె పుంపు లగుటవలన మువర్ణము లేకపోవుట యనఁగా లోపించుట నివారింపఁ బడుచున్నది. కావున మఱల మువర్ణకవిరహితము గారా దనుట పునరుక్తియే. అట్టియెడలదీనిచే మువర్ణకమున కొకవేళఁ బుంపులు రాకున్నను నామువర్ణము నిలిచియే యుండును గాని లోపింప దని వీరియభిప్రాయ మేమో. మత్స్య మైనరూపంబున (ఉ. 59) మొదలగువాని నుద్దేశించి యిట్లు చెప్పిన నది కేవల మసంగత మగుట సంధి. 30 సూత్రమునొద్ద స్పష్టము.

అచ్చము + తెల్పు - అచ్చతెల్పు, దట్టము + కెంపు దట్టకెంపు ఇత్యాదు లలో మువర్ణకవిరహితత్వము గలదు. ఇది ప్రత్యేకస్థలము గావున బాధ లే దని చెప్పుటకు వీలు లేదు. ప్రత్యేకస్థలముల నెల్లను లోపించునపుడు ‘మువర్ణకవిరహితము కారా’ దని యిటు విశేషముగాఁ జెప్ప నేల? ఇట్లు ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పకున్న మువర్ణము నిల్చియుండునా? ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పినను నెల్లయెడల లోపింపకుండుటయే గలదా?

కాఁగా నీసూత్రమునందలిచివరివాక్యమును జెప్పఁదగినది కా దని గుర్తింపఁదగును. ఇట్లు వరులవారికర్మధారయసమాసలక్షణము సముచిత ముగా లేమి సగ్రాహ్యము. సూరిలక్షణ మెంతయు సూక్త మగుటయు స్పష్టము.

అనేకమాటలు :

“అంద్రవిభక్త్యంతము కానిశుద్ధసంస్కృతశబ్ద మార్చికశబ్దముతో నమసింపదు. ఉదా. అనేకమాటలు - మొదలగునవి యసాధువు” (ఉ. 284) లని వీ రిటు వివరించిరి. సూరి చెప్పెను గదా యని వీరును నట్లు చెప్పిరి. కాని వీరు చెప్పుట యనవసరము. సూరివలెఁ గాక మిశ్ర(సాధ్య)

సాంస్కృతికసమాసములు సమాససామాన్యశాస్త్రసిద్ధిములు గా వని నిశ్చయించుకొని యే దే నొకసూత్రమునకు నెట్లో ముడివెట్టివానిని జ్ఞాపితములు చేయుట గదా వీరిమార్గము. అట్టియెడల నీవివరణ మేల? ఆంధ్రవిభక్త్యంతము కానిశుద్ధసంస్కృతమున కాచ్ఛికశబ్దముతో సమాసము లే దనుట కసాంధ్రవిభక్త్యంత మైనసంస్కృతశబ్దమున కిట్టిసమాసము నంగీకరించిరా ? (జ్ఞాపకసిద్ధస్థలముల నిట్టివానికిఁ బ్రసక్తియే లేకుండుట స్పష్టమే) షష్ఠీసమాసము లంగీకరించిరి. కాని యిట అనేకమాటు లిత్యాదిగా నన్నియుఁ గర్మధారయములే యుదాహరించిరే. ఇఁక నిట నిట్లు చెప్పుటచే నాంధ్రవిభక్త్యంతమయినచో సంస్కృతశబ్ద మాచ్ఛికముతో సమసిండు ననుసర్థ మేర్పడుచున్నది. ఎట్టియర్థమువలన వీరు సూరిలక్షణమును విమర్శించిరో యట్టియర్థమే వీరు వివరణముచేఁ జెప్పుట వింత. బాల.ప్రభావమునకు లో నగుటచే నిట్లు చెప్పియుండురు. కాని యిది వీరనుసరించినసమాసలక్షణ విధానమును బట్టి వీరు చెప్ప నవసరము లేనిది.

వీ రలొకవిగ్రహమున సంస్కృతవిభక్తులకె లోపము చేయుదురు. మృదు వయినబట్ట యనుచో మృదు + సు బట్ట + సు అని యుండ విభక్తి లోపించి మృదుబట్ట కాకతప్పదు. సంస్కృతవిభక్తి లోపింపజేయువీరి మార్గములో నాంధ్రవిభక్త్యంత మగుట యన్న నది యెట్లు? వీరి సామాసిక విభక్తిలోపవిధానమును నీవివరణ మనవసర మని తెల్పును.

ఆంధ్రవిభక్త్యంతము కానిచో సమసింప దని బల్లిదపురుషుఁ డన్నది యుదాహరించిరి. ఆంధ్రవిభక్త్యంత మై బల్లిదుఁడు పురుషుఁ డన్న సమాస మగునా? కర్మధారయమునఁ బూర్వపదము డుమంతము కారాదు. కావున సమసింపదు. ఇది యిట నుదాహరించుట యింకను నవసరము.

బిరుదోత్తరపదకసమాసము :

“అన్న-అన, అమ్మ-అమ, రాయ రావు రెడ్డి మొద లగుబిరుద వాచకము లుత్తరపదములుగాఁ గలమిశ్రకర్మధారయములును సమ్మతము

లగుచున్నవి. (పయిసూత్రములన కపవాదము) అట్టిసమాసములలోఁ బూర్వావయవ మగుసంస్కృతశబ్దముతుదిని ఆఇవమ ము న్నగునవి చేరుటయుఁ గలదు” (ఉ.75.సూ.)

ఈసూత్రము వివరణమువలె స్పష్టము. “(పయిసూత్రమున కపవాదము)” సూత్రమున నుండ నక్కఱ లేదు. అన్న-అన, అమ్మ-అమ అనుచో, అన, అమ అనునవి అన్న అమ్మ అనువానిరూపాంతరములే కాని ప్రత్యేకశబ్దములు గావు. అట్టియెడల వానిని వేఱుగాఁ జూపవలసిన యవసరము లేదు. బిరుదవాచకములు మొత్తము సూత్రమున నిర్దేశింపఁబడ లేదు. ‘మొదలగు’ శబ్దము తప్పలేదు. కాక బిరుదవాచకము లెల్ల నిర్దేశించి నను నవి యెల్ల సూత్రముననే పట్టికగాఁ జూపుట యవసరము. అన్నాదు లగుబిరుదవాచకము లని చెప్పుట లాఘవము గదా. ఇతరములు వివరణ మునఁ జూపఁదగును. వివరణమును సూత్రమున కెక్కిన నందు సూత్ర లక్షణము సరిపడునా ?

అన్నాదు లగుబిరుదవాచకము లుత్తరపదములుగాఁ గల మిశ్రకర్మ ధారయములును సమ్యక్తము లగు ననుటకంటె నట్టిబిరుదవాచకములతోఁ గర్మధారయమును విధించిన బాగుఁడెడి దేమో. (లాఘవముతోపాటు విధానము సూటిగ నుండెడి దనిపించు.)

‘మిశ్రకర్మధారయములును’ అనుచోటి‘ను’ శబ్దముచే నాచ్చికసమాసములును సంక్రగహింపఁబడవలసియున్నది. తిమ్మన్న, సుబ్బమ్మ యిత్యాదులు గలవు గదా. సుబ్బారావు సుబ్బారాయఁ డని వరులవారు నుదాహరించిరి. మిశ్రము లసామాన్యము లని యెంచుటచే వీ రిట్లు చెప్పియుండు చనఁదగు.

‘అ,ఇ,ప,మ’ ము న్నగునవి పూర్వావయవ మగు‘సంస్కృత శబ్దముతుదిని’ జేరుటయుఁ గల దనుట సరి కాదు. దీనివలనఁ బూర్వావయవ మొకవేళ నాచ్చిక మయినచో దాని కికారాదులు వచ్చుటకు వీలు లేదు.

సుబ్బారావు సుబ్బారాయఁ డనుచో నాచ్చికముల కాత్వము చేసి వీరుదాహరించిరి. సంస్కృతశబ్దముతుదిని నిల్చునని సూత్రించి యాచ్చికములందును సుదాహరించుటలోనివైరుధ్యమును బరిహరించునవకాశము లక్షణమునఁ గానరాదు. కాఁగా నీసూత్రమున సంస్కృతశబ్దముతుదిని అనుట లక్ష్యవిరుద్ధము.

లోపస్యాద్వాదివర్ణానాం శబ్దే రాయాదికే పరే-క్వచిదత్వ మ్మిత్యాదిగా వి.వి. పూర్వావయవము దువర్ణాదులకు లోపమును జెప్పి యత్వమును గూడ విధించినది. వీరు ఆ-ఇ అనురీతిగాఁ బ్రారంభించుటనుబట్టి హ్రస్వాకారము విధింప నక్కఱ లే దని భావించి రసవలె.

కృష్ణఁడు + రాయఁడు అనురీతిస్థలమున నలౌకికవిగ్రహముచే కృష్ణ + సు, రాయ + సు అని యుండఁగా సమాససంజ్ఞచే విభక్తి లోపింపఁగా కృష్ణరాయ అని యవును గావున నత్వము ప్రత్యేకముగా విధింప నక్కఱ లే దని వీరు భావించియుందురు. అందుకే వి.వి. చెప్పినద్వాదిలోపమును వీరు విధింపలేదు. అధర్వణునికంటె భిన్నమగుమార్గము నెన్నుకొనుట విశేష మనవచ్చు. కాని వీరు తమయభిప్రాయమును వి.వి.కర్తయందును జూపుటయే విశేషము.

ద్వాదివర్ణానాం = సుబ్విభక్తులకు- ద్వాదు అనునది మూలభూత సుష్పలకే వాచకము. (వ్యా.సం.స.1182) అని వి.వి.వాక్యములకుఁ దమమతములో నర్థము చేసిరి. లోపశ్చ విభక్త్యాదేః అనుచిం లక్షణమున సంస్కృతవిభక్తులకు లోపము చెప్పిరి. వి.వి. స్పష్టముగా ద్వాదివర్ణానాం లోపః స్యాత్తని చెప్పుచుండఁగా నిందుఁ గూడ సుబ్విభక్తులకే లోప మని యర్థము చేయుట యెట్లో తెలియకున్నది. వీరివలెనే 'సుపొధాతుప్రాతిపది కయోః' అనుసంస్కృతలక్షణముచేతనే విభక్తిలోపము చేయునుద్దేశ్యమే చిం., వి.వి.కర్తల కున్న వారు లోపశ్చ విభక్త్యాదేః అనియు లోపస్యాన్య

ద్వాదివర్ణానా మ్మనియు నేల చెప్పుదురు? కావున వీరిమార్గము చిం., వి.వి. సమ్మతము గా దనఁదగును. వీరియర్థమునఁ బ్రయోజనము లేకపోఁగా వైరుధ్యము గల్గుటయు గుర్తింపవచ్చును.

వి.వి.లో నిట్టియెడల 'కృచిదత్త్వమ్' అని యత్త్వమును విధింపఁ బడినది. అత్త్వము విధింపఁబడుట వ్యా.సం.స(1185)లో వీరును గుర్తిం చిరి. కాని యందు కుదాహరణము చూపలేదు. కృష్ణఁడు + రాయఁ డని యుండఁగా లోపస్యాద్వాదివర్ణానా మ్మనుదానిచే డుజ్వర్ణము లోపింపఁగా కృష్ణ + రాయ అని యుండఁగా నత్త్వ మయి కృష్ణరాయఁ డని యగును. ఇట్టియత్త్వమే వి.వి. సాధించినది. దీనినిబట్టి వి.వి.మతమునఁ దెలుఁగు విభక్తులే లోపించు నని (వి.వి.లక్షణానుగుణముగనె) గుర్తింపవచ్చు. కాని వరులవారు సంస్కృతవిభక్తులకు లోపము చేయుటంబట్టి (కృష్ణ + సు రామ + సు) యట నత్త్వము చేయ నవసరము లేకపోయినది. కావున నత్త్వ మగునన్న వి.వి.వచనమునకు వీరికి లక్ష్యము దొరుకలేదు. అందుకే కాబోలును బ్రస్తుతసూత్రమందు ప్రాస్వ మైనయకారమును విడిచివుచ్చిరి. మఱి యధర్వణఁడు ద్వాదిలోపము చెప్పుటయు నత్త్వమును విధించుటయు సరి గా వని వరులవారియభిప్రాయము మగు నేమో.

ఈలక్షణమునకు వరులవారు కృష్ణమరాజు అనునదియు నుదాహ రించిరి. బహుశః ఇందలి 'రాజు' తద్భవ మని వారియభిప్రాయముగా నెంచుడము. ఇది తత్సమమే యైన కృష్ణ, రాజు రెండుశబ్దములును సాంస్కృ తికములే యగుటచే కృష్ణమరాజు అనునది (సాధ్య)సాంస్కృతికసమాస మగును. వీరి లక్షణమున మిశ్రసమాసములును సమ్మతము లనుచో (సాధ్య)సాంస్కృతికములను బేర్కొనలేదు గదా. (సాధ్య)సాంస్కృతిక ములలో లేనివిశేషము మిశ్రసమాసములం దేమి? కావునఁ గృష్ణమరాజు అనుచో రాజు వైకృత మనియే వరులవారియభిప్రాయముగా నెన్నఁద గును. అపు డీయది మిశ్రకర్మధారయ మగుచు లక్షణానుగుణ మగును.

కాని దీని నిట్లు సమర్థించినను నిట్టివి (సాధ్య) సాంస్కృతికము లనలే లే వని చెప్పలేము. 'రామశాస్త్రి' మొదలగునవి (సాధ్య)సాంస్కృతికములే కదా! కావున వచులవాడు తమలక్షణమున (సాధ్య)సాంస్కృతికములను బేర్కొనవలసియున్న దనవచ్చును. 'మిశ్రకర్మధారయములును' అనుచోటిచార్థకనుశబ్దముచే నాచ్చికములతోపాటు (సాధ్య)సాంస్కృతికములును బరిగ్రహింపఁబడు నని పీ రెంచిరా? ఆచ్చికములు మాత్రమే సమాససామాన్యశాస్త్రముచే సిద్ధించు నని తలచినవీరు విశిష్టము లగు (సాధ్య)సాంస్కృతికమిశ్రములలో నొకటి విశేషముగాఁ జెప్పి యొకదాని నట్లు చెప్పకుండు టుచితమా? వివరణమున నైన నిట్లు పేర్కొనలేదు గావున (సాధ్య)సాంస్కృతికసమాసము లిచట వచులవారిదృష్టిలో లే వనియే చెప్పవలె. కాఁగా సాధ్యసాంస్కృతికములును గలవు గావున వీరు వానిని బ్రస్తావించకుండుట సమంజసము గా దని నిశ్చయింపఁదగును.

బహుప్రీహి :

స్త్రీసమఘటితంబు యొకానొకండు బహుప్రీహి చూపఁజేడు (6) నను సూరిసూత్రమును యథాతథముగనే గ్రహించిరి.

'పూర్వోత్తరపదంబులు రెండును నాచ్చికము లగుటయే కాక యవి స్త్రీసమము లై యుండవలెను. ఆచ్చికబహుప్రీహులు గవిప్రయుక్తములే గ్రాహ్యములు. తెల్లకంటి అని ప్రయోగింపరాదు.' (294) ఈవివరణ ముచితము. ఆచ్చికబహుప్రీహులు కవిప్రయుక్తములే గ్రాహ్యము లనఁగా మిశ్రాదులు కవిప్రయుక్తములు గాకయు గ్రాహ్యము లని యర్థము చేయ రాదు. ఇంక స్వతంత్రముగాఁ గర్పింపరా దని యభిప్రాయము. సూత్రము 'చూపఁజేడు' ననుటచే నీయర్థము సూత్రోక్తమై యగుచున్నది. అట్లు సూరియు వివరించెను. 'ఒకానొకం' డనుటచేఁ దెలుఁగున బహుప్రీహులు విరళము లనియుఁ జెప్పనచ్చును. పిండివా తెలిగంటి (శుక.2.323) నిను వంటి తెలిగంటి (సమీ.2.6)

ఇట విశేషము. మచ్చెము + కన్ను - మచ్చెకంటి అని ప్రయుక్త

మగుచున్నది. ఇందలిపూర్వపదము సప్తసంకసమము. అయినను సమాసములలో నట్టిమువర్ణకము లోపించి మచ్చె అనుస్త్రీసమమువంటిరూపమే నిల్చును. కవిప్రయుక్తము కాన సాధువె. (ఉ.294)

మువర్ణకము లోపించినది గావున నిది స్త్రీసమమువంటి దనుట సంగతము గాదు. బల్లిదుఁ డగుమగడు అనుచోఁ గూడ సమాసమున విభక్తి లోపింపఁగా బల్లిద + మగ అని యుండఁగా బల్లిద స్త్రీసమమువంటిదే కావున నటఁ గర్మధారయము నిర్బాధముగా సిద్ధించు నని చెప్పుదురా? సమాసమునం దెల్లెడల విభక్తి లోపించును గావున నట్టియపు డవి స్త్రీసమముల వంటి వనుట యసంగతము. అసలు విభక్తి లోప మగునది సమాస మయిన పిదపఁ గదా. మచ్చెము + కన్ను అనుచో ముందటిపదము స్త్రీసమము గాకుండటచే సమాసమే కుదురకపోవుచుండఁగా విభక్తి లోప మెట్లు? విభక్తి లోపించినపిదపఁ గదా స్త్రీసమమువంటి దగుట? విభక్తి లోపించినఁ గాని స్త్రీసమమువంటి దయి సమాస మేర్పడదు. సమాస మేర్పడినఁ గాని విభక్తి లోపించి స్త్రీసమమువంటిది గాదు.

అసలు 'స్త్రీసమమువంటిది' యని చెప్పుటచేతను నీయది స్త్రీసమము గా దని వరులవారు ననుమానించి రేమో. కాకున్న అయిన స్త్రీసమము కావలె. లే కున్న మ తొకటి గావలెఁ గాని స్త్రీసమమువంటి దగుట యేమి? కాఁగా వరులవా రీసమాసమును సాధించినవీరు సక్రమముగా లే దనక తప్పదు.

'కవిప్రయుక్తము కాన సాధువె' యనుటలో నిందుఁ బూర్వపదము స్త్రీసమము గాకున్నను నీయది కవిప్రయుక్త మై యున్నది గావున సాధు వని యెంచిన నది యుక్తమే కొంతవఱకు. కాని స్త్రీసమమే యయ్యును గవి ప్రయుక్తములె గ్రాహ్యము లగు ననుదాని ననుసరించి కవిప్రయోగము ప్రమాణముగా నెంచిన మాత్రము గుదురదు.

మచ్చెము అనుచో మువర్ణము ప్రాతిపదికావయవ మయిన నియ్యది

స్త్రీసమ మనఁ జెల్లును. కాని మువర్ణము ప్రథమైకవచనమే యనక తీఱదు. కాఁగా సూత్రమునందలి 'యొకానొకండు' అనుదళముచే నె క్లేని నిటఁగ్గి బ సమమునకు (స్త్రీసమముతో) బహుప్రీహి యైనట్లు గుర్తించుటయే లెస్స యని తోచు.

వీ రిట వివరణమున 'మువర్ణకము లోపించి' యనుటవారి సిద్ధాంత మునకు విరుద్ధము. అలౌకికవిగ్రహమును జూపి యందలిసంస్కృతవిభక్తు లకు లోపము చేయుట వర్జులవారిప్రక్రియామార్గము. దాని ననుసరించి మచ్చెము + కన్ను అనుచో మచ్చె + సు కన్ను + సు అని యుండగా సువిభక్తి లోపించును. తెలుఁగువిభక్తి యగుమువర్ణకము లోపించిన దనుట యెట్లు? కాన సూరిమతమున మువర్ణకమే లోపించును గాని పీ రట్లు పేర్కొ నుట వారిమార్గమునకు విరుద్ధ మని గుర్తింపవలయును.

కఱకంఠుఁడు :

కఱకంఠుఁడు అన్నది నన్నయప్రయుక్తము గా దనియు నన్నయ కఱకంటు అనియే ప్రయోగించె ననియు వర్జులవారిసిద్ధాంతము. (ఉ, 294) దీనినిగూర్చి విపులముగ త్రి.శే.లోఁ జర్చింపఁబడినది గాన నిటఁ బున రుక్తము చేయ నక్కఱ లేదు.

ద్వంద్వము :

'అచ్చికళబ్బంబుతోడ స్త్రీసమంబు ప్రాయికంబుగా ద్వంద్వం బగు' (7) ననుసూరిసూత్రమును 'అచ్చికంబుతోడ స్త్రీసమంబు ప్రాయికంబుగా ద్వంద్వం బగు'నని చూపిరి. అచ్చికళబ్బ మనుటలో సూరివచనమున దురుక్తి లేదు. 'ళబ్బ'మును దొలఁగించుట వర్జులవారిలక్షణమునఁ గొంత లాఘవము గల దని తోచెడు. ఇది పరిగణింపఁదగినదా?

‘మగఁడును బిడ్డలును, పల్లమును గల్గెమును ఇత్యాదులు సమసింప
వని యీనియమంబున నెఱుంగునది’ (ఉ.296) అని సూరివలెనె వరుల
వారును జెప్పు టుచితముగా నున్నది. ఇంతకుఁ బూర్వము మచ్చెకంటి
యనుచోఁ జెప్పిఁజ్ఱుగా నిటఁ బ్రథమైకవచనము లోపింపఁగా మగ, పల్ల
-అనునవి స్త్రీసమములవంటివె యగును గావున లక్షణానుగుణముగ ద్వంద్వ
సమాస మేర్పడు నని చెప్పుకుండుట యుచితమే కదా.

ఇట పీరు వివరణమునఁ బ్రౌఢ. పేర్కొన్న (సమా.29,33) కొన్ని
విశేషద్వంద్వములను జూపిరి. (ఉ.296) ప్రస్తుతసూత్రమునందలిప్రాయక
శబ్దముచేఁ గ్వాచిత్కముగాఁ బ్రయోగదృష్టము లగుచున్న అందచందము
లనురీతివానిని సంగ్రహించుట యుచితము. అవసరమక్కఱ లనుదానిని
ప్రత్యేకముగాఁ బేర్కొన నవసరము గానరాదు. (చూ.త్రి.శే.)

ద్వంద్వమును ఇతరేతరయోగద్వంద్వము సమాహారద్వంద్వ మను
రీతిగా సంస్కృతసంప్రదాయము ననుసరించి విభాగించిరి. సూరిప్రభృతులు
తెలుఁగున నిట్టివిభాగము నుద్దేశించినట్లు గానరాదు. కూడుసీర ఇత్యాదుల
నేకత్వమును ప్రౌఢ.ప్రత్యేకముగా విధించుటయు (సమా30) గమనార్హము.
“సిద్ధసమాసములవలెఁ బ్రాణ్యంగాదులందె కాక స్థలాంతరములందును బై రీ
తిని సమాహారద్వంద్వము లుండును” సమాహారద్వంద్వముల నితరేతర
యోగద్వంద్వములుగాను బ్రయోగింపనగును.” (ఉ.296) కావుననె సూరి
ప్రభృతులు సంస్కృతసంప్రదాయము తెలుఁగుద్వంద్వమున సరిపడకుం
డుటచేతనె యట్టివిభాగమును నుపేక్షించి రేమో యనఁదగును.

సంబంధము-సమాసము :

‘సర్వశబ్దంబులు సంబంధంబునందుఁ దచ్చబ్దంబుతోడ సమసింపు’
(8) ననుసూరిలక్షణ మనవసర మని పీరు దొలఁగించిరి. అది సరి కాదు.
(చూ.కార.15)

ధాతుజవిశేషణములు :

‘ధాతుజవిశేషణములకు విభక్తి విభక్తివివక్షించునపుడు తచ్చబ్ధం బనుప్రయుక్తం బగు’ (9) ననుసూరిసూత్రమును వీ రొకసూత్రముగాఁ జూపలేదు. కాని “విశేషణములకు విభక్తివివక్షయండుఁ దచ్చబ్ధం (అది వాఁడు అవి వారు మొ॥ ఆశబ్దరూపములు) బనుప్రయుక్తం బగు. (బాల. సమా. 9) అట్టివానియందును విశేషణవిశేష్యభావ మాధానరూపమే కాన నట్టి సమాసములును గర్వధారయాధానములె. చేయుచున్నవాఁడు వాఁడు-- (ఉ. 289) అని వివరించిరి. సూరిసూత్రమునందలియంశమును వివరణమునఁ జెప్పిరి. సూత్రముగాఁ జెప్పుటలోనిదోష మేమియో వీరు పేర్కొనలేదు. ఈయర్థము ప్రధాన మయియుండుటచే సూరిసూత్రము సూత్రముగాఁ జూపి వైయంశములు దానికి వివరణముగాఁ జెప్పుట యుచితము.

సూరి తనసూత్రమున ధాతుజవిశేషణములకు మాత్రమే విభక్తివివక్ష లోఁ దచ్చబ్ధానుప్రయోగమును జెప్పెను. వీరు విశేషణము లని సామాన్య ముగాఁ జెప్పుటవలన ధాతుజేతరములకును దచ్చబ్ధానుప్రయోగము సిద్ధించు చున్నది. కాని యిది యాచ్ఛికవిశేషణములకే యగుటను స్పష్టము చేసిన బా గుండెడిది. బాల.సూత్రమును బ్రస్తావించునపుడు వచ్చులవారు దానితో భేదము నూహింపవలయు నని యెంచి యుందురు. ప్రౌఢ. తెలుఁగున విశే షణములు సాధారణముగా నవిభక్తికము అనియె. (ప్రౌఢ. శబ్ద.)

అయిన ధా.వి.లకు భిన్న మగునాచ్ఛికవిశేషణములకుఁ దచ్చబ్ధాను ప్రయోగము ప్రాయశఃముగాఁ జెప్పుట యపసరమే యనిపించుచున్నది. అల్లు వాఁడు, అల్లువారు, మగవాఁడు, మగవారు, ఆడుది ఆడువారు ఇత్యాదుల లోనితచ్చబ్ధ మిట్టిదే యనిపించును. ‘నల్లనివాఁడు కృపారసంబుపైఁ జల్లెడు వాఁ డనుచో నివి యెల్ల విశేషణములె. చల్లెడువాఁ డనుచోవలె నల్లఁఅను విశేషణమునకుఁ గూడ విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబ్ధ మనుప్రయుక్త మైన దన వలెను. వాఁడు నల్లనివాఁడు, నీవు నల్లనివాఁడవు, నేను నల్లనివాఁడ నను చోట్ల నీతచ్చబ్ధము స్వార్థముతో నుండకుంట గమనింపవచ్చు. ఇంక నిది

సమాసము గాదు గావున నిగాగమము నా(సమా.12) సూత్రమునందలి బహుళశబ్దముచే సంగ్రహించుకొననగును. చక్కనితన మనియుఁ గాన వచ్చు.

పెద్దవార లగుమీరు పెద్ద లగుమీరు అనురీతిగాఁ గొన్నియెడల విశేషణములపైఁ దచ్చబ్దము చేరుటయుఁ, జేరకుండుటయుఁ గలదు. జాణయగువాఁ డనురీతిగాఁ గొన్నివిశేషణములపై నసలు చేరకుండుటయుఁ గలదు. వాలంబు నల్ల సేసీతి రేని(ఆది.2.14) అనుచో నల్ల అనునది విశేషణమే. ఇటఁ దచ్చబ్దము చేరలేదు. కాఁగా సాధారణముగాఁ జెప్పక బహుళముగా విధింపవలెను. ధా.వి.లకు మాత్రము తత్ప్రముములకును నాచ్చికములకును నియతముగాఁ దచ్చబ్దానుప్రయోగము గలదు. బహుళః అందుకే సూరి యాగమముగనే సూత్రించియుండును. బహుళముగా విశేషణములకు సామాన్యముగాఁ జెప్పిన ధా.వి.లయెడఁ బ్రవృత్తి మాత్రమే గుర్తింప నవును. అట్లు చెప్పటలో నిబ్బంది గల దేమో పరిశీలింపవలె. తచ్చబ్దానుప్రయోగము లేనపు డీయాచ్చికవిశేషణములు స్త్రీసమములో యితరముతో యగుట గుర్తింపదగును. పెద్దవాఁడుఁ పెద్ద, (మగవాఁడుఁ మగఁడు)

వరులవా రిచట ననుప్రయుక్త మగుతచ్చబ్దమును 'అది- అవి- వాఁడు- వారు మొ॥ ఆశబ్దరూపముల'గా వివరించుట స్పష్టతకుఁ గాఁబోలు. తచ్చబ్ద మన-'ఆ'శబ్దము. సూరిలక్షణము ననుసరించి 'ఆ' అనునదే యనుప్రయుక్త మగును. దానిపైఁ బ్రథమ చేరిన సమహత్త్వమున అది, అవి యనియు, మహత్త్వమున వాఁడు వారు అనియు నగును. అంతియ కాని యీలక్షణముచే అది, అవి, వాఁడు, వారు అనుప్రథమాంతము లగుపదములనుప్రయుక్తములు గావు. విభక్తివివక్షలో నివి చేరఁగా నప్పటి కింకను విభక్తి వివక్షేదశలోనే యుండుటచే- వివక్షిత మయినవిభక్తి పిదపఁ జేయవలయును గదా. అది యన్నది చేరిన పిదప దానిపైఁ బ్రథమ చేరినరూపమే స్లేర్పడును? ద్వితీయాదులవివక్షయం దెట్లుఁ ఉదాహరణమునకు వచ్చిన

అనుధా.వి.పై ద్వితీయైకవచనమును వివక్షింపఁగా నీసూత్రముచే (నమ హత్త్వమున నది చేరఁగా వచ్చిన + అది అనుదానిపై నుద్వితీయ చేరి వచ్చినదిను అని యగునా? అది ప్రథమాంతమై యుండ దానిపై మఱల విభక్తి యెట్లు నిల్చును? కాఁగా ననుప్రయుక్త మగునది 'అ' అనుప్రాతిపది కమే. దానిపై విభక్తినిబట్టి తచ్చబ్ధి మాయారూపము లందును. వచ్చిన + ఆ + ను. వచ్చినవానిని మొ॥ కాఁగా వరులవారు అది అవి వాఁడు వారు మొ॥ ఆశబ్దరూపము లనుప్రయుక్తము లగు నని కాక 'అ' అనుప్రాతిపదిక మనుప్రయుక్త మగు నని చెప్పుటయే సక్రమము.

వరులవారు 'చేయుచున్నవాఁడు, విదితం బగుదాని- అనురీతివాని యందు విశేషణవిశేష్య మాభాసరూపమే కావున నట్టిసమాసములు కర్మధార యాభాసములె' (ఉ.2.89) (వ్యా.సం.స.1175)యని నిర్ణయించిరి. ఇది సరి కాదు.

ఇందు విశేష్యమే లేదు. ఇయ్యవి సమాసములె కావు. కానఁ గర్మ ధారయాభాసము లనుట యసంగతము. విభక్తివివక్షయందు ధా.వి. కను ప్రయుక్త మగుతచ్చబ్ధిమునకు అగు అనుధా.వి.ప్రాతిపదికపై సప్తమ్యైకవచ నమును వివక్షింపఁగా అగు + ఆ అని యగును, అనుప్రయుక్త మైనయా తచ్చబ్ధిముపై వివక్షిత మైన సప్తమ్యైకవచనము చేరఁగా నమహద్ధిమున అగుదానియందు అని యేర్పడును. ఇది అగు అనుధా.వి.యొక్క సప్తమ్యై కవచనాంత మగురూపమే. ప్రాతిపదిక కనుప్రయుక్త మైనతచ్చబ్ధి మాప్రాతి పదిక కవయవ మగునే కాని యది విశేష్య మగుట యెట్లు? అట్టియెడల (రామ)- రాముని- అనురీతిగా (అగు-) అగుదానియందు- మున్నగునవి సమాసము లగుట యసంభవము.

అనుప్రయుక్త మగుశబ్ద మర్థశూన్య మగు ననియు నర్థవత్త్వమును బట్టి శబ్దపల్లవాదులందు సూరి యనుప్రయుక్తము లనుట సరి గా దనియు

వీరే పేర్కొనిరి. ఇట వీరును దచ్చబ్దమును ప్రాతిపదిక కనుప్రయుక్తముగా విధించిరి గదా. అట్టిదియు నర్థశూన్యమే యగుచుండఁగా విశేష్య మగుట యెట్లు? 'విభక్తివివక్షలో ననుటచే' ముందటివిశేషణము ప్రాతిపదికావస్థలోనే యున్న దనుట స్పష్టము. ప్రాతిపదికకు సమాస మగు టెట్లు? త్రికము పూర్వపద మగుటను జెప్పినట్లమున సూరిని విమర్శించినతీ రేమి? వచ్చిన మొద లగుఁగా. వి. ప్రాతిపదికలకు అనుప్రయుక్త మైనతదర్థక మగు 'ప్రాతిపదిక'తో సమాసమా?

ఆచ్చికవిశేషణములకు విభక్త్యంతరూపభేదము లుండవు. అవి స్త్రీసమములు గాన వానికిఁ బ్రథమైకవచనలోపము గల్గి పదత్వము సిద్ధించును. అట్టివిశేషణము విశేష్యముతోఁ గర్మధారయముగ సమసించును. చదివినపుస్తకము- (వ్యా.సం.స.1175) ఇతరము లట్లుంచి థా.వి.లు స్త్రీసమములు గావు. అది వీరును గుర్తింపకపోలేదు. 'సూరిపక్షమున ధాతుజ విశేషణములు స్త్రీసమములు కావు. కావుననే (సమా.న.సూత్రమున స్త్రీసమములు) వేఱుగఁ బేర్కొనఁబడెను. ఇట్లగుటంచేసియే బా.సంధి29సూత్రముచొప్పున మడినెడుందడములు అనుచో నుక్కు రాలే దని యెఱుంగునది' (వ్యా.సం.స.1197,342) 'మడినెడుందడములు అనునది యనిష్టరూప మని సూరితలంపు.' (వ్యా.సం.స.1197) సూరితలం పనుటచే నట్టివి వీరి కిష్టరూపము లని తెలియవలె, కాని వాలా రుంగొన గో శ్లని యరుదుగఁ గాన నయినను మడినెడుందడము లని సమాసరూపములను సామాన్యముగా నంగీకరించుట యసంగత మనక తప్పదు.

ఇంక వీరిమతమున నివి స్త్రీసమములె. "వాఁడి పోఁడి మున్నగు విశేషణములతోపాటు ధాతుజవిశేషణములును స్త్రీసమములె యైయుండఁగా వానిని వేఱుగా వచించుటయు సరి కాదు. వికృతౌ సర్వే శబ్దాః అని చిం.ధా. వి.లను స్త్రీసమములుగాఁ జెప్పెను గాన సూరియు నట్లే చెప్పవలె" (వ్యా.సం.స.1198) నని వీరిసిద్ధాంతము. చిం.మతమున నివి స్త్రీసమము లనుటకుఁ బ్రమాణము లేదు. అవుఁ గాక. స్త్రీసమము లని చెప్పినవీ రిట, విభక్తి

వివక్షలోఁ దచ్చబ్బానుప్రయోగము నేల చెప్పిరి. స్త్రీసమములు గా వని తలచినసూరిమార్గము ననుసరించుటచే (విశేషణము) ధా.వి.లు స్త్రీసమములు గాకుండబోయె నది వీరిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము గదా. ఇంకను వీరు విశేషణప్రాతిపదికలకుఁ దదర్థకముతో సమాసమును జెప్పట యేని దగును గాని విభక్తివివక్షలో ననుప్రయుక్త మనరాదు. అట్లన్నపు డీవి సమాసములే కావు. సమాసములే కాకుండఁగాఁ గర్మధారయాభాసము లనుట నిరాధారమే యగుచున్నది.

వరులవారివచనముల ననుసరించి చూచినను నీసూరిలక్షణము సూక్తమే యని గ్రహింపవచ్చును. 'వచ్చినవాడు' - అనునిట్టిస్థలముల యందుఁ దచ్చబ్బార్థము లేకుండుటచేఁ దచ్చబ్బము ననుప్రయుక్తము చేయవలయును. వచ్చినను వచ్చినచేత ఇత్యాదిని విభక్త్యంతప్రయోగములు లేవు. అట నెల్లయెడలఁ దచ్చబ్బాంతములే యగుచున్నవి. కాన విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబ్బము ననుప్రయుక్తము చేయుటయే యవసరము. ఇంక నీయవి సమాసము లనుటకుఁ దగినయాధార మందు లేదు గావున వీనిని సమాసములుగాఁ జెప్పకుండుటయు నుచితము. తత్సమములు నాచ్చికములు నగు ధా.వి.లపై నెల్లయెడలఁ బైస్థితి నియతముగా నుండుటచే ధా.వి.లకే యట్లు విధించుట యెంతయు యుక్త మైయున్నది.

అచ్చికవిశేషణములకుం గొన్నింటికి విభక్తివివక్షలోఁ దచ్చబ్బానుప్రయోగము బహుళముగా విధింపఁదగియున్నది. ఆయంశము పరిశీలించి సూరి దానికిఁ బ్రత్యేకముగా లక్షణము చేసిన నింకను బాగుండెడి దని మాత్రము చెప్పినఁ జెప్పవచ్చును.

అట్టియనుప్రయోగము :

'ఎల్లయెడల ధాతుజవిశేషణముల కట్టియనుపదంబు విభాష ననుప్రయుక్తం బగు' (10) ననుసూరిలక్షణమును వీరుద్ద్యోతమునఁ దొలఁగించిరి. ఇందలియపసిద్ధాంత మేమో వీరు పేర్కొనలేదు.

సం.లో “ధాతుజవిశేషణములకు అట్టిశబ్దమువలెనె ఇట్టిశబ్దమును అదిశబ్దమువలెనె ఇదిశబ్దము ననుప్రయుక్తము లగుట గలదు. ధవళమైన యిట్టిగుఱ్ఱములు-” (వ్యా.సం.స.1175) అని పేర్కొనిరి. ఇట్టిశబ్దమును గలదు గాన నట్టిశబ్దమును మాత్రమే విధింపఁదగ దని యీసూత్రమును దొలఁగించిరా? అట్టిశబ్దమువలెనె యిట్టిశబ్దము గూడ ననుప్రయుక్త మగు ననియే తెల్పిరి గదా. అనుప్రయుక్తమైన ‘అర్థవిశేషబోధము లేకయే’ (వ్యా.సం.స.1175) యుండును. అట్టియెడల నట్టిశబ్దముతోపా టిట్టిశబ్దము గూడ ననుప్రయుక్త మగుటను విధింపవలెను గాని యట్టిశబ్దానుప్రయోగ విధానమును గూడఁ బరిహరించుట యెట్లు? అదిశబ్దమువలె నిదిశబ్దమును గల దనిరి. కాని యదిశబ్ద మనుప్రయుక్త మగుటను విధించుట మానిరా? కాఁగా నట్టిశబ్దానుప్రయోగవిధిని దొలఁగించుట సరి కా దని నిర్ణయింపఁ దగును.

‘ధవళ మైనయిట్టిగుఱ్ఱము’ లనుచో నిట్టిశబ్దము స్వార్థమునం దుండుట గమనింపఁదగును. కాఁగా నిట్టిశబ్దము ననుప్రయుక్తముగాఁ తనయర్థము లేనిదిగా) జెప్పుట తగ దని గ్రహింపఁదగును. సూరిలక్షణము సూక్తమే.

‘ఎల్లయెడల’ నని ప్రారంభించి సూరి యట్టియనుప్రయోగము సమస్తవ్యస్తస్థితులం దెల్ల నగుటను ‘వచ్చినట్టిరాముఁడు, వచ్చునట్టివాఁ డనునుదాహృతులచే స్పష్టము చేసెను. ఇట్లు తచ్చబ్దానుప్రయోగముతో నున్నవచ్చునట్టివాఁ డనురీతివి సమస్తములు గాక వ్యస్తములే యని సూరి స్పష్టము చేసెను. (బా.ప్రా.స.185) వయలవా రివియుఁ గర్మధారయా భాసములుగా సమస్తములుగాఁ జెప్పుట యసంగతము.

దుగాగమము :

యుష్మదస్మదాత్మార్థకంబుల కు త్తరపదంబు పరం బగునపుడు దుగా గమంబు విభాష నగు (11)ననుసూరివిధానము సరి గా దని వయలవా

రుద్ధ్యోతమునఁ దొలఁగించిరి. తొలఁగించుట సరి కా దని కార.12.సూత్రమునొద్ద స్పష్టము.

నిగాగమము :

‘గుణవచనంబు లగునల్లాదులకుం గర్మధారయంబునందు నిగాగమంబు బహుళంబుగా న’ ననుసూరిలక్షణము నంతయు సక్లే గ్రహించి చివరలో బహుళ మనుటను మార్చి ‘వై కల్పికంబుగా నగు-’ (ఉ.7 సూ1) నని సవరించిరి.

నివర్ణకస్యాద్బహుళమదస్తాద్గుణవాచకా త్తనువి.వి.లక్షణమునొద్ద అహో. “బహుళగ్రహణాత్ చక్కనివాఁడు ఇత్యేవ. ఉదస్తాదపి క్వచిత్. సవురనివాఁడు. ఇతి రూపం. తత్రోకారస్యాత్వం చ.” (కవిశి.502) యని వివరించె కాని వరులవారు ‘చక్కశబ్దమునకు నివర్ణకరాహిత్యము కవి ప్రయోగములందుఁ గన్పట్టుచున్నది. చక్కచాయ’ కాశీ.2.121, 159- (వ్యా.సం.స.1220) అని నిరూపించిరి. కాని గు.ప్ర.ప్రభృతులు చక్కచిక్కశబ్దములకు నిత్య మనఁగా వీ రందు చక్కశబ్దమునకుమాత్రమే పయి రీతిని విరుద్ధప్రయోగ ముండుటఁ బ్రస్తావించిరి. కావున చిక్కశబ్దమునకు నిత్య మనుటను వీ రంగీకరించినట్లే కదా. చక్కశబ్దమునకు నిత్య మనెను. చిక్కశబ్దమునకు నిత్య మయ్యె నది బహుళగ్రహణముచేతనే కదా. బహుళగ్రహణమునకుఁ బ్రయోజనముగా అహో. సవురు- సవురనివాఁ డను నదియుఁ జూపెను. వరులవారు ‘సవురు(సవురని) మనోజ్ఞము అనునహో బలపత్యంగీకృతశబ్ద ముకారాంత మగుటచేతను సూరి పఠించిన వెల్ల నకారాంతములే యగుటచేతను నది సూరిచే నుపేక్షిత మేమో (వ్యా.సం.స. 1221) యనిరి. కాని యది సరి కాదు. సూరి యకారాంతములే యుదాహరించి సూత్రమున బహుళ మనెను. వి.వి. ‘అదస్తాత్’ అని లక్షణమునఁ జెప్పియే బహుళ మన్నది. కాఁగా సుదంత మయినసవురుశబ్దమునకు నివర్ణ

మగుటయు నత్వ మగుటయు బహుళశబ్దముచే నన్యకార్యముగ సిద్ధించుట వి.వి.తోవలె బాల.తోఁ గూడ సిద్ధింపఁగలదు. ఏ మయినను సవురనివాఁ డన్నదానిని వీరు తిరస్కరింపకుండుట గమనార్హము. అయ్యది సాధింపఁబడుటకు లక్షణమున బహుళశబ్ద మవసరమే కదా. మఱి వీరు బహుళమనక వైకల్పిక మనుట యుక్తమా? ఉద్ద్యోతమున 'సవురు'నకుఁ బ్రయోగము లే దనిరి. (287) సవురు ప్రసిద్ధమే. నుగాగమమునకుఁ బ్రయోగము లే దని యుద్దేశ్యము. అహో. ఎచ్చటనుండి యిచ్చెనో?

ప్రౌఢ. ననుసరించి వీరును మార్గాంతరమున సాధించిన 'కమ్మందేనె' యన్నది. యీచోటిబహుళశబ్దముచేతనె కమ్మనితేనె యని నుగాగమముతోపాటన్యకార్యముగా నుగాగమ మగుటను గుర్తించిన కమ్మందేనె యనురీతిస్థల మొక్కటి యిచ్చటనే నులువుగ సంగ్రహింపఁబడును.

నల్లాదులు :

నల్లాదులవిషయమున వరులవారు సూరితో విభేదించిరి. "తద్ధిగీ సూత్రమునందును నీనల్లాదిగణము పేర్కొనఁబడెను. ఈరెండుస్థలములకు భేద ముండరాదు. సూరి ఒయ్యశబ్దము నిందుఁ జేర్చెను గాని ఒయ్య ఒయ్య నన్ అనునవి క్రియావిశేషణములు" (ఉ.287) సూరి 'ఒయ్య'శబ్దము నీనిగాగమస్థలమునఁ జూపలేదు. తద్ధిగీసూత్రమునొద్దఁ జూపెను. అచ్చట నిచ్చట నల్లాదు లనఁ గాన నవి మొక్కటి యై యుండవలె, గాన నిందు సూరి చేర్చకున్నను ఒయ్యశబ్దము చేరినట్లే యని వీరు విమర్శించి రనవలె. ఒయ్యశబ్దమునకు నవర్ణకమును రా దని యభిప్రాయము. అయిన నాసూత్రముకడ నిట్లనుట యుచితము. రెండుచోట్ల నల్లాదు లన్న రెండు చోట్ల నాగణ మొక్కటి కావలెనా? అయిన సూరి రెండుచోట్ల నల్లాదులను జూప నేల? ప్రస్తుతసూత్రముకడఁ జూపెను గాన తద్ధిగీసూత్రమునొద్ద నల్లాదులను జూపుట అవసరము కదా. (వీ రీయుద్దేశ్యముతోనె సంధి4) సూత్రస్థలమునందు పడ్వాదు లనఁగా క్రియా.51 సూత్రస్థలమున సూరి

పడ్వాడు లనుటను దిరిస్కరించి యిడ్వాడు లని మార్చిరి.) కాని క్రియా. 22. సూత్రమునఁ జెప్పిన అన్వాదులను క్రియా. 78 సూత్రమునఁ జెప్పినయన్వాదులు సమానమా? కొను, మను అనుసవి క్రియా. 22. సూత్రస్థలమునందలి యన్వాదులలోఁ గలవు. కాని క్రియా. 78 సూత్రస్థలమునందలియన్వాదులలో లేవు. అయిన రెండుచోట్ల వీరు నన్వాదు లనియే చెప్పిరి. అది వీరికి గోచరించియుండదు. ఉన్న మార్పెడివారే. గణాదిశబ్దమును వేఱుగాఁ బేర్కొన్న నింకను స్పష్టముగా నుండెడి దనుటలో దొసఁగు లేదు. కాని గణాదిశబ్దము నొక్కటిగా ననేకముల యెడలఁ జెప్పిన నన్నిగణములయందును శబ్దములు సమానములై యుండవలయు ననుట సరి గాదు. సంస్కృతముననుగణాది శబ్ద మొక టయి యందలిశబ్దములు భిన్నస్థలముల వేఱుగా నుండుట 4-2-90 (సి.కా.) సూత్రమునఁ గుముదాదిగణసందర్భమున నితరములను గమనింపఁదగును.

కాఁగా సూరి రెండుచోట్ల నల్లాడులను బ్రదర్శించినతీరునుబట్టి తద్ధి. 81 సూత్రముచోటివి, ప్రస్తుతస్థలమునందలివి యొక్క టయియుండవలయు ననుట సంగతము కాదు. వీరే 'ఒక్కగణమునె యిట్లు పరస్పరభిన్నముగాఁ బఠించుట వింత' (వ్యా. సం. సం. 1222) యని భేదమును గుర్తించియే యుండిరి. కాఁగా ఒయ్యశబ్దమును సూరి యచ్చటినల్లాడులలోఁ జేర్కొన మింజేసి దాని నిటఁ బ్రస్తావించుటయే తగ దని గ్రహింపఁదగును.

“ప్రేక (భారమైన) శబ్దము లేదు గాన ప్రేకనబండివానికి, ప్రేకనమోపు అనియే గ్రహింపనగును. ప్రేకని. అనుశ. ర. సరి కాదు” (ఉ. 287) ప్రేకశబ్దమును గూడ సూరి యచ్చటినల్లాడులలోఁ బ్రదర్శింప లేదు. అయ్య నిందుఁ జేర్చుకొనఁదగినది. ప్రేక లగువ్రాహ్మణుల అను (భాగ. 8. 447) ప్రయోగముతో సూ. ని. ప్రేకశబ్దమును జూపినది. ప్రేకని భల్లము ప్రేకనివస్తులు ప్రేకనిశూలము మున్నుగా తిక్కనాదివ్రయోగముల నెల్ల (సూ. ని.) ప్రేకన యన్నదే కవివ్రయుక్త మనురీతి వర్ణుల వారిసమన్వయ ముచితముగాఁ దోపదు.

సూ.ని. ఇంకను దీనికి నిగాగమము నిత్య మని పేర్కొన్నది. ప్రేక్షకశబ్దమును జూపని శ.ర.కూడ 'విశేషణ మగుచో ప్రేక్షనిమోపు' అని పేర్కొన్నది. ప్రేక్షనివిభవంబు (శృం.శా.4.156)

ఇట్లు ప్రేక్షకశబ్ద మంగీకృత మగుటంజేసియు ప్రేక్షనిమో పనురీతిగా నిగాగమమే కాననగుటంజేసియు ప్రేక్షకశబ్దము ఇటు సూరి స్పష్టముగాఁ జూపకున్నను నాదిశబ్దముచే నల్లాదులలోఁ బరిగణింపఁదగియే యున్నది.

'సూరి చామశబ్దము నిందుఁ జేర్చెను గాని యది శ్యామలశబ్దభవము. చామనచాయ. చామని అనుప్రయోగము లేదు' (ఉ.287) నిగాగమముతోడి ప్రయోగము లేదు గాన దీనిని నిట నల్లాదులలోఁ జేర్పరా దని వీరియభిప్రాయము గుర్తింపఁదగును. శ.ర. చామనము అని దీనిని మువర్ణాంతముగాఁ జేర్కొని (చామనపుమేని) 'వృత్తియందు హల్లు పర మగుచో అంత్యవర్ణము వికల్పముగా లోపించు' నన్నది. చామనమైన చాయ చామన చాయ యనుచో మువర్ణము లోపించిన దనవలయును. వర్ణులవారు(ఉ. సమా.74సూ) మువర్ణకవిరహితము గారా దందురు. కాని చామనచాయ యనురూపమును జూపిరి. చామనము (చామనపుమేని) అనుదానితోపాటు చామన అనుస్త్రీసమరూపమును గూడ నంగీకరింపవలయు నేమో. వర్ణులవారిట మువర్ణాంతరూపమును బ్రస్తావింపలేదు. శ్యామలకు- చామన(ము) అని సూ.ని.

శ.ర. శ్యామాశబ్దభవముగా 'చామ' చూపినది. కాని 'చామ-చామని అనువిశేషణరూపములను నిర్వహించుప్రయోగములు గాని ప్రామాణికలాక్షణికోదాహృతులు గాని(కవిప్రయుక్తము గాకున్నను నన్నయార్థర్వణులవంటివారు పేర్కొన్నచో గ్రహింపవలసినదే.) లే (వ్యా. సం.స.1222) వని వర్ణులవారనిరి. శ.ర. 'చామ'కుఁ బ్రయోగము నీలేదు. చామనశబ్దమునే చూపలేదు. వ్యస్తస్థలమున చామన అనుదానికిఁ బ్రయోగమును వీరును జూపలేదు. సూరి నిరాధారముగా 'చామ'శబ్దము నిందుఁ జేర్చెననుటకంటె దాని కాధారములను వెదుకుట యుచిత మని తోచుచున్నది.

అయినను వీరు ఆయె- అయ్యె (ఉ.418) ఊయెల- ఉయ్యెల (ఉ.173) మున్నగుస్థలముల నేకపదములయందును (ఇవి సంధికార్యము లనుటకును వీలు లేదు) నీహ్రస్వ మీసూత్రముచే నవు నని వివరించిరి. 'పదద్వయసంధి'యందు, జెప్పినయీహ్రస్వ మట, పదద్వయసంధి కాని స్థలముల నె ట్లయినది?

'... ఊయెల-ఉయ్యెల -మున్నగుసమానపదములందును నీహ్రస్వ ద్విత్వములు వచ్చు నని విశదపడుటకయి మార్గాంతరమున సూరి సూత్రిం చుచున్నాఁ' (వ్యా.సం.స.1214) డని సం.లో దెల్పిరి. మఱి యిట సమాన పదములందు హ్రస్వము సాధించుటను వీ రేల తిరస్కరించిరి? వేఱుగా విధింపనులేదే. పైసం.లో వీరు హ్రస్వముతోపాటు ద్విత్వమును గూడఁ బేర్కొనుట పొరపాటు. ఉయ్యెల ఇత్యాదులందు ద్విత్వము బా.ప్రకీ.6 సూత్రమున, బ్రత్యేకముగ విధింపఁబడినది కదా. ఇట్లే ముజ్జగములు మున్నగువానియందు ద్విత్వము వేఱుగా విధింపఁబడినది.

ఇట నొకవిశేషము 'వేడి + నీళ్ళు, వే + నీళ్ళు వేన్నీళ్ళు- మూ న్నాళ్ళు అనురీతి గలచోటులందు వర్ణలోపనిమిత్తక మగుద్విత్వము హ్ర స్వము గల్గింపదయ్యె.' (ఉ.సంధి.31సూ.285) ఇది పీరిలక్షణమున కను గుణము గాదు. వర్ణలోపనిమిత్తక మగుద్విత్వము పరమయినచో హ్రస్వము రా దని పీరిసూత్రము మాత్రము చెప్పుచున్నదా? 'పదద్వయసంధి' మొద లుగా నీసూత్రమున, జెప్పఁబడినలక్షణము లన్నియుఁ గలతావే. హ్రస్వము రాకుండుట నిట్లు సమర్థింపరాదు.

ఈవివరణము ననుసరించి వర్ణలోపనిమిత్తక మయినద్విత్వము పర మైన హ్రస్వము రా దని చెప్పవచ్చునా? సంధి.31సూత్రముకడ పూవు + విలుకాడు- పువ్విలుకా, డని చూపిరి. అట వర్ణలోప (ద్విత్వ)

మున్నను హ్రస్వ మయిన దేమి? ఇట్లే పూవు + పొడి - పుప్పొడి.
(క్రిందు + ఊట - క్రీయూట క్రియూట) నాలుగు నూలు నన్నూలు ము
న్నగుస్థలములు గలవు కదా.

వీ రిట 'మూన్నాళ్లు' అనునదియు, జూపుట విశేషము. ముక్కంటి
-ముజ్జగములు ముల్లోకము లిత్యాదిగా నిటువంటిస్థలములలో నెల్లెడల
హ్రస్వము ప్రసిద్ధమే కదా. "సమా.76చొప్పున లుప్తడువర్ణం బగుమూ
శబ్దంబునకు హ్రస్వంబు (ఉ.292).

ఇంకను వేన్నీళ్లు ఇత్యాదుల నన్యములలో, జేర్చినచో లుప్తశేషము
నకు, బర మైనపుడె ద్విత్వ మగును గావున ద్విత్వమునకు వర్ణలోపము
నిమిత్తముగా, జెప్పిన, జెప్పనపు నేమో. కాని మూన్నాళ్లు అనున దట్టిది
కాదే. సూరిమార్గములోనె వీరును 'డులోపమును ద్విత్వమును జెప్పిరి. అంతే
కాని ద్విత్వమునకు డు(జ్)లోపమును నిమిత్తముగా, జెప్పలేదే. అట్టియెడల
వీనిని వర్ణలోపనిమిత్తకద్విత్వము లనుట మాత్రము గుదురునా?

కాగా వేన్నీళ్లు ఇత్యాదులందు హ్రస్వమును వారించుటకు సూరి
లక్షణమే కాక వచ్చులవారి(సవరించిన)లక్షణము గూడ సమర్థము గాదు.

వచ్చులవారే సూరిగారినిక్కలాదిసూత్రమునకు మూలముగా, జెప్పు
భాషేయమమితేత్యాదివి. వి.లక్షణసందర్భమున 'నిక్కల మూన్నాళ్లు, నన్నా
ళ్లు (వ్యా.సం.స.1258) అని చూపిరి. కావున నిందును వీనిని నిక్కలాదు
లలో, జేర్చి సాధించుట యెప్పును. ఇం తేల వీ రట వి.వి.లక్షణమునొద్ద,
జూపిన మూన్నాళ్లు, నన్నాళ్లు, అనువానిలో నన్నాళ్లు అనుదానిని
నిక్కలాదిసూత్రమునొద్ద, బ్రస్తుతగ్రంథమునందును [ఉ.298] జేర్చియు
న్నారు. కాన వేన్నీళ్లు మూన్నాళ్లు ఇత్యాదుల నటనె చూపఁదగును. కాన
హ్రస్వాభావమును వచ్చులవారు సమన్వయించినతీ రుచితముగా లేమి వీనిని
నిక్కలాదులలో, బరించి సాధించుకొనుట తగు నని గ్రహింపఁదగును.
వచ్చులవారిసవరణము దీనిని సాధింపక ప్రయోజనము లేకుండగా ఉయ్యెల

ఇత్యాదిసిద్ధికి బాధక మై యనర్థక మైనది. సూరిలక్షణమే సముచితము.

ద్విత్యము :

‘త్రికంబుమీఁదియనంయు క్తహల్లునకు ద్విత్యంబు బహుళంబుగా నగు’ [11] ననుసూరిలక్షణమును “త్రికంబుమీఁదిహల్లునకు నూష్మరేఫభిన్నమునకు ద్విత్యంబు విభాష నగును” [ఉ.77లూ] అని సవరించిరి.

సూరిసూత్రమందలి ‘అనంయు క్త’ మనువిశేషణమును దొలఁగించుట యిందలి మొదటిమార్పు. ‘ఊష్మరేఫాన్వి నాద్విత్యమయ్య క్తస్య హలోమత’ మ్మని వి.వి. అనంయు క్తమునకె యగు నన్నది. దీనింగూర్చి ‘సంయు క్త హల్పరకత్వమున త్రికప్రాస్వము హల్ద్విత్యము గల్గవని యధర్వణుఁడు చెప్పినను నట్టిప్రాస్వద్విత్యములకుఁ దదనంతరమహాకవిప్రయోగములు గలవు. నీవిప్రభావము --ద్విత్యములో నొకటి హలంతరసంయోగమున లోపించినది. [ఉ.285][ఇటః ద్రికప్రాస్వమును బ్రస్తావింపకున్నను బాధ లే దనిపించును] ఆప్రేముడిపలుకు [ఆశ్ర.2.88] అని తిక్కనప్రయోగము ముద్రితప్రతులందుఁ గాననవు. ముత్యోవ ఇత్యాదిగా మూఁడుశబ్దము పై నిట్టికార్యము గలదు. కాని త్రికముపై నప్రసిద్ధము. బా.సా.పే. ఇట్టివి ద్వ్యర్థికావ్యములందే కల వనఁగా వీ రది సరి గా దని ‘అక్షత-అక్షణంబుల- ననురీతిబసవపురాణప్రయోగములు చూపిరి. దీనినుండి ప్రౌఢవ్యాకర్త యు? బ్రయోగము నుద్ధరించినజాడ లేదు. అది యట్లుండఁగా వీరే అక్షత-అక్షణంబున అని యిట్లు కవి ప్రయోగించె నన్నను త్తతి గానరా (వ్యా.సం. స.1213) దనిరి. వేఱుప్రయోగములను వీరు చూపలేదు. ద్వ్యర్థికావ్యమున సబిందునిర్బిందుమేళన మాదిగాఁ బెక్కువెనులుబాటులు గలవు. ఇట ద్విత్యమయిన దన్నను హలంతరసంయోగముచే నొకహల్లు లోపించుటను వీరు ప్రస్తావించిరి. అనఁగా నిచట ద్విత్యము ప్రాస్వముకొఱకే యన్నమాట. ద్వ్యర్థికావ్యములలో నిట్టిస్థితిని బట్టించుకొన నవసరము లేదు. కావున ద్వ్యర్థి స్థలములు మాత్రమే యాధారముగా భాషాసామాన్యలక్షణమును జెప్పుట

యుచితము గాదు. వీరు విభాష యనిరి గదా. అవ్యాధుఁడు అవ్యాధుఁ డను రీతిగా నెల్లెడల సంయుక్త మగుహల్లున కీకార్యమును గుర్తించుట యుక్తమా? ఎట నే నున్నను నయ్యవి మిక్కిలివిరళము లని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. అరు దైనయట్టిస్థలములను సూరిసూత్రమునందలిబహుళపదముచే సంగ్రహించుకొనవచ్చును. కాఁగా సామాన్యముగా సంయుక్తస్థలమునను ద్విత్వమును జెప్పుటకంటె నరు దగుటను విశేషముగా గుర్తించుటయే భాషాస్వరూపనిరూపణమున కుచిత మైయుండును. కాన సూరివచనముచితమే.

వర్ణులవారిసూత్రమున 'ఊష్మరేఫభిన్నమునకు' అన్నది సూరి సూత్రముకంటె నధిక మై యున్నది. సూరి బహుళముగా నగు నని చెప్పి 'బాహుళకముచే నూష్మరేఫములకు ద్విత్వము లే' దని వివరించెను. వీ రా విషయమును సూత్రమునఁ జేర్చిరి. తప్ప సూరిలక్షణమున దురుక్తి లేదు. ఇంకను సూరిసూత్రముచే నిష్టార్థసాధనముతోపాటు లాఘవము విశేషప్రయోజన మనఁదగియున్నది.

బహుళపదప్రయోజనమును సూత్రముననే చేర్చుటచేఁ గాఁబోలును వర్ణులవారు బహుళపదమును దొలఁగించి విభాషగాఁ జెప్పిరి. సూరి యీ బహుళశబ్దముచే సూత్రమున లాఘవమును సంపాదించెను. ఇంకను సంయుక్తస్థలమున నిది యన్యకార్యముతోఁ బ్రయోజనవంతము ననవచ్చు.

కాఁగా వర్ణులవారిసూత్రముకంటె సూరిలక్షణమే లక్ష్యనుగుణముగా గ్రాహ్యమై యున్నది.

'అయెడ-ఆడ, ఈయెడ-ఈడ, ఏయెడ-ఏడ అనుచోటులందు ఎడ శబ్దపుఎకారము లోపించిన గాన ప్రకృతసూత్రముచొప్పున హ్రస్వద్విత్వములు గల్గినేర' (ఉ.285) వని యొకవిశేషము దెల్పిరి. ఎడశబ్దపుఎకార మేరూత్రముచే లోపించినదో వీరు పేర్కొనలేదు. ప్రత్యేకవిధానము లేమి నిక్కలాదిసూత్రముచే నయిన ననవలెను. ఆసూత్రము యథాప్రయోగంబు

గ్రాహ్యము లనుచున్నది గావున, బ్రహ్మగానుసారముగా నెత్వరోపమాత్రముచేతనె యట గ్రహింపబడును. కావున ద్విత్యము రాకుండుటనుగూర్చి యిట, బ్రస్తావింప నక్కఱ లేదు. వీరిసూత్రమునను నీయంశము స్పష్టముగాఁ జెప్పబడలేదు. (ఇక నీయర్థమును వీరు విభాషకు వ్యవస్థ చేయవలెను. కాని వీరు సూత్రముచే సాధారణముగనె సిద్ధించుచున్నట్లు తలచి రేమో యనిపించును.)

అయ్య ద్విత్యము మాత్రము రా దని చెప్పఁగా సరిపోవుదానికి ప్రాస్వము, గూడఁ బ్రస్తావింప నేల? ద్విత్యము పర మయినపుడు గదా ప్రాస్వము వచ్చునది. ద్విత్యము రాకున్న ప్రాస్వ మెట్లుగును? ద్విత్యము రా దన్నఁ జాలు. (అదియు ననవసరమ.)

ముచ్చట్లు :

బాల.సమా.15.16.లక్షణములను వీరు యథాతథముగనె గ్రహించిరి, ముచ్చోటులు, ముచ్చోటులు, ముచ్చట్లులు ముచ్చట్లు అనుదూషములుప్రయోగ దృష్టము లగుచున్న వసుచు సూరి వ్రాసెనే కాని యట్టిప్రయోగములను జూపలే' (వ్యా.సం.1217) దనిరి. కెంధూ? కెంజడప్రభృతులకును సూరి కవిప్రయోగములను జూపినట్లు లేదు. ఇట విశేష మేమో స్పష్టము కాదు. అయ్య వీరు 'ముచ్చట్లు చఱచి' అనుప్రయోగమును జూపిరి. ముచ్చట్లు అనునది ముచ్చోటులనంతేవరూప మని తోపకుండుటచే బా.సా.పే. గ్రహింపలే దనిరి తప్ప నిం కేమి విచారింపలేదు. కాఁగా నిడి సూరివివరణ మునకు సరిపడుప్రయోగమె యవుచున్నది గదా. (ఇంతకును సూరి 'ముచ్చట్లు' అనుదానిని దనవివరణమునఁ జూపలేదు. అవసరము లేదు.) ఉద్ద్యోతమున వీరు సూరివివరణమును బిదప నీప్రయోగమును జూపి, సూరి తఱచుగా ననుసరించినమార్గములో, గవిప్రయోగమును జూపకున్నను దద్వివరణ ముచితమె యని నిరూపించిరి.

మూఁడు-డులోపము :

‘సమానాధికరణం బగును త్తరపదంబు పరం బగునపుడు మూఁడు శబ్దము డుజ్వర్ణంబునకు లోపంబును, మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వంబు నగు’ (17) ననుసూరిలక్షణమును వీరు సవరించి యిట్లు పేర్కొనిరి. ‘సమానాధికరణం బగును త్తరపదంబు పరం బగునపుడు మూఁడుశబ్దపుతుదిబిందు పూర్వకడువర్ణంబునకు లోపంబును మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వంబును విభాష నగు’ (ఉ.85సూ.) సూరి మూఁడుశబ్దముడుజ్వర్ణంబున కనఁగా వీరు ‘మూఁడుశబ్దపుతుదిబిందుపూర్వకడువర్ణం’ బనిరి. ‘శబ్దపుతుది’ యనుచోఁ పుంపులపై నుగాగమము చేయవలసియున్నను సూత్రమున స్పష్టతకై మాని యుందురు. అసలు ‘తుది’ యనువిశేషణమే స్పష్టత కనవలెను. అది లేకు న్నను జివర నున్నడువర్ణమే కదా లోపించునది? ‘మూఁడు’శబ్దములో (బిందుపూర్వక) డువర్ణము లేన్ని యున్నవి? ‘తుది’- అనుటకు? కావున సూరికంటె విశేషముగా వీరు ‘తుది’శబ్దమును జేర్చి సాధించినప్రయోజన మేమియు లేదు. అది లేనిసూరిరచన మెంతయు నసంధిగ్ధము.

సూరి ‘డుజ్వర్ణ’ మనె. ‘జిత్తు బిందుపూర్వం బగు’ (తత్స.19) ననులక్షణము ననుసరించి ‘డుజ్’ అనఁగా బిందుపూర్వకడువర్ణ మనియ యర్థము. కాన వరులవారు సూత్రమునఁ జెప్పిన ‘బిందుపూర్వకడువర్ణంబు నకు’ అన్నది సూరి ‘డుజ్వర్ణంబు’న కనుదశమునకు వ్యాఖ్యానమే. (వ్యా. సం.స.1226)లాఘవముతోఁ జెప్పుట సూరిలక్షణమున గుణమెకాని యందు దోషము లేమి స్పష్టము.

సూరి ‘ద్విత్వంబు నగు’ నని యీకార్యము నిత్యముగనె విధించెను. వీరు ‘విభాష నగు’ ననిరి. ‘సూరి యుపదేశింపకున్నను నీవిధి బహుళమే యనఁదగు’ (వ్యా.సం.స.1228) నని సం.లో ననిరి. మూఁడుజగములు, మూఁడగు లనురీతిప్రయోగములనుబట్టి (వ్యా.సం.స.1228)విభాష యని రన్నమాట.

మధ్యమపదలోపి కానట్టిద్విగువున హ్రస్వద్విత్వములు వై భాషికములు.

మూడుగ్నులు, మూడొక్కతులు. (ఉ.292) అని యిందును స్పష్టము చేసిరి. 'మధ్యమసదలోపిద్విగుసమాసము లగుముయ్యేడ్వాదులందు హ్రస్వద్విత్వములు నిత్యముగా నగును. (ఉ.295) ఈనిత్యస్థలములను వీరు తమ సూత్రమందలివిధాపాపదమునకు వ్యవస్థ చేసి సాధింతు రనవచ్చు. ఇట్లే వ్యవస్థ చేసికొని 'మూడుశబ్దము సమాసపదాది నున్నపుడు మాత్రమే వైకల్పికముగా నైన హ్రస్వద్విత్వము లగును. ఐదుమూడేడలు' (ఉ.292) అనునదియుఁ జెప్పవలె. బహుళః ఇట్టిస్థితులనుబట్టియే సం.లో బహుళ మని భావించియుందురు.

నిత్యముగాఁ జెప్పుటలో సూరియభిప్రాయ మేమో గమనింపవలెను. రెండుగుఱ్ఱములకు, గుఱ్ఱములు రెండింటికి అనుసూరిస్థలాంతరోదాహృతులను గమనించిన రెండుగుఱ్ఱములు అనురీతిగా మూడుజగము లనురీతివి వ్యస్తస్థలములుగా గుర్తింపవచ్చును. 'లోకములు మూడు' అనువిధముగా మూడు లోకములు అని వ్యస్తము లై యుండుటలో వింత యేమి? ఎల్లయెడల సమాసమే యవు నని నిర్ణయింప నేల? కావున సమాస మయినపు డీకార్యములు నిత్యమే యనియు (నిక్కార్యము లేనిరూపము సమస్తమే కా దనియు) సూరియభిప్రాయము నెన్నఁదగును.

ఈసూత్రమునొద్ద మూడుజగములు, మూడులోకములు అనురూపములు ముమ్మొదటనే సూరి చూపియున్నాడు. ఇట్టిరూపములను గుర్తించినాడు గదా. ఈసూత్రముకడనే చూపుచు నవ్వ్యాని ససాధువులు చేయునా? కాన నీయవి వ్యస్తము లనియే సూరిమత మనఁదగు.

ఇందు కిం కొకయాధారమును లేకపోలేదు. ద్విగువున కేకవచనంబు ప్రాయికంబు (సమా.18) గదా. మూడైనచిచ్చులు- మూడుచిచ్చులు- ముచ్చిచ్చు, 'మూడుచిచ్చులు' అను (లోపద్విత్వములు లేని) నదియును సమాసమే యన్నచో నాద్విగువు గదా 'మూడుచిచ్చు' అనురీతిగా నేకవచనాంతమ కావలయును గదా. అట్టివి గానరావు. ఇట్టిలోపద్విత్వములు రాని

స్థలము సమస్తము గా దని గుర్తించుచో నట నేకవచనము లేకుండుట సరి పడును. లేనిచో బహువచనమే నియతముగా నుండుట యెట్లు గుదురును? కాగా నాచ్చికద్విగువున లోపద్విత్వములు రానిస్థల మేకవచనాంతము గాకుండుటయే నియత మగుటంబట్టియే యీయవి వ్యస్తములే యని స్పష్ట మగుచున్నది. లోపద్విత్వములు లేనిస్థల మేకవచనాంత మగుటకు వరులవారు నొక్కప్రయోగమును జూపలేదు. (వ్యవహారమున మూఁడుగాల మనుచో నేకవచనమే వినిపించు నది సమాస మన్న మిశ్రము నగు. దీనికిఁ గవి ప్రయోగప్రామాణ్యము మృగ్య మైయున్నది.) కాగా మూఁడుజగములు వ్యస్తము. ముఱ్ఱజగములు సమస్తము. కావున నిందుకయి సూత్రమున నిక్కార్యము వివాద యని చెప్పరాదు.

ముమ్మేడ్వాడులందు మూఁడేడు లనురీతివ్యవహారము లేదు గదా. అది యెట్లు? అనవచ్చును. (మూడేళ్లు మూడార్లు మూడొకట్లు మున్నగు తీరుగా లోపద్విత్వము లేని(వ్యస్త)రూపములు లోకవ్యవహారమునందున్నవి.) కాని పీఠిలక్షణము ననుసరించి యైనను సమానాధికరణ మగును త్తరపదము పర మగునపుడే గదా యీకార్యము నిత్యము. సమాసమే చేయుకున్న నీకార్యములకుఁ బ్రాప్తి యుండ దేమతమునను. మూఁడేడు లనురీతిరూపము (వ్యస్తముగా నైన) నుండరా దని నిర్ణయించుపక్షమున సమాసమే నిత్య మనవలసియుండును. ఎల్లయెడల నిత్యముగా విధించినసూరి మతమునను నిట బాధ లేదు గదా.

పదుమూఁడేడు లనుచోఁ గూడ వ్యస్తముగా నీరూపము సూరిమత విరుద్ధము గానేరదు.

దీనింబట్టి “పయిరీతిని నన్నయతిక్కనలప్రయోగము లుండఁగా ద్విగుమాత్రమున హ్రస్వద్విత్వములకు నిత్యత్వమును సూరి సూత్రించుట పొరపాటు” (ఉ. 292) అని వీరు సూరి నిత్యతావిధానమును దిరస్కరించుట యనుచితము.

ఇంక వీరిట ద్విగుమాత్రమున ననుట విశేషము. మధ్యమపద లోపద్విగువులలో నిత్య మనియు, దద్భిన్నము లగుద్విగువులలో విభాష యనియుఁ జెప్పవలె నని వీరితాత్పర్యము. 'ముయ్యేడ్వాదులు మధ్యమపద లోపసమాసములు. మూఁటిచే గుణిత మగునేడు మూఁడు + ఏడు - ముయ్యే డు ఇరువదియొకటి' (వ్యా.సం.స.1228) 'గుణిత మగు' అనుమధ్యమపద మిట లోపించిన దన్నమాట. ఇరువదియొకటి యనుసర్థము రావలె నన్న మధ్యమపదలోపియే గావలయునా? ఒకయే డనుచో, గూడ ఒకటిచే గుణిత మగునే డనియె యర్థము, చేయక తప్పదా? మూఁ డై నయేడు లనుచో 'ఏడు' శబ్దమునకు 'మూఁడు' విశేషణముగా (మూఁడేళ్లు - ఇరువది యొకటి) నీయర్థము సిద్ధింపదా? (పదుమూఁ డనుచో పది యధికముగాఁ గలమూఁ డన్నట్లుగా ముయ్యే డనురీతి' మధ్యమపదలోపసమాసములలో' మూఁ డధికముగాఁ గలయే డని యర్థము చేయరాదు.) కాఁగా నీద్విగువులు మధ్యమపదలోపులుగానే చెప్పవలసినయవసరము గానరాదు.

ఇంకను నీసూత్రముచే ద్విగుమాత్రమున లోపద్విత్వము లగు నను టయు విచార్యమే. మూఁడు + కన్ను - ముక్కన్ను - ముక్కంటి యనుచో నీసూత్రముచేఁ గాదా లోపద్విత్వము లవునది. (ఉ.295)

సూరిలక్షణమునిర్దుష్ట మై నన్న యాదులప్రయోగములకు సంగ్రహ కమే మైయున్నది.

వరులవా రీలక్షణమును 'మిశ్రద్విగువు'గా సూచించిరి. ముక్కంటి యనుచో బహుప్రీహియం దీసూత్రముచేతనే లోప(వరులవారు హ్రస్వ మనుట ప్రమాదము) ద్విత్వములు వచ్చు నని (ఉ.295) పేర్కొనియే యుండిరి. ఇంకద్విగువులలో ముక్కారు ముత్తొవ, ముమ్మొగము మున్నగు రీతిగా నాచ్చికసమాసములందు నైత మీకార్యము గలదు. అట్టియెడల మిశ్రద్విగువుగాఁ జెప్పుట యెట్లు గుదురును? మిశ్రసమాసము వీరిమతమున

నసాధారణము. అది యిటుఁ జెప్పఁబడుచున్న దనుటకై (ఈలక్షణము వానిని గూడ సాధించుచున్న దనుటకై యట్లు పేర్కొనియుండురు.)

“ముల్లోకములు మున్నగుమిశ్రసమాసములు ప్రకృతసూత్రపుజ్ఞాపకముచే సాధువులు.” (ఉ.292) మిశ్రసమాసములను వీ రెదియో యొక సూత్రముచే జ్ఞాపకము చేసికొనకతప్పదు. కాని యట్టిజ్ఞాపనమున కాయా సూత్రముల నవకాశము గల్పించుటమాత్రము గానరాకున్నది.

ప్రస్తుతసూత్రమున లోపద్విత్వములు విధింపఁబడినవి. ఆచ్చికసమాసములవఱకు వీరు సాధారణముగ సామాన్యశాస్త్రసిద్ధములుగనె చెప్పుదురు. ముక్కారు, ముప్పాతిక మున్నగునాచ్చికసమాసములయందు లోపద్విత్వములను సాధించుచు నీవిధి సార్థక మయియే యున్నది. ‘మీఁదిహల్లున’ కనుచోఁ దత్సమహల్లును గావచ్చు నని విశేషముగాఁ జెప్పట కం దాధార మేమి? మీఁదితత్సమహల్లునకును’ నని యున్నమిశ్రసమాసము నీసూత్రముచే జ్ఞాపితములు గాఁగలవు. వీ రట్లు చెప్పలేదే. కాఁగా నీసూత్రముచే మిశ్రసమాసములు జ్ఞాపితము లవు ననుట కం దాధార మేమియు లే దనక తప్పదు.

సూరిమతమున నిట్టికల్పనమే యనవసరము గాన నందు బాధలేదు. ఆచ్చికసమాసములవలె మిశ్రములును సమాససాధారణలక్షణసిద్ధము లని గదా సూరిమతము.

ద్విగువు-ఏకవచనము :

‘ద్విగువున కేకవచనంబు ప్రాయికంబుగా నగు మిశ్రంబునకుఁ గాదు’ (18) అనుసూరిలక్షణమును సవరించి వచ్చులవా రిట్లు పేర్కొనిరి. ‘ద్విగువున(కు?) [ఆచ్చిక] సమాహారంబున నేకవచనంబగు’ [ఉ.86లూ]

‘సమాహారంబున’ నని వీ రధికముగాఁ జెప్పిరి. ఏల? ‘సంస్కృత

మునందలి ద్విగురేకవచనమ్ అనుసూత్రము చొప్పున సమాహారద్విగువునఁ గల్గునేకవచనమాచ్ఛికసమాసమందుఁ బ్రాయశఃకముగాఁగల్గు సనియుఁ బ్రాయశః మనుట నాచ్ఛికసమాసమందును గ్వచిత్రముగా బహువచనము వచ్చుట గల దనియుఁ ధాత్వర్యము' [వ్యా.సం.స.1229] అని వీరు 'ద్విగోరమిశ్ర తాయాంప్రాయఏకత్వమిష్యతే. మిశ్రతాయాం బహుత్వం స్యాత్' అను వి.వి.వాక్యమును సమర్థించి తుది కిట వ్యర్థము చేసిరి. అయ్యు నావివరణము ననుసరించి వర్ణులవారియాసూత్రము కేవలము వ్యర్థ మని నిర్ణయింప నగు చున్నది. ద్విగురేకవచనమ్ అనుసంస్కృతలక్షణముచేతనే యేకవచనము సిద్ధించినను నాచ్ఛికముల కరుదుగ లేకుండుట, మిశ్రముల కసలు లేకుండుట యనువిశేషములనుబట్టి యధర్వణఁడు విధించుట సమంజసమే యని వీరి యచోటిభావము. అదేవిధముగఁ జెప్పఁబడినయాసూరిలక్షణముగూడ నట్లే సమంజస మగుచున్నది.

ఇంక వీరు 'ప్రాయశః' మనక 'ఏకవచనం బగు' సని నిత్యముగనె చెప్పిరి. మిశ్రములందు లే దనియు వీరు విధింపరైరి. [మిశ్రములు జ్ఞాపితములై యైనను నున్న వని వీరును జెప్పకతప్పలేదు గదా.] అట్టియెడల సమాహారమున నేకవచనము సంస్కృతవ్యాకరణముచేతనే సిద్ధ మవుచుం డఁగా నింతకంటఁ దెలుఁగున విశేష మేమియు లేకుండఁగా [ఉన్ననుదానిని వీరు చెప్పలేదు గనుక] సిద్ధ మగునర్థమునే వీరు విధించుట వీరిమాటల ననుసరింపయే వ్యర్థ మని స్పష్ట మగుచున్నది.

'సల్గడ ఇరుగడ అనునవి సమాహారద్విగువులు సల్గడలు, ఇరుగడలు- ఆచ్ఛికములై యైనను సమాహారద్విగువులు కావు' [ఉ.293] ఇట్టివీరివివరణ మునుబట్టి ప్రస్తుతరూపిసూత్రమే కాక యింతకు ముందుచిత మని వీరే సమర్థించినవి. వి.వచనము గూడ వ్యర్థమే యని నిర్ణయించి నట్లయినది. పైవివరణమునుబట్టి యేకవచనాంత మయినపుడు సమాహారముగాను, బహు వచనాంత మయినపుడు సమాహారము గానిదిగాను జెప్పవలె నన్నమాట.

సంస్కృతమున నేకవచనము సిద్ధించుస్థలముతో సమానముగాఁ దెలుఁగునను సమన్వయించునుద్దేశ్యము మాత్రమే యిందుఁ బ్రధానముగాఁ గన్పట్టును. అయిన నీయంశము ద్వంద్వతత్పురుషములలింగమువలె (ఉ.) సంస్కృత వ్యాకరణసిద్ధ మగుచుండఁగా మఱల వీ రేల చెప్పినట్లు?

మిశ్ర మయిన రా దనుటకా? ఆవిషయము సూరిలక్షణమున నున్న ను వీరు దానిని దొలఁగించిరి. ఆచ్చికములకె యగు నన్న మిశ్రములకుఁ గా దని వేఱ చెప్ప నక్కఱ యుండ దేమో. కాని వీరు సూత్రముననే ఆచ్చిక శబ్దము కుండలీకరణములఁ గూర్చిరి. అది ప్రధానముగాఁ జూపిన దీనిచేత నైనను మిశ్రద్విగువులు జ్ఞాపిత మగుచు, మిశ్రములం దేకవచనము లే దను నంశము తెల్పుచు నీవర్ణులవారిసూత్రము కొంతవఱ కైన నుచిత మయ్యె డిది. అయ్యు సిద్ధించుదానిని (ఆచ్చికముల నేకవచనము) విధించుదాని కంటె నవసర మైనదానిని (మిశ్రములకు లేకుండుట) పేర్కొనుటయే యుచిత మనఁదగును.

ద్విగుద్వంద్వములలో నేకవచనమును విధించినబాలప్రౌఢ(వి.వి.) వ్యాకర్తలు సమాహార మనుభేదమును దెలుఁగున స్వీకరింపలే దని నిశ్చయింపవచ్చు. అది తెలుఁగునఁ గుదుర దని వారియభిప్రాయము గుర్తింపఁ దగు. నల్గడ- (నాలుగుదిక్కులమొత్తము) నల్గడలు (నాలుగుదిక్కులు) అనుచో వర్ణులవారు చూపినయర్థభేద మందుఁ గానరా దనుట యహోబలాదులవివరణమునుబట్టి (కవిశి.621) గూడ స్పష్టమే. కాఁగా వర్ణులవారు 'సమాహారంబు' లని విశేషముగాఁ గల్పించుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు.

కావున వి.వి.వచనమువలెనే యీసూరిలక్షణమును సూక్తమే యని గుర్తింపఁదగును.

ముల్లోకము, నల్దిక్కు అనురీతిగాఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త చూపిన[సమా. 20] మిశ్రద్విగువులందలియేకత్వము నిపాతగా సాధువులుగాఁ జెప్పుటనుబట్టి వర్ణులవారును మిశ్రద్విగువున నేకత్వము లేమి నంగీకరించి రనవచ్చును.

సామాన్యముగా సంగీకరింపకున్నను జ్ఞాపితములుగా నైనను మిశ్రద్విగువులను గ్రహించినవీరు సూరిలక్షణమునందలియాయంశమునుదమసూత్రమున, దొలఁగించుట యసమంజసము.

గనడదవలు :

‘నల్లడ, నల్లడలు, ఇరుగడ,-- మున్నగుస్థలములందలిగనడదవాదేశములు ద్విగుసమాసాశ్రయనిధులు కాని యవి సంధి.14సూత్రపులక్ష్యములని భ్రమింపరా’ [ఉ.293] దనిరి.కాని యాయాదేశము కర్మధాతయమున నితరస్థలములందును గనిపించును. మాఱుదల్లి [హరి.పూ.1.182,2-170] వెలిదమ్మి [హరి.పూ.7.112] ఇల్లెయిందు నెఱగత్తులు [6-80], తెల్లదామరతేకులు [9.47]మొ॥ అఱగన్నువెట్టి [మను.3.58] ఏనుట్టంబులు- [కాళ.3.65]మొ॥ ఇట్టిగనడదవాదేశకార్యమును ద్వంద్వేతరసమాసములందలిదానిని సంధి.14.సూత్రమునందలిబహుళపదముచే సాధించుకొనుటలో దొసఁగేమియుఁ గానరాకున్నది. తెల్లదామర, నలువది, వేగంటి,మున్నగుచోట్ల గనడదవాదేశము నిత్యమే యనఁదగియున్నది. సూరియు బహుళశబ్ద సాధ్య మనియె యెంచె నేమో స్పష్టముగా నిర్ణయింపరాకున్నది. సంధి.14 సూత్రము కేవలము వ్యస్తవిషయకమే యని చెప్పు టెట్లు? ఉత్తన కచ్చుపరం బగునపుడు సంధి యగు ననఁగా వ్యస్తసమస్తస్థితులు రెంటి రాముఁడతఁడు, చిగురాకు అనురీతిగా నవుట లేదా? పూర్వపదము ప్రథమాంతముగాఁ జెప్ప నగుచోట్లఁ బ్రయోగానుసారముగా నీసూత్రముచే గనడదవాదేశము బహుళశబ్దముచే నిత్యముగాను దదితరస్థలముల నప్రవృత్తిగాను జెప్పఁదగును గదా. అవరోధములు గానరావు. పరిశీలింపఁదగు .

వర్ణులవారివలె నిది సమాసాంతకార్యముగాఁ జెప్పుటకు సూరి యట్టివానిని బేర్కొనలేదు. వీరును సూరివలెనే బహుప్రీహియందలిసమాసాంత

కార్యములనె సూత్రమునఁ దెల్పిరి. పంథి14సూత్రముచే రాఁగూడ దనియు నిది సమాసాంతకార్యము [నడుమ నైనయంతకార్యము] గానే చెప్పవలె ననియు నెంచిన దీనిని వీ రైనను బ్రత్యేకముగా సూత్రించిన వీరిమతమున కనుగుణమై యుండెడిది గదా యనిపించు.

పజ్వులు :

‘కొందొకచో సమాసంబులందు నామ్యాదికనుమ్వాదులమువర్ణంబులు పజ్వువర్ణంబు లగు’ [19] ననుసూరిలక్షణము నట్లే గ్రహించుచు “మువర్ణ కంబులు పజ్వువర్ణకంబు లగు’ ననిరి వీరు. సూరి ము, పజ్వులు వర్ణములు గాఁ జెప్పఁగా వీరు వర్ణకము అనుట మాత్రము విశేషము. ‘పజ్వువర్ణకములు’ అని ఈయంశపుసూచిక నుంచిరి. పజ్వులను వర్ణకము లన నక్కఱ లేదు. వానిని బ్రత్యయములుగనె చెప్పవలె ననునంద్వేళ్య మున్నను ససవస రమె. ‘మువర్ణకంబులు’ అనుట స్థానిప్రత్యయమే. కావున దాని కగుపజ్వు లెట్లును బ్రత్యయముల యగును. సూరి దీనిని బ్రత్యయము లనలేదు. దీరు ప్రత్యయములుగాఁ జెప్పి సాధించినప్రయోజన మేమి? సూరిమతమున దురుక్తి లే దనుట స్పష్టము.

నాము కనుము మొదలగునిచ్చటిశబ్దములలోని మువర్ణము ప్రాతి పదికావయవమే కాని ప్రత్యయము గా దని సూరిమతము స్పష్టము. ఈము వర్ణాంతములు స్త్రీసమములు. వరులవారు తుదిని మువర్ణము దాదా పెల్ల యెడలఁ బ్రథమైకవచనముగనె యెంచిరి. కావున వీరు స్వమతానుగుణముగా మువర్ణమును బ్రత్యయముగాఁ జెప్పిరి. [ప్రత్యయమే యైనను మువర్ణము గాఁ జెప్పినను లామవమే గాని యిబ్బంది లేదు. వర్ణ మన్నఁ బ్రత్యయము ను గావచ్చును గదా.] కాని శబ్దాంతమువర్ణ మెల్ల సామాన్యముగాఁ బ్రథ మైకవచన మనుట యసంగత మని గుర్తించియుంటిమి. కావున సూరి మువర్ణమును వర్ణకముగాఁ జెప్పకుండుట యెంతయు సముచిత మైయున్నది.

‘ఈపజ్జవర్ణకములు నౌపవిధక్రికములై యన్యన్య సమాసములందు మాత్రమే వచ్చును గాన నౌపవిధక్రికప్రకరణమునఁ బేర్కొనఁబడలే’ (ఉ. 283) దనిరి. పజ్జలు ప్రత్యయము లనుచునే వీ రౌప లనిరి. కాని సూరి యౌపలను బ్రత్యయములుగాఁజెప్పి పెక్కడను గానరాదు. అదేశాగమాత్మకములు నగుటనుబట్టి సూరి వీనిని బ్రత్యయేతరములుగనె యెంచియుండనగు. అది యుచితము. ‘పామునకు, పాపజేడు, వేమునకు, వేపచెట్టు ఇత్యాదౌ సమాస ఏవ’ (కవిశి. 329) నహో. పంక్తులనుబట్టి (సమాసేచ యని చిం.) వీరు పజ్జ లౌపలుగాఁ జెప్పియుందురు. చిం. లక్షణమునుబట్టి యట నట్లు చెప్పవచ్చును. ఔపవిధక్రికప్రకరణమునఁ జెప్పక స్థలాంతరమునందుఁ జూపినసూరి వీని నౌప. లని తలచె ననలేము. ఔప. లనుగూర్చి సూరి ‘విధక్రి నిమిత్తకము’ లయినవిగాఁ జెప్పెను. ఈపజ్జలయం దాలక్షణమే లేదు. సూరి పజ్జల నౌప.లుగా నెంచలే దనియు నింకను దద్భిన్నము లనియె యెంచె ననియుఁ జెప్పవచ్చును. చిం., కవిశి. ప్రభృతులను గాంచియు సూరి వీని నౌపవిధక్రికత్వమును సూచింపలే దనఁగా నివి యౌప. లనుట సరి కా దనియే సూరితలఁపుగాఁ జెప్పవలెను గదా.

వీరిలక్షణమునుబట్టి యైన నివి యౌప. లగునా? ఔప. సందర్భమున సూరిలక్షణము సరిగా లే దని వీరు ‘ఇవి ద్వితీయాద్యైకవచనంబులు పర మగునపుడు మాత్రమే లాచ్చికస్త్రీసమజడవాచకములకు బహుళముగా నగు ను.’ (ఉ. ఆచ్చి. 71 సూ) అని సూత్రించిరి. కాన నౌప.లు ద్వితీయాద్యైక వచనములు పర మగునపుడు మాత్రమే రావలయును. (నామును, నాముక కనురీతిగా ద్వినపు డివి లేవు. సమాసమున మాత్రమే యగు ననిరి. కాని యాలక్షణ మిటఁ జెప్పలేదు.) ‘నాము + చేను - నాపచేను (కర్మధారయము)’ (ఉ. 282) కదా. ఇట నాముప్రథమైకవచనాంత మయినది. మఱి ఔప. అగు పెట్టు? దాని కయినపజ్జ లౌప. లగుట యెట్లు?

ఇంక ఔప. లాచ్చికస్త్రీసమజడవాచకముల కలగు ననిరి కదా. సూరి

మతమున నీమువర్ణము ప్రత్యయము గాదు గావున నాతనిమతమున నీయవి స్త్రీసమములే. కాని వీరు 'మువర్ణకంబులు' అనిరి గదా. కాఁగా నివి యాచ్చి కములె జడవాచకములె యైనను స్త్రీసమములు గావు. క్లీ బసమములు. క్లీ బస మములపై ఔప. లగు ఔట్లు? క్లీ బసమములపైఁ గూడ ఔప. లగుచుండఁగా వీరు స్త్రీసమములపై మాత్రమె చెప్పుట తప్పు గాదా.

'పాములయొక్క తేఁడు- పాఁపతేఁడు, అమ్మలయొక్క శయ్య- అంపశయ్య' (ఉ.282) అనుచో నీయవి బహుత్వస్థలమున నయినవి. నౌప. లు బహుత్వమునం దగుట కల దని పీ రేని జెప్పిరా? ఇంకను 'గోతులు నేతులు మున్నగుబహువచనస్థలము లౌపవిభక్తికవిషయములు గామింజేసి యచట తివర్ణమును వేటుగ' (ఉ.203) సూత్రించి సూరి 'బహువచనమం దలితివర్ణకమును (సూరి వర్ణక మనలేదు) నౌపవిభక్తికమె యనుతలంపున నౌపవిభక్తి కములసందర్భమున నేకవచనముతోపాటుగ' (ఉ.203) విధించుట పొరపా టనిరే.

ఔప.లకు వీరు చెప్పినలక్షణ మేదియు పజ్జవర్ణములందు లేదు. అట్టియెడ నివి ఔప. లనుట కాధార మేది? అట్లనవలె నన్న నాసూత్ర మందలి(ఉ.అచ్చి.71) బహుళపదము నాశ్రయింపవలె. సామాన్యలక్షణ విరుద్ధ మైయుండఁగా బహుళపదముచే సంగ్రహించుకొన్నను వీనియౌప విభక్తికత్వమువలనఁ బ్రయోజన మే మేని వీరు చూపఁగలరా?

కాఁగా నీపజ్జ లౌప.లు గావు. అందుచేతనే వీని నౌపవిభక్తికప్రకరణమునఁ జెప్పుట తగదు.

అమ్మమొన నట్టితరంగలు గ్రమ్మన్ (హరి.ఉ.1.36)

నిక్కలాదులు :

నిక్కలాదులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులు (20) అనుదాని నట్ల గ్రహించిరి. (ఉదా.లు చూపినపిదప సూరి 'ఇత్యాదులు' అన పీ రది

తొలఁగించిరి. అయ్యు నిక్కలాదు లింకను గల వని ప్రౌఢ అనుసారముగా వీరు చూపినయుదాహృతులనుబట్టి గ్రహింపవచ్చును.)

ప్రౌఢ.సమా.34సూత్రమునుదాహరణములతో నీసూత్రమునకు వివరణముగాఁ జూపి వరులవా రాసూత్రము బాల.సూత్రమునకు వివరణప్రాయముగా సూచించు డెంతయు సుచితము.

ఉదా.లలో -నాలుగు + నాళ్లు నన్నాళ్లు అనుదానివలె మూన్నాళ్లు, వేన్నీళ్లు అనుమున్నగునవియు నిటఁ జేర్పఁదగినవే. అందాక, ఇందాక, ఎందాక, సాఁబాలు పెత్తనము అనునవి సంది.34సూత్రముదే సాధింపఁదగినవి. పెను + ధూళి - పెంధూళి (ఉ.63) అనుచోఁ బెనుశబ్దమును వీరు ప్రాతాదులలోఁ జేర్చియేయుండిరి. కావున పెనుపు + తుఱుము - పెందుఱు మన్నదియు వీరు ప్రాతాదిలక్షణముచేతనే సాధింపఁదగు.

కావునఁ బైవానిని నిక్కలాదులలోఁ జేర్ప నక్కఱ లేదు. సం.లో నిక్కము + కల - ఇటఁ బ్రాతాదిసంధిచొప్పున నిక్క-ల అని కానేరదు. లుప్తశేషమునకు బా.సంది.37సూత్రముచొప్పున సుగాగమము రాగా నింగల అనుననిష్ఠరూపము సిద్ధించు' (వ్యా.సం.స.1259) ననిరి. దీనిని ప్రాతాదులలోఁ జేర్చినపుడే యాద్యక్షరశేష మగుట మున్నగుకార్యము లగును. అట్టి కార్యములు లే వని గుర్తించినపుడు ప్రాతాదులలోఁ జేరదు గావున లోప ప్రసక్తియే లేమి నపరూపములనుగూర్చినసందేహమే యనవలయు. అయ్యు 'నన్యంబులకు సహిత మిక్కార్యంబులు గొందొకచోఁ గానంబడి యెడి' ననుదానిచే నిక్కము + కల - నిక్క-ల అని కాఁగలదు. నెఱ + తావి నెత్తావి యనుచోవలె నిటఁ గూడఁ బరుషమే పర మైనను సుగాగమము కల్గవలె ననునిబ్బంది లేదు. ఇట్లే కవ + వడి కవ్వడి. పూవు + విలుకాఁడు పువ్విలుకాఁడు మొ॥ అన్యంబుల కనునాసూత్రముచే నేల రాదని శంకించిన వరులవారు ఆ'సూత్రమునై తము ప్రయోగమూలకమే కావున నిది? ప్రస్తుత

సూత్రపుప్రపంచమే యని గ్రహింపనగు.' (వ్యా.సం.స.1259) ననిరి. అన నాసంధిసూత్రము వ్యర్థమే యన్నమాట. ప్రస్తుతసూత్రము సమాసమునందాగమాదేశాదులను బెక్కుదెలుగులుగాఁ జెప్పటచే సమాసమునందలివికారములను జెప్పిన సూత్రము లెల్ల దీనికి వ్యాఖ్యానప్రాయము లగును. అట్టి యెడల శాస్త్రప్రయోజనమే విరుద్ధ మగును. కాని 'నిక్కల' యనురీతిగా విటఁ జెప్పటతో సూరిమత మేమో పరిశోధించి గుర్తింపవలసియున్నది.

రెండు + వారు ఇరువురు. మూడు + వారు-మూవురు, మూగురు, ముగ్గురు. నాలుగువారు-నలుగురు. వేయివారు-వేవురు, వేగురు. (ఉ.298) వరులవారియివిభాగ ముచితముగాఁ దోఁపదు. అంత + వారు అనురీతిప్రాథ వ్యాకర్తప్రక్రియామార్గములో వీని నిట్లు సాధింప నెంచియుందురు. రెండు ఇత్యాద్యమహత్స్పంఖ్యవాచకశబ్దములమహద్రూపములె ఇరువురు ఇత్యాదులు. ఒక +లు-ఒకరు అని యపు సట్లే రెండు+లు ఇరువురు అని సాధింపవలె. అందఱునుదాని నట్లు సాధించినప్రాథవ్యాకర్తయు నిరువురిత్యాదుల నిష్కర్తముననే సాధించుట గమనార్హము. సూత్రాంత్రాదీతర వ్యాకరణములలో సూరియును రెండు+లు-ఇరువు రనురీతిగనె ప్రక్రియను నడపెను.

వీరు చూపినమార్గములో నీయవి సమాసములుగా వీరు తలచినట్లున్నది. ఈయమహత్స్పంఖ్యలమహద్రూపము సమస్త మయి మాత్రమే ప్రయోగింపఁబడు నని చెప్పు టుచితముగాఁ గానరాదు. ఏబండ్లు ఎన మండ్లు ఇత్యాదులలో నీరీతిప్రక్రియ యనుసరణీయమో కాదో వీరు స్పష్టము చేయలేదు. (ఉ.197) ఇంక నీచోటి తచ్చబ్బము తదర్థకము గాకుంటయు, ఇరువురను ఇత్యాదిద్వితీయాద్యంతరూపములనుబట్టియు వీరి ప్రణాళిక యుచితము గా దని నిశ్చయింపఁదగును.

అయి-అయి :

'అకారంబున కామ్రేడితంబునకుం దదర్థకంబున కయియాయను

శబ్దంబులు విభాష నగు' (21) ననుసూరిలక్షణమును 'అయి-అయి అను శబ్దంబులు' అనుతీరుగా సంధికార్యము లేక చూపుట మాత్రమే వర్తులవారి సూత్రములో విశేషము. స్పష్టత కయ్యును నది యవసరము గాదు.

'ఈసూత్రపుష్టాపకముచేత నిట్టియాప్రేడితమును, వానితోడిమిశ్ర సమాసమును నభ్యనుజ్ఞాత మగుచున్నవి' [ఉ.286] సూరిప్రణాళికను దిర స్కరించుటచే వీరెల్లయెడల మిశ్రసమాసములను జ్ఞాపకసిద్ధములు చేసికొనక తప్పదు. మిశ్రసమాస మభ్యనుజ్ఞాతము చేయుటకు లక్షణమున నాధార మేమియు లేకుండుట స్పష్టమే. ఇంక నిది మిశ్రసమాసములందు మాత్రమే వర్తించు ననుటకును వీలు లేదు. ఆయయివారికి, ఆయాయివనులు ననురీతి గా నీవిధాన మాచ్ఛికసమాసములయందుఁ జరితార్థ మగుచునే యున్నది. మొత్తముపై వీరిలక్షణముచే మిశ్రసమాసముల కనుజ్ఞ లభింపదు. సూరి పద్ధతిని మార్పుట తగ దని యిట మఱియొకసారి నిరూపిత మగుచున్నది.

ప్రక్రియను వీరు 'అది+అది+కాలము ఆయాకాలము, వాడు+ వాడు+పురుషుడు-ఆయాపురుషులు' (ఉ.286) అనురీతిగాఁ జూపిరి. అది వాడు అనుతీరుగాఁ జూపి యట్టిరూపములు గాకముందే యలౌకికవిగ్రహము నందు విభక్తి లోపాదికము గల్గుటచేత 'ఆ' అనుప్రాతిపదికము నిల్చు (ఉ.287) నందురు. అలౌకికవిగ్రహమున లోపము చేయునపు 'డారూప ములు సిద్ధింపకముందే' యనుట స్పష్టత కనుకొనవలెను. ఇట్టియలౌకిక విగ్రహమార్గము తెలుఁగున ననుచిత మని పైని గుర్తించితిము. వాడు+ వాడు అని చూపుటవలన వీరికర్మధారయలక్షణమునకు నిది విరుద్ధ మగుట యట గుర్తించితిమి.

సమాసాంతకార్యాలు :

'బహుప్రీహిని సమాసాంతకార్యంబులుం గానంబడియెడి' (22) ననుసూరిలక్షణమును మార్చి' బహుప్రీహి నౌపవిభక్తికాదులవంటివి సమా

సాంతము లగును' (ఉ.88సూ.) అని సూత్రించిరి. ఔపవిభక్తికవదస్తవిధయశ్చ' యనుచిం.లక్షణము ననుసరించియే వీ రౌపవిభక్తికాదులవంటివి' యని సూత్రమునఁ జేర్చి రనుట స్పష్టము. ఆదిశబ్దముచే నౌప.వంటివి కానివియుఁ జేరు నని యుద్దేశ్యము. ఇది చిం.కంటె విశేషము.

'అచ్చిక.70సూత్రమున పేర్కొనఁబడిన ఇ,టి,ంటి,తిప్రభృతులు బహుప్రీహిని సమాసాంతప్రత్యయములుగా వచ్చును. ఆదిశబ్దముచే ఆఇఉ మున్నగుమత్వర్థీయప్రత్యయములును బహుప్రీహిని సమాసాంతప్రత్యయములుగా నిల్చు' (ఉ.295) సూత్రమునం 'ౌపవిభక్తికాదులవంటివి' యన్న ను వివరణము ననుసరించి యౌపవిభక్తికాదుల'వంటివి'గాక యౌపవిభక్తికాదులే చేరు నని యెన్నవలెను. అట్టియెడ నీవివరణము సూత్రమునకు విరుద్ధము గదా. విపుల మయినవివరణమునుబట్టి సూత్రమునందలి (ఔపవిభక్తిక'వత్' అనుచిం.వాసనచేఁ జెప్పిన)'వంటివి' యనుట వ్యర్థము.ఔపవిభక్తికాదులే యవు ననుట యే సుచితమా? ద్వితీయాద్యేకవచనము పరమవునపు డగుట మొ॥ఔప.లక్షణము వీనియం దుండదు. ముక్కంటి, ముక్కంటులు మొ॥ ఇట్లే మత్వర్థీయము సమాసాంతమున నగు నను టుచి తము గాదు. ఈభేదమునుబట్టియే చిం. 'ఔపవిభక్తికవత్' అన్నది.వీ రౌపవిభక్తికములే యగు ననుట యింకను ననుచితము. కాఁగా వివరణమే పొరపాటనియు సూత్రానుగుణముగ ఔప.లవంటివె యగును గాని ఔప.లుగా వని చెప్పుదుమా?

ఔప.లతో వీనికి సామ్యము కేవల మాకారమునందు మాత్రమే యనఁదగును. ఆకారమునఁ జోలికనుబట్టి ఔప.లవంటివి యనుటవలన విశేషార్థసిద్ధి యన్నదా? ముక్కంటి యనుచో 'ంటి' యవుచున్నది. ఇది ఔప.వంటిదిగాఁ జెప్పకయే సమాసాంతప్రత్యయముగాఁ జెప్పిన నష్టమేమి? ఆదిశబ్దముతో నౌపవిభక్తి కేతరములు నగుట వీరును గుర్తించిరే కద. నలువ యని యుదాహరించి సూరి యది స్పష్టము చేసె.

అదిశబ్దముచే మత్స్వర్థీయములు అ-ఇ-ఉలు గ్రహించిరి. ఇందు 'ఇ'వర్ణ మౌపవిభక్తికము నగును. 'కడలిరాచూలి' యనుచో విత్వ మయి నది. ఇది ఔప.వంటిదా? లేక మత్స్వర్థీయమువంటిదా? గట్టువిలుతుఁడు అనుచో 'తి'పై 'ఉ' (మత్స్వర్థీయమై కావచ్చును) అగు ననిరి. కేవలము 'ఉ'ప్రత్యయ మొక్కటి యయినతావు నొక్కదానిని జూపిన బా గుండెడిది. ఉత్వ మిత్వం తథై నాత్వం సమానే మతుబర్థకమ్' అనఁగా నహో. పువ్వు నీళ్లు (కవిశి.639) దాని కుదాహృతిగాఁ దలఁచెను. కాని యిది సరిగాఁ దోషదు. సూరి యుత్వమును మత్స్వర్థీయముగా విధించినజాడ లేదు. ఇంక మిగిలినది యత్వ మొక్కఁడె.

ముక్కంటి యనుచో 'ంటి'వర్ణ మౌపవిభక్తికమై.(లేదా'వంటిది') కాని గోతులు అనుచో 'తి' ఔప. అనరాదు. వరులవారియానిర్ణయము సక్రమమా?

వరులవారు 'ఔపవిభక్తికాదులవంటివి అని చెప్పుటచేత గట్టు విల్లుఁ డనుచో గట్టు + విల్లు + తి+ఉ-గట్టువిలుతుఁడు అని 'తి'వర్ణము చేసి మఱల ఉవర్ణము చేయవలసివచ్చినది. 'తి' అనునౌప.(వంటిసమా సాంతము)పై 'ఉ' అనుమత్స్వర్థీయము సమాసాంతప్రత్యయ మైన దన్న మాట. సమాసాంతము లిటు రెండు వచ్చినవి. ఔప.లప్రసక్తి లేనిసూరిమత మున 'తు' అనునదే సమాసాంతముగాఁ జేసిన నిట్టియనవసరకల్పన ముండదు గదా.

కాఁగా ఔపవిభక్తికాదు లని గాని, ఔపవిభక్తికాదులవంటివి యని గాని చెప్పుటవలన నిచ్చట విశేషముగా సిద్ధించునర్థ మేమియును లేదు. అదె యుచితము. ప్రయోజనము లేకుండుటతోపాటు కొన్నియెడల ననవ సరకల్పనము నవసర మగుట నౌపవిభక్తికాదులవంటివి యని పేర్కొనుట తగ దని గ్రహింపఁదగును.

సూరి 'సమాసాంతకార్యములు' విధింపఁగా వీరు 'సమాసాంతములు' ఔపవిభక్తికాదులవంటి వగు ననిరి. వివరణమున నౌపవిభక్తికాదులు సమాసాంతప్రత్యయములుగాఁ జెప్పిరి. ఇట్లు సమాసాంతములను బ్రత్యయములుగాఁ జెప్పుటవలన సమాసమునకుఁ బరముగా నీప్రత్యయము లుంచి మిగిలిన సమాసాంతకార్యములను నిక్కలాదిసూత్రముచేఁజేసికొనవలసినయవసరము వీరికిఁ గల్గినది. ఉదాహరణమునకు - 'నలుగు+వాయి+అ నలువ. ఇట సమా. 92 సూత్రమునె యుపయోగించునది.' (ఉ. 295) ఇందు 92 సూత్ర మనుట యచ్చుపొరిపా టందము. (అంతకు ముందువాక్యమున నిట్ల పేర్కొనిరి) అది యీపరిచ్ఛేదమున వర్తులవారిగ్రంథమునను లేదు. 91 కావచ్చును. అయ్యది నిక్కలాదిసూత్రము. ఆసూత్రముచే 'వాయి'లో 'అయి'లోపించు నని వీరియభిప్రాయముగా నెన్నవచ్చు. కాని నిక్కలాదిసూత్రము నాశ్రయించునెడల 'నలువ' యనురూప ముద్దానిచేతనె సిద్ధింపదా? ఈసూత్రముచే నత్వము విశేషముగాఁ జేయవలయునా? అని సందేహము.

సూరిమతమున నిట్టియనవసరగౌరవము లేదు. 'సమాసాంతకార్యము' గాఁ జెప్పుటచే నాగమాదేశాదు లే మయినను గ్రహింపనగును గదా. కావున 'నలువాయి' యనుచో 'అయి' అనుదాని కీసూత్రముచే 'అ'త్వ మాదేశ మయినట్లుగాఁ జెప్పుటలో లాఘవము గలదు గదా. ఇట్లే మోటబరువు 'ఉవు' అనుమొత్తమునకు ఇత్వ మాదేశ మగుట సమాసాంతకార్యము.

కాఁగా 'సమాసాంతకార్యములు' అనుసూరివిధానమే సూక్తమ.

ఆభాసబహుప్రీహి :

“షష్ఠీతత్పురుషముమూలమున బహుప్రీహ్యర్థము లభించును. అట్టివి బహుప్రీహిలక్షణలక్షితములు కావు గాన బహుప్రీహ్యభాసము లనిపించు కొనును. ఉదా. పీతాంబరమువాడు (పీతాంబరముయొక్క....వాడు) పీతాంబరము గలవాఁ డని యర్థము” (ఉ. 295) ఇవి బహుప్రీహిలక్షణలక్షిత

ములు గానవుడు ఆభాసములుగ నై నను బహుప్రీహులుగాఁ జెప్పఁబూనుట యర్థము ననుసరించి కావలయును. కాని యిది యవసరము గాదు. 'తెలుగున శేషషష్ఠి యర్థవిశేషబోధక మగుచున్నది. (వ్యా.సం.స.1033)" బాహు వీర్యములయొక్కవారు. బాహువీర్యములు గలవారు. కవలవారు, బలము వాఁడు, పేదమనుసువాఁడు" (వ్యా.సం.స.1034) అనురీతి వీరివివరణము ననుసరించి యిట నస్త్యర్థము యొక్కప్రత్యయమువలనన సిద్ధించుచున్నది. అట్టియెడల వీని(నాభాస)బహుప్రీహులుగాఁ జెప్ప నవసర మేమి? 'స్యా దాభాసబహుప్రీహిః ప్రథమాదిప్రయోగతః' (కవిశి.629) అని వి.వి. చెప్పి నను సూరి వానిని బాల.లోఁ బ్రస్తావింపలేదు.

మిశ్రబహుప్రీహి :

వచులవా రీప్థలము నారంభమునందు 'అచ్చికబహుప్రీహి-మిశ్ర బహుప్రీహి' యని సూచించిరి. బహుప్రీహిలోఁ బూర్వోత్తరపదములు రెండు నాచ్చిక(స్త్రీసమము)లు గావలసియుండఁగా(ఉ.294)నికమిశ్రబహు ప్రీహి యెక్కడిది? అహో. కఱకంఠుఁడు మిశ్రబహుప్రీహి యనె. కాని వీ రట 'కఱకంఠు'శబ్దమును గల్పించిరి. కాఁగా వీరిమతమున బహుప్రీ హులు మిశ్రములు లేనేలేవు.

పీతాంబరమువాఁ డన్నది బహుప్రీహ్యభాసముగాఁ దెల్పిరి. ఆభాస బహుప్రీహులు మిశ్రములు నుండనగును గావునఁ బై నట్లు పేర్కొనిరా? ఇవి మిశ్రము లని వీ రిటఁ జెప్పలేదు. పైఁగా వీరిమతమున మిశ్ర(సాధ్య) సాంస్కృతికములు జ్ఞాపకసిద్ధములు గావలసినదే కాని సమాససామాన్య శాస్త్రసిద్ధములు కావు. మిశ్రబహుప్రీహులను జ్ఞాపకము చేయుస్థల మేది? వీరియీవివరణమ యగునా? పై నట్లు పేర్కొనకున్న బాగుండెడిది.

పీతాంబరమువాఁ డిత్యాదులు బహుప్రీహులై కావు. కఱకంఠుఁడు విశిష్టస్థలము. కాఁగాఁ దెలుగున మిశ్రబహుప్రీహులు మృగ్యములు.

‘బహుప్రీహిని స్త్రీ వాచ్యం బగుచో నుపమానంబుమీడిమేనునకు బోడి యగు’ (23) ననుసూరిసూత్రమును దొలగించి ‘అలరుబోడిత్యాదు లుపమానపూర్వపదకర్మధారయంబులు’ (ఉ.84సూ) అనుప్రౌఢ.లక్షణమును బేర్కొనిరి. ఇది బహుప్రీహి కా దనియు, గర్మధారయమే యనియు, దలచినవా రగుటచే దీనిని గర్మధారయసమాసప్రకరణముననే చూపిరి.

“సూరి ‘మేనునకు బోడి యగు’ నని సూత్రించెను. పిదప సంస్కర్తలు ‘మేనునకు బోడి యగు’ నని సవరించిరి. ఇట్లు సవరించినదియు సరి గాదు. సంస్కర్తలు సవరించుటచే బోడి పోడి యైనది. కాని ప్రథమ ముద్రణము ననుసరించి యాదేశము ‘బోడి’యే కదా. సంస్కరించినపాఠము ను వీరు విమర్శించిరి. అంతకు ముందు సంస్కరించుపద్ధతినే తిరస్కరింప వలసియున్నను నాయాగ్రంథములందు ‘గవిప్రయోగములతోఁగూడ వీరిట్లు సంస్కరించుచుందురు. కావున నది పీ రంతగాఁ బట్టించుకొనలే దనవచ్చును. పోడిశబ్దమే యుండఁగా పోడి యనునాదేశ మసంగతము గదా. (ఉ.291) అట్లయిన సూరి యథార్థముగా నాదేశము చేసిన ‘బోడి’ యనునది ప్రత్యేకముగా లేదు గావున బోడి యాదేశము సుసంగతమే యని వీరిమతము ననుసరించియు గుర్తింపవచ్చును.

ఒకవేళ పోడి యన్నదే యాదేశము చేసినను, నాశబ్దము ప్రత్యేక కముగా నుండుటకును, నిట నాదేశము చేయుటకును సంబంధ మేమి? మేను న కాదిష్ట మైనపోడిశబ్దము మేను అనునర్థము నిచ్చుచు, బ్రత్యేకప్రయుక్త మగుపోడిశబ్దముకంటె భిన్న మని స్పష్టము చేయుచున్నదే కద. అయ్యు సూరి యాదేశించినది ‘బోడి’ కావున నట వరులవారు చూపినతగవి యనుపపత్తియును లేదు.

‘మఱియు చిగురుంబోణి మున్నగురూపము లీపక్షమున సిద్ధింపనేరవు’ (ఉ.291) ఈపక్షమున నన నేపక్షమున? బోడిపక్షముననా? పోడిపక్షమున నా? పూర్వవాక్యము పోడిపక్షమునకుఁ జెందినది. కావున పోడి నాదేశించి

నచోఁ బూర్వోక్త మగునసంగతియె కాక 'మఱియుఁ జిగురుంబోణి యను రీతిరూపములు గానేర వని యిచటియభిప్రాయ మగును. కాని ణత్వ మేల రాదు? 'పోడి' యడంగ్వాదులలో సూరిచేఁ బరిగణింపఁబడియే యుండెను గదా. (ప్రకీ.13) తద్విన్న మగు'పోడి'యే యాదేశింపఁబడినను, లేదా, బోడి యాదేశింపఁబడినపక్షమునను జిగురుంబోణి యనురీతిరూపములు గా వనరాదు. అడంగ్వాదిగణ మాకృతిగణమై యైయుండఁగాఁ బ్రయోగాను సారముగా ణత్వ మయినస్థలముల నందుఁ జేర్చఁదగును గదా.

కావున నాదేశ మేది యైనను (బోడియే యాదేశింపఁబడినను) ణత్వ మగుటలో బాధ లేదు. కానఁ జిగురుంబోణి యనురీతిరూపములు గానేర వనునదియు సరి యైనహేతువు గానేరదు. కావున బోడియాదేశము లో నవరోధము లేదు.

సం.లోఁ జూపిన కొన్నియనుపపత్తులు గ్రంథాంతరమునఁ బరా మృష్టములు. (త్రి.శే.)

ఇది కర్మధారయ మగు నన్నది ప్రౌఢ.లక్షణము. అది సరి కాదు. (చూ.త్రి.శే.) అలరుఁబోడి యనుదానికి అలరువలె మనోజ్ఞురాలు(ఉ.291) అని యర్థము చెప్పిరి. ఇది యెట్లు? పోడి యనుదానికి ఒప్పు, ఒప్పిదము అని యర్థము. అలరువంటిపోడి పూవు(విశేషణము) వంటిఒప్పిదము (విశేష్యము) అనియే యర్థ మగును. కాని పూవువంటియొప్పిదము గలది యనురీతిగా నన్యపదార్థప్రాధాన్య మెట్లు? జుంటిమోవి యిత్యాదుల నిట్లు గలదా? అందుకే కాఁబోలును వీరును అలరువంటియొప్పిదము గలది అనెడి విగ్రహము గలయుపమానపూర్వపదబహువ్రీహిని గ్రహించినను సరియే' (ఉ.291). [సూరి చెప్పినది మాత్రము గ్రహింపరాదు.] అనిరి. కాఁగా నీవివరణమునుబట్టి యిది కర్మధారయమెయినవీరును నిశ్చయింపలే దనుట స్పష్టము. అట్టియెడల సూత్రమున నట్లును నిర్ణయించి చెప్పు కేల?

ఉపమానపూర్వపదబహువ్రీహి యనునంతవఱకు సూరియభిప్రాయ మంగీకరింపఁబడినట్లే. కాఁగా నుత్తరపదము మేను (దానికి బోడి యాదేశము) అని సూరి పేర్కొనఁగా 'పోడి' కావలె ననుటయే వీరిమతము.

తీయంబోడియనునర్వాచీనస్థల మొండు దక్క నుదంతేతరములపైఁ బూర్ణబిందువు గానరాకుండుట, పోడిశబ్దపరకతయందుమాత్రమే యుదంతే తరములపై నుగాగమము గానవచ్చుట మున్నగువిశేషములనుబట్టి పోడి శబ్దముతోడిసమస్వయము కేవలము సహజ మనలేము. ఈయంశమున బోడి యాదేశము నాక్షిపింప నక్కఱ లేదు.

అర్థమునుబట్టి చూచిన మేనుశబ్దముతోడిసమానమే యుచితముగా నుండు నవి నిర్ణయింపఁదగును. అర్థానుగుణముగా శబ్దస్వరూపమును లాఘవముతో లాక్షణికుఁడు నిరూపించునపు డందు సహజత్వమో శబ్దచరిత్రమో తప్పక యనుసరింప నవసరమును లేదు.

బోఁడ్యాదేశపక్షమునఁ జూపినయనుపపత్తులు సముచితములు గాకుండుటనుబట్టియును సూరిలక్షణము దుష్ట మనుటకుఁ దగినప్రమాణము లేమి నయ్యది నిర్దుష్టమై గ్రాహ్య మయ్యున్న దని నిశ్చయింపఁదగును.

ఋకారము-రవర్ణము :

'ద్వంద్వంబునందు ఋకారంబునకు రవర్ణంబు విభాష నగు' (24) ననుసూరిలక్షణమును మార్చి వీ రిట్లు పేర్కొనిరి. 'సిద్ధఋదంత(పుత్ర శబ్దోత్తరపదకత్వమందును)ద్వంద్వంబునందలిఆనజ్ ఆదేశముచోటఁ దెల్లన విభాషగా రేఫాదేశ మగును' (ఉ.26సూ) ముందుగా పీరిలక్షణమునుగూర్చి పరామర్శింతము.

'సిద్ధ' అనువిశేషణము వివరణాత్మకమే కాని ప్రయోజనము గలది కాదు. 'ఋదంతద్వంద్వ' మనుటచేతనే యియ్యది సిద్ధసమాస మనుట స్పష్టము. తెనుఁగున ఋకారమే లేదు.ద్వంద్వము తెలుఁగున సాధ్య మాచిక్రమే

కాని మిత్రము లే దని వీరును స్పష్టము చేసియేయున్నారు. (సాధ్య)సాంస్కృతికము నుండదు. కాఁగా ఋదంతద్వంద్వ మనఁగా నయ్యది తప్పక సిద్ధసమాసమే కావలసియుండును. కావున వీరిసూత్రమున 'సిద్ధ'విశేషణము చెప్ప నక్కఱ లేదు.

“పుత్రశబ్దోత్తరపదకత్వమునందును” అని వీరు కుండలీకరణమునఁ జూపిరి. పుత్రశబ్దము ఋదంతము గామి దానితో ఋదంతమునకె ద్వంద్వ మయినను నది ఋదంతసర్వావయవద్వంద్వము గామింజేసి వీ రిట్లుపేర్కొని రనఁదగు. కాని పుత్రశబ్దపరకత్వమునను సంస్కృతమున నానడాదేశము' వచ్చును. (సి.కా.921సూ) వీ రీసూత్రమున “నానడాదేశము”నకె రేఫమును విధించిరి. కావునఁ బుత్రశబ్దపరకత్వమున నయినయానజ్ఞానకును రేఫము వచ్చుటలో తాదా లేదు. కాన నావిషయమును విశేషముగాఁ బ్రస్తావింప నక్కఱ లేదు. అందుకె వీ రప్రధానముగాఁ గుండలీకరణమునఁ జేర్చియుండురు. కాని వివరణమునఁ జెప్పనగును. కుండలీకరణమున నై నను సూత్రమునఁ జేర్చ నవసరము లేదు.

ఉద్వంద్వైరః అనుచిం.లక్షణము ననుసరించి సూరి ద్వంద్వమున ఋకారమునకు రవర్ణమును జెప్పెను. వీరు ఆనజ్ఞానకు రేఫ విధించిరి. ఇది “ఆనజస్సాన్యదృతోద్వంద్వైరేఫశ్శారికవేర్మతే” యనువి.వి. ననుసరించి చెప్పఁబడిన దనఁదగు.

సూరి ఋకారమునకురవర్ణము విభాష యనుటవలన రవర్ణము రాని పక్షమున మాతృపితృ అనురీతిగ నుండఁగా మఱల (తెనుఁగువ్యాకరణ ప్రక్రియ నడచుచోనడుమ) సంస్కృతవ్యాకరణము నాశ్రయించిఆనడాదేశము చేయవలసివచ్చుచున్నది. “ఆనజ్ఞానకె రవర్ణమును విధించినచో- విభాష గావున రానిపక్షమునందు మాతాపితృ అనియె యుండును. అప్పుడు తెలుగునఁ బ్రక్రియలో నడుమ సంస్కృతవ్యాకరణాశ్రయణావసర ముండదు.

అప్పుడు కావున ఋకారమునకుఁ గాక యానజ్ఞానకై రవర్ణము విధించు టుచితమని తోచును.

కాని 'నేష్టోద్ధాతలు' అనుచో నేష్టా + ఉద్ధాతృ అని యుండఁగాఁ దెలుఁగున నానజ్ఞానకు రవర్ణము చేసినపిదప నేష్టృ + ఉద్ధాతృ అనుచో 'నాద్గణ' యని గుణము మఱల సంస్కృతవ్యాకరణము నాశ్రయించి చేసికొనకతప్పదు. అందుచే వీనిని దెలుఁగులోనికిఁ దెచ్చినపిదప నిఁక సంస్కృతవ్యాకరణప్రసక్తి లేకుండఁ జేయుట కవకాశము లేదు. నేష్టోద్ధాత లని కవిప్రయోగ మున్నదా యని సందేహము రావచ్చును. కాని మాత్రపితలనురీతిప్రయోగములును గానరాలే దని వర్షులవారు స్పష్టముచేయుట గమనింపఁదగును.

కావున నానజ్ఞానకు విధించుటవలన సాధింపఁబడిన ప్రయోజనము లేమి ఋకారమునకు విధించినసూరిమార్గము నిర్దుష్టమై యగుట గుర్తింపవచ్చును.

వి.వి. ననుసరించియై వర్షులవారు 'రేఘదేశ మగు' నని రేఘను విధించియుందురు.

సూరి యధర్వణాహోబలులసమన్వయము(వ్యా.సం.స.1251)నకు భిన్నముగా రవర్ణమును విధించెను. దీనిచే నత్త్యసహిత మయినరేఘము అనఁగా 'ర' అనునక్షర మారేఘ మగుచున్నది. మాత్రపితలు. కాని వీరు రేఘను విధించుటచే రేఘ యనఁగాఁ బొల్లయిన 'ర్' (ఉ.341) అనునది మాత్రమే యగును. మాత్రపితలు అని కావలె. ఇది యపరూపము గదా. కావున వర్షులవారు రేఘమును విధించి 'ర'వర్ణమును జేయుటకంటె 'ర్'వర్ణమునే విధించుట యుచితము. సూరిలక్షణమున నధర్వణాహోబలుల సమన్వయము జాడలేకుండుటచేతనె యది యుచితముగా నున్న దన్నమాట.

వీరిసూత్రమున 'ఆనజ్ఞానకు' అనుచోటిషష్ఠిచే నిందు విహిత మయిన రేఫము ఆనజ్ఞానముననే యగు ననునర్థము సిద్ధించును. కావున 'రేఫాదేశము' అని 'ఆదేశము' సూత్రమునఁ జెప్ప నవసరము లేదు. రేఫం బగు నన్నఁజాలు.

సం.లో 'అధర్వణాహోబలపతిసమన్వయములజ్ఞాద యీసూత్రము నందుఁ గానరా (వ్యా.సం.స.1251) దనిరి. అది యానజ్ఞానకు వచ్చు నని చెప్పకుండుటయే యనవచ్చును. వరులవారిలక్షణమునుబట్టి, యీద్వంద్వమున 1.శబ్దము లెల్ల ఋదంతములే కావలయుట 2.ఆనజ్ఞానకే వచ్చుననుట యనురెండంశములే సూరిలక్షణమున లేనివిగాఁ జెప్ప నగును. ఇక మూడవది రేఫము. రేఫము విధించుట సరి కా దనియు, సూరి 'ర'వర్ణమును విధించుటె యుచిత మనియుఁ బ్రై ని గమనించితిమి.

ఇంక మిగిలినయంశములు. సూరి 'ఉర్ద్వస్వైరః' అనుచిం.లక్షణము ననుసరించె ననుట స్పష్టము. ఆయది ద్వంద్వము ఋదంతసర్వావయము గావలె నని చెప్పట లేదు. కావున రవర్ణ మానజ్ఞాన కగు నని చెప్పఁబడు నవకాశమును లేదు. ఆసూత్రముచే మాంధాత్పరఘుక్షితీశయనురీతినమానమున సయితము ఋకారమునకు రవర్ణము వచ్చుట కవకాశము గలదు. వీరి లక్షణముచే నాయవకాశము లేదు. మాంధాత్పరఘుక్షితీశుల(అది.2.176)అని కొన్ని(వావిళ్ళ.)ముద్రణములం దిట రేఫ ముండుటయు గమనార్హ మయి యున్నది. కాఁగా నిట్టిప్రయోగమును దృష్టియం దిడుకొన్నచో 'ఋదంత ద్వంద్వము- ఆనజ్ఞానకు' అనునధర్వణాహోబలపతులసమన్వయమును, దదనుగుణ మగువరులవారియాలక్షణమును గ్రాహ్యములు గా వనక తప్పదు. (అప్పకవికిఁ దరువాతివాఁ డగునహో. ఆకారికను స్పష్టించె ననుట సాహస మేమో.)

కాఁగా సూరిలక్షణమున దోష మెన్నుటకు బల మైనయాధారము లేదు గావున గ్రాహ్యమే.

“దీనికి మంచికవిప్రయోగము దొరలే” [ఉ.265] దనిరి వీరు. మఱియొకరీతి దగుప్రయోగము దొరకిన దేమో. చూపిన బాగుండెడిది. మఱి వీ రేల సూత్రించిరి? చిం., వి.వి.లు చెప్పియున్న వని యేమో. చిం., వి.వి.లు ప్రస్తావింపక సూరియే చెప్పియున్న హనుమానుఁ డిత్యాదులవలె నీరూపము లసాధువు లని చెప్పి యాలక్షణమును దొలఁగింపకుండు రని చెప్పఁజాలము.

ఇట్టిప్రయోగము లెట నే దొరకు నేమో వెదకుదము. ఇప్పటికిఁ బక్షాంతరము గల “మాంధాత్రరఘుక్షితీశు”లన్నది యొక్కటే కొన్నియెడలఁ గాననవుచు చిం., బాల.లలక్షణములు సమంజస మని తెల్పుచున్నది.

సామాసికివిభక్తిలోపము :

‘సమాసవిభక్తికి లోపం బగు లట్టునకుఁ గాదు (25) అనుసూరి లక్షణమును వీ రంగీకరింపక విభక్తిలోపప్రక్రియను ‘గంద్రగోళము’గా మార్చిరి.

వీరిమార్గమును బరిశీలించుటకు మున్ను సూరిలక్షణమున వీరు చూపినదోషములనుగూర్చి విచారింపవలసియున్నది.

‘సమాసపూర్వావయవవిభక్తి మాత్రమే లోపమును సూరి యుద్దేశించెనన్నచో సమాసమున సముదాయమున కేకపదీభావమే దుర్లుట మగును. విశిష్టైకార్థబోధమే లేదు. సమాసమునకుఁ బ్రాతిపదికత్వమే సిద్ధింపనేరదు. (ఉ.279, వ్యా.సం.స.1170) సూరిపూర్వపదావయవవిభక్తిమాత్రమేలోపించు వని యెంచెనా? తత్స.21 సూత్రమునొద్ద డీద్ర, రామ, భార్గవ రాజపురుష యని ప్రాతిపదికలను జూపుచో సమాసమును గూడఁ బ్రాతిపదికముగాఁ

బ్రత్యేకముగాఁ జూపెను. 'అనుప్రయుక్తం బయినయాటకబ్బంబు ప్రాయకం
టుగాఁ గ్లీబసమం బగు' (కృత్.7) మున్నగువివరణాదులనుబట్టి తెలుగు
నను నట్లే కృత్తద్ధితసమాసములు ప్రాతిపదికము లవు ననియే సూరి యభి
ప్రాయపడుట స్పష్టము.

సూరి పూర్వపదావయవవిభక్తిమాత్రమే లోపించు నని చెప్పలేదు
గదా. కాఁగా పూర్వావయవవిభక్తి మాత్రమే లోపించు నన్నచో-నని వీరు
చూపినయిబ్బందుల కిటఁ దావు లేదు.

పూర్వోత్తరావయవములు రెండింటి విభక్తులు లోపించు నని సూరి
యభిప్రాయపడుచోఁ గల్గునిబ్బంది వీ రిట్లు పేర్కొనిరి. 'గుణములప్రోకల
చేతన్ మున్నగుచోటులందు (విభక్తి మాత్రము లోపించి లట్టునకుఁ గా
దనుటవలన లట్టు నిచ్చి) గుణములప్రోకల మున్నగురీతిగల సామాసిక
ప్రాతిపదికము లేర్పడవలసివచ్చును.' (ఉ.279 వ్యా.సం.స.1170)

కాని యిది సరి యైనహేతువు గాదు. ఉత్తరావయవమును బ్రథ
మాంతముగాఁ జెప్పుటయే సంప్రదాయ మైయున్నది. ఉదాహరణమునకు
సంస్కృతమున 'రాజపురుషేణ' అనుసమాసమునుగూర్చి యెట్లు చెప్పుదురు?
రాజన్ + జన్. పుత్ర + తా యని యలొకికవిగ్రహమును జూపుదురా?
రాజ్ఞః పుత్రః రాజపుత్రః తేన రాజపుత్రేణ అనురీతిగాఁ జెప్పుట గదా సంప్ర
దాయము.

చిం.మతమున 'శోకార్త + జన్, ఒడలు, శోకార్తములు + ఒడలు,
శోకార్తపుటొడలు - శోకార్తపుటొడలులతో' (వ్యా.సం.స.1162)
నని వివరించిరి. అదేపద్ధతిలో గుణములయొక్క ప్రోక-
గుణములప్రోక- (వానితో గుణములప్రోకలతో) యనురీతిగాఁ జెప్పఁగా
నిం దనిష్టరూపొత్పత్తి యెట్టిది? గుణములప్రోకల యనుప్రాతిపదికరూప
మేర్పడునవకాశ మేది? కాఁగా సుత్తరావయవమునఁ ప్రాతిపదికావస్థయందు

లదాగమము నిల్చియుండెడిప్రమాదమే లేదు. [ఒకవేళ నట్టిదే మే నున్నను నాలోటును సవరించి పూర్వావయవంబు లట్టునకుఁ గాదు' ఇత్యాదిగ నెట్లో పేర్కొనుట యొప్పును గాని యసలు విభక్తిలోపవిధానమే సరి గా దనుట సమంజసము గాదు గదా.)

వీరు చిం.ప్రణాళికను బాల.లోఁ గలుపుటచేఁ గొన్ని భేదములు గల్గిన వనవచ్చును. అది యెట్లో చూతము. చిం.మార్గములో గుణములయొక్క ప్రోకలతో ననుచో షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యతయు, ద్రుతలోపమును వచ్చి-గుణములప్రోకలతో నని యగును. ఇట షష్ఠీసమాసము ప్రాతిపదిక మగుట యనుప్రశ్నయే లేదు. ఉత్తరపదలోపప్రసక్తి షష్ఠీతత్పురుషమునఁ జిం.లో లేదు. బాల.లో వీరు చూపినయనుపపత్తి ఉత్తరపదవిభక్తిలోపింపమి సామాసికప్రాతిపదికత్వము సిద్ధింపకుండుట యన్నది షష్ఠీతత్పురుషములందుఁ జిం.లో నున్నది.

“సాధ్యసాంస్కృతికమిశ్రసమాసములం దట్టిలోపాదికము (విభక్త్యాదిలోపము)ను” విధింపలేదు. కావున శోకార్తపుటొడలులతో మున్నగుసమానాధికరణసమాసరూపములను సాధించునపుడు ముందుగాఁ బ్రథమాంతముతో విగ్రహము నిల్పి సమాసము చేసి సామాసికప్రకృతిరూపమును సంపాదించి పిదపఁ దత్తద్విభక్త్యనుకూలవిభక్తివచనములతోఁడిరూపములను యథాసందర్భముగా గ్రహింపవలయు నని ప్రకృతనన్నయాధర్వణసూత్రములచే విదిత మగుచున్నది.” (ఉ.312)

నన్నయాధర్వణసూత్రములు గావున నేయర్థము నైన నెట్లయినఁ దెల్పుగల వేమో. లేనిచో పుంపులను జెప్పునన్నయాధర్వణసూత్రములు సమాసమును జెప్పఁగల వేమో కానిశోకార్తపుటొడలులతో ననుచోఁ బ్రథమాంతములకే సమాస మని యెట్లు చెప్పును? శోకార్తములతో ఒడలులతో అనుచో సమాసము చేయ (బాల.లోఁ జూపిన) విరూపోత్పత్తి యగును గావునఁ బ్రథమతోనె చేయవలె. బాల.లో నట్లు చేయవలసివచ్చిన నది

నిర్మూల మగుటతోపాట తాత్ప్రీయము నగును.

కాఁగా సదేహార్గమున నిచ్చటను నుత్తరపదము ప్రథమాంతముగా నుంచి గుణములయొక్క ప్రోక యనుచొప్పున సమాస మైనపిదప గుణములప్రోక యనుసామాసికప్రకృతిని సంపాదించి పిదప, దత్తద్విభక్తులను జేయ విరూపోత్పత్తి బాల.పక్షమున మాత్ర మెక్కడనుండి వచ్చును?

అట్లు గాక సంప్రదాయము ననుసరించియు గుణములయొక్కప్రోక గుణములప్రోక- (వానితో- గుణములప్రోకలతో) అనుతీరుగా సమాసమును జేసినపిదప నాసమాసప్రాతిపదిక తత్తద్విభక్త్యంతరూపములు పొందును గాన వీరు చూపినయన్తర్థము సూరిలక్షణమున లేదు.

“అలౌకికవిగ్రహవాక్యములోనే సమాససంజ్ఞ కలిగి యట్టిసమాసము నకుఁ బ్రాతిపదికత్వము సిద్ధించి తదవయవీభూతనుబ్ధిభక్తికి లోపము కల్గు నపుడు లట్టునకుఁ బ్రాప్తి యెట్లు? (వ్యా.సం.స.1170)

సూరిలక్షణమున లట్టునకుఁ గా దనుట సరి కా దని వర్ణులవారి భావము. కాని యస లౌకికవిగ్రహము, సంస్కృతవిభక్తిలోపము నను విధానమును సూరి యనుసరించెనా? సుపోధాతుప్రాతిపదికయోః అని ప్రాతిపదికావయవము లగు విభక్తులకు లోపము చెప్పఁబడినది. సూరి ప్రాతిపదికములె యనలేదే. కావునను నెవరు నట్లు వ్యాఖ్యానింప వీలు లేదు. వీరే యే తత్సూత్రవివరణమున రామునియొక్క బాణము అని విభాగించి యొక్క లోపము చేయుటయు లడాగమలోపనిషేధము సమన్వయించినవిధమును (వ్యా.సం.స.1169) సూరిహర్గమున కనుగుణము. కాఁగా వీరివ్యాఖ్య ననుసరించియే సూరిమతమున సమాసములో లోపించునది తెలుగువిభక్తియే కాని సంస్కృతవిభక్తి కాదు. కావున నలౌకికవిగ్రహప్రసక్తి సూరిమతమున లేనేలేదు.

కాఁగా గుణములయొక్క ప్రోక యనుచోఁ దెలుఁగువిభక్తియే లోపించుచో లడాగమము విభక్త్యవయవ మగుటచే నదియు లోపింపవలసి యుండుట వస్తులవారివివరణమునలననే స్పష్టము. కాఁగా పీఠే లట్టునకుఁ బ్రాప్తి యెట్లని శంకించుట యసంగతము. చిం.మార్గము ప్రభావముచే వీరిట్లు పేర్కొని రేమో.

“కావున ‘లట్టునకుఁ గాదు’ అనువిధానసామర్థ్యముచే నది రాఁదగిన చోటివిభక్తులు లోపింపవు” (వ్యా.సం.స.1170) అనుటయు ససంగతమే. కాన నావక్షమున వీరు చూపినయనుపపత్తులు కేవలము నిర్మూలము లగుచున్నవి.

అలౌకికవిగ్రహము సుబ్బిభక్తిలోపము అన్నదే సూరిమత మని యంగీకరించినను లట్టునకు లేదనుటచే నది రాఁదగినచోట విభక్తులు లోపింప వనుట యెట్లు? అట సూరియే చూపిన రామునిబాణ మనుచో నిగాగమ మెట్లు నిల్చినది. వీరు జ్ఞాపితము చేసినయర్థము సూరిలక్ష్యలక్షణములకు విరుద్ధము గదా. ఇఁక లట్టునకు లోపము లే దనుటచే నంతకు ముందటి సూత్రభాగముచే లట్టునకుఁ గూడ లోపము ప్రాప్తింపవలెను. అనఁగా (అలౌకికవిగ్రహము, సంస్కృతవిభక్తిలోపము నని సంస్కృతవ్యాకరణ ప్రభావమునకు లోనయి యెవ్వ రే నర్థము చేసికొన్నచో నట లడ్డోపప్రసక్తి యుండదు గాన లోపనిషేధసామర్థ్యముచే) సూత్రముపూర్వభాగముచేఁ దెలుఁగువిభక్తులకు లోపము గల్గు ననియుఁ దన్మూలమున లట్టునకును ప్రాప్తింప నీనిషేధము చరితార్థ మై రామునిబాణ మిత్యాదుల యొక్కాదులు లోపించి నిగాగమాదు లుండుట ప్రయోజనముగా గుర్తింపఁదగును. కాఁగా విధానసామర్థ్యమును బ్రస్తావించినను సూరిమతమున నిటఁ దెలుఁగువిభక్తులకే లోప మనియు, నలౌకికవిగ్రహప్రసక్తి లే దనియు స్పష్టమే. అయిన నిట నట్టివిధానసామర్థ్యసమన్వయ మనవసరమే యనుట స్పష్టము.

‘లట్టు లోపింపనవుడు దానికి మూలము లగువిభక్తులును లోపింప

వనక తీరుదు గదా. ఇంక లట్టు రానిస్థలముల సమాసవిభక్తులే లోపించు నని సూత్రమున కర్థము చేయవలసివచ్చును." (వ్యా.సం.స.1170) ఇదియు ససమంజసమే. లట్టునకు లోపము లేదన్న, దన్నూలకవిభక్తి లోపింప దనుట యెట్లో యర్థము గాదు. లఱ్ఱూలక మగువిభక్తికిని లోప మిష్టము గాకున్న లట్టునకు లే దని చెప్ప నేల? లట్టు బహుత్వమున, గదా యవునది. అట్టియెడ బహువచనమునకు లోపము లే దని చెప్పు టుచితము గాని లట్టునకు నిషేధించి తన్నూలమున విభక్తిలోపము నాపుకొనుట యేల?

అన, గావీ రింకను సలౌకికవిగ్రహము నుద్దేశించియే వివరించుచుండి రన్నమాట. గుణములప్రోక అనుచో గుణ + ఆమ్, ప్రోక + ను అని యుండఁగా ఆమ్ అనునది లట్టు రాదగినవిభక్తి కావున లడ్లోపనిషేధముచే, దన్నూలక మగు 'ఆమ్' విభక్తి లోపింపదు. అట్టియెడల లడ్లోపమును నిషేధించి యందువలన 'ఆమ్' లోపింపమిని సాధించుటకంటె ఆమ్ (బహువచన) విభక్తి లోపింప దని స్పష్టముగాఁ జెప్పదగును గదా.

లడ్లోపనిషేధముచే ఆమ్విభక్తి లోపింపకుండఁగా నచటఁ దెలుగు విభక్తియు లట్టు నగును. లట్టు నిల్చి యున్నను దెలుగువిభక్తి యే మగును. వీరిప్రక్రియయం దొచిత్యములేదు ఇంకనీపక్షమునను లఱ్ఱూత్రలోపనిషేధముచే ఆమ్విభక్తి లోపించియు లట్టుమాత్రము (వచ్చి) నిలిచియుండు నని చెప్పు టేని గొంతవఱకు యుక్త మగు నేమో.

కాని పదవ ని ట్లనిరి. "గుణములప్రోక అనునుదాహరణమునుబట్టి విభక్తిప్రత్యయము లోపించి 'ల' మిగులు ననుట దుష్టము. ల అనుదానితోఁ గూడినమొత్తము విభక్తి యగునపు డందుఁ గొంతభాగము లోపించు ననునర్థ మెట్లు లభించును? - (వ్యా.సం.స.1170)

ఇది యింకను విచిత్రముగా నున్నది. 'విభక్తి లోపం బగు లటునకు, గా' దని లక్షణముననె చెప్పఁబడఁగా నుదాహరణమునుబట్టి విభక్తి లోపించి లట్టు మిగులు ననుట యేల? లక్షణమునుబట్టియే యట్లగును.

ఇంకను లక్షణము విభక్తి లోపించును గాని లట్టు లోపింప దని చెప్పుచుండఁగా నట్లుగుట దుర్లుట మనుట విచిత్రము గాదా? లట్టు విభక్తిభాగమే కావచ్చును. లక్షణము కొంతభాగమునకు మాత్రమే లోపము చెప్పుచుండఁగా నది మాత్రమే లోపించును గాని మొత్త మేల లోపింపవలయును? కొంత భాగము మాత్రమే లోపించు ననర్థము సూత్రముచేతనె లభించుచున్నది. సూత్రము విధించుచున్న దదియే. కావున నాయర్థ మెట్లు లభించు నని సందేహింప నక్కఱ లేదు.

చిం. లోపాదికమును విధించినసమానకములం దెట్లు? అందవునడకలతో ననుచో అందములతో నడకలతో నని చెప్పి అంద + భిన్, నడక + భిన్ అని యుంచి విభక్తి లోపము చేసిన అందనడక లని యగును. అది యనిష్టము. కావున పుంపువిధానసామర్థ్యముచే బూర్వపదము మువర్ణము నిలుచు ననవలె. పైని విభక్తి సంస్కృతమో తెలుఁగో లోపింపవలె. అట్లయిటఁ గూడ లట్టునకుఁ గా దనుచో లట్టును నిల్చి యాలట్టుమీదివిభక్తియేల లోపింపఁజేయరాదు. అందవులతో నడకలతో నని యట నగుచున్నదా? ఇట లట్టుతో మీదివిభక్తియు లోపింపవలె ననియు లట్టు మాత్రమే (కొంత భాగము) లోపింపక నిల్చుట దుర్లుట మనియుఁ జెప్పుటకు (ఉత్తరపదము ప్రథమాంతముగా నుండుట నింతకు ముందే గుర్తించితిమి. కావున గుణములప్రోకల - యని ప్రాతిపదికరూప మేర్పడు ననుబాధ లేదు. అందవు నడకలతో ననుచోఁ గూడ అందమైననడక అందవునడక యని యై యాపిదప నందవునడకలతో నని యవు నని గుర్తింపఁదగును.

ఇటనే సూరి రామునిబాణము లని యుదాహరించెను గదా. ఇందు నివర్ణ మెక్కడిది? అలౌకికవిగ్రహమున సుబ్విభక్తి లోపింప రామబాణమని గదా కావలె. చిం. వలె సూరి తాను షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత విధింప లేదు, పైఁగా దీని నీసూత్రమున కుదాహరణముగాఁ జూపుచుండె. ఇటఁ గూడ నుదాహరణసామర్థ్యమునుబట్టియే 'ని' యగు ననుకొనవలెనా? అస

లిట సూత్రమును జెప్పక యీరూపములు చూపివిడచిన లక్షణము నింక నుచితముగా నూహించుకొనలేమా యనిపించును. లక్షణవిరుద్ధ మగువ్యాఖ్యానముచేతనే యిన్ని యనుపపత్తు లేర్పడినవి కాని లక్షణము నిర్దుష్టమే.

రామునిబాణము లనునుదాహరణమునుబట్టియే సమాసమున, దెలుగువిభక్తులు లోపించుటయే సూరిమత మని స్పష్ట మగుచున్నది. కాగా లడ్లోపనిషేదావశ్యకమును స్పష్టమే. కాన సూరిలక్షణ మెంతయు నుచితమనియు, దద్విరుద్ధముగా నలొకికవిగ్రహప్రసక్తి తెచ్చినవరులవారివ్యాఖ్యానమే సూరిలక్షణమునకు విరుద్ధ మనియు నిశ్చయింపదగినను.

సూరిలక్షణమున నిం కొకదోషము నిట్లు ప్రస్తావించిరి.

‘మఱియు సమాసపూర్వావయవవిభక్తిమాత్రలోపవిధానముచేత నుత్తరపదలోపిసమాసములు చలోపాదులు గలద్వంద్వదులును సిద్ధింపనేరవు’ (ఉ.279, వ్యా.సం.స.1170)

చలోపాదిక మనఁగా జార్థకాదిలోప మని వీరియద్దేశ్య మెన్నఁదగు. అన్నదమ్ము లనుతెలుఁగుద్వంద్వమున అన్న చ తమ్ముఁడు చ అను రీతి చశబ్దము నిల్వదు గదా. ఇంక చలోపప్రసక్తి తెలుఁగున నెక్కడ? ఉత్తరపదలోపాదులు సూరి ప్రస్తావించినట్లు గానరాదు.

‘లోపశ్చ విభక్త్యాదేః’ అని చిం. ఆదిశబ్దమును బ్రయోగించుటచే విభక్తితరము లగుమధ్యమపదాదులకును లోపము సిద్ధించుచుండఁగా సూరి సమాసవిభక్తికి లోపం బగు నని విభక్తికి మాత్రమే లోపము చెప్పుటచే నట్టిలోపము బాల.పక్షమున సిద్ధింప దని వీరితాత్పర్యము. కాని వీరే ‘విభక్తికి- విభక్త్యాదులకు అని వ్యాఖ్య చేయవలయు స్థనియు సూరియాశయము (వ్యా సం.స.1265) అనిరి. ఇట్టిసూరియాశయము నెఱింగియు వ్యా.సం.స. 728, 730, 761 మొదలగుపుటలయందు సూత్రమున నాదిశబ్దము లేకుండుటను విమర్శించుట విశేషము.

కాని విభక్తికి నన్నదానికి విభక్త్యాదుల కని యర్థము చేయుట సక్రమము గాదు గావున విభక్తితరలోపస్థితి బాల. లోఁ జెప్పబడలే దనియె నిశ్చయింపఁదగు.

అయిన నుత్తరపదాదిలోప మెట్లు? ద్విగుకర్మధారయో యనుసూత్రమునఁ జిం. అవ్యయాభావములను బేర్కొనలేదు. సూరియుఁ బ్రస్తావించలేదు. కాన చిం. ఆధారముగనె సూరి తత్పురుషాదుల కిత్వాదినూత్రవివరణము చేసె ననిరి. కాని చిం. చెప్పిన 'లోప' (రూపక) సమాసములను గూడ సూరి యిటుఁ బ్రస్తావించలేదు. ఉత్తర పదలోపసమాసములను జెప్పని సూరియట్టి లోపమును సూత్రింపకుండుట వింత కాదు గదా.

కాని వజ్జలవారు 'నీచేతిఁ గలుగుఁద్రోపు- నీచేతిఁద్రోపు. నీవలన నగుభయము నీవలనిభయము- అని యిట్లు ంతటను నుత్తరపదలోపసమాస విగ్రహములను గల్పించుకొనవలయు' (వ్యా.సం.స.397) ననిరి. సూరి యట్లు భావించె ననుటకుఁ దగినయధారము బాల.లో లభింపకున్నది. చిం., వి.వి.లక్షణసందర్భమున వీరు (చేతన్ అగుఁద్రోపు) 'నీవలనిభయము' (వ్యా.సం.స.395) చూపిరి. దొంగభయ మనుచో సమాసకము గామి (పంచమీ)విభక్తి లోపించె ననుటకు వీలు లే దన్న వీ రిటు నీవలనిభయ మని చూపుట యెట్లు? సూరిమతమున నుత్తరపదలోపసమాస మనక తప్ప నప్పుడు చిం.మతమునఁ దిప్పునా? నీవలనన్ గలుగుభయ మనుచో నుత్తర పద మెట్లు లోపించినది? లోపశ్చ విభక్త్యాదేః అని విభక్తి లోప మెటుఁ జెప్పబడినదో యాసమాసకములందే యాదిపదముచే నుత్తరపదాదిలోప మును సమ్మతించవలయును. కాఁగా సూరిలక్షణమునఁ జూపినయీలోటు చిం.మతమునను దదనుగుణముగ వస్తులవారిమతమునను గల్గెను. ఇంక నె క్లే నీలోపాదులు వీరు జ్ఞాపితము చేయుదురు. (ఇట్లు పెక్కెడలఁ గనించి నీవిభక్తి (ఆది)లోపము నట నట జ్ఞాపితము చేసికొనుటకంటె సామాన్యముగా సమాసమున విభక్తిలోపమును జెప్పినసూరిమతముచితముగదా.)

అస లివి యుత్తరపదలోపసమాసము లసవలసినయావశ్యకమేలేదు. సీచేతన్ గలుగుప్రోవు అనుచో 'కలుగు' అనుశబ్దము లేకున్న నాయర్థము గలుగదా? చేతన్ విభక్తి యేయర్థమున నై నది? ఇట్లే సీవలసన్ భయ మనుచో మాత్రము నడుమఁ గలుగు అనుశబ్ద మేల? కాఁగా సూరి యుదా హరించినచోట్ల సుత్తరపదలోపప్రసక్తియే లే దనియుఁ దత్తద్విధములం దయినవిభక్తులచేతనే యాయాయర్థములు సిద్ధ మగుచున్న వనియు గుర్తిం పడగును.

ఇట్లే చశబ్దము లేదా చార్థకములోపింపవలె ననుటయు నసంగతము. రామశ్చ కృష్ణశ్చ యనువిగ్రహము చొప్పునఁ జార్థమున ద్వంద్వ మేర్ప డఁగా (ఉ.243) సంస్కృతమున 'చ'శబ్దము లోపించుట యున్నదా? తెలుఁ గున మాత్ర ము క్లేల కాదు; అన్నయును దమ్ముఁడును అనునర్థమున అన్ని, తమ్ముఁడు అనుశబ్దములకు ద్వంద్వసమాస మేర్పడఁగా సమాసమున విభక్తి లోపించును. అంతే కాని చార్థక మైనశబ్దము విలుచుటయు నయ్యది సమా సమున లోపించుటయు నన్నప్రసక్తి లేనేలేదు. కావున నవ్యానిలోప మెట్లన్నసందేహమునకే యపకాశము లేదు.

ఇట్లే యుపమావాచకాదులకును లోపప్రసక్తి లేదు. స్పష్టతకయి లౌకికవిగ్రహమున నట్టిశబ్దములు చేర్చినను నయ్యవి యాయయియర్థముల సమాస మేర్పడుటను బేర్కొనునవే. కాని వీరు చూపిన ట్లౌకికవిగ్రహ మున నవి నిలుచుటయుఁ బిదప లోపించుటయు నన్నప్రసక్తి లేదు. పురుషః వ్యాఘ్ర ఇవ యని లౌకికవిగ్రహమున ఇవశబ్ద మున్నది. నౌకికవిగ్రహ ము పురుష + ను, వ్యాఘ్ర + ను అనియె కాని యట ఇవశబ్ద ముండునా? ఇవశబ్దలోపము విహితమా? తెలుఁగునను నట్లే కదా. జున్నువంటిమోవి యనునర్థమున జున్ను మోవి శబ్దములకు సమాసము కాఁగా నందు విభక్తి లోపించును 'వంటి'లోపప్రసక్తి లేదు. అట్ల యయిన భాషలో దాదాపుగా నెల్లవియు సుత్తరపదలోపసమాసములే యవును.

నల్లని దై నకలువ, పూవు విల్లుగాఁ గలవాఁడు, మున్నగురీతిగాఁ గర్మధారయాదులందును నెన్నెన్నిపదములు లోపింపవలసియుండును? అవి యెల్ల ను త్తరపదలోపిసమాసములు గాక తప్పునా?

కావున ను త్తరపదాదులలోపప్రసక్తియేలేమి నది సాధింపక విభక్తికి మాత్రమెలోపము చెప్పుట యన్న దొకదోషముగా సూరిలక్షణమునఁ జెప్పఁ బూనుట నిరాధార మై యసంగత మని నిశ్చయింపఁదగియున్నది.

చిం. సమాసకము (అచ్ఛికినమాసము)లందు మాత్రమె విభక్తిలోపమును జెప్పఁగా సూరి తక్కినసాధ్యసాంస్కృతికమిశ్రసమాసములందును సాధారణముగా విభక్తిలోపమును జెప్పుట నిర్మూల మశాస్త్రీయము నని యీసూత్రమువిషయమున వరులవారిం కొకయనాచిత్యమును బేర్కొనిరి. (వ్యా.సం.స.1158) ఇది సరి కా దని 'దొంగభయము' ఘట్టమున గమనించితిమి.

దీనివలన మిశ్ర(సాధ్య)సాంస్కృతికసమాసములను జ్ఞాపితములు చేసికొనవలసివచ్చుటయు, నట్లు జ్ఞాపిత మగుచున్న వని వరులవారు చెప్పినచోట్ల లక్షణమున నట్టియవకాశము లేకుండుటయు గమనించి యుంటిమి.

చిం., వి.వి.లలోను, దారార్థేఽత- మున్నగుసూత్రములచేనిట్టి వభ్యను జ్ఞాతము లగుటయు, ననుక్తన్యాయముచే నందు సుపోధాతుప్రాతిపదికయోః అని విభక్తులు లోపించుటయు (వ్యా.సం.స.1161) పీరే స్పష్టము చేసిరి. అం దనుక్త మగుటచే ననుక్తన్యాయము నాశ్రయించి యితరవ్యాకరణముచే విభక్తిలోపమును జెప్పిరి. సూరి యుక్తము చేసెను అది పొరపాటా? మిశ్ర (సాధ్య)సాంస్కృతికములు(షష్ఠీతరములును)గలవు. అందు విభక్తిలోపము గలదు. (వ్యా.సం.స.362) దానిని సూరి తెలుఁగువ్యాకరణముననే సాధింపఁగా నట్లు గా దిటఁ జెప్పకుండఁగా ననుక్తన్యాయముచే నితరవ్యాకరణములచే సాధించుట శాస్త్రీయ మని చెప్పుట యెంతయుక్తమో యథము గాదు.

మొత్తముమీద మిత్రాదినమాసములందు సాధారణముగ విభక్తి లోపమును జెప్పుచున్న యీ సూరిలక్షణము నిర్దుష్ట మగుటతోపాటు ప్రసిద్ధము లైన సమాసాదుల నెల్ల నెట్లో జ్ఞాపితము చేసికొనుక్లిష్టతను దొలగించుచుఁ బ్రయోజనవంత మై యథాతథముగా గ్రాహ్య మైయున్న దని గుర్తింపఁ దగును.

షష్ఠి-ద్వితీయాతుల్యత :

సూరిలక్షణము సరి గా దని వస్తులవారు చేసినలక్షణమును గూర్చి పరామర్శింతము.

“సాంస్కృతికమిత్రతత్పురుషము షష్ఠీసమాసమే సాధువు. అట్టి షష్ఠీ తత్పురుషమునందలి పూర్వావయవపుషష్ఠి ద్వితీయారూపమున నిల్చును. ఇది సమాసకములందును వర్తిల్లును. మధ్యమపదలోపాదినమాసములందును నీవిధి వర్తిల్లుట గలదు. ఇట్టివి షష్ట్యలుక్సమాసము లనఁదగును. షష్ట్యర్థక దివిదుప్రత్యయపరకత్వమునందును ద్వితీయయే నిల్చును” (ఉ. 72 సూ)

ఇది వ్యాఖ్యానముగాఁ జెప్పఁదగిన సూత్రము నీస్థానమున నుంచిన ఖా గుండెడిది గదా.

షష్ఠీతర మగు తత్పురుషము మిత్ర (సాధ్య) సాంస్కృతికము లసా ధువు లని వీరినిర్ణయము. మిత్ర, (సాధ్య) సాంస్కృతికములు ద్వంద్వబహు వ్రీహు లెట్లును లేవు. అట్టియెడఁ దత్పురుషములయెడనె యిట్టి వంగీకరిం చెను గావున సూరిమతమును దిరస్కరించుటయే వస్తులవారి ప్రధానలక్ష్య మేమో యని యీవాక్యముచేఁ జెప్పవలసియున్నది.

నిర్దయురాలు, శోకార్తపుబొడగులు, ముల్లోకములు సరసపువచనము మున్నగురీతి మిత్ర (సాధ్య) సాంస్కృతికసమాసములను వీ రంగీకరింపక పోరు. కాని యట్టి వాయాస్థలముల నెట్లయిన జ్ఞాపితములు గావలసినదే

కాని సామాన్యశాస్త్రసిద్ధములు గారా దని వీరిపట్టుదల. జ్ఞాపితముల యయ్యు నయ్యవి సాధువులే కదా. అట్టిసమాసములు ప్రయోగములం దుండుటను గుర్తించి వానిని మార్గాంతరమున గ్రహించుచునే యసాధువు లని నిర్ణయించుట యేలకో యర్థము గాదు. సామాన్యశాస్త్రముచేతనే సాధించినసూరిలక్షణమును గా దని వీరు సాధించినప్రయోజన మే దే నున్నదా? ఆయాస్థలముల వీరు జ్ఞాపితములు చేసినతీరు సక్రమముగా లేకుండుట గుర్తించితిమి. సూరియు నట్లే యసంగతముగాఁ జెప్పవలెనా? సామాన్యశాస్త్రసిద్ధములు చేసినను నెల్లెడల నట్లు సమాసములు నియతముగాఁ జేయవలసియుండునా? వీ రాచ్చికసమాసములంగీకరించిరి గదా. అట నిట్టిస్థితి గలదా? నెలప్రభవుఁడని యుండ నట్లే నెలపుట్టినవాఁ డనియు నుండకుంట గ్రహించియుంటిమి. (సమా.3) ఏమయినఁ బ్రయోగానుసారముగా గ్రహించునపు డనుచితముగ జ్ఞాపితములు చేయుటకంటె సామాన్యశాస్త్రసిద్ధములు చేయు టుచితము.

అందులకే సూరి చిం.మార్గమును విడిచివుచ్చెను. షష్ఠీతర మగు మిశ్రాదితత్పురుషము గల దనుటకే సూరి దొంగయలు కనునహో. లక్ష్యమును దృష్టియం దుంచుకొని దొంగభయ మనుమిశ్రసమాసము నుదాహరించెను. వీరు దాని నంగీకరింపమిచేతనే దొంగవలనిభయము, దొంగయలు కన్నవి పంచమీతత్పురుషములుగనే చెప్పియు దొంగభయ మనునది షష్ఠీతత్పురుష మని సమర్థించుకొనవలసివచ్చినది. షష్ఠీతత్పురుషములు మిశ్ర (సాధ్య)సాంస్కృతికము లసాధువు లన నేల? అట్టివానిని గూడ నెట్లే షష్ఠీతత్పురుషము లని సమర్థించుకొన నేల?

కాఁగా వర్ణులవారియానిర్ణయ ముచితము గా దనియు (సూరి మతమే సముచిత మనియు) స్పష్టము. ఈయంశము సూత్రముగాఁ జెప్ప నవసరము లేదు.

తమసూత్రమునఁ బై ని రెండవవాక్యమునఁ బూర్వావయవపుషష్ఠి ద్వితీయరూపమున నిల్చు ననిరి. ఇది 'షష్ఠీ భవేద్ద్వితీయాతుల్యా తత్పురుష

సంస్థితానామ్నా' మృనుచిం లక్షణము ననుసరించి చెప్పబడుట స్పష్టమే.
(చూ.ద్రుత.షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత)

పిదప సూత్రమున ఇట్టివి షష్ఠ్యలుకృమాసము అనఁదగు ననిరి. ఇది యు సూత్రభాగమె యగుట విశేషము. అనఁదగు నేమి నిజముగా నలుకృమాస మైన న ట్లని నిశ్చయముగాఁ జెప్పరాదా? షష్ఠీవిభక్తి లోపింపనిచో నయ్యది యలుకృమాసమె యగును. అ ట్లని సూత్రింప నక్కఱలేదు. షష్ఠి లోపించినచో నలుకృమాసము గాదు. అవు నని సూత్రించుట తప్పు. మొత్తముమీద నీవాక్యము సూత్రమునఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. షష్ఠీవిభక్తి ద్వితీయారూపమున నిల్చుటచే నిది షష్ఠ్యలుకృమాస మగు నని వీరియద్వైతము గుర్తింతుము.

షష్ఠి ద్వితీయారూపమున నిల్చు ననఁగా షష్ఠీప్రత్యయమునకు ద్వితీయాప్రత్యయము చేయవలయునా? రామునియొక్క + గుణములు, రాముని + న్ + గుణములు, రామునిగుణములు (ఉ.53) అని వీరు లోగడఁ జూపిరి. దీనినిబట్టి యొక్కప్రత్యయము స్థానమున ద్వితీయాప్రత్యయము చేయవలె నని తలచి రనవలె. అట్టిచో ద్వితీయా(రూపమును బొందినషష్ఠి) ద్రుతము సమాసంబున యందు (సంధి.24) లోపించినది. మఱి యది నిల్చుట యేది? సూరిమతమునవలె షష్ఠి సరాసరిగా లోపింపలేదు గాని యది ద్వితీయారూపమును బొందినపిదప లోపించినదే కదా. అనఁగా షష్ఠి లోపించినట్లే. (వీరిమతమునఁ బ్రక్రియాగౌరవ మొండ విశేషము.) అట్టియపుడు దీని నలుకృమాస మనుట సరి కాదు గదా.

షష్ఠీస్థానమున ద్వితీయ యవుచో రామునియొక్క అసి యుండ యొక్కస్థానమున (నువర్ణంబు ద్వితీయ) నువర్ణము నిలువవలె. మఱి 'రామునిన్' ఆనురీతిగా వీరు సకారపుబొల్ల యెట్లు చూపిరి. అవుఁ గాక. సూరిమార్గమును విడిచి వీరు ద్వితీయాదులకు సుగాగమమును(ఉ.తత్స.8)

జెప్పిరి. కాఁగా షష్ఠీస్థానమున ద్వితీయానువర్జకము చేసి దానిపై సుగాగ మమును జేయవలె. అప్పుడు రామునినిన్ అని యవును. సమాసమున (చివరి) ద్రుతము లోపింపఁగా ద్వితీయ నిల్చియే యుండును. అపు డలుక్కమాన మనవచ్చును. కానీ యప్పుడు రామునినిగుణములు అని కావలసియుండునే. అట్టిది భాషలో నుండునా? రాముయొక్క- రాముని గుణము లని కాఁగలదు. కాని రామునియొక్క యని పేరు చూపించుట గమనింపవలయును.

ఇట్లే సీతయొక్క- సీతనున్- 'సీతనుగుణములు' అనురీతిగా వీరి లక్షణము సాధించురూపములు భాషలోఁ గానరావు.

మఱి యీవిధి ప్రవర్తించుట యెట్లు?

'ప్రకృతసూత్రజ్ఞాపకముచేత సమాసపూర్వావయవషష్ఠి లోపింపక ద్వితీయారూపమున నిల్చును. యొక్కలోపించిన షష్ఠియాకారము గలద్వితీ యారూపము మాత్రమే నిల్చు నని వ్యాఖ్యానము చేయనగును.' (ఉ. 279) ఈసూత్రజ్ఞాపకముచేఁ బూర్వావయవషష్ఠి లోపింప దనుటకే సూత్రముచేఁ బూర్వావయవషష్ఠి లోపించునో పేర్కొన్నబా గుండెడిది.

యొక్క లోపించినషష్ఠియాకారము గలద్వితీయారూపము వచ్చు నని సూత్రాభిప్రాయ మన్నమాట. అనఁగా షష్ఠీవిభక్తిస్థానమున ద్వితీయ యగుట కాక షష్ఠ్యంతరూపము పోయి ద్వితీయాంతరూపము నిల్చును. రామునియొక్క యనుషష్ఠ్యంతరూపము పోయి (యొక్కలోపించిన- రాముని అనుదానివంటి ద్వితీయాంతరూపము రామునిన్ అనునది నిల్చును. ఇట్లు చెప్పు లేల? ద్రుతము లోపింపఁజేయుటకా? ద్రుతము తప్ప విశేషము లేదు. ఆద్రుత మెట్లును సమాసమున లోపింపవలసినదే. స్పష్టముగాఁజెప్పిన యొక్కస్థానమున ద్రుత మై యది సమాసమున లోపించు ననవచ్చు. దీని కంటె యొక్కయే లోపించు ననుసూరిమార్గ ముచితము కదా.

కావున షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత విధించువీరిలక్షణము సముచితము గా దనవచ్చును.

యొక్కవిభక్తి లోపించినషష్ఠియాకారము గలద్వితీయ వచ్చు ననగా, బరోక్షముగా వీరు షష్ఠిలోపము నంగీకరించినట్లే మైనది. యొక్కవిభక్తి లోపించినయాకారము సాధించుచో నది ద్వితీయగాఁ జెప్పు శేల? యొక్కవిభక్తి లోపించినయాకారమును సూరి చెప్పెను. వీ రిదే ద్వితీయగాఁ జెప్పిరి. ప్రయోజన మేమి? ద్వితీయ యనువిశేషకల్పనమువలన ద్రుతలోప రూప మైనప్రక్రియాగౌరవము గల్గినది. ఈషక్షమున నయినను నీయవి షష్ఠ్యలుకృమాసము లగుట యన్నది సముచితముగా సిద్ధించుట లేదు.

ఈమార్గమున -రామునియొక్క అనుదానిస్థానమున రామునిన్ అను నది నిల్చును. 'ఇందునిగాగమము గల్గదు. ద్వితీయానుప్రత్యయము లోపింపగా దానిద్రుతము నిల్చినది' (ఉ.104) అనువీరివివరణము ననుసరించి యిట నివర్ణమును ద్వితీయావిభక్తిగా సమన్వయింపనవసరము లేదు. మఱి యీసమాసమున షష్ఠి యేరూపముతో నిల్చియున్న దని దీనిని షష్ఠ్యలుకృమాస మందురు?

ఇట్లే బహుత్వమున రాములయొక్క యనుచో రాములన్ అని కావలయును. వీరు సూరివలెనే ద్వితీయాదివిభక్తులకు లడాగమము చెప్పిరి. చిం.వలె 'ల'వర్ణము ద్వితీయావిభక్తిగాఁ జెప్పలేదు. అట్టియెడల రాములన్ అనుచో (షష్ఠ్యర్థక) ద్వితీయావిభక్తి నిల్చియుండు టెక్కడ? నిల్చిన రాములనున్ అని కావలయును. రాములను గుణము లనురీతిరూపము లుండవు. కాన నిట ద్వితీయావిభక్తి లోపించు నని యెట్లును జెప్పకతప్పదు. సీతశక్తి యిత్యాదుల నిట్లే. అట్టియెడల షష్ఠి ద్వితీయారూపము నందినను నది నిలువలేదు గావున నీయవి షష్ఠ్యలుకృమాసము లగుట యసంభవము. బహుత్వమునను, నేకత్వమున డుమంతేతరస్థలములను నీయలుకృమాస వ్యవహార మనలు గుదురకుండఁగా వచ్చులవారివివరణమునుబట్టి యేకత్వమున డుమంతములయెడను నయ్యది గుదురదు. ఆచ్చికడుమంతములయెడ

నిగాగమము నిత్య మగుట నటను గుదురదు.

కాఁగా వరులవారు వీనిని షష్ఠ్యలుక్సమాసములుగాఁ జెప్పుట పొరపాటనక తీరదు. చిం. ద్వితీయలో నిగాగమము చెప్పలేదు. బహుత్వమున లవర్ణము ద్వితీయావిభక్తిగాఁ జెప్పినది. కావున నట సలుక్సమాసములుగాఁ జెప్పుట కొంతవఱ కేని సరిపడు నేమో. కాని వీరు చిం.బాల.విధానములు రెంటిని గలుపుటచే ననర్థములు గల్గిన వనఁదగును. కాఁగా దీనిమూలమున వరులవారు షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత విధించుట తగ దని నిర్ణయింపఁదగును.

తమవిధానమున నొకలోపమును వీరే స్పష్టము చేసిరి. 'నీనాతామన శబ్దములపట్ల ద్వితీయాకారస్థితిప్రయోగవిరుద్ధము గాన షష్ఠీసమాసములలో నేకత్వమున నీనాతనశబ్దములును (మనశబ్దము నిత్యబహువచనము గాన విటఁ జెప్పకుంట యుచితమె.) బహుత్వమున మీమాతమమనశబ్దములు నిల్చు నని వ్యాఖ్యచేయవలయును. నీగుణములు మీగుణములు' (ఉ.280)

ఇట్లని యేసూత్రమునకు లేదా పైసూత్రములోవియేభాగమునకు వ్యాఖ్య చేయవలయునో యందుల కాధార మేదియో కూడ వీరుపేర్కొన్న బా గుండెడిది. ప్రయోగముల ననుసరించి వ్యాఖ్య చేయుట త ప్పనరాదు. కాని ప్రయోగానుగుణ మగులక్షణమును దిరస్కరింప నేల? ప్రయోగములకు భిన్నముగా లక్షణము చెప్ప నేల? అలక్షణమున నాధారము లేకుండ వ్యాఖ్యానింప నేల యని సందేహము.

దీనినిబట్టి షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యనువిధానము తెలుఁగునకు సరిపడ దనక తప్పదు. యొక్క లోపించినషష్ఠ్యంతశబ్దముతో ద్వితీయాంత రూప మాకారమున నమానమైయుండుస్థలముల మాత్రమే ద్వితీయాతుల్యత సరిపడును. నాప్రభృతిశబ్దములకు షష్ఠిలో నాయొక్క మాయొక్క యను రీతి రూపము లుండఁగా ద్వితీయయందు నన్నును మమ్మును అనురీతి రూపము లుండును. నాశక్తి యనునర్థమున ద్వితీయాతుల్యతచే నన్నుశక్తి

యని కావలె. ఇట వైషమ్య ముండుటచేతనే ద్వితీయ కుదురిలే దనుట స్పష్టము కదా. అట్లని సంస్కృతవిభక్తులు లోపించి ప్రాతిపదికయే నిల్చు ననుటకును వీలు లేదు. నానీశబ్దములఁ బ్రాతిపదికమే నిల్చునట్లు కన్పించు ను. (యొక్క లోపించినషష్ఠి యట్ల యుండును గావున) తాప్రాతిపదిక ద్వితీయలోఁ దన్నున్ తమ్మున్ అనియు షష్ఠిలో తనయొక్క తమ యొక్క యనియు నుండును. తనగుణ మనుచో ద్వితీయాతుల్యతయే కాదు. ప్రాతి పదిక (తా) కూడ నిల్వదు. ఇంక యొక్క లోపించిన షష్ఠ్యంతరూపమే తన(యొక్క) తమ(యొక్క) నిల్చును. అనఁగా నిజమునకు సమాసమున నవునది యొక్క విభక్తి లోపమే కాని ద్వితీయాతుల్యతయో మఱియొకటియో కాదు. కావుననే సూరి చింతలపెట్టినయట్టిమార్గము ననుసరింపక లక్ష్యము గుణముగా సామాన్యముగ విభక్తి లోపమును జెప్పెను. అదియే ముచిత మని స్పష్టము. బ్రయోగవిరుద్ధ మని (స్వీయ)లక్షణమునకు భిన్నముగా వింతయర్థములు గల్పించుకొనవలసినయవసరమును దప్పను. కాఁగా వీరి ద్వితీయాతుల్యతావిధాన ముచితము గా దని నిర్ణయింపఁదగును.

పిదప వీరు సూత్రమున 'ఇది సమాసకములందును వర్తిల్లు' నని చెప్పిరి. సమాసక మనుసంజ్ఞను వీ రెచ్చటను సూత్రముచే విధించినజాడ లేదు. వివరణమునఁ దెల్పిరి. అనుక్తన్యాయమునఁ జిం.నుండి గ్రహింపఁ దగు నని వారియభిప్రాయము గానోవును. ఏ యైన సమాసక మన నాచ్చిక సమాసము. సమాసక మన్నది విశేషసంజ్ఞయే. వీనికి సమాస మనుసామాన్య సంజ్ఞ యెట్లును గలదు. అట్టియెడల సమాసకమున షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత గలుట ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలసినయవసర మేమి? సాధారణముగనే షష్ఠీతత్పురుషమున షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యగు నని చెప్పఁజాలదా? ఒకే కార్యమును సాంస్కృతికమిశ్రసమాసముల కొకసారియు నాచ్చికసమాస ముల కొకసారియు వేరుగా విధింప నేల?

సమాసకములం దిట్టివిధాన మనవసర మగుటయు వర్షులవారి వచనముల విరోధములును ద్రుత.లోఁ జూడఁదగు.

పిదప సూత్రమున 'మధ్యమపదలోపాదినమాసములందును నీవిది వర్తిల్లుట గల దనిరి. జవ్వాదియొక్కనెట్టి (జవ్వాది నమ్మెడినెట్టి) జవ్వాదిన్ + నెట్టి జవ్వాదినెట్టి- (ఉ.280) మధ్యమపదలోపినమాస మనుచు యొక్కను జూపెద రేమి? ద్వితీయాతుల్యతకా? లోపించినమధ్యమపదము యొక్క యర్థమునందు యొక్క యయినదా? ఎట్లయినను యొక్కనిల్లుటచే నియ్యది షష్ఠీసమాసమే యగును గదా. ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పుట యనవసరము కాదా?

జవ్వాదిన్ (అమ్ము) నెట్టి- మధ్యమపదము లోపించి జవ్వాదినెట్టి ద్రుతము లోపించి- జవ్వాదినెట్టి యనురీతిగాఁ జెప్పఁదగును గదా. అట్టి యెడల షష్ఠి లేమి ద్వితీయాతుల్యత యగు ప్రశ్నయే లేదు. (ఇట్టివి సూరి బాల.లోఁ బ్రస్తావింప లే దనిపించు.)

వీ రిట్లు షష్ఠిగాఁ జూపుటవలననే 'ఇరువదిటియొక్క అయిదు ఇరువదియయిదు. ఇట్టియెడల నొపవిభక్తికములబాహుళ్యముచేత టింటులు రాక ప్రథమ నిల్చె నని యెఱుంగ నగు' - (ఉ.280) ప్రథమయే నిల్చునపుడు టింటుల బాహుళ్యముచే వారింప నవసర మేమి? బాప. ప్రథమావిభక్తియందును నగునా? ఇటు షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యతకు బదులుగాఁ బ్రథమ యైనదా? లక్షణమున నవకాశము లేకున్నను బ్రయోగములకు విరుద్ధ మైనచో నెట్లయిన వ్యాఖ్య చేయవచ్చు నని వీరు నీనాతనాదిశబ్దములప్రసంగమున సూచించిరి కదా.

'శాకముయొక్కపార్థివుఁడు (శక్తిప్రియుఁ డగుపార్థివుఁడు) శాక పార్థివుఁడు, (ఉ.280) ఇందు లోపించినమధ్యమపద మేమియో స్పష్టము గాకున్నది. అయినను యొక్కతో సమన్వయము గమనార్హము. శాక ప్రియుఁ పార్థివః అనురీతిగా (ఉ.251) దీనిని వీ రింతకుముందు సిద్ధసమాసముగాఁ జెప్పిరి. ఇటు సాధ్యసమాస మయినది. (అయిన నిట్లే రామ + సు రామకృష్ణ యనుతీరుగా సిద్ధసమాసములను గూడఁ గొన్నింటి నిచటనే

జ్ఞాపితము చేసి సాధ్యములుగాఁ జెప్ప నగు నేమో.)

మోముయొక్కతమ్మి- మో మనెడితమ్మి (ఉ.280) ఇట్లు (ఉప మానపూర్వపద)కర్మధారయములందును యొక్క-షష్ఠితో వీరు ద్వితీయా తుల్యతను జెప్పుట విశేషమే.

ఇవట యొక్కతో సమన్వయము కేవల మసహజ మైయుండుట గమనింపఁదగును. కాఁగా సూత్రమునఁ జెప్పినమధ్యమపదలోపాదులద్వితీ యాతుల్యతావివరణ మనవసర మని గుర్తింపఁదగు.

పిదప సూత్రమున 'షష్ఠ్యర్థకదివిదుప్రత్యయపరకత్వమందును (కార.19)ద్వితీయయే నిల్చును' అనిరి. ఇట్లు చెప్పుట యవసరమా?

'ఈదివిప్రత్యయములు పర మగునపుడును తన అనుతద్ధితప్రత్యయము పర మగునపుడును బూర్వావయవ మగుప్రకృతి (షష్ఠీతత్పురుషపూర్వావ యవమువలె) ద్వితీయావిభక్తిరూపమున నిల్చును' (కార.19) అని యీ విషయము నింతకుముందే కారకపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పిరి. కాఁగా నిది పున రుక్తి యగును.

దివిదు అనునవి షష్ఠ్యర్థకప్రత్యయము లనిరి. కుయొక్కదివిలోపల షష్ఠీవిభక్తి (తత్స 6) అని వీరు ది,విఅనువానిని షష్ఠీవిభక్తులుగానే పేర్కొనిరి. ఈనామవిభక్తులు ప్రాతిపదికములపైఁ గదా నిలువలసినది. (ఉ.53) అట్టియెడల నివి పర మైనపుడు ద్వితీయయే నిల్చు నని చెప్పెద రేమి?

కార.19సూత్రమునఁ బూర్వావయవ మగుప్రకృతి ద్వితీయావిభక్తి రూపమున నిల్చు ననిరి. ప్రకృతి విభక్తిరూపమున నిల్చుట యెట్లు? కావునఁ బ్రకృతి ద్వితీయావిభక్త్యంతరూపమున నిల్చు ననవలె. ఇట్లనుటలో నిచట

షష్ఠికి ద్వితీయ యగుట లేదు. ప్రకృతి షష్ఠ్యంత మై పిదప నాషష్ఠికి ద్వితీయావిభక్తి యగు ననుట లేదు గదా వీరు. ప్రస్తుతస్థలమునను షష్ఠ్యర్థకదివిదులు పర మగునపుడు ద్వితీయ షష్ఠి కగునది గా దన్నమాట. (షష్ఠ్యర్థకములు దివిదులు కావున దానికి ద్వితీయ కావలె. వాని పరకత్వమున నగుట కుదురదు.) కాఁగా నిట షష్ఠి పరకత్వమున ద్వితీయయే కాని. షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత లేదని వర్ణులవారివచనములనుబట్టియే స్పష్ట మగుచున్నది. కావున వర్ణులవా రీదివిదులప్రసంగము నిచ్చోటఁ జేయుట తగ దనుట నిశ్చయమే కదా. ఈవివరణము నిట ననవసరమే కాక యయుక్తము నైనది.

ఇంక నీలక్షణమున మిగులునది యేమి? 'సమాససామాన్యమున షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యగుట' యన్న దొక్కటియే. అర్థియు నసంగత మని పయిని స్పష్ట మయియున్నది.

కార. ౧౨ సూత్రమున వీరు సంబంధార్థమున యొక్కప్రత్యయమును జెప్పి యయ్యది లోపించు ననియు నెచ్చటను నిలువ దనియు స్పష్టము చేసిరి. వ్యస్తతలోఁ గూడ యొక్క నిల్వదు. వచ్చినచోట్ల నెల్ల లోపించును. సమాసములందు లోపించు ననుట మాత్రమే సరి గా దని వీరియభిప్రాయము. అట నది ద్వితీయాతుల్యరూపము నంది నిల్చియే యుండును. అలుక్సమాసము లగుటకు బహుశః యొక్క లోపించిన వ్యస్తస్థితికిని నిచ్చటినచు స్థితికిని భేదమును జూపుటయు నవసర మేమో.

ఇట్టి వీరు షష్ఠీసమాసమునందచ్చు పర మగునపుడు ద్వితీయాతుల్య రూపమునందలియుత్తనకుఁ బై ని ద్రుతము లోపింప దని మాత్రము చెప్పినఁ జాలెడి దేమో ద్రుతమును జేసి దానిని లోపింపఁజేసి మఱల నాగమము చేయుట విశేషమే. సమాసకములందును ద్వితీయాతుల్యత చెప్పిరే కద.

ఏ మైన నీవిధానిము లక్ష్యములసామాన్యలక్షణమును సరిగాఁ బ్రతిబింబింపఁజేయుట లే దనక తప్పదు.

సమాసకము-విభక్తిలోపము :

వీరు షష్ఠీతత్పురుషములందు ద్వితీయాతుల్యత దప్ప సమాసకము లందును విభక్తిలోపమును విధింపలేదు. చిం. 'లోపశ్చవిభక్త్యాదేః' అని చెప్పినదానిం గూడ వీ రిటు విడిచిపెట్టిరి.చిం.,తాల.లకు రెండింటికిని భిన్న మగుమాన్యమును వీ రెన్నుకొని రన్నమాట.

లోపశ్చ యనుచిం.సూత్రము సంస్కృతవిభక్తులకే లోపము చెప్పుచున్న దనితలచుటచే వీ రీలోపము సంస్కృతవ్యాకరణము ననుసరించియే చేయఁదగు ననిరి. 'ఏతత్సూత్రవిధానసామర్థ్యముచేతనే (ద్వితీయాతుల్యతా విధానము) సమాససామాన్యపద్ధతిఁబోవున నలౌకికవిగ్రహమునందే సమాస సంజ్ఞ గల్గి రాజయాన మున్నగు నష్టరూపములు గల్గనేరవు.ఇట్టిస్థితిలో నితర తత్పురుషములందు విభక్తిలోపమునకు విధియే లే దనుట స్పష్టమే కదా' (ఉ.279) యనిరి. ఈచివరివాక్యము దొంగవలనభయము దొంగభయ మను సూరిలక్ష్యము సరి గాదునుట కుద్దేశించినది.ఇతరతత్పురుష మన మిశ్రసాధ్య సాంస్కృతికతత్పురుషము. సమాసకముల నె క్లే విభక్తిలోపము గలదు. దొంగయలు కని వీర చూపిరి.కాఁగా సమాసకములందు సిద్ధసమాసములందు వలె, తెలుఁగున గూడ నలౌకికవిగ్రహమునందే విభక్తి లోపము గల్గు (ఉ. 213) నని పీరినిర్ణయము.

అను క్తమన్యశబ్దానుశాసనవ త్తని సంస్కృతవ్యాకరణము నాశ్రయించి విభక్తి లోపింపఁజేయుట దుష్టము గాకపోవచ్చును. కాని తెలుఁగు సమాసమున విభక్తిలోప ముట్టు గుర్తించుచు, లోపశ్చ యని చిం. ప్రత్యేకముగా లోపమును విధించియుండఁగా, దమవ్యాకరణమున, జెప్పుకుండుట యుం, జెప్పలేదు గావున నను క్త మగునీయంశము సన్య(సంస్కృత)వ్యాకరణముచే గ్రహింపవలయు ననుటయును సక్రమమా? సంస్కృతవిభక్తికే లోప మిష్ట మయిన దానిని విధింపరాదా?

చిం.సంస్కృతవిభక్తులకే లోపము చెప్పె నను తెట్లు? బా.స.ప్రభృతులు తెలుఁగువిభక్తులకే లోపము చేసిరి. షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యత యను

చోఁ దెలుఁగులుగా సమన్వయించి విభక్తిలోప మనుచో సంస్కృతవిభక్తి లోపముగాఁ జెప్ప నేల? వీరివలె నలౌకికవిగ్రహము మొదలగుప్రక్రియయే యుద్దేశించిన చిం. మఱల విభక్తిలోపము నేల చెప్పును? స్వస్వవిభక్తి వికారైర్బహవశ్చయథాయథం సమస్యస్తే'- యన్నది గదా చిం.

జవ్వాదిని అమ్ము నెట్టి యనుచో జవ్వాదియొక్క నెట్టి జవ్వాది నెట్టి యనువరులవారిసమన్వయము సరి గా దనుట స్పష్టము. జవ్వాది అమ్ము నెట్టి యని యుంచి'అమ్ము' మధ్యమపదమును 'ని' ద్వితీయావిభక్తియును లోపించి జవ్వాది నెట్టి యని యగు నని చెప్పుట యుక్తమా లేక జవ్వాది+ ఆమ్ అమ్ము నెట్టి+సు అని యుంచి ప్రక్రియ నడపు టుచితమా?

గోఁగునార :

రేఁగు గోఁగు 'దీని కేకత్వమందలిపాక్షికగుఱ్ఱున కాండ్రఖాషార్ణ వము మాత్రమే యాధారము గోఁగునార మున్నగునవి యేకత్వగుఱ్ఱసాధ కము లనరాదు. గోఁగులయొక్క నార గోఁగునార రేఁగులయొక్క మ్రాసు రేఁగుమ్రాసు అని విగ్రహము నెన్న నగును. వేల్పుటావు. వేల్పుమ్రాసు మున్నగునవి లేవా? (ఉ.164) యనిరి. ఇది వీ రనుసరించినయేపద్ధతిప్రకారమును సిద్ధింపదు.

ఇట పష్టికి ద్వితీయాతుల్యత చే నిన? గోఁగులనార, రేఁగులమ్రా నని యగును. లవర్ణము నిల్చియుండవలెఁ గదా. కావుననె వీరు వేల్పు మ్రాసు వేల్పుటావు అనువానివలెఁ జేయఁదగు ననిరి. కాని యాపక్షమున వేల్పు+ఆమ్, మ్రాసు+సు అనురీతి నలౌకికవిగ్రహముతో గోను+ ఆమ్+నార+సు అని యుంచి విభక్తిలోపము చేయఁగా వేల్పుమ్రాసు అనుతీరుగా గోనునార (ఇట్లే రేనుచెట్టు) యని యగును. గుఱ్ఱగుట యెట్లు?

వీ రేకత్వమునఁ గూడ గుఱ్ఱసంగీకరించినను నలౌకికవిగ్రహముతోఁ

ప్రాతిపదికమాత్రమే నిలువవలయును గావున గుణాదివికృతు లగునవకాశమే లేదు. కాన వీ రేషద్ధతి ననుసరించినను గుణతోడిరూపములు సాధింపఁ జాలరు.

అట్లు గాక గోగు + ఆమ్ అని చూపుదురా? వాడనురీతిరూపము లేర్పడుటకు ముందే యలాకికవిగ్రహముతో ఆపురుషుఁడని యపు నట్లుగా నిట గోగునార అని సిద్ధించుటకై గుణ్ణ వచ్చినపిదప ఆమిథక్తి లోపించు నందురా? అది సత్రమము గాదు గదా. ఇట్లే ఇంటి + జన్ ఆలు + ను ఇంటియా లగుఁ గాని ఇల్లాలు గాదు. నీగుణము లిత్యాదులఁ బ్రయోగాను గుణముగా నట్లుండు నని చెప్పుకొన్నట్లే యిచటను జెప్పుకొను టొక్కటే మార్గము. కావున వేల్పుటావు. వేల్పుమ్రాసు మున్నగునవి యున్నను వానితో గోగునార రేగుచె ట్టనుపీనికిఁ బోలిక లేదు.

సంస్కృతవిభక్తులకు లోపము చెప్పబడెతనె వీరు సమాసకమం దును షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత గొన్నియెడలఁ జేయవలసె. వేల్పుటావు. కన్నుంగవఇత్యాదుల విభక్తిలోపమన్నను తమ్మునికొడుకు కొడుకులబిడ్డలు మున్నగుచోట్ల ద్వితీయాతుల్యత తప్పదు. సమాసమునఁ బూర్వావయవము ప్రాతిపదికార్థమున నిల్చిన విభక్తిలోపమును షష్ఠి లోపించినశబ్దమువంటి యాకారముతో నున్న ద్వితీయాతుల్యతయుఁ జేయవలె నని చెప్పవలెను. వీనికంటె తనప్రభృతులకు మఱలఁ బ్రత్యేకవ్యాఖ్యాన మవసరము. ఇన్ని కృత్రిమకల్పనములకంటె నన్నింట సామాన్యముగా నున్న యొక్కవిభక్తి లోపముగా నెల్లెడల నాంధ్రవిభక్తులే లోపించినట్లు చెప్పు టుచితము గదా.

అమ్మ(యొక్క) మాట, తమ్ముని(యొక్క) కొడుకు, ఇంటి (యొక్క) వెలుపల మున్నగురీతిగా నీసమాసము రూపములను బరిశీలించిన యొక్క లోపించుటయుఁ దన్నిమి త్తకముగాఁ ప్రాతిపదికకు వికారములు

వచ్చినవి నిల్చుటయు స్పష్టముగా గమనింపదగును. కన్నుంగవ, గోగు నార, వేల్పుమాను ఇత్యాదుల జాతినిబట్టి యేకవచనముతో నీరూపములు సులభసాధ్యములే యగు. ఇట్లు సముచితముగా గ్రహించినసూరిప్రణాళికను విడిచి వీ రేల యిన్నికృత్రిమమార్గముల నెన్నికొనిరో తెలియకున్నది. చిం., వి. వి.లకుభిన్నమై యైనను లాఘవాదిప్రయోజనవిశేషముల ననుసరించి సూరిమార్గము స్వీకరింపవలసియుండఁగా దానిని దిరస్కరింప నేల? అట్లు తిరస్కరించుటకుఁ దగినప్రమాణములు లేకుంటయు గమనించితిమి గదా.

ఇంక నీసూరిపక్షమున షష్ఠీతత్పురుషములందును నుత్తరపదవిభక్తి లోపించి సమాసప్రాతిపదిక సిద్ధించుచుండఁగా, పూర్వపదషష్ఠికి ద్వితీయా తుల్యతామాత్రిమమచే (ఉ 279) నుత్తరపదవిభక్తి లోపింపకపోవుటయు మధ్యమపదలోపాదినమాసములఁ గూడ షష్ఠితో నిల్లె సమన్వయించుచుఁ దెలుఁగున సమాసములు పెక్కింటి కిట్టిస్థితి కల్పించుటయు సమంజసములా?

వైరిసమాసములు:

వీరు సంస్కృతవిభక్తులకు లోపము చేయుమార్గము నెన్నుకొనుటచే వైరిసమాసవివరణమునఁ గొంతవిరోధ మేర్పడినది. ఆంధ్రవిభక్త్యంతము గానిసంస్కృతశబ్ద మార్చితకళముతో సమసింపదు. అనేకమాలులు అల్ప దంతులు, బల్లిదపుపురుషుడు మృదుబట్ట మొదలగునవి యసాధువులు. (ఉ. 284) వీరు మిశ్ర(సాధ్య) సాంస్కృతికసమాసములు జ్ఞాపకసిద్ధములే కాని (షష్ఠీతత్పురుషము దస్య) ఇతరము లంగీకరింపరా దని సూత్రించిరి. కావున వీరిపద్ధతినిబట్టి యీవివరణ మనవసర మనవచ్చును.

అనేకము లై నమాలులు అనుచో అనేక + జన్ మాలు + జన్ అనునలౌకికవిగ్రహములో సమాససంజ్ఞ కలిగి విభక్తి లోపించుట గదా వీరిప్రణాళిక అనేకము లై నమాలు అని యర్థము చేయునపు డాంధ్రవిభక్త్యంతమే యైనది. అనేకములు - మాలులు అని సమాసముననాంధ్రవిభక్త్యంత

మగుట వీరిమార్గమున సాధుసమాసములయెడనె కుదురదు. వేల్పుటావు అనుచో, గూడ వేల్పు + అమ్ అవు + ను అనియే చూపవలెనె.

ఇటు వీరు 'బల్లిదపుపుకూడును' అని యుగాహరించుట విశేషము. ఇందు బల్లిదపకూడు సంస్కృతమల్యమై కాని శుద్ధసంస్కృతము కాదు. 'పురుకుడు' వై కృతము గాదు. ఉత్తరము మైనది. ఉత్తరపద మగుటచే దానిపై విభక్తులు చేరును గావున నది శుద్ధసంస్కృతముగా నుండుట యసంభవము (ఇంకను గర్విధారియమైన బూర్వపదము డుమంతము గా రా దని చెప్పిరి గానఁ బరిపరమును శుద్ధసంస్కృతము గాకున్ననుసమాసము కుదరదు. బల్లిదమగఁడని యగునా, బల్లిదపురుషుఁ డని యగుటకు? వీరు చూపినమృదుబట్టి యున్నదియు నిట్లే కర్మధారయసామాన్యలక్షణము నకు ననుగుణము గాదు. అందులచే నూరి అనేకమాణులు అల్పదండు అను 'మువర్ణ కాంతపూర్వపదములనే' యుగాహరించెను.

సంస్కృతవిభక్తులకు రోమము చేయువీరు చేసిన వైరిసమాసము వివరణము సముచితముగా సరిపడదు.

వారణావంతవంశవారు :

వారణావతమునవా రెల్ల (ఆది. 11) మున్నగుస్థలములందు నవర్ణకము సప్తమ్యర్థకము కా దనియు షష్ఠ్యర్థకమే యనియు నట్టి వెల్ల షష్ఠ్యలుకృష్ణమాసములె యనియు గ్రహింపవలయును. (ఉ. 279) సప్తమ్యలుకృష్ణమాసము లెట్లో జ్ఞాపితము చేయలేకపోరు. మిగిలినవానివలె. కాని వీరెందుకో దీనిని షష్ఠ్యలుకృష్ణమాస మనిరి. కాని సప్తమీసవర్ణకము లోపింపని మధ్యమపదలోపిసమాసములును నలుకృష్ణమాసములుగ నెన్నఁదగును. కువల యంబునవారు, వారణావతంబునవారు (వ్యా. సం. సం. 1166) అనిరి. దానిం బట్టి యియ్యవి సప్తమ్యలుకృష్ణమాసములు. ఇటు షష్ఠ్యలుక్కు లైన వెట్లో.

అట్లు కావలయు నన్న వారణావతముయొక్క వారు, వారణావత

మున్ వారు, వారణావతమువారు అని కాఁగా షష్ఠీయందు నగాగమ మయి నట్లు చెప్పవలె. షష్ఠీలో నప్రత్యయము లేదు గదా. అయిన నిట షష్ఠీ కయినద్రుతము లోపించియే పోయినది. అగమ మయిననవర్ణము షష్ఠీగాదు. ఇంక నిది యలుక్సమాస మగుటయెట్లు? ప్రౌఢ. షష్ఠీతత్పురుషమున నీవగాగ మము (సమా. 1) చెప్పెను. కాని యది లుక్సమాసప్రకరణముననె పేర్కొనె. దానింగూర్చి వరులవారు 'ఎలజవ్వనంబున విలసనంబు, జవ్వనంబునన్ కలుగువిలసనంబు అనురీతిని సప్తమ్యలుక్కులుగానే సమర్థింపనగును' (వ్యా. సం. సం. 1166) అనిరి. అట్టియెడల షష్ఠీసమాసమున నగాగమ మయిన దన్నప్రౌఢ. మతము సరి గా దన్నవీ రిట మఱల సదేసమన్వయము చేయు టెట్లు? పైఁగా 'జవ్వనంబున విలసనంబు' షష్ఠీతత్పురుష మన్న ప్రౌఢ. సైతము వారణావతంబునవారు (సమా. 37) సప్తమ్యలుక్సమాసముగాఁ జెప్పె. వీ రది షష్ఠ్యలుక్సమాసముగాఁ జెప్పుట విపరీతము.

నవర్ణక (ప్రత్యయ) మనుచునే యిది సప్తమ్యర్థక మనుట మఱియు వింత. షష్ఠీయందు నప్రత్యయము లేదు. (రాదు) ప్రౌఢ. కూడ షష్ఠీసమా సమున నవర్ణము నాగమముగనె చెప్పె. వీరు ప్రత్యయముగాఁ గాని యాగ మముగాఁ గాని నవర్ణమును విధింపనేలేదు.

ఏ మయిన వీనిని షష్ఠ్యలుక్సమాసములుగాఁ జెప్పుట తగ దని గుర్తింపఁదగును. షష్ఠ్యలుక్సమాసము లనువరులవారిసమన్వయ మెచ్చుటను సంగతముగా లే దని యింతకు ముందు గమనించితిమి.

ఉపమానవాచకసమాసములు :

పిదప వివరణమున 'ఉపమానవాచకసమాసములను బేర్కొనిరి. ఇవి ప్రౌఢ. సమా. 38-43 మున్నగులక్షణములఁ జెప్పినయంశములు.

వీరు 'ఉపమానవాచకశబ్దములతోఁ దఱుచుగా షష్ఠీతత్పురుషమె యుపమేయము ప్రథమాంత మై యున్నపుడు సంభవించు' (ఉ. 280) ననిరి.

దీనికంటె షష్ఠి యగును' మున్నగురీతిగా నున్నప్రౌఢ.లక్షణమె యుచిత మనిపించుచున్నది. షష్ఠిని విధించినచో, బిడప నవునది షష్ఠీసమాసమై కదా. సమాసము చేయక తప్ప దన్న నట్లు వివరింపఁదగు.

అట్లు-కరణి-శబ్దములును-ఉపమానశబ్దములతో షష్ఠీతత్పురుష మగు ను' (ఉ.281) ఇట్లన్నను ఉపమానము పూర్వపద మైయుండుటయు, అట్లు ప్రభృతు లుత్తరపదములె యగుటయు గుర్తింపఁదగును. ఐకునట్లు- ఇట వీ రింకను సూరి చెప్పనికొన్ని విశేషములు పేర్కొనిరి. (ఉ.281) ఇందుఁ బెక్కుంశములు ప్రౌఢ. పేర్కొన్న వగుట నాలక్షణములను స్మరించిన బా గుండెడిది. సం.లో, గల దని యిట నుపేక్షించి రేమో.

మొత్తముమీఁదఁ జివఱకు సారాంశముగా సూరి సామాసికవిభక్తి లోపము సముచిత మని స్మరింతము.

కర్మాదులతో సమాసము:

'కర్మాదులకుఁ బ్రాధాన్యవివక్షయందు ధాతుజవిశేషణంబులు కర్త తోడంటె వానితోడ సమసిండు' (26) ననుదానిని యథాతథముగ గ్రహించిరి.

ఏతద్విషయమును 'కర్మధారయాభాస(ము)'గా సూచించిరి. స్యాత్ కర్మధారయాభాసః కర్తృత్వే కారకాశ్రితే యసువి.వి.లక్షణము ననుసరించి పీ రిట్లు గ్రహించి రనఁదగు. [రాముఁడు] రక్షించినభృత్యుఁడు అనుచో విశేషణవిశేష్యభావము కుదురుపడమిఁజేసియే సూరి యీసమాసమును ప్రత్యేకముగా విధించెను. వయలవారు నట్ల చేసిరి.

వి.వి. చెప్పినఆభాసబహుప్రేహికిని నాభాసకర్మధారయమునకును భేదము గలదు. 'పట్టుపుట్టమువాఁడు' [ఆభాసబహుప్రేహి?] బహుప్రేహి సమాసలక్షణములక్షితము కాదు. [ఉ.295] ఇటు నట్లుగాక సమాసము లక్షణలక్షితమే. అర్థమున భేదము గలదు.

వర్ణులవా రిట చేయుచున్నవాఁడు. నల్లవాఁ డనురీతిగా విభక్తివివక్షతోఁ దచ్చట్టానుప్రయోగము గల విశేషణరూపములను గర్మధారయాభాసములుగాఁ బేర్కొనిరి. కాని యివి సమాసములె యనరామింజేసి కర్మధారయాభాసము లను తొప్ప దని గుర్తింపఁదగును.

ఈ సూరిలక్షణమునుగూర్చి సం.లో నిట్లనిరి. 'సూరి- నన్నయాధర్వణులు తలంచినయీప్రయోగములలోనియనుపపత్తులను గ్రహించినట్లగ పడదు. గ్రహించియున్నచో నవర్ణకాదులప్రాప్తిని మాత్రము విధించియుండఁదా? [వ్యా.సం.స.1206] నవర్ణకాదులను విధించినచో సూరి నన్నయాధర్వణులయభిప్రాయమును గ్రహించినట్లు అనగా వారు సూత్రించినట్లుగనె సూత్రించినపుడే సూరి కవ్వారియభిప్రాయ మర్థమయినట్లు. లేనిచోఁ గాదు. రక్షించిన మున్నగుధా.వి.లు ఏర్పడుటలో భాద లేదు. అవి కర్మాద్యర్థములయందయినవి కావు గదా. కావునఁ గర్మాదులతో సమసింతుటయే విశేషము. కర్తృర్థమునందయిన నిప్రభృతివర్ణకాంతములు కర్మాదులలో సమసింతుటను సూరి విధించినదియ యుచితము. వర్ణులవా రుద్ద్యోతమునఁ జిం.లో వలె నిట నవర్ణకాదులను దిరిగి విధింపక సూరిలక్షణమును యథాతథముగా గ్రహించుటచే ని దనౌచిత్యము లేమి వారు పిదప గుర్తింపఁదగును.

ఇది సమాసపరిచ్ఛేదము

తద్ధిత ప్రచీదము

తనము :

తనవర్ణకంబు త్వర్థంబునం దగు(1) సనుసూరిలక్షణము నట్లు గ్రహించిరి.

సూరికంటె వీరిమతము భిన్నముగావునఁ దదనుగుణముగా వీరు షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత చేసిరి. రాముని యొక్క + తన-యొక్క-విభక్తిలోపము-తో-రామునితన(ము) అనురీతి నున్న సూరిప్రక్రియలో లాఘవమితాపూర్వమే స్పష్టము.

“ఇది కార 19 సూత్రముచే జ్ఞాపితస్థల మగుటచే నీతనప్రత్యయము తత్సమములపైని సయితము నిల్చుటయు--” (ఉ. 300) నని వివరించిరి. ఇట రామునితన మని యుదాహరించుచు సూరి యిది తత్సమములపై నగుటను స్పష్టము చేసెను.

వీరికార. 19 సూత్ర మిది తత్సమములపై నగుట నెట్లు జ్ఞాపితము చేయునో స్పష్టము కాదు. అట ‘తన అనుతద్ధితప్రత్యయము పర మగునపు డును బూర్వావయవ మగుప్రకృతి (షష్ఠితత్పురుషపూర్వావయవమువలె ద్వితీయావిభక్తిరూపమున నిల్చును’ అని చెప్పిరి. ఈలక్షణమునఁ దత్సమములప్రసక్తి యేమియు లేదు. ప్రస్తుతతద్ధి. 1. సూత్రముచే తనప్రత్యయము రాగా నది పర మైనపు డాకార. 19 సూత్రముచే షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యగును. ఇటఁ గూడఁ దత్సమములప్రసక్తి లేదు. ఈసూత్రముచే నగునపు డు కార. 19 సూ. చే జ్ఞాపిత మగు ననునక్కఱయు లేదు గదా. కార. 19 సూ. చే విధింపఁబడినతనపరకద్వితీయాతుల్యత మనుమనియొక్క భావము మను మనితనము (దొంగతనము) మున్నగునాచ్చికళబ్దములయెడ చరితార్థ మగు

చున్నదే కదా. తత్సమములు దప్ప గతి లేనిస్థలము గాదు గదా యది. సమాసకములలో విభక్తిలోపమును జెప్పినను షష్ఠీస్థలమున నాచ్చికముల కును ద్వితీయాతుల్యతయే చెప్పకొనిరి. లేనిచో, దమ్మునికొడు కిత్వాదులు వీరివ్యాకరణముచే సాధ్యములు గావు గదా. కావున ఇది సమాసకము లందును వర్తిల్లును. (ఉ.సమా.72)

ఇట్లు కార.19సూత్రమునఁ జెప్పినకార్యము తనపరకాచ్చికశబ్దముల యెడ సార్థక మగుటచే నాలక్షణముచే దత్సమములపైఁ దనప్రత్యయము జ్ఞాపిత మగుచున్న దని వర్ణులవారు పేర్కొనుట సరి కా దనక తప్పదు. వీరు మిశ్రసమాసములను బెక్కింటి నిట్లే నిరాధారముగా జ్ఞాపితములుచేయుట సరి కా దనియు నట సూరిమార్గమై యుక్త మనియు గుర్తించితిమి.

తనప్రత్యయము సంస్కృతాంధ్రసాధారణముగాఁ బ్రసిద్ధ మైయున్న ది. ఇతరములు కొన్ని తత్సమములపై నసలు లేకుండఁగాఁ గొన్నియరు దుగమాత్రము గానవచ్చును. ఇట సామాన్యముగా విధించుట నిది సంస్కృత సమాచ్చికశబ్దములపై సాధారణముగనె యగు నని సూరి యుదాహరణముల తోను స్పష్టము చేసె.

“గొప్పవానితనము-గొప్పదానితనము- గొప్పతనము (చూ.సమా. 83సూ.తచ్చబ్ధిలోపము.) (ఉ.300)సూరి ధా.వి.లపై మాత్రమే విభక్తి వివక్షలోఁ దచ్చబ్ధానుప్రయోగము సూత్రింపఁగా వీరు విశేషణములపై నెల్ల సాధారణముగ వివరించి (ఉ.289) యవి కర్మధారయాభాసములుగాఁ జెప్పిరి. కావున గొప్పవానితన మనియును వీరు చూపిరి. ఇట సూరిమతమునఁ దచ్చబ్ధిమే లేమిఁ దల్లోపప్రసక్తియు లే దనియే చెప్పవలెను. గొప్పయొక్క తనము గొప్పతన మనియే చెప్పవలె. ధా.వి.లపైఁ గూడ నిట్లు. (చూ. త్రి.శే.) వీరు విభక్తికి-విభక్త్యాదులకు- ననురీతిని సూరిమతమునను-దచ్చబ్ధి లోపము చేయుట విచార్యము. (వ్యా.సం.స.1265)

తనవర్ణకపరకత్వమున విశేషణములమీది తచ్చబ్ధమునకును లోపంబు విభాష నగు' (ఉ.సమా.83) (పౌథ.తద్ధి.2) ననుసూత్రముచే లోపము విభాష గావున లోపము రానిపక్షమున గొప్పవానితనము గొప్పదాతనము అని యవును గావున వీ రిట వానిని జూపిరి. సూరి యట్టివి చూపనే లేదు. సూరికంటె విశేషముగాఁ బ్రదర్శించినవీనికిఁ గవిప్రయోగములను వర్ణుల వారు ప్రదర్శించిన విశ్వసింపఁదగియుండెడిది.

గొప్పవానితనము, గొప్పతనము ననువానికి సర్థమునం దీషద్బేదము గోచరించు సది సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలించి గుర్తింపవలసియున్నది.

ఈపక్షమునందలియిట్లుందులు త్రి.శే.లో గమనింపఁదగు.

విశేషవిధులు :

'ఇట విశేషం బుత్సర్గంబునకు విభాషను బాధకం బగు' [2] నను దాని నట్లే గ్రహించుచు "ఇట విశేషం బుత్సర్గంబునకు [సామాన్యమునకు] విభాషను బాధకం బగు [ఉ.2సూ] నని చూపిరి. కుండలీకరణమున సామాన్యమునకు' అని యుత్సర్గశబ్దార్థమును జూపిరి. వివరణమునఁ జెప్పవచ్చును గదా. సూత్రముననె [కుండలీకరణమున నైనను] వివరణముగాఁ జెప్పనేల?

టీకము :

'చిన్నాదులకు టికవర్ణకం బగు' [3] ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.3]

ఇట 'చిన్న టికము' అనుచోఁ జిన్నదా[వా]నియొక్క టిక అను రీతిగా వీరిటఁ దచ్చబ్ధమును జూపకుండుట విశేషము. గొప్పతనము అనుచో వలె నిటఁ జూపవలదా? చిన్న టిక మనుచోఁ జిన్నయొక్క భావ మని

చెప్పరాదా? చిన్నతన మనుచో నెట్లు? సం.లో 'చిన్నదానియొక్క భావము- చిన్నతీకము చిన్నతనము' (వ్యా.సం.స.1266) అని తచ్చబ్బమును జూపియే యుండిరి. ఇటు నట్లు చూపలే దెలకో. సమా.గిరిసూ.చే దచ్చబ్బమునకుఁ "దనవర్ణకపరకత్వముననే లోపము చెప్పిరి. తీకప్రత్యయము పర మైనపు డగుట యెట్లు? కాఁగా దచ్చబ్బ మనలు లోపింక చిన్నదానితీకము లేక చిన్నవానితీక మనురీతిగా నిట వీ రుదాహరింపనిరూపములు మాత్రమే యగును. వీ రుదాహరించినచిన్నతీకము వీరిలక్షణముచే సాధింపఁబడదు. మఱి యెట్లుదాహరించిరి?

సమా.గిరిసూత్రమునందలితనము భావర్థాతద్వితములకెల్ల నుపలక్షణ మనుకొనవలెనా? వీ రాసూత్రముకడ తనపరకస్థలములను మాత్రమే చూపిరి.

కా దని ధావార్థముల కుపలక్షణ మన్నను దచ్చబ్బలోపము విభాష యనుటచే చిన్నతీక మనుదానితోపాటు చిన్నదానితీకము, చిన్నవానితీక మనియుఁ జూపవలె. అది యేల చూపలేదు.

సమా.గిరిసూత్రమునందలివిభాషకు వ్యవస్థ చేసి యిట లోపము నిత్య మనవచ్చును. కాని వీ రిట్లును జెప్పలేదు. వివరణమునం దేని జెప్పవలదా? ఉ.లో చిన్నతీక మనుచో దచ్చబ్బమును వీరు తలఁపలే దేమో యనిపించు. ఇట్లే గొప్పతనము. (చూ.త్రి.శే.)

'ఉత్వంబున కత్వంబు తీకము పరం బగునపు డగు' (4) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.4)

కడిమి :

పేర్వాదుల కిమివర్ణకం బగు (5) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. 'పేరు కడులకు తనవర్ణకము కానరాదు' [ఉ.301 వ్యా.సం.స.1268] తద్వి.2.సూ. లోనివిభాషాపదముచే నిట విశేషవిధి[ఇమి]నిత్యముగా సామాన్యవిధిని

[తనము] బాధించునట్లు చెప్పవచ్చును. [ప్రయోగములం బరిశీలించి]

బా.సంధి.12సూత్రము సమాససంధిమాత్రవిషయక మగుటచేత 'కడు + ఇమి' అనుసంధిలో ద్వీరుక్తటకారము రానేరదు' [వ్యా.సం.స.1269] వీరిమతమున నిట్లు సమన్వయింపదగు నేమో. కాని సూరిమతమున 'కడు శబ్దము ద్రుతప్రకృతికము. కడునడలు అనురీతివ్యస్తస్థలములనుబట్టి యిది యేవారిమతమున నైన ద్రు.ప్ర. కాక తప్ప దనియుఁగళ యనురీతిసమన్వయము సరి గా దనియు సంధి.12.సూ.వద్ద స్పష్టము. ఇట దేశనబ్దము గ్రహించిన 'కడును + ఇమి' అనుచో ముందు ద్రుతలోపము చేయవలె. అది 'సమాసంబునయందు ద్రుతింబునకు లోపం బగు' ననుదానిచే రావలెను. సమాసమునఁజెప్పినద్రుతలోప మిట వర్తించునపుడు సమాసమునఁ జెప్పినదే గాన ద్వీరుక్తటకారము రా దను టెట్లు?

వరులవారిమతమున నైన సమాసమునఁ జెప్పినయాయాకార్యములు గాఁగా నీసంధిమాత్రము గా దనుట యెటు?

ద్వీరుక్తటకారవిధిని బాధించి యపదాదిస్వరపరకస్వరసంధి యగునా? ఇట సూరి 'కడు' అని ద్రుతవిరహితముగా నిచ్చుటచే ద్రు.ప్ర. కానికడు శబ్దమును గల దనవలెనా? పరిశీలింపవలసియున్నది.

నల్లాదులు :

'నవర్ణకంబు గుణవచనంబు లగునల్లాదుల కగు' [6] ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.6సూ]

ఈనవర్ణమునకు ద్రుతకార్యము లగు ననువీరిమతము సరి కా దని సంక్షాపరిచ్చేదమున స్పష్టము.

సూరి నల్లాదులలోఁ జేర్చిన చామ, ఒయ్య వ్రేక యనుమూఁడుశబ్దములను వీ రిటఁ దొలఁగించిరి. [చూ.సమా.12] ఇట వీనికిఁ గవిప్రయోగ

ములు వెదుకవలె ప్రేకము, ప్రేకన ప్రేకన యగు(అర.7) యనువిశేషణరూపమును ప్రేగుధాతుజన్యము లుండుట విరుద్ధము గాదు. అనిరి. ప్రేగు + క -ప్రేక, ప్రేకము, ప్రేగు + కన- ప్రేకన అని యివి కృదంతము లని వీరిచుటయు. కప్రత్యయంతము క్లీబసమ మై ప్రేకము అని యగును. స్త్రీసమ మైన ప్రేక అని యగు (దీనిపైఁ దద్ధితనవర్ణకము చేయవచ్చును.) దీనికిఁ గవిప్రయోగములు గల వేమో వెదుకవలె. ఈమూఁడుశబ్దము లెట్లు నిర్ణయించుట కైనఁ బ్రయోగబలమును జూడవలసియున్నది.

“ఈనవర్ణకాంతములుధర్మవాచకములు. నివర్ణకాంతములు ధర్మివాచకములు. ఉదా. నల్లన. నలుపునల్ల -నల్లన-యినది. (ఉ.301) ఇటవీరు నివర్ణకాంతము అనుట సంగతము గాదు. ‘నివర్ణకస్యా’ త్తని వి.వి. నివర్ణమును బ్రత్యయముగాఁ జెప్పిన నీగ్రంథమున వీరును సూరి ననుసరించి నిగాగమముగనె (ఉ.81సమా.81సూ) విధించిరి. ‘ని అనునది సామాసికాగమము’ (ఉ.288) అనిన వీరిట ని‘వర్ణకము’ అనుట యుచితము గాదు గదా.

వివరణమే గదా యని స్పష్టతకై వీరు ‘నల్లని-నల్లనయినది’ అను రీతిగాఁ జెప్పియుందురు. కాని యీనిగాగమము సమాసమున వచ్చునది. ఉత్తరపదము పరిముగా నున్నపుడే నిగాగమ మగును. కావున నుత్తరపద విరహితముగ ‘నల్లని’ అని చూపుట శాస్త్రము ననుసరించి యొప్పుదు. నల్లన యనునవర్ణకాంతములవలె నల్లని యని నివర్ణకాంతము స్వతంత్ర మగుపద మనిపించునవకాశము వీరివివరణము గల్గించుచున్నది. అది సరి కాదు.

మగఁటిమ్యాదులు :

బాల.తద్ధి.7,8సూత్రము అట్ల గ్రహించిరి.

లక్ష్యములలో వీరు ‘మగఁటిమి (మగతనము) అని మగతనమును గుండలీకరణమునఁ జూపుట సరి కాదు. మగతన మనునదియు మగఁటిమ్యా

దులలోనిదె యనిసూరి తలచిన ట్లాతనివివరణము స్పష్టము చేయుచున్నది. తీకాదులు రానిపక్షమందుఁ దనప్రత్యయం బన్నింటి కగు ననుదానికిముందే సూరి దీనిని జూపుట గమనార్హము. మగటిమి - మగతనము అనఁగా నిట సూరి యర్థము వివరించె నని వీరు భావించి రేమో. కాని చిన్నతీకము మొదలగుపూర్వస్థలములం దిట్లు చెప్పెనా సూరి?

ఇది మగటిమ్యదులలో వీరును జేర్చుకొనకతప్పదు. కానిచో మను మనియొక్క భావముమనుమనితనము అని యైనట్లుగా నిచట మగనియొక్క భావము మగనితనము అనియే కావలయును. మగతన మని యొకపక్షమున నయ్యెడునవకాశము లేదు. సూరి మొదటిసూత్రమునొద్ద 'రామునితనము రాముతనము' నని రెండింటిని జూపెను. పిదప మనుమనితన మనుచో (రాముతన మనురీతిని) మనుమతన మని చూపలేదు. అనుదంత మగునీ తెనుఁగుడుమంతమునకు నిగాగమము నిత్య మవుటచేతనే యని స్పష్టమే. కాఁగా నట్లే యిట మగనితన మని మాత్రమే కావలె. మగతన మనిమాత్ర మెయగుటకు నివర్ణము తొలఁగించు పెట్టు? అందు కిది మగటిమ్యదులలో జేర్పబడినది. 'ని'లోపము మగటిమ్యదిత్వముచేత సిద్ధించిన దని తాత్పర్యము. మనుమనితనము, తేనితన మిత్యాదుల నివర్ణము తప్పక నిల్చి యుండుటయు నిట్లు స్పష్టమే.

షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత చెప్పుకొన్న పీరిమతమున నై నను ద్వితీయ లో 'మగని' (మగన్) అని యుండుటకు పీలు లేదు. కావున పీరును దీనిని మగటిమ్యదులలో జేర్చుకొనవలసినదే. కావున వీరు మగతనమును కుండలీకరణమునఁ జూపుట సరి కా దని నిశ్చయింపవలెను.

దీనినిబట్టియే సూరిమతమున మిండతీకము మిండతన మనుచోమిండ శబ్దము స్త్రీనమ మని గ్రహింపవచ్చును. లేనిచో 'ని'గాగమలోపమునకై 'మగతనము'ను మగటిమ్యదులలో జేర్చినట్లే మిండతన మన్నదియు.

జేర్పకతప్పదు గదా. 'చుట్టము' అని క్లీబసమమును మువర్ణకాంతముగాఁ జూపె. ఎల్లెడల నాయాగణములందలిశబ్దములను బ్రథమాంతములుగాఁ జూపుట స్పష్టమే. చూపవలయుటయు స్పష్టమే. అట్లే చిన్న - దొంగ - మిండ ఇత్యాదులను స్త్రీసమప్రథమైకవచనాంతములే యని గుర్తింపవలెను. మిండ చేరొక్కము మిండలు మొ॥ దీనినిబట్టి చిన్నశబ్దముపైఁ దచ్చబ్దముతోఁ జిన్నదానియొక్క భావ మనురీతిని జెప్పుట సూరిమతము కా దని గుర్తింపవలయును.

మగంటిమి యనుచో వరులవారు 'మగ + ట్ + ఇమి' (వ్యా. సం.స.1273) అని చూపుటలో నచ్చుపొరపాటు గల దేమో. మగంటిమి యనియుఁ జూపుచు టకారమునకు ముందఱున్న చూపకుంట యెట్లు? 'మగాదిభ్యష్టిమిజాదయః' అని సూరి సూత్ర.లోఁ జెప్పినట్లు ఇట టిమిజ్ ప్రత్యయ మై 'ని'గాగనుము లోపించిన దనఁదగు. ఇట్టియెడల సూరి 'మగ టిమిని' సం.14సూత్రమునొద్దఁ జూపుట విచార్యము.

అగ్గలంపుఁదన మని సూరి యిట నుదాహరించుటను దిరస్కరించుచు వీరు [వ్యా.సం.స. 1276, 1286 మొ॥] తనపరకత్వమున పుంపులను నుగా గమమును రా వని చెప్పుట కవిప్రయోగవిరుద్ధ మని సంధి.31 సూత్రమువద్ద గుర్తించియున్నారము. ఇట నధర్వణకారికను సూరి పొరపాటుగా నర్థము చేసికొనె ననువరులవారియభిప్రాయ మసంజన మని యచ్చోటితిక్కనాదుల ప్రయోగములే నిరూపించినవి.

బా.సా.పే. 'కోమలశబ్దంబుపై ఇకప్రత్యయము గలుగ' - ననుటను దిరస్కరించుచు వరులవారు "సంస్కృతకోమలశబ్దముపై నాచ్చిక మగు ఇకప్రత్యయ మగుటయు నట నపదాదిస్వరసంధి వర్తించుటయు నసంభవములు" [వ్యా.సం.స. 1274] అనుట విషభము. కోమలముయొక్కభావ మనుచో సంస్కృతసమముపైఁ బ్రత్యయ మైన దనవలె. అచ్చికతద్వితము సంస్కృతసమములపై నగుట యసంభవమా? 'నావేఁడు అనుప్రయోగ

మునుబట్టి నావ వై కృత మనుకొనరా దనియు, గట్టిబట్టి యనురీతిగా, దత్తమంబులపై, దెలుగుప్రత్యయములు నిల్చుట క్వాచిత్కముగ లేకపోలే (వ్యా.సం.స.609) దని చెప్పిరే కదా. ఇది యట్టిద యన్న నిందసంభవత్వ మేమి? అది గాకున్న కోపగాఢు మొ॥

ఇట వీరు ప్రత్యయ మగుటనుగూర్చి చెప్పిన, జాలెఱుదానికిసపదాది స్వరసంధి యగుటయు సంభవ మనుట విశేషము. ప్రత్యయము వచ్చు నంతవఱ కంగీకరించిన నిత సంధి యగుటలో బాధ లేదు. అపదాదిస్వర పరకత్వమున సంస్కృతీయస్వరమునకు సంధి యగుటలో బాధ లేదు గదా. అట సూరి 'అర్థ + ఇంచు - అర్థించు, నిర్జి + ఇంచు - నిర్జించు' అని యుదాహరించియే యుండెను. కావున నీపక్షము కేవల మసంభవ మనరాదు. వేతే దేని గారణము చూపవలె.

ప్రౌఢ. పేర్కొన్న నాయకరము (తద్ధి.12) ఒంటి. (తద్ధి.15) యను వానిని వర్ణులవా రిటనే మగఁటిమ్యాదులలో, జేర్చుట యుచితమే యనఁదగును. ఇందు లాఘవమును గలదు. ప్రౌఢ. స్పష్టము చేసె.

స్వార్థికములు :

బాల.తద్ధి.9,10సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.9,10సూ) 'మెలఁత యనుచో "మెలుఁత అనఁదగును' (ఉ.303) అనుటలో సూరి మెలఁత యని చూపుట పొరపాటని తలఁపరాదు. దానిని వీరును బేర్కొనిరి. చిలుకాడులలో మెలఁతశబ్దముతోపాటు 'మెలుఁత' యనుశబ్దమును గల దనియే వర్ణులవారి యుద్దేశ్యము. 'మెలఁతుక మెలుఁతుక' యని వ్యా.సం.స. (1276)లో వీరిరెండింటిని జూపిరి. కావున నిట వివరణమున 'మెలుఁత' యనునదియు, జూపిన సరిపోయెడిది. 'మెలుఁత' యనఁదగు' ననుట వలన సవార్థమున కవకాశము గల్గినది.

ఇట, ప్రౌఢ.లోనిస్వార్థికములు చూపిరి. (ఉ.తద్ధి.12-26)

కాకత్తియలు :

బాల.తద్ధి.11,12సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.17,18సూ)

“కాగప్రత్యయాంతములకుఁ బుంలింగసమత్వముచేతనె డు జ్జగు” (ఉ.30.4) ననిరి. కాప్రత్యయాంతము మగాదులలోని దనుసూరిమత ముచి తముగాఁ దోఁపకున్నది.కాన బుంలింగసమత్వముచేతనె డు జ్జగు ననువర్ణుల వారివివరణము సమంజసమే.

కాని సూరి ‘కాప్రత్యయాంత’ మనఁగా వీరు ‘కాగప్రత్యయాంతము’ లని ‘గా’వర్ణము నధికముగాఁ జూపుట సమంజసము గాదు. ‘కాఁడుర్గాడుఁ’ అని వి.వి. కా,గాప్రత్యయములుగా వీనిని భిన్నములుగాఁ జెప్పిననువీ రిట సూరికివలెనే కాకత్తియలకకారమునకు గకారము చెప్పి ‘గా’ యనురూప మును సాధించిరి. కావున ‘గా’యన్నది ‘కా’కంటె వే అగుప్రత్యయము గాదు గదా. కాన నిట వివరణమున నై నను భిన్నముగాఁ జూపుట సరి కాదు. కాప్రత్యయాంతమున కని చెప్పినను అందగా- ఇత్యాదులకును బుం లింగసమత్వమువలన డుజ్జ రాకపోదు గదా.

“కాఁడుర్గాఁడుర్భవేదీఁడుఁఅనునధర్వణవచనముచొప్పున గత్వము లే దనఁజాలము గాని యట్టిగకారమునకుఁ బ్రాసాదిగతప్రయోగము దొరకలేదు” (ఉ.304)దీనినిబట్టి యధర్వణుఁడు చెప్పఁబట్టి యంగీకరించిరి గాని కానిచోఁ ‘ప్రాసాదిగతప్రయోగములు లేమింజేసి యితరస్థలములం దున్నగత్వము కవిప్రయుక్తము గా దనియు[ముద్రణసంస్కృత్యలై యట్లు నిల్పి రనియు] కవు లట్టిచో నందకాఁ డనురీతిగనె ప్రయోగించి రనియు నిర్ణయించి చెప్పెడి వా రనవచ్చును. [వ్యా.సం.స.1287] ‘కత్తియ నధర్వణుఁడు చెప్పలేదు. ఆయ్య ‘గాఁడు’అనుదానిసామాన్యమున నేని కత్తియలోను గత్వమును వర్ణులవా రంగీకరించు టుచితముగ నున్నది.

అన్న మీతండ్రి కోపగాఁ డౌనొ కాఁడొ [కాశీ.4.60] మున్నగు ప్రయోగములనుబట్టి యీకాకత్తియవర్ణము లరుదుగా సంస్కృతశబ్దముల మీఁద నిల్పుటయుఁ గల దని కొందఱయాశయము. ఇట్టియెడల కోపకుండు

అనునది కవిప్రయుక్తపాఠ మనుట యుక్తము"- (ఉ.305) ఇట్లు కవి ప్రయోగములను దిద్ది యవియే కవిప్రయుక్తము లనుటకంటె నవ్వాని నట్లే విశిష్టస్థలములుగ నేని గుర్తించుట యుచితము.

‘సంస్కృతశబ్దముల మీఁద నిల్చు’ ననువర్ణులవారివచనమున నభి ప్రాయ మస్పష్టము. ‘కోప’ అనుసంస్కృతశబ్దముపై ‘కా’ తెలుగు ప్రత్యయ మగుటలేదు. అందము + కా ఇత్యాదులవలె కోపము గలవాఁ డనునర్థమున కోపముశబ్దముపై కాప్రత్యయ మయి కోపము + కా అని యుండఁగా విభక్తి లోపించి కోపకా- అని యగును. ఇటు ‘కోప’ యనుదానిపై నె కాప్రత్యయము నిల్చియున్నను ములోపముచేఁ గోప శబ్దము సంస్కృతసమ మనుట యుచితము గదా. బహుళకై వివర్ణులవారి యభిప్రాయ మదియ యగు నేమో.

వ్యా.సం.స.లో కోపకాఁడు, కోపకతై యనువానికిఁ బ్రయోగములు చూపి కవిప్రయుక్తము లనుచు నవ్వాని నిం కొకతీరుగా నూహించియుఁ బదప ‘కాని తిక్కయజ్వియై తత్సమముపై ‘కా’ప్రత్యయమును బ్రయో గించియున్నాఁడు. ఆమిషము గాలకాని కె ట్లట్ల (ఆను.5.256) (వ్యా.సం. స.1283) ఇ ట్లనుచునే పదప నిది యాచ్చిక మనిరి.

గాలమువిషయమునను నిట్లే సూ.ని.అభిప్రాయమును బరామర్శిం చుచు పాం.లో ‘గాలము’ను బ్రత్యాఖ్యానించుచు “ఆమిషము గాలకాని కె ట్లట్ల (ఆను.5.256) అనుచో “సోమయాజిప్రయోగములోని ‘గాలకాఁడు’ అనుచోట కాప్రత్యయము తత్సమములపై నైతము నిల్చు నన్నపక్షము చొప్పున నద్దాని కాచ్చికత్వము నంగీకరింపకతీర దనరాదు కదా -- పయి సందర్భమునుబట్టి ‘గాల’ యనుదాతు వాచ్చికము లగునంగలాదులలోఁ బఠించుట సరి కా దని తోచుచున్నది” (వ్యా.సం.స. 1554, 5 మొ॥)యనిరి.

గాలమువిషయము పదముఁ జాతము. వీరివివరణముచొప్పున ఇటుఁ

దిక్కన 'గాలకాడు' అనుచో, దత్తమముపై 'కా'ప్రత్యయము చేసె నని యు, బేర్కొనుట స్పష్టమే కదా. ఇట్లంగీకరించుచునే కోపగాఁ డిత్యాదులఁ బఠాంతరములను గల్పింప నేల? వ్యా.సం.స.లోఁ దామె యంగీకరించియు నిటఁ దత్తమములపై నగుట కొందఱయాశయ మనుటయు విశేషమే. అయిన సంస్కృతముపై నిల్చు నని కొందఱయాశయము కాఁగాఁ దత్తమములపై నిల్చు నని పీరిమతమా? అయిన పీరిమతమే యుచితము.

గాలకాఁ డనుచో వఱులవారిసమన్వయము తత్తమముపై నివి యగు ననుటవఱకు గ్రహింపఁదగు కాని గాలకాఁ డనుచో కాప్రత్యయము తత్తమముపై నై న దనుట సరి కాదు. గాల మాచ్ఛికము కా దనియు, దత్తమమే యనియు పీరు పేర్కొనిరి. అయ్యు నాచ్ఛికగాలశబ్దము నంగీకరింప వలయు.

'గాలము' అనుపాం. ప్రయోగమున ఇది యేతాదులవంటిది గా దని యు, 'గాలము' అని భగణముతో నున్నను సీసపద్యమున గణభంగము లే దనిరి. ఛందోనియమానుసారముగా నై నను గవిప్రయోగములను దిద్దఁదలఁచుటయే సరి కాదు. ఇంక సూరి యేతాదులలో 'గాలము'శబ్దమును జేర్చియే యున్నాఁడు. వఱులవారును దమయీగ్రంథమున 'గాలాము అని' (ఉ. 175) దీర్ఘము వచ్చినరూపమును జూపి యిది యేతాదులలోనిదిగా నంగీకరించియే యున్నారు. ఇటనే యేమి? తత్తమ మని చెప్పినవ్యా.సం.స.లోనె గాలము ఏతాదులలోనిదిగాఁ జూపియే (1766) యుండిరి. వాలారుగోరు మేల్గలాము నేనె- పాండు. (వ్యా.సం.స. 1766) అని సూ.ని.నుండి చూపిరి. ఇంకను పాండు. ప్రయోగమునే దీర్ఘ మయినందులకుఁ బ్రమాణముగాఁ జూపి యదే పద్యమున దీర్ఘ మధ్య మగుపాఠము నంగీకరించిరి. కాఁగా నీదీర్ఘముంబట్టి యు నిది యాచ్ఛికమే యని యంగీకరింపవలసియేయుండుట స్పష్టము. కావున "గాలము అనుశబ్దమును గాని గాలించు అనుధాతువును గాని వైకృత మనుట కవకాశము లేకున్నది. ఇంక వానిని దత్తమము లనియే చెప్పక

తీరకున్నది' (వ్యా.సం.స.1554) అనుట యసమంజసము గదా.

కాగా 'గాలి' అనునదియు నాచ్చికథాతువే యనియు నాచ్చికము లవునంగలాదులలో "గాల" చేర్చుట యుచితమే యనియు గుర్తింపవలెను. గాలించు (బియ్యమును) (ఉ.355)

అది యట్లుండగా "గాలి" అనునాచారమును నీగాలము అనునబ్ధి ముసకు నెట్టిసంబంధమును లే దని గుర్తింపవలె. "గాలము"నుండి యేర్పడి నచో నాయర్థము గాలించునాచారమున కుండవలయును. కరుణించు పయనించు ఇత్యాదు లిట్టివే కదా. అట్టియొక నియ్యది నాచారము వగును. సూరి యంగ లాదు లన్నది యాచ్చికథాతువులనుగూర్చి గాని నాచుము(ధాతువు)లను గూర్చి కాదు. నాచుముల కించుగాగమము జ్ఞాపకసిద్ధ మని గదా సూరి క్రియా.గ్రీసూత్రమున జెప్పియున్నది. కావున నంగలాదులలోని "గాల" శబ్దము "గాలము"కంటె భిన్నము. ఇది ధాతువు. అంగల, ఆడక, అరగ ఇత్యాదిగా నిటఁ జూపిన వన్నియు ధాతువులే. స్వంతములు లేవు గదా. ఒకవేళ వరులవారు చెప్పినట్లు "గాలము" అన్నది తత్సమమే యైనను నంగలాదులలో గాలశబ్దము(ధాతువు)చేర్చుట విరుద్ధము గా దని స్పష్టము. తత్సమ మన్న "గాలము" ధాతువు గాదు కదా. అంగలాదులలోని గాల ధాతువు. తద్భిన్నము. (ఉ.355)

"గాలకాని" అనుతిక్కనప్రయోగమున వీరు తత్సమముపై 'కా' ప్రత్యయ మున్న దనరాదు. అయ్యునట్టిప్రయోగములు ప్రసిద్ధములు లేక పోలేదు.

విటక తైలయల్కలు (హం.4.150) అరజ్జలాని (ద్రోణ.4.248) మహామాయలాడు (హరి.ప్ర.1854) రజ్జలానికి (కర్ణ.2.96) అయతికాడు (శాం.2.363)

బాల.తద్ది.13,14 సూత్రములట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.19,20 సూ.)

కాప్రత్యయాంతము లై నను దిర్యక్కులకుఁ బులింగసమత్వము వలన డుజ్జు రాదు. ఇవి యమహత్తులు గదా. కావున వీనికిఁ బులింగ సమత్వమే లే దనఁదగును. వీనిని గయిరాదులలోఁ జేర్చి డుజ్జును సాధించు కొనవలెను. వరులవా రిట నట్లు చెప్పకున్నను “ఏకార్థకాద్యమహత్తులలో (ఇవే సూరిపేర్కొన్న కయిరాదులు) కొమ్ముకాఁడు అనుదానిం జూపుటనుబట్టి వారియభిప్రాయము నదియే యని చెప్పఁదగు.

ఈ :

బాల.తద్వి.15,16,సూత్రము లట్లగ్రహించిరి. (ఉ.2122సూ)

ఈప్రత్యయాంతములకు మగాదిత్వముచే డు జ్జవు ననియె సూరి. “పులింగసమత్వముచేతనె డు జ్జగు” (ఉ.306) ననువరులవారియభిప్రాయమె యుచితము. ఇయ్యవి మహత్తు లవుటచేఁ బులింగసమత్వముచేతనె డుజ్జు సిద్ధించుచుండఁగా నందుకయి వీనిని మగాదులలోఁ జేర్చవలసినయవ సరము గానరాదు.

“వీనికి మత్వర్థీయేతరప్రత్యయములు నగు” అటమటకాఁడు - - (ఉ.306) అనువీరివివరణ ముచితమ. మత్వర్థీయేతరప్రత్యయము లనఁగా మత్వర్థీయము లగునితరప్రత్యయములు. మత్వర్థీయములకంటె నితరము లై నప్రత్యయము లనుకొనరాదు. తద్వి.2.సూ.చే విశేషవిధి యగుతద్వి.15 సూత్రము సామాన్యవిధి యగుతద్వి.11సూత్రమును విభాషను బాధింపఁగా నిట్టిద్వైరూప్యము సిద్ధించు. గణద్వయపాఠమువలనఁ గొన్నింటికి. అటమ బాదిత్వముచే సుంకీఁడు, జాలాదిత్వముచే సుంకరి.

అం.ఇ :

బాల.తద్వి.17.సూత్ర మట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.23.సూ.)

“అప్రిప్రత్యయాంతములు త్రీసమములు గానఁ బ్రయోగానుసారముగా మహన్మహతీవాచకత్వము వీనికిఁ గలదు.” [ఉ.306] అనఁగా మహత్త్వ

మునను మహాతీర్థమునను రూప మొకేతీరున నుండు నని వీరియుద్దేశ్యము గావలెను. మహాన్మహాతీర్థవాచకము లగుటకు స్త్రీసమత్వము నిమిత్తము గానేరదు గదా.

చదువుకలది, లేదా చదువుకలవాడు అనురీతిగా స్త్రీత్వమునను, బుంస్త్రమునను రెండింటి నీసూత్రముచే అరిప్రత్యయ మగు నని చెప్పుట సరిగా నుండును.

ఇటనే వీరు పూజ-పూజారి, పూజరి, సొన్నము సొన్నరి' అనియుఁ జూపిరి. దీర్ఘము నూహింపవలయును. ప్రౌఢ.తద్ధి.లక్షణమును సంస్కరించి చూపవలసినది. ప్రౌఢ. సొన్నారి యనియే చెప్ప వీరు సొన్నరి యనియుఁ జూపిరి. వ్యా.సం.స.లో దీనికిని దీర్ఘము వికల్ప మనినజాడ లేదు. ఇటఁ బ్రత్యేక మైనయాధారమును జూపలేదు. సొన్నారి యనియ చూపఁదగుఁ గదా.

'జూదరిక తై జూదక తై జూజగాఁడు జూజక తై సిగ్గరిక తై ఇత్యాది ప్రయోగములును గలవు.' (ఉ.307) జూదగాఁడు జూదక తై యన్నవి తద్ధి.11.చే సిద్ధించునవే. (ప్రకీ.21) జూదరిక తై యన్నవి తద్ధి.13.నూ.చే సాధ్యములు. (కల్లరీడు-తద్ధి,16)

బాల.తద్ధి.18.నూత్ర మట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.24.నూ.)

త :

'తవర్ణకంబు కులవాచకంబునకు స్త్రీ వాచ్యంబగునపుడు మతుబర్థంబు నం దగు' (19) ననుసూరిలక్షణమును సవరించి యిట్లు పేర్కొనిరి. "కుల వాచకములు మహద్వాచకములు నగు. బోయప్రభృతికబ్ధములపైని వానిస్త్రీ అనునర్థమున తప్రత్యయ మవును" [తద్ధి.26]

సూరిసూత్రమందలిదోషము నిట్లు చెప్పిరి. “చాకి బోయ ప్రభృతులు కేవలకులవాచకములు కావు. -మదావివేకిన్ చాకిన్- చాకి అనగా నిట రజ కుడు. అట్లే బోయ-” [ఉ.308) కావున నియ్యవి మహత్తులు నగుట స్పష్టము.

“ఇత్యాదులు కులవాచకంబులు” అని సూరి బేర్కొనుటవలనబోయ వాఁ డనురీతిగా మహత్తగుబోయశబ్దము నిట గ్రహింపరా దనవలె. ఇట్టి తరములు. కాఁగాఁ గులవాచకములను మాత్రమె యిట గ్రహింపవలె నని సూరిమతము స్పష్టమే.

‘ఇయ్యవి కులవాచకంబు’ లనుటచే నివి కులమాత్రవాచకము లని సూరి తలచినట్లు భావించి వచ్చులవారు మహత్తులునయియుంటును సూత్రిం చియుందురు. ఇయ్యవి కులవాచకములు మాత్రమె యగు నని సూరి తలచె ననరాదు. మగాదులలో జేర్చి మహత్తుగాఁ జూపిన వ్రేళ్లు మిందును సూరి చేర్చెను. ఇది కేవలము కులవాచకమె యగు నని సూరి తలచె నన్న మహత్తు లగుమగాదులలో దీనిని జేర్చుట విరుద్ధము కాదా?

‘కులవాచకంబులు’ అని ప్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనుటనుబట్టియు నీ ‘త’వర్ణకము వచ్చునందర్భమున కులమాత్రవాచకములే కాని మహత్తులుగా వని సూరిమతమును గ్రహింపవలయును. సూరిలక్షణము నపుడ సమన్వ యించును. ‘స్త్రీ వాచ్యం బగునపుడు’ అని గదా సూరి చెప్పనది, మహత్తయినచో స్త్రీ వాచ్య మగుట యెట్లు సంభవించును? బోయ, మహతి యయిన బోయత, మహతిత్వమున మహత్త్వ మసంభవము,

వీరు దమసూత్రమున ‘కులవాచకములు మహద్వాచకములు నగు’ ననిరి. కులవాచకము లన్న సూరిమతమును దిరస్కరింపఁదలచినవలనఁదప్ప నీయంశము సూత్రముగాఁ జెప్పవలసినది కాదు. అర్థమునుబట్టి మహత్తో మహతియో యవును, మహదమహత్తులు చెప్పఁబడఁగా మఱల నీశబ్దము మహత్తు లేదా యమహత్తు అనురీతి వేఱుగా సూత్రింప నవసర మేమి?

సూరియభిప్రాయమున దోషము లేమి పైని స్పష్టము. ఇంక నిట వీరిసూత్రమున 'మహద్వాచకములును' అనుచోటిచార్థకనుశబ్దముచే నియ్యవి కులవాచకములు మాత్రమే కాక మహత్తులు గూడ నగు నని యర్థము. చాకి బోయ ప్రభృతులు కేవలకులవాచకములు కావు" (ఉ. 308) అనుటలో వరులవారియభిప్రాయ మిదియే యగు. అనగా మహత్తులు గాని (కేవల) కులవాచకములు లే వన్నమాట. కావున నుశబ్దమునకుఁ గులవాచకములు మహత్తు లగుటతోపాటు కాకుండుటయుఁ గల దనురీతిగా న్నబ్దము చేయుటకు వీలు లే దన్నమాట.

శ.ర. కొఱవ, వానె, సాలెశబ్దములను గేవలము కులమాత్రవాచక ములుగాఁ (మహతీతిరామహత్తు) జూపినది. వీరు 'కొఱవ దోయ మున్నగు నవియును కొఱవవాఁడు బోయవాఁడు మున్నగునవి పురుషులకును వాచకములె' (వ్యా. సం. స. 1300) అనిరి. కొఱవశబ్దము పురుషవాచక మగుట, శ.ర. కాని సూ.ని. కాని పేర్కొనలేదు. వీరు నుదాహరింపలేదు. కాఁగాఁ గులవాచకములు నియతముగా మహత్తు లగు నని నిర్ణయింపరా దని స్పష్టము.

సూరిమతము ననుసరించి యియ్యవి మహత్తు లెప్పుడు గా వనరాదు. కులమాత్రవాచకము లయినపుడె తవర్ణక మగు నని సూరిమతము. అది యుచితము. అట్లు గా దని వీరు 'వానియొక్క స్త్రీ' యనునర్థమునఁ జెప్పఁ దలచిరి. ఆపక్షమున నై నను నీయవి మహత్తు లగుటను జేయుగా సూత్రింప నవసరము లేదు. బోయప్రభృతిశబ్దములు మహత్తులు గానిదే వానిస్త్రీ యనునర్థ మెట్లు గుదురును?

మొత్తముపై వరులవా రేపక్షము ననుసరించినను కులవాచకముల మహత్త్వమును సూత్రించుట యనవసర మనియుఁ గొంతొకచో ననర్థకము (కొఱవ మొ॥) ననియుఁ జెప్పవచ్చును.

తమసూత్రమునఁ బిదప వీరు 'వానిస్త్రీ' యనునర్థమున తప్రత్య

యము వచ్చు ననుట యిం కొకసవరణము. సం.లోనె “తత్తజ్జాతిపురుష
వాచకముకంటె, బరముగ తప్రత్యయము వచ్చు ననుట యుక్తము. చాకి
యొక్క-చాకలవానియొక్క స్త్రీ-త- చాకిత. (వ్యా.సం.స.1300) అనిరి.

కులవాచకము రెప్పుడును మహాత్తులే యగు నని భావించుట మూల
మున వీరు ‘వానిస్త్రీ’ యనునర్థమును జెప్పకొనిరా యని సందేహము.
‘బోయత’ యనుచో సూరిమతమున బోయజాతికిఁ జెందినస్త్రీ యనియర్థము.
వీరిమతమున బోయవానిస్త్రీ యని యర్థము. కోశములు సూరి నిరూపించిన
యర్థమునే ప్రదర్శించినవి.

‘వ్రేతలు గోపకులు రండి’ (సూ.ని) అనుచో వ్రేత లనఁగా గొల్ల
కులమునకుఁ జెందినస్త్రీలు, (గోపకులు=పురుషులు) అనునర్థమే సముచితము
గాని గొల్లవానిస్త్రీలు అనునర్థ ముచితమా? వివాహిత లైన ‘వానిస్త్రీ’లనఁగా
బెండ్లము లనియుఁ గాకున్నఁ గూతు లనియుఁ జెప్పవలె నేమో. సూరి
చేసినయర్థమే సముచిత మని స్పష్టము గదా.

కొఱవ, వానె, మున్నగునవి మహాత్తులుగాఁ గాన్పింపవు. అయ్యవి
కేవలము కులవాచకములె. అట్టియెడల ‘వానిస్త్రీ’ యనునర్థము వివక్షించు
టయే యట నసంభవము. ఆజాతి కలిగినస్త్రీ యనువిధముగా సూరి చెప్పిన
మతుబర్థమే పొసఁగును.

‘కొఱవత వానెత అనుశబ్దములు శ.ర. సుదాహరింపఁబడెనే కాని
వానికిఁ బ్రయోగములు చూపఁబడలేదు’ (వ్యా.సం.స.1301) అయ్యు
వీరును సూరివలె ఉ.లో వానెత చూపిరి. (ఉ.308)

శబ్దస్వరూపమునను భేదము గలదు. ‘వానిస్త్రీ’ యనునర్థమును
వివక్షించినపుడు తవర్జకము షష్ఠ్యంతము లగుబోయప్రభృతిశబ్దములపైఁ
జేరవలయును. వ్రేనియొక్క స్త్రీ యనుచో వీరిపక్షము ననుసరించి షష్ఠికి
ద్వితీయాతుల్యత యైన దిన్నను ‘వ్రేనిత’ యని కావలె. వ్రేత యగు

అట్లు? ఇట్లే పాటునిత ఇత్యాదిగఁ గావలె. బోయత, గొల్లత అనుచో బోయ వానిస్త్రీ, యని వీరు తచ్చబ్బము నర్థవివరణమున స్పష్టతకై చూపియుం దురు. బోయయొక్కస్త్రీ యనియె చూపఁదగును. లేనిచో నిటఁ దచ్చబ్బలోప ప్రసక్తియు, గల్గు. తనవర్ణకవరకత్వమున మాత్రమే వీరును దచ్చబ్బలోప మును (సమా.83) జెప్పకొనిరి. బోయప్రభృతులలో బోయవాఁ డనురీతివి చేరవసవలె, లేనిచో బోయవానిత అనియు, గావలసివచ్చును.

‘వానిస్త్రీ’ యనునర్థమున నగు నన్నపుడు తవర్ణకము ప్రథమాంత ముపై నగుట కవకాశ మేది? (ఇది మత్స్యకీయమును గాకుంట వీరియర్థ వివరణము ననుసరించి చెప్పవలసియున్నది.)

కాఁగా శబ్దార్థస్వరూపములు రెండును వరులవారిమతము సరి కా దని స్పష్టము చేయుచున్నవి.

సూరిలక్షణము సూక్తము.

చెంచిత :

చాల.తద్ధి,20.సూత్రము దాదా పట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.27సూ)

చెంచెతలన్ — చేలాంచితలన్ — అనుపాఠమందంత్యానుప్రాసభంగము లేదు గాన దాసరిపాటల నాధారముగాఁ (చెంచిత) గొని చెంచిత యనునిత్వ ఘటితరూపము సాధించుట [ప్రా.తద్ధి.4] ప్రౌఢవ్యాకర్తకు సరి గాదు’ [ఉ.309] అని వీరు నిర్ణయించిరి. [చూ.త్రి.శే.]

గుబ్బెత :

‘యువతివిటీరజస్వలలు గుబ్బెతమిండతముట్టుతలు నాఁబడుదురు’ [21] అను సూరిసూత్రమును సవరించి ‘గుబ్బెతముట్టుతమిండత లస్త్య ర్థకములె’ [ఉ.28] యని పేర్కొనిరి.

సూరిలక్షణమున దోష మేమి? “యువతి గుబ్బెత కావచ్చును. కాని కఠినకుచ కాకపోవచ్చును. ఇట్లే తక్కిన యెడలను నస్త్యర్థకత్వ మంగీకరించుట లెప్పు. [ఉ.309] అనగా సూరి యస్త్యర్థకముగాఁ జెప్పలే దని వీరి యభిప్రాయ మన్నమాట. వీరిసూత్ర మందుకే యిట్లు మాతీనది.

యువతి-గుబ్బెత- యనురీతిగా నస్త్యర్థము లేకయే నివతించుచో నీతద్వితవరిచ్ఛేదమున నిట దీనిని విధింప నేల? గుబ్బెత మిండత ముట్టుత యనువానిచో నీతవర్ణము స్త్యర్థకమేయని సూరియభిప్రాయము గుర్తింపఁదగు.

పూర్వసూత్రము కులవాచకములకు మాత్రమే మతుబర్థమున ‘త’ ప్రత్యయమును విధించినది. కానఁ గులవాచకములు గాని గుబ్బ, మిండ, ముట్టు శబ్దములపై నాసూత్రముచే తవర్ణకము రాదు. ఈమూఁడింటికి విడిగా విధింపవలెను. గుబ్బెత యనుచో నెత్వమును (నిత్యముగా) గలదు. కులవాచకములు గానివాని కీమూఁడింటికే యిట్లవుటంబట్టి లాఘవాపేక్షితో సూరి తప్రత్యయవిధికిఁ బదప తవర్ణకాంతములె యగుదీని నిట్లు నిపతించె నని గ్రహింపఁదగును. గుబ్బ మిండ ముట్టు శబ్దములకు తవర్ణమును నది పర మగుచో గుబ్బశబ్దమునకు నిత్యముగా నెత్వమును నీసూత్రముచే నివతంపఁబడినది.

ప్రకరణమునుబట్టియు నీయది మతుబర్థకస్థలముగాఁ జెప్పఁదగియుండుఁగా సూరి యట్లు తలంపలే దనుట తగదు.

ఇంక యువతి విటీ రజస్వల యని యర్థములు చూపు ఁలే? (వరుల వారు చూపలేదు.) గుబ్బ- గొడుగుమీఁదిగుబ్బ- మిండఁడు- పురుషుఁడు. ముట్టు-కొఱముట్టు- ఇత్యాదిగా నీశబ్దములకు వే అర్థములు పెక్కులు గలవు. అట్టియర్థములం దెల్ల మతుబర్థమున ‘త’ప్రత్యయ మిష్టము గాదు గదా. గుబ్బెత యన్న గొడు గగునా? కావున నితరార్థములను వారించుటకయి సూరి వీనియర్థములను సూత్రమునఁ బేర్కొనుట యెంతయు సమంజసము.

కాగా తవర్ణక మస్త్యర్థకమె యని స్పష్టపడఁటఁజేసి వర్ణలవారు సరసముగాఁ జెప్పిన 'కతినకుచ' యనునర్థము సూరిమతమునను సద్ధ మై యున్నది.

మిండఁడు గలది మిండత యను బా.సా.పే.మాటను దిరిస్కరించి 'మిండత [జారిణి] యనుచో మిండనియొక్క స్త్రీ అని తద్ధితవిగ్రహము నెన్నుట యుక్తము [సూరి పూర్వసూత్రస్థలములవలె సంతవఱకె పోలిక. మతుబర్థమున లే దన్నమాట.] అని వ్యా.సం.స. [1303] లోఁ జెప్పినను నిట మిండత -మిండలు గలస్త్రీ అనురీతిగా తవర్ణము నస్త్యర్థకముగాఁ జెప్పుట యుచితమే.

కాగా సూరిలక్షణము సూక్త మనుట స్పష్టము.

ఇక పీరిలక్షణమె సముచితముగా లేదు. 'గుబ్బెతమిండతముట్టుత లస్త్యర్థకములె' యనుచో నవధారణార్థక మేల? సూరియభిప్రాయ మిట్లు గా దని వీ రూహించిన నాయంశమున వివరణమునఁ జెప్పుకోవచ్చును.

ఇవి యస్త్యర్థకములన్న సిం దస్త్యర్థక మగుతద్ధిత మేది? అస్పష్టము. - అస్త్యర్థంబున 'త' వర్ణకం బగు' నగుచో గుబ్బ కెత్వం బగు నని సూత్రించుకొనిన స్పష్ట మయి యుండెడిది గదా.

వీ రింతకు ముందు 'త'వర్ణమును జెప్పిరి. కాని దానిని 'వాస్త్రీ' యనునర్థమునఁ జెప్పుటచే నది మతుబర్థకము గాఁజాలదు గదా. కావున నిట నస్త్యర్థకమె యన్నఁజాలదు. అయర్థమున తవర్ణ మైనట్లు విశేషముగా వీరు చెప్పుకొనవలె.

సూరి పూర్వలక్షణమున 'త'వర్ణకము మతుబర్థకముగా విధించెను. కావున నాతనిమతమున నిది యస్త్యర్థక మగుటలో విశేషము లేదు.

సూరిలక్షణము సరి గా దని తదర్థమునె వీ రస్పష్టముగాఁ జెప్పుట యెట్లంగీకరింపఁదగును?

ఆడి :

బాల.తద్వి.22సూత్ర మట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.22సూ]

‘మత్స్యర్థంబునందు ఆడి’ యని వీరు తమసూత్రమున సంధి విడఁ దీయుట స్పష్టతక యైన నవసరము గా దితరస్థలములనుబట్టియు.

‘ఇవి వగలాఁడు మున్నగువానిసమానన్యాయమున నర్వాచీనముగా నేర్పడినమహాతీవాచకరూపము లని తోచుచున్నది’ [ఉ.305] ఈసామ్యము విచార్యము. అర్వాచీనము లన్నను వీనిని సాధించుటకు సూరిలక్షణము నామోదించుట యుక్తముగా నున్నది.(వ్యా.సం.స.1304)

ఆ :

‘వగాదులకు బహువచనాంతంబులకుఁ బుం స్త్వంబున మతుబర్థం బాకారం బగు’ [23] ననుసూరిలక్షణమును వీరు దమగ్రంథమునఁ దొలఁ గించిరి.

“వగలవాఁడు వగలాఁడు. [ఆభాసబహుప్రీహి [సమా.88.2.వివ.] ఇట్టివి తచ్చబ్ధవకారలోపమున సిద్ధించును. [సమా.83] గాన వీనికై మత్స్య ర్థీయ మగు‘ఆ’ప్రత్యయమును విధించి దానిని మగాదిగణములోఁ జేర్చు పద్ధతి సరి కాదు”[ఉ.308] కా. ఈప్రత్యయాంతములకువలె ‘ఆ’ప్రత్యయాం తములును మగాదిగణమునఁ జేర్చ నవసరము లే దనువర్ణులవారిపలు కుచి తమే. కాని ‘మతుబర్థక మగుఆప్రత్యయమును’ విధింప నక్కఱ లే దనుట సరికాదు.

మార్గాంతరమున నైన వీని నంగీకరించుచుండిరి గావున నీరూపములు సాధువుల. తచ్చబ్ధవకారమునకు లోపము వచ్చిన నీరూపము లేర్పడు నను టయు గొంతవఱ కొప్పును.

వగలయొక్క వాఁడు వగల + వాఁడు- వగలాఁడు ఇట్టివకారలోప మేకవచనాంతములపై నేల రాదు. అటు కాప్రత్యయముతో ‘వగకాఁడు’ అని యగును గదా. కావున నేకత్వమున నీయర్థవివక్ష కుదుర దనరాదు. వగ

యొక్క [గల]వాడు వగ + వాడు వగ + అడు 'వగాడు' అని కావలదా? ఇట్లే వన్నె + వాడు వన్నాడు ఇత్యాదిగాఁ గదా? అయిన వన్నె యాడు అని యగును.

ఏకవచనముపై వకారము లోపింపదా? పూనికాడు (ఉ.305) అనునది వీర చూపిరి కదా?

అస లీతచ్ఛబ్దవకార మెట్లు లోపించినది? 'తచ్ఛబ్దవస్య లోపస్యాదధాతోః' అని చెప్పినది. వి.వి.(వ్యా.సం.స.1305) అడు స్త్వస్యథా మతః స్త్రియామాడిర్బహుత్వే స్యాత్' అని సూరికి ముందే 'యధర్వణుడు' 'అప్రత్యయమును మతుబర్ధకముగా విధించెను. (వ్యా.సం.స.1281) ఇటు సూరి యధర్వణసమ్మతి ననుసరించి కాక వికృతివివేకవాసనచే సూత్రించె ననవలె నేమో. మొత్తముపై వీరిప్రక్రియ నన్నయాధర్వణీయ (అధర్వణుడు చెప్పిన నన్నయ చెప్పి సల్లే యని వీరిమతము.) సమ్మతికి విరుద్ధము. అట్ల యయిన వి.వి. అప్రత్యయమును విధించుట వ్యర్థము గదా. సూరిలక్షణమువలె నదియుఁ దొలఁగింపవలసినదే యగును.

తచ్ఛబ్దవకారమునకు వీ రేలక్షణముచే లోపము చేయుదురు? సూరి ఉన్నకలనవర్ణకములపై మాత్రమె యిట్టిలోపమును జెప్పెను. అందుకే వీరు తమసమా.గిరిసూ.చే నగు ననిరి. కాని వీరు చెప్పుకొన్నయా సూత్రముచేఁ గూడ నీలోపము రానేరదు. అది వీరు గుర్తించినట్లు లేదు. ఏ లన నాసూత్రమున వీరు తచ్ఛబ్దవకారలోపమును, ఉన్నకలనవర్ణములపై మాత్రమె సూరివలెనె చెప్పిరి. అట్టిఇట్టిఎట్టిఅనువానిపై 'వా'లోపమును, కొఱకుప్రభృతిపరకతలో నమహత్తచ్ఛబ్దలోపము, తనపరకతలోఁ దచ్ఛబ్ద లోపమును జెప్పిరి. ఆభాసబహుప్రీహులలోఁ దచ్ఛబ్దవకారలోపమును వారు చెప్పలేదు. (పట్టుపుట్టమువాడు మొ॥)మఱి యాసూత్రముచే వగల+వాడు అనుచోఁ దచ్ఛబ్దవకారము లోపించు తెట్లు?

ఇటఁ దచ్చబ్జవకారము లోపించు నని వేఱుగా సూత్రింపవలెను. దానికంటె 'అ'ప్రత్యయ మగు నను టుచితము గాదా?

అధర్వణుడే కాక కేతనయును 'అఁడును నీఁడును గత్తెయుఁ గాఁ డనుచో' - నని (అం.భా.భూ.) 'అ' మతుబద్ధకముగాఁ జెప్పెను.

తచ్చబ్జవకారము లోపించిన వచ్చుచున్నాఁడు ఇత్యాదులలో ద్వితీయాదులలో వచ్చుచున్నానిని, వచ్చుచున్నారిని అనురీతిరూపము లప్రసిద్ధములు. ఉన్న వేమో వెదుకవలె. అట్టియెడల నిట మాత్రము వగలానిని, వగలానికి ఇత్యాదిగా రూపములు ప్రసిద్ధములే. పీఠే సమా. 9. సూత్రము చొప్పున --- ప్రకృతసూత్రము (క్రియా. 117) చే వాఁడు వాడు శబ్దముల మొదటిహల్లు లోపించి (వ్యా. సం. సం. 805) అనిరి. (అది విచార్యము.)

తచ్చబ్జవకారము లోపింపనివగలవాఁ డనురీతివియునిట నప్రసిద్ధములై యగుట గుర్తింపవలెను.

కాఁగా బహువచనాంతములపై మాత్రమే యుండుటంబట్టియు, వీనికి ద్వితీయాద్యంతరూపములు ప్రసిద్ధము లగుటంబట్టియు, వగలవాఁ డనురీతివియు వగలాఁ డనురీతివానివలెఁ గానరాకుండుటంబట్టియు నిటఁ దచ్చబ్జవకారలోప మనుట సరి కా దనియుఁ బ్రాచీనార్వాచీనలాక్షణీకులు పేర్కొన్నట్లుగా 'అ' అనుమతుబద్ధకతద్వితప్రత్యయమే యయినట్లుగా నంగీకరించుట సమంజసము.

కావున వి.వి. చెప్పినయీవిధానమును లక్ష్యనుగుణముగా సూరి గ్రహించి చెప్పుట యుక్తమే. వరులవారు దీనిని దొలఁగించుట సరి కాదు.

కాఁగా మాయలాఁడు (మహామాయలాఁడు హరి. ద్వి. 1. 1854) రజ్జులాఁడు (ఆర. 6. 63) అనురీతిగా నిది తత్సమములపై నగుటయు గుర్తింపదగును.

బాల.తద్ధి.24,25,26.సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి (ఉ.29,30,31)

మతుబర్ధంబునందు ఇఁడి అని సంధి వేటు చేయుట యనవసరము. ఇట్లే ఉ.30.సూ.

నావెఱడు మద్దనంబు గొని (వ్యా.సం.స.609)

ఇట విశేషము. 'విభాగమందలిపరిమాణార్థమునఁ గొన్నిట ఏసి వర్ణక మవును. నాలుగేసి గంపెఁడేసి -అంతలు నేసి గోరంత- అంతఇంత ఇత్యాదులు తద్ధితప్రత్యయములు గావు. అవి ప్రత్యేకశబ్దములె. (ఉ.310) అంతలు అనుచో 'లు' అనునదియుఁ దద్ధితము గా దనియె వీరియభిప్రాయ ము నెన్నఁదగు. [వ్యా.సం.స.1308)

అంత, ఇంత ఇత్యాదులు ప్రత్యేకపదము లనియు 'ఏసి' ప్రత్యయ మనుట విశేషము. దీనికి మానార్థాచ్చైసిరత్రస్య త్తనువి.వి.వచనము మూల మనఁదగు. పైకారికార్థము గ్రంథాంతరమున స్పష్ట మగును.

గంపెఁడేసి యనుచో ఎఱడు, ఏసి అనుప్రత్యయములు రెం డైన వన్నమాట. ఇటఁ బరిమాణార్థమున 'ఎఱడు'ప్రత్యయము కాఁగా దానిపై విభాగార్థమున ఏసిపదము ప్రయుక్త మైన దనుట లెస్స.

'ఏసి' అనునది యవ్యయముగాఁ గోళములు పేర్కొన్నవి. ఇది యేన్యాదులవలె వాక్యమునఁ బ్రయోగమునందుఁ గ్రహపేక్ష కల దని చెప్పఁదగును.

"ఎఱడుప్రత్యయాంతము లౌపవిభక్తికవర్ణములతో వ్యస్తముగా వాడఁబడును. బారెంట, మూరెంటన్ [బసవ.4.557] అడుగెంటనె[పాఁడు. 1.114] పదాదిహ్రస్వముమీఁదవలెనె యిందును నిండునున్న మాత్రమే. [సంధి.22] బారెంటన్, మూరెంటన్ అని యుండరాదు." [ఉ.310] [వ్యా. సం.స.1309] వీరియివివరణమునకుఁ బ్రయోజన మెఱుఁడుప్రత్యయాంతము లౌప. అని చెప్పబయె యనఁదగును. వ్యస్తతను బ్రస్తావించుటవలన నితర

తద్వితాంతములు వ్యస్తముగాఁ బ్రయోగింపఁబడ వని యర్థము చేసికొన రాదు. ఎఁడుప్రత్యయాంతములు స్త్రీసమములు గావున ఆశ బారెఁడు అను రీతిగాను బ్రయోగింపఁబడును. బారెంటన్, మూరెంటన్ అనుచో సంధి.22 (అటయిక-) సూత్రమువలన ఖండబిందువు లే దనుట సరి కాదు. బారెఁడు అనుచో ఖండము నుడితొలిహ్రస్వముపై లేదు. ఉండదు. అపద మగునీప్రత్యయము స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపఁబడదు గదా. నుడితొలి హ్రస్వ మనఁ బదాదిహ్రస్వ మని వారు నట (సంధి.22)వివరించియే యుండిరి.

అయినను మూరెట ననుచోనే నిషేధింపఁబడు టేమి? 'మూరెఁడు' అనుచో మాత్రము ఖండ మె ట్లున్నది. మూరెఁడు అనుచో నున్న ఖండము మూరెట ననుచో నుండుటకు మాత్ర మాసూత్రము విరోధించునా? పీరివివరణము విరుద్ధ మని 'మూరెఁడు' అనురూపమే నిరూపించును.

మూరెట, బారెట ననుచో ఖండ ముండును. (మూరెఁడు బారెఁడు అనుచోవలెనె) దానికి సం.14సూత్రముచే నిండునున్న వచ్చినపుడు మూరెట, బారెట నని యగును. మూఁటికి, నిత్యామిలందువలె మూరెట ననురీతి నిట ఖండ ముండుట లక్షణవిరుద్ధము గానేరదు.

ఇంక నిట పీరు 'బారెటన్ మూరెటన్' అని యుండరా దనిరి. పీరిమతము ననుసరించి యిదియు నసంగతమే. పీరే వ్యాఖ్యానించినట్లు సంధి.22సూ.చే ఖండబిందు వుండుటకు పీలులే కున్న నాఖండము లేకుండ బారెట మూరెట నని యుండవచ్చునే కదా. వేసఁగి- వేసవి యనుమొదలగుచో ని ట్లుండుట లేదా? ఖండబిందు వుండరా దనుచో బారెటన్ అను రూపము లుండరా దనవచ్చు. కాని ఖండము లేనిరూపములు నుండ వనుటెట్లు?

కంటికి మంటికి ననుతీరుగా బారెట మూరెట నని మాత్రమే

యుండు ననియు కటికి మటికి నని యుండనట్లే బారెట మూరెట నని యుండ దనియుఁ జెప్పుట వీరియుద్దేశ్య మైయుండును. అట్టియెడల పీరు సంధి.22సూత్రమును బ్రస్తావింపరాదు. దాని కిట నెట్లును బ్రసక్తి లేదు ఇంక ఆచ్ఛి.32సూత్రమునందలి(ఉ.ఆచ్ఛి.74సూ) బహుళపదముచే నిటఁ బూర్ణబిందువు నిత్యముగా నగు ననియు నది ఖండమునకె యాదేశ ముగా నగు ననియుఁ జెప్పకొనుట యుచితము. జుట్టెంటిలో (మను.4.31 వ్యా.సం.స.1309)

బంటి, కొలది :

‘దఘ్నార్థంబున బంటికొలదు లగు’ (27)ననుసూరిలక్షణమును ‘పరిమాణార్థంబున బంటికొలదు లగు’ (ఉ.32.సూ) నని సవరించిరి.

“సంస్కృతమున దఘ్నప్రత్యయ మూర్ధ్వపరిణామవాచి ఊరుదఘ్న ము. ఈతబంటి యనుచో సధోమానము. చేతికొలది- (ఉ.311)

ఈతబంటి చేతికొలది యనుచో నూర్ధ్వమాసము కాదు గాన సూరి ‘దఘ్నార్థ’ మనుట సరి కా దని వీరినిర్ణయము. ఈతబంటి యనుదానికి శ.ర. కాని పీరు గాని ప్రయోగమును జూపలేదు. అది యున్న దని (లే దని కాని) నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారము లేదు. అట్టిదానినిబట్టి యిటు నిర్ణయించు తెట్లు?

‘చేతికొలది’ యనుప్రయోగమును జూపిరి. లస్తకంబున కొలదికి, కవుఁగిటికొలదుల్ (వ్యా.సం.స.1312) దీనింబట్టి పరిమాణవాచక మైన ‘కొలది’ యనుపదము గల దని స్పష్టము. దీనిని వదులవారు సంగీకరించిరి. కాగా నిట్టిచోట్ల నున్న కొలది అంత ఇత్యాదులవలె స్వతంత్ర మగు పరిమాణార్థకపదముగా సమన్వయింప నవును గదా.

వీరు బంటి యనునది కూడ స్వతంత్రపదముగా సంగీకరించిరి. దానితో ఈతబంటి యను నదియు నవును. కాని దానికిఁ బ్రయోగములు వెదుకవలయు.

‘పరిమాణేద్వయసజ్జ్దఘ్నుఞ్మాత్రచః’ అని సంస్కృతమునఁ జెప్పబడఁగా వి.వి. ‘మాత్రజర్థేతు బంట్యాదిః’ అనఁగా సూరి తద్భిన్నముగా దఘ్నార్థమునం దనుట గమనార్హము. అది యర్థము గాక సూరి యిట్లు చెప్పె ననవచ్చునా?

వరులవారు ‘పరిమాణార్థంబున’ నని చెప్పి వివిధపరిమాణముల నుదాహరించి బంటికొలఁదులు పరిమాణమాత్రమున నగు నట్లు చెప్పిరి.

అట్లయినఁ బరిమాణమున నట్టికబ్బముల కెల్ల నీబంటికొలఁదులు కావలయును గదా. మానబంటి [మానెడు] గుప్పిలిబంటి [గుప్పెడు] ఇత్యాదిరూపము లున్నవా? ఇట్టివానిని వీరిలక్షణ మెట్లు వారించును?

కావున బంటికొలఁదులు పరిమాణమాత్రమున నగు ననుట సరి కాదు. సూరియు మానార్థంబునం దెఁడుప్రత్యయమును జెప్పి యటనే దఘ్నార్థంబునం దని యిట్లు చెప్పటలోఁ జై యభిప్రాయము స్పష్టము చేసినట్లే కదా. అయ్యది లక్ష్యనుగుణ మై సమరణం మై యున్నది.

ఊర్ధ్వమాన మనువిశేషార్థమునం దవు ననుట నుద్దేశించియే సూరి దఘ్నార్థమున నని చెప్పె నది యుచితమ.

వి.వి. బంట్యాదిః అనఁగా నహో. ఆదిశబ్దేన ముక్కుకొలఁది [మోకాలిబంటి] మోకాలికొలఁది ఇత్యాదిశబ్దానాం సంగ్రహోబోధ్యః’ [కవిశి. 474] అనెను. సూరి దాని ననుసరించి కొలఁది నిటఁ జేర్చె నేమో. కాని కొలఁది పరిమాణమాత్రమును బోధించున దై స్వతంత్ర మగుపద మైయున్నది. కావున నిది బంటివలెఁ గేవల మూర్ధ్వమానముననె యగునది కాదు. కొలఁదిని దద్ధితప్రత్యయముగా నిటఁ జెప్పుటలో సూరికి విశేషదృష్టి

యెది యే నున్న దేమో స్పష్టము గాకున్నది. 'మోకాలియంత' ఇత్యాదిగఁ బరిమాణవాచకము లగునితఃశబ్దము లీయర్థమునఁ గలవా? 'కొలది' యుండుటనుబట్టి యిట్లు చెప్పెనా? సూక్ష్మముగాఁ గవిప్రయోగముల్లందుఁ బరిశీలించి నిర్ణయింపవలసియున్నది.

సూరిలక్షణమును సవరింపఁ బూని పరిమాణమాత్రమున నగు నని చెప్పఁదలఁచినవరులవారు కొలదిని దద్దితప్రత్యయ మనుట విశేషమే. కోశకారులు దీని నపదముగాఁ జేర్కొనకుంట యుచితమ (ఉ.312) యనిపించు.

ఇంకొకవిశేష మిట్లు పేర్కొనిరి. "సంస్కృతమందు మయమాత్ర శబ్దములవలెనె యీబంటికొలదిశబ్దములును బ్రత్యేకప్రయోగార్హములగును. కావుననె యివి ప్రత్యయపూర్వకముగను షష్ఠ్యంతపూర్వకముగను గన్పట్టును. తత్సమములమీద నైతము నిల్చును. ముక్కునబంటి, మోకాలి బంటి- తత్స- కటిబంటి- సంస్కృతనమయము. (ఉ.322)

(మయమాత్రలవలె) ఈబంటికొలదు లనుటలో నీయవి ప్రత్యయములే స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపఁబడుచున్న వని వరులవారు నుద్దేశించియుండకపోవచ్చును. మాత్రచేప్రత్యయముకంటె (మా + తృన్-శబ్దస్తో.) స్వతంత్ర మాత్రశబ్దము భిన్నము. అట్లే స్వతంత్ర మగుమయశబ్దమునకు (కంచరగాడిద మొ॥) మయబ్రుత్యయార్థము లే దని భిన్నము. (తెలుఁగునందలి మాత్ర, మయ శబ్దములును సంస్కృతప్రత్యయములుగా వనుటలో వింత లేదు. వీరు సంస్కృతప్రత్యయములు తెలుఁగున స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపఁబడు నని చెప్పఁదలఁచి యుండకపోవచ్చును.)

కాగా మాత్ర, మయ ప్రత్యయములయాకారము గలిగి వానికంటె భిన్నము లై సంస్కృతమున, మాత్ర, మయ అనుప్రత్యేకపదము లున్నట్లే తెలుఁగున బంటి కొలది యనుప్రత్యయములవంటియాకారము గలిగి వానికి

భిన్నము లై ప్రత్యేకము లగుబంటికొలది యనుశబ్దములు గల వని వీరి యభిప్రాయము సర్థము చేసికొన్న మేలు.

ఇంక నివి 'ప్రత్యయపూర్వకముగను, షష్ఠ్యంతపూర్వకముగను' గన్నట్లు ననిరి. ఇట్టిభేదకల్పన మేల? షష్ఠ్యంతపూర్వక మైనపుడు పూర్వ శబ్దము తుదిషష్ఠీప్రత్యయము దీనికిఁ బూర్వమునం దుండదా? ప్రకృతివిరహిత మగుకేవలప్రత్యయము (వేని కై నను) పూర్వమం దుండుట యసంభవము. యొక్క లోపించినను నయ్యది షష్ఠీవిభక్త్యంతము గాకపోదు గదా.

సరియ. ముక్కునబంటి యనుచోఁ బ్రత్యయపూర్వక మగుటయు (నప్రత్యయముగూర్చి యిట వీరు వివరించిన బా గుండెడిది.) మోఁకాలి బంటి యనుచో షష్ఠ్యంతపూర్వక మగుటకును గారణ మివి ప్రత్యేకప్రయోగార్హము లవుటయే. అనఁగా నివి స్వతంత్రము లగుపదములే కాని తద్ధిత ప్రత్యయములు గా వన్నమాట కాని సూరివలెనె వీరు నీసూత్రమునకు మోఁకాలిబంటి మోఁకాలికొలది యని యుదాహరించిరే. ఇట బంటి కొలది ప్రత్యయములు షష్ఠ్యంతపూర్వకములే కదా. ఇవి ప్రత్యయములు గాకున్న నిట కుదాహరించుట తప్పు. ప్రత్యయములె యన్న ప్రత్యేకప్రయోగార్హము లై నవె. షష్ఠ్యంతములపై నిల్చు ననుట దప్పు. (అర్థభేదమును జెప్పరై రి.)

అస లిట్లు ప్రత్యేకప్రయోగార్హములు గావున షష్ఠ్యంతపూర్వకము లగు ననుటయె సరి కాదు. రామునితన మిత్యాదిగా బావార్థకము లగుతద్ధితములు షష్ఠ్యంతముపై నిల్చుట లేదా? అట తనము, టికము ప్రత్యేక ప్రయోగార్హములా? రామునితన మనురీతిగ నిట బంటికొలదులు షష్ఠ్యంతముపై నగు నని చెప్పఁదగియుండ షష్ఠ్యంతముపై నుండుటచే నివి స్వతంత్రము లనుట సక్రమముగా లేదు. (వ్యా.సం.స.1312)

ఇట్టివానిని సమాసములుగా నెంచుటచేఁ గాఁబోలును వీరు 'తనప్రత్యయపరకత్వమున మాత్రమె షష్ఠీకి ద్వివితీయాతుల్యత చెప్పిరి. కాని పైని సూత్రమున కుదాహరించినచోట 'మోఁకాలిబంటి, మోఁకాలికొలది'

యన్నవి తద్ధితాంతముల యనవలె గదా. ఇట నొపవిభక్తిక మెట్లు నిల్చి నవి? (వ్యా.సం.స.1312) మోక్షానియొక్క యనుషష్ఠ్యంతముపై నైన నదకతప్పదు గదా. మోక్షాలుపరిమాణముగా గలది యనుచో, [మానెడు రీతిగా] బ్రథమాంతముపై నిల్చి 'మోక్షాలుకొలది' యని వీరు చూప వలె. మోక్షానికొలది యనుటచేతనే యిది [పరిమాణమాత్రవాచకము గా దనియు] షష్ఠ్యంతముపై నగు ననవలె. కుత్తుకబంటి [స్త్రీ.2.8]కుచంబు లబంటి [భాగ.10.పూ.1099] కార.19.సూ.చే తనప్రత్యయపరకతయందు మాత్రమే షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత చెప్పిరి. కావున నీబంటికొలదిప్రత్యయ ములు పర మగుచో నాకార్యము లేదు. మోక్షానిబంటి యని యగుట యెట్లు? వ్యస్తతలో యొక్కలోప మెట్లును సాధారణమే. కావున నిట లోపించిన దనవలె. తనపరకత్వమున ద్వితీయాతుల్యత యగుటకును బంటి కొలదిపరకత్వమున మాత్రము వ్యస్తస్థితియందువలె లోపించుటకును భేద మేమి? వీరిప్రక్రియ యొకక్రమములో గానరాదు.

మానార్థమునకు దఘ్నార్థకబంటికి [కొలది] భేద మిటను స్పష్టమే కుచములబంటి యనుచో కుచములయంత పరిమాణ మని యర్థము కాదు గదా. కుచములవఱకు, కటివఱకు ననురీతి నర్థమునుబట్టియు, బూర్వశబ్ద ము షష్ఠ్యంతమే యైయుండవలె. తెలుగున షష్ఠ్యంతముపై నవుటయు నిచటి విశేషము.

ఇక నీయవి షష్ఠీసమాసములవంటివి గా దలచిన వీరు ముక్కు యొక్క బంటి- ముక్కునబంటి యనురీతి నవర్ణము నాగమముగాఁబ్రౌఢ. సమా.1] జెప్పక ప్రత్యయ మనుట యేలో, ఇది కొలదిపరకత్వమున గాన రాదు. దీనిని సూరి పేర్కొనలేదు. 'తతః పూర్వత్ర నః క్వచిత్' అని వి.వి.

ఈప్రత్యయ[బంటి]పరకత్వముననవర్ణమునుజెప్పినది.వి.వి.లోని‘నవర్ణము’ ప్రత్యయ మన్నచో బంటి షష్ఠీసమాసోత్తరపద మనుట యొప్పుదు. వి.వి. మార్గ ముచితము.

ఇయ్యవి ప్రత్యేకపదములు గనుకనె షష్ఠీసమాసములుగాఁ దత్సమ ములపైఁ గూడ నిల్చుచున్న వనిరి. ప్రౌఢ.తద్ధి.17.సూ. సరి కా దని కటి బంటి యనుచో నిది తద్ధితప్రత్యయమే కా దనిరి. [వ్యా.సం.స.1312] కొలఁది యట్ల కావచ్చును. కాని‘బంటి’ అపద మనియ కోశములు పేర్కొన్నవి. వీరునుదగినయాధారముఁ జూపలేదు. ప్రౌఢ. బంటిని మాత్రమే [తద్ధి.17] ప్రస్తావించుట సమంజస మై యుండ వీ రద్దానిని దిరస్కరించుటకుఁ దగినయాధారము లేదు. [ముక్కునబంటి యనునదియు బంటిప్రత్యేక పద మని నిరూపింపఁజాలదు.]

తనమయము :

వీ రీసందర్భముననె ‘సంస్కృత-తనమయము’[ఉ.311]అని చూపుట విశేషము.(తద్ధి.18) పమయబ్రుత్యయార్థకమయశబ్దము బ్రత్యేకముగాఁదత్సమముగాఁ గల దనివీరియభిప్రాయము. (వ్యా.సం.స.1313) మయబ్రుత్యయార్థమున సంస్కృతమున మయపదము లేదు. తెలుఁగునఁ దత్సమ మగుట యెట్లు? మయట్ ప్రత్యయము తత్సమముగాఁ బద మయ్యె ననరాదు గదా.

‘సంస్కృతమయబ్రుత్యయార్థకమయశబ్దము నై తము ప్రత్యేకపదముగా నాంధ్రకవులచేఁ బ్రయోగింపఁబడసాగె నని చెప్పనగును. కరుణమయతన్ (శ్రీ.2.141)-మయము-ప్రచురము.’ (వ్యా.సం.స.1313) ఆంధ్రకవులు ప్రయోగించి రనుటచే నిది యీయర్థమున సంస్కృతమున లేదని వారును స్పష్టము చేసినట్లే. సంస్కృతమున లేకయె తెనుఁగున సంస్కృతసమ మేర్పడుట యీయొక్కశబ్దమునెడలనె యనవచ్చు నిట్టిది భాషలో మ తొకటి గానరాదు.

ఇది యైన సంగీకరించుటకు దిక్కునప్రయోగము మూలము. 'కరుణ మయత' యనుచో నటు మయశబ్దముపై 'తల్' సంస్కృతప్రత్యయ మైనది. తత్పమముగా సంగీకరించు సంస్కృతప్రత్యయ యెట్లు? అనిగా 'మయ'పదమును సంస్కృతముననే తెలుగుకవులు చేర్చి రచనవలె. స్పష్ట ముగాఁ జెప్పవలె నన్న మయప్రత్యయార్థమున 'మయ'పదమును దిక్కు నయె సంస్కృతమున సృష్టించె ననవలె. సంస్కృతమునఁ బుట్టించినపిదప నిక దానినుండి తత్పమ మేర్పడుటచో బాధ లేదు. కాని తెలుగుకవులు సంస్కృతమునఁ బదమును సృష్టించి రనుటయే ముచితముగాఁ దోపదు. ఒకవేళఁ బొరపాటయిన నది తెలుగుకవులది యగు టుచితము కాని దీనికి ఫలము సంస్కృతమున కంటఁగట్టుట యెట్లు? సంస్కృతమున నీయర్థమున మయపదము ప్రయుక్త మగుట లేదే. తత్పమముగా సాధించినను దెలుగునఁ గూడఁ దనమయ మనుకీర్తిసమాసములందే కాని వ్యసముగా మయము పదము ప్రయుక్త మగుచున్నదా? అట్టిది గల దనుటకు చీ రొక్క యాధారమును జూపలేదు. సంస్కృతాంధ్రములు రెండింటి లేనియాదానిని గల్పింప నేల?

సమాసమునను నిది పూర్వపదముగా నెవ్వరును లేదు. ప్రోవులమయ మనునర్థమున మయపుఁజ్రోవులు (ప్రచుర మైనప్రోవులు) అనుకీర్తిని జూపఁగలమా? మయ మనునది యుత్తరపదముగా మాత్రమే యుండుటకు హేతు వేమి?

కరుణమయత- కరుణామయత్వము. కరుణశబ్ద మాకారాంతస్త్రీ లింగము కాన కరుణామయత యనవలె. హ్రస్వముతో, 'కరుణమయత' యని కావలె నన్న కరుణయొక్క మయత యని దీనిని సాధ్యసమాసముగాఁ జెప్పవలె. అప్పుడు 'మయ'పద మంగీకరింపవలె. నని వర్ణులవారిమతిము. నదినుత. మున్నగుచోట్ల సిద్ధసమాసములలో జీప్రుత్యయమునకు హ్రస్వ

మగుటగాఁ (ఉ.సమా.26సూ) జెప్పిరి గదా. అట్లే యిట టాప్రప్రత్యయము నకు హ్రస్వ మైనట్లు చెప్పుకొనవచ్చు. ఇట్టిది విశేషస్థలముగాఁ జెప్పుకొనుట యుచితము. లేనిపదమును సంస్కృతాంధ్రములఁ గల్పించుటకంటె భాషలో నొకానొకచోటఁ గన్పించువిశేషమును విశేషముగానె తలఁచుట సమంజసము గదా. (కరుణ-దయాయుక్త మనునర్థముతో నిది సంస్కృతమునను హ్రస్వాంతమ. అట్టియర్థము నెఱ్ఱేగుదుర్చుకొనుటయు నొక మార్గము కాకపోదు.)

కావున నీయొక్కప్రయోగమునుబట్టి మయపదము (నీయర్థమున) గల్పించుట సరి కాదు. దీనినిబట్టి ప్రౌఢ.లక్షణము సరి గా దనుటయు నట్లే సరి కాదు. ఇంకఁ బ్రౌఢ. తెలుఁగుశబ్దములపై (సంస్కృత)మయప్రత్యయ మగు ననుట యసంమజసము గావునఁ దెలుఁగుననే 'మయ' (అపదముఁగా) ప్రాచుర్యార్థకతద్వితప్రత్యయముగాఁ జెప్పఁదగును. ఇవి యేర్పడుటలో సంస్కృతప్రత్యయమే మూలము కావచ్చును. కాని సంస్కృతప్రత్యయముగా విధించుట మాత్ర మిట శబ్దశాస్త్రసంప్రదాయానుగుణము కాదు. (చూ.త్ర.శే.)

కాఁగా సంస్కృతాంధ్రములం దెందును మయపదము నంగీకరించుట సరి కాదనియు, తనమయ మిత్యాదులలో 'మయ'యనునది తెలుఁగుతద్వితముగాఁ జెప్పఁదగిన దనియు నిశ్చయింపఁదగును. మయప్రత్యయాంతము క్రిబసమము. కావున మువర్ణక మగును.

వర్ణకాంతరములు :

బాల.తద్విత.28.సూత్ర మట్లగ్రహించిరి. (ఉ.33.సూ.)

ప్రౌఢ. సాధించిన చెడుగఁడు దుడుకఁడు నిడుపఁడు అనువాని నిటనే వరులవారు చూపు టుచితమ యనఁదగు. 'అడప' యనుచో సూరి మతు

బర్ణమునం దప్రత్యయము చూపె. ఏతదంతము శ్రీసమము. దుడుకఁడు ఇత్యాదుల దుడుక మొ॥ మగాదులలోఁ జేర్పవలసినవి. పుంలింగసమము లగుట కొంతభేదము గలదు. చెడుగు- ధూర్తుఁడు (సూ.ని.) చెడుగుల్ కొందఱు (కాశ.శ.101) కాఁగాఁ జెడుగు (మహాదమహాదర్థకము నగును. శబ్దముపై మహత్త్వమున స్వార్థమునం దప్రత్యయము చెప్పఁ దగు నని తోచు. (చూ.త్రి.శే.)

‘సంఖ్యకుఁ బూరణార్థమున అవప్రత్యయ మగును’ మున్నగునవియు నిందుఁ జేరఁదగినవే. (ఉ.311) మున్నగున వేవో యిట వీరు దెల్పలేదు. ‘అవ’నుగూర్చి అచ్చి.25.సూ.కడ స్పష్టము.

పిదప వీరు సంస్కృతతద్ధితములు గొన్ని ప్రదర్శించిరి.

ఇది తద్ధితపరిచ్ఛేదము

క్రియా పరిచ్ఛేదము

బాల.క్రియా.లక్షణములు 1నుండి25 వఱకు పేరు దాదా పట్టుగనె గ్రహించిరి. (ఉ.క్రియా.1,11నుండి 33సూ॥) అట నట పరం బగునపుడు ఉన్న (ఉ.21) డుఱ్ఱనకు ఎను (ఉ.24) అనురీతిగా సూరి సూత్రములందలి సంధిని వేఱుచేసిరి. స్పష్టత కై న నది యనవసర మగుట స్పష్టము.

ఉన్న యనునది యనుబంధ మగును (ఉ.21)ఉన్న యనెడిఅనుబంధం బునకు (ఉ.23) మున్నగురీతిగా (ఉన్నానుబంధంబు - సూరి) (ఉ.క్రి.31) మొ॥పేరు సూత్రమును వివరణాత్మకముగాఁ జెప్పుటయుఁ గలదు. ఇదియు స్పష్టతకై కావచ్చును. వివరణముననె చెప్పవచ్చు. ఇందువలన సూరిలక్షణ ములందు దురుక్తి గల దని తలఁపరాదు. ఇట్లే ఉ.క్రియా.16 సూత్రపివ రణమున 'ఇందుఁ దుదిశకారంబు ప్రత్యాహార్యంబు' అని సూరివివరణ మున లేనితుదిశబ్దమును జేర్చుటయు స్పష్టతకుఁ గావలె. ఏ లన నాసూత్ర మునఁ జెప్పిన 'డుఱ్ఱావురునుముళ్' అనువానిలో శకారము తుదినే తప్ప నాదిమధ్యములయం దెచ్చటను లేదు గదా. సూరివివరణమును సూక్తమే.

లడంతములు :

ఉన్నాను - ఉన్నావు - ఉన్నాము - చేయుచున్నాను, చేయుచున్నాము, చేయుచున్నావు అనురీతి గలప్రయోగములు నన్నయభారతభాగమందే కాక తిక్కనశ్రీనాథాదులగ్రంథములందును లేవు. అవి ప్రాచీనప్రామాణికకవి ప్రయుక్తములు కావు. వీనిని సూరి విడిచి తక్కినవానిని సాధించు టుచి తము' (వ్యా.సం.స.1357) ఇట్టి వాండ్రభాషలోనె లే వని వరులవారును జెప్పలేదు. ఉన్నపుడు వానిని సాధించుటలోఁ ద ప్పేమి? "వచ్చినావు అను రీతిరూపములు నైత ముత్తరాండ్రకవులు ప్రయోగించిరి. ఇ ట్లీ రూపముల

నర్వాచీనకవులు ప్రయోగించుటచే నివి సంగ్రహించు టుచితమే-- (వ్యా. సం.స.1357) అనిరి కదా. మఱి నేటివైయాకరణుఁ డగుసూరి చేయు చున్నాను అనురీతిరూపములు సాధింపరా దను టెట్లు? “ధూర్జటి మొద లొన్న మహాకవులు చదువుచున్నాను- మున్నగువానిని నై తము ప్రయో గించిరి. నేటికాలపుసూరియిట్టివానిని సంగ్రహించుట యుక్తమే కాని సూరి ప్రాచీనమహాకావ్యభాషను మాత్రమే సంగ్రహింప నుద్యమించినవాఁ డగు టంచేసి యిట్టిరూపములు సాధించుట సరి గా దనక తీరదు. (వ్యా.సం.స. 1358) అని నమర్చిందిరి. అంతే గాక ‘నన్నయ గాకున్నను దిక్కన యైనఁ బ్రయోగింపలేదు. సూరి సాధించుట యుక్తము గా’ (వ్యా.సం.స.1480) దని మఱి యొకసిద్ధాంతము చేసిరి. సూరికి నన్నయతిక్కనలప్రయోగములు మాత్రమేసాధింపవలె ననునియమ మున్నట్లు చెప్పుట కాధారము చూపరైరి. భాషాసామాన్యలక్షణమును దిక్పదర్శనముగఁ జూపఁబూనిన దగుటచే బాల. లో విశేషప్రయోగములు ప్రముఖముగా స్వీకరింపఁబడకపోవచ్చు నేమో. కాని నన్నయతిక్కనలప్రయోగమురె కాని లేదా ప్రాచీనములె కాని మాత్ర మే సూరి యుద్దేశించె ననుట నిరాధారము. పెద్దనాడులప్రయోగములను సూరి ప్రదర్శించియే యుండెనే. కెంధూళికెంజడ లనియుఁ జూపట్లు ప్రయో గములు నన్నయతిక్కనలు చేసిన వగునా? ఈకార్యము లాఁతించిసహితము గాసంబడియెడి నని చూపిన ‘గతానుగతికోలోకోయటంచు, నన్నది కళా పూర్ణోదయమందలిదే. పద్మాదిసూత్రము నొద్ద తిక్కనప్రయోగమునందలి పెట్టును జూపక యాముక్తమాల్యదలోని దుదాహరించె నని పీఠ చెప్పిరే. ఆకర్ణింపుదురు మున్నగువానినిగూర్చి (వ్యా.సం.స.1625) వీ రిట్లు చెప్పలేదు ఇవి భాగవతాదులనుండి కల వనిరి.

నన్నయాధర్వణసమ్మతి లే దని కొన్నియెడల సూరిలక్షణములను దిరస్కరించి నప్పటికిని ఉ.లో వీరు వైలడంతరూపములను సాధించిరి. ప్రౌఢవ్యాకర్త సూత్రించుట కనుమతించిరి కావునఁ దాము చెప్పుట యుచి తమే యని వీరియభిప్రాయము కావచ్చును. అయ్యు క్త్వార్థకేకారసంధివలె

నిట్టిరూపములు భారతాదులందు లేకుండుటను సూత్రింపక సామాన్యముగా సాధించి సన్నయకాలమునాఁటిరూపము లని వివరణమునఁ జేర్కొనుట యుచిత మైయున్నది. (ఉ.63)

విశేషణరూపములను సూరియుఁ బ్రత్యేకముగ సాధించెను. కావున లడంతక్రియాపదములుగా వీని నిట్లు. సూరి సాధించుట యుచితమే కాక యవసరము నని గుర్తింపఁదగును.

విడంతములు :

“యకారము తుదిని గలకొన్నిధాతువులప్రథమపురుషైకవచనమున ‘ఎను’ అనుదానితోపాటు అనుఅనునది బహుళముగా నిల్చుట కవిప్రయోగదృష్ట మగుచున్నది. ఆయలె. తన్నుకొని పోయన్. మొ॥ (ఉ.364) ‘అద్యః’క్రియాసుభూతార్థద్యోతి(నమాద్యగం వినా” యనుచిం. లక్షణ మిట్టివానినే తిరస్కరించినది. సన్నయసమ్మతికి విరుద్ధ మయినను బ్రయోగములనుబట్టి గుర్తించుట యుచితమే. మిక్కిలియరు దగునిట్టివానికి సూత్రమున సవకాళము కల్పింపక వరులవారును వివరణముననే ప్రస్తావించుట యుచితముగానె యున్నది. కానీ వీరు ‘అను-బహుళముగాఁ గలదనుట సమంజసము గాదు. ఇటు బహుళ మన నేమి? సూరిలక్షణములందు బహుళపదమును బెక్కుచోట్ల దిరస్కరించినవీ రిటు సార్థకముగాఁ బ్రయోగించిరా? క్వాచిత్కముగా నిల్చుట గన్పించుటను బేర్కొనఁదగును. ఇది యేసూత్రముచేతను సాధింపఁబడునదియుఁ గాదు గదా.

వీరివివరణమును సరిగా లేదు. ‘యకారము తుదిని గలకొన్ని ధాతువులు’ అని పోయ ఆయ అని యుదాహరించుటేమి? ఇటు ధాతువులు, అగు పోవు, అనునవిఇందుఁజివర యకార మేది? అగుపోవులకడవ్రాలకిద్వక్రంబులు పరం బగునపుడు యకారం బగును (ఉ.క్రి.133) ఆయెను, పోయెను అని యకారము వ్యాకరణము సాధించినది. ఆసూత్రముచే నగుయకార మిద్వక్రము

క్రములు పర మగునపుడె. 'అను' అనునది పర మైన యకారమే రాదు. పోయ ఆయ అని యగు పెట్టు?

తీయు పోయు మొదలగునవి యాంతములు. పీని కిద్వక్రములు పర మగునపుడు సకార మగును. తీసెను. అట వీరు చెప్పినయీకార్యమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు.

కావున వీ రిట 'భూతార్థకప్రథమపురుషైకవచనములో యకారము పైని యెత్వమున కత్వ మొక్కచోఁ బ్రయోగదృష్ట' మవు ననురీతిగా వివరించుట యుక్తము. వీనిని విశేషస్థలములుగా నెన్నదగును. ('గతానుగతి కోలోకోయటంచు' ననువానివలె,

ఇట నొకవిశేష మిట్లు చెప్పిరి. "భవిష్యత్సామీప్యము మొదలగు కొన్నియెడల భూతార్థక్రియలు ప్రయోగింపఁబడుట గలదు. తా వచ్చె నుద ర్భూతాయుధుఁడు. మానవపతి న న్నెక్కెడిదానవు నీ వనియె నేని అది యేల యవగుణ మయ్యెన్ - ఇట అగున్ అని ప్రయోగింప నగును. నిన్నెద్ది గఱపిరి నెమ్మితోడ దానిన చేయుట ధర్మవు' -(ఉ.361)

ఇందు "నీ వనియె నేని - అనుచోఁ జేదర్థయోగమున భావిని లృట్టునకు (క్రియా.119) ననుదానిచే లి ట్టయినది. నిన్నెద్ది గఱపిరి యనుచో న్యూనవచోవాక్యమున నది యధ్యాహరింపఁబడఁగా నట్ల లృట్టునకు లి ట్ట గును. భవిష్యదర్థమును జెప్పియుఁ బక్షాంతరమును వీరు లాడఁతరూపముఁ (అగు అనురీతిని) జూపిరే కాని లృదంతమును జూపకుండుట గమనార్హము.

స్త్రీరక్ష సూక్ష్మ మీ వ క్లేరూపున నైన వంశహీనత మమ్ముం జేరక యుండం దగఁ బరిహారము నేసి తది యేల యవగుణ మయ్యెన్' అను చోఁ బరిహారము నేసి యనుభూతక్రియ ననుసరించి 'అయ్యెన్' అని భూత

క్రియ ప్రయుక్తము. ఇట, బజ్జంతరమున లాద్రూపమే. అయ్యు నిట భవిష్యదర్థము గల దనుట చింత్యము.

తా వచ్చె సుదర్శనాయుధుఁడు అనుచో, ద్వరితార్థమున భావిని భూతమును త్రొడ. చెప్పుటను వీ రిట స్పష్టము చేసిరి.

చేసినానుమొ॥ :

చేసినాను - చేసినాము - చేసినావు అనునవి ప్రాచీనసమ్మతములు గావు. [ఒక్కరంగనాథరామాయణము దప్ప.] ఇవి సమాపకక్రియలవలెఁ జూపట్టును. వర్తమానభూతార్థములందె విధేయవిశేషణములం దిట్టిభేదము గల్గెను. భవిష్యద్విధేయవిశేషణములం దిట్లు చేయఁగలవు, చేయఁగలము, చేయఁగలను అనురూపములను మహాకవు లెవ్వరును బ్రయోగింపలేదు" [ఉ.365]

పోవఁగలా వనియు [సమీ.6.138] గోపాలుఁడు గలాఁడు [పాం. 5.44], చావఁగలా రని కాప మిచ్చె [అను.1.198] మొ॥

చేసినావు అనురీతి వర్వాచీనకావ్యములం దఱుచుగనే కలవు. సూరి వీనిని సాధింపలేదు. ఇవి విధేయవిశేషణము లనియుఁ గ్రియాపదములవలెఁ జూపట్టు ననియు వీరియభిప్రాయము. వచ్చినవాఁడను వచ్చినాఁడను - వచ్చినాను అనియే వీనియేర్పడినచరిత్ర అయ్యుండవచ్చును. కాని యిట్టియెడలఁ దచ్చబ్దవకారలోపముతో, దచ్చబ్దముపైని విభక్తియును లోపించిదాని కయిన యాగమములు [నువురు] మాత్రము నిల్చియున్న వని చెప్పుటకంటె శబ్ద శాస్త్రోచితముగా లాఘవ మగుమార్గమునఁ గ్రియాపదములుగా సాధించుటయే యుచిత మనిపించు. వరులవా రన్న జ్జీవి క్రియాపదములవలెఁ జూపట్టుటయే కాక క్రియాపదములుగా నన్వయించుటలోనె సౌలభ్యము నధికము.

'వచ్చుచున్నవాఁడు' అనురీతిని విశేషణములుగా బ్రయుక్త మయినవే 'వచ్చుచున్నాఁడు' అని యై పిదప వర్తమానార్థక్రియాపదములుగా

స్థిరపడినట్లే చేసినవాడు- అను క్తవదర్థకవిశేషణరూపములే చేసినాడు అని యై పిదపఁ గ్రియాపదములుగా స్థిరపడిన వనియు వీనిసామ్యమున చేసినావు చేసినాను- చేసినాము అనునవి మధ్యమోత్తమపురుషార్థములందుఁ గల్గిన వనియుఁ జెప్పఁదగును.

ఏ మైనను వచ్చుచున్నాఁ డనురీతివి వర్తమానార్థకక్రియాపదము లన్నట్లుగనే, చేసినాడు- చేసినావు- చేసినాను అనురీతివి భూతార్థకక్రియా పదములుగాఁ జెప్పుట సక్రమమే. చేసెను, చేసితివి- చేసితిని అనువానితో పాటు భూతార్థమున నీయవియుఁ గ్రియాపదము లగుట విశేషముగా గుర్తింపఁదగును.

‘ఇ ట్లీరూపముల నర్వాచీనకవులు ప్రయోగించుటచే నేటివై యాకర ణులు సంగ్రహించు టుచితమే’ (వ్యా.సం.స.1357) యని గుర్తించిన వయ్యలవా రైన నుద్ద్యోతములో నీక్రియాపదములను సాధించిన టా గుండెడిది.

లృఢంతములు :

‘కలనుకలము కలవు అన్నవి నన్నయభారతభాగమునఁ జూపట్టలేదు’ (వ్యా.సం.స.1367) కావున చేయుచున్నావు అనురీతివానివలెనే చేయఁగల వనురీతివియు సూరి సాధించుట యుచితము గా దని పైరీతిగనె చెప్పిరి. (వ్యా.సం.స.1368) సూరి సాధింతుట యుక్తము గా దనుచునే “చేయఁ గలను చేయఁగలము చేయఁగలవు అనురీతిరూపములు నేఁ డసాధువు లన రాదు. అట్టివి సయిత మర్వాచీనకవులచేఁ బ్రయుక్తము లయియున్నవి (వ్యా.సం.స.1368) [ఉ.367] యనిరి. ఇట్లు వీరు సూరి నన్నయభాషకు మాత్రమే లక్షణము చేయవలెఁ గాని యది మీర రా దని నియమించుటలో సామంజస్య మేమో తెలియకున్నది “ఎఱ్ఱాపెగ్గడ వండఁగలఁడు వండఁ గలరు అనురీతిని బ్రథమపురుషమునందుఁ బ్రయోగించెను. -అమహాత్మ్య

మున నెల్లరును వండగలదు వండగలవు అనియె వాడిరి" (ఉ.366)
(అమహద్ధమున విశేషణరూపముగ సాధించునవకాశమే లేదు.) అట్టి
యెడల లృఢంతములు ప్రథమపురుషలే కాని మధ్యమోత్తమపురుషక్రియలు
లే వనవలెనా.తాము సాధించుచునే సూరిమాత్రము సాధింపరా దనుటయెట్లు?
ఉ.లో సూరి సాధింపరా దని చెప్పకుంట కొంత యుచితమ యగుచుసం.లో
వీరు చేసినవిమర్శనమును విడిచిపుచ్చి రేమో. అది యుచితమ.

జయింపగలను [జై.7.13] భేదంబు లె నైన దెలుపగలము
[రామా.2.126] నిర్వహింపగలనా నిను బాసి రఘూద్వహా [రామా.5.
10] ఎట్లు వేడగలమయ్య [కాళ.3.123] ప్రీతి నాహారంబు పెట్టగలము
[పం.1.252] మొ॥

దుగామము :

'ఓడుదురు నీ విట వచ్చి యేల కడున్'- దీనినిబట్టి ఉదు కాదు.
దు అని విడిత మగును'- [వ్యా.సం.స.1375] దుగాగమ మనక ఉదుగా
గమ మన్న స్వరయతి చెల్లవలయు నని యెంచి రేమో. కానిచో నీప్రయో
గము 'ఉదు' కా దని నిరూపించు ననుట యెట్లు? ఎదు, ఎద మున్నగు
నాగమస్థలముల నెత్వమునకె యతి గుదుర్పవలయునా? దీని గ-ప్పెద
ఘనపాంశుజాలముల భీమశిఖావళి'- అని వీరే యుదాహరించిరే.ఇటవ్యంజన
యతినిబట్టి ఎదగాగమము గా దన్న నారూప మగుట యెట్లు? ఉత్వము
ధాత్వంతమున నిట నెల్లెడల సహజముగా నుండుటచే 'దు'వర్ణమునుమాత్ర
మాగమముచేయఁజాలము.కాన లాక్షణికులు'దుతివర్ణకౌ క్రమాత్ స్తః'అను
రీతిగా దువర్ణమును మాత్రమే విధించి రనఁదగును.

ఎడుగెడిక్కులు :

ఎడుగెడిక్కులు కేవలవర్తమానార్థకము లనుసూరియాశయము సరి
కాదు" [ఉ.365,వ్యా.సం.స.1378] ఇది సరి కాదు. ఇట సూరి వక్ష్యమాణ

విధించే ట్రావికంబుగ వర్తమానంబునం దెడుగాద్యాగమంబు లగు నని వివరించెను. ఇట నెడుగెడిక్కులు మాత్రమే పేర్కొనఁబడలేదు. ఆవక్ష్య మాణవిధి[క్రియా.23]ఎదగాగమమును గూడఁ బేర్కొనునచ్చుది.అదియుఁ గేవలము వర్తమానార్థముననె యగు నని సూరియాశయమా?సూరిప్రాయ కంబుగా వర్తమానంబునం దనుచుండ నీయవి కేవలము వర్తమానార్థమున వగు నని సూరియభిప్రాయముగాఁ జెప్పుట యసంగతము గదా. వర్తమానార్థమున వచ్చెడును వచ్చెదను అనురీతివి తఱుచుగాఁ బ్రయుక్త మవుచున్న వనియు, సనఁగా వచ్చును, వత్తును అనురీతివి ప్రాయికముగా వర్తమానార్థమున లే వనియు [అరుదుగ నుండు ననియు] సూరివిషరణ వాక్యములవలనఁ దేలుచుండఁగాఁ దద్విన్నముగా నర్థము నేసి యది సరి గాదను టుచితము గాదు గదా. కేవలవర్తమానార్థముననే యగు నని తలఁచుచో సూరి యటిలుక్రియా.23సూత్రమున లాట్టురుజుపరం బగునపు డని సామాన్యముగా లాట్టుని యేల చెప్పును వర్తమానార్థకలాట్టురుజు అని చెప్పఁదా? ఇతరకాలములందు పీనిని వాడరా దని సూరియాశయము గానేరదు. (ఉ.367)

భూతము-లాట్టు :

‘వచ్యర్థంబుల కొకానొకచో భూతంబున లాట్టు గానంబడి యెడు’ నని సూరి యిట వివరింపఁగా వీరు ‘వచ్యర్థస్థలములందే కాక పెక్కుస్థలముల భూతమందును లాట్టురూపములు గనన్పట్టుచున్న’ (వ్యా. సం.స.1372) వనిరి. (ఉ.268) పెక్కునిరి కాని విందును- వింటిని (ఉ.268) ఒక్కటి సరియైనదిగాఁ దోచును. సం.లో ‘నిత్యంబు నివేదింతురు తల్లికి’- నివేదించుచుండెడివారు. (వ్యా.సం.సం.స.1376) అని చూపిరి. పీ రర్థముగా నిచ్చిన ‘నివేదించుచుండెడివారు’ అనునదియుఁ దద్ద

ర్మార్థకవిశేషణరూపమే యగుట విశేషము. వివేదించినవారు- నివేదించిరి. అనురీతిగాఁ జూపఁదగును గదా. 'నిత్యము నివేదించి' రనురీతిభూతర్థకముగా నన్వయించుటకంటె నిత్యము నివేదించు రనురీతి తద్ధర్మార్థకముగాఁ జెప్పుటయే యుక్తము గదా.

ఉన్న :

చన్నె. ఉన్నె అనురీతివిశేషములను బ్రౌఢ. ననుసరించి వీరు పేర్కొనిరి. ఉండుధాతువున కిట్టివర్ణలోపరూపములు స్థలాంతరములందును గలవు. ఉండునది, ఉన్నది ఉండునేనిన్ ఉన్నేనిన్ ఉన్నన్- ఉండినన్- (ఉ.3168) ఇందు, ఉన్నది, ఉన్నేనిన్ అన్నవి విశేషస్థలము లనవచ్చు. కాని ఉన్నన్ (ఉండినన్) అనున దట్లు గాదు. 'చేదాద్యర్థనాంతం బయిన యుండున కున్నాదేశంబు విభాష నగు' (క్రి.657) కావున నీరూపముబాల. చే సాధ్యమ. వీరును ఉ.క్రి.67సూ.గా దీనిని బేర్కొనిరి. కావున నిట ఉన్నన్ అనునది పేర్కొనఁదలచినను నాసూత్రసంఖ్య నీయఁదగును. ఇట వర్ణలోపము లేదు. 'ఉన్న' యన్నది మొత్త మాదేశము. ఉండునేని, ఉండునది యనుచోట్లఁ గూడ బిందుపూర్వకడువర్ణమునకు మొత్తమునకు నకార పుబొల్ల నాదేశము చేయుట లాఘవము.

లూఠంతవసులు :

'లూట్టుడుజ్ఞున కెడుతవర్ణంబులు ద్రుతాంతంబు లగు' (26)నను సూరిసూత్రమును మార్చి' లూట్టుప్రథమడుజ్రాలకు ఎడుమ, తన్వర్ణకము లాశీశ్శాపార్థములం దగును. (ఉ.317సూ)

సూరి డుజ్ఞున కనియన్ని పురుషలయం దన్నివచనములకును జెప్పఁగా వీరు ప్రథమపురుషయందు మాత్ర మేకబహువచనములు రెంటికిఁ జెప్పుట మొదటిసవరణము. "లూడాదేశము లగుడుజాపురుషబోధకప్రత్యయము లన్నిటికిని నాదేశమును ఎడు-త- అది అనువానిని విధించుటచేత (ఇందు

అది సూరిడుళ్ళనకుఁ జెప్పలేదు. లూట్టునకు మాటుగా విధించెను.) నయ్యవి పురుషత్రయమునందును బ్రయోగింప నర్హము లనునపార్థము సూరిపక్షమున దుర్వార మగుచున్నది. సూరిగారియుదాహరణస్వారస్యమునుబట్టి ప్రథమపురుషమునందు మాత్రమే యేకత్వబహుత్వభేదము లేక ఎదుతలు వచ్చు ననియు-’ (వ్యా.సం.స. 1392) అని మొదలుగాఁ జెప్పుటంబట్టి వీరు సూరియుదాహరణముల ననుసరించి యీసవరణమునకుఁ బూనుకొని రనవలెను. లక్ష్యములనుబట్టి లక్షణమునర్థము సంకుచితము చేయు పెట్టుగుదురును? ప్రథమపురుషయందు మాత్రమే యగునని సూరియుఁ దలఁచినచో వీరివలె డుజ్జన కనక డుజ్జన కనుట యేల? అట్లనుటవలన నుదాహరణములయం దెట్టిస్వారస్య మున్నదో కాని సూత్రముమాత్ర మనర్థక మగుట లేదా? కాన సూరియభిప్రాయ మిది కాదు. ఏది యపార్థ మని వీరు పేర్కొనిరో యదియే సూరి లక్షణముచేఁ జెప్పినయర్థము. మధ్యమోత్తమ పురుషలయందును నీకార్య మున్నను రూప మె ల్లెడల సమాన మగుటం జేసియును సూరి ప్రథమపురుషకు మాత్రమే యుదాహృతు లిచ్చియుండ వచ్చును.

డుక్రాలకు దువు లగు నన్న ‘పురుషము’ లక్లే యుండునా? నీవు రాక్షసుఁడ వగువు మీరు అగురు అని మధ్యమపురుషయందు మాత్రము లూణ్మధ్యమపురుషకు ముడుజ్జు లవును గాన నిబ్బంది లేకపోవచ్చును. (కాని సూరిమతమున నొకపక్షమున నీవు రాక్షసుఁ డ వయ్యెడను రాక్షసుల రగతను అని యేర్పడురూపములు వీరిమతమున నసాధువు లగును.)

ఉత్తమపురుషయం దెట్లు? నేను దీర్ఘాయు వగును, మేము అగుము అని యుండునా? లేక యాయర్థములం దుత్తమపురుషక్రియారూపము లుండవా? నిర్ణయించిచెప్పమింజేసి డుక్రాల కన్నవీరిలక్షణము పైరీతి నపరూపములను సాధించుచున్న దనక తప్పదు.

సూరి ‘లూ’ ట్టుని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁగా వీ రాశీకృపార్థములందు

మాత్రమే చెప్పిరి. కాని లాఢర్థములలో నొక బగుప్రార్థనమునఁ బ్రథమ పురుషయందును డుజ్జు లక్ష్మై యుండి హరి ప్రసన్నుఁ డగును, హరి హరులు ప్రసన్ను లగురు అనురీతిగా నుండవలెను. ఇవి యాశీర్వాదము లనుట గుదురదు గదా. (వ్యా.సం.స.1393)(ప్రార్థనార్థమునఁ బ్రథమోత్తమపురుషక్రియ లుండ వని నియమింపలేదు.)

కావున వీరు ప్రథమయందె యగు ననియు, నాశీశ్వాప్రార్థములంద యగు ననియు, జెప్పుట సరి కా దని విశ్వయింపఁదగును.

సూరి 'ఎడుతవర్ణంబులు ద్రుతాంతంబు లగు ననఁగా వీరు 'ఎడుమ తన్' అని విధించిరి. ఇందు తన్ సూరి విధించినదే. కాని భేద మొందు. (సూరివలె) వీరు ద్రుతము 'ను'వర్ణముగాఁ జెప్పిరి. ద్రుతాంత మగుచో 'తను' అని యుండవలె. వీరు పొల్లను (తన్) జూపిరి. నువర్ణమును జూపిన నం దవసానద్రుతస్వరలోపముతో 'తన్' అనునది సాధ్యమయగును. కాక 'తన్' అని పొల్లనే విధించినపుడు 'నీబుద్ధి ధర్మైకనిష్ఠ గావుతను' (అను.5.442) (ఉ.360) అని నుస్వరూప మెట్లు సిద్ధించినదో వివరింపకయే వీ రుదాహరించుట విశేషము. 'తను' అని విధింపవలె నను టుచితమే కదా.

సూరి 'ఎడును' విధింప వీ రది సరి కా దని 'ఎడుమ' విధించిరి. 'ఎడును' సరి కా దన్నమాట. (ఉ.370)

కలిగెడున్ మున్నరూపములు లాట్టుప్రథమపురుషైకవచనరూపములె యగుటచేతను లాఢర్థములలో నాశీర్థ మొకటి యగుటచేతను సూరి ప్రకృత సూత్రమం దుపదేశించిన 'ఎడున్' అనునది పునరుక్త మని శంకింపరాదు. నీకు బహుపుత్రులు కలిగెడున్ అనురీతివాక్యములందలికలిగెడున్ మున్న గునవి లాద్రూపము లని సమర్థింపరాదు గదా. (వ్యా.సం.స.1393) అని వీరు సూరి 'ఎడును' విధానమును సముచితముగా గుర్తించియును నీకు

బహుపుత్రులు కలిగెడున్ అనురీతివాక్యములు నన్నయాధర్వణసమ్మతములు గామింజేసియు నట్టిమహాకవిప్రయోగములు లేమింజేసియు నయ్యవి సాధువులు కానేరవు. అట్టియెడల నీకు బహుపుత్రులుకల్గెడుమ అనియె ప్రయోగింప నగు నని డుమకాతావిత్వాద్యధర్వణవచనముచొప్పున గ్రహింపనగును' (వ్యా.సం.స.1394) అనిరి.

'ఎడును' లూట్టున రా దనుటకు వీరు చూపినవి రెండుకారణములు. అందు నన్నయాధర్వణసమ్మతము గా దన్న మొదటికారణము సరి యైనది కాదు. నన్నయాధర్వణులు సమ్మతింపలే దనుటకు వారు 'ఎడును' అని యుండరా దని నిషేధించిరా? అది గ్రామ్య మని చెప్పిరా? 'ఎడును' విధింపలేదు. అతియ కదా. నన్నయాధర్వణులు చెప్పనిలక్షణభాగమే లేదా. వీరు ఉ.లోఁ జెప్పిన దెల్ల నన్నయాధర్వణులు చెప్పినదె యగునా? 'అ'మతుబర్ధకము గా దనిరే. అది నన్నయాధర్వణసమ్మతముగాదు గదా, విరుద్ధ మైనది.

ఇంక రెండవకారణ మట్టిమహాకవిప్రయోగములు లే వనునది. వి.వి.కారికావివరణమున నింతకు ముందు ఇష్టసంసిద్ధి యయ్యెడు, పుట్టువు కాకుండెడు బ్రాహ్మణకులమునంద యయ్యెడు కాచుచుండెడున్ అని 'ఎడును' చూపియేయుండిరి. (వ్యా.సం.స.1389) దీనినిబట్టి డుమాదులలో 'ఎడును' ప్రత్యయ మున్నట్లు వీరివచనములచేతనే చెప్పవలదా? ఇపు డివి యెల్ల లాక్షాపము లందురా? 'డుమాదులకు' నుదాహరింప నవసర మేమి?

'పుత్రులు కలిగెడున్' వంటిప్రయోగములు లే వనుటయు నసంగతము. 'ప్రసన్ను లయ్యెడున్' అనునన్నయగారిప్రయోగమును దీరును ద్రు.ప్ర.లలోఁ బ్రదర్శించిరి. అది తద్ధర్మక్రియ యని యట వారు వివరించిరి. అట్లనుట యసంగత మని మనము గుర్తించితి మటనే. ఇం తేల

పీఠే వ్యా.సం.స.1392పుటలో, బై ని జెప్పినసమన్వయ మది లాద్రూప మనుట యసంగత మని నిరూపించుచున్నది. అధర్వణుఁడు చెప్పెను గదా యని 'ప్రసన్ను లయ్యెడుమ' యనియె నన్నయ ప్రయోగించియుండు ననియు సంస్కర్తలు ప్రక్షిప్తము చేసి రనియు, జెప్పుటకు నిట వీలు లేదు. అట్టియెడల గణభంగ మగును. ఇంక నది తిర్యక్కర్తృక మై బహువచ నమున కేకవచన మైనలాద్రూప మనుటకును వీలు లేదు. 'ప్రసన్నులు' అనుచోను మహత్త్వము బాధకమై కదా.

ఇట్లే "ఆశీరర్థమునఁ దద్ధర్మక్రియామాత్రమై ప్రయుక్త మవుచున్నది. వాసుకి మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్" (ఆది.1.106) ఇట్లే 105, 107, 108 పద్యములలో సయితము ప్రయుక్త మయ్యె' (వ్యా.సం.స.1388) అనుట సరి కాదు. 'మహానుభావు లై రావత కోటిపణిరాజులు మాకుఁ బ్రసన్ను లయ్యెడున్' (107పద్యము) అనునది లాద్రూప మగుట యెట్లు? పుత్రులు గలిగెడునువంటిది కాదా యిది. 'వాసుకి ప్రసన్నుఁ డయ్యెడున్' అనునేకత్వస్థలము నుద్ధరించుటలో వీరు మిగిలినవానియందలిభేదమును గమనింపలే దేమో. ఇవి లాద్రూపము అనుట వారివివరణమునకును విరుద్ధమే.

గు.ప్ర. ఇట 'పతిహీన లై నభామిను లతిధనవతు లయ్యుఁ గులజ లయ్యును ననలంకృత లయ్యెడు, మాంగల్యరహిత లయ్యెడు, గృహణ వృత్తి నిదియు మొదలుగాన్' (ఆ.ది4228) అనునన్నయ పద్యమును శాపార్థమున కుదాహరించె. ఇట 'అయ్యెడు' లాద్రూప మనుట గుదురునా? అసలు లాద్రూప మిటఁ గుదురునా? 'క్వచిద్ధర్మక్రియామాత్ర' మ్మనువి.వి. లక్షణమునకు 'నాశీర్వాదార్థమందు' (వ్యా.సం.స.1387) అని వీ రర్థము చేసిరి. మఱి శాపార్థమునఁ దద్ధర్మక్రియాప్రయోగ మధర్వణసమ్మత మన వచ్చునా? 'ఆశీరర్థేతు సమ్మతాః' అని చెప్పినడుమాదులను వీరు శాపార్థము నను జెప్పుట విశేషమే. అట్లే యిటఁ గూడఁ దద్ధర్మక్రియ శాపార్థమున నై న దందురు

అనలంకృతలు మాంగల్యరహితలు - తిర్యగ్దములు గావు. మహాత్మి వాచకములు. వీనిబహువచక్రియాపదము మహాత్తునకువలెఁ గావలె. అట్టిచో లాడంత మగునీక్రియ ప్రథమపురుషయందు బహుత్వమున అయ్యెదరు' అనురీతిగా నుండవలె. ఇటు బహువచనమున కేకచన మగుట యెట్లు?

కాఁగా 'పుత్రులు కలిగెడున్' అనురీతిప్రయోగములు లేమింజేసి' యనుట సరి కాదు. ఈనన్నయప్రయోగ మట్టిదే. ఇట్టిమహాకవిప్రయోగ ములకలిమి 'నన్నయాధర్వణీయ'లక్షణగ్రంథములు చెప్పకున్నను 'ఎడును' లూట్టునకు విధింపక తప్పదు. అధర్వణుఁడు చెప్పె నని ఎడుమ నిల్పిన గణభంగము.

కాఁగా బహుత్వస్థలమునఁ గన్పించు 'ఎడున్' అనుదానినిబట్టియే వాసుకి ప్రసన్నుఁ డయ్యెడున్, అనంతుఁడు ప్రసన్నుఁ డయ్యెడున్ మున్నగురీతిగా నేకత్వస్థలములందలియెడున్నంతములును లాఢ్రూపములు మాత్రమే యని నిశ్చయింప నక్కఱ లేదు. లాఢ్రూపము లనియుఁ జెప్ప వచ్చును.

'నాగపతుల నెల్ల ని ట్లవి స్తుతించి' (ఆది.1.103) అని ప్రారంభిం పఁబడుటనుబట్టి యాస్తోత్రమునందలియెడున్నంతములు ప్రార్థనార్థకములే యని వర్ణులవారు నంగీకరించిరి. కావున వీని నెట్లో యాశీర్వాదకములుగా సమన్వయించుట సరి గా దని వారిపలుకులనుబట్టియే తెలియవచ్చును. కాన వీ రీసూత్రమునఁ బ్రార్థనార్థమును జేర్చుకుండుట సరి కా దనుట స్పష్టము.

ఎ డు ము :

ఎడుమ ప్రత్యయ మొకవేళ నంగీకరించినను, సూరి విధించిన ఎడునుప్రత్యయము చెప్పవలసియే యున్న దని స్పష్టము. వర్ణులవారు 'ఎడును' విధింపకుండు యసంగత మనియు స్పష్టము.

‘ఎడుమ’ అన్నది గల దనుటకు నాధార మధర్వణవచనము. ‘పుత్రులు కలిగెడుమ’ అనియె యుండవలె ననుటకు ‘చంద్రాదిత్యులు-- రక్షించెడు మెల్ల’ నన్నద యాధారముగా (వ్యా.సం.స.1394) వర్ణులవారు తలచియుందురు. ఇట్లే ‘నీతమ్ములందఱు లబ్ధజీవను లయ్యెడు మని (ఆర.7.459) కాని యిట స్వరపరకస్థితి గమనార్హము. సూరి ‘ఎడును’ ప్రత్యయము చెప్పి యచ్చు పర మయినపు డెడతలద్రుతమునకు మకార మును విధించెను. (కి.28) దానిచే నీరూపమునందలిమకారము బాల.సిద్ధ మగుచున్నది. ‘ఎడుమ’ ప్రత్యయ మని చెప్పుటకు బల మైనయాధారము హలవసానపరకతయం దట్లున్న దానిని జూపవలెను. పైని ‘అనలంకృత లయ్యెడు మాంగల్యరహిత లయ్యెడు, గృహణ- అనుచో హల్పరకత యందును ప్రసన్ను లయ్యెడున్ అనుచో నవసానమునందును ‘మ’కారము లేదు. ఇంక ద్రుతాంత మగు‘ఎడు’ అనునదే ప్రత్యయ మనియు నిరూపించుచున్నది.

‘ప్రాచీనతాళపత్రగ్రంథములందును నాశీరాడులందు ఎడుమ కాన వచ్చుచున్నది. డుమకాతౌ కావుతాద్యాః అని యధర్వణుడును వచించెను. (ఉ.370) తాళపత్రప్రతులనుబట్టి ‘ఎడుమ’ ప్రత్యయ మందమా? “డుము అని కొన్నియెడలఁ దాళపత్రమాతృకలలోఁ గన్పట్టుచున్నది. (వ్యా.సం.స. 1387) ఉండెడుమ కప్పలు (హల్పరకతలో నిట ఎడుమ కలదు) (శాపము. అను.3.143)--కొన్నియెడలఁ గొన్నితాళపత్రమాతృకలలో ఉండెడుము కప్పలు అని యున్నది. ఇట్టివానిని బట్టి యీప్రత్యయము డుమ అనియో డుము అనియో నిర్ణయింపరాకున్నది’ (వ్యా.సం.స.1380) అనియుఁ జెప్పిరి. మఱి ‘డుమ’ యని చెప్పు టెట్లు. వి.వి.కారిక ననుసరించి యనఁదగును.

‘దీవన కెడుమయుఁ గాతయుఁ గావుత- [అ’భూ.] అనుఆం.భా.ఆ. అభిప్రాయమును దిరస్కరించి వీరు ‘అధర్వణకారికనుబట్టియు ‘ఎడుమ’

అనుస్థితి సరి మైయున్నట్లు తోచదు. 'ఎడున్' అనుదానినిబట్టి ఎడుమ అనునదే నిజరూపము [స్వరూపము?] అనియు, దోచుచు న్నది' [వ్యా. సం.స.1389] యనిరి. 'ఎడున్' అనునదాశీరథకప్రత్యయముగా నంగీకరింప నివీరు దానినిబట్టి 'ఎడుమ' యన్నదే ప్రత్యయ మనుట విచార్యము.

ఈపాఠము వీరిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధముగా నుండుటచే గాఢోలును 'దీవెన లగునెడఁ గాతయుఁ గావుతయుం దెనుఁగుకవులకబ్బుంబులలో శ్రీవెలిగెడు నధిపుఁడు మేల్గావించుం గాత మేలు గావుత యనఁగన్' [అం.భూ.160] [వ్యా.సం.స.1389] అని చూపిరి. ఇందు 'అగును' అన్నది యద్యాహార్యము గావచ్చును. వీరిపాఠమున 'ఎడు'ప్రత్యయము చెప్పబడలేదు. కాని యిందలి 'శ్రీవెలిగెడును' అనునది ఎడు అనునాశీరథక ప్రత్యయ మైనందుల కుదాహరింపబడినది. నేఁ డిట దీవెన కగు నెడుఁ గాతను గావుతనున్' --- శ్రీవెలిగెడు మధిపుఁడు- ఇత్యాదిగా నున్నది. ఇదియే లక్ష్యలక్షణములు సరిపడుచు నుచిత మనఁదగియున్నది.

భారతాదుల 'ఎడుమ' ప్రత్యయ మనవచ్చునా? నన్నయప్రయోగములలో నెచ్చటను 'ఎడుమ' కల దనుటకుఁ దగినయాధారము లేదు. 'పొందెడు మంచు, లగ్గయ్యెడు మని' రక్షించుచుండెడు మెల్లకార్యముల యందును, అయ్యెడు మరుగుండు (వ్యా.సం.స.1389) అనురీతిగా నచ్చరకత్వమునందలిమకారము క్రియ.28.చే సిద్ధము. వరులవా రన్నట్లు 'పొందెడుమ + అంచున్ అనురీతిగా విభాగించిన (వ్యా.సం.స.1395) నెల్లెడల సంధి నిత్యముగా నగుట విశేష మనక తప్పదు. నన్నయప్రయోగములలో హలవసానపరకతలో 'మ'కార మసలు గనఁబడకుండుటయు, నచ్చరకతలో నిత్యముగా సంధిలోనె కనఁబడుటయు వింత లనక తీరుదు. 'ఎడును' ప్రత్యయ మంగీకరింపకతప్పదు గావునను నచ్చరకతలో దాని ద్రుతమునకు సూరి మకారమును విధించెను గావునను నిట సూరిప్రతా

కలో లాఘవము సమగ్రతయు స్పష్టము. అచ్చరకతలోనియామకారము నుద్దేశించియే యధర్వణుడు 'డుమ' ప్రత్యయ మన్నచో దానికంటె సూరి విధాన ముచితము.

ఎఱ్ఱనాడులును 'ఎడుమ' ప్రయోగించినజాడ లేదు. తిక్కనప్రయోగములందు మాత్రము వీరు 'ఎడుమ' చూపిరి. ప్రసన్నుఁ డయ్యెడుమ నీకు (శాంతి.4.222) వై భవము నయ్యెడుమ నీకు (ఆను.2.187) పెక్కుతునియ లయ్యెడుమ యనవుడు (సాప్తి.2.124)

అయ్యెడుమ నాకు ననుచో అయ్యెడును నాకు అని భారతసంశోధిత ముద్రణము చూపినది. దీనికిఁ బాఠాంతము 'అయ్యెడమ' అని యిచ్చె. అయ్యెడుమ యనుచో 'అయ్యెడుమ' [అయ్యెడము] అనియే పెక్కుప్రతుల నున్నట్లు పేర్కొనె.

ఇట్టి వినాదగ్రస్తస్థలములనుబట్టి 'ఎడుమ' ప్రత్యయ మని సాధారణముగా విధించుట యుచితమా? అది భాషాసామాన్యలక్షణమున కనుగుణమా? 'బుగ్గిగాను' అనురీతివానికంటెఁ గూడ మిక్కిలిక్వాచిత్యము అనఁదగినయిట్టిస్థలములను విశేషముగా గుర్తించుట యుచితము. ప్రచురమై కవిప్రయోగప్రసిద్ధ మైన 'ఎడుమ' అనుదానిని సామాన్యముగాఁ జెప్పి యచ్చరకతలో మకారముతో నిట్టిప్రయోగములను సంగ్రహించినసూరి లక్షణము లక్ష్యనుగుణ మై యథాతథముగా గ్రహింపఁదగియున్నది.

'డుమకాతావిత్వాదికారికను సరిగ గ్రహింపమింజేసి' [వ్యా.సం.స.1395] సూరి భిన్నముగాఁ జెప్పె ననువరులవారియభిప్రాయము సరి కాదు. అర్థము కాకుండుట కాలక్షణమున గూఢత యేమి? ఉన్నను సూరి సరిగా గ్రహింపలే దనుట సాహసము కాదా? [దుఃఖికారో' యని కవిజనమండన పాఠము] సరిగా గ్రహింపనివాఁడు ఎడును, తను అని విధించు తేమి? అచ్చరకత్వమున ద్రుతమునకు మకారమును జెప్పు తేమి? శ.ల.సం.లోను సూరి 'తవర్ణకం బాశీస్సులందు సర్వవచనంబుల కగు. ఎడువర్ణకం

బొందె, --(53,54) ఎడుతలద్రుతం ఒచ్చురా మకారం ఒగు. (క్రి.33) అనురీతి నిట్ల చెప్పె. ప్రయోగానుసారముగా భాషాలక్షణమును సముచితముగా గ్రహించియె సూరి యిట్టియేర్పాటు చేసె నని గుర్తించెదగును.

సూరి 'ఎడును' విధించుట యుక్తము. ఎడుమ లేదా ఎడుము అను రీతి నొక్కొక్కచో నుంట నయ్యది విశేషస్థలముగా నెన్నెదగు. (చూ.కావుతమ.) డుమకావుతావాశిషి (వై.చం. అవ్య.9.) రక్షించెడు మమ్ము.

విద్యర్థమున విశేషవిధి యారంభింపఁబోవుచున్నాఁడు గావున సూరి యిటు నాశీశ్శాపసంప్రార్థనముల సుదాహరించెను. కావున 'లూట్టుడుష్టా' అని చెప్పినను నాశీశ్శాపసంప్రార్థనములు మూఁటనే యీకార్య మగును. వచ్చులవారు సంప్రార్థమును దొలఁగించి యాశీశ్శాపములు రెండే పేర్కొనిరి. అది సరి గా దని వారివచనములతోనె గుర్తించితిమి.

కాఁగా సూరిలక్షణము సూక్తము.

విధి :

'విధియందు లూట్టునకు మాఱుగ నది యనుతచ్చబ్బంబును ముందు నుగాగమంబు నగు (27) ననుసూరిసూత్రమును వీరు "లూణ్మధ్యమవురు లచో విధిప్రభృత్యర్థవిశేషములందు ద్రుతపూర్వక మగుఅదిశబ్దము నిల్పును." (ఉ.35సూ) అని పేర్కొనిరి.

"సూరిగారియుదాహరణస్వారస్యమునుబట్టి --ద్రుతపూర్వక మగు నదిశబ్దము ప్రథమఘధ్యమపురుషములందు మాత్రమే వచ్చు ననియు--- విద్యర్థమునందు మాత్రము వచ్చుననియు సూరి తలఁచినట్లు తోచుచున్నది. ---ద్రుతపూర్వక మగుఅదిశబ్దము విద్యర్థమందే గాక ప్రార్థనాద్యర్థవిశేషములందును మధ్యమపురుషమందు మాత్రమే వచ్చుటయు మహాకవిప్రయోగములందుఁ గనబట్టుచున్నవి" [వ్యా.సం స.1392]

సూరి 'విధియం' దని చెప్పగా వీరు విధిప్రభృత్యర్థవిశేషములం దనిరి. ఈయర్థ మనవసరమే యని తోచుచున్నది. 'ద్వారవతినుండియును నిట నారసియుండునది దానవాంతక' (సభా.2.82) అనురీతిస్థలములలో విద్యర్థ మనుట యుచితము గాదు. ప్రార్థనార్థము.

కాని యిద్దానికై వీరు 'ప్రభృత్యర్థవిశేషములం' దనుట యుచితముగాఁ దోచదు. "లూట్టు వురుల కనుటచే నిది లూడర్థ మనుట స్పష్టము. "అశీశ్శాపసంప్రార్థనవిధులందు లూట్టుగు" ననుచో విధి చివరిదిగాఁ జేర్కొనఁబడినది. విధిప్రభృతు లనుచోఁ బ్రభృతిశబ్దముచే నేది గ్రహింపవలె. అశీశ్శాపార్థములం ది'అది' కానరాకుండుటచే వీరు 'సంప్రార్థనవిధులం దని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁదగును గదా.

వీరు 'అనుష్ఠించునది ఇత్యాదులలో నుపదేశ మర్థ మనియు, నన్నుఁ బ్రయిమున నిచ్చునది యనుచో సమ్మతి యనియు' మున్నుగా "ఇట్టి యర్థవిశేషము లింకను బెక్కు గలవు గావున నర్థవిశేషద్యోతక మవు నని యధర్వణుడు (అదిశబ్దప్రయోగస్వాద్యిశేషార్థే నిరీక్షితే) వచించుట యెంతయు సమంజసముగా నున్న దనియు (వ్యా.సం.స.1391) వీరు పేర్కొనిరి. అనగా విధిప్రభృత్యర్థవిశేషములం దనుచో నుపదేశాదులు ప్రభృతిశబ్దముచే నుద్దేశించి రేమో. కాని వి.వి.మార్గము వేఱు. "తద్ధర్మ ప్రథమైకత్వవాచకాద్ధిక్రియాపదా" త్తని చెప్పుటచే నది యెట్టియర్థవిశేషము లైనను దెల్పనవు నేమో. ఇవి ప్రత్యేకలకారమున నుపదేశింపలేదు.

కాని యిట వీరు "లూట్టువురులచో" అనుటవలన లూట్టున కాదేశ మయినవరులనే గ్రహింపవలెను. ఉపదేశాద్యర్థములు సంగ్రహింపఁబడు నన్న ముం దని లాయర్థములలో లూట్టు విధింపఁబడవలెనే. అది లేకుండ లూట్టున కాదేశ మయినవరులచో వచ్చుఅదిశబ్దమునకు విశేషార్థ మెట్లు వచ్చును?

అధర్వణుడు చెప్పినదే సమంజస మని తలచుచో వీ రిట లూట్టు

చెప్పకుండఁ దద్ధర్మప్రథమైకవచనాంతక్రియాపదముపై నె “అది” శబ్దము చేరు నని చెప్పిన బా గుండెడిది గదా.

ఇంక నుపదేశము హితము మొ॥ అర్థములు విధిగను, సమ్మతి ఇత్యాదులు యథోచితముగాఁ బ్రార్థనముగను లూఠర్థములుగా సమన్వయించుట యుక్తము. కావున వీరు దమసూత్రమున విధిప్రభృత్యర్థవిశేషములం దనుటకంటె “సంప్రార్థనవిధులం” దనుట యుచిత మనిపించు.

వి.వి. “తద్ధర్మప్రథమైకత్వవాచకార్థి క్రియాపదాత్”- అదిశబ్దమును జెప్పినది. తద్ధర్మప్రథమపురుషైకవచనము చేసెడున్, చేసెడిన్ అవియు నుండును. ‘తద్ధర్మ’ అనుటచేత చేసెడునది మున్నగురూపములును సాధువులే యన నగును. కాని యట్టికవిప్రయోగము లభింపలేదు.” (వ్యా.సం. స.1389) (అధర్వణుఁడు చెప్పెను గాన చేసెడునది యనునవియు సాధువులే యనకుండుట కొంత యుచితముగా నున్నది.) అందు కని సూరి వి.వి.మార్గము ననుసరించియుండకపోవచ్చును.

చేయున్ అనుప్రథమపురుషైకవచనముపై అది చేరఁగా నయ్యది విద్యాద్యర్థవిశేషములతోపాటు మధ్యమ(ఉత్తమ)పురుషార్థమును నైతమిచ్చుట యింకను విలక్షణ మనక తీరదు. కావుననే సూరి వి.వి.మార్గమును బరిహరించియుండును. సూరిపద్ధతి నన్నయధర్వణీయసమ్మతముగా దని తిరస్కరింపక వరులవారు ననుసరించు టుచితముగ నున్నది. ఇట్లయ్యెడల సూరిమార్గమున భేదము గోచరించినచోటుల నన్నయధర్వణులు సమ్మతింపలే దనుకారణము చూపక సూరిమతమునందలియోచిత్యా నౌచిత్యములు పరామర్శించుట యుచితము గదా.

సూరి “లూట్టునకు మాటుగా” ననఁగా వీరులూఠ్మధ్యమపురులచో ననిరి. సూరిమతమున నిట డుష్టా చేయఁ బని లేదు. వీరిలక్షణముచే

పురులు చేసిదానికి నదిశబ్దము చేయవలె. మధ్యమపురుషయందు మాత్రమే యగు నని తలచుటవలనను వరులవారిలక్షణమున నిట్టిరచనావలనము గల్గిన దేమో. డుష్టా చేయకున్నను లకారమునకు మాఱుగా నయినయీ 'అది' తచ్చబ్దమే కాని ప్రత్యయము గాదు గానఁ గృత్తు గానేఁ దని సూరి యభిప్రాయము నెన్నఁదగును.

ఇంక నీకార్యమును సూరి సామాన్యముగాఁ జెప్పటచే నాయర్థమున నన్నిపురుషలయందు నీకార్యము తప్పదు. అయ్యుఁ దన్ను దా నియమిం చుకొనుట సాధారణముగా నుండ దని కాఁబోలును సూరి యిటఁ బ్రథమ మధ్యమపురుషలను మాత్రమే యుదాహరించెను. అయ్యు నసాధారణముగ నే నుత్తమపురుషార్థమును వివక్షించిన 'నేను జేయునది' అనియె యుండు నని సూరిమతము స్పష్టము. (నేను జేయును మేము చేయుము అనురీతి రూపము లుండు ననుటకంటె నిది కొంతనయము కదా.)

ఇక వీరు ప్రథమోత్తమపురుషలయం దీకార్యము లే దని 'మధ్య మపురులచో' మాత్రమే చెప్పిరి. కాని ప్రథమోత్తమపురుషార్థములం దిట్టి రూపములు లే వనుట లక్ష్యవిరుద్ధము.

"కురువిభురాజసూయమునకు రాజు లెల్ల -- నాదరమునఁ బ్రీతి సేయునది దానును దప్పక యంచు లంక కచ్చెరువుగఁ బుచ్చె దూతల" (సభా.1.262) అను నన్నయప్రయోగములందుఁ బ్రథమపురుషార్థమున నీకార్యము ప్రసిద్ధమైయున్నది.

(ఆది.6.) జనపాలుఁడు నేర్పున నుద్ధరించునది (104) ధరణీశుఁ డుద్యతదండుఁడై -- సద్వృత్తుఁడగునది (101) శాసించునది మహీశుఁడు (102) తన్ననపాయతఁ బొంది చేయునది ధర్మంబుల్ (104) పలుమఱుఁ బుచ్చునది పాషండతతిన్ (106) ఆత్మరక్షపరుం డగునది విభుండు -- తఱీ యగునంతకు రిపుఁ దనయఱకడఁ బెట్టునది -- తఱీ యగుడుం బెఱచునది (114) మొ॥ శోధింపవలయు మానవపతికిన్ (108) అను

దాని ననుసరించి యివి యెల్ల విధ్యర్థకములై యనుట స్పష్టము. ఇట్టి యెడ వివి జనపతికర్తృకము లై ప్రథమపురుషక్రియలే యగుట గమనింప వలెను. మత్సేవోత్సవంబునకుం జనుదెంచిన నిమ్మణిసముదయంబును, సాగరద్వీపాదివిశేషంబులును గూడ నిన్నియు నిచ్చోటన నిరంతరంబును సన్నిధి నేసి యుండునది. ఇది యస్మదీయాజ్ఞాపనంబు (నృసింహ.5.147) ఇట్లే ప్రార్థనార్థమున 'నాకంతబిలంబున విప్రుం డున్నవాఁ డేని వెలువడి వచ్చునది యని (ఆది.3.62) మొ॥

ఇట్లు ప్రథమపురుషయం దీకార్యము ప్రయోగములం బ్రసిద్ధ మైయుండఁగా లే దనుట యెట్లు?

'మైత్రుండు నానిర్దిష్టకార్యము చేయునది. ఇట్లు మధ్యమపురుషేతర స్థలములందు దీనివాడుక మహాకవిప్రయోగములందుఁ గన్పట్టలేదు' (వ్యా.సం.స.1394) అన్నవరులవా రంతకు ముందు 'వాఁడు నాచెప్పిన పని చేయునది' అని (వ్యా.సం.స.1348) స్వీయోదాహరణమును జూపుటలోఁ బ్రమాదపడియుందురు. అయిన నిది మహాకవిప్రయుక్త్యమగుట స్పష్టము.

'మొదలం జెప్పినయది తుద, నది యాదేశంబు విధికి నవ్వచన ములం, బొదలి ప్రథమమధ్యమలకుఁ దుద నుత్తమపురుషమునకుం దొం టట్ల యగున్. చేయునది బుధుఁడు ధర్మము, నేయునది బుధులు విశేషసిద్ధక్రియలం, జేయునది నీవు ధర్మము, నేయునది తపంబు మీరు శివునకు ననినన్ (కా.చూ.9.156,257) అని ప్రథమమధ్యమపురుషల యందు రెండింట నని కా.చూ. స్పష్టముగాఁ బేర్కొన్నది. వరులవారు కూఁతురిని అనురీతిరూపము లంగీకరించుటలో కా.చూ.ను బ్రమాణీకరించుట స్మరింపఁదగును. సూరి యిటఁ బ్రథమమధ్యమపురుషలమాత్రమే యుదాహరించుట దీనిని బోలి కావచ్చు నేమో. అయిన సూరి ప్రథమమధ్యమ పురుషలయం దని సూత్రమున స్పష్టము చేయలేదు.

ఉత్తమపురుషయందు విధ్యర్థవివక్షయే పౌనఃగ దని తలచిన నట 'అది' శబ్దము చేరుట నుదాహరింపకపోవచ్చును. ప్రథమమధ్యపురుషుల యందే యగు ననియు, జెప్పనవసరము లేదు కూడ . కాని వివక్షించిన యెడల 'నేను జేయునది మేము చేయునది' యనుతీరుగనే యుండక తప్పదు. 'ఉత్తమపురుషమునఁ దొంటట్ల' యనుటలో కా చూ. అభిప్రాయ మేమో పరిశీలింపవలె. ఏ మైన నేను జేయును, మేము చేయుము అను రీతిగా మాత్ర ముండ దనుట స్పష్టమే కదా. ఉత్తమపురుషయందు 'చేయు నది' అనుతీ రిగురూపములు గల వేమో వెదుకవలె. (ఉన్నను) లేకున్న నట్టియర్థవివక్ష కుదురమి సూరి లూట్టునకు మాటుగా నని సామూన్యముగాఁ జెప్పట యుక్తమే.

కాగా సూరిలక్షణము సూక్తమే.

ద్ర.తము-మకారము :

'ఎడుతలద్రుతంబున కచ్చు పరం బగునపుడు మకారం బగు' (28) నను సూరిసూత్రమును వీరు దమగ్రంథమునఁ దొలఁగించిరి. ఈసూరివిధి నిరాధార (ఉ.370) మని నిర్ణయించిరి. 'రక్షించెడు మెల్లకార్యములం దను రీతికవిప్రయోగములకంటె నీవిధికిఁ గావలసినయాధారము వేఁ జొందేమి?

వరులవారు 'ఎడుమ' అని మకారముతోఁ బ్రత్యయమును విధించుటవలన వీరికి మకారము విశేషముగాఁ జెప్పనవసరము లేకపోయినది. అందలియిబ్బందు లింతకు ముందు గుర్తించితిమి.

ఎడును ప్రత్యయ మంగీకరింపక తీఱదు. హలవసానపరకతలోఁ గన్పించుద్రుత పుచ్చరకతలో మకారముగాఁ బ్రచురముగా నుండుటంబట్టి సూరి యిట్ల ద్రుతమునకే మకారము విధించుట యుక్తమే. 'ఎడుమ' ప్రత్యయమే యిటఁ గూడ నైన దని యచ్చరకతలో నిందలియత్వమునకు నిత్యసంధి యని (తిక్కన యొక్కచో సంధి చేయలేదు.) నన్నయూదు

తెల్ల రట్లు నిత్యసంధినై ప్రయోగించి రని సమర్థించుటకంటె నీసూరిమార్గముచితము కాదా?

వరులవారు పొరవడిరి గాని యాశీర్థమున 'ఎడును'ప్రత్యయము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలసియై యున్నది. అట్టియెడల 'ఎడుమ'ప్రత్యయమందలి 'మ'వర్ణమునకు హలవసానపరకతలో ద్రుతమును, (అచ్చరకతలో నిత్యసంధియు) జెప్పవలె. లేదా ఎడుమప్రత్యయముతోపాటు "ఎడును" అనునది వేఱుగా విధింపవలె. ఆరెంటికంటె సూరిమార్గము లాఘవముతో నుచితముగా లేదా? వరులవారు "ఎడును"ప్రత్యయమును గుర్తించిన సూరివిధానమునందలియౌచిత్యమును గుర్తించెడివారనవచ్చును.

కావుతమ :

ఒనరించుచుండు, గావుతమ యఖండితముగ (ఆది.8.63) ఒనరించుచుండు, గావుత స్పఖండితముగ - నని కవిప్రయుక్త మనఁదగును. కావుతాదులలోనిమకారస్థితి విశ్వసనీయము కాదు" (వ్యా.సం.స.1389) ఇట్లు వీరు సన్నయప్రయోగమునెడలను గవిప్రయుక్త మునుచు నిం కొక పాఠమును సృజించుటలో విశేషము లేకపోవచ్చును. ఇందు, దమసిద్ధాంతముతో విరోధము గల్గి నిట్లు చేసినవచ్చు. అట్టివిరోధ మేమి?

అథర్వణుడు వీనిని వివరించుటలో "డుమ" అనుదానిని మాత్రమే మవర్ణఘటితముగాఁ బేర్కొని తక్కినవాని నట్లు పేర్కొనకుండుటచే డుమేతరములందు మవర్ణస్థితి లే దని తోచుచున్నది. వీనిలో నెద్దని యందును మకారస్థితిని విర్వహింపఁజాలుప్రామాణికకవిప్రయోగము గానరాకాని ముద్రణములందే గాక తాళపత్రమాతృకలందును వీనిలో మకారస్థితి కన్పట్టుచున్నది. డుమలోనిమకారమునుబట్టి సామ్యముచే, దక్కినకావుతాదులందును స్వరసంధిలో మకారస్థితి యర్వాచీనులచేఁ బ్రక్షిప్త మగుచు

వచ్చె నని తోచుచున్నది. ఇష్టసిద్ధులఁ జేయు నెల్లప్పు డీశ్వరుఁడు మున్నగుచోటులందువలెనె చేసెడున్ - చేసెడిన్ మున్నగుజానియందును మకారాభావము న్యాయము. ఇట్లగుటచేతనె గదా డుమ అని మకారఘటితము నధర్వణుఁడు విధింపవలసెను. కాఁబట్టి కావుతాదులద్రుతమునకును స్వర పరకతలో మకారాదేశము రానేర దనుట యుక్తము' (వ్యా.సం.స.1387) అని విస్తరించిరి.

డుమేతరములలో మకారస్థితిని నిర్వహింపఁజాలుప్రయోగమే లే దనుట సరి కాదు. ముద్రణములందే కాక తాళపత్రప్రతులందును మకారము గల దని వీరె చెప్పుచుండిరి కదా. పైఁగా 'స్వరసంధిలోమకారస్థితి'యనుట స్వరపరకత్వమున ద్రుతమునకు మకారము చెప్పినయీసూరివిధానము సమంజస మని వారివాక్యములె నిరూపించుచున్నవి. 'అయ్యెడుమ నీకు' ఇత్యాదిగా నెల్లెడలఁ గానవచ్చినను నట 'అయ్యెడును నీకు' అనియె కవి ప్రయుక్త మని చెప్పుచో 'ఎడుమ'ను నిర్వహింపఁజాలుప్రయోగము మాత్ర ముండును. (అయ్యెడుమ యనవుఁ డనుచో నర్థవిశేషము చెప్పుదుము.) తాళపత్రప్రతులం దున్న దని 'డుమ' యంగీకరించినవీ రందె యున్న స్వర పరకతలోనిమకారము నంగీకరింపకపోవుట సక్రమమా? ఇట్లుండుటనుబట్టి యే సూరి ద్రుతమునకు మకారము విధించె నని గ్రహింపఁదగదా?

ఈమకార మర్వాచీనులచేఁ బ్రక్షిప్త మయిన దనుటయు విశ్వసింప రాకున్నది. తాళపత్రప్రతులందును నర్వాచీనులే ప్రక్షిప్తము చేసి రను తెట్లు?

'స్వరసంధియందే ప్రక్షిప్తము చేయు కేమి? హల్పరికతలో నేల చేయలేదు. గణభంగ మగు నని కాఁబోలును. అనఁగా మకారము పైస్వర ముతోఁ గూడియె యుండును గాని విడిగా 'మ' యని యుండ దన్నమాట. ఇదియు సూరిమకారవిధానమును సమర్థించుచున్నది.

డుమలోనిమకారము సామ్యముచే స్వరసంధియందుఁ బ్రక్షిప్తము

చేసి రనగా 'దుమ' యన్నది కూడ స్వరపరకతలోనె యున్న దని వీరు నంగీకరింతురా? (హల్పరకతలో అయ్యెడును నీకు ననురీతి ద్రుతమువర్ణము కవిప్రయుక్త మందు రని కాబోలును వీరు స్వరపరకస్థితిని బేర్కొనుట) హల్పరకత్వమునను 'దుమ' అని యుండగా 'త'వర్ణముపై స్వరసంధి యందు మాత్రమే మకారమును ('మ'వర్ణమును గాదు)ప్రక్షిప్తము చేయు ఁమి? 'సామ్యము' స్వరపరకతలో మాత్రమే యనుసరించుటకు, గారణ మేమి?

ఇష్టసిద్ధులఁ జేయు నెప్పు డనుచో మకారము లేదు గావున చేసె డున్, చేసెడిన్ అనుచోట లేకుండుట న్యాయ్య మనిరి. ఈరెండింటికి సామ్య మేమి? చేసెడిన్ అనుచో మకారమును సూరియుఁ జెప్పలేదు. చేయు నెప్పు డనుచో చేయు నన్నది తద్ధర్మక్రియ. చేసెడిన్ అని చూపుటను బట్టి వీ రిటఁ బేర్కొన్న 'చేసెడున్' అనునదియుఁ దద్ధర్మక్రియయే తద్ధర్మక్రియలో ద్రుతమునకు మకారమును సూరియుఁ జెప్పలేదే. కావున నీతద్ధర్మక్రియలలో ద్రుతమునకు మకార ముండుట న్యాయ్యమే కాదు. లక్షణ విరుద్ధమును. ఇట్లనుటనుబట్టి లూట్టులోని 'చేసెడును' అనుచో ద్రుతమునకు మకార మగుట న్యాయ్యమే. లక్షణానుగుణమును. కాఁగా లూట్టులో మకారము లే దనుటకు వీరు లాద్రూపములను జూపుటయే న్యాయ్యము గా దని గుర్తింపఁదగును.

లూట్టులో (ఎడు)'త'ద్రుతమునకు మకారము కన్పించుచున్నను లే దనుట కధర్వణుఁడు డుమవలె 'తమ' అని చెప్పకుండుటయే కారణ మనవలె.

అధర్వణుఁడు చెప్పకున్నను 'తన్'ప్రత్యయమును వీ రిట విధింప లేదా? ప్రయోగములనుబట్టియే కదా. అట్లే యధర్వణుఁడు 'దుమ' అని మాత్రమే చెప్పినను 'తన్'వర్ణకమందును ద్రుతమున కచ్చరకత్వమున మకారమును ప్రయోగానుగుణముగాఁ జెప్పు టుచితమే కదా.

కాఁగా నిట మకారము లే దనుటకు వరులవారు చూపినకారణములు విరుద్ధార్థకము లై సూరివిధాన ముచితమ యని నిరూపించుచున్నవి.

‘కనుఁగావుత మంచు (ఆను.3.34) కనుఁగావుత. నంచు- అని ప్రయుక్త మనఁదగును. ఇచ్చుచుండుఁ గాత మివ్వసుమతి (హరి.పూ.1. 124) ఇచ్చుచుండుఁ గాత నివ్వసుమతి అని కవి ప్రయుక్తపాఠ మనఁదగును. పయిప్రయోగములం దెల్ల మకారఘటితపాఠమువలె తాళపత్ర మాతృకలందును గలవు’ (వ్యా.సం.స.1390) అని గుర్తించినవీరు కవి ప్రయుక్తపాఠములనుచు నున్నవానిని దిద్ది వానిని సాధించుసూరిలక్షణము నిరాధారముగాఁ దిరస్కరించుట యనుచిత మనక తీఱదు. ఇట్లు ప్రయోగములను దిద్దివేసిన వీరిగ్రంథమున మాత్రము ‘కవిప్రయుక్తపాఠములలో’ మకారము గానరాదు గాని మూలగ్రంథములందు మకారమే కలదు. కాన సూరి యట్లు విధించుటయే సమంజసము. వీరు దీనిని దొలఁగించుట కవి ప్రయోగవిరుద్ధము గాన సంగీకరింపరాకున్నది.

ఇంతకును ‘గావుతమ యఖండితముగ’ నన్నది బాల సాధ్య మగుట యెట్లు? తిక్కన్నగారియొందురెండు‘డుమ’ప్రయోగములవంటి దగునా యిదియు.

కాని యిటఁ గూడ సచ్చరకతలోనె మకార మయ్యె నని తోచుచున్నది. “దానహోమజపవిధానముల్ మన కివి గలవ యేని ధరణీవలయ రాజ్య మింద యుండి ధర్మనందనుఁడొనరించుఁ గావుతమ యఖండితముగ’ అనుచో, బిద్యమునఁ బూర్వస్థలముల ననుసరించి యిటఁ గూడఁ గావుతను అనుక్రియాపదముపై నవధారణార్థక మగు‘అ’శబ్ద ముండఁగా కావుతను + అ అనుచో నచ్చు పర మయినది గావునఁ బ్రస్తుతసూత్రముచే ద్రుతమునకు మకార మై ‘కావుతమ’ యని యయ్యె ననవచ్చును. దీనికి సంధి రాదు గావున కావుతమ యఖండితముగ. ‘ధరణీవలయరాజ్యమును

దప్పక యొనరించుచుండుఁ గావుత' మనురీతి నన్వయము సముచితము గనె కుదురుచున్నది.

పెక్కు దునియ లయ్యెడుమ యనవుడు, అయ్యెడుమ నీకు నిత్యాది తిక్కనప్రయోగములను నిట్లవధారణార్థక మగు'అ'శబ్దముతో సమన్వయించిన నుచిత మగు నేమో పరిశీలింపవలె. అపు డీవియు నిట లక్షణసాధ్యములు గానివిశేషస్థలము లనవలసినయక్కఱ యుండదు. ఎదుము, ఎడమ యనురూపములను గొన్నియెడల నిటఁ బాఠాంతరములుగా నుంటయు విశేషమె.

ఇంద :

లూణాధ్యమవురులకు ముడుజ్జు లగు (26)ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.361సూ)

“ఇందలిమువర్ణకమునకు లోపము పాక్షికము. రక్షింపుము- రక్షింపు- ఇందము-ఇంద (-ఇదిగో పుచ్చికోమ్ము.) సూ.రా.నిఘంటువు దీని నవ్యయ మనెను. ఇందధాతురూప మనుట యుక్త మని తోచును’ (ఉ.371) మధ్యమమువర్ణకమున కెల్లయెడల లోపము వికల్ప మని తలఁచుటచే వీ రిట్లు పేర్కొనియుందురు. (‘న ప్రాణే తు కదాచన’ యనునధర్వణవచనమునకు విరుద్ధముగ నై నను వీరు స్వరపరకతలో ములోపము చెప్పుట విశేషమె.)

‘ఇంద’ ధాతు వనుట విచార్యము. ‘ఇంద’ అనుధాతువు గానరాదు. దీనికి వర్తమానాద్యర్థములందు రూపములును లేవు. శ.ర. ఇందము. దే.స.క్రి.ని. అని చెప్పె. దానినిబట్టి వీరు నిది ధాతునిప్పున్న మని తలఁచి యుందురు. శ.ర.క్రియ యని చెప్పియు నిపాత మనుట యితరరూపములు

లేకుండుటవలనన గావచ్చును. ఇటు దీనిబహువచనాంతరూపమును శర. ఇందండి మొ॥ అని చెప్పెడి గాని ప్రయోగము నీలేదు. మొదలగున వేవోయస్పష్టము. 'ఇందము' మధ్యమపురుషైకవచన మన్నను నిందే ఇందఁడు ఇందఁడు అనుబహువచనాంతరూపములు లేవు. అందుకె సూ.ని. ఇది యవ్యయ మని యుండు. 'శార్థ మింద. అనుచో ములోపమునుబట్టి యిది లూణాద్యమైకవచన (వ్యా.సం.స.1399) మనుట పొసఁగినా? స్త్రీసమక్లీబ సమములుగా నెంచుచో ఇంద, ఇందము అని రెండురూపములు నవును. ఎట్లయినను నిటు ధాతువు 'ఇంద' అని చెప్పుటకుఁ దగినయాధారము లేమి దీనిని ధాతునిష్పన్నముగాఁ జెప్పుట విశ్వసింపరాకున్నది. ('కొమ్ము' రూపాంతర మైన 'కో'తోఁ గూడి 'అదిగో' నిర్దేశవాచక(అవ్యయ)ముగా వీరును జెప్పిరి.(ఉ.180)

వండుదము :

“ఉభయప్రార్థనంబున దుగాగమంబున కత్వం బగు” (30)నను సూరిసూత్రమును వీరు “ఉభయప్రార్థనంబున లాట్టునకు దుగాగమంబును దానియుత్వంబున కత్వంబు నగు” (ఉ 37సూ) నని సవరించిరి.

“సూరి -- ప్రార్థనార్థమున దుక్కును విధింపలేదు. ప్రార్థనార్థము లాట్టై కాని లాట్టు గాదు గదా” (ఉ.371)అందు కని వీరిట దుగాగమ మును బ్రత్యేకముగా విధించి రన్నమాట. “సూరి లాఠార్థములలోఁ బ్రార్థనార్థమును బేర్కొనియుండలేదు” (వ్యా.సం.స.1406)కాని “యాశీరాదులు” అనుచోటియాదిపదముచేఁ దద్ధర్మాదులలోఁ బ్రార్థనార్థమును సంగ్రహింప రాదా? సూరి లాటూత్రము నట్ల గ్రహించి వీరును దద్ధర్మాదులలోఁ బ్రార్థనమును బేర్కొనలేదు. కాని “వాసుకి మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్” అనురీతివి లాట్టుయొక్క ప్రథమపురుషైకవచనరూపము లవి యెఱుంగనగు (ఉ.370) ననిరి. మఱి ప్రార్థనార్థమున లాట్టు గాక పోవు కేమి? అశీరాదు లన్నప్పటియాదిశబ్దముచేతనే వీరును ప్రార్థనమును గ్రహింపవలెఁ గదా.

మూల మయినసూరిలక్షణమున మాత్ర మ స్త్రేల గ్రహింపరాదు.

అది య ట్లుండఁగా సం.లో వీరు “సంస్కృతవ్యాకరణవ్యాఖ్యల పద్ధతి ననుసరించి ప్రార్థనమున దుక్కున కత్వము విధించినసామర్థ్యముచే “అత ఏవ దుక్” అనురీతి సుభయప్రార్థనమున దుక్కును ఘటించుకొన వలయును (వ్యా.సం.స.1405) అని ప్రస్తుతసూత్రముచేతనే దుక్కును సాధించిరి. ఇట్టిపద్ధతి తెలుగువ్యాకరణవ్యాఖ్యలయందును గలదు. “కేషా ఛ్చిదుద న్తానాం నేతివిభ క్తావునోలుక్ స్యా” త్తనుచిం.సూత్రవ్యాఖ్యయం దహో. “ఉకారా న్తాత్ నవర్ణకవిధానమిత్యత్ర ఇదమేవసూత్రం జ్ఞాపకమ్” (కవిశి.483) అనెను. “కేషాఛ్చిదుద న్తానామ్- అనుజ్ఞాపకసూత్రముచొప్పునఁ గొన్నియుదంతములపైని మాత్రమే నప్రత్యయము నిల్చును. (వ్యా.సం.స. 507.) ఉదంతజడవాచకములకు నన్ అనుసంప్రమీవిభ క్తివచ్చు ననుటకును వీసూత్రమే జ్ఞాపక మగుచున్నది” (వ్యా.సం.స.927) అని వీరును నస్లే వ్యాఖ్యానించిరి. నన్నయకు సమ్యత మైయున్నయిట్టిపద్ధతిని బాల.లో సమ స్వయించుటకు బాధ యేమి?

సూరిలక్షణమున దురుక్తి లే దని ముందు గుర్తింపవలెను. ఇ స్త్రేల యని వీరు స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబూని రందును దోషము లేదు. కాని వీరిలక్ష ణము దోషగ్రస్త మయియున్నది.

వీరు దమసూత్రమున ‘లూట్టునకు దుగాగమంబును’ అని దుగాగమ మును లూట్టునకే విధించిరి. ధాతువున కనునధికారసూత్ర మున్నను నీసూత్ర మునఁ బ్రత్యేకముగా ‘లూట్టునకు’ అని నిర్దేశించుటచే ధాతువునకుఁ బర మైనలూట్టునకే దుగాగమ మగును. దు(క్) కిత్తు గావున లూట్టున కంత్యా వయవముగా నయి వండు + ల్ + దు- వండుముదు- వండుముద- యను రీతిని గావలె. ఇది యసంగతము గదా. ‘లూట్టునకు’ అనుట యనర్థకము. లూట్టు పరం బగు నపు డన్నఁ గొంత మేలు.

ఇంక వీ రిటఁ జెప్పినదానినిబట్టి ప్రార్థనార్థమున లూట్టుమాత్రమే

యగును. కావున 'ఉభయప్రార్థనమున' ననుటచేతనే లూట్టని స్పష్టమగును గావున సూత్రమున దానిని మఱలఁ బ్రస్తావింప నక్కఱయై లేదు. ఉభయప్రార్థనంబున దుగాగమంబును - అనుతీరుగా మాత్రమే చెప్పినఁ జాలును. సూరి లూట్టులో దుగాగమము చెప్పకుండఁగాఁ దాము చెప్పుచున్నట్లు చెప్పుటకై వీరు సూత్రముననె 'లూట్టునకు' నని చేర్చుటచే నీయనర్థము వాటిల్లిన దని గుర్తింపవచ్చును.

ఇట్లే వీరు సూరిసూత్రముకంటె విశేషముగా 'దానియుత్వంబున కత్వంబు నగు' ననుచో 'నుత్వంబున' కనుదళమునైతము స్పష్టతకు మాత్రమే. అత్వ మేకాల్లు గావున నంత్యవర్ణమునకై కదా యవును. 'ఉభయప్రార్థనంబున దుగాగమంబును దాని కత్వంబు నగు' నని మాత్రమే సూత్రించిన నుద్దిష్టార్థము సముచితముగ సిద్ధించెడిది.

'అత్వంబు నగు' అనుచో టినుశబ్దము పూర్వోక్త మగుదుగాగమము తోడిసముచ్చయమునకై వీరు ప్రయోగించిరి. కావున సూరిమతమునవలె వీరిమతమునను దుగాగమమున కత్వము నిత్యమే. "ఉభయకర్తృకప్రార్థన స్థలములం దెల్ల అత్వము కలుగుచుండును. (వ్యా.సం.స. 1400) అట్టియెడ వీరు దుగాగమ మని యుత్వముతోఁ జెప్పి దానికి నిత్యముగా నత్వము చెప్ప నేల? ఆగమము నెట్లును బ్రత్యేకముగా విధించుచుండిరి గావున నత్వముతోనె విధించిన నుత్వమున కత్వము చేయుగౌరవము తప్పెడిది గదా. (ఉభయప్రార్థనంబున దుగాగమం బగు' నని మాత్రమే సూత్రించినఁ జాలదా?)

ఉభయప్రార్థమునందు మాత్రమే వీరు దుగాగమమును విధించుటచే నితరము లగులాదర్థములలోను, నితరపురుషవచనములందును, దుగాగమము ప్రవర్తిల్లుటకే యవకాశము లేదు. కావున నితరత్ర యత్వము లేక పోవుటతో దుగాగమవిధానము ప్రయోజనవంత మగు నని తలఁప నవకాశమును లేదు.

వి.వి.లోఁ దద్ధర్మాన్తకరూపమునందే ప్రార్థనమున 'నుభయార్థే భవే దత్వ' మ్మని యత్వము చెప్పె. లాడర్థములందుఁ బ్రార్థనమును జెప్పియు నిట వీరు సూరి ననుసరించి యిది లాఁడ్రూపముగనె సాధించిరి.

సూరిమత మేమి? తద్ధర్మాదులలోఁ బ్రార్థనమును సూరియు సమ్మతించిన నాతఁడును దీనిని లాఁడ్రూపముగా సాధించుట యనవసరమే యగును. లాడంతరూపములు సాధించుసందర్భమున లజ్యంతములకుఁ బూర్వము, సంతకు ముందు చెప్పినలకారములయొక్క క్రమములోను దీనిని సాధించుటనుబట్టి 'పండుద' మన్నది లాడంతముగనె సూరి యుద్దేశించె ననక తప్పదు. (ఉభయార్థము విశేష మైన లజ్యంతములకును విదప నిది చెప్పవలె.) తద్ధర్మాదులలోఁ బ్రార్థనమును సూరి యుద్దేశించలే దనవలె. అందుఁ బరిగణింపకుండుటయే కాక లాడర్థముల నుదాహరించు సందర్భమునను బ్రార్థనమును జూపలేదు. ఇంక వరులవారు 'ప్రార్థనార్థక మగులాఁడ్రూపముగాఁ జూపిన 'ప్రసన్నుడయ్యెడున్' అనునదియు సూరి 'ఎడు'ప్రత్యయముగాఁ జెప్పి లాడంతముగనె సాధించెను. కావున నివి లాఁడ్రూపము లనువరులవారియభిప్రాయము సూరికి సమ్మతము గా దని నిశ్చయింపనగును. అది యుచితమ.

ప్రార్థనార్థమున దుగాగమముతోడిరూపములును గానరావు. 'మనకు పండవలసియున్న దని తెలిసియున్నచో మన చువుడే పండుదుము' (వ్యా.సం.స.1400) పండుదుము పండియుండెడివార మనురీతిగా నిది సంభావనార్థముతో లాఁడ్రూపమే. ఇట్టియెడలఁ బ్రార్థనము గోచరింపదు. 'రక్షింపుము' అనురీతియర్థములో రక్షింతు పనురీతిదుగాగమముతోడిరూప ములు లే పనుట స్పష్టమే. ఇట్లే యితరపురుషలయందును.

ఆం.శ.శా.లో సూరి 'ధర్మంబునందు దీడుతల్లోపంబు లగు,

ఎత్వంబు డిడులు రా నగు. దువర్ణంబు రా నొండె. అవ్వర్ణకంబుమీది దానియుత్వంబున కత్వంబు నిత్యంబుగ నగు (ఎద) ఉభయార్థంబునందు -- వులోపంబునం గలుగదు (4-9) ఎత్వముపై దువర్ణమున కత్వము నిత్యముగాఁ జెప్పెను గావున నుభయార్థమునం దెత్వము రాకున్నను దువర్ణమున కత్వ మగు నని (వండుదము) సూరియభిప్రాయము. ఈలక్షణక్రమములో నుభయప్రార్థనము తద్ధర్మాదులలోనిదిగాఁ జెప్పవలె. కాని రక్షించెదవు- రక్షించెదు అనురీతిని ప్రారణార్థమున లేకుండుటంబట్టి సూరి యామార్గమును బాల.లో విడిచిపుచ్చె ననేడగును. పీనిని బాల.లో మార్గాంతరమున సాధించుటయు స్పష్టమె.

కావున సూరిమతమున లాడర్థములయందుఁ బ్రాప్తినియు లేదు. ప్రసన్నుఁ డయ్యెడున్ అనుతీరుగాఁ బ్రార్థనార్థ మిటఁ గల దనువరుల వారియభిప్రాయము సరి గామియుఁ బై ని స్పష్టమె. కాఁగా సూరిమత ముచితమ.

కాఁగా మనము వండుద మన్నది లాద్రూపమె. లూట్టులో సూరి దుగాగమము చెప్పలేదు. అం దత్వవిధానసామర్థ్యముచే నీసూత్రముచేతనే యిటనే దుగాగమ మగు ననవలె. ఇట్టియెడలఁ బై ని వరులవారిలక్షణ మునఁ గన్పించిన యనౌచిత్య మొండు సూరిలక్షణమునను గలుచున్నది. దుగాగమమున కత్వము నిత్యమె యవుచో దగాగమ మని చెప్పక దుక్కును జ్ఞాపకసిద్ధము చేయుచు నత్వము విధింప నేల? చిం.లో నవర్ణ కము జ్ఞాపకము చేసినస్థలమున ఊరున, పేరున అనురీతి నవర్ణకాంతరూప ములస్థితిని సాధించుచు నది ప్రయోజనవంత మగుచున్నది. ఇట 'దు' నిల్చియున్నస్థలము లేవి?

'దు' నిల్వకున్నను స్థలాంతరమున లాఘవరూప మైనప్రయోజనమును సాధించుటకయి సూరి దుగాగమముగాఁ జెప్పుట యొప్పుచున్నది.

చువర్ణంబుతోడ దుగ్ధకారంబు తకారం బగు, ఆగమచకారంబునకు నెఱుసున్నమీదిదానికి దుక్కు పరం బగునపుడు, పోవునకు దుజ్ముత్తులు-

అనురీతిగా నాయావిధానములందు దుక్కు పేర్కొనఁబడినది. అటఁ జెప్పిన కార్యము లీయుభయప్రార్థనస్థలమునను నగుట గమనింపవచ్చును. (పరిగ్రహించుదము) పరిగ్రహింతము. ఆకర్ణింపుదము, పోదము మొ॥

అత్వవిధానము గౌరవ మని దుగాగమమునే విధించినచో నీస్థలము లందు దుక్కుతోపాటు దక్కును గూడఁ బ్రత్యేకముగాఁ జేర్కొనవలసి యుండును. ఇట్టియవసర మనేకస్థలములఁ గలుగును. ఇట్టి యట నెల్ల గౌరవమును దగ్గించుటకుఁగా నిటనే దుగాగమ మని యత్వము చెప్పుట లాఘవమును సంపాదించుచున్నది. ఇంక దుక్ స్థలమున నగుకార్యము లెల్ల నిట నగుటనుబట్టియు దుక్కుకంటె భిన్నముగా (దక్ అని) చెప్పుటకంటె దుగాగమముగాఁ జెప్పుటయ యుచిత మగుచున్నది.

ఇంక నిట సూరి దుక్కును ప్రధానముగా విధింపక జ్ఞాపితము చేయుటయు గమనార్హ మైయున్నది. కావున నిత్యముగనె యైనను దుగాగమమున కత్వము చెప్పుసూరివిధి యుక్తమే.

ఇట్టిప్రయోజనము వరులవారిమతమున మాత్ర మేల గుర్తింపరాదు? కాని యట వీరు సూరివిధానములకంటె భిన్నముగాఁ జెప్పకొనుటచే నీ ప్రయోజనము వీరిమతమున నెన్నరాకున్నది.

బాల.క్రియా.90,108 సూత్రస్థలముల నొకచో పరిగ్రహించుచు వీరు “తద్ధర్మాద్యర్థకము సుభయప్రార్థనాద్యర్థకము నగుదుక్కుతోఁగూడ- (ఉ. 94సూ) అని యుభయప్రార్థనార్థకదుక్కును వేఱుగాఁ బరిగణించిరి. వేఱుగాఁ జెప్పునప్పుడు దుక్కు యన నేల? దక్కున్న నందుఁ గ్రొత్తగా నేర్పడు గౌరవ మేమి?

‘పోవునకు దుష్కృతులు’ (ఉ.102పూ) అనుచో మాత్ర ముభయ ప్రార్థనార్థమును వేఱుగాఁ బ్రస్తావించలేదు. అయ్యు పోవుదము-పోదము అనియుఁ జూపిరి. ఈయొక్కదానికై యుభయప్రార్థనమున దుగాగమ మని చెప్పవలెనా?

ఏ మైనను వీరిక్రియా.102.సూత్రవివరణములనుబట్టి దుక్కు అనుదానిచే నుభయప్రార్థనమందలిదుక్కును గ్రహింపబడుట వీరు నుద్దేశించిరనవచ్చును. కాన సూరి సాధించినప్రయోజనము వీరిలక్షణముననుగలదు గాన దగాగమ మనకుండ దుగాగమ మను టుచితమే యనుచు నాపక్షమున ఉ.క్రియా.94సూత్రమున నుభయప్రార్థనాద్యర్థక మగుదుక్కును వేఱుగాఁ బ్రస్తావించుటయే యనుచిత మని నిర్ణయింపదగినను.

అయ్యు దుగాగమము సూరి జ్ఞాపితము చేయఁగా వీరు ప్రత్యేకముగా విధించుట స్పష్టతకే యసవలెను. 'దు' నియవకుండుటనుబట్టి సూరి దానిని బ్రత్యేకముగా విధించుటకంటె శాస్త్రీయ మగుప్రయోజనమునకై జ్ఞాపితము చేసె ననఁదగు నది యుచితము గదా.

పరిగ్రహింతము. నిశ్చయము గాని ప్రార్థనము లేదు. చూతమయంచు. మానసోద్దిష్టప్రేరణము మాత్రము (వ్యా.సం.స.1401) ఇట్టి స్థలముల నెల్లఁ బ్రార్థన మంతగాఁ గన్పట్టదు. అస్మచ్ఛబ్దవాచ్యుఁడు యుష్మచ్ఛబ్దవాచ్యుని బ్రేరించుట మాత్రమే తఱుచుగాఁ దోచుచుండును' (వ్యా.సం.స.1400) అని పీ రింతకుముందు పేర్కొనిరి. దీనింబట్టి సూరి 'ఉభయ ప్రార్థన మనుట సరి గా దేమో యనునభిప్రాయము గల్గుచున్నను, వీరు నిట (దీనిని లాట్టుగాఁ బేర్కొనుటనుబట్టియు) నుభయప్రార్థనంబున నని సూరివలెనె తమసూత్రమునఁ జెప్పుటనుబట్టియుఁ బూర్వపుఁదమయభిప్రాయమును విడిచిపుచ్చుకొని రనఁదగు.

కాఁగా సూరిసూత్రమ సూక్తము.

ముంజ్ఞు :

బాల.క్రియా.31,32సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.38,39సూ.)

'ము-డుజ్' అనేదిప్రార్థనాద్యర్థకమధ్యమపురుషప్రత్యయములప్రత్యాహారమే ముజ్ అనునది యని చెప్పినఁజాలును. అట్లయినను సూరి

యట్టివిషయమునె బా.క్రి.31 సూత్రమున మధ్యమముడుజ్జులు ముజ్జ నాఁబడు అని స్పష్టార్థముగా రచించెను' (వ్యా.సం.స.1533)

అసూరిసూత్రము నట్ల గ్రహించి యిటఁ జెప్పినవీరియభిప్రాయము పైనట్లు స్పష్టతయె కాని సూరి యట్లు స్పష్టతకయియే చెప్పెనా యని సందేహము. లకారంబునకు డుజ్జువురునుముజ్జ్ - అనుచో 'ఇకారంబు ప్రత్యాహారార్థంబు' అని సూరి స్పష్టము చేసెను. ఇచట డుజ్జ్ లో జకార మిద్యర్థమె. 'జీత్తు బిందుపూర్వం బగు' నని ముందుబిందువు చేరుట ప్రయోజనముగా నుద్దేశింపఁబడిన దనుట స్పష్టము. అయ్యు మువర్ణముతో దీనింగూర్చి ప్రత్యాహారము చేయుటలో నడ్డంకి లేకపోవచ్చును. కాని యిట్లు చేయుతలఁపు సూరి కున్నట్లు తోఁపకున్నది. సూరి ప్రత్యేకముగాఁ జేర్కొన్నచోఁ దప్పఁ బ్రత్యాహార మితరత్ర చేయుట గానరాదు.

అదాదులు :

'సంప్రార్థనంబున ముజ్జన కదాదులు విభాష ననుప్రయుక్తంబు లగు' (33) సనుసూరిలక్షణమును వీరు "సంప్రార్థనంబున ముజ్జనకు ఆఆ ఇఈఅయ్యఅన్న మున్నగునవి విభాష ననుప్రయుక్తము లగు' (ఉ. 40) నని చెప్పిరి. సూరి 'అదాదు' లన్నదానిని వీరుసూత్రముననె వివరించి చెప్పుటయె యిందలిమార్పు.

అదాదులలో సూరి పేర్కొన్న ఎ,ఏ,ఓ,ఓలను వీరు తొలగించిరి. దానింగూర్చి పై సూత్రమున గమనింతము. వీనిని బరిహరించినమాత్రమున నదాదు లనుటలో దొసఁగు లేదు. అదాదు లేవియో యవి యన్ని నిర్దేశింప లేదు. 'మున్నగునవి' యని సూత్రమున నిల్పిరే కదా. అన్నింటిని నిర్దేశించునప్పటికిని వాని నెల్ల సూత్రముననే పఠించుట గౌరవమాత్రమునకె. అదాదు లని చెప్పి యవి యేవో వివరణమునఁ దెల్పుట యుక్తము గదా.

ఏమ్యాదులకు నిత్యాదులలో నవి కొన్ని సూత్రమునఁ బఠించిరా?

సూత్రమును వీరు వ్యాఖ్యానప్రాయముగాఁ జెప్పి రనఁదగు. సూరి సూత్రము సూక్తము.

‘అదాదులలోని ఇ శబ్దమును నిర్వహించుప్రబలప్రయోగము కానరాదు’. దీనికిఁ గారణము ‘నన్నయ సంప్రార్థనార్థకాదీ’ త్తని వచించుట చేత ఇశబ్ద మిట నన్నయ్యకు సమ్మతము కా దని తోఁచుచున్నది’ (వ్యా.సం.స.1416) అయిన సూరి అదాదులలో ‘ఇ’వర్ణమును బఠింపరా దని వీ రుద్దేశించి రేమో. కాని ఉ.లోవీరు ఇవర్ణమును గూడ నీసూత్రమునఁ బఠించిరి. (అయ్యు దీనికిఁ బ్రయోగము చూపలేదు.) ‘సంప్రార్థనార్థకాదీత్’ అనుచో ‘ఈత్’ అనెఁ గాన ‘ఇ’వర్ణము గ్రహింపఁబడ దని యెంచినవీరు ‘ఉదాతప్రశ్నలక్షణో ధవతః’ అనుచో ‘ఆత్’ అన్నను ‘అ’వర్ణమునుచిం. లోనె గ్రహించిరి. ‘అచ్చతుష్కం ధవేత్’ అనునధర్వణలక్షణవివరణమున ‘హ్రస్వదీర్ఘము లగుఇఈలు గ్రహించి చెప్పుమి. చెప్పుమి’ (వాం.సం.స. 1410) అని యుదాహరించిరి. సూరి అదాదులలో ‘ఇ’ పేర్కొనుట సము చితమే. (నన్నయాధర్వణసమ్మతము ననవలె.)

వినవె-విసరె :

‘ఎదాదు లనుప్రయు క్తంబు లగునపుడు ముఱ్ఱనకు వుజీ రుజీ యగు’ (34) ననుసూరిలక్షణమును వీరు దమగ్రంథమునఁ దొలఁగించిరి. ఈలక్షణముచే సిద్ధించుగూపములను సాధించుటకై వరులవారు మార్గాంత రమున వే తొకరెండుసూత్రములు చెప్పిరి.

‘వ్యతిరేకార్థకక్రియలమీఁద ఎవెఁటఁఆయ్యఅన్నఅమ్మమున్నదునవి నిల్చుటచే నది ప్రార్థనాద్యర్థకములగును. (బాల.లోలేదు.) (ఉ.41.సూ) ఇట్టి లక్షణము బాల.లో లేకుండు టుచితము. ఇట్టిరూపములు బాల.34సూ. సాధించుచున్నది గదా. ఆసూరిసూత్రములు ఉ.లో లేకుండుటయు, బాల.లో లేనియీసూత్ర మిట నుండుటయు సరి గాదు.

ఎవ మొదలుగాఁ గొన్నింటిని నిర్దేశించినను వీరు సూత్రమున మున్నగునవి' యరక తప్ప లేదు అట్టి వీనియన్నింటిని సూత్రమున కెక్కించుట యేల? అన్నింటిని నిర్దేశించినను నివి పెక్కు లయినపుడు సూత్రమునఁ జేర్కొనుట గౌరవమునకె. సూరి చెప్పినట్లు 'ఎదాదులు' అని సూత్రమున నుంచి యవి వివరణమునఁ దెల్పుట లాఘవముతో నుచిత మైయుండును.

ఎవ- మున్నగునవి నిల్పుటచే ననుటచే నవి చేరుట పూర్వసిద్ధముగాఁ జెప్పవలె. వ్యతిరేకక్రియలపై వీనినిలుకడ యిచటను వీరు విధింపలేదు. ఇంక విధానసామర్థ్యముచే నీసూత్రముచేతనె నిల్పు ననవలె. బాల.క్రియా. 30. సూత్రమునెడల వీరివిధానము స్మరింపఁదగును. దాని నట్లు మార్చిన వీ రిట నిట్లు చెప్పుట విరుద్ధము గదా? 'ఎ-ప్రభృతులు నిల్పుటచేఁ బ్రార్థనాద్యర్థవిశేషములు గల్గు ననుటకంటెఁ బ్రార్థనాద్యర్థవిశేషములందు ఎ-ప్రభృతులు చేరు నని చెప్పుట శాస్త్రమార్గమున కనుగుణ మైయుండును.

'వ్యతిరేకక్రియలమీద' నని సామాన్యముగాఁ జెప్పుటచే వ్యతిరేకక్రియ లెల్ల నెదాదియోగమునఁ బ్రార్థనాద్యర్థకములు గావలె. వీ రిట నెల్ల యెడల వ్యతిరేకార్థకమధ్యమపురుషక్రియలనే చూపిరి. ప్రార్థనార్థము మధ్యమపురుషయందే సంభవము గావునఁ బ్రత్యేకముగా మధ్యమపురుషక్రియలమీద' నని చెప్ప నవసరము లే దనుకొనిరా? అయిన 4.31 సూత్రమున 'లూణ్మధ్యమపురుషచో' నని యేల చెప్పిరి.

వాసుకి మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్, ఘోరఫణిరాజులు మాకుఁ బ్రసన్నులయ్యెడున్ అనుచోఁ బ్రార్థనార్థకక్రియ ప్రభమపురుషయం దుండుట గుర్తించితిమి. కాఁగా (వారు) ప్రసన్ను లయ్యెడున్ అనువర్థమున ప్రసన్నులు కారే ఇట్లే రాదే, పంపఁడటయ్య ఇత్యాదిగాఁ బ్రథమపురుషయందును ప్రార్థనార్థకరూప మేర్పడు నని చెప్పవలె.

కావున 'వ్యతిరేకక్రియలపై' నని సామాన్యముగాఁ గాక 'వ్యతిరేక

మధ్యమక్రియలపై 'నని వీరు చెప్పకొనవలసియున్నది. సూరి శ.ల.సం. తో 'వ్యతిరేకమధ్యమంబుమీద నెదాదు లగు సంప్రార్థనపరంబు లగు' (92)ననెను.

'ప్రార్థనాద్యర్థక' అనుచో నాదిశబ్దముచే వీరు ప్రశ్నాద్యర్థము లుద్దేశించిరి. (వ్యా.సం.స.1410)

"సూరి --- ప్రార్థనాద్యర్థకముజ్ఞానకు ఎదాదు లనుప్రయుక్త మగు నపుడు -- (ఉ.373) అని వరులవారు పేర్కొనుట సరి కాదు. సూరి అదాదులు (ఎదాదు లిందలివే) సంప్రార్థనమున ననుప్రయుక్తము చేసెను. కాని 'అది'శబ్దమును సూరి ప్రయోగింపలేదు. (ఉ.40.సూ) కావునఁ బ్రార్థనాద్యర్థక మని సూరియాశయముగాఁ జెప్ప(వ్యా.సం.స.1416)రాదు. చిం.ఆశయము గ్రంథాంతరమునఁ జూతము.

ఇక వీరు విశేషముగాఁ జెప్పినఅదిశబ్దముచే గ్రహింపఁబడువ్యతిరేకవ్యంజకప్రశ్నాద్యర్థములుమాత్రముప్రార్థనార్థకములవలె మధ్యమక్రియలపై నె యగు నని చెప్పటకు వీలు లేదు. నృపులు లేరో -లేరా- ఉన్నారు. వేట రారో- రాలేదా? వచ్చిరి.మేము కామో- కామా? అవుదుము. ఇట్టిది వ్యతిరేకక్రియ లన్నింటిపైఁ గలుగును.

కాఁగా మధ్యమక్రియలపై మాత్రమె గలప్రార్థనార్థమును నెల్లె డలఁ గలవ్యతిరేకవ్యంజకప్రశ్నార్థమును గలిపి 'ప్రార్థనాద్యర్థకము'గాఁ గూర్చు తెల్లు పొసఁగును? చిత్తశాంతి యొనర్పవే- నన్నుఁజూచి నగరె. వ్యా.సం. స.1415.

కాఁగా నిట వీ రాదిశబ్దమును జేర్చుట సరి గా దని నిశ్చయింపఁ దగును. అట్లు చెప్పనిసూరిలక్షణము సమంజసము.

వ్యతిరేకవ్యంజకప్రశ్నార్థము వ్యతిరేకక్రియలయెడనే కాక, చెల్లు నయ్యు. యనుతీరుగా తద్ధర్మభూతక్రియలయెడఁ గూడఁ గలదు. కావున (ప్రా.క్రి.2,4,5)వీరు వ్యతిరేకక్రియలయెడ మాత్రమె చెప్పటయు సరికాదు.

‘వ్యతిరేకక్రియలు- ప్రార్థనాద్యర్థకము లగును’ అనువీరిలక్షణముచే వీనిపైని నిల్చినవిదాదు అనుప్రయుక్తము అనియె వీరును దలఁచి రనవచ్చు. కాఁగా నీయంశమున సూరితో విభేదము లేదు.

ముఖ్య మైనమార్పు సూరి ప్రార్థనార్థకక్రియపై నెఱాదులను జేర్చి వీరు వ్యతిరేకక్రియ ప్రార్థనాద్యర్థక మగు ననుట. వ్యతిరేకక్రియ ప్రార్థనాద్యర్థక మగు నన వ్యతిరేకార్థవిశిష్ట మగుప్రార్థనార్థక మగు ననుసందేహమున కవకాశము గల్గుచున్నది. ‘నన్నుఁ బంపవే’ యనుచో, ‘బంపవు’ అను వ్యతిరేకక్రియ ఏతోడియోగమువలనఁ బ్రార్థనార్థమును బొంది ‘పంపకుము’ అనురీతిగాఁ బ్రార్థనార్థము గల్గును గదా. వ్యతిరేకార్థము నశించుట యెట్లు? తెలుఁగున నదాదులు పెక్కిటిపైఁ గాననవును. కాని విరుద్ధార్థక మవుట మాత్ర మిచ్చటనే యనవలె. (పంపవే-పంపుమా)

నన్నుఁ జూచి నగరె యనుచో ‘నగరు’ అనువ్యతిరేకక్రియపై ‘ఎ’ అనునది చేరి ‘నగరె’ అని కాఁగా ‘నగరు’ అనుక్రియయొక్క వ్యతిరేకార్థము ప్రశ్నార్థయుక్త మగును. దీనికి వాచ్య మగునర్థము నగువారు కారా యనియె. పిదప ‘నగుదురు’ అనునర్థము వ్యంగ్యముగా సిద్ధించును.

చిత్తశాంతి యొనర్పవే యనుచో నిట్లు గాదు. ఒనర్పవు- అనువ్యతిరేకక్రియపై ‘ఎ’ యనునది చేరఁగా నేర్పడిన ‘ఒనర్పవె’ యనుదానిచే ‘ఒనర్పము’ అనునదే వాచ్య మగునర్థము. వీని నెల్ల నొకేకోవకుఁ జెంది నవిగా (వ్యా.సం.స.1415) వరులవారు చూపుట సరి కాదు.

ఈభేదమునుబట్టియె ‘ఒనర్పవె’ యనురీతివి “ఒనర్పము” అను రీతిప్రార్థనార్థకరూపమునుండి సాధించుటయె యుచిత మనియు నట్టిసూరి లక్షణ మర్థక్రమానుగుణ మనియును నిశ్చయింపవచ్చును.

ఆజరత్కారుఁ గని చెప్పవయ్య వాని నెఱుఁగు దేని, చెప్పుమయ్య తపతికపత్యుల మైనతెఱుఁగు (వ్యా.సం.స.1415) అనుచోఁ జెప్పవయ్య చెప్పవయ్య యనునవి సమానార్థకములు. చెప్పుమయ్య యనుదానినుండి చెప్పవయ్యయని సాధించినసూరిమత ముచితము.

సూరి యెదాదిపరకత్వమున ముజ్జస్థామున వుజీ, రుజీ విధించెను. ముడుజ్జులస్థానమున నైన వగుటచే నాయర్థమే సహజము గాన పంపవే యనురీతివానికి పంపుము అనురీతిగా నర్థ ముండుట సముచితముగ సూరి మతమున సిద్ధించుచున్నది.

ప్రొద్దు వోయెడుఁ బదవమ్మ ముద్దుగుమ్మ (విజ.3.207) చూతము పదరమ్మ (కువ.4.142) పదవే పదరమ్మ యనునీరీతిప్రయోగములు సూరి విధానము నెంతయు సమర్థించుచున్నవి. ఇట వ్యతిరేకక్రియలపై ఎదాదులు చేయవలె నన్న పోవె, పోరమ్మ యనియే యవును. పోవుధాతువునకు వ్యతిరేకార్థమునఁ బదవు, బదరు అనువిధ మైనరూపము లుండవు గదా. పదము పదఁడు అనువానిలో వరులవారు గుర్తించినవిశేషార్థము వ్యతిరేకక్రియలం దెట్లు సాధ్యము? ఇంక వీరిలక్షణముచే సాధ్యములు గాని యీయవి కవి ప్రయుక్తములు గా వనవలె నేమో.

వ్యతిరేకక్రియనుండి యీరూపములను సాధించువీరిలక్షణము “ఏదోతావ్యతిరేకాదసి సంప్రార్థనపరౌ క్రియాణాం స్తః” అనుచిం.లక్షణము ననుసరించియున్న దనుట స్పష్టమే.

సూరియు మొదట నీవరులవారిపద్ధతిలో ననఁగాఁ జిం.మార్గములోనే వీనిని నిరూపించుట గమనింపవచ్చును. “అదాదిదీత్తులు మధ్యమముడుజ్జల మీఁద నొండె నగు- వ్యతిరేకమధ్యమంబు మీఁద (వీరు దమ 41.సూ.లో మధ్యమమున కనకుంట గమనించితిమి. చిం.వి గ్రహించుచునే సూరి యుచితముగాఁ జెప్పెను.) నెదాదులు సంప్రార్థనపరంబు లగు” (శ.సం.87,92) కాఁగా చిం.పద్ధతి యర్థ మయియుండియు, సూరి బాల.లో నామార్గమును

బరిహరించి ముడులజకు వుజీ,రుజీ విధించుట యనాలోచితముగ ననఁదగునా? శబ్దస్వరూపమునందలిసామ్యముకంటె నర్థము ప్రధాన మని సూరి ముజనకు వుజీ రుజీ విధించెను. ఇందలియోచిత్యము నెన్నక వరులవారు మఱలఁ జిం.మార్గమును బునరుద్ధరించుట యేల?

‘వీరితరువాతీసూత్రమె పై సూరిప్రణాళిక యుచిత మని నిరూపించు.

వినతువె :

‘ఎవలయోగమున వ్యతిరేకప్రార్థనాద్యర్థకమువర్ణకముకారమునకు వకారాదేశ మగును’ (ఉ.42)

‘ఎవలయోగమున’ ననుటచేతనె ఎవలు చేరుటను సాధించుకొనవలె. అనగా బాల.క్రియా.30.సూత్రమునొద్ద వీరు తలఁచినయనోచిత్యమె వీరిసూత్రమునను గల్గిన దన్నమాట. సంప్రార్థమున ముజనకు వీరు ఎవలనుప్రయుక్తములుగాఁ జెప్పలేదు. సూరి యట్లు చెప్పటను దిరస్కరించిరి కదా. కావున ఎవలు ప్రస్తుతీసూత్రముచేతనె వచ్చు ననుకొనవలె. అపుడు వీరు ఉ.క్రి.317సూత్రమున దుగాగమమును జెప్పటయు సూరి యట్లు చెప్పలే దని విమర్శించుటయు నసంగతములు.

సూరి(వలె వీరును) “సంప్రార్థనంబున” నని ప్రార్థనముననె ముజన కదాదులయనుప్రయోగమును జెప్పెను. కాని యిట వీరు “ప్రార్థనాద్యర్థక” మని యాదిశబ్దము చేర్చిరి. ఈమువర్ణకము లూట్టువువర్ణమున కై నది. లూట్టు ఆశీశ్శాపసంప్రార్థనవిధులం దగును. మఱి యిట, ప్రార్థనాద్యర్థకమన నాదిశబ్దముచే నేది గ్రహింపవలె. ఆశీశ్శాపవిధులం దీకార్య మయినట్లు వీ రొక్కలక్ష్యమును జూపలేదు. వీ రధికముగాఁ జేర్చినయాదిశబ్దము నిరర్థకము.

“మువర్ణకముకారమున” కనుచో ముకారమున కన్నది యచ్చుపౌర

పాటు గావచ్చును. మువర్ణక“మ”కారమున కని యుండఁదగును. (ముకార మన మువర్ణము మొత్త మగును. అట్టియెడల మువర్ణకమున కన్న నేచాలు. మఱలముకారమున కనఁబని లేదు. ముకారమునం దుత్వమునకె యయి వినకుష్వే యని యపరూప మేర్పడు ప్రమాదమును గలదు.) సూరి ముడులకు వురులు విధించెను. జీత్వమునుబట్టి యాతఁ డట్ల చెప్పుట లాఘవము.

మకారమునకు అనుచోటిషష్ఠిచేతనె మకారముస్థానమున నని యర్థమగును కావున. “వకారాదేశ” మగు నని “యాదేశము”గాఁ జెప్పుట యవసరము గాదు.

ఈసూత్రముచే వీరు లజ్యనుసారముగా సూరిప్రణాళికవైపు మఱలిరని స్పష్టము. వినవు + ఎ-వినవె యనుచో వ్యతిరేకక్రియపై నెత్వ మగు నన్నపీరు, వ్యతిరేకక్రియ వినకువు అనురీతి నుండదు గాన సూరిమార్గమును ద్రొక్కి ‘వినకుము’ అను(వ్యతిరేక)ప్రార్థనార్థకక్రియాపదమునుండియె మకారమునకు వకారమును విధించి సాధించికొనవలసివచ్చినది. ‘వినకువె’ యన్నది ‘వినకుము’ అనుదానినుండి సాధించినట్లే. వినవె (వినరె) యన్నది వినుము (వినుఁడు) అన్నదానినుండి సాధించుట సక్రమ మని వరులవారియీసూత్రము సూచించుచున్న దని గమనింపవచ్చును.

సూరిపక్షమున వినవె-వినరె వినకువె వినకురె వినవయ్య మున్నగు చోటులందు వినుము+ఎ-వినవె వినకుము+ఎ- వినకువె- అనురీతిని బదచ్ఛేదము-- ఇది యెంతయు నస్వాభావికము నసత్యము ననుటకు సందియము లే (వ్యా.సం.స.1418) దన్నవీ రిట వినకుము + ఎ- వినకువె పడకుము + ఎ పడకువె’ యని సాధించుట స్వాభావికమును, సత్యము నై యున్నదా? వినకుము + ఎ- వినకువె యనుట స్వాభావికము కాఁగా వినుము + ఎ- వినవె యన్నదే యస్వాభావికమా?

వినవు-ఎ-వినవె- వినుము అనుదానికంటె వినుము + ఎ-వినవె-

వినుము అనురీతిప్రక్రియ స్వాధావిక మనుటలో నందియ మక్కఱ లేదు. 'విసవె' -యనుచోటిశబ్దముసామ్యము (చిం.) ననుసరించి. వీ రిది స్వాధావిక మనుకొని శ్రమో. కాని యర్థస్వరూపము స్వాధావికమా? కారే-కారా-అగుదురు అన్నట్లుగా విసవే- వినువా- వినుము అని యగు ననుకొంటకు వీలు లే దని పైని గమనించితిమి. అర్థవంత మగుసూరిప్రక్రియయే సమంజసము.

చూవె-చూరె :

ప్రార్థనమున ముజ్జనకు ఏ ఏ లనుప్రయుక్తములు గా వనియు వుజీరుజీ రా వనియుఁ జెప్పుట వీరియుద్దేశ్య మనుట స్పష్టము. కాని వీరే తరువాత నొకసూత్ర మిట్లు పేర్కొనిరి.

'చూచుధాతుప్రార్థనాద్యర్థక సంక్షేపరూపము లగు చుమ్ము-చుము (చూడుము) చుండు- చూడు(చూడుడు) అనునవి యేదాద్యనుప్రయోగమున చూవె-చువ్వె (చూడవె) చూరె (చూడరె) అనురూపముల నంది- '(ఉ.43.బాల.లో లేదు.) నిట్టిసూత్ర ముండ నవసరము లేదు. చుమ్ము. చుండు అనునవి యేర్పడిన బాల.క్రియా.34సూ.చే నీరూపము లేర్పడును.

చూడుము-చూడుడు అనువానిసంక్షేపరూపము లనుటచేతనే చుమ్ము చుండు అనురూపములు సిద్ధించు నని వీరు దలచియుందురు. చూఁము, చూడుడు అనువానిప్రక్రియ స్పష్టమే.

చుమ్ము చుండు అనువానిప్రక్రియయు నూహింప నవకాశము లేక పోలేదు. చూచు + ము, చూచు + డుజ్'అనుచో చూచున కర్థవిశేషమున ముజ్జరకత్వమునందు 'చు'లోపమును క్రియా.101సూత్రమునందలి బహుళపదముచే సాధించుకొనవచ్చును. అప్పుడు చూ + ము, చూ + డుజ్ అని కాఁగా, చుమ్ము, చుండు- (లెమ్ము- లెండు) అని యేర్పడు. అట్లుగా

చుడుసూత్రము ననుసరించిఖండబిందువును నిర్బాధ మగుట 'చుడు' అనియు నగును. 'చుమ్ము' అనుదాని నక్కటాదులలోఁ జేర్చుటచే 'చుము' అనియు నగు.

సంక్షేపరూపము లనుటకంటె నిట్లు ప్రక్రియసూహించుట యుచితమె. అర్థవిశేషమును బ్రస్తావించిరే కదా.

చుమ్ము, చుడు అనువీనియందలిముడుజ్జులు మధ్యమముడుజ్జులై కాన 'బాల.క్రియా.33సూ.చే చుమ్మి చుమీ ఇత్యాదు లగు. బాల.క్రి.34 సూ.లే వే లేరే యనురీతిని చూవె చూరె యనియు నేర్పడును. ఇ క్లేర్పడుట యసంగత మను (వ్యా.సం.స.1420) వీరియభిప్రాయము సరి కాదు. ఇమ్ము+ఎ-ఈవె, ఇండు+ఎ-ఈరె.

ఇ ట్లీరూపములు క్రియా.34.సూ.చే సిద్ధించుచునే యుండఁగా వీనికై వే తొకసూత్రము రచింప నవసరము బాల.లో లేదు గదా.

వరులవారిలక్షణముచే నీరూపము లేర్పడు పెట్లు? వ్యతిరేకార్థ మున చూపు, చూరు అని యుండవు గాన వీరు వినవె, వినరె యన్నవి సాధించినపద్ధతిలో చూవె, చూరె యన్నవి సాధ్యములు గావు, (చూడవె, చూడరె యని యగును.) 'ఎదాద్యనుప్రయోగమున- చూవె చూరె అను రూపము లందు' ననఁగా నిది నిపాతసూత్రము గాఁబోలును. ఎదాద్యను ప్రయోగమును నీనిపాతసూత్రముచేతనె యగు ననవలె. ప్రార్థనార్థకముల యైనను ఉ.క్రి.సూ.చే ఎదాద్యనుప్రయోగ మెట్లు? ఇట 'ఎదాదు లన్నవీరు 40.సూ.లో నదాదు లనియు, 41సూ.లో నెదాదు లనియుఁ జెప్పక యందుఁ గొన్నింటిని సూత్రముననే యేల పఠించిరో తెలియదు.

'నామములును యథాప్రయోగముగ అదాదులతోఁ గూడి యర్థవిశే షముల నిచ్చుచుండును. నే నొకబ్రాహ్మణుండనె- ద్రుపదమహారాజులె- అదాదులు -క్రియా40.సూ.వివ)' (ఉ.374) అనువీరివివరణము నను

సరించి యెదాద్యనుప్రయోగ ముక్త మందమా? ఇట వీరు అదాదులు అని చెప్పి 40.సూత్రమును జూడు మనిరి. అసూత్రములో అదాదు లని చెప్పక వానిని నిర్దేశించిరి. అందు ఏవలు లేవు. ఇంక నెదాదు లన నేవి? పీ రావిషయమును మఱచిరా? బ్రాహ్మణుండనె, ద్రుపదమహారాజులె యనుచో నెత్వమును జూపిరి. ఎదాదు లదాదులతోఁ గల వేమో యని సందేహింపకుండ 40సూ. చూడు మనిరి.

ఇచ్చటివివరణము ననుసరించి యచ్చట (40.సూ.)నున్న 'మున్న గు'శబ్దముచే ఎవలటలు గ్రహింతమా? అపు డట చూడుమే (చూడవే) వండుఁదో (వండరో) ఇత్యాదిగా రూపములు సిద్ధింపఁగలవు. "చూడుమే మున్నగురూపములు లే వని" (ఉ 374) వీరును స్పష్టము చేసిరి. కాన నట నదాదులతో ఎవప్రభృతులు గ్రహింపరాదు.

ఇంతకు నిట వీరు 40సూత్రమున ముజనకె యదాదులయనుప్రయో గమును జెప్పిరి. బ్రాహ్మణుండనె ఇత్యాదుల నితరిస్థలముల నె ట్లయినది? వివరణముచే నగునా? సూత్రముగాఁ జెప్పి యదాదులతో నెదాదులను బేర్కొన్నట్లా గుండెడిది.

ఈవివరణమున వీరు 'నామము' లన్నది సుబంతము లనునర్థమునఁ (బ్రాహ్మణుండనె మొ॥) బ్రయోగించుట విశేషము. వ్యాకరణమున దీనికిఁ బ్రాతిపదిక మనియ యర్థము. క్రియ లనఁగాఁ దిజంతము లని చూపిరి. కాఁగా నామము (క్రియ)లనక పదసామాన్యముపైఁ జేరుట నింకొకతీరుగాఁ జెప్పఁదగును.

ఈపదము లదాదులతోఁ గూడి యర్థవిశేషము నిచ్చు ననుటకంటె నర్థవిశేషమున నదాదులు చేరుటను జెప్పిన సుచితముగా నుండెడిది.

ఇకఁ బ్రస్తుతస్థలమున నెదాదు లనఁగా నేవో వీరు స్పష్టముగాఁ జెప్పలేదు. ఉదాహరణములనుబట్టి ఎ,ఏలు రెండె యగునా? అయిన 'ఎఏ'

అని స్పష్టముగా నిర్దేశించిన సరిపోవుదానికి 'అద' శబ్ద మేల? పెక్కు లున్న చోట్ల సూత్రమునన గొన్ని నిర్దేశించి మున్నగున వనుటయు ఎ, ఏలు రెండే యుండ నిట మాత్రము ఎదాదు లనుటయు వింత గాక తప్పదు. ఎదాదు లనుప్రయుక్త మగునపుడు 'చూవె- చూరె' యగు ననిరి. దీర్ఘ ముప లక్షణ మనుకొనవలె. ఎదాదులలో నేది యనుప్రయుక్త మయినను చూవె, చూరె అనియె యగు నని తలచుటకు ననకాశము గల్గు గదా. కాక యెదాదులలో నితరము లనుప్రయుక్తము లయినపు డిట్టిమార్గమున రూపము లగు నని చెప్పచో నెదాదు లనుటయు నొప్పును.

అయిన నెదాదు లేవి? సూరిగారియెదాదులలో ఎ, ఏ, ఓ, ఆ య్య మున్నగున వున్నవి. ఆ వన్నియు నిట గ్రహింపవచ్చునా? అయినచోఁ జూవయ్య, చూరయ్య అనియె కావలెను. చుమ్మయ్య, చుండయ్య యను రీతిరూపము లసాధువు లగును. అట్టియెడల లోఁగడ సూరిలక్షణమున వీరు చూపినదోషము (ఉ. 373. దీనింగూర్చి పై ని జూతము) వీరిలక్షణమునను నేర్పడును సిద్ధుడఁ జు మయ (భోజ. 2. 190) రప్పింపవలెఁ జుమయ్య (కాశీ. 6. 32) [సూ. ని.] కాన నయ్యాదు లిచ్చట నెదాదులలో లే వనవలె. పోనీ ఓటలు గలవా? చేయవలయుఁ జుండొ [రుక్మాం. 1. 126] తప్పగుఁ జుండొ [కాశీ. 5. 270] [సూ. ని.] అనురీతి వసాధువు లగును. కావున ఓటలు గూడ నిట నెదాదులలో లే వనవలె.

“ఇట్టిచూవె మున్నగుచోటులు తప్ప మ తెచ్చటను బ్రార్థనాద్యర్థక మధ్యమపురుషపై ఎ, ఏలు నిల్చుట లేదు. చూడుమే మున్నగురూపములు లే వని తాత్పర్యము” [ఉ. 374] అని వీరే ఎ, ఏలు మాత్రమే యని స్పష్టము చేసిరి. 'ఎదాది' అనుచోటియాదిశబ్దముచే 'ఎ' అనున దొక్కటి గ్రహింప వలె నన్నమాట. ఎ, ఏ లని యిట స్పష్టముగా నిర్దేశింపఁదగును. 40, సూత్ర మున ఎదాదు లనియు, 41 సూత్రమున నెదాదు లనియు వీరు చెప్పఁదగును.

ఏ మైన నిటఁ జూవె, (చూరె) మున్నగుచోట్లఁ ముజపై ఎ, ఏలు

చేరుట నంగీకరించి సూరిప్రక్రియను గొంత యామోదింపకతప్పలేదు. 'వినకువె'యనునది మొదటిదిగా నిది రెండవస్థలము. వ్యతిరేకక్రియలపై, గుడుంనిచో నెల్ల వీరు సూరిమార్గము ననుసరించుచుండి రని గమనింపవచ్చును.

చు తెచ్చటను బ్రార్థనార్థకముపై ఎవలు లేవు గావునఁ జూడుమేయని యుండ దనిరి. అందుకే సూరి ఎదాద్యనుప్రయోగమున ముజ్జనకు వుజి రుజి చెప్పి చూడవె యని సాధించెను. చుమ్ము, చుండు అనుచోఁ బ్రార్థనార్థకముపై ఎవలు గలవు గదా. అట మాత్రము చూడుము+ఎ-చూడుమె వలె చుమ్ము+ఎ- చుమ్మె, చుండు+ఎ-చుండె యగుచున్నదా? ఇటఁ జూవె చూరె యని యెట్లగునో యట్లే చూము-ఎ- చూడవె యని యగునని చెప్పటలో దోషమేమి? సూరిమత ముచితమే. సూరి 34 సూత్రమొక్కటి తొలఁగించి, 41, 42, 43 గా చూడుసూత్రములు రచించినను వీరు సూరి 34 సూత్రాభిప్రాయమును గొన్నియెడల ననుసరింపకతప్పకుండుటయు గమనార్హము.

వినకురె :

వ్యతిరేకప్రార్థనమునందును వీరు 'ము'వర్ణ కమకారమునకు వకారమునె చెప్పిరి. (మూకు వుజి సూరి విధించె) సూరిలక్షణము ననుసరించి డుజ్జనకు రుజి యగును. వినకురె యని సూరి యుదాహరించెను. 'వినకురె మున్నగుబహువచనప్రయోగములు కవిప్రయోగములందు లే' (ఉ. 373) వనిరి. 'వినకువమ్మ- వినకురియ్య- అనురూపములు నైత ముత్తరిసూత్రమునకు లక్ష్యము లని చెప్పటకు వెనుదీయఁ డని చెప్పనగు' (వ్యా. సం. సం. 1417) నని గు. ప్ర. కర్తన వీరు విమర్శించిరి. అయ్యవి సూరిలక్షణముదే సాధింపఁబడుచుండఁగా లక్ష్యములు గా వనుట సరి కాదు. బా. సా. పే. అయ్యాదులు వ్యతిరేకక్రియలపైఁ జేరు ననుటయుఁ బొరపాటు.)

వినకురె యనురీతిప్రయోగములు లే వనుదృష్టితోనె పీ రి క్లేకవచనమున సకారము చెప్పి రిన్నమాట. ఆ ట్లయిన బహువచనమందు రూపము లే ట్లుండవలె. వినకుడె, వినకుడే యనురీతి నుండునా? బహువచనముపై ఎవ లనుప్రయుక్తములు గా వని వీరు స్పష్టము చేయలేదు.

చిలుకకు మావికిం బగలు నేయకురే లతకూనలార (కకుత్స్థ1.129) నిలువఁగ నీకురే యనుచు (కాళ.3.26) మీ రిప్పుడు గో లని చూడకురమ్మ (విజ.3.34) ఇత్యాదిగాఁ గవిప్రయోగములం దుండుటను జూచియె సూరి యిట 'వినకురె' యని యుదాహరించె నని గ్రహింపఁదగును.

కాఁగాఁ గవిప్రయోగానుగుణముగా సూరి డుజ్జనకు రుజీ చెప్పి యుండఁగా వీరు దానిని దిరస్కరించుట సమంజసము గాదు.

సూరి యెదాద్యనుప్రయోగమున ముజ్జనకు వుజీ రుజీ విధించుట యెంతయు నుచితమే. కాన సూరిలక్షణము సూక్తమే.

కాని యొకవిశేష మిట గుర్తింపకతప్పదు. 'వుజీ రుజీ యగు' నన్నసూరి వినవె, వినకురె యనురీతిగ నుదాహరించెను. 'ఈపక్షమున' వినమయ్య- ముజ్జ నిల్య నేరదు. ఎదాదులలో సూరి అయ్య అమ్మ అను వానిని బరించెను' (ఉ.3.73) అనువర్ణులవారివిమర్శలో నొచిత్యము లేక పోలేదు. 34సూత్రమునొద్ద సూరి ఎదాదులలో అయ్యాదుల నుదాహరింప లేదు. అయ్యఁ బూర్వసూత్రవివరణమునుబట్టి అయ్యాదు లెదాదులలోఁ జేరినవే. కావుననె వినవయ్య చూడకురమ్మ యనురీతిరూపము లేర్పడు చున్నవి. వినమయ్య యనురీతివి సాధువులె, కాఁగా ఎదాదులలో ఎవ, ఒకట పర మయినపుడు మాత్రము వుజీ రుజీ నిత్యమే. కాని యందలియయ్యాదులు పర మైనపుడు వుజీ రుజీ రాకుండుటయుఁ గలదు. నన్నయాదుల ప్రయోగములనుబట్టి వీనికి సాధుత్వము గల్పించుటకు వుజీ రుజీ ప్రాయ కముగా నగు నన్న బా గుండెది దేమో. (ఎవఒకట- పర మైన నిత్యము

గను నయ్యాదులు పర మైనఁ దఱుచుగను విధించినను బాగుండులేదా కొన్ని యెడల లేకుండుట వివరించినను బా గుండెడిది.

సూరి 'టితివర్ణంబులు పరంబు లగునపు డుత్వంబున కిత్వం బగు' ననియె చెప్పి కొన్నియెడల లేకుండుటను బేర్కొని నెత్తుటిని నని యుదాహరించె. ఇట నట్లే సూత్రమున నగు నన్నను గొన్నియెడల (నగుటతో పాటు) లేకుండుటయుఁ గల దని వివరించి వినుమయ్య చెప్పఁడయ్య(అది. 7.207) యనురీతి నుదాహరించిన బా గుండెడిది గదా యనిపించుచున్నది. కాకపూర్వస్థలమునుబట్టి మన మూహించుకొనవచ్చుఁ గవిప్రయోగానుసారముగా.

చెప్పఁడయ్య :

వివరణమున నొకవిశేష మిట్లు పేర్కొనిరి. "అయ్యాదు లేకవచనాంతము లయ్యు బహువచనాంతములమీఁద నై తము నిల్చును. చెప్పఁడయ్య (అది. 7.207) చూచివ త్తమమ్మ సుదుతులార (భాగ.) (ఉ. 374) ఇది వివరణము గావున స్పష్టతకుఁగా నిట్లు చెప్పినఁ దప్ప లే దనవచ్చును. చెప్పఁడయ్య యనుచో వీరిక్రి. 40. సూ. చే అయ్య అనుప్రయుక్త మైనది. అనుప్రయుక్తము లర్థవంతములు గా వనియు 'నేది లోపించినను నర్థభంగము కల్గదో యది యనుప్రయుక్త మనఁబడు ననియు' (ఉ. 211) వీరియభిప్రాయము. ఇది యెల్లయెడలఁ గుదుర దను ట ట్లుంచిన నిట ననుప్రయుక్త మగు నయ్యాదులు (సంప్రార్థనమున) క్రియపై స్వార్థమునందే చేరును. కానియివి స్వీయార్థముతో నుండవు. అదాదు లెట్లో యిట నీఅయ్యాదులు నట్ల చేరునవి. వ త్తమమ్మ యనుచోఁ గూడ ననుప్రయుక్తమే. కావున వీనివచనముఁ గూర్చిన విచార మనవసరము. [చూ. త్రి. శే.]

కాని మహదర్థముననె అయ్య యనునదియు మహాత్యర్థముననె అమ్మ యనునదియుఁ జేరుట గమనార్హము. ఇట నార్యాద్యర్థము లేకున్నను చూచి వ త్తమయ్య సుదుతులార, పోవమ్మ కుమార యని యుండదు గదా.

రా-ర :

వచ్చుచాడుప్రార్థనాద్యర్థకసంక్షేపము లగు రా- ర- రారా- రార-
[రమ్ము] అనుశబ్దములు యథాప్రయోగముగ నామములపైని గ్రియలపైని
నిల్చి యర్థవిశేషద్యోతకము లగును' [ఉ.44.సూ.బాల.లోలేదు][వ్యా.సం.
స.1422] వి వి. ననుసరించి వీ రిది విశేషముగాఁ జెప్పి రని గ్రహింప
వలెను.

కాని రార- మొదలగునవి నిల్చినట్లు చూపినస్థలములలో ఏమిర కర్ణ
కాదురోరి, బళిరా, ఏరా తమ్ముడ,కానీరా, ఔరా అనుచోట్ల నున్న రా-ర-
అనునవి వచ్చుచాడువునుండి యేర్పడినరూపము లనుట యసమంజసము.
ర-దే. అపదము నీచమిత్రోద్దేశములయందు ఉద్దేశ్యవాచకమునకు ఏకత్వంబు
న అంతాగమం బగును. కాదురోరి- ఏలర- అవ్య. అనురీతిగా శ.ర.అపద
ముగ నవ్యయముగను జెప్పినది. ఇది యవ్యయ మనఁదగు. సంస్కృత
మందలి రే(అవ్య.నీచాదేస్సంబోధనే శబ్దస్తో.)శబ్దమువంటిదిగాఁ దెలుఁగున
'ర'అనున దవ్యయముగా నెన్నఁదగును. 'ర' యనునదే కాకువుతో 'రా'
యని యగు ననఁదగును. 'ఏమిర'-ఇత్యాదులలో రవర్ణము నీచత్వాదులను
బోధించునే కాని వచ్చుచాత్వర్థమును (రమ్ము ఇత్యాదిగా) దెల్పదు.

అర్థవిశేషద్యోతకము లగు ననుటలో వీరును "రమ్ము" అనునర్థ
ముండు నని తలఁపలే దనవచ్చు. అట్టియెడల నివి వచ్చుచాడునిష్పన్న
ములుగాఁ జెప్పవలసినయవసరము శబ్దశాస్త్రమున లేదు.

ఇక వీరు సూత్రమునఁ జెప్పిన రారా- రార అనువానిలో మొదటి
'రా'రమ్ముశబ్దమె.దీనికి"ర" అనునవ్యయము పరముగ నుండఁగా రమ్ము +
ర- అనుచో హల్పరకత్వమున మధ్యమమువర్ణకము లోపించి రార అని
యగును. దీనినుండి దీర్ఘముతో "రారా" అని యేర్పడు.ఇటఁ బూర్వశబ్దము
నెడ "రమ్ము" అనునర్థమును సరిపడుట గమనింపఁదగును.

"ఒక్కటిప్రత్యేకముగాఁ బ్రయుక్త మగునపుడు హ్రస్వాకార ముం
డదు. ర-రమ్ము- అని వాడరాదు." [వ్యా.సం.స.1421] దీనినిబట్టియు వీ

రిట "ర"యనుదానిని రమ్ము సంక్షేపరూపముగాఁ జెప్పుట సరి గా దని నిశ్చయింపవచ్చును. కాని యట్టిది గూడ వీ రిటఁ జూపిరి.

ఈ రా-ర- అనునవి పరమగునపుడు పూర్వస్థితమధ్యమపురుషము యొక్క ఉకారము అకార మగు నందురు. చేయరా (చేయుమురా) పాలింపరా (పాలింపుముర -ఏలర యీచలం బుడిగి యేలర (ఏలర-ఏలుముర అని యుదాహరింతురు. ఇట్టిచోటుల నెల్లఁ బూర్వపదము తుమున్నాద్యర్థక మనుట లెస్స. ఏలన్ +ర-రమ్ము సత్యము నుమ్మర -[శాం.1.39](ఉ.35) అని యొక్కవిశేషము దెల్పిరి.

'చుమ్మర' అని చూపుటలో వీరియద్వైత్య మేమి?చుమ్మ అనునది మధ్యమపురుషరూపము. చివర్జము పరి మయినపుడు ముందటియ్యత్వమున కత్వ మగు నన్న నిటఁ 'జుమ్మర' అని కావలె. అట్లవుట లేదు గావున సత్య మవు నని చెప్పుట సరి గా దని యద్వైత్యమా?

అత్వము కల్గి నని చెప్పుడు రసఁగా నెవ్వరు? 'మధ్యమస్థేక్రియార్థే తు నిత్యమత్వమిహోష్యతే' అని 'యధర్వణుఁడు' చెప్పెను. అధర్వణునిపై గౌరవముచేఁ గాఁబోలు నిట నాపే రుచ్చరింపక వీరు కొందఱు అనిరి. ప్రార్థనార్థమున మధ్యమమువర్ణకము లోపించినపుడే క్రియాత్వము రాశబ్దపరిక మగుచుండఁ బూర్వస్థితస్వరిమునకు అకారదేశ మగును. పాలింపరా. పాలింపుము. మువర్ణకలోపము లేనపుడు రశబ్దపరికత్వమున ముప్రత్యయోకార మకారము కానేరదు. సత్యము నుమ్మర (వ్యా.సం.స. 1421) అని యట వీ రాధర్వణమును లక్ష్యేనుగుణముగాఁ జిక్కగా నమన్వయించిరి.మఱల నిట నాచుమ్మర'అనునదే ప్రత్యుదాహరణము సేసి తద్విధానము సరి గా దనుచుండిరి. స్పష్టముగాఁ జెప్పకున్నను నిట వీ రాధర్వణమును దిరస్కరించుట గమనార్హము. అది దోషము గాదు.

కాని యిదే కారణముచే సూరిలక్షణమును దిరస్కరించినచోట్లను బట్టి మాత్ర మిది తగ దనక తప్పదు. 'చుమ్మర' అనుచోనే యేమి? ఏలముర, పాలింపుముర ఇత్యాదులలోను నత్వ మగు ననగలమా?

ఇంతకుముందు వీ రిదే స్థలమున 'పాలింపరా- పాలింపుము' అని యర్థము చెప్పిరి. ఇట పాలింపన్ రమ్ము అని యన్వయించుచుండిరి. అన్వయము మారుటలోనివిశేష మట్లుంచి యీయర్థము సముచితముగా నున్నదా? ఏలర అనుడానికి ఏలుటకై ర మ్మనురీతి నర్థము దోషదు. 'ఏలరా' అనియున్నను నీయర్థము స్ఫురింపకున్నది.

రార గోపాల రాన్ రమ్ము- వచ్చుటకుఁ గా రమ్ము అని వాక్యార్థ మొప్పునా. అందుకే రార, రారా యన్నవి ప్రత్యేకముగఁ జూపిరా? పోరా.

పోన్ రమ్ము పోవుటకై ర మ్మని యర్థ ముండునా? తేరా. మొ॥ తేరా అని యుండు టెట్లు? లేవరా తుమున్నాద్యర్థక మనుచో లేవరా అనియె కావలె. అర్థము సరే సరి.

ఇట వి.వి.లక్షణమును దృష్టియం దిడుకొని 'ర' యనునవ్యయము మైత్ర్యాద్యర్థములందుఁ జేరు ననియు, నది చేరినపుడు మధ్యమమువర్ణకము లోపించి ముందటియత్వమున కత్వ మగు ననియుఁ జెప్పఁదగు. దీనివలన చేయమురా, చుమ్మరా ఇత్యాదులం దత్వము లేమి సిద్ధించు. చేయరా ఇత్యాదులందుఁ గలిమియు న్నర్థానుగుణముగ సిద్ధించు. ఉత్వమున కనుటవలన రార పోరా ఇత్యాదులం దత్వము లేమియు సిద్ధించును.

కావున వీరియీయర్థసమన్వయము సరి గామి సంగీకరింపరా కున్నది. కాఁగా దీనిబట్టియు 'ర' యనుడానికి రమ్ము అనునర్థము నిరూపింపఁబడదు. కాన వరులవా రీసమన్వయముతో సం.లోనితమయభిప్రాయము(ర-రమ్ము- అని కాదు) ను మార్చుకొని రన్నను నది సమంజసము గాదు.

కాని :

మఱికొన్ని శబ్దములజంటలును ప్రార్థనాద్యర్థవిశేషబోధకంబు లగు
(ఉ.45సూ బాల.లో లేదు.)

వరులవారియాసూత్రముసర్థమువివరణమునుబట్టి తెలియవలయును.
'కానిమ్ము-కాన్ + ఇమ్ము- కానీ- కాని. ఏను నీయింతి గాని యెఱుంగ
రన్యులు' ('ఆది.4.107)--ఉండనీ ('ఉండనిమ్ము కాశీ.2) (ఉ.375)
కాన్ + ఇమ్ము కానీ- కాని యని యైన దనుటవలన 'కాని యెఱుంగ'
రనుచో నన్నయయే యచ్చరకత్వమున మధ్యమమువర్ణకమునకు లోపము
చేసినందుకు వీ రుదాహరించుకొనవచ్చును. కాని యని లిచ్చట 'కాని'లో
అగు ఇచ్చుధాతువులయర్థము భాసించుటయే లేదు. ఉండనీ- ఉండనిమ్ము
అని వీ రర్థము చూపిరి. అట్లే 'కాని' యనుచోఁ జూపఁగలరా? ఈరెంటి
నొక్కతీరునవిగాఁ జెప్పుటొప్పుదు గదా. 'కాని' వికల్పాద్యర్థవిశేషములను
దెల్పునవ్యయముగాఁ బేర్కొన్న శ.ర.అభిప్రాయ ముచితము. అవ్యయ
మన్నకోశకారులు కాన్ + ఇమ్ము అనుశబ్దములకలయికచే నేర్పడిన
రూపముగాఁ దలఁపలే దనుట సప్టము. ఇది ప్రతిపదోక్తావ్యయము.

'ప్రార్థనాద్యర్థబోధకము లగు' నని లక్షణమునఁ జెప్పి మొదట
వరులవారు దీని నుదాహరించిరి. కాని 'కాని' ప్రార్థనార్థకము కాదు. ఇంక
'నాది'శబ్దముచేఁ జెప్పఁదగినయర్థవిశేషమును గుర్తింపవలె. కాని ప్రార్థ
నాద్యర్థక మని ప్రార్థనము నాదియందుఁ బేర్కొన్నందులకు మొదటఁ బ్రార్థ
నార్థక మొందు సూపిన సక్రమముగా నుండెడి దనుటలో దబ్బు లేదు
గదా.

అట్టి :

'వచ్చితివఁటె, వచ్చితిరఁటె (అట+ఎ) వచ్చితివటయ్య. మొ॥
[ఉ.375] 'అర్యాద్యర్థక మొక్కచో నటుశబ్దపూర్వకంబు నగు' నని ప్రౌఢ
[క్రియా.5] ఈయంశమునుబ్రస్తావించినది.[వచ్చితిరటి]వచ్చితి వటయ్య.
మొ॥ వచ్చితివఁటె, వచ్చితిరఁటె యనుచో ఖండానుస్వారమును జూపి

ప్రాథ.కంటఁ గొంతభేదమును వీరు చూపిరి. వచ్చితిరంటె యన్నది ఖండ
బిందు వుండియు లేకయుఁ జూపిరి. ఇట్టిభేదమును గవిప్రయోగప్రామాణ్య
ముతో నిరూపించిన బా గుండెడిది. [చూ.పంథి.22] కాఁగా నిట ఖండ
ముండవలయు ననుట నిశ్చయింపరాదు. అట+ఎ అటె యనువిభాగ
ముచితమే.

‘వచ్చితిరంటె’ యనురీతియాశబ్దములు ప్రార్థనార్థకములు గావు. అది
శబ్దముచే గ్రహింపఁబడునర్థము చెప్పవలె. ‘వచ్చితిరె’ యనుదాని యర్థమే
‘వచ్చితిరంటె’ యనునదియు నిచ్చును. కావున నిట నర్థవిశేషమునం ‘దటు’
[లేదా అట] శబ్దమునకుఁ బ్రాముఖ్యము లేమి అటుశబ్దపూర్వక మగు
నన్నప్రాథ.విధాన ముచితము. ‘లోకోయటంచు’ అనురీతిగా అటుశబ్ద
మితరస్థలములందును నిట్ల కానవచ్చుచున్నది గదా.

కద :

మ తొకటి- కాదా [కాదు + అ] -కదా- కద- కా [కళ] కద+
వినఁగదయ్య [వినము-అర.6.64] -నేడుగదా- నేడుగా” [ఉ.375]
(వ్యా.పం.స.1434)

‘వినఁగదయ్య’ యనుచోఁ గదయ్య ప్రార్థనార్థకము. కాని యిది శబ్ద
ములజంట యగునా? కాదు + అ -కద యవు ననిరి. కానఁ గద యనుదాని
లోనె రెండు శబ్దము లున్నవి. కదయ్య యనుచో [కాదు + అ + అయ్య]
శబ్దములు మూఁ డై నవి.

‘ప్రసాదింపఁగదె [గద + ఏ]- ప్రసాదింపుము’ [ఉ.375] ‘గద
+ ఏ’ యనుచో మొదట గకార ముండుట యచ్చుపొరపాటు గావచ్చును.
కద + ఎ-కదె అని వీరు నింతకుముందు జూపిరి. ప్రసాదింపఁగదె యనుచో
ద్రుతముపై గకార మైనది.] ఇటఁ గూడ శబ్దములు మూఁ డయ్యె. కద +
ఏ, కద-అయ్య యనురీతి నివి శబ్దములజంటగాఁ జెప్పఁదలచిన కద

యనుదానిని కాదు... ఆ అనురీతి నేర్పడినట్లు చెప్పరాదు. కాని వీరు కాదా-
కదా -కా యన్నవి గూడ శబ్దములజంటగాఁ జెప్పిరి గదా. కదయ్య కదవె
యన్నవి శబ్దత్రికము గలవి. ప్రార్థనార్థమున శబ్దత్రికమే కాననగు. వినఁ
గదయ్య [వినుము] అనుసర్థమున వినఁగాదా, వినఁగదా, వినఁగా అనురీతిని
బ్రయుక్తములు గా వనుట నప్పష్టము. నేఁడు గదా, నేఁడుగా యనుచోట్లఁ
ప్రార్థనార్థక మగునా?

‘కాదా’ యన్నది కాదు + ఆ యని యేర్పడె ననుట నప్పష్టమే. ఇ
శ్లేర్పడిన కాదా యన్నది ప్రశ్నార్థకమై తద్వ్యతిరేకార్థమును (అవును)
వ్యక్తము చేయును- కదా. కద, కా- యనువానియం దర్థక్రమ మిట్లు లే
కుండుట గమనార్హము. కావున నివి చారిత్రకముగా నె శ్లేర్పడినను, శబ్ద
శాస్త్రము ననుసరించి కాదు శబ్దమునుండి యేర్పడినవిగాఁ జెప్పకుండుటయే
యుచిత మనిపించు. ప్రసిద్ధ్యాదులను బోధించు నివి(కద,కా)ప్రత్యేక మగు
నవ్యయము లనుట యొప్పును.

కదవె-కదరె :

“కదా. కద మున్నగువానిపై వె-రె అనునవి నిల్చుటయుఁ గలదు.
చెప్పఁగదవె, జయింపఁగదవయ్య (ఉ.375) ఇందు రెండువిశేషము లున్న
వి. కదతోపాటు కదా యనుదానిపైఁ గూడ వె,రె నిల్చు ననిరి. కాని కదావె.
కదారె యన్న వుదాహరింపలేదు. అట్టివి భాషలో లే వనవచ్చును. ‘మున్నగు
వానిపై’ ననిరి. కాని యవి యేవియో చెప్పలేదు. ఉదాహరింపను లేదు.
‘కద’పై నయినందుకు మాత్రమే యుదాహరించిరి. (అటవె-అంటరె?)

వె, రె అనునవి నిల్చు నన్నవీరు ‘కదవయ్య యనునది గూడఁ
జూపుట విశేషము. ముమ్మరం బయ్యెఁ గదవమ్మ, కూర్పఁగదరయ్య ఎం
తడలెనొ కదరమ్మ(వ్యా.సం.స.1425) అన్నవియు సం.లోఁ బ్రదర్శించిరి.

ఇట వయ్య, రయ్య, వమ్మ, రమ్మ యన్నవి నిల్చు నని చెప్పుదురా? లేక కదవె+అయ్య కదవయ్య, కదరె+అమ్మ కదరమ్మ అని యగు నందురా? శ.ర. కదరె- కద+రె అని విభాగింపఁగా నది సరి గా దని వీరు కద+ర+ఎ- అని భేదము చూపుట యుక్త' (వ్యా.సం.స.1425) మనిరి. కాని యయుక్త మన్న శ.ర.విభాగమునె యిట వీరును జేర్కొనిరి. కద+ర+ఎ అను వీ రూపించినవిభాగము నైతము యుక్త మని నిర్ణయింపరాకున్నది. పాడి యయ్య, మున్నగురీతిగా నిట నుండి లేకున్న కదరయ్య యని యొకపక్షమున నగు నేమో యనుసందేహమున కవకాశము గల్గు. ఇట్లు పైని జూపినచో కదవె యయ్య మొ॥ (కద+ఎ-కదె) అయ్య నింతకంటె ఎదాదులకు ముందు వురులు లేదా వకారరేఫములు చేరుటయు, గల దని చెప్పుట యుక్తము గదా.

వె, రె యనునవి నిల్చు నని వీరు సామాన్యముగాఁ జెప్పిరి గాని వీని భేదము గమనింపవలె. కావ(గదరయ్య రామచంద్ర, రక్షింప(గదవయ్య దేవతలారః అనుట లేదు. కాఁగా 'వె'యన్నది యేకత్వమునను, రె యన్నది బహుత్వమునను గల దనవలె. (సూరి వుజీ విధాన మచ్చోటనె కాక ణాషాలక్షణ మైయితరత్ర గూడఁ దగుచు సూరి యాయంశమును గుర్తించుట ప్రశంసార్హ మగుచున్నది.)

ఈయంశములు కొన్ని ప్రస్తావించిన ప్రౌఢ.క్రి.9,28,29సూత్రములను ఉ.లో, గూడ వరులవారు సూచించిన బాగుండెడిది.

పో-లే :

'పొమ్ము-పో నిశ్చయార్థకములు' (ఉ.375) పొమ్ము నిశ్చయార్థంబు నందగు నని ప్రౌఢ (వాక్య.22) చెప్పె. వీరు పో అనుదానిం గూడఁ జెప్పుట విశేషము. వచ్చె, పో యిక్కరణిన్ (సూ.ని.) అని స్వరపరకత్వమున ములోపము గలదు. దానిని వీ రంగీకరించిరి. కాన వీరు 'పొమ్ము' ఒక్కటి

చెప్పినఁ జాలు. పొమ్ము మధ్యమపురుషక్రియ కా దని వీరును జెప్పరు [వ్యా.సం.స.1428)గదా.

అయెలె- ఆయలె (అయ్యెను గదా.) (ఉ.372)'లే' యనుదానికి ప్రాస్వము నగుట విశేషము. ఇది కదార్థక మగు నని వివరణమునుబట్టి యూహింపవలె. టాలె మున్నగుచోట్ల నిది నిశ్చయమును నైతము దెల్పు.

కాని యివి శబ్దములజంటలు గాకుండుట గమనింపవలె.కొన్నిశబ్దము జంటలు ప్రార్థనాద్యర్థకము లగు నని కదా వీరు లక్షణము చేసిరి. ఇట, పో, మొదలగునవి జంటలు గావు. చేయఁటో మొత్తము నుద్దేశింప రాదు గదా.

ప్రార్థనార్థము నుద్దేశించుటవలనఁ గాఁటోలును వీ రేవాని నిటఁ బ్రస్తావించిరి. కాని, పో, ప్రభృతుల కిటఁ బ్రసక్తి గానరాదు.

టవర్ణకలోపము :

టవర్ణకంటు ఛావంటునం దగు (35) సనుదాని నట్ల (ఉ.46) గ్రహించిరి. విశేషము-

'చేయుకంటెన్- మున్నగునవి చేయుటకంటెన్ మున్నగువాని రూపాంతరము లని యాధునికవ్యాకర్తలు సూత్రించినను (ప్రౌఢ.క్రి.14) నది ప్రాచీనసమ్మతము గాదు. అది చేయుదానికంటెన్ మున్నగువానిరూపాంతరములు' (ఉ.376) అధర్వణుడు 'విభక్తిమాత్రం సర్వత్ర మహితం స్యాట్టవర్ణకా' త్తని చెప్పట యిందుకు మూలము. (వ్యా.సం.స.1433). కావున టవర్ణకము లోపించినను ప్రౌఢ.ప్రక్రియ నిరీ గా దనవలె. అధర్వణోక్తికి భిన్నముగా వీరు చెప్పవచ్చును. ప్రాచీనసమ్మతి యెల్లయెడల నుండవలె నంట విచార్యము.

'పాలించుకొఱకు' ఇత్యాదులలోఁ బాలించుదానికొఱకు అనుదాని కంటె పాలించుటకొఱకు నని యర్థము చేయుట సూటిగ నుండు ననక

తప్పదు. అందుకే ప్రౌఢ. 'కన్నకంటె'నిత్యాదిస్థలముల సమహత్తచ్ఛబ్దలోపమును జెప్పియు (క్రి 21) నిట కొఱకుకంటెపొంటెలపరకత్వమున 'ట'లోపమును జెప్పియుండు. ఆయ్య నది లక్ష్యసంగ్రహకముగాఁ దోచదు.

సుతులం గనియెడుకొఱకు (వ్యా.సం.స.1434) అనుచో 'ట'లోపమైన దనుట కవకాశ మేది? ఇట్టి వింకను గానవచ్చును.

విశ్వామిత్రుని వాఁడయ్యెడుకొఱకును (హరి.పూ.2.42) ఊర్వశి గనంగ సరిగెడుకొఱకై (భాగ.9.420) నింద దప్పెడుకొఱకై (భాగ.10. ఉ.70) వ్యవహారలక్షణం బెఱిగెడుకొఱకు (భోజ.1.59) ఘోరదురితంబు నీగెడుకొఱకు (భోజ.7.31) దాన నొకంగము దాచుచేతనో (అము.2.33) ఇది చాగెడుకొఱకై (సిం.11.145) పన్నిద మాడిన కోము (వై.జ.3.96) పోయెడికొఱకు (రం.రా.299పుట) మొ॥

ఇట్టి వెల్ల సంగ్రహింపఁబడునట్లుగా నిట 'ట'లోపమును గాక యమహత్తచ్ఛబ్దలోపము చెప్పనగు ననువరులవారియభిప్రాయ ముచితము గనె తోచు. కాని యదియు గౌరవమే యనిపించు. (ఇటఁ దచ్ఛబ్దలోప మనుటచే) ఇవి యెల్ల ధా.వి.లుగా గుర్తింపఁదగును. ధా.వి.లకు విభక్తి వివక్షించింపుడు తచ్ఛబ్ద మనుప్రయుక్తముగాఁ జెప్పఁబడినది. అట్టియనుప్రయోగము [అమహదర్థమునఁ] గొన్నియెడల లే దనియు నట ధా.వి.లపై సరాసరిగా కొఱకుబ్రథృతివిభక్తులు కొన్ని చేరుట గల దనియుఁ జెప్పిన నివ్యానిప్రక్రియ లాఘవముతో సిద్ధించును. కావున నిటఁ బ్రౌఢ. క్రియా.14,చే గొన్నియెడల టవర్ణకమును. 21చే గొన్నియెడల సమహత్తచ్ఛబ్దమును లోపించు ననుటకంటె వరులవా రెల్లయెడలఁ దచ్ఛబ్దము లోపించుననుటకంటె నిట ధా.వి.లకుఁ దచ్ఛబ్ద మనుప్రయుక్తము గారే దనుటయే యుచిత మని గుర్తింపఁదగును.

భావార్థము-ఊవర్ణము :

చేయుట మున్నగువానిరూపాంతరములుగ చేయుడు మున్నగునవి కాన్ని కవిప్రయోగములం దగులుచున్నవి. -చేయుడు- ఆది.7.16. ఓర్పుడు- కు.1.177 --(ఉ 376) నేఁ డీడుప్రత్యయము భావార్థమునఁ గానరాదు. 'చెప్పుడును' ఇత్యాదిగా ద్రుతాంత మగుడువర్ణ మానంతర్యార్థ కము. కావునఁ బ్రాచీనప్రయోగములం దరుదుగఁ గాననపునీయంశమును విశేషముగా గుర్తింపవచ్చును. వరులవా రై నను బ్రత్యేకముగా భావార్థములు [సూరివలె టవర్ణకమునే కాని] డువర్ణమును విధింపలేదు గదా. వివరణ మునఁ జూపుట యుక్తమే.

కాని ప్రాచీనప్రయోగముల నై నను దత్సమధాతువులపై డువర్ణ మిట్లుగాన రాదు. ఆకర్షించుడు [ఆకర్షించుట] ఇత్యాదులు గానరావు. అయ్యు ఎక్కుడు క్రుమ్ముడు (బాల.కృత్.20) అనుచో టీడువర్ణముతో దీనికి సామ్యము మృగ్యము. [చెప్పుడుమాటలు?] ఇది టవర్ణకమువంటి దన్నను చేయు టలు ఇత్యాదిగా చేయుడులు, చేయుడుకొఱకు అనురీతిగా నీడువర్ణముపై నితరవిభక్తులు గానరాకుంటయు గమనార్హము. ఇట్టివి యెల్ల తెఱఁగుల విశిష్టములుగాఁదోచు. చూ. భావార్థకము- ఆనంతర్యార్థము.

భావార్థము-కజీ :

'కజీవర్ణకంబు పురార్థయోగంబున విభాషను భావంబునం దగు (36) ననుసూరిలక్షణమును వీరు దమగ్రంథమునఁ దొలఁగించిరి.

'సూరి కజీవర్ణకంబు --- మునుపు ముందు మున్ను తొల్లి అనురీతి పురార్థకంబులు అని సూత్రించి యుదాహరించెను. ఇది సరి కాదు --వ్యతిరేకక్తార్థకము- -(ఉ.377) అనురీతివి పురార్థకంబు' లనుమాటలు సూరిగ్రంథమున లేవు. -వివరణప్రాయముగా వీరు గలిపియుందురు.

ఇఁక నీకజీ వ్యతిరేకక్తార్థకమే యని యిట్లు వివరించిరి. 'క్రంకకయ

మున్న- అనుచో క్రుంకకుండుమున్న అని యుండుధాతురూపాధ్యాహారముచే సమానకర్తృకత సిద్ధించుచున్నది. కొన్నియెడల నిట్లుండుధాతురూపాధ్యాహారము లేకయే యుండుధాతుప్రయోగమే వెలయుచున్నది. క్రుంకకుండుమున్న[ద్రో.2.281][ఉ.381]దీనినిబట్టి యిచ్చటికజీవ్యతిరేకత్వార్థముగా నన్వయింపవలయు నన్న నుండుధాతురూపము సధ్యాహారము చేసికొనవలె నన్నమాట.

ఉండుధాతుజవిశేషణ [వ్యా.సం.స.1441] రూపము సధ్యాహారము చేసి సాధించున దేమి? సమానకర్తృకత యేమో యని వీరివివరణము వలనఁ దోచుచున్నది. సమానకర్తృకత లేదు గావున కజీ ప్రాప్తింపక పోవుటచే నిట్లు సూరి సూత్రించెనా? ఆ'కజీ' వ్యతిరేకత్వార్థమునందగునది గాఁగా నిట 'భావమునందుఁ' జెప్పఁబడినది. వ్యతిరేకత్వార్థక మైన కజీ భావార్థకము నగుటయు, గాని, లేదా ప్రస్తుతస్థలమున సూరి చెప్పినట్లు భావార్థము గాక వ్యతిరేకత్వార్థమే యున్న దని గాని చెప్పుచో నపుడే యీసూరి విధాన మనవసరము గాఁగలదు. కాని పీ రట్లాలోచించినట్లు దోషకున్నది.

వీరే "వండకమునుపు అనుదానిలోనివండకశబ్దమునకు వండుటకు అనియే యర్థము. పేటికావ్యాఖ్యత 'వంటచేయుటకు ముందు వంట చేయ కుండుటయే యుండెడిఁ గాన వ్యతిరేకరూప్రయోగము తోచుట సహజము అని కేవలము పొరపాటుగా వ్రాసెను. వండకమునుపు అనుదానిలోనివండక శబ్దము భావార్థకమే కాని వ్యతిరేకార్థకము గాదు. ఈసూత్రమునందలికజీ భావార్థమున విధింపఁబడినదే --(వ్యా.సం.స.1441)అనిఇచ్చటికజీవ్యతిరేకార్థకము గా దనియు సూరి సూత్రమునఁ జెప్పినట్లు భావార్థకమే యనియు సముచితముగాఁ జెప్పిరి. పేటికను విమర్శించుటలో సూరిభావార్థమందనుట సమంజస మనియు, జక్కగా నిరూపించిరి. వ్యతిరేకత్వార్థమునందు కజీ వేరుగా విధింపఁబడినను నిచట భావార్థమే కలదు గావున భావార్థమందలికజీని వేఱుగా సూత్రించుట యసంగత మను బెట్లు?

వీరి వివరణమునకె విరుద్ధముగా నిది వ్యతిరేకార్థక మని (వ్యతిరేక క్త్వార్థకము) దీనిని వేఱ సూత్రింప నవసరము లే దనుట సక్రమమా?

కాగా నర్థము ననుసరించిన సూరివిధానము సముచితమే యని వీరివివరణమే స్పష్టము చేయుచున్నది. అయిన వీరే యేల యీసూరివిధాన మును దిరస్కరించిరి?

నన్నయాధర్వణులు భావార్థమున కజీని విధింపకపోవుట యొకకారణము గావచ్చును. “కజీని వ్యతిరేక క్త్వార్థకకజీగానే యంగీకరించి యయ్యది ఉండు అనునధ్యాహార్యధాతుజవిశేషణముతో నన్వయించునట్లు సమన్వయించుకొని సమర్థించుట యుక్త మనియు, దోచెడిని. ఇట్టియభిప్రాయము కలవాడగుటచేతనెకావలయు సధర్వణాచార్యుడు వేఱుగ దీని నుపదేశింపడయ్యె. అధర్వణాచార్యుడే గాక ప్రాచీను లెవ్వరు నిట్టిసూరిపద్ధతి నుపదేశింపలేదు. (వ్యా.సం.స.1440)

ఇట్టికజీని సాధించులక్షణము నేర్పఱుపగా నది వల దని తిరస్కరించి’ యెదియో మార్గమున ‘సమర్థించుట’ యేలకో యర్థము గాదు.

వ్యతిరేక క్త్వార్థమున విధింపఁబడినకజీ యెట్లు సాధింపఁగలమా యని యె కాని యిట నర్థము నది సాధింపఁగలదా యని వీరు ప్రముఖముగాఁ దలఁపలే దనిపించు.

‘ఉండు’ అధ్యాహార మనుట యొక్కటి సాధారణముగాసాధించులక్షణమును దిరస్కరించి ‘యధ్యాహారము’ దెచ్చిపెట్టుకొను కేల? పై గా నీ పద్ధతియధర్వణుడు నుపదేశించియుండు నని యూహించుట యింకను నసంగత మైయున్నది.

అధర్వణుడు అధ్యాహారస్య సంయోగస్త్యత్ర నైవ సుఖావహాః అని యధ్యాహార పద్ధతి నామోదింపలేదు. వీరివాఙ్మనపద్ధతి ననుసరించిన ప్రస్తుతవివరణము నన్నయాధర్వణసమ్మతము గాదు సరి గదా విరుద్ధ

మనియుఁ జెప్పవలసియున్నది. కాని వీ రీకారికావివరణమున సుఖావహము గా దనుటచే ననఁగా నిషేధింపఁబడకుండుటచేతఁ గావచిత్కముగా సుఖావహ మగునధ్యాహార ముండిన నుండు ననునర్థము తోచుచున్న [వ్యా.సం.స.1102] దనిరి. 'నైవ సుఖావహః' అని 'ఏవ' శబ్దముతోఁ జెప్పఁగాఁ గావచిత్కముగా సుఖావహమే యని యర్థము తోచుటవింతయే. ప్రౌఢ. చెప్పినయధ్యాహారస్థలము లెల్ల సుఖావహములే యనిరి. అవుఁ గాక. అది యధర్వణసమ్మత మని చెప్పఁబూనుట యుచితమా? కాఁగా నిట నుండుధాతురూప మధ్యాహార్యమే యని యధర్వణుఁడు తలఁచె నను నూహ విశ్వసనీయముగా లే దనక తప్పదు.

అవసర మైనఁ బూర్వులు సమ్మతించలే దనియే సుపేక్షింపఁ బని లేదు. కాని యిట నధ్యాహార మవసరమా? అన్వయమున ననుపపత్తి యేర్పడిన నధ్యాహారము చేసికొనవలె. క్రుంకకముండు. వఁడక మునుపు ఇత్యాదులలో నన్వయమున కనుపపత్తి యేర్పడినదా?

క్రుంకకుండుమున్ను, పూవకుండఁగా మున్ను అనుచో 'నుండు' ప్రయుక్త మైనది. కాని యిది ప్రత్యేకముగా నన్వయించుచున్నదా యని నందేహము.

పూవక ఉండఁగాన్ - మున్ను - వికసింపక యట్లే యుండఁగా దానికి మును పని యర్థము. దీనికి వికసించుటకు మును పని యర్థమా లేక వికసింపకుండుటకు మును పని యర్థమా? ఇట 'నుండఁగా' నన్నది స్వతంత్రముగా నర్థవంత మై వాక్యమం దన్వయించు నన్నపుడే యన్వయము క్లిష్ట మగుచు నుద్దిష్టార్థము సరిగా సిద్ధించుట లే దనిపించుచున్నది.

క్రుంక కుండుమున్ను - ఉండు అనునది ధా.వి.గా [సం.లో] వీరును జెప్పిరి. అపు డీరూప మెట్లు దీనివలనఁ గదా సమానకర్తృకత సిద్ధించు నందురు వీరు. అట్టియెడలఁ గ్రుంకుటకు, నుండుటకు నొక్కటియ కర్త. తోయజమిత్రుఁడు. కావున 'ఉండు' అనుధా.వి. కాఁగా విభక్తి

కావలె. తోయజమిత్రుడు క్రుంకక యుండువాడు. [క్రుంకక] ఉండువానికి మున్ను-ఉండుమున్ను అని సమాసమునమహత్తచ్ఛబ్దము లోపించిన దన్నమాట. [వీరిప్రక్రియలో నిది కష్టమే] అపుడు దీనియర్థ మేమి? క్రుంకక యుండు వాఁ డై నతోయజమిత్రునికి మున్ను అనియా? ఇది యుచితమా? క్రుంకక యుండుటకు మున్ను అని భావార్థము సరిపడును. ఇట 'నుండు' అనుప్రయుక్తముగాఁ జెప్పు టుచితముగాఁ దోచు. అపుడే క్రుంకకుండు మున్ను -క్రుంకుటకు మున్ను, పూవకుండఁగా మును- పూచుటకు మును నని యర్థము సులువుగాఁ గుదురు.

ఉండుధాతురూపములు ప్రయోగింపఁబడునపుడే యన్వయించుట లేకుండఁగా, లేనిచోట్ల నధ్యాహారము చేయవలయు నను టుచితమా? ఉండి, ఉంచి అధ్యాహారము చేసినవచ్చులవారిప్రక్రియామార్గములోనియిబ్బందులు కొన్ని యిటను గమనింపవచ్చును. (చూ.కార.) వారు గానక ముందర (విరా.4.64) మున్నుగా పీరు చూపినవానియన్నింట నుండుధాతురూప మును దెచ్చిపెట్టుకొన్న నన్వయము క్లిష్టమే. కానకఉండుటకు ముందర వివక్షతోఁ దచ్చబ్ద మనుప్రయుక్త మై మహదర్థమున 'ఉండువాడు' అని అని యుండురూపము నన్వయించుచోఁ 'గనినప్పు' డని యర్థ మగు నేమో యనిపించు. కాక పిదప నెప్పుడు గాన లే దనియు నర్థము గానవచ్చును. ఏ మైన నిట నన్వయము సహజముగా లేమి స్పష్టము.

'వండక' యన్నది భావార్థకమై యయ్యుఁ జురార్థకముతో నన్వయించునపుడు వ్యతిరేకార్థము స్ఫూర్తి గల్గినఁ గల్గ నగు నని పీఠ పేర్కొనిరి. (వ్యా.సం.స.1411) అన్వయమునకై యుండుశబ్దమును దెచ్చికొన్న నట్టివ్యతిరేకార్థస్ఫూర్తి యుండ దేమో. ఉన్న నర్థమువిపరీత మగును గదా.

వచ్చియుండక మున్ను- వచ్చియుండక యుండుమున్ను- అను

రీతిగా నీయస్వయ మెంతసహజముగా నుండనో చెప్పఁ బని యేమి?

కాఁగా వర్ణులవారిసమస్వయమును సముచితముగా లేమింజేసియు బా.సా.పే.ను విమర్శించుచు నిది ధావార్థకమే కాని వ్యతిరేకార్థకము గా దని వీరే పేర్కొన్నదని ననుసరించియు నిట ధావార్థమున సూరి కఙిని విధించుట సముచితమే యని స్పష్టము.

మహాకవుల(వ్యా.సం.స.1441(ప్రయోగముల కనుగుణమైయున్న యీసూరిలక్షణమును వీరు దొలఁగించుట సరి కాదు.

మిజీ :

‘వ్యతిరేకధావంబున మిజీ యగు’(37) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి.
(ఉ.45)

‘మిజీ’ జీత్తు గాన బా.క్రియా.20సూత్రముచొప్పున ధాతూకారిమున కాదేశముగా అకారిము వచ్చును’ (వ్యా.సం.స.1448) అని స్పష్టము చేసినవర్ణులవా రిట ‘వండు+అ+మి-వండమి ఇట్లే పండు+అ+మి-వండమి- అనురీతిగా ధాతూకారిమునకుఁ బరముగా నత్తును జూపుట పొరపాటు. వీ రిట్లే ‘ధాతువుతుదిఉకారమునకు అకారదేశ మగును. వండు+అ+క- వండుక (1455), వండు+అనివాడు (1487) కొట్టు+అనుపడు (1497) అనురీతిగా స్థలాంతరములందును (బ్రెక్కిటఁ) జూపుట సమంజసముగా లేదు.

క్వార్థకము :

సమానాశ్రయంబులం బూర్వకాలంబునం దివర్ణకం బగు’ (35) ననుసూరిలక్షణమున (సంస్కృతానుసారముగా) సమానకర్తృకంబులం బూర్వకాలంబునందు ‘ఇ’ వర్ణకం బగు (ఉ.49) నని సవరించిరి. సమాన కర్తృకము లనక సమానాశ్రయము లనుట ప్రయోజనము నుద్దేశించియే యని సూరి వివరించెను.

దీనింగూర్చి వర్ణులవారు - చైత్రునిచేతఁ గొట్టఁబడి మడిసె-
మున్నగుచోటులందు సమానకర్తృకత్వము కుదురపడ దనుచు సూరి
'సమానాశ్రయంబులన్' అని సూత్రించెను. కాని యీసూరిసూత్రము
నుజ్యంతాదిస్థలములం దతివ్యాప్త మగుచున్నది. చైత్రునిచేతఁ గొట్టఁబడఁగా
మైత్రుండు మడిసె. చైత్రునిచేతఁ గొట్టఁబడియున్నమైత్రుండు మడిసె.
అని యిట్లు ఉండుధాతురూపాధ్యాహారముచే నేకకర్తృకత్వము గల్గుచునే
యున్నది' (ఉ. 380) యని సూరిలక్షణమున నతివ్యాప్తిని జూపిరి. దానిని
వారించుటకే వీరు 'సమానకర్తృకము లనిరా? అయిన నతివ్యాప్తి వారింపఁ
బడినదా? ఇప్రత్యయ మయినపుడే యుండుధాతురూపము నధ్యాహారము
చేయవలెనా? సూత్రిమున సమానకర్తృకము లనుటచే నట్లు సమానకర్తృ
కత్వము సిద్ధించుటకే యధ్యాహారింపవలె. అట్లు సూత్రింప నేల? అందుకై
యధ్యాహారము చేయ నేల? సూరి 'సమానాశ్రయము' లనుట యుక్త
మని వీరి యీవివరిణముచేతనె తెలియవచ్చును.

అసలు సూరిలక్షణ మతివ్యాప్త మనుటకు కొట్టంబడి మడిసె.
కొట్టఁబడఁగామడిసె' సమానస్థలములా? 'కొట్టంబడిమడిసె' ననుచో ముందు
కొట్టఁబడుటయుఁ బిదప మడియుటయు నర్థము. కొట్టుట, మడియుట
యనురెండుక్రియలతోఁ బూర్వకాలిక మైన 'కొట్టఁబడు' అనుదానికి ఇప్రత్య
యమె రావలె. అట్ల వచ్చినది. 'కొట్టంబడఁగా మడిసె' ననుచో కొట్టుటఁ
పూర్వకాలికమె యయును, కొట్టఁబడుటచే మడిసె నని యర్థము. 'వసు
దేవుఁ డుండగ వృద్ధుని పూజించితే' అనుస్థలములందువలె భావలక్షణార్థము
విశేషము. కావున నాయర్థమున నుజియే యగును. నుజి యగుచోట్ల
'ఇ'ప్రత్యయ ముండవలసినే కలుగదు. కాన నిట నతివ్యాప్తిదోష మున్న
దనుట సరి కాదు. కొట్టఁబడిమడిసె, కొట్టఁబడఁగా మడిసె. ననుచోట్లు
సమానార్థకములు గాకుంటయె యీయంశమును స్పష్టము చేయఁజాలు
చున్నవి.

అదు లస్పష్టములు గాఁగా - చైత్రుండు వండన్ బోయెను. అనుచో

దుష్కర్మమున దీనికిఁ బ్రసక్తియే లేదు. (వ్యా.సం.స.1457) చైత్రుండు వండు నతిథి వచ్చెను అనుచో సమానాశ్రయత్వము లేదు. ఇవర్త్య మీను జిష్ఠలముల నతివ్యాప్తి మగుప్రశ్నయే లేదు. ఉండుధాతురూపాధ్యాహారమును సంస్కృతానుసారముగనె వరులవారు చెప్పిరి. (వ్యా.సం.స.1449) అట్టియధ్యాహారమునవసరము లేకయె సూరి యిప్రత్యయము సాధించుచుండఁగా నది తిరస్కరించి యధ్యాహారముబద్ధతి నాశ్రయింప నేల? సూరి ఉక్తార్థమందుఁ దెలుగునఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రథమ విధించినట్లము నిట స్మరింపఁదగును.

అయినను 'వ్యాకరణముతో విరోధ మేర్పడినపుడు దానిని దొల్ల గించుటకై సంస్కృతపండితు లట సధ్యాహారమార్గ మవలంబించిరి (వ్యా.సం.స.1448) గదా. ఇట వ్యాకరణమే యవిరుద్ధముగాఁ జెప్పుచుండ దానిని దిరస్కరించి విరోధమును దెచ్చిపెట్టుకొని దానిని వారించుటకై యధ్యాహారమార్గము నాశ్రయింప నేల? ఉండుధాతురూపము సధ్యాహారము చేయకయు నస్వయమునం దనుపపత్తి లేకుండఁగా నర్థము సిద్ధించుచున్నది గదా.

తెలుగున నేవి 'రాహుకంతము తెగి దేహము ధరణిఁ బడియె నిత్యాదులం దవలర మైన నిట్టియధ్యాహారము చేయుదురు గాక- (అదియుఁ బరిశీలింపవలె) సూరి యుదాహరించిన 'కొట్టంబడి మడిసె' ననుచో ట్టిదా? ఇటఁ గూడ సధ్యాహారము చేయుచోఁ దెలుగున గర్మార్థకవాక్యమున నిట్టిచో నెల్లెడల నియతముగా సధ్యాహారము చేయవలె. ఇది తెలుగు నందలిప్రత్యేకస్థితి కావుననె సూరి సమానాశ్రయము లనుటకుఁ బ్రయోజనముగా నీవాక్యము నుదాహరించియుండవచ్చును.

దీనిని గుర్తించి గు.ప్ర. 'సంస్కృతంబులో నీవాక్యంబు (కొట్టంబడి మడిసె) తెలుగునందువలె వచింప వలనుపడదు' అనుటను దిరస్కరించుచు వరులవారు "బాలవ్యాకర్త గాని తద్వ్యాఖ్యాతలు గాని--సంస్కృతమందును

నిట్టియెడల క్వాప్రత్యయముతోడిప్రయోగముసమ్మతమేయని గ్రహింపరై ' రని (వ్యా.సం.స.1452) విమర్శించిరి. ఇట్టిసంస్కృతవాక్యములు తాము చూపితిమనిరి గాని యది సరి కాదు. ఇట బాలవ్యాకర్తయుఁ దద్వ్యాఖ్యాతలు ను జూపినది కర్మార్థకవాక్యము. వీ రట్టి దొక్కటియుఁ జూపలేదు. (వ్యా. సం.స.1449) బహుళః ఉండు(స్థిత)శబ్దాధ్యాహారము సంస్కృతమునను గల దని యుదాహరించుటయే యిది యని తలచి రేమో. వీ రిటుఁ బ్రధానముగాఁ జూచినది ఉండురూపాధ్యాహారము, సమానకర్తృకతాసాధనము మాత్రమే. కావుననే సూరిప్రధృతులయుదాహరణములకును తా మిచ్చిన సంస్కృతప్రయోగములకును గలప్రధానమైనభేదమును పీరు పట్టించుకొనలే దనవచ్చును.

సంస్కృతమున నిట్టికర్మణీవాక్యముల క్వాప్రత్యయము గలుగుటయే పొసఁగదు. చైత్రేణ తాడితో మైత్రో మమార' అనురీతినే యుండును -అన్న గు.ప్ర.(407) వచనములు గమనార్హములు. వరులవా రై న నెట నుండి యుదాహరింతురు? కావున నిది తెలుఁగువాక్యములో సంస్కృతవిలక్షణ మగుప్రత్యేకతయే. సంస్కృతమున నిట్టిచోట్ల క్వాప్రత్యయమేలేకుండ నట్టిచోట్ల నిట్టియధ్యాహారము సంస్కృతమునఁ గల దనుట యెట్లు? తెలుఁగులోనియాప్రత్యేకతను దృష్టియం దుంచుకొని యిట్టియెడల నియతముగా నధ్యాహారము చేసికొనవలసినయవసరము దప్పించినసూరిలక్షణము సూక్తమై యుండ నది తిరస్కరించుట యసమంజసము. సూరిమార్గమువలన "సమానకర్తృకత్వపునిర్వాహమునకయి పెక్కుచోటులందు ఉండుదాతురూపము లధ్యాహార్యములు (ఉ.379) గావలసినయవసరము తప్పట ప్రశంసార్హమైయున్నది.

'అధ్యాహారసంయోగస్వత్ర నై వ సుఖావహః' అని యధర్వణుఁడు పేర్కొన్న వీరు విశేషముగాఁ గావచిత్కముగా సుఖావహ మని వ్యాఖ్యా

నించి యిటఁ బెక్కుచోట్ల నది కల్పించుటలో నన్నయాధర్వణసమ్మత్తికై విచారింపకుంట విశేషమే.

రాహుకంఠము తెగి దేహము ధరణిఁ బడియె ననుస్థలమునందును 'తెగియున్నదేహము ధరణిఁ బడియె అనురీతిని ఉన్నశబ్దాధ్యాహారముచే సమర్థిత మగుచున్నది' (వ్యా.సం.స.1452) అనుట యుక్తముగాఁ దోఁపదు. (పుత్రం దృష్ట్వా సుఖం భవతి- యనురీతిదానికంటె నిది భిన్నము.)

కంఠము తెగియున్నదేహము ధరణిఁ బడె ననుచో నస లాదేహము మొదలే కంఠము తెగియున్నదనియునట్టికంఠము లేనిదేహముక్రిందఁ బడిన దనియునర్థమగుచున్నది. 'అమరారిమర్దనుఁడు చక్రముగ్రక్కుననేయ రాహు కంఠము దెగిదేహము ధరణిఁబడియెఁ దన్ముఖమమృతస్పర్శముననక్షయంబై నిలిచెన్' అనుచో (నాతనిముఖ మక్షయముగా నిల్చియే యున్నది.) విష్ణు చక్రమువలన ముందుగా కంఠము తెగి పిదప దేహము ధరణిని బడిన దనియే యర్థము. ఉన్నశబ్దము నధ్యాహారము చేసిన సంతకుముందే కంఠము తెగియున్నదేహము విష్ణునిచక్రముచే నేలపైఁ బడిన దనురీతిగా నర్థము తోఁచుచున్నది. ఇది యుచితము గాదు గదా. ఇట సూరిలక్షణమున సమానాశ్రయత్వముచే 'ఇ'ప్రత్యయ మైనట్లు చెప్పఁదగు.

భీము గదాహతిఁ గూలి యాతనిచేత సర్వాంగంబులందును గ్రొన్నె త్తురు కాంక్షిఁ ద్రావఁబడి మఱి తెగటారి పడియున్నవాఁడు దుశ్శాసనుఁడు (శ్రీ.255) అనునది 'కొట్టంబడి మడిసె' ననుసూరియుదాహృతివంటిదె.

ఎనయంగ నార్జును నేఁబడి యేండ్లు సనియె నీ విట వచ్చి సంయమి వర్య (బసవ.3.1159) ఇట ఉండు నధ్యాహారము చేసి యన్వయించిన వచ్చియుండి 650 ఏం డ్లయ్యె ననగా 650 ఏండ్లనుండి యిటనే యున్నట్లర్థ మగును. 650 ఏండ్లకుఁ బిదప వచ్చినయర్థము గలుగదు. ఇట సమా

నాశ్రయత్వమును గుదురకున్నది. ఏతేర దొరకని యెన్నియో నాళ్లయ్యో' -నిత్యాదిస్థలములఁబట్టి'ని' ప్రత్యయ మర్థవిశేషములందు నగుట గుర్తింపఁ దగును.

అరు దగునిట్టివిశేషస్థలములు ప్రత్యేకముగా గుర్తింపఁదగియుండఁగా ఇప్రత్యయమును భాషాసామాన్యలక్షణము ననుసరించి 'సమానాశ్రయంబులం బూర్వకాలమునందు' విధించినసూరిలక్షణము సూక్త మై యట్ల గ్రహింపఁ దగియున్నది.

కొని-క :

'అత్మనేపదార్థకకొనుధాతు క్త్వార్థకరూప మగు (పట్టు)కొని మున్నగు వానికిఁ బర్యాయములుగ పట్టుక, పట్టుకొ, పట్టుకొన్ అనురీతిని నిల్పుట గలదు. మెడఁబట్టు కొయ్యఁదిరుగన్ --శకు.80 ఇట్టిప్రయోగములు సాధువు అని విశ్వసింపఁదగదు. (ఉ.380) ఇట్టిరూపములు జాల.సిద్ధములునుగావు. అయ్యు నుపేక్ష్యములా? ఈప్రయోగములలోఁ గొన్నిప్రామాణికకవిప్రయోగము లున్నవి. వీనిని సూరి కాకున్నను బ్రౌఢవ్యాకర్త యేని సంగ్రహింప కుండుటకుఁ గారణము తోపకున్నది (వ్యా.సం.స.1516) యన్న వీ రిటఁ గారణ మేమియుఁ బేర్కొనకయే సాధువులు గా వని నిశ్చయించుట యుచితమా?

పైఁగా 'ప్రాచీనప్రామాణికగ్రంథములం దిట్టిప్రయోగము లున్నచో నవి ముద్రణసంస్కర్తలచేఁ బ్రక్షిప్తము లనఁదగును -- కాన నట్టియెడల చుప్రత్యయము కవిప్రయుక్త మని విశ్వసింపఁదగును' - (ఉ.380) అని పేర్కొనుట చూడఁగాఁ గవిప్రయోగములమ దిద్దివేయవలె నని చెప్పుచుండి రనవలె. సం.లోఁ బ్రామాణికకవిప్రయోగములు గల వన్నవీ రిట నవి ముద్రణసంస్కర్తలు ప్రక్షిప్తములు చేసి రనుట వింత. ఇంకను కొట్టుకు-కొట్టుచు- అని చువర్ణము కవిప్రయుక్త మని విశ్వసింపఁదగు నన్నవీ రింతకు ముందు సం.లో. చువర్ణముగా ననుమానించియు నమార్గమును దిర

స్కరించి“అనేకస్థలములందు విస్తరించి యున్నయీప్రయోగము కవిప్రయుక్తమే యనుట విశ్వసీయమైయున్నది’ (వ్యా.సం.స.1517) అని ‘కుక’ ఇత్యాదిగనె కవిప్రయుక్తమని విశ్వసింపుమనిరి. ఇటు నిఁకొకవిధముగా విశ్వసింపఁదగు ననిరి. వరులవారిబుద్ధి ననుసరించి కవిప్రయోగములను గూర్చినవిశ్వాసమును మాటిపోవలయునా?

దీనికి సాధుత్వమును గల్పించు టొప్పును. విశేషముగా నీప్రయోగములను గుర్తించు తే నొప్పును. కూతురిని అనురీతివాని నంగీకరించినవీరివి సాధువులు గా వనుటకు సూరి యివి యసాధువులనకుండుట కారణముగాదు గదా.

మిక్కిలి :

‘మిక్కిలుధాతుక్తార్థక మగుమిక్కిలిశబ్దము విశేషణముగ నై తము వాడఁబడు నందురు [శ.ర.] వానిమిక్కిలిచేతులు మిక్కిలికన్నున్ [సభా. 2.57] మిక్కిలు అనుతద్ధర్మవిశేషణమునె నిల్పుట తెన్న’ [ఉ.381]

అన నేమి? నన్నయ మిక్కిలి యనియే ప్రయోగించినను దానిని దీసి యట ‘మిక్కిలు’ అనుతద్ధర్మార్థకవిశేషణమును నిల్పవలె ననియా? వరులవా రీమార్గమును దఱచుగా ననుసరించినను నది యంగీకార్యముగాదు. ఇటు నన్నయ ‘మిక్కిలిచేతులును వానిమిక్కిలికన్నున్’ అని ప్రయోగించె శ.ర.కూడ నట్లే చూపె.

వరులవారిపై వివరణమునుబట్టి వారికి ‘మిక్కిలి’ యనునది విశేషణముగా సమ్మతము గా దని యర్థము తోచును. దాటించినమిక్కిలున్ [ఉ. హరి.6] అనుదానింబట్టి మిక్కిలుధాతు వంగీకరింపవచ్చును. కాని వీ రట “మిక్కిలి- అధిక మైనది. అనురీతిని విశేషణమును గలదు - అని చెప్పి యీనన్నయప్రయోగమే చూపిరి. [వ్యా.సం.స.1424] కాఁగా సం.లో నిది విశేషణముగా నంగీకరించియు నిట ‘మిక్కిలు’ అని యేల నన్నయప్రయో

గమును దిద్దఁబూనిరో. తమయభిప్రాయమును మార్చుకొనిరా? కాని యింకను సం.లో 'పాండవులవిభవ మది యాఖండలువిభవంబుకంటెఁ గడు మిక్కిలి యై' (సభా.2.104) ధేనువు మిక్కిలి మానవులకు (అశ్వ.2.161) (కర మర్థి మిక్కిలి కన్నిచ్చుట (బసవ.వ్యా.సం.స.1454) -అనియుఁ జూపిరి. ఇటఁగూడ దిద్దవలెనా? 'మిక్కిలు' అని నిల్పుట కీస్థలములఁ గుదురదే. నన్నయప్రయోగముననె పైని 'మిక్కిలు' అనుతద్ధర్మార్థకవిశేషణరూపము నిల్పుద మన్న మిక్కిలున దై యని యుండవలె. పద్య మే మగును. అవ కాశ మున్న మేర దిద్దవలెనా? అవకాశము లేనిచోట మిక్కిలి యనువిశేషణ రూప మంగీకరింపకతప్పదే. అసలు కవిప్రయోగములను దిద్దు ఊహి? ఇష్ట మైన సాధింపఁదగును. ఉపేక్షింప కున్న నసాధువు లనుకొందురు గాక స్వేచ్ఛగా దిద్దఁదలఁచుట యొప్పునా?

'మిక్కిలి' విశేషణ మనుట సమంజసమే.

ఇంక నిది మిక్కిలుధాతువు క్త్వార్థకరూప మనువర్ణులవారియభిప్రాయము నుచితముగాఁ దోపదు. శ.ర. మిక్కిలి విశేషణ మన్నను నిట్లు క్త్వార్థకరూప మన్నట్లు గానరాదు. మిక్కిలికంటివేల్పు ఇత్యాదుల నిది సమా సగత మయియు నున్నది.

మిక్కిలు- అతిశయించు. (అధికమగు) మిక్కిలి- అతిశయించి (అధికమయి) అధికము అనునర్థ మెట్లు? 'మిక్కిలు'ధాతురూపము లరుదు. 'మిక్కిలి'శబ్దము ప్రచురప్రయుక్తము-చారిత్రకముగా నిది యె క్లేర్పడినను 'మిక్కిలి' ప్రత్యేకశబ్దముగాఁ జెప్పుటయే యుచిత మనఁదగు.

కాక చేయు- చేయి, వ్రాయు-వ్రాయి- యనుతీరుగా మిక్కిలు- మిక్కిలి.'ఇ' అనుకృత్ప్రత్యయ మైన దందమా? (చేయి యనుచోఁ గర్తృ ర్థకము వ్రాయి-యనుచోఁ గర్మార్థకము మిక్కిలి అనుచో భావార్థకము) ఇది

యా యావిభక్తులతో మిక్కిలిని, మిక్కిలిచేత ననురీతిగాఁ బ్రయుక్త మయి గానరాదు.

వ్యతిరేకత్వార్థము :

‘కఙ్ఠీ వ్యతిరేకత్వార్థంబునం దగు’ (39) ననుదాని నట్ల గ్రహించితి.
(ఉ.50)

ఇటఁ గూడఁ బూర్వసూత్రానుసారముగా సమానాశ్రయంబులం బూర్వ కాలంబునం దని సూరియభిప్రాయము గాఁగా సమానకర్తృకంబులం బూర్వ కాలంబుం దని వరులవారియభిప్రాయము. వీరిమతమున నుండుధాతురూపాధ్యాహారము తప్పదు. అది యనవసర మగుటయు సూరిలక్షణము సూక్త మగుటయుఁ బూర్వము (క్రి.36.సూత్రమునొద్దను) స్పష్టము.

చదువకయును నాకు సర్వవేదంబులు సంభవిల్ల వలయు (ఆర.3.25) చదువక- అనుదానికిఁ గర్త నేనుశబ్దము. సంభవిల్లుట అనుదానికిఁ గర్త సర్వవేదంబులు. ఇట సమానకర్తృకతకయి ‘చదువకయున్నను సర్వవేదంబులు సంభవిల్లవలయు నని యుండుధాతురూపాధ్యాహారము చేయుటచే ‘ఉన్నన్’ అనుదానితో సమానకర్తృకత్వము సిద్ధించినది’ (ఉ.381) సూరి మతమున నిట్లధ్యాహారము చేయఁ బని లేదు. వేదములు చదువకుండుట, వేదములు సంభవిల్లుట అనునవి రెండును ‘నేను’ అనునొక్కదానినే యాశ్రయించియుండుటచే సమానాశ్రయము లగువీనిలోఁ బూర్వకాలిక మగుచదువు ధాతువునకు వ్యతిరేకార్థమున కజీప్రత్యయము సూరిలక్షణముచే సామాన్యము గనె సిద్ధించును

పీ రధ్యాహారము చేయుటయు ‘సమానకర్తృకతాసంపాదనమునకే’ యని వారివివరణమే నిరూపించుచున్నది. సమానకర్తృకముల నని చెప్పి యది కుదురనిచోట నందుకయి వేటొకశబ్దము సధ్యాహారము చేసికొనుట కంటె నట్టియవసరము లేకుండఁ జెప్పినసూరిలక్షణ ముచితము. అధ్యాహ

రించుకొన్నను ఉండుధాతురూపములు సరిగా నన్వయింపక 'యనుప్రయుక్తముల'వలె మాత్రమే గన్పట్టుట గుర్తించియుంటిమి. కాఁగా సూరిమత ముచితము.

చాల-చాలా :

తుమర్థభావలక్షణంబులందు నుజీ యగు(40)ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి.(ఉ.51)

చాలన్ అనునది చాలుధాతునుజ్యంతరూపమే యయ్యు విశేషణముగా నైతము వాడఁబడుచున్నది. చాల, చాలా శబ్దములు విశేషణత్వమునఁ గళలుగా నగపడును. చాలకాలము (పాండు)-- చాలా [చాలన్]గౌరవమంద [హరి.నూ.6.147] లక్ష్మీనారాయణకోశమున చాల, చాలా విశేషణములుగాఁ జూపఁబడెను [ఉ.382] వీనిని గళలుగాఁ జెప్పవలెనా యని సందేహము. శ.ర.సూ.ని.లు ఇట్లు పేర్కొనిలేదు. అందుకే వీరు లక్ష్మీనారాయణకోశము నుద్ధరించియుందురు. చాల నబల- ఆది.6.220 [వ్యా.సం.స.1460] అని యిది ద్రుతాంతమే. చాలకాల మిత్యాదుల సమాసమున ద్రుతము లోపింపఁగా [ఎల్ల కలుషము లిత్యాదిగా] నేర్పడినరూపములుగా గుర్తింపఁదగియున్నవి.

ఇంక నిది చాలుధాతునుజ్యంతమా? ప్రత్యేక మగు[ప్రతిపదోక్తమగు]నవ్యయముగాఁ జెప్పఁదగు నని సూ.ని.వలన నూహింపఁదగియున్నది. అర్థమునందుఁ గలభేదమువలన నిది 'చాలు'ధాతునిష్పన్నముగాఁ జెప్పుకుంటయే శబ్దశాస్త్రమునఁ దగు నని తోచుచున్నది.

'చాలా' అన్నది [లోకవ్యవహారమునఁ గలదు.] కావ్యవ్యవహారమున నున్నదా? చాలా [చాలన్] గౌరవ మంద అనునది వీరు చూపిరి. కాని యిటనే కుండలీకరణమున 'చాలన్' అని చూపుటనుబట్టి యిటఁ జాలా యని యొన్నదని వరులవారును నిశ్చయించినట్లు గానరాదు. సం.లో నీప్రయోగ

‘చాలన్ గౌరవమంద’ అని చూపిరి. (వ్యా.సం.స.1460) ముద్రితప్రతియందది చాల, గౌతుక మంద- నని యున్నది. సూ.ని. అట్లే యుద్ధరించినది. (వరులవారు ‘గౌరవ’ మని రది యెక్కడిపాఠమో.) కాఁగా నిది ‘చాలా’ యనుదానికి నిర్వాహకము గాదు. అందుకే ‘చాలన్’ అన్నది పేర్కొన్న సూ.ని. ‘చాలా’ పేర్కొనలేదు.

కాఁగా గావ్యవ్యవహారమున నాధారము దొరుకునందనుక చాలా శబ్దము నిట సంగీకరింపఁ బని లేదు. ఇంక లోకవ్యవహారమున సముచ్చయ్యాద్యర్థవిశేషములలో నీదీర్ఘము పెక్కెడలఁ గలదు. ఏమియును- ఏమీ- అన్నయును, దమ్ముఁడును- అన్నాతమ్ముడూ- అట్లే యిట ‘చాలా’ అని వినిపించు. [దానిని లక్షణబద్ధము చేసి కావ్యప్రయోగార్హత కల్పింపఁదలఁచుచోఁ బెక్కింటి కవకాశము గల్పింపవలె.]

‘చాలా’ యన్నది కావ్యప్రయుక్తము గాదు గాన దానిప్రసక్తి యనవసరము. చాల నన్నది కళ కాదు. ద్రుతప్రకృతికమే. ఇది చాలు ధాతునుజ్యంతరూపము గాక ప్రత్యేక మగునవ్యయ మను తొప్పు నని గ్రహింపఁదగును.

చేదర్థము-అప్యర్థము :

‘చేదర్థంబునందు వృత్తం బగుభావలక్షణంబునందు నవర్ణకంబు ద్రుతాంతం బగు’[41] ననుసూరిలక్షణమును వీరు ‘చేదర్థంబునందును, నప్యర్థమందును, భూతార్థమందలిభావలక్షణార్థమందును ద్రుతాంతం బగు నవర్ణకం బగు’ ననిరి. [ఉ.52సూ] సూరిసూత్రమందలిపదము లటు నిట నగుట యుపేక్షింపఁదగు. ఇంక ‘వృత్తంబగుభావలక్షణంబునందున్- భూతార్థక మగుభావలక్షణార్థమందును’ [వ్యా.సం.స.1469] అనుచో సూరి సూత్రమందలి‘వృత్తం బగు’ అనుదానివివరణమే వీరిలక్షణమందలి ‘భూతార్థమందలి- అనునది. కాఁగా నిట సూరిలక్షణమున దురుక్తి లేమి

సృష్టమే. ఇతః వీరు దమసూత్రమున సధికముగాఁ జెప్పినది. 'అప్యర్థము' [వ్యా.సం.స.1464]

వినినఁ బఠించిన వ్రాసినఁ గొనియాడిన దురితపీడకుం దొలఁగి(శాంతి.శి. 382) అనునది చేదర్థమునకును, అడిచినఁ దిట్టినన్ మఱి మహాపరుషం బులు వల్కి యల్కతోఁ బొడిచినను త్తమద్విజులుపూజ్యులు(ఆది.1.139) అనునది యప్యర్థమునకును సుదాహరించిరి. వినినఁ బఠించినన్ అనుచో వినినచోను, బఠించినచోను అని చెప్పినట్లుగనే, అడచినఁ దిట్టినన్ అనుచోను అడిచినచో, దిట్టినచోను, అని యర్థము చేయవచ్చును. కాని విననిచో దురితపీడదొలఁగదు. అడఁపనిచో, దిట్టనిచో సుత్తమద్విజుఁడు పూజ్యుఁడు కాదా? భేదము గల దనిపించు.

చేదర్థమునవలె నప్యర్థమునను నీవిధాన మవసరమే యనిపించు. సూరిసమన్వయమార్గ మేమో యింకను బరిశోధింపవలె.

'న్యూనవచోవాక్యంబునఁ దద్వచనంబు లధ్యాహార్యంబు లగు' నని ప్రౌఢ. (వాక్య.13) పేర్కొన్నది. అడిచినఁ దిట్టిన ననునీరీతిస్థలములందు 'నేని' నధ్యాహార్య మన్న అడిచిన నేని- అడచినచో నై నప్పటికిని నను రీతిగా నర్థము గుదురు నేమో.

చాద్యర్థకనుశబ్దముతోడిసమన్వయ ముచితమా? శ్రుత్వాపి- వినినను, శృతోతిచేత్ వినినన్ అనుచో, చేదర్థమునఁ జివరిద్రుతముపై లేనియూనిక అప్యర్థమున నియతముగా స్ఫురించుట గమనార్హము. అందుకే వరుల వారు పేర్కొన్నట్లు అప్యర్థములో వ్యవహారమున ఎంతచెప్పినా వినడు, ఎంతచెప్పిననూ వినడు' అని దీర్ఘము (వ్యా.సం.స.1472) వినిపించును. ఇది చేదర్థమున లేదు. 'వస్తే పోతావు సరే రాకపోతే నూ (రాకపోయినా) పోతావా' అనుతీరుగా నున్నవ్యవహారమునుబట్టి చేదర్థకముపై నుశబ్ద

ప్రయోగముచే నవ్యర్థము గలుగుచున్న దనిపించు. పరిశీలింపవలె.

భావార్థకము-ఆనంతర్యార్థము :

‘ఆనంతర్యంబున డువర్ణకంబు ద్రుతాంతం బగు’ (42) ననుసూరి సూత్ర మనవసర మని తొలగించిరి వీరు.

భావార్థకము సముచ్చయనుశబ్దముతోఁ గూడి యానంతర్యార్థమును బోధించుట సంప్రదాయము. చెప్పటయు- అది. 1.134-(ఉ.377) అని ప్రౌఢ. (క్రి.12) ననుసరించి భావార్థకమువలననే యానంతర్యార్థము గల్గు నని చెప్పిరి. అప్రౌఢ. సూత్రము నట్ల యిచ్చి వివరించిన భా గుండెడిది. (చూ. త్రి.శే.)

కాని ‘ఇట్టిస్థలములం దీభావార్థకద్రుప్రత్యయము.’ ధారాళముగ వాడఁ బడును. అముని యల్లి చూచుడును- (ఉ.377) అనుటయే విచార్యము. భావార్థమునందు ద్రుప్రత్యయము ప్రాచీనప్రయోగములం గొన్నియెడలనె యరుదుగా నున్నది. అట్టియెడల నువర్ణముతోఁ గూడి యానంతర్యార్థము నిచ్చుట మాత్రము ధారాళ మగుట యేమి? తిక్కనాదిప్రయోగములలోనె భావార్థమున లేనిద్రుప్రత్యయ మానంతర్యార్థమున మాత్ర మెల్లరప్రయోగముల ధారాళముగా నుండుటనుబట్టియే యిది ప్రత్యేక మని గుర్తింపవలయును గదా.

వీరు సూచించినప్రౌఢ. క్రియా. 12 సూత్రమున భావార్థకము (నుశబ్దముతోఁ గూడి) ఆనంతర్యార్థక మగుట ‘కొన్నియెడల’ నని చెప్పఁబడినది. డువర్ణము భావార్థమందే యగుట యరుదు. అది నుశబ్దముతోఁ గూడియానంతర్యార్థక మగుట యింకను నరుదుగా నుండవలె. ఇంక డువర్ణమునుభావార్థమునఁ బ్రయోగించినవారిప్రయోగములందే యది యిట్లానంతర్యార్థక మగుట కొన్నియెడల నే నొప్పును. కాని వీరివివరణ మేతద్విరుద్ధముగా నున్నది గదా.

భావార్థమున టవర్ణము కవిప్రయోగప్రసిద్ధము. లక్షణగ్రంథములందును నట్లే. అది నుశబ్దముతోఁ గూడి యానంతర్యార్థక మగుట యరుదు. భావార్థమున డువర్ణము కొందఱప్రయోగములందు దదియుఁ గన్పించితము. కాఁగా నది నుశబ్దముతోఁ గూడి యానంతర్యార్థక మగుట యెల్ల ప్రయోగములందుఁ గలదు. అదియు భారాశము. డువర్ణము టవర్ణకమువంటి దనుటకుఁ దగినసామ్య మేది?

నుశబ్దముతోఁ గూడిన నానంతర్యార్థక మగుట 'సంప్రదాయ' మనుటలో వీ రిట్టిస్థితి నియత మని తలచియుండకపోవచ్చును. 'చదువుటయు వ్రాయుటయు సమమే' యనుచో నానంతర్యార్థమున్నదా? సముచ్చయార్థము నుండును. అందుకే ప్రౌఢ. 'కొన్నియెడల' నన్నది. ఇట్లు టవర్ణకము పై ని నుశబ్దము చార్థక మగుట ప్రసిద్ధమై యైయుండఁగా డువర్ణముపై నుశబ్దము చార్థమునందున్నతా వేది? ఇట మాత్రము కేవల మానంతర్యార్థమై యుండుటయు విశేషము గదా.

ఇట్టియెడల వీరు భావార్థకడువర్ణమునుండి యానంతర్యార్థమును నియతముగా సాధించుట సరి కా దనక తప్పదు. కాఁగా దీనివలన 'సూరి పయి విషయములు గ్రహింపక 'అనంతర్యంబున డువర్ణకంబు ద్రుతాంతం బగు జాబిల్లితోతెంచుడుం గువలయంబులు వికసిల్లె 'అని సూత్రించి యుదాహరించుట సరి కాదు (ఉ. 377) (వ్యా. సం. స. 1463) అనువర్ణులవారివివరణ మనమంజసము. సూరి 'పయివిషయమును' గ్రహించుటచేతనే యానంతర్యార్థమున డువర్ణమును బ్రత్యేకముగా విధించె నదియ యుచితము.

సం.లో వీరె వరుసగా నానంతర్యార్థకడువర్ణాంతరూపముల నుదాహరించి "ఇట్లు నుశబ్దముతోఁ గూడియే భావార్థకడుప్రత్యయము తఱచుగఁ బ్రయుక్త మవుచుండును కేవలభావార్థకడువర్ణకప్రయోగము పయి నుదాహరించినరీతి నరుదుగ నుండును" (వ్యా. సం. స. 1435) అనిరి. తఱచుగాఁ బ్రయుక్త మగునపు డెల్ల నుశబ్దము తప్పదు. అనంతర్యార్థమును నియతము.

దీనినిబట్టియె డువర్ణకము ద్రుతము (సువర్ణము) చివరఁ గలిగి యానంతర్యార్థక మగుట నియత మని నిశ్చయింపఁబడినట్లే. అసలైన భావార్థమున (ద్రుతము లేక) డువర్ణముప్రయోగము లొండు రెండే. దీనినిబట్టి యొకటి రెండుప్రయోగములఁ గన్పించు డువర్ణ భావార్థమును విశేషస్థలముగా నెన్నఁదగును. ఇంకఁ దఱు చగుద్రుతాంతడువర్ణముయొక్క యానంతర్యార్థకస్థితిని బ్రత్యేకముగా గుర్తించి సూత్రించు టుచితము.

ఇంతకును వర్ణులవారు దమవ్యాకరణమున నానంతర్యార్థమున డువర్ణకమును జెప్పుసూత్రమునె (బాల.క్రి.42) తొలఁగించుటచే నీయర్థమిందు వారి వివరణములచేఁ దెలియవలసినదే. భావార్థమున డువర్ణమును పేరును సూత్రింపమింజేసి యది నుశబ్దముతోఁ గూడుట యానంతర్యార్థక మగుట యన్నవి వీరియివివరణము నాశ్రయించియె తెలిసికొనవలె. ఇదే యంశము సూత్రించిన బా గుండెడిది. కాని యివివరణ ముచితము గాదు. సూత్రింప కుంటయె యుచితము.

సూరిలక్షణము సూక్తము.

శత్రుత్వము :

'చువర్ణకంబు ద్రుతాంతంబు క్రియాన్వయంబున శత్రుత్వంబునం దగు (43) ననుసూరిలక్షణమును 'వర్తమానార్థంబునం దగు' (54) నని చివర సవరించిరి.

దీనిని శత్రుత్వ మనరా దని వీరియిచ్చటియభిప్రాయము. "సంస్కృత మందలి 'వ' అనుశత్రుప్రత్యయాంతమునకుఁ దెల్లన వసించుచున్న వాఁడు అనువర్తమానార్థకవిధేయవిశేషణము పర్యాయము. కాఁగా సంస్కృతమునఁ దెల్ల 'చున్' ప్రత్యయముఁ బోలు వర్తమానార్థకలాక్షణికావ్యయమువంటిప్రత్యయము లే దని చెప్పనగును. దీనిని శత్రుత్వక మనుట సరి గాదు. వర్తమానార్థకలాక్షణికావ్యయ మనఁదగును.' (ఉ.385)

ఇట్లున్నవీరే యీవ్యాకరణముననే ఉ.సంధి.3 సూత్రమున “శత్రుత్వక చువర్ణకము” అని దీనిని శత్రుత్వకముగా వ్యవహరించిరి. ఇంకను ‘వచ్చు చున్నాడు మున్నగుసమాపకక్రియాసమానపదములందలిచువర్ణము శత్రుత్వక చుప్రత్యయము గాదు’ (ఉ.315) అని వివరించిరి గూడ. ఇట్లే ద్రుతప్రకృతికనిరూపణమున శత్రుత్వముగా దీనిం బేర్కొనిరి. సూరిలక్షణమును సవరించి తిరస్కరించినవీ రట్లే చెప్పట విరుద్ధము గదా.

చిం. చురితిక్రియాపదానాం సర్వేషాం వర్తమానకాలే స్యా త్తనియు చోర్యాస్యాద్వర్తమానవిహితస్య యనియు వర్తమానార్థకముగా వ్యవహరించుటనుబట్టి వీ రిట్లు శత్రుత్వక మనరా దని రని తలఁప వీలు లేదు. చిం. ‘శత్రుత్వేతూతశ్చోనోః అనుచో దీనిని శత్రుత్వకముగాఁ బేర్కొన్నది. ‘అంచున్’ ఇత్యాదులు దానికి లక్ష్యములే.

వరులవారును నొకచో నిట్లు పేర్కొనిరి.

ఇట్టి (సంస్కృతశత్రుత్వప్రయోగస్థలముల) విధేయవిశేషణస్థలములందు సాధారణముగ శత్రుత్వకచువర్ణ ప్రయోగమే తెల్లనఁ బ్రచుర మై యున్నది. --లతాకుంజం గుంజన్- లతాకుంజములందు ధ్వనించు- (వా.సం.స.1476) దీనిని ననుసరించియే తెలుఁగునందలియాచువర్ణకమును శత్రుత్వకముగాఁ జెప్పుట యొప్పును గదా.

కాఁగా సూరి శత్రుత్వక మనుటలో దురుక్తి లేదు. అది సూక్తమే.

ఇచ్చటిలక్ష్యములం దొకదోషము నిట్లు ప్రస్తావించిరి. ‘మాచుచుం బోయెను. మున్నగుచోటులందలిచువర్ణకము వర్తమానార్థకము గాదు. ప్రధానక్రియ యనఁగా సమాపక్రియ భూతార్థక మగునపు డావాక్యము లోనిగోణక్రియ యనఁగా దానితో నన్వయించునసమాపకక్రియయు భూతార్థకమే యగు ననుట సంప్రదాయము --- ‘(వ్యా.సం.స.) అయిన నీయభి

ప్రాయమును విడిచిపుచ్చుకొని వీరే ఉ.లో 'భూతభావులందును చూచుచున్
అనునప్పటి (పఠన?)దర్శన-వర్తమానక్రియ విరుద్ధము గాదు' (ఉ.384)
అని సూరిలక్ష్యములం దౌచిత్యమును గుర్తించు టుచితముగా నున్నది.
అట్లే వీరు నిట 'క్రియాస్వయంబున వర్తమానార్థంబునం దగు' నని, సూరి
వలెనే యుదాహరించుట సమంజసముగా నున్నది.

సూరిలక్ష్యలక్షణములు సూక్తములు.

ఎడి-ఎడు :

'తృవర్ణకార్థంబునం దెడియెడువన్నియ లగు' వానికి లోపంబు
బహుళంబుగా నగు (45)(44) అనువానిని వీరు తద్ధర్మాద్యర్థకవిశేషణత్వ
మున ఎడు-ఎడి-ఉ-వర్ణకంబులు పర్యాయంబున నగు' (55) అని
సవరించిరి,

సూరి 'తృవర్ణకార్థంబున' ననగా వీరు 'తద్ధర్మాద్యర్థకవిశేషణత్వ
మున' ననుట మొదటిమార్పు. కాని 'తచ్ఛీలతద్ధర్మాద్యర్థములందును తృన్
ప్రత్యయము వైయాకరణసమ్మతము' - [ఉ.385] అనుట ననుసరించి
'తృవర్ణకార్థమున' అనుసూరిసూత్రదశమునకు వ్యాఖ్యానమే వీరి సూత్రము
నందలి మొదటిపద మని గుర్తింపవచ్చును. ఇక సూత్రమునఁ జెప్పినదాని
కనుగుణముగాఁ దద్ధర్మతచ్ఛీలాదు లని [తచ్ఛీలముకంటెను] మొదటఁ
దద్ధర్మమును వీరు వివరణమునఁ జేర్కొన్న సక్రమముగా నుండెడి దని
పించు.

తద్ధర్మాదులలోనియాశీరాద్యర్థము లిట నుండవు గావున సూరి
తృవర్ణకార్థమునం దని యుండ నవు.

ఇట నొకసందేహము. 'ఉదంత మగుతద్ధర్మాద్యర్థకవిశేషణమున కని
[సంధి.35] సూరి సుగాగమవిధానస్థలమునఁ జేర్కొనె- ఇట్లే సంధి.45
సూత్రవివరణమునందును. ఇట ఎడ్యాదులను 'దద్ధర్మాద్యర్థములందుఁ'

జెప్పినవరులవారును బై చోట్లఁ దద్దర్పార్థమును మాత్రమే ప్రస్తావించిరి. ఇటు నాదీశబ్దముచే గ్రహింపఁబడునర్థములం దేర్పడినయావిశేషణములపై నాకార్యము లుండవా? సూరియభిప్రాయమును విచారింపవలసియున్నది.

ఇకఁ బిదప -సూరి ఎడిఎడుప్రత్యయములకు లోపమును జెప్పి ప్రహరించువాఁ డనురీతిస్థితిని సాధించెను. వరులవా రట 'ఉ'అనుప్రత్యయమును విధించిరి. పిదప నిది మఱచిన ట్లున్నది.

కలాదేశముమీఁద ఎడ్యెడులు నిల్వ (ఉ.421] వనిరి. కలాదేశముపై నిలువనివి ఎడిఎడులు రెండే. కావున నిట పీరు విధించిన 'ఉ'నిలుచుట కవరోధము లేదు. ఇక నీమూఁడింటిలో రెండు నిషేధించిరి గావున మిగిలినమూఁడవదె యెప్పుడు ననఁగా నిత్యముగా నిల్వవలెను. కావున కల + ఉ - కలు - కలువాఁ డనియే కావలె. కలవాఁడని యె ట్లుదాహరించిరి?

తాము ఉప్రత్యయమును విధించినట్లు గుర్తున్నచో పీరు ఎడి,ఎడుల తోపాటు ఉప్రత్యయమును నిల్వ దనియె చెప్పియుండెడివా రనవచ్చును. ఏ మైన పీరిలక్షణముచే కలవాఁ డనుసాధురూపము లక్షణవిరుద్ధ మై యెచ్చటను గనరాని వినరాని కలువాఁ డనునది లక్షణబద్ధ మగుచున్నది.

సూరి ఎడియెడులకు లోపము (బహుళముగా) విధించుటచే (బాహుళకముచే నిట నిత్యలోప మయి యెడియెడులు నిల్వకుండుట సూత్రముచే సాధింపఁబడుచున్నది. వీ రట్లు లోపమును జెప్పియుండమింజేసి యెడియెడులు నిల్వనేర వనువివరణము నాశ్రయించి లోపము చేసికొనవలసియున్నది. ఇందు సూరిమార్గ ముచితము గాదా?

ఎడియెడులలోపముచేతనె (వచ్చువాఁ డనురీతివి సూరిమతమున సిద్ధించుచు) ప్రత్యయలక్షణన్యాయము ననుసరించి యివియు తృప్తర్థకార్య విశిష్టములే యగుచున్నవి. కాఁగా వరులవారు ఉప్రత్యయమును బ్రత్యేకముగా విధించుటవలనఁ బ్రయోజన మేమి? ఉత్వము ధాతువుతుదినిసహజముగనె యుండును. 'కల' యనురీతిగ నొక్కచో నుత్వము లేనపుడు (ఉ

(ప్రత్యయమును లేమి) విశేషణరూపమునందును నుత్పములేదు. 'ఉప్రత్యయ విధానము గౌరవమే కాని ప్రయోజనము లే దనుట స్పష్టమే.

సూరిలక్షణము లెంతయు సమంజసములు.

వండుచున్నవాడు :

బాల.క్రి.46.సూత్రము నట్ల గ్రహించిరి.(ఉ.56) సం.లో నన్నయా ధర్వణులమార్గమువిడిచి "సూరి యీసందర్భమున మార్గాంతరము ద్రొక్కుటచేత బాల.క్రి.40,50,13,14,15 సూత్రములలోనివిధులచొప్పునఁ బ్రక్రియ నడుపవలసినవాఁ డయ్యె" నను(వ్యా.సం.స.1477)వర్ణులవారితిరస్కారము నరి కా దని, సూరిమార్గముననే పీరు నీగ్రంథమునఁ గ్రమముగా 56,66, 21,22,23సూత్రములతో నడిపినప్రక్రియ నిరూపించుచున్నది. ఇంక నన్న యాధర్వణులమార్గముగా పీరు నిర్ణయించినప్రక్రియలో నెంతసహజత యున్నదో తదగ్రంథపరామర్శనమున గుర్తింతుము.

నిజి :

'వ్యతిరేకతృవర్ణకార్థంబున నిజి యగు' (47)ననుదానిని పీరు'వ్యతిరేకతద్ధర్మాద్యర్థములందు నిజి యగు' (57)అని చూపిరి. ఇంతకు ముందు ఎడియెడు(ఉ)లు తద్ధర్మాద్యర్థములం దని చెప్పిరి గానఁ దదనుగుణముగ పీ రిట నిట్లు పేర్కొనిరి. అది యనవసర మని సూరిసూత్రమునకు వ్యాఖ్య వంటిదే యనియు గుర్తించియున్నారము. ఇటను నంతె.

ఇట 'వ్యతిరేకతద్ధర్మాద్యర్థములందు' అనుటనుబట్టి యితఃపూర్వము పీరు 'తద్ధర్మాద్యర్థవిశేషణత్వమున'(55) నని విశేషణత్వమును బేర్కొనుటయు వివరణాత్మకమే యని గుర్తింపవచ్చును. పూర్వ(56)సూత్రమును సూరి ననుసరించియే చెప్పిరి గదా.

క్రియాజన్యవిశేషణములు :

ఇవి ధాతుజన్యవిశేషణములు, క్రియాజన్యవిశేషణములు నామాకాంక్ష సమాపకములు ననఁబడును' (ఉ.387) 'క్రియాధాతుః' అనుచిం. లక్షణమును (క్రియాజన్యవిశేషణ మ్మనువి.వి.వ్యవహారమును) అనుసరించి ప్రౌఢవ్యాకర్త వలె వీరును వీనిని క్రియాజన్యవిశేషణము లనియుందురు. సూరి 'క్రియ' యనుదానిని ధాతు వనునర్థమున వ్యవహరించుట గానరాదు. అట్లే సూరి వీనిని క్రియాజన్యవిశేషణము లనియుఁ బేర్కొలేడు. వీరు 'నామాకాంక్ష సమాపకము లని (ఉ.386) వ్యవహరించుట విశేషము.

లకారాదులు :

'లకారాదులు సకర్మంబునకుం గర్తృకర్మంబులందును లాఁతికిం గర్తయందు నగు' [48] ననుసూరిసూత్రమును వీరు - 'కర్తృకర్మార్థంబు లందును - కర్తృర్థమాత్రమందును -' [58] అని చూపుట సూత్రమున నిం చుక వివరించి చెప్పుటయే. సూరిసూత్రము సూక్త మనుట స్పష్టమే.

శర్మార్థము :

'పడుజ్యనుబంధంబు కర్మంబునం దగు' [49] ననుదాని నట్లు గ్రహించిరి. [ఉ.59]

పడుజ్యనుబంధపరకత్వమందును కాన్-కన్ [క్రియా.119] శబ్దము లనుప్రయుక్తము లవును. ఉదా. చేకొనంగఁబడునేని (సభా.2.142) దహిం పఁగాఁబడి (ఆర.1.198) (ఉ.288) ఈవిశేష ముచితమే. 'పడు'పూర్వ మందలిరూపము నుజ్యంతమును గామి క్రియా.119సూత్రముచే నుజ్యంత మగునగుధాతు వనుప్రయుక్తము కాదు.

ఆత్మనేపదార్థమున కొనుధాతువువలెఁ గర్మార్థమునఁ బడుధాతువు ననుప్రయుక్తము చేసి తత్పరకత్వమున ధాతువునకు నుజీ చెప్పిన నిబ్బంది యే మేని గల దేమో పరిశీలింపవలె.

రెండుమూడింటి కొక్కటి పడుజ్యనుబంధము నిల్చుటయుఁ గలదు. వినఁ జూడఁ బడు నం దెల్లను (శాంతి.6.285) అని వర్ణులవారు ప్రస్తావించినవేరొక విశేషమును గ్రాహ్య మైయున్నది. విను, చూచు అనురెండింటి పైఁ బడుజీ యొక్కటి (రెండవధాతువుపై) చేరినది. కాని పడుజీకి ముందఱిచూచుధాతువునందే కాక దానికిముందఱి వినుధాతువునందును జీత్వఫల మగునత్వము వచ్చినది. పడుజీపరకత్వమునఁ జెప్పిననుగాగమమును రెండు ధాతువుల కయినది.

నగియించు :

గురువిరహితంబు లయి యయాంతంబులయినయేకస్వరద్విస్వరంబుల యించుగ్వక్రంబుల కియుడాగమంబు విభాష నగు' (50) ననుసూరిసూత్ర మును సవరించి యిట్లు పేర్కొనిరి. "గురువిరహితంబు లయి యయాంతంబు లగునేకస్వరద్విస్వరసంస్కృతధాతువుల కించుక్కు పరం బగునపుడును- ద్విత్రిస్వరాచ్చికధాతువులకు ఏకారాదిప్రత్యయము పర మగునపుడును ఇయు డాగమము ఏకల్పముగా నగును' (ఉ.60)

వీరిసూత్రమునఁ బ్రథమార్థమున సంస్కృతధాతువులకు వక్రపరక స్థితి (ఇయుడాగమము) వారించుట స్పష్టము. "ఇంచుగ్వ్యవధానంబునంజేసి సంస్కృతధాతువులు వక్రపరకంబులు లే' వని సూరి యాయంశమును వివరణమున స్పష్టము చేసియే యుండెను. సూరి లాఘవముతో సూత్రమునఁ జెప్పె నందపార్థము లేమి స్పష్టము.

ఇట వీరు 'సంస్కృతధాతువున' కనుట యొకవిశేషము. ధాతువున కనిసామాన్యముగాఁ జెప్పినసూరిమతమున నాచ్చికధాతువులమీఁదియించుక్కునకునియుడాగమము వచ్చు. 'నగియించు' అని సూరి యుదాహరించెను గూడ. కాని యట్టిరూపమును నిర్వహించుమహాకవిప్రయోగము లే [ఉ.389] దని వీ రాచ్చికధాతువుల కియుడాగమ మించుక్పరకతలో లేకుండఁ జేసిరి. [వ్యా. సం.స.1510]

సూ.ని. నగి[యి]ంచు-నగియించు శబ్దమును జూపినది కాని ప్రయోగము లీలేదు. -వీరు 'నగుపించె నచటియబలాజనమున్ - [విరా.4.39] అనుపద్యము టిప్పణమున నగియించె అనుపాఠాంతరము చూపబడెను. తాళపత్రమాతృకలందుగు నగుపించె అనుపాఠమే చూపట్టుచున్నది. సూ.ని. కూడ -- తెగియించినవారు ---[శు.క.4.28] అనునర్వాచీనసామాన్యకవిప్రయోగము - [వ్యా.సం.స.1502] అందుకె వీరిట మహాకవిప్రయోగములందు లేదని యుందురు. ఏచోటినుంచి- అన్నది కుమారధూర్జటిప్రయోగమర్వాచీనమయ్యు గ్రాహ్యమైనది. కాని వీరి కిది యట్లు గాలేదు. మొత్తముపై 'నగియించు' అనునవి లేవనియు నట 'నగుపించు' అని యుండు ననియు వీరినిశ్చయము.

నగు + ఇంచు - నగుపించు అని యవుట యెట్లు? ఇంచుక్కు పరమగునపుడు అన్వాదులకు పుగాగమ మగును. కాన అనిపించు తనిపించు అనువానివలెనె నగుపించు' అని యగును. [విరా.4.39.తాళమాతృక] ఇవట టిప్పణిలోనినగియించెడిననెడి పాఠా తరము ప్రక్షిప్తము [ఉ.389] కవిప్రయోగమును 'దాశపత్రమాతృక' నుండి యుద్ధరించుట యెక్కవిశేషము. అనిపించు, తనిపించు అనువానిని బోలుచు నగిపించు అని కాక నగుపించు అని యగుట యిం కొకవిశేషము

అయినను అనిపించు అనుదానివలె నగుపించు అని యగునా? అన్వాదులలో [క్రియ.78] సూరి నగుధాతువును జూపలేదు. "అను కను తిను విను అనునాల్గిటికే పుగాగమము నిత్యము మాను అనునది అన్వాదులలోనిది గాదు. దానికి విధాష యని వేఱుగ వచింపబడెను" [ఉ.406] అని వీరును జెప్పిరి. అయ్యు నగిపించెన్ [కళా.5.54,65,] నగుపింపఁగా [శాంతి.6.217]- పయిప్రయోగములచొప్పున నన్వాదులలో నగుధాతువును జేర్పవలె ననిరి. [ఉ.406] వివరణమున నన్వాదులలో 'నగు' చూపవలసినది. అప్పుఁ గాక. అన్వాదులకుఁ బుక్కు నిత్యము గదా.

నగిపించు అనియె కావలె. అనించు, వినించు అని యుండనట్లే నగించు అని యుండుటకు వీలు లేదు. నగింపఁగ (హరి.పూ.8.134) మొదలగు ప్రయోగము లసాధువులా? సూరివలెనె వీరును 'మానునకు మాత్రమె విభాషగాఁ జెప్పిరి. (ఉ.క్రి.81) వీరు' నగుధాతువు నన్వాదులలోఁ జేర్చక అన్వాదులలోనిది గాదని వీరును గుర్తించిన 'మాను'తోఁ గూర్చి పుగాగ మమును విభాషగా చెప్పుకొనవలసియున్నది.

అట్లు చెప్పనిసూరి యిట 'నగియించె' ననుపాఠమును బ్రమాణీకరించె నని ప్రస్తుతస్థలోదాహృతియు నిరూపించుచున్నది. 'నగుపించు' అనునదియు గుర్తింపవలసిన సూరిమతమున క్రియా.77సూత్ర ముప్రయోగించు నని తోచుచున్నది.

నగియించు తెగియించు అనువానింబట్టి యాచ్ఛికధాతువులయింపు క్కునకును నియుడాగమము క్వాచిత్కముగ నంగీకరింపఁదగియున్నది. క్వాచిత్కస్థితిని సూరిలక్షణమందలివిభాషాపదముచే గుర్తింపవచ్చును. కాఁగా నిట సూరిమతమున దురుక్తి యేమియు లేదు.

క్రమ్యురియెద:

పిదప వీరు 'ద్విత్రిస్వరాచ్ఛికధాతువులకు ఎకారాదిప్రత్యయము పరమగునపు డియుట్లు చెప్పిరి.

సూరి (సంస్కృతధాతువులకువలెనె) యాచ్ఛికధాతువులకును 'నేకస్వరద్విస్వరముల మాత్రమె యియుట్లు చెప్పఁగా వీరు త్రిస్వరములకు నధికముగాఁ జెప్పిరి. దీనిప్రయోజన మిట్లు పేర్కొనిరి.' క్రమ్యురియెదను క్రమ్యురెదను త్రిమ్యురియెడు త్రిమ్యురెడు - క్రమ్యురియెడు - కాని యీప్రయోజనము సం దోక యిబ్బందిని వారే సం.లో గుర్తించి యిట్లు పరిష్కరించిరి. "క్రమ్యురు త్రిమ్యురు అనునవి లఘుమంతములు కావు. ద్విస్వరములును గావు. ఇట్టివానిని వాశబ్దవ్యవస్థావాచిత్యమున సంగ్రహింపవలయును.

(వ్యా.సం.స.1507) లఘ్వైకాక్షరపూర్వ - అనుచిం.లక్షణమున వీని నిట్లు సమర్థించిరి. అట్లే (సూరిలక్షణమును విభాషాపదము నేయపసిద్ధాంత మున్నదని వీరు వైకల్పికముగా మార్చిరో) సూరిలక్షణమునను నేల సమన్వయింపరాదు?

స్పష్టముగా సూత్రింపఁదగును గదా యని యిట్లు సూత్రమునఁ జేర్కొనిరా? అయిన సం.లోనివీరివివరణము ననుసరించియె యిందుఁ బెక్కనర్థములు గల్గుటను గుర్తింపవచ్చును.

క్రమ్యురు ఇత్యాదు లగునివి త్రిస్వరములే కాని యట్లగుటతోపాటు గురుమంతములు నై నవి. మఱి యియుడాగమ మగుట యెట్లు? సూత్రమున నాచ్చికధాతువులవిషయము విభాగించి చెప్పుటచే సంస్కృతధాతువులంగూర్చి చెప్పిన 'గురువిరహితంబు లయి' యనునియమ మాచ్చికధాతువులయెడ వర్తింప దనవలెనా? అట్లగుచో చొచ్చియెను, వండియెడు వా, డనురీతిగా నెన్నోయపరూపము లేర్పడును.

'గురువిరహితంబు లయి' యనునది వర్తింపనపు 'డయాంతంబులగు' అనునదియు నాచ్చికధాతువులకు వర్తింపదు. కావున [అయియెను, పోయి యెడివాఁడు] వ్రేసియెను, ఏసియెను అనురీతిగా నవును. వీరు త్రిస్వరముల యెడను జెప్పిరి గావున ఎగసియెను, సొగసియెను ఇత్యాదు లగురూపము లెన్నియు నేర్పడు.

'నగియించు' అన్నది యసాధు వని తిరస్కరించినవీరు పైరీతి నెన్ని యపరూపములను లక్షణబద్ధము చేయుచుండిరో. వీని నివారించవలె నన్న గురువిరహితత్వము [అయాంతత్వము] అనునియమ మాచ్చికధాతువులయె డను వర్తింపజేయవలె, అట్టియపుడు 'క్రమ్యురియెడు' ననురీతిత్రిస్వరములు గురుమంతము లగుటచే నట ఇయుట్లు రాదు.

జలము లొలుకఁ బెగ్గిలియెన్ (భాగ.10.పూ.1443) సంక్రం
దనసూతి డగ్గటియె (విరా.4.184)-క్రమ్మటియెడుమము (కవిక.పీ.60)
అనురీతిగాఁ ద్రిస్వరము లగునిట్టిస్థలము లెల్ల గురుమంతము లగుట నియ
తముగాఁ గానవచ్చుటచే గురుమత్త్వమునుబట్టి యియుడాగమము రాదు
గావునఁ ద్రిస్వరము లని వీరు సూరికంటె విశేషముగాఁ జెప్పినదశము వా
రుద్దేశించినకవిప్రయోగములను సాధింపఁజాలదు. ఇంక కొలిచియెను,
నిలిచియెడువాఁ డనురీతిగా గానరానిరూపములనే సాధించుచు ననర్థక మగు.

కాఁగా వీరు సూరికంటె నధికముగాఁ జేర్చిన 'త్రిస్వర'ముల
కన్నది కేవల మనర్థకమే.

చిం.లో వాళబ్దముచేఁ (గాని బాల.లో విభాషాపదముచేఁ గాని)
ఇట్టివి గుర్తింపఁదగు ననువరులవారియభిప్రాయ మెంతవఱ కామోద
యోగ్యమో నిర్ణయింపరాకున్నది. విభాషకు ప్రవృత్త్యప్రవృత్తులను వ్యవస్థ
చేయుట ప్రసిద్ధమే. ఇట క్రుమ్మరు ఇత్యాదుల కియుట్టు సాధింపవలె నన్న
నది యన్యకార్య మగును. విభాష కన్యకార్యమును నియమించుట సంప్ర
దాయముగాఁ గానరాదు. సంస్కృతమునం దెట నే నిట్టిస్థితి (విభాష
కన్యకార్యమును వ్యవస్థ చేయుట) గల దేమో వెదుకవలె.

ఇంకను స్పష్టముగా నీయియుట్టు క్రుమ్మరుప్రభృతులపై వక్రము
(ఎ)నకును గానవచ్చుటను బ్రత్యేకముగా సూత్రింప (లేక యీసూత్ర
నొద్ద వివరించినను) బా గుండెడి దని తోచుచున్నది.

కనియెడును :

ఇంక వీ రీయాచ్ఛికధాతువులకు మీఁది 'ఎకారాదిప్రత్యయమున'
కియు ట్టగు ననిరి. సూరి సూత్రమందలి 'వక్రము' అనుదాని కిది వివర
ణముగా నెంచి రేమో. ఎవ, ఒటలు వక్రము లయినను నవి పర మగుట

సంభవింపదు. కావున వీ రెకారాది' యని యుందురు. వక్రము లన్న సూరిలక్షణమున నపరూపప్రసక్తి లేదు గాన నందు దురుక్తి లేదు.

ఇక వీరే యిట ఎకారాది 'ప్రత్యయ' మనుటచే నిష్ఠరూపసిద్ధి కవరోధము గల్గుచున్నది. ప్రత్యయ మనుటచేఁ బ్రత్యయేతర మగు 'ఎ'కారము పరమయినపు డీకార్యము రా వీలు లేదు. కొనియెడను అనుచో 'ఎడ', అనియెడివి. వినియెడును ఇత్యాదులలోని ఎడియెడులును సూరివలెనే వీరు నాగమములుగా విధించిరి. [ఉ.క్రి.31] ఆగమములను బ్రత్యయము లనరాదు గదా. అట్టియెడలఁ బ్రత్యయమునకుఁ జెప్పిన కార్య మాగమముల కగుట యెట్లు? ఇక వీరిలక్షణమందలిప్రత్యయ మన్నది యాగమములకు నుపలక్షణ మనుకొనవలయును. ప్రత్యయప్రత్యయేతరవివక్ష సేయక సూరి 'వక్ర' మని సామాన్యముగాఁ జెప్పుటవలన నట నీయుపలక్షణమార్గ మనవసరము. కానిచో కొనియెడ నిత్యాదు లసాధువు లనవలసివచ్చును గదా.

గురువిరహితంబులు, నయాంతంబులు నగుట యనులక్షణ మాచ్చిక ధాతువులయెడను బ్రవర్తించుచు లాఘవముతో నున్న సూరిలక్షణము సూక్తము. దానిని వచ్చులవారు సవరించుటవలన ననర్థములే యెక్కువ. సవరణముతో వీరు ప్రధానముగా నుద్దేశించినక్రమమైరియెడు ననురీతివి వీరిలక్షణము చేత నసాధ్యము లయి కొలిచియెడు ననురీతివానిని గల్పించుచు నది యనర్థక మైనది. ఆచ్చికములయిచ్చుక్కున కియుట్టు వారింపఁదలఁచుటయే సరి కాదు. అవి క్వాచిత్కముగఁ గలవు. క్వాచిత్క మగుటయు సహజము. ఏ లన నాచ్చికధాతువులకు స్వార్థమునం దించుక్కు వచ్చుటయే యరుదు. ప్రేరణమున చుగాదులు గలవు గావున నటఁ గూడ నించుక్పరకత యరుదు. అటను అన్వాదుల పుగాగమాదివిధులు గలవు. కాఁగా బై లక్షణములు గల యాచ్చికధాతువుపై నించు క్కుండుటయే యరుదు గావున నియుట్టు గన్నట్టుట యరు దగుటలో వింత లేదు. ఎటనేఁ గొన్నియెడల లే కున్న విభాషా ఏదము దానికి సాధకము. మొత్తముపై వీరిసవరణము సరి కాదు.

చనెనె :

“చనెన్ వినెన్ కనెన్ అనురీతిరూపములు నన్నయాధర్వణసమ్మతములు గా వని యప్పకవి వచింపఁగా (వ్యా.సం.స.1505) అప్పకవి వి.వి. నెఱిగి యధర్వణుఁడును సంగీకరింపలే దని గుర్తించి యట్లు స్పష్టము చేసె నన్నమాట. (ఇది తెలియనియహోబలుఁ డప్పకవి కధర్వణగ్రంథము దొరు కలే దనెను.) నన్నయభారతభాగమునం దెచ్చటను లేవు. తరువాతికవు లట్టి రూపములను బ్రయోగించిరి. కాని సూరి యట్టిరూపముల నేల సంగ్రహిం పఁడయ్యెనో తెలియకున్నది. ప్రౌఢవ్యాకర్త యైన నేల సంగ్రహింపలేదో తెలియకున్నది” - (వ్యా.సం.స.1504) అనువర్ణులవారివచనముల కాధారము గానరాదు. చిం. చనెన్ అనురీతిరూపములు సంగ్రహించుచున్నదో లేదో గ్రంథాంతరమున గమనింపఁగలము. సూరి సాధింపలేదా? ‘చనియెన్’ అనున వైన సాధించె నని యంగీకరింతురు గదా. చని + ఎను అని యుండఁగా క్రియా50సూత్రముచే నియుడాగమము వచ్చి చనియెన్ అని యగును. ఇయు ట్లు విభాష గదా. అది రానిచో నగెను, తెగెను - అనురీతిగా, జనెను అని కాదా? చనియెను అన్నది కూడ సూరి సంగ్రహింపలే దనవలెనా? వర్ణుల వార ట్ల నలేదు. కాఁగా, జనియెను సాధించె నన్న, జనెను (చనెన్) అని పక్షాంతరమున సూరి సాధించినట్లు ఇయు ట్టిట నిత్య మని సూరి చెప్పలేదు గదా. ఇ ట్లిరూపములు బాల. సంగ్రహించియుండుటచేతనె ప్రౌఢవ్యాకర్త పునరుక్తముగా, దిరిగి ప్రస్తావింపలే దని గుర్తింపఁదగును.

పడ్వాదులు :

‘పడ్వాదులసవర్ణకంబున కత్వంబును గడహల్లునకు ద్విత్వంబు నగు’
(51) ననుసూరిలక్షణమును ఇడ్వాదుల-- (ఉ.61) అని సవరించిరి.

‘సంధి43సూత్రపుపడ్వాదులు వేఱు. ఇందలిపడ్వాదులు వేఱు. కావున నిట పడ్వాదు లనక ఇడ్వాదు లనుట లెస్స.’ (ఉ.391)(వ్యా.సం.స.1482, 1483)

ఇందలిపద్యాదు లేయవియో యిట సూరి ప్రదర్శించుచుండఁగా సంధి43సూత్రమునందలిపద్యాదు లనుకొన నవకాశ మేది?

స్పష్టత కై న నిట్లు నియమించుకొన్నపీఠే తమవియమము నెల్లెడల ననుసరించినట్లు లేదు. ఉ.క్రియా.81సూత్రమును బాల.నుండి (క్రి.78) యథాతథముగా అన్వాదు లని - గ్రహించిరి. ఉ.క్రియా.65సూత్రమునందును 'నన్వాదు' లనియే చెప్పిరి. (బాల.క్రి.54) అందలికొనుమనుధాతువులు 81సూత్రస్థలమున లేవు. పీఠే "అన్వాదులు క్రియా65సూత్రమునఁ బేర్కొనఁ బడెను. వానిలో కొనుమనుధాతువు లిందు విడువఁబడె" (ఉ.406) ననిరి. ఇట్లు భేదము గలిగినపు డిట కన్వాదు లనకపోయిరా? అట నట్లు చెప్పుటలో దోషము లేనపుడు ప్రస్తుతస్థలమున మాత్రము పద్యాదు లనుటలో దోష మేమి? ఇద్యాదు లన నవసర మేమి? ఇది తెన్న యగుట యేమి?

గణములందలిశబ్దములు కొన్ని వేరై నపుడు, సమానముగా నున్న యొకశబ్దమును రెండుగణములకు మొదట నిలుపరా దని నియమ మేమేని గలదా? సంస్కృతమున నిట్టిస్థితి గమనింపఁదగు. వుజ్జ్ ఛణ్ --- అరీహణ - కుముదకాశతృణ--కుముదాదిభ్యః (4-2-80) అనుచో నొకే సూత్రమున భిన్నప్రత్యయములకై కుముదాదిగణములు రెండు పేర్కొనఁ బడినవి. మొదటికుముదాదులలో--కుముదశర్కరాన్యగ్రోధ-- ఆదులుగలవు. రెండవస్థలమున కుముదగోమధరథకార-- ఇత్యాదులు గలవు. ఇట్లు భేదమున్నను రెండింటి గణాదిని గుముదశబ్దమే పేర్కొనఁబడినది గదా. అట్లే నడాదిభ్యః ఛక్ అనుచో ఛక్స్థలమునందలినడాదులలో నున్నచర,ఇతిక, ఇతిశాదులు - నడాదీనాం కుక్చ అనుచోటినడాదులలో లేవు. కుక్స్థలమందలి నడాదులలోని బిల్వవేణుప్రభృతులు ఛక్స్థలమునందలినడాదులలో లేవు.

కాఁగా సంధిపరిచ్ఛేదమందలిపద్యాదులలోనిశబ్దములును, నిచ్చటి

పద్యాదులును వే అయినను గణాదిని బడుశబ్దమునే గ్రహించి సూరి చెప్పుట సంప్రదాయవిరుద్ధ మనరాదు.

‘దీర్ఘపూర్వకనువర్ణాంతముల కిట్టిస్థితి లేదు. మానిన- మాని నన్’ (ఉ.392) ఇది స్పష్టత కై నఁ జెప్పుట యనవసరమే యనఁదగు. ఏల యన సూరివలెనే వీరును ‘ఇవి ఇడ్వాదులు’ అని పద్యాదులను నియత గణముగనే పేర్కొనిరి. అట్టియెడల వీనిలోఁ జేరనిశబ్దముల కీకార్యము ప్రాప్తించుటయే లేదు గదా.

పయఁగా దీర్ఘపూర్వకనువర్ణాంతములకు రా దందు రేమి? దీర్ఘ పూర్వక మగునువర్ణతరమునకు నగునా?

సం.లో “ప్రకృతసూత్రమందలివిభాష వ్యవస్థితవిభాష యగుట చేతను దీనికి మూల మగు క్వచిన్న స్వేచ్ఛలోపవాన్ అనువికృతివివేకకారి కలోనిక్వచిచ్ఛబ్దమహిమచేతను దీర్ఘపూర్వకస్థలములం దీఅత్వద్విత్వములు కల్గ నేర వని గ్రహింపనగును. ఉ.పాడినన్-మానినన్- -(వ్యా.సం.స. 1482) పాడినన్ అనుచోఁ బై ఉ.వివరణము ననుసరించి నువర్ణాంతము గాదు గావున దీర్ఘపూర్వక మైనను నత్వద్విత్వము లగు ననవచ్చునా? ఇఁకఁబడ్వాదిభిన్నస్థలములలో నీకార్యము వారించుటకు దీర్ఘపూర్వకనువర్ణాంతములకు రా దని వి.వి.లో క్వచిచ్ఛబ్దమహిమచే గుర్తింతురు గాక. నియతగణముగాఁ జెప్పినయాలక్షణమున ననవసరము. కాఁగా నీసూత్రము నందలివిభాషకు వ్యవస్థ చేసి దీర్ఘపూర్వకములపై నీకార్యము రా దని యర్థము చేయవలయు ననుట ప్రమాదము.

దీర్ఘపూర్వకములే యేమి? ఇచ్చటిపద్యాదులలోఁ జేరనిధాతువు హ్రస్వపూర్వక మగునెట్టివర్ణ మంతమందుఁ గలది యైనను నీకార్య మగునా? నగినవాఁడు- తెగిన ఇత్యాదులలోను నగ్గ తెగ్గ అనురీతిరూపములు గలవా? వరులవారియీవివరణమువలన ననర్థస్ఫూర్తియే ప్రయోజనము.

సూరి పద్యాదులలోఁ జూపినతగుధాతువును పీరు తమ ఇద్యాదులలోఁ దొలఁగించిరి. (ఉ.391) 'మూలమున లేనితగుధాతువును గవిజనమండ నమునుండి సూరి పద్యాదులలోఁ జేర్చెను గాని తగ్గపని, చంపదగ్గవాఁడు మున్నగువ్యవహారములలో నిట్టిరూపము లగపడుచున్నవే కాని మహాకవి ప్రయోగములం దిట్టివి కన్పట్టలేదు. తగినన్ అనుచేదర్థమునందు తగ్గన్ అనురూపాంతరము వ్యవహారమునందు నైతము వినబడలేదు. (వ్యా.సం. స.1482, ఉ.391)

(వి.వి.)మూలమునం దిది లే దనుట కస లేది యున్నదో యందు స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడినదా? 'కవిప్రయోగములనాశ్రయించి చెప్పకొనవల సినదే. చేదర్థమునందు వ్యవహారమునను 'తగ్గన్' లే దనిరి. తగినన్ ఉన్నదా? అసలు వ్యవహారమునఁ జేదర్థమునందు 'న'ప్రత్యయ మేధాతువు మీదను దఱుచుగా వినబడదు. కురిస్తే పండుతాయి (రమ్మంటే పోయినా) అనువిధముగా 'తే' అన్నదే కన్పించును. తేచేతి అనిసా. త్రి.శ.దీనిని బేర్కొన్నది. (క్రి.) ఇంక వరులవారు విశేషముగాఁ బ్రస్తావించినయవ్య ర్థమునందె వ్యవహారములో వ్యతిరేకార్థముపై సప్రత్యయము విన వచ్చును. వద్దన్నాపొయ్నా. కురవకపొయినా ఫరవాలేదు. కాబట్టి 'తగ్గన్' అన్నది వ్యవహారమున లేకుండుటలో వింత లేదు. (అప్యర్థములోఁ గూడ వ్యతిరేకార్థముపై నె 'న'వర్ణము వినిపించును గావున నటను తగ్గా అను రూప ముండునవకాశము లేదు.

అత్మ నేపదార్థము :

బాల.క్రి.52,53సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి (ఉ.62,63)వీరు వేసుకొని మున్నగునర్వాచీనప్రయోగములను గుర్తించుటయు 'వ్రాసుట' అనురీతి వానిని నిరాకరించుటయు నుచితమే. (చూ.బాల.క్రి.38)

యాకు సకారము :

‘ఇకారవక్రంబు లు క్తంబులందలివి పరంబు లగుచో యాకు సకారం బగు’ (54)ననుసూరిలక్షణము నిట్లు సవరించిరి. ‘ఇంచుక్కృతప్రత్యయములు తప్ప, దక్కినప్రత్యయములమొదట నున్న ఇ-ఎ-ఏ-లు నిల్పు నపుడు ధాతువుతుదియకారము సకార మగును. (ఉ.64)

వీరిలక్షణమును బరామర్శింతము. సూరిసూత్రమందలిఉ క్తంబులందలివి అనుదానికి- ‘ఇంచుక్ కృతప్రత్యయములు తప్ప తక్కినప్రత్యయములమొదట’ననువీరిసూత్రభాగము వివరణాత్మకముగా పీ రెంచియుందురు. కాని యిం దనర్థములు పెక్కు.

‘తక్కినప్రత్యయములమొదట’ నని చెప్పునప్పు డాఇంచుక్కు నిటఁ బ్రస్తావింప నక్కర లేదు. ఇంచుక్కు అగమమే కాని ప్రత్యయము గాదు గదా. కాఁగాఁ బ్రత్యయము పర మగునపుడు చెప్పినకార్య మాగమము పరమగునపు డెట్లును రాదు. కావున నాగమ మైనఇంచుక్కు పర మైన నీకార్యము ప్రాప్తియే లేదు. ఇక దానిని మఱలఁ జెప్ప నేల? ‘కృద్భిన్న ప్రత్యయముల’ -అన్న నిఁచుక్కు పర మైనపుడు సకార మగునా? సూత్రమున ననవసర మైనగౌరవము గల్గినది.

ప్రత్యయముల అనుటయే సరి కాదు. అగమములు ప్రత్యయములు గావు. కావునఁ బ్రత్యయపరకత్వమునఁ జెప్పినయీకార్య మాగమపరకత్వమునఁ బ్రాప్తింపదు. ఇట్టియెడల ఉ.క్రి.60సూత్రమునొద్ద వలెనే ఎదు, ఎడి, ఎద మొదలగునాగమములు పర మైన సకారము రావీలు లేమి చేనెడును, చేనెడిని, చేనెదను, చేసిరి మున్నగుచోట్ల సకారము వరులవారిసూత్రముచే లక్షణవిరుద్ధ మయి యిట్టి వెల్ల గ్రామ్యము లగు. ఇక నిటఁ గూడఁ ‘బ్రత్యయ’ మాగమమున కుపలక్షణ మనుకోవలె. అపు డించుక్కును బేర్కొనుట యొప్పు. ఇంచుక్కును బేర్కొన్నసామర్థ్యముచేఁ బ్రత్యయ మాగమమునకు నుపలక్షణ మనవచ్చు. ఇట్టియవసరమును గల్పింపనిసూరిలక్షణము సూక్తము గదా.

‘ప్రత్యయములమొదట నున్న ఇఎఏ’ అనిరి. క్వార్థమునందు వచ్చు ‘ఇ’ అనునదే ప్రత్యయము. ఇది ‘ఇ’మొదటఁ గలప్రత్యయ మనవలెనా? చేసిరి ఇత్యాదులం దగు ‘ఇ’ఆగమము సిగ్గు.

ఇక నిట వీరు ‘ఇ-ఎ-ఏ- యనుచో’ ‘ఏ’కారమును గూడఁ జేర్కొనిరి. ఇది యచ్చుపొరపా తేమో యనుకొనుట కవకాశము లేదు. సం.లో ‘ఇద్వక్రంబులు- ఇకారమును ఏలును (ఇకారసాహచర్యమునఁ దాలవ్యములు గానిఒటలకు గ్రహణము లే దని యెన్నునది.) (వా.వ్యసం.స. 1522) అనుటనుబట్టియు ‘ఏ’ వీ రుద్దేశ్యపూర్వకముగనె) యుంచి రనవలె. కాని ‘ఏ’కార మాదియందుఁ గలప్రత్యయము గాని యాగమము గాని యీవ్యాకరణమునఁ జెప్పఁబడలేదు. వీరు నెచ్చట నుదాహరింపలేదు. ప్రత్యయాగమము లయిన ఎను-ఇ-ఎడు-ఎడి-ఎద అనునవి మాత్రమే యిట నుక్తపూర్వములు. (ముఱ్ఱున కనుప్రయుక్తము చేసినవిదాదులలో ఏకారమున్న నది ప్రత్యయము గాకున్నను నది ధాతువునకుఁ బరిమైయుండదు.) కాఁగా వీ రిట ‘ఏ’ (ద్విర్ణము) చూపుట యసవసరము. 60 సూ.లోవలె ‘ఎ’(ప్రాస్వము)మాత్రమే చూపఁజాలును.

సం.లో ఇకారసాహచర్యముచేఁ దాలవ్యవక్రములే కాని ఒటలు గ్రహింపఁబడ వని తాము చేసినవ్యాఖ్యను దృష్టియం దుంచుకొని స్పష్టత కయ్యు వీనిని వివరించియుందురు. కాని పైరీతిని వ్యాఖ్యానింప నవసరము గానరాదు. వక్రశబ్దముచే ఎఏ,ఒట లెల్ల గ్రహింపఁబడినను ఒట అనువక్రములు పర మగుట సంభవింపదు గావున నట సకారప్రసక్తి లేమి నపరూప ప్రసక్తియు లేదు గదా. సంస్కృతధాతువుల కించుగ్వ్యవధానంబుసంజేసి యట వక్రపరకత్వము లేమి నట వక్రమున కియుట్టు లేనట్లే యిటను ఒటలు వక్రము లైనను నవి పరముగా నుండమి సకారము ప్రసక్తి లే దని సూరియభిప్రాయము స్పష్టము.

ఇకారసాహచర్యముచే వక్రములు తాలవ్యములే గ్రహింపఁబడు ననిరి. అట్లు 'ఏ' గూడ గ్రహింపఁబడినను నట సకారము లే దని గుర్తించితిమి గదా. ఏకారమువలె ఒట్టలును బర మగుట లేమి సకారము లేమి గుర్తింపఁ దగియున్నది. కావున వీరు తాలవ్యవక్రములే గ్రహింపఁబడు ననురీతిని జేసినవ్యాఖ్యయే యవసరము గా దని నిశ్చయింపఁదగును. ఏకారమును విడుచుటకు వీరివ్యాఖ్య ననుసరించియే యవకాశము లేదు. వీరు గ్రహించినను బ్రయోజనము లేదు. ఒట్టలు నశ్లే. వీరివ్యాఖ్య సరి కాదు.

'ఇకారవక్రంబు లుక్తంబులందలివి' యనుటచే ఎవొట్టలు నాలుగును వక్రములే యైనను నుక్తములందలివక్రము హ్రస్వ మగు 'ఎ'కారము మాత్రమే. కావున నది యొక్కటియే గ్రహింపఁబడు నని వ్యాఖ్యానించిన సూరి మతానుగుణ మైయుండును.

'ధాతువునకు' అనునధికారసూత్రము గలిమి వీరు దమసూత్రమున 'ధాతువుతుదియకారము' అనుట స్పష్టతకె. కావున నది లేనిసూరిలక్షణమున దురుక్తియు లేదు.

మొత్తముపై సూరిలక్షణమే సూక్తము. అం దేయప్రసిద్ధాంతమును వారింప నిట్లు వీరు సవరింపఁబూనిరో కాని వీరిసవరణమువలననే యనర్థము లేర్పడుచు నిది యగ్రాహ్య మైనది.

ఉండుచున్నను :

తాల.క్రి.55,56సూత్రములు దాదా పల్లె గ్రహించిరి. (ఉ.66,67) ఉండుచుండినను, ఉండుచున్నను -అనునవి అపశబ్దములు' (ఉ.395) ఎచటనే నిట్టిప్రయోగములు గానవచ్చినచో ఉండుచున్ + ఉండినను (ఉన్నను) అనురీతిగా గుర్తించుటలో బాధ యేమో విచారింపవలెను.

ఉన్నాను :

తాల.క్రి.56,57సూత్రములను దాదా పల్ల గ్రహించిరి. (ఉ.66,67)

'ఉండు+లట్-ఉండు+చు+ఉన్న+ను ఇటఁ బ్రకృతసూత్రముచే ఉండుధాతువు లోపించుటచే దానితుదిని నిల్వవలసినచువర్ణము లోపించినది' (వ్యా.సం.స.1479) చువర్ణము లోపించిన దనుట సరి కాదు. చువర్ణ కము చేసినపిదప దానివలన ఉన్నశబ్దముతో నుండుధాతువునకు వ్యవధానము గల్గుటయు గమనార్హము. ఉండు+లట్, ఉండు+ను ఉండు+ఉన్న+ను, అని యున్నశబ్దము చేరినవెంటనె ప్రస్తుతసూత్రముచే నుండుధాతువు లోపింపఁగా ధాతువునకు రావలసినచువర్ణము ధాతువు లోపించుటచే, బ్రాప్తింప నవకాశమే లేదు. కావున వీరు 'చు' లోపించు ననుట యసంగతము. దీని వలననే 'ఏతత్సమానన్యాయమున ఉన్న యనెడియనుబంధము నైతము లోపింపవలసియే యున్నను నేతత్సూత్రవిధానసామర్థ్యమున నట్టిలోపము గలుగ దని సూరియాశయ' (వ్యా.సం.స.1479) మని నిరాధారముగాఁ గల్పించుకొనవలసివచ్చినది. పైప్రక్రియప్రకారము 'చు' లోపించుటయే లేదు గాన ఉన్న లోపించు ననుబ్రశ్నయే లేదు. సూరి 'చు'లోపము నుద్దేశించిన ఉండుతోపాటు చువర్ణమునకును లోపము చెప్పెడివాడే. ఉదంతము న కున్నానుబంధము చెప్పఁగా నుదంతమే (ఉండుధాతువు) లోపించును గాన దానికి వచ్చిన 'ఉన్న' లోపించు నని తలఁపరాదు. కనుఁగవ కన్గవ. ముత్తియము, ముత్తైము. మొ॥

సూరిగారిఉండుధాతులోపవిధానము వరులవారికి సం.లో నచ్చలేదు.

'సహజ మగుచింతామణిమార్గము ననుసరించి లడర్థము వివక్షిత మగునపు డుండుధాతురూపము లితరధాతువుల కనుబంధము లగు నని --

చిం. 'వసతిరనుబంధకః' అనఁగా నుండుధాతురూపములె యనుబంధము లగునా? వండుధాతువున లడర్థమును వివక్షింపఁగా నుండుధాతురూప మెట్టి దనుబంధ మగును? లడంతమా? అయిన లడంత మగునుండుధాతు వనుబంధ మగు నని స్పష్టముగాఁ జెప్పవలదా? అవుఁ గాక. చిం. ప్రధాన మైనఈయుండుధాతులడంతరూపప్రక్రియ నేని జెప్పెనా? ఉండుఁడు, ఉండు

రు అనునంతవఱకె చిం. లక్షణము నడచినది. ఇది సహజ మగుప్రక్రియయా? శబ్దచరిత్ర కగు నేమో. కాని శబ్దశాస్త్రమున మాత్రము గా దనక తప్పదు.

-ఉండిన అనుదానిలోని డివర్ణ లోపమున ఉన్న శబ్దమేర్పడె ననియు--

'ఉండిన' అని యిటు నవర్ణ మైన దన్నమాట. దీనిని భూతార్థానాంతు నః క్రియాణాం స్యాత్తని చిం. భూతార్థమునఁ గదా చెప్పినది. లడర్థమున నందును సూత్రమున స్పష్టముగాఁ జెప్పకుండఁగా 'ఉండిన' అను భూతార్థకరూప మనుబంధ మగుట యెట్లు?

'-అట్టివికృతిచే దానిభూతార్థము పోయి వర్తమానార్థము గల్గె ననియు'—

ఎట్టివికృతి? డివర్ణ లోపము. వసతిరినుబద్ధ అని చెప్పిన చిం. ఉండిన, ఉన్న అని యగు నని డివర్ణ లోపమును (బిందువునకు నకారమును) చెప్పినదా? భూతార్థమున నవర్ణము చేసి, అది వర్తమానార్థమున ననుబంధముచేయుచు నట్టిది భూతార్థము పోయి వర్తమానార్థక మగుటకు డివర్ణము లోపించువర్ణ వికృతియే మూల మయినపుడు అట్లని చిం. ఉద్దేశించినపుడు దానిని విధింపకుండు టేమి? 'క్వచిన్నవర్ణే డేర్లోపః' అని డిలోపమును జెప్పినయధర్వణుఁ డేని నటు భూతార్థము పోయి వర్తమానార్థము గల్గుటను బ్రస్తావింపలే దేల?

ఇట్టివికృతివలన నట్టియర్థభేదము సహజ మనుకొనియెనా? అసలిట్టివికృతివలన నర్థభేదము గల్గునా? 'క్వచిద్ధోశ్చ తథా భవే త్తనై నిక్కడనే వి.వి. ఉండునేని- ఉన్నేని (వ్యా.సం.స.1465) ఇటు నర్థభేదము

ఉన్నవాఁడు వర్తమానార్థకవిశేషణము. ఇది భూతార్థకమే కావలసి యున్ననువర్ణ లోపాదివికార మందినది గాన నన్నయాదిమహాకవులు దీనిని వర్తమానార్థకముగ వాడిరి. (వ్యా.సం.స.1465) ఇటునే యేల? ఉండినన్—

ఉన్నన్ (ఉన్నచో) అనుచో నిట్టివికారమే కలదు. అర్థభేద మేర్పడినదా? వర్ణవికృతివలన నర్థభేదము సహజముగా భావింప వీలు లేదు. కావున నర్థభేదమును బ్రత్యేకముగా సూత్రింపవలసినదే.

ఇట్టిట వరులవారు చేసినయూహ లన్నియు నిరాధారముగా సాగినవే. ఆధారము చెప్పవలె నన్న నన్నయాధర్వణులు క్రియాపదములప్రక్రియ సమగ్రముగాఁ జెప్పలే దని పునరాగమః క్రియాణా మిత్యాదుల దేనినో యాశ్రయింపవలె. అవుఁగాక. అది నన్నయాధర్వణులయాశయముగాఁ జెప్పుట విశ్వసించు తెట్లు? ఇందు సహజత్వము నన్నయాధర్వణులపేరి వలనఁ గలిగిన దనుట తప్పు కాదు.

వర్తమానక్రియాపదములందు నన్నయ (వండుచు) ఉన్నవాఁడు అనురీతినె ప్రయోగించు నన్న 'వ్యతిరేకార్థే లృటి లటి డుజ్ స్యాత్' అని లట్టునకు డుజ్విధాన మేల? దీనినిబట్టియే వరులవారు చేసిన 'సహజ' ప్రక్రియ చిం. (వి.వి.) కర్త యుద్దేశించినది గా దని నిశ్చయింపవచ్చును.

ఇక సూరి దాని ననుసరింపలే దనువిచార మేల?

కావున 'సూరి ఉన్న అనునది యేదో శబ్దవిశేష మయినట్లు సమాపక క్రియారూపములలో ననుబంధముగాను వర్తమానార్థకవిశేషణప్రత్యయము గాను వచ్చు ననియు' - చెప్పుట యసహజ మను తొప్పుదు. చదువుచున్న వాఁడు చదువుచున్నాఁ డనుచో చదువుచుండినవాఁడు చదువుచుండినాఁ డను రీతి వ్యవహారికము గలదా?

చదువుచున్నాఁ డనుచో ఉన్నాఁడు, అనుబంధ మని వరులవారి మతము. ఇట ఉన్నాఁ డనుచో ఉండుధాత్వార్థము (ఉన్నాఁడు అనుప్రత్యేక క్రియాపదముయొక్క యర్థము) నకుఁ బ్రాధాన్యము లేదు గదా. అట్టియెడ ఉండుధాతువుపై భూతార్థమున నేర్పడిన 'ఉన్న' యన్నది వర్తమానా

ర్థక మగు నని దానిని దగిలించుటకంటె. ఎ క్లేర్పడిన దనుప్రశ్న లేక 'ఉన్న' అనుశబ్ద మగు ననుట శబ్దశాస్త్రోచితము గాదా?

-అది పర మగునపు డుండుధాతువే లోపించు ననియు ని ట్లసహజ ముగాఁ బ్రక్రియాకల్పనము చేసికొనవలసివచ్చెను -(వ్యా.సం.స.1480)

పయిరెండుపద్ధతులలో నేదిశబ్దశాస్త్రోచితమో గుర్తించుట సులువే.

వర్తమానార్థకక్రియాపదప్రక్రియలో 'ఎక్కు-వసంఖ్య గలసూత్రముల నుపదేశింపవలసివచ్చెను' (1480) చిం.లో 'వ్యతిరేకార్థే లృటి లటి డుజ్ స్యా' త్తనుచో వీరు "వండుచుండు + డు- వండుచున్నవాడు వర్ణాగమోవిశేషః ఇత్యాదిసూత్రముచేతనె రూపసాధనము చేసికొనవలెను' (వ్యా.సం.స.1341) నిజమె. ఇట్టికల్పితరువువంటిలక్షణ మున్న నింతటి ప్రణాళిక యనవసర మనుకొన్న నిట సూరిప్రక్రియలో సూత్రసంఖ్య యెక్కువ యైన ట్లొప్పికొనవలసినదే.

కాని పైని వీరు చూపినచిం.ప్రక్రియలో వండుచుండు + డు అనుచో వర్ణాగమోవిశేషః అనుదానిచే బిందుపూర్వకడువర్ణమునకు (ండు) 'న్న' ఆదేశ మైన దనవలె. ఇటు భూతార్థానాం తు అని 'న' వచ్చుటయు డిలోపించుటయుఁ దన్మూలమున సర్థము మాటుటయు ననువీ రూపించిన నన్నయాధర్వణులప్రక్రియలోనిసహజత్యము కొంత నష్ట మగుట గమనింపవలసియున్నది.

అట్లే ఉండినన్ అనుచేదాద్యర్థమునకు ఉన్నన్ అనునది పాక్షికముగా నాదేశ మగు నని వే తొకసూత్రము నుపదేశింపవలెనను. -(వ్యా.సం.స.1481)

ఇది మఱియు వింత. చిం,వి.వి.లలో నిట్లు ప్రత్యేకసూత్రము లేకయె ఉండినన్- ఉన్నన్ అని యైనదా? చిం. చెప్పలే దన్న నం దీరూపమె కాదు. వి.వి. క్వచిన్నవర్ణే దేర్లోపః- అని డిలోపమును విధించి

నది. 'నకారపరకానుస్వారము నకారముగఁ బరిణమించె' (ఇట్లే మకారపరకానుస్వారముమకారముగఁ బరిణమించిన చేసెంమహానది చేసెమ్మహానది యగు. కాని వచ్చెంగొడు కిత్యాదులఁ బరహల్లుగా ననుస్వారము మాఱదే. ఇట విశేష మన్నమాట.) నని (వ్యా.సం.స.1465) యూహింపవలసిన యవసరమును లేకుండ సూరి 'ఉండినన్' అనుదానికి 'ఉన్న' ఆదేశము చేసి రూపము సాధించుట ప్రశంసార్హము కాఁగా నీతిరస్కార మేల?

అనుబంధప్రత్యయస్థలములందును 'ఉన్న' యన్నది 'ఉండిన'అను దానినుండి సాధించుటచే వీరి కదియు నీచేదాద్యర్థకస్థలమును సమానముగాఁ దోచియుండు. అట 'ఉండిన' అనుదానితో రూపాంతరము లేమి గుర్తించి తిమి. ఆభేదము సూరిలక్షణముననె స్పష్టము.

'భూతార్థానాం తు' అనుచో క్తవదర్థకనవర్ణమును జేదాద్యర్థకనవర్ణమును గలిపి వివరించిరి. (వ్యా.సం.స.1463) సూరి స్పష్టముగా వేరుగా సూత్రించుట యుచితము గదా.కావున నాయంశమునను గౌరవముగా నెంచఁ బని లేదు.

కాఁగా నిట సూరిప్రక్రియ యెంతయు శాస్త్రోచిత మైయున్నది.

పదప నై న నిది గుర్తించి వరులవారు ప్రస్తుతవ్యాకరణమున నెట్టి యెడల సూరిప్రక్రియామార్గమును యథాతథముగా గ్రహించి సం.లో వీరు చేసిన తిరస్కార మనుచిత మని సూచించుట ముదావహము.

అట :

“తిదుటలు పరంబు లగునపు డన్వాయలనుస్థానంబున నున్నయు నుండుడులోపంబును విభాష నగు (58)ననుసూరిసూత్రమున “నున్నయు” ననుచో “నెఱుసున్నయు” నని మిగిలిన దట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.68) వీరు చేర్చిన “నెఱు”యనువిశేషణము స్పష్టతకే, అది లేనిసూరిలక్షణముచొప్పున నెఱుసున్న యగునిబ్బంది లేదు.

ఇట నన్వాదు లనఁగా బా.క్రి.54సూత్రమునందుఁ బేర్కొనఁబడిన యన్వాదులే కదా. వీని యన్నింటను “ను”వర్ణము నుడితొలిహ్రస్వముపై నె యున్నది. కావున “అటయి(క-అనుసూత్రము ననుసరించి నుడితొలిహ్రస్వ ముపై నున్న యన్వాదులలోనినువర్ణమునకు ఖండానుస్వారము రా వీలు లేదు. కావున నెఱబిందువు మాత్రమే వచ్చును. వీరును క్రియా62సూత్ర ములో సూరివలెనె బిందు వని సామాన్యముగనే చెప్పిరి. మఱి యట ఖం డము రాకుండుట ‘కటయి(క-లక్షణమే కదా మూలము. అదే విధముగా నీసూత్రమునను. కాఁగా వీరు నెఱ’ యనుట స్పష్టతకే.

వీరు అనుట-అంట- అట అని యైన దందురు. ఇట “నెఱ” యన కున్న అనుట అనుచో నిండుసున్నతోపాటు (అటయి(కచు(డుసూత్రముచే నిట ఖండ ముండుటలో బాధ లేదు గావున) ఖండబిందువు నయి అట అను రూపము నిచ్చటనే సాధింపఁబడియెడిది. “నెఱ” యనుటవలనఁ బూర్ణ బిం దువు మాత్రమే వచ్చుటచే మఱల వీరు దమసంక్షే.14.సూ.చేఁ బూర్ణము నకు ఖండము చేసికొనవలసియుండును.

ఇంక సూరిమతమున నన్న నిట ఖండము రాదనియె యెంచఁదగును. అట యన్నది “అనుట” యనుదాసినుండి యేర్పడె నని సూరి తలఁచె ననుట కాధారము లేదు. అంట అట యన్నవి సమానార్థకములుగా నిశ్చ యముగాఁ జెప్పి వలనుపడదు. అంటవలన, అటకు ననురీతిగా నాయావిభ క్తులు “అట”శబ్దముపై లేవు. నీయంటకు మెచ్చి యనుచో నీయటకు మెచ్చి యని యుండదు గదా. కావున అట యన్న దవ్యయముగాఁ గోశ ములు పేర్కొను టచితమే. [దీనినుండి ఖండమునకుఁ బూర్ణ మై అంట యనియు నేర్పడు నదియు నవ్యయమే.] అటయి(కసూత్రమునందలి దీయ వ్యయశబ్దము] అనుటనుండి యేర్పడిన “అంట” కృదంత మయి యాయా విభక్తులను బొందువేటొకశబ్దము. కావున నీసూత్రముచే నట ఖండ ముం డుట కవకాశము లేదు. కాన సూరిమతమున అనుట- అంట యనుచో,

గూడ నీయఁటయికసూత్రము ననుసరించి తింట యిత్యాదులవలెనే ఖండ బిందు వుండదు. సూరిసూత్రము సూక్తము.

తెమ్ము :

బాల.క్రి.59నుండి62సూత్రములను దాదా పట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.69 నుండి72)

61సూ.స్థలమున “కొనుధాతుస్థలమందే కాక స్థలాంతరములందును నీవిధి వర్తిల్లును (తే.రా.కా.మొ॥) తెమ్ము-తెండు(ఉ.398) సూరి యిటఁ గొమ్ము, కొండు అని చూపె నని యీకార్య మీస్థలమందు మాత్రమే యని భ్రమింపకుండుకై వీ రిట్లు వివరించియుందురు. తెమ్ము తెండు మొ॥రూప ములు సూరియు స్థలాంతరమున నుదాహరించెఁ గదా.

కోకుము :

వ్యతిరేకప్రార్థనమునందు కొనునకు కో కన్నట్టదు. కొనకుము కొన కుఁడు చేకొనకుము (ఉ.398)కుజితో వ్యవధానమువలన బాల.క్రి.60సూత్ర ముచే నిట ‘కో’ అనునాదేశము రాదు. ‘కోకుము’అనురీతివి గానఁబడుటయు లేదు. ఒకవేళఁ గై కోకు మనురీతిప్రయోగము గాననయిన నా(60)సూత్ర మందలిబహుళపదము నాశ్రయింపవచ్చును. (చీడ్కో లాభమే [పాండు. 3.42] మున్నగున వట్లే కదా.)

అండ్రు :

బాల.క్రి.62.సూత్రము నట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.72]

సం.లో “బా.ప్రక్తి.17,18సూత్రములు విభక్తిప్రత్యయపరకత్వము నందలిస్వరలోపమును విధించునవి కామింజేసి సూరి యిట నీసూత్రమును

దేశినినవాఁడయ్యె” [వ్యా.పం.స.1532] ననిరి. అందుచేతనె ‘విన్ము’ ఇత్యాదులు బాల.చే నసాధ్యము లనిరి వీరు.

ప్రస్తుతసూత్ర ముల్లోపమును జెప్పచున్నది. ప్రకీ.18సూత్రము లాఁతియచ్చున కని యుచ్చిన్నస్వరకోపము చెప్పచున్నది. కాన వరులవారిట ప్రకీ18సూత్రమును బ్రస్తావింప నవసరము గానరాదు.

ప్రకీ.17సూ.చే వినుము- విన్ము అని యగు నన్న నీసూత్రము వ్యర్థ మగునా? ఆసూత్రము ‘నలడర’ లయుత్తునకు లోపము చెప్పచున్నది. ఈసూత్రమున ‘తదడ’లయుత్తునకు లోపము విహితము. ఇందిలితద లందు లేవు. రువర్ణకము పర మగునపుడు గొన్నియెడలఁ గలయాలోపమునకై తదల నాసూత్రమునఁ జేర్చి సాసూన్యముగ నెల్లె డలఁజెప్పు టుచితముగాదు. ఇంక బహుళపదము నాశ్రయించి సాధించుకొనవలె. ఎక్కడెక్కడ లోప మగునో స్పష్టముగాఁ జెప్పచున్న యీసూత్రార్థమునే యచ్చటిబహుళశబ్దము చే గ్రహింపవలె. దానికంటె నిట్లు సూత్రించు టుచితము గాదా?

తదడలయుత్తునకు బిందువు మీఁదనె లోపము అనుదురు- అనుద్రు అని కాదు గదా. పోషింతురు- పోషింతు అని యగును. పోషింపుదురు- పోషింపుద్రు అని కాదు. రువర్ణము పర మగునపుడే కాన పోషింత్వు, అందు ఇత్యాదులు నుండవు.

వినుము-విన్ము అనురీతి నరు దిగుస్థలములకంటె, పోషింతు, అంద్రు, కొంద్రు అనురీతిస్థితియొక్క ప్రాచుర్యము ననుసరించి యీలోప ము వై భాషికముగఁ బ్రత్యేకముగఁ జెప్పుటయె యుచితము. ఉ.లో వీరు నల్ల చెప్పు టుచితముగా నున్నది.

ఇటఁ గలయితరకార్యముల నెట్లును వేఱుగ సూత్రించుచుండెను. కావున వానితోపాటుగ నీయంశమును గూడ స్పష్టము చేయు టుచితమె.

ఇంకను ఉ.లోఁ దత్సహములందును నీవిధి వర్తిల్లవలయును గాన

ఆచ్చి.29[ప్రకీ.17]సూత్రముచే విది పునరుక్తము గాదు [ఉ.399] అని చక్కగా బ్రయోజనము నిరూపించిరి.

ప్రత్యయపరకతయందుఁ బ్రత్యేకముగా నిట్టిస్వరలోపమును బేర్కొన్నవీరే [ఆచ్చి.29] యిచ్చటియత్వలోపము ప్రత్యేకముగా విధింపవలసి యుండుటను సముచితముగా గుర్తించిరి. కావునఁ బ్రస్తుతసూరిలక్షణము [క్రి.62]ప్రకీ.17[18]సూత్రము ప్రత్యయపరకస్వరలోపము చెప్పమింజేసి చెప్పఁబడిన దనుట యసంగత మని గుర్తింపవచ్చు.

ప్రకీ.17,18సూత్రము ప్రత్యయాగమాదిపరకత్వమునఁ బ్రవర్తించు నది కా' [వ్యా.సం.స.1579]దనువీరియభిప్రాయము నిర్మూలము. మగుడ్చు కుదుర్చు తేల్చు ఇత్యాదులు దానికి లక్ష్యము లగుటలో బాధ లేదు. [చూ. ప్రకీ 17,18,సూ.]

నామములు-ఇంచుక్కు :

బాల.క్రి.63సూత్రము నట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.2] ఈసూత్రమును ముందునకుఁ దెచ్చుటలో సూరిసూత్రమున నపసిద్ధాంతము గల వని వీరి యుద్దేశ్యము గాకపోవచ్చును. కాని యర్థమున భేదము గలదు. సూరి సంస్కృతధాతువులకు అని ధాతువులకు మాత్రమే యీసూత్రముచే నించు క్కువు నని స్పష్టము చేసెను. కాని వీరు సంస్కృతధాతువులకును గొన్ని సంస్కృతనామంబులకును నంగలాదు లగుకొన్ని యచ్చిక[ధాతువులకును] శబ్దంబులకును స్వార్థమునందు ఇంచుగాగమ మగును." [ఉ.394] అని వివరించిరి.

సూరివలెనే వీరును మొట్టమొదట "ధాతువునకు" నను సధికారిసూత్రమును జెప్పి ఇంక సుపక్రమింపఁబడునది ధాతువున కగుటను వివరించిరి. అట్టిమొదలఁ బిదవఁ నీసూత్రమున "సంస్కృతంబునకంగలాదుల" కనఁగా- సంస్కృతధాతువునకు నంగలాద్యాచ్చికధాతువులకు నని మాత్రమే యర్థము

చెప్పవలసియున్నది. అట్టియెడల 'నామముల' కనుసర్థము వీరి కెటనుండి లభ్యమైనదో స్పష్టము గాకున్నది.

అట్లే 'కొన్నినామముల'కనిరి. కొన్నింటి కనుసర్థమున కీసూత్రమున నాధార మేది? ధాతువున కనుసధికారసూత్రమును విడిచిపెట్టిన సంస్కృతంబునకనగా సంస్కృతశబ్దంబుల కెల్ల నని యర్థ మై రామించు, కృష్టించు ననురీతిగా, జెప్పుట తప్పగునా? అందుకే వీరు కొన్ని అని యుందురు. దానికి సూత్రమున నాధారము లేమి స్పష్టము. అగతికము లగుభావదులకుఁ బ్రయోగము వారింపఁబడుటచే, దద్విధానమువలనఁ గొన్నిసంస్కృతధాతువుల కించుక్కు ప్రసక్తి లేదు. నామముల కట్టివిధాన మున్నదా?

ఇంక నాచ్చికములయెడల (నంగలాదిధాతువులకె యిచ్చు క్కవు నని వివరణమునఁ జెప్పినను) ఎలుగించు అడకించు అనురీతి నాచ్చికనామములపై నించుక్కు చూపిరి. దీనికిని లక్షణమున నాధారము లేదు.

సూరి 'నిర్జినామంబుల కయుగాగమంబు గలుగ'దనుచో నామంబుల కయుగాగమవిషేధసామర్థ్యముచే, గొన్ని (సంస్కృతాచ్చిక)నామముల కించు క్కుగుటను సాధించెను. వీ రాయర్థమును బ్రత్యేకముగా సాధింపఁ దలచినచో నామంబులకుఁ గొన్నింటికి ధాతుత్వవివక్షయం దించు క్కువుటను బ్రత్యేకముగా సూత్రించుట యొప్పును.

'గాల తిలక అనువాని నంగలాదులలో, జేర్పరా దని సం.లో భావించినను (వ్యా.సం.స.1553) నిట నట్లు వీరును జేర్చుట (సూరిమతానుగుణమై) సముచితముగ నున్నది. (చూ.తద్ధి.11సూ.)కాని 'తిలక'ధాతువును జేర్పలేదు. 'తిలక'(ము) అనునామమునకు 'తిలకించు'అనుధాత్వర్థము లేమి కోశాదుల స్పష్టము. 'తిలక' ధాతువుగా గుర్తించుట యుక్తము.

ఉపకృతులు-నామధాతువులు :

ఉపకృతిపరిణతసంవృతు లని (సంస్కృత)ధాతువును ద్రివిధముగాఁ జిం. చెప్పియుండ సూరి దాని ననువదించక స్వతంత్రప్రణాళిక యేర్పఱచు కొనుట వరులవారికి సం.లో నచ్చలేదు. సూరిమార్గమున నిబ్బందులు పెక్కు ప్రస్తావించిరి.

‘నుతించు స్తుతించు ఇత్యాదులను సూరి నామధాతువులుగాఁ జెప్పి వాని కించుక్కును బా.క్రియా.గీసూత్రముచే జ్ఞాపకము చేసెను. ఉపకృతు ల సంగీకరింపకపోవుటచే - అని వివరించుకొనునవస్థ సూరికి సంభవించె ననిరి. (వ్యా.సం.స. 1552) మంచిదే. వ్యాఖ్యాతల కట్టియవస్థ తొలఁగినది. ఇట వరులవారు ప్రస్తుతసూత్రమునకుఁ జేసినవ్యాఖ్య యెట్టిది? సూరి పడిన యవస్థలు తాము దప్పించుకొనుటకై వీరు ఉ.లో ఉపకృతిధాతువులను బేర్కొన్నట్లు గానరాదు.

‘ఏవో యలంతిధాతువులు జ్ఞాపకసిద్ధము లనుట యుక్తము. పరశ్శ తము లగుధాతువుల నట్లు సంగ్రహించుట యుక్తమా.’ (వ్యా.సం.స. 1552)

అనఁగా నుతించు స్తుతించు అనురీతివి పెక్కులు గలవు గావున జ్ఞాపకసిద్ధములు చేయుటకంటె నించుగాగమమును విధించుట యుచిత మని వీరియభిప్రాయ మెన్నఁదగు. పరశ్శతములుగ నున్నట్లు గుర్తించిన వీరు ఉ.లో నామములకుఁ గొన్నింటికి యని యేల చెప్పిరి? కొన్నియనఁ బరశ్శ తములా? జ్ఞాపకసిద్ధము లను తొప్పుఁ గదా.కాక వీనిని చిం.వలె ధాతువులు గనె చెప్పఁదగును గాని నామములుగా భావింపరా దని చెప్పఁదలఁచిరా?చిం. ‘ఉపకృతిః కృదంతా’ యనె.ఉపకృతి యనుపేరె దానిస్వరూపమును సూచించుచున్నది.వరులవారు ‘కృదంతాభా’యని నన్నయసూత్రమును సరి చేసిరి. సూరికి ముందు చిం.సూత్రమున కీపాఠము పుట్టలేదు కావున నిట్టియర్థము

సూరికిఁ దెలియద కావుననే కృదంతములను ధాతువులుగాఁ దెలుఁగున నైన ను బరిగణించుట సంజనము గా దని యవి నామములుగ సంస్కృతాను సారముగా నిరూపించెను. సంస్కృతమున ధాతుసంజ్ఞ గలిగినదానినిమాత్రమే తెలుఁగునను (సంస్కృత) ధాతువుగా గుర్తించి పేర్కొన్న సూరిమతముచి తము గాదా? నుతి, స్తుతి ఇత్యాదులు సంస్కృతమున ధాతువులు గావు గదా. తెలుఁగున నట్లే యుపకృతులను బేర్కొన్నచిం. అన్యస్మాచ్చాధాతోః- అని యు నామములకు ధాతుత్వవివక్షలో నించుక్కు చెప్పినది. 'నుతి' మొద లగున విట్టివి యనరాదా?

'మతీయు నిట్లు ప్రాతిపదికముల నెల్ల సంగ్రహించుకొనునపు డింక ద్వేషించు మున్నగువానికై బా.క్రి.రీసూత్రము నుపదేశించుట సిద్ధ సాధనమే. (వ్యా.సం.స. 1522)

నామధాతువులను బేర్కొనెఁ గావున నెల్లవియు బ్రాతిపదికల నుండియే సంగ్రహింపవలెనా? రీసూత్రముకడఁ జూపిన వెల్ల (సంస్కృత) ధాతువులె యగుట గమనార్హము. సంస్కృతమున ధాతుసంజ్ఞ గలవాని నెల్ల నటనుండి తెలుఁగునకుఁ దెచ్చికొనినపుడు తెలుఁగునను సంస్కృతాను సారముగా ధాతువులుగా గ్రహించి యాపై వికారము లుపదేశించుట సక్ర మము గాదా? అట్లు సంస్కృతాచ్చికములు ధాతువులనుండి నిరూపింప నవ కాశము గుదురునపుడే నామములను ధాతువులుగా వివక్షించుట యొప్పును గాన నట నామములనుండి ధాతురూపమును సాధించుకొను టుచితము. సిద్ధసాధనము చేయుటకుఁ దప్ప సముచిత మైనసూరిప్రణాళికను భంగపఱచుట యనవసరము.

మతీయు నీతఁ డిట్లు నామధాతువులను సృజించుట కారంభించుటం జేసి కరుణాదికృదంతములనుండి కరుణించు మున్నగుధాతువులను, పల్లవాది నమాసములనుండి పల్లవించు మున్నగుధాతువులను కృత్తద్ధితసమాసాశ్చ అనుచొప్పున నామత్వము ననఁగాఁ బ్రాతిపదికత్వమును సంగ్రహించుకొను

నవస్థయు దుర్వార మగుచున్నది' (వ్యా.సం.స.155!) ఇది మఱియు వింతగా నున్నది. కరుణపల్లవాదులను బ్రాతిపదికలుగా గుర్తించుట దుర్వస్థయా? కరుణించు అనురీతిధాతువుల నెట్లో సాధించిన కరుణాదిశబ్దముల ప్రాతిపదికత్వము గుర్తింప నక్కఱ లేదా? కృత్తద్ధితాంతములు సంస్కృతానుసారముగాఁ దెలుఁగునఁ బ్రాతిపదిక లగుట యిటనే విశేషముగా గుర్తింపవలెనా? ప్రాతిపదికత్వము సహజమే. వానిని ధాతువులుగా వివక్షించుటయే విశేషము. చిం.లో కరుణించు, పల్లవించు అనువాని నిట్లే నామము ధాతుత్వవివక్షచేతనె తాము సిద్ధింపజేసినసంగతి (వ్యా.సం.స.1547) మఱచి రేమో. అక్కడ వీనికిఁ బ్రాతిపదికత్వ మెట్లు సిద్ధమో సూరిమతము నను నట్ల కావున నిటఁ బ్రత్యేక మగునవస్థ యే మున్నది? ఈవాక్యము లచే వీ రేమి చెప్పఁదలఁచిరో కాని దీనియర్థము మాత్రము వారిసిద్ధాంతము నకుఁ దోడుపడునది కాదు.

ఇంకను వీరు 'కరుణాశబ్దము కృదంతమే యగుటచే దీని నుపకృతిగా నేల యంగీకరింపరా దని శంకింపఁజనదు. ధాత్వర్థస్ఫురణవిదూరము లగు కృదంతములనుబట్టి యుపకృతిత్వ మంగీకరించుట సంప్రదాయము గాదు. (ఈసంప్రదాయ మెక్కడినుండి వచ్చినదో యని విచారింప నక్కఱ లేదు. 'భట్టారకునినామధాతూపదేశమే పయిరీతి గలసంప్రదాయమునకు స్ఫోరక మగుచున్నది' వ్యా.సం.స.1547 అనిరి.) కరుణించు అనుధాతువునందుఁ గృధాత్వర్థభావము లేదు గదా' (వ్యా.సం.స.1547) సన్నయను బ్రక్కనుంచి వరులవారియభిప్రాయమును గమనించిన నుపకృతులను జెప్పుట వ్యర్థ మని స్పష్టము గాఁగలదు. నుతి-కృదంతమే. కరుణ-కృదంతమే. లక్షణము పేర్కొనని 'సంప్రదాయముతో' వీనికి భేదకల్పన మేల? నామ ధాతూపదేశముచేఁ గరుణ కృదంత మయ్యు నామధాతు వై నది. ఉపకృతులను జెప్ప 'నుతి' యుపకృతి యైనది. ఉపకృతులను జెప్పకున్న నిది నామ ధాతువు గదా? ఉపకృతి యగుకరుణనామధాతు వై నపు డట్టి 'నుతి' నామ

ధాతు వని చెప్పఁ దప్పేమి? 'ఉపకృతిః కృదంతా' యన్నది కాని చిం. ధాత్వర్థస్ఫూర్తి సంప్రదాయమును జెప్పినదా? కావుననే కొన్నికృదంతములు నామధాతువులు నొకకొన్ని యుపకృతులు ననుటకంటె, గృదంతత్వముచేఁ బ్రాతిపదికసంజ్ఞను బొందినవీనిని నామములగనె గ్రహించి ధాతుత్వవివక్షచే ధాతువులుగా (నామధాతువులుగా) సంగ్రహించినసూరిమతము సమ్మతింపఁదగినది.

అంగలాదులు :

'అంగలాదులలో గాల మున్నగువానితోపాటుగ పయన మున్నగువానిని జేర్చుకొనుటచే -- నట్టివానివి నైతము జ్ఞాపకసిద్ధము లనుచు సంగ్రహించుచిక్కు నేల పడెనో తెలియకున్నది (వ్యా.సం.స) ఇచ్చటి "గాల" యనునది నామము గా దనియు నాచ్ఛికధాతువే యనియు స్పష్టము. ఉ.లో వీరును 'గాల' ధాతువుగాఁ జూపిరి. [ఉ.315] కావున గాలశబ్దముచేర్చెఁ గాన పయనాదినామములు చేర్పవచ్చు ననరాదు. అంగలాదు లెల్ల [నాచ్ఛిక]ధాతువులే యగుట సూరిమత మది స్పష్టమే. సంస్కృతమే యైన నాచ్ఛికమే యైన నామముల కీసూత్రమునొద్ద సూరిమతమునఁ దావు లేదు.

సంస్కృతమునెడలవలెఁ దెలుఁగుశబ్దములయెడలను నామవిభక్త్యంతముగాఁ బ్రయుక్త మగుశబ్దము [ఇంచుగాదులతో] క్రియావిభక్త్యంతముగాఁ గూడఁ బ్రయుక్త మగుచో నట నామములే ధాతుత్వవివక్షయందు ధాతువు లై యవి నామధాతువు లవును. ధాతుత్వవివక్షచే నామము ధాతు వగుట కలదు గాని నామత్వవివక్షచే ధాతువు నామముగాఁ గావ్యప్రయుక్త మగుట లేదు గదా.

పయనము అనుదానిని నైతము అంగలాదులలోఁ జేర్చి సాధించుకొనుట యుక్తము. అనన్యగతికస్థలములందు మాత్రమే నామములకు ధాతుత్వవివక్షచే ధాతుత్వమును జ్ఞాపకసిద్ధముగా సంగీకరించుట యుక్తము. [వ్యా.

సం.స.1560] అయిన పయనించు అనునది నామమునకు ధాతుత్వవివక్షచే ధాతు వగుటచే నేర్పడినది కాదా? పైవాక్యములవలన 'పయనము' అన్నదియు ధాతువే యని యర్థ మగుచున్నది. ఇది వారియుద్దేశ్యమును గాదు. అంగ లాదులు ధాతువులే యని గుర్తించినపుడు (వ్యా.సం.స.1547] అందు నామ ములు చేరుట యెట్లు?

ధాతువునకు అనునధికారసూత్రము ననుసరించి యిట సూరి సముచిత ముగా సంస్కృతాచ్చికము లెల్ల ధాతువులేచూపియుండఁగా వీరు ఉ లో నిరా ధారముగా 'కొన్ని నామములు' చేర్చుట యసమంజస మైయుండ సూరి యట్లు చేయలేదని విమర్శించుట యుక్తమా?

కాఁగా సూరి ప్రస్తుతసూత్రమునొద్ద నామములను బ్రస్తావింపకుండు టయుఁ బ్రయోజనము లేని 'ఉపకృతి' విభాగము ననుసరింపకుండుటయు, నుచితములు. అవి కొన్నియు నామముల ధాతుత్వవివక్షచే ధాతువు లై ప్రయోగింపఁబడుటను జ్ఞాపకసిద్ధము చేయుటయు సంప్రదాయానుగుణమే. దీనిని దిరస్కరించుటకు సరియైన యాధారము చూపలేదు వీరు. సూరిమతము సముచితము. నామములకుం గొన్నింటికి ధాతుత్వవివక్షతో నించుగాదు లగుటను బ్రత్యేకముగా సూత్రించుట తప్పు గాదు. కాని యట్లు గాక సూరి జ్ఞాపక సిద్ధము చేయుటయు, దప్పు గాదు. వరులవా రెట్లును లక్షణబద్ధము చేయ లేదు.

ఇల్లు ఇలు అనునాగమములను జేర్చుటచేత నైతము కొన్నితత్సమ ధాతువు లేర్పడును.' (చూ.క్రియా.74) (ఉ.355) క్రియా74సూ.చే వీరు ఇంచుక్కారంబునకు సబిందుకంబునకు ద్విరుక్తలకాంము విధించిరి. కావున నట ఇల్లు, ఇలు అనునవి ప్రత్యేకము లగునాగమములుగాఁ జేరుప్రసక్తియే లేదు. కావున ఇల్లు ఇలు అనువానిని బేర్కొనుట యనవసరము స్పష్టతక

యయ్యును. ఇంచునుండి యేర్పడుట ప్రస్తావింపఁదగు (ఇటు అనునదియు వేఱుగాఁ జెప్పుట యింకను విశేషము.)

అయుగాదులు :

‘ఇక్షులు కించుక్కు పరం బగునపు డయుగవుగరుక్కు లగు’ (64) అనుసూరిసూత్రమును వీరు “సంస్కృతధాతువులతుది నున్న ఇ-క్ష-ఋ- అనువర్ణంబుల కించుక్కు పరం బగునపుడు వరుసగా (అయ్-అవ్-అర్) నయుగవుగరుక్కు లగును [ఉ.3] అని చూపిరి. వరులవారి యాలక్షణము సూరిసూత్రమునకు సంగ్రహవ్యాఖ్యవంటిదే. సూరిలక్షణమున దురుక్తి లేదు. ఇంక వీరియీసూత్రమువ్యాఖ్యానప్రాయ మగుటచే నిందు దశ సార్థక్య మెన్నుట యనవసరము.

బాల.క్రియా.70.సూత్రమునందలి ‘సర్వంబునకు’ ననుదశ మిచ్చోట్ల విధులు సంస్కృతములకె యని నిరూపించును. వరులవారు స్పష్టముగా ‘సంస్కృతధాతువుల’ కనుట యుచితమె.

నవించు :

యథాప్రసిద్ధి ధాతూనాం ప్రయోగస్సమ్మతోభవే త్తనురీతిని సూరి వచింపమింజేసి ప్రకృతసూత్రముచొప్పున ‘ను’ మున్నగుధాతువులనుండి నవించు మున్నగుధాతువు లగునవసిద్ధాంత మేర్పడుచున్నది. (వ్యా.సం.స. 1559) ప్రాదులతోఁ గూడినను గూడకున్నను అద్ మొదలగుసంస్కృత ధాతువులు దెలుఁగున బ్రయోగింపఁబడమింజేసి యిట్లు సూత్రింపవలసినదే యని తోచుచున్నది. (వ్యా.సం.స.1567) కాని వరులవారైన నాలోటు పూడునట్టిట నట్టిసూత్రమును జెప్పలే దేలకో.

కాని ‘యథాప్రసిద్ధి- యనునది చెప్పకుండుటచే ‘నిర్జినామంబుల కయుగాగమంబు గలగదు మున్నగుసూత్రముల నుపదేశించుకొనుప్రక్రియా గౌరవమును గల్గుచున్న (వ్యా.సం.స.1559)దనుట సరి కాదు. ‘జి’యన్నది

పరిణతిధాతు వనియు 'నిర్జి' సంవృతిధాతు వనియు 'యథాప్రసిద్ధి' అను కారిక చెప్పుచున్నదా? (వ్యా.సం.స.1541) ప్రయోగానుసారముగాఁ బరిణతియో సంవృతియో తెలిసికొనవలె. అట్టియవసరము లేక (సూరి) లక్షణమె స్పష్టము చేయుచుండ దానిం దిరస్కరింప నేల? ప్రయోగముల నాశ్రయించి తెలిసికొ మ్మన నేల? ఇట్లే 67, 68, 69 మొ॥సూత్రములు. సూరి చిం. వలె ఉపకృతిపరిణతిసంవృతిభేదకల్పనము చేయలేదు. అది యశవసర మని గుర్తించి వరులవారును సూరివలె ఉ.లో నట్టివిభాగము చేయకుండు టుచితముగా నున్నది. ఇంతకును సూరివలెనె యిట పరులవారును నిర్జి కయుగాగమమును వారించుచు లక్షణము చేసి పైని సూరిలక్షణమునఁ బేర్కొన్న యనౌచిత్యము సత్యము గా దని తామే నిరూపించిరి.

అయుగభావము :

'నిర్జినామంబుల కయుగాగమంబు గలుగదు' (65) అనుసూరిసూత్రమును వీరు "నిర్పూర్వకజిధాతువునకు అయుక్కు లేదు" (4) అని చూపిరి. 'నిర్జికి' అనుసూరిసూత్రదశమునకు వివరణమె నిర్పూర్వకజిధాతువున కనువీరివచనము. సూరిసూత్రమున నవసిద్ధాంత మేది?

నామంబుల కనుదశమును వీరు దమసూత్రమునఁ దొలఁగించిరి. తమ పూర్వసూత్రమున "సంస్కృతధాతువులతుదిని" అని పేర్కొనుటచే నామముల కయుగాగమము ప్రాప్తించుట లే దని వీరు తలఁచి రేమో. కాని యివి సహజములుగా నామము లయ్యు ధాతుత్వవివక్షచే ధాతువు లగును. కావున నే యిండుక్కు రాఁగా మీఁద లకారాదు లగుచున్నవి, నామధాతువులును ధాతువులే యగుటచేతను, వీరు ప్రపూర్వసూత్రముచే వానిపై నించుగాగమమె స్లేని జేసియేయుండుటచేతనె స్తుతి + ఇంచు ఇత్యాదినామధాతువులకుఁ బూర్వసూత్రముచే నయుగాగమము రాకతప్పదు. కావుననె ప్రస్తుతసూరిలక్షణమున "నామంబుల" కనుదశము స్వాంశమునఁ జరితార్థ మయినది, మఱి వీరిమతమున స్తుతయించు నుతయించు అని యగుట నివారింపఁబడునది

యెట్లు? కాఁగా వీరు నామధాతువులకు సూరివలె జ్ఞాపకసిద్ధముగాఁ గాక ప్రత్యేకముగనె యించుక్కును సాధించితి మని తలచినను వాని కయుగాగమము ను నిషేధింపకుండుట సమంజసము గానేరదు. అపరూపము లేర్పడక తప్పదు.

అసలు వీరు నామముల కించుక్కు లక్షణముచే సాధించినజాడయె లేదు. ఈసూత్రమున నామంబుల కయుగాగమనిషేధసామర్థ్యముచే నై నను సూరిమతమున ధాతుత్వవివక్షయందునామములకుఁగొన్నింటికించుగాగమము లక్షణబద్ధము చేసెను. వీరు తమవ్యాఖ్యలో వివరించిరి. సంస్కృతంబున కంగలాదుల కనుయత్రము సాధింపఁజాల దని గుర్తించితిమి గదా. ఇఁక వివరణమున విశేషలక్షణము చెప్పవచ్చుఁ గాన వీరిమతమున నట్లు గ్రహింపరాదా? అన్నవివరణముచేఁ జెప్పవీరిమార్గముకంటె సూత్రమున జ్ఞాపకసిద్ధము చేయుపద్ధతి సంప్రదాయానుగుణముగా సమంజసము గాదా? (తెలుఁగు నందలిమిత్రసాధ్యసమాసము లత్యల్పము లనియె వీరు సామాన్యశాస్త్రసిద్ధములు గాకుండఁజేసిరా. నామధాతువులప్రత్యేకత సూత్రమున గుర్తించిన సూరిలక్షణము దానిప్రాచుర్యమును బ్రస్తావించియు నె క్లేని సూత్రబద్ధము చేయఁజాలనివరులవారిలక్షణమార్గముకంటె సమంజస మనుటలో సందేహము లేదు.

ఇఁక సూరి నామముల కయుగాగమము మాత్రమె నిషేధించెను. తెలుఁగున ఋదంతము లగు(సవితృవిధాతృమాంధాతృ)నట్టి నామధాతువులు లేవు. ఉదంతములు గల వేమో చూడవలె. వాని కవుగాగమ మగుటలో బాధ లేదు సూరిలక్షణముచే.

గుణము :

“సంస్కృతంబునకు లఘూపధంబున కించుక్కు పరం బగునపుడుగుణం బగు” [66] ననుసూరిసూత్రమును వీరు “సంస్కృతధాతువులయపధ లగు

ఇఉఋృర్ణంబుల కించుక్కు పరం బగునవుడు గుణాదేశం బగు" [ఉ.5] నని చూపిరి.

'ధాతువునకు' అనునధికారసూత్రమునుబట్టి ధాతుపదమును సూత్రము నఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. సూరివివరణము 'సంస్కృతధాతుపదలకు' అని వివరించుట నీయధికారము ననుసరించియె. సూరివివరణమందలిదీనిని వీరు సూత్రమునఁ జేర్చిరి.

సూరి 'లఘూపధంబులకు' అనఁగా వీరు 'ఉపధ లగు ఇఉఋ అను వర్ణంబులకు' అని సూత్రమునందు వివరణము చేసిరి. అయినను నిందుఁ గొంతవిరోధము గమనింపవచ్చును.

"పీడ్ భూష్ మున్నగునవి లఘూపధంబులు కామింజేసి పీడించు- భూషించు మొ॥ (వ్యా.సం.స.1561) కాఁగా వీ రిట లఘువు లని చెప్ప కుంటచే పేడించు (పీడించు) భోషించు (భూషించు) వంటియపరూపము లను సాధించిరి. ఇంతకు ముందు (క్రియా.3) ఇ-ఉ-ఋ అనువర్ణంబులకు అని సూత్రించి- నీ-నయించు- లూ-లవించు- త్యా-తరించు (ఉ.3156) అని చూపిరి. అట్ల యిటఁ గూడ సూత్రమున ఇఉఋ అనువర్ణంబులు అనుచోటి యనుకరణముచే దత్పూర్వమం దున్నవి(హ్రస్వములు)మాత్రమే గ్రహిం పఁబడు నన వీలులేదు. కాఁగా సం.లోనివీరివివరణము ననుసరించియె లఘూ పధంబున కనుసూరిలక్షణము సూక్త మని గుర్తింపవచ్చును.

సూరి "గుణం బగు" ననఁగా వీరు "గుణాదేశం" బగు ననిరి. ఇదియు వివరణమె. లఘూపధంబునకు (ఇఉఋవర్ణంబులకు) అనుచోటిషష్ఠిచేతనె తత్ "స్థానమున" నవుట సంప్రదాయసిద్ధము. వీ "రాదేశ" మనుట స్పష్టతకె.

సూరిసూత్రమే సూక్తము.

సంకోచించు :

బాల.క్రియా.67,68,69 సూరిసూత్రము లట్ల గ్రహించిరి.
(ఉ.6,7,8.)

నడుమ(68) సూత్రమునొద్ద కుచధాతువునకు గుణము లే దనుటను దిరస్కరించువివరణమును వీరు దొలగించిరి.గుణము లేనిలిఖభుజాదులలో వీరు కుచధాతువును బరిగణింపలేదు గావున దీనికి గుణ మగు ననియే వీరు ను దలచి రనవచ్చు. సం.లో [సంపూర్వకకుచధాతువునకుఁ గూడ ముణిఁ గిపోవు అనునర్థమున గుణము రా దనియు, వెనుదీయు అనునర్థమున గుణంబు వచ్చు ననియుఁ జెప్పుట యుక్త మని తోచెడిని [వ్యా.సం.స. 1562] అనిరి. కావున నేయర్థమున నై న గుణము వచ్చు నని వీ రిటు నేమి యు వివరింపకపోవుటనుబట్టి గ్రహింపఁదగునా? “సంకోచించు- కుచరోధే- సంకుచించుచున్నాఁడు ఇతి రూపం సంవృతేరపి” [కవిశి.672] అనునహో బలోక్తిని సూరి పై నట్లు నిరసించె.

ప్రేరణించుక్కు :

క్రి.70. సూరిసూత్రము నట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.73]వివరణమున “వచించు ఆవులించు మున్నగుస్వార్థేంచుగంతములమీఁద నై తము ప్రేరణార్థ మున ఇంచుక్కు నిల్చు ననుటకయి సూత్రమున “సర్వమునకు” అనుదళ ము నిల్పఁబడె”[ఉ.399] ననిరి.వీరిసూత్రమున నట్లు గావచ్చును.కాని సూరి సూత్రమున నిట్లు గాదు.

“వచింపించు, ఆవులింపించు, వండించు” అని సూరి చూపినలక్ష్య క్రమము ననుసరించి, సంస్కృతాచ్చికధాతువుల కెల్ల వచ్చు ననుటయేసూరి యుద్దేశ్యము. “ఇఉబులకు” అనునది మొదలుకొని యింతకుఁ బూర్వము వఱకు నాయాకార్యములు సంస్కృతధాతువులకు మాత్రమే విధింపఁబడినవి కావున నిటఁ గూడ నట్లు గాక యాచ్చికధాతువులకు నై తము వచ్చుననుటకే “సర్వంబునకు” ననుదళ ముంచఁబడిన దనఁదగు. వచించు [సంస్కృతము]

అవులింపించు [అంగలాదులు] వండించు- (ఇతరము) అనుక్రమ మిదే సూచించు.

ప్రేరణము-చేయు :

ధాతువునుజ్యంతముపైని చేయుధాతువును నిల్పినచో నది ప్రేరణార్థము నిచ్చును. కొల్చు- కొల్వఁజేయు- కొల్పించు (ఉ.400) ఇది సూరి బాల.లో చెప్పనియంశము. కాని ప్రౌఢ. పేర్కొనె. (క్రియా.18) దాని నుద్ధరించిన బా గుండెడిది. రి గ్రంథాంతరమున నీవిషయమును బేర్కొనెను. ప్రౌఢ.కంటెనువిశేషముగాఁజనుధాతువునకీకార్యమునిత్యమగుటయు (ప్రేరణమున)సూరి స్పష్టము చేసె. (చూ.త్రి.శే.)

పాటిలు :

క్రి.71.సూరిసూత్రమును దాదా పట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.74)

వివరణమున సూరి పాటిలు ము స్నగునేకలకారఘటితరూపముల నేల యుదాహరింపలేదో తెలియదు. -అధర్వణుఁడు నద్దానిని సూత్రించి యున్నాఁడు. బా.ప్రకీ.7.చే లకారలోపము రాకపోదు' (ఉ.401) అనిరి. ప్రకీ.7.సూ.చే నగు ననునంద్వేష్యముతోనె వీ రొకలకారము లోపించుటను సూత్రింపలే దేమో. ఈకార్యము(సూరి) విధింపవలసిన దనుట తప్పదు. కాని వరులవారు'అకారంబుక్రింది- యనుప్రకీ.7,సూ.చే లకారలోపము రాగల దనుట విచార్యము ఇట్లే వీని నక్కటాదులలోఁ జేర్పఁదగు ననుటయు (వ్యా.సం.స.1576) సరి గాదు. ఆసూత్రములచేఁ దత్సమములయందు లోపము చేయుట యుక్తమా? అచ్చటియాయావిధు లెల్ల నాచ్చికములకు సంబంధించినవే. వీరును ఉ.లో నాచ్చికపరిచ్ఛేదమునన చేర్చిచూపి యిచ్చికవిధు లని (ఉ.168) స్పష్టము చేసిరి.అట్టియెడల రంజిలు,సంధిలు అనురీతిని దత్సమములందు లకారము లోపము దానిచేఁ జేయ నగునా? అచ్చికముల కొకటియుఁ దత్సమముల కొకటియుఁ గాక సామాన్యముగానిట్టి

లకారమును జెప్పప్రత్యేకవిధి యుండుటయె యుచిత మని తోచు.

ఇల్లుక్కున నొక్కలకారంబునకు లోపంబు (57) అని సూరి అం. శ.శా.లోఁ జెప్పెను. ఇటఁ గూడఁ జెప్పవలసినది.

ఇంచుగ్గోపము :

'ఇంచుక్కు పరం బగునపుడు రంజాదులయించుక్కునకు లోపం బగు' (72) ననుసూరిసూత్రమును 'ప్రేరణేంచుక్కు- - (75) అని యట్ల గ్రహించిరి. ప్రేరణార్థమున నై నది తప్ప రంజాదులయించుక్కుమీఁద నిం కొకయర్థమున నై నయించు క్కుండదు. కావున వీరు 'ప్రేరణ' విశేషణ మును జేర్చుట స్పష్టతకే. అది లేని సూరిసూత్ర మసందిగ్ధ మై సూక్త మై యున్నది.

చుగాగమము :

బాల.క్రియా.73,74లక్షణముల నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.76,77)

అచ్చికములపయిని చువర్ణకమును నిల్పినచో నవి కొన్నియెడల ధాతువు లగును. (చువర్ణము నిల్పినచో నెల్లయెడల ధాతువే యగును. చువర్ణము నిల్చుటయె కొన్నియెడల నని వీరియభిప్రాయము గుర్తింపఁ దగు.) ఎదురు-ఎదురుచు- ఎదిరించు చెమరు- చెమరుచు, చిగురు- చిగురుచు (చిగురించు) కొన్నిధాతువులకు స్వార్థమందును చువర్ణకము చేరును. ఉదా తనరు-తనరుచు, మొ॥ [ఉ.402] వీ రిట 'చు'వర్ణక మనిరి. ఈసూత్ర మున [ప్రేరణమున నై నను] 'చుక్' ఆగమముగా విహితము. స్వార్థము నందలిచువర్ణము ప్రత్యయమా? సం.లో 'అచ్చికనామములకు ధాతుత్వవివక్షయందు చుగాగమము చేరు నని -- [వ్యా.సం.స.1582] ప్రకృతసూత్ర ములోనిబహుళపదమహిమచేఁ గొన్నియాచ్చికధాతువులకు స్వార్థమందును చుగాగమము వచ్చుట కన్పట్టుచున్నది [వ్యా.సం.స.1594] అని యాగమ ముగనేగుర్తించిరి. ఆగమాన్యవకారముల కనుసూత్రముచే వీనికిఁ బత్వమును

నట [1582] వ్యాఖ్యానించుటనుబట్టి ఉ.లో దీనిని వీరు వర్ణక మనుట సరిగా దని గుర్తింపదగును.

ఎదురు అనుధాతువును గలదు. తనరుచు అనుచోవలె ఎదురుచు అనుచో స్వార్థమునందుఁ జు క్కయిన దనఁదగు. 'ఎద్రుచు లోనిది స్వార్థిక చుగాగమము.' [ఉ.403]

'ఎదురు అనునామము నంగలాదులలోఁ జేర్చినచో ఎదిరించు అను రూపము సిద్ధించును.' [వ్యా.సం.స.1582] అందుకే వీరు సంస్కృతంబున కంగలాదుల కనుదానిచేతనే నామములకు నించుక్కు వివరించి రేమో. [ఉ.354,355] అట్టియెడల సంస్కృతశబ్దముచే ధాతువులు నామములు రెండు నాసూత్రమున గ్రహింపవలె నేమో. అందలియిబ్బందు లట గుర్తించి తిమి. కాని యిట్లు తలఁచినవీరు నుతి, స్తుతి మొదలగువాని కయుగాగమ మును నిషేషేధింపకుండుట యెట్లు సరిపడు నని తలఁచిరో స్పష్టము గాకున్నది.

అచ్చికనామములకు ధాతుత్వవివక్షయందుఁ జుక్కునకు సూరిమత మున నీసూత్రమందలిబహుళపదము నాశ్రయింపవలయును. వర్ణులవారు నీయంశమును బ్రత్యేకముగా సూత్రింపకుండుట విశేషమే.

ఇత్యము :

చుక్కువర్ణంబులు పరంబు లగునపు డిత్వంబున కుత్వం బగు [75] ననుసూరిలక్షణమును చుక్కుగ్వర్ణకంబులు -- [78] అని యించుక మార్చి చూపిరి. వర్ణకము లనుచు చుక్, పుక్. అని కిత్తులుగాఁ జెప్పుట విశేషము. చుగాగమంబు, [76] పుగాగమంబు [77] అని వీరును సూరివలెనే వీనిని కిత్తు లగునాగమములుగనె చెప్పిరి. కావున నిట వీరు 'వర్ణకంబులు' అనుట ప్రమాదము. వర్ణకం బనుచో వీరిసూత్రమున 'క'వర్ణ మచ్చుపొరపాటున

నధికముగఁ బడిన దేమో. సం.లోను నిటఁ ప్రేరణార్థకప్రత్యయము (వ్యా. సం.స.1587) లనిరి.

సూరి 'చుక్కువర్ణంబు' లన వీరు చుక్కుపుక్కు లని పువర్ణమును గూడఁ గిత్తుగాఁ బేర్కొనుట విశేషము. (వ్యా.సం.స.1587) సూరి పువర్ణమును కిత్తుగాఁ బేర్కొనమింటేసి కిత్తుగానిపువర్ణము పర మయినను నీసూత్రముచే నిత్వమున కుత్వి మగును. తనియు-తనుపు పులియు-పులుపుఇత్యాదులలోఁ గృత్తయినపువర్ణకము పర మగుచుండఁగా నిత్వమున కుత్వ మగు. (సూరి యిటఁ జూపిన కలుపు తడుపు అనునవి కృదంతములు నగుననిపించు) 'పుక్' అని కిత్తుగా నిర్దేశించినవర్ణులవారిలక్షణముచొప్పున నిట నుత్వమున కవకాశ మాసూత్రముచే లేదు.

సూరిలక్షణము సూక్తము.

పెక్కుదెఱుంగులు:

బాల.క్రియా.76, సూత్ర మట్ల గ్రహించిరి. 'బిగియు' మాయ్యాదులలోఁ గాక యడంగాదులలోఁ జేరు ననుట [వ్యా.సం.స.1557] యుచితమే. [79] 'ఇంచుక్కుక్కుగాగమంబులు పరంబు లగునపు డాగమాదేశతోపంబులు పెక్కుదెఱుంగులం గానంబడియెడి' [77] ననుదాని నట్ల గ్రహించుచునే పెక్కుదెఱుంగు లనుదానిని 'పెక్కుతెఱుంగుల' నని చూపిరి. ఇటఁ గర్మధారయమున [గసడ]ద[వ] ఆదేశము విరుద్ధ మని యేమో. కాని ఒండుగడ ఇత్యాదిగా నీయాదేశము కవిప్రయోగప్రసిద్ధమే. (చూ.సంధి.13) దీనిని బట్టియుఁ గర్మధారయమున నీయాదేశము సూరిసమ్మత మనవచ్చు. (అసలిది వ్యస్త మన్నను బాధ గానరాదు.)

విన్నపము మోకాలు అనురీతిగా సూరి యిటఁ జూపిననామములను వీ రంగలాదులలోనివిగాఁ జెప్పుట సూరిసమ్మతము గాదు. అంగలాదులు [అచ్చిక]ధాతువులు.

పెరుగు తునుఁగు అనువానిలో సూరి పేర నున్న యాంధ్రధాతుమాల లోను ఖండానుస్వారము గానరాదు. ఇది యెక్కడిప్రమాదమో. వరులవారు చూపు టుచితము.

పనుచు :

‘పనుచు- పంచు- పనుపు- పంపు పీనియాద్యక్షరలోపమున నేర్పడిన వనఁదగిన అనుచు- అంచు అనుపు అంపు (నీలుగుప్రభృతులలోఁ జేర్చి రేమో, కాని యవసరము గాదు.) అనునవియు- పోవుధాతుప్రేరణరూప ములె యనియు పీనికి ఆజ్ఞాపించు అనునర్థము గౌణముగఁ గల్గు ననియు సూరియాశయము. (ఉ.405) అందువలననే కాఁబోలు వీరు ‘పుచ్చు’ ఒక్క తె చూపిరి.

పోవునకు పనుచుప్రభృతులకును ‘నాకారసామ్యము’ లే దని దాని నిట్లు కుదిర్చిరి. ‘పనిశబ్దమునుండి చువర్ణకయోగమున(క్రియా.76) పనుచు మున్నగునవియు వానియాద్యక్షరలోపమున అనుచు మున్నగునవియు నేర్ప డియుండు’ (ఉ.496) ననుటలో నాకారసామ్యము గుదిరినది. కాని ప్రధాన మగునర్థమునందే సామ్యము లేదు. ‘అర్థము సరిపడినను’ (వ్యా.సం.స.15 95) అనుట సరి కాదు.

పనిశబ్దముపై 76.2.వివరణముచే చువర్ణకము చేయు మనిరి. 76 సూత్రము చుగాగమమునే విధించిన వీరు సం.లో చుగాగమమె యన్నను నిట చువర్ణక మనిరి. ప్రత్యయాగమము లభిన్నములుగా వీరు తఱచుగా వ్యవహరింతురు. పనుచు, పంచు అనురీతివర్ణ వికారమునకె ప్రస్తుతసూత్రము నాశ్రయింపవలెఁ గాన దీని ననుసరించి ‘చు’ ఆగమ మైననె కుదురును. ఎ ట్లయిన చువర్ణము చేయవలె. (76.2.వివరణమున వీరు “అచ్చికశబ్ద ములపయిని చువర్ణకమును నిల్పినచో నవి కొన్నియెడల ధాతువు లగు’ ననిరి. ఉ.402) ఇవి స్వార్థమునంద యుండుఁ గాని ప్రేరణార్థకములు

గావు గదా. (వ్యా.సం.స.1584) కాఁగా 'పనుచు' అనఁగా 'పనిచేయు' అను రీతిని స్వార్థమే. కాని యీపనుచుప్రభృతు లన్నియుఁ బ్రేరణార్థకములు గదా. కొన్ని యాచ్ఛికనామములపై చువర్ణకము ప్రేరణార్థమునం దగు నని చెప్పుకొనవలె. వీ రట్లు చెప్పలేదు. ధాతుత్వము లేకయే ప్రేరణార్థకరూప మేర్పడుట భాషలో నింక నెట నేని గల దేమో వెదుకవలె. ఇంక నిది యంతర్భావితప్రేరణమా? (వ్యా.సం.స.1595) స్వార్థమునం దన లుండదా? వింతయే.

ఎ క్లే నాజ్ఞాపించు అనునర్థమును వీరు దీనికి నియమింతురు గాక. దీనికిఁ బోవుధాతుప్రేరణరూపార్థము లేదా? పోవునకుఁ బ్రేరణరూపము 'పుచ్చు' అనున దొక్కటి వీరు చూపిరి. పనుచు చిత్త్యాదులకుఁ బుచ్చు అను నర్థ మెట్లు? పనుచు-పంపు- అరుగఁజేయు- వృద్ధాంగునలం దోడుగఁ బనిచి, (అనుచు అరుగఁజేయు- నిజపురంబున కనిచె [సూ.ని.] అనురీతిని వీనికిఁ బోవుధాతుప్రేరణార్థము ప్రసిద్ధమే. పని యనునామమునుఁడి ధాతువుగా నేర్పడినపనును అనుదాని కీయర్థ మెట్లు సంభవించును? అందుకై పోవుధాతు ప్రేరణరూపములుగా వీని నంగీకరింపక తప్పదు.

కావున నాకారసామ్యముకంటె ముఖ్య మైనయర్థసామ్యము ననుసరించియే సూరి 'పుచ్చు' అనునర్థమున వీనిని సాధించుట సమంజసము.

'అజ్ఞాపించు' అనునర్థమున నైతము వీరినిరూపణము సరిగా లేమి గ్రాహ్యము గాదు. ఇట్టియర్థము లొపచారికముగా పోవుధాతుప్రేరణరూపములైన పనుచుప్రభృతులకుఁ గల వని శ.ర. పేర్కొన్న మార్గము సమంజసము. సూరిసమ్మతము.

పనుచుప్రభృతులవలె ననుచుప్రభృతులను గూడ నిటనే సంగ్రహించుటలో సూరిమతమున లాఘవము స్పష్టమే.

కాంచు :

'కాంచు' అనునదియు కనుధాతువుప్రేరణరూప మనుట యుక్తము. కాన్పుము. (ఉద్యో.1.270) రాముఁడు కృష్ణుని గాంచెను అనుచో-- కృష్ణుఁడు తన్నుఁగాంచునట్లు రాముఁడు చేసెను అని ప్రేరణార్థము నెన్నునది' (ఉ.402) (వ్యా.సం.స.1580) కృష్ణుఁడు గాంచెను. అనుచో వీరు చేసిన యర్థము సహజముగాఁ దోఁపదు. అర్థము చేయునపుడే వీరు 'కాంచునట్లుచేసె' నని 'కాంచు' ధాతువును స్వార్థమునందుఁ బ్రయోగించుట గమనార్హము. 'కాంచు' ప్రేరణార్థక మైనపుడు కాంచునట్లు చేసె ననుట యెట్లు? వండించె ననుదానికి వండించునట్లు చేసె నని యర్థ మగునా? వీరు కనునట్లు చేసెను నర్థమున కాంచునట్లు చేసె నని వ్యవహరించుచు కాంచు అనుదానిని 'కను' అనునర్థము గలదిగా నిరూపించిరి. రాముఁడు వచ్చుట కృష్ణుఁడు గాంచె ననుచో సర్థ మెట్లు?

కవిప్రయోగములందు "కాంచు" అనునది చూచు అనునర్థము గలది గఁ గన్పట్టుచున్నది గాని యట్టియెడలఁ బ్రేరణకర్తను వేఱుగ నిల్పుట లేదు'- (వ్యా.సం.స.1580)'చూచు' అనునర్థముననే కవులు ప్రయోగించు చుండఁగా, నటఁ బ్రయోజకకర్త లేకుండఁగా దీనిని ప్రేరణరూప మని యేల చెప్పవలెనో స్పష్టము గాదు.

ఇంతకు ముందు 'బాహుళకంబుచేఁ గొన్నిటికిఁ జుగాగమంబు లే దని సూరివలెనె చెప్పి అందు కనుధాతువును గూడఁ జుగాగమము రానిది గనె (ఉ.402) వీరును జూపిరి. ఇట్లే పైని గూడఁ జెప్పిరి. (ఉ.406) చుఱి 'కానుచు' అనుప్రేరణరూపము కనుధాతువునుండి యెట్లు?

'కాన్పుము' అనుప్రయోగముచే నిది ప్రేరణరూప మని యంగీకరింపకతప్ప దని చెప్పఁదలఁచిరా? కాంచు అనెడిదానిలోఁ బ్రేరణార్థక మగు చుక్కువెలయుచుండుటచేతనె యట్టిచకారముముత్పగఁగకత్వమున పకారము

బరిణమించుచున్నది. కాన్పు మతనికి (వ్యా.సం.స.1580) కాంచు అనుచో ప్రత్యయ మైన కాంపుము కావలె. కాన్పుము చూపుదు రేమి? కాన్పు అనునది చూపిరా?

దీనికయి కానుచు- కాంచు అని సిద్ధింపజేయవలె నన్న కనునకు చుగాగమము చెప్పవలె నపుడు దీర్ఘము నిత్య మనవలె. [కనిచె ననురీతి రూపము లుండవు గదా.] అట్లయ్యును. కానిచెను, కాంఃగలఁడు, కాంపుము మున్నగురీతిప్రయోగము లున్నవా? 'సౌఖ్యము గాంచన్' [రామా. 3.113] అనురీతిగా దీనికిఁ బత్వము గానరాదు. ఇటు సౌఖ్యమును బొందఁగా ననియె కాని సౌఖ్యమును బొందునట్లు చేయ నని ప్రేరణార్థము లేదు. కాంచు వాంచు పూంచు అనుచో, బూర్ణము దీర్ఘముపై నుంట ప్రత్యేక విధానముచే విరుద్ధము గా దనిరి. కాని యావిధాన మేది? క్రి.77సూ.లో దీర్ఘపూర్వక మొక్కటియు సూరి చూపలేదు. వంగుధాతుప్రేరణరూపము వాంచు కాన నిది సిద్ధపూర్ణమె. 'పూంచు'లో ప్రత్యేకముగా విధింపవలసి యున్నది.

సూరిపేరి నున్నయాంధ్రధాతుమాలలో నిది స్వార్థమునం దున్నది గానె చూపఁబడె దీనికిఁ బ్రేరణరూపములేదు. కాంచులో దీర్ఘముపైఁ గలపూర్ణమునుబట్టి యిది ప్రత్యేక మగుధాతు వనుటయె యుక్త మని తోచు. కోశము లట్లు పేర్కొనుట యుచితమె. కానిచెను, ఇత్యాదులులేమి నీపక్షమునఁ గుదురు.

'కాన్పుము' అనురీతిది విశేషస్థలముగా నెన్నఁదగును. కాన్పఁగలఁ డనురీతివి గల వేమో వెదుకవలె. క్రియా.83లోనిబహుళపదము నాశ్రయించి యిట్టిక్వాచిత్కరూపములు గుర్తింపవచ్చును.

చిత్తగించు :

బాల.క్రియా.78,79సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.81,82]
[చూ.క్రి.51]

'సూరి అడ్డాదులలో చిత్తము, మేళము అనుశబ్దములను అప్పాదులలో కోపము అనుశబ్దమును బరించెను. కాని అచ్చికమాత్రవిషయక మగునీగుగా గమము సంస్కృతశబ్దములపై నిల్చుట సరి గా దని వాని నీగణములలో బంధింపలేదు -- చిత్తగ- కోపగ- మేళగ- అనుసంస్కృతశబ్దములపై ని --[ఉ.407, వ్యా.సం.స.1600]

ఇవి నామధాతువు లగుట స్పష్టమే. ప్రసిద్ధము లైననామములె యన్నియు ధాతువులుగాఁ బ్రయోగింపఁబడవు. కాని వీరు చూపిన కోపగ, మేళగ, చిత్తగ అనుశబ్దములు సంస్కృతమున నెట్లున్నను దెలుఁగువ్యవహారమునఁ గలదా? ఇట్టియప్రసిద్ధములనుండి నామధాతువు లేర్పడె ననుట యేల?

సూరిప్రక్రియలో దొంగ గేమి? ఇయ్యవి తత్సమములే యయ్యును నీకార్యమునుబట్టి వీని నీగణములలో జేర్చి గుగాగమమును సాధింపఁగా, గుగాగమ మాచ్చికములకు మాత్రమే యవు ననియు నందుచే వీని నీగణములఁ జేర్పరా దనుటయు యుక్తమా? అప్రసిద్ధము లగుచిత్తగాదిశబ్దముల నుండి సాధించువర్ణులవారిప్రక్రియకంటె సూరిమార్గ మెంతయు సముచితమే కదా. ఇవి యీగణములఁ జేర్పఁదగును. అడ్డ + గు + ఇంచు [వ్యా.సం. స.1599] అని వీరు గువర్ణము నాగమము చేసిరి. సంధిగౌరవ మేల? గుక్కులో నుకార ముచ్చాఁతార్థ మని గ్రహింపఁదగు అడ్డ + గ్ + ఇంచు - అడ్డగించు.

అదోడుకూడులు :

'అదోడుకూడులడకారంబునకుం జుక్కు పరం బగునపుడు రేఫం బగు' [80]ననుసూరిఅక్షణమును వీరు "ప్రేరణార్థకచుక్కు పరం బగు

నవుడు ఆడు ఓడు అనుధాతువులడకారములకు రేఫాదేశ మగు [83] అని చూపిరి.

“బాలవ్యాకరణమున ఆడోడుకూడు అనుచు సిద్ధద్వంద్వమున, బర రూపసంధి చేయుట ప్రామాదికము. (ఉ.40) ఇవి స్త్రీసమములు కామింజేసి యాచ్ఛికద్వంద్వమనుట పొసఁగదు. [వ్యా.సం.స.1603] కావున నిది సిద్ధ ద్వంద్వ మనవలె నన్నమాట. ఇవి స్త్రీసమము లేల కావో వీరు వివరింప లేదు [చూ. అయిఁకఱుఁడుశబ్దములు సంధి.21] ఆడుఅనుశబ్దము అనునర్థ మున శబ్దమును మాత్రమే తెల్పునవుడు “ఆడు” అనుశబ్దము స్త్రీసమ మగు ప్రాతిపదికము. ఇట్లే ఓడు, కూడు. “చెడునకుం జుక్కుగాగమంబు” అనుటకు వాఱిసూరిసూత్రమునఁ జెడునకు” నిర్దుష్ట మనియే వీ రట్లు గ్రహించి చెప్పిరి. “చెడునకు” అనుచో షష్ఠి యె ట్ల యినది. “చెడు”ప్రాతిపదికమే. ప్రథమైక వచనము “డుమువు” లుండునా వీనికి? స్త్రీసమము గా దన్న చెడునకు [వడునకు] అనుట దుష్టమ. కాఁగా నియ్యవి స్త్రీసమము లగుట నిర్బాధము కావున నీస్త్రీసమముల కాచ్ఛికద్వంద్వ మగుటలో వారును విభేదింపరు. ఇట్టిది యాచ్ఛికద్వంద్వమే యగుటంజేసి “ఆడోడుకూడు” అని సంధి చేయుట ప్రామాదికము గాదు. ఉచితము. “కూడు” అనుచో నీద్వంద్వమున గ (నడదవ) ఆదేశము లేమి స్పష్టత కని గుర్తింపఁదగు. (“అటయిఁకఱుఁడు” శబ్దములు.)

“ఆడు ఓడు అనుధాతువుల” అనుచో వీరు సూరిసూత్రమందలికూడు ధాతువును దొలఁగించిరి. “కూరు అనురేఫాంతధాతువే యుండుటచే కూడు అనుదానికి రేఫాదేశము చేయుట పునరుక్త” [ఉ.407][వ్యా.సం.స.1603] మనిరి. [అంధ్రధాతుమాలలో కూడు, కూరు ధాతువులు రెండును బేర్కొనఁబడినవి.] అయ్యుఁ గూడున కిటు రేఫాదేశము చెప్పకున్నచో కూడిచెను, కూడుచును అనురీతిగా రూపము లేర్పడక తప్పదు గదా. వానిని వారింపవలె నన్న కూడుధాతువునకుఁ జుక్కు లే దనవలె. [కూరించు] కూడించు అనియు

లేమి నించుక్కును లేదు. కాఁగా దీనికిఁ బ్రేరణరూపమే యుండ దనవలె. అది యెప్పునా?

శ.ర. సూ.ని.లు కూరుచు కూడుధాతుప్రేరణరూపములుగనె చూపినవి. 'కొమ్మ నలవరించి కూర్చు టరుదె (విరా.2.280) అనుచో కూర్చు అనుచో కూడునట్లు చేయు అని యర్థము. కూరుధాతువున కిట్టియర్థ మున్నదా? కూరు ధాతువునకు కలుగు పొందు అనురీతియర్థములె యుండఁ బ్రేరణమున నీవిశేషార్థ మెట్లు?

కాఁగా సూరియర్థానుగుణముగా కూడుధాతువున కీకార్యమును జెప్పుటెంతయు నుచితము. వరులవా రది తొలఁగించుటయు (పునరుక్త మనుటయు) సరి గాదు.

ఇంక సూరి 'చుక్కు పరం బగునపు' డనఁగా వీరు ప్రేరణార్థక చుక్కు పరం బగునపు డనిరి. వీనికి స్వార్థమునందుఁ జూగగమము లేదు. కావున వీరు ప్రేరణార్థ మని యధికముగాఁ జెప్పుట ఉ.75సూత్రమునవలె స్పష్టతకే. అసందిగ్ధముగా నున్న సూరివచన ముచితము.

ఇట్లే సూరి "రేఫం బగు" నన వీరు "రేఫాదేశం బగు" నని 'యాదేశము'గాఁ జెప్పుటయు స్పష్టతకే- 'డకారంబునకు' అనుషష్ఠిచే నీయర్థము స్పష్టము.

సూరిసూత్రమే సూక్తము.

ఉత్వమున కిత్వము :

బాల.క్రియా.81నుండి84లక్షణము లట్ల గ్రహించిరి. (ఉ 84నుండి87)

'ఇత్వంబు గాని యెత్వంబు గాని కూడుచోననాద్యం బయినయుత్వంబున కిత్వం బగు' [85] ననుసూరిలక్షణమును 'ఇత్వంబు గాని ఎత్వంబు

గాని గూడుచో ననాద్యం బయినఉత్వంబునకు ఇత్వంబు బహుళంబుగా నగు' [88] నని చూపిరి. నడుమ నడుమ సంధి మానుట స్పష్టత కేమో. అది యనవసరము. ఇంక సూరి 'ఇత్వం బగు' ననగా 'బహుళంబుగా నగు' అని సవరించిరి.

బహుళం బనుటచేత సీసూత్రము ప్రయోగానుసారముగా వర్తిల్లును. పురుటియాలు- పురుడించు- పగుల్చి (ఉ.450). పయినందర్భమునుబట్టి యిది బహుళ మనుట యుక్తము. (వ్యా.పం.సం.1610) అందుకని యిటు బహుళ మనిరి. ఇత్వమునకు యతిస్థలఘటితప్రాచీనప్రయోగము లభింపలేదని యీవిధిని దొలగింపకుండుట యుచితమే.

పురుటియాలు, పురుటిల్లు అని ప్రకృతసూత్రవిరుద్ధము లనుట యనమంజనము. పురుడు- పురుటియొక్క యనుచో నౌపవిభక్తిక మగుటివర్ణ పరకత్వమున 'టితివర్ణంబులు పరంబు లగునపు' (అచ్చి.36) డనుసూత్రముచే రావలసినయిత్వ ముచో సూరి 'కౌండొకచో నుత్వంబున కిత్వంబు చూపట్టదు- నెత్తుటికి' నని చెప్పట కనుగుణముగా నట్టిదిగా నెన్నెదగును. నుడుటికి ననుదానిని సూరియే సూత్రాంధ్రమునఁ జూపె. కాఁగా నివి యే సూత్రమునకు విరుద్ధము లనఁగలము?

పురుడించు పగుల్చి యన్న పిటఁ జూపఁదగినవె. కాని వీనికై 'బహుళ' మనవరెనా? 'మగిడి-మగుడి' యనుతీరుగా వైభాషికస్థితి ప్రచురముగాఁ గలదా? ఇట్టిక్వాచిత్కర్థలములకు 'అగు'అనుట విరుద్ధము గాదని పై చోటిసూరివివరణమే నిరూపించును. సూరిలక్షణము సూక్తమే. వీ రై నఁ 'దలు' చనుట కొంతవఱ కుచిత మనవచ్చు.

చకారము-పత్వము :

బా.ల.క్రి 86సూత్రము నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.90) ప్రేరణేంబుక్కు- పరం బగునపుడు చకారంబు చకారంబున కగు' (87) ననుసూరిసూత్రమును

‘ప్రేరణించుక్కు పరం బగునపుడు చకారంబునకు శకారం బగు’ (ఉ.89) నని మార్పిరి. ‘చకారం’ బనుచో వీరు సరికాదేశాదులు చేయుకంటె స్పష్టతకై యనింద్యగ్రామ్యముగా (ఉ.సం.24) గావచ్చును. అది యవసరము గాదు. సూరి ‘చకారంబు చకారంబున కగు’ ననుటలో నేమి యజసిద్ధాంతమున్న దని వీరు తిరుగవేసిరో స్పష్టము గాదు. అనవరము.

‘బహుళ మనుటచేత మెచ్చించిన యాజగజ్జెట్టి (ఉద్యో.3.175)- ద్విత్వస్థలములందు విభాషను పత్వ మగును. మెప్పించు అని కోశములందు గలదు గాని యట్టిపత్వమునకు యతిప్రాసాదిస్థలగతప్రయోగము లభింపలేదు’ (ఉ.410)

బహుళ మనుటచే ననిరి గాని బహుళ మని యెవ రనిరి? సూరి యనలేదు. వీరు ననలేదు.

‘ద్విత్వస్థలములలో విభాష’ యని సామాన్యముగా జెప్పిరి. సూరి మెచ్చునకు మాత్రమే విభాష యనెను. (మెప్పించు గానరా దనుచునే (వ్యా.సం.స.1615) వీరు విభాష యనుట విశేషమే.) వీరియీనవరణము సరి గా దని పైవివరణమే స్పష్టము చేయును. ‘మెచ్చుమెచ్చించు ఇత్యాదులందు పత్వము లేనేలేదు. ఇచ్చు-ఇప్పించు, తెచ్చు-తెప్పించు ఇత్యాదులందు నిత్యము. వచ్చు-రప్పించు- విశేషరూపాధావపక్షమున నిత్యమే. (ఉ.411) ఇట్టియెడల ద్విత్వమునకు సామాన్యముగా విభాష యను తెట్లు? నిత్యాదులుదానికి వ్యవర్థ చేసికొనవలెనా? వీరివివరణము సరి గాదు. ‘మెచ్చునకు విభాష’ యనుసూరిమతి ముచితము.

రప్పించు-ఇత్యాదులలోనిపత్వమున కీసూత్రముతో సంబంధము లేదు. ఇంచుక్కుక్కుగాగమంబు (క్రి.80)లను సూత్రముచేతనే (వచ్చు-ఉప్ప) యది సాధింపబడును. వాని నిటఁ జూపుట యనివసరము. (బహుళ మనఁదలంచిన నది యనవసరము.)

సూరిలక్షణము సూక్తము.

ప-వ :

బాల.క్రి.88,89సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.91,92)

“కవిత్రయాదీతరకవిప్రయోగంబులందుఁ గొన్నియెడల నుజ్యంతాదులు పరంబు లగునపుడు పత్వము విభాష నగు (ఉ.412) తత్స28.సూత్రమునవలెఁ గవిత్రయాదీతరప్రయోగములనుద్దేశించి సూత్రమునందే “ప్రాయక”పదము చేర్చి సూరిసూత్రమును సవరింపకుండుట గమనార్హము. కవిత్రయాదీతరప్రయోగముల నై నను “విభాష” యనుటకంటెఁ గొన్నియెడలలే” దనుటయుఁ బ్రయోగానుగుణమె. [ప్రౌఢ.క్రి.16] పై వివరణమున “నుజ్యంతాదు” లనుట ప్రమాదము. నుజ్యంతాదులు ధాతువునకుఁ బర మగుట య సంభవము. నుజ్యాదు లని వీరియభిప్రాయము గుర్తింపఁదగు. “తీర్చుము” అనియుఁ జూపిరి. కావున నుజ్యాదులని ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పుట యవసరమా?

విడువన్ :

ఇట విడువన్ - ఒలువన్ మొదలగునవి వ్యావహారికము లనిరి. [ఉ.411] అన నివి కావ్యప్రయోగయోగ్యములు గావు. గ్రామ్యములు విడువన్ విడువక అనురీతిని ఉండవలె నని వీరినిర్ణయము. [వ్యా.సం.స.1620]

కాని యిట్టిపత్వమునకు పత్వమునకువలె మహాకవిప్రయోగప్రమాణ మేదియుఁ జూపలేదు. [ఉ.412] లక్షణముచే పత్వము రావలెను. కాని యాగమచకారమునకు పకార మగుటయే యిటఁ జేర్కొనఁదగు. సూరి శ.ల.సం.లో వపవ్యత్యయంబు క్వాచిత్కంబుగం గలదు [4-14] అనె. అట్టి లక్షణ మిట వీ రేని జెప్పవలసినది.

‘అద్రుచు అనుచోఁ బ్రేరణార్థము లేమి అదురు అనుధాతువును లేమి అద్రుచు అనుచో చువర్ణము ధాత్వవయవమే’ (వ్యా.సం.స 1582,1621 ఇది సరి కాదు. చూ.ప్ర.కీ.20)

గర్భింపుచున్ :

‘కవిశ్రయాదీతరప్రయోగములందు వర్తమానార్థకచువర్ణకపర కత్వమునందును నాగమచకారమునకు పత్వము విభాషగ నగును’ (ఉ.93) సూరి యీయంశమును జెప్పలేదు. ‘పకారంబు కొన్నియెడల శతర్థపరక చువర్ణకంబునకుం గానంబడియెడి’ (ప్రౌఢ.క్రి.17) ననులక్షణమున కిది వివరణ మనదగు. ‘విభాష’ యనుటకంటెఁ బ్రౌఢ.పేర్కొన్నట్లు ‘కొన్ని యెడలఁ గానంబడియెడి’ ననుట ప్రయోగానుగుణముగాఁ దోచు.

నుతింపుచున్నాఁ డనురీతిరూపములు నేఁ డసాధువు లనరాదు. (వ్యా.సం.స.1612) అని పేర్కొన్నవీ రిట నట్టి దుదాహరింపకుండుటను బట్టి సాధించునుద్దేశ్యము లే దనిపించు కావున చువర్ణకము శత్రర్థ మనరా దనుతలపుతో వర్తమానార్థక మని యందురు. శత్రర్థ మనదగు. (చూ.క్రి.43)

నిజక్రీడల్ పచారింపుచో రామా.6.144 అనురీతి నితరస్థలమున నిది గానవచ్చు.

ఆకర్ణింపుదురు :

‘ఆగమచకారంబునకు నెఱుసున్నమీఁదిదానికి దుక్కు పరం బగు నపుడు పకారంబు విభాష నగు’ (90). ననుసూరి సూత్రమును క్రి.108తోఁ గలిపి విస్తరించి చెప్పిరి.

‘తద్ధర్మాద్యర్థకము సుభయప్రార్థనాద్యర్థకము నగుదుక్కుతోఁ గూడ నాగమతద్భిన్నచువర్ణములు రెండును తువర్ణముగా మాఱును,--- బూర్ణముమీఁదిచుదు వైకల్పికముగా వుదు అనునదియు నగును’ (ఉ.94)

‘పూర్ణముమీఁదిచుదు’ అనువీరిసూత్రమునండలి చివరియంశము సూరి పై సూత్రమునకు సంబంధించినది.

అదేశముగాఁ జెప్పిన 'పుదు'లో 'ఉదు' అనుభాగము ముందటి 'చుదు' అనుదానిలో నున్నదే. దానినే మఱల నాదేశింప నేల? మార్పుచకారమువకార మగుటయే. అదె విధింపదగును. అట్లు చెప్పినసూరిలక్షణమున నపసిద్ధాంత మున్న దనుట యెట్లు?

సూరి 'నెఱసున్న మీదిదాని' కనఁగా వీరు 'పూర్ణముమీది' అనిరి. భేదము లేదు గదా.

దీనికి ముందు వీరు 'అగమతద్భిన్నము లయినచువర్ణములు రెండును' గ్రహించిరి. "ఇట్టియెడల-- బూర్ణముమీదిచుదు" అనఁగా నాచువర్ణ మాగమ మయినఁ గావచ్చును, లేదా తద్భిన్న మయినఁ గావచ్చును. సూరి 'యాగమవకారమును మాత్రమ పేర్కొన వీరు తద్భిన్నమును గూడఁ జెప్పుట విశేష మనవలె. అగమేతర మగుచకారమునకుఁ బత్వ మగుటను వీరుదాహరింపలేదు. కాంచులో చకార మాగమేతరము. వీరి లక్షణముచే కాంపుదురు అని కావలె. అట్టివి లేవు. ఇట్లే తలంతురు [తలంచుదురు] సయింతుము (సయించుదుము) ఇత్యాదిగా నాగమేతర మగుచకారముపైఁ బత్వము లేదు. ఇట్లే మంపుదు రిత్యాదుల వీరిలక్షణ మతివ్యాప్త మవుచున్నది.

సూరిలక్షణమే సూక్తము.

మిగిలినవీరిసూత్రభాగము బాల108సూత్రముకడఁ జూతము.

ఈ :

బాల.క్రి.91సూత్రము నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.95) ఇచ్చునకు సర్వంబున కీ యగు(92)ననుసూరిలక్షణమును వీరు 'ముత్తు పరం బగునపుడు ఇచ్చు అనుదానికి ఈ అనునది సర్వాదేశ మగును. జీత్తు పర మగునపుడు ఈయ ఇయ్య అనునాదేశము లగును' [ఉ.96] అని వివరణాత్మకముగాఁ జెప్పిరి.

“ముత్తు పరం బగునపు” డనునది ప్రకరణసిద్ధ మగుటచే సూరి యట్టి సూత్రమునందుఁ జెప్పమివలన నెట్టియపసిద్ధాంతమున కవకాశము లేదు. ‘తేతేరులు తెచ్చున కగు’ (ఉ.97) అనుతరువాతిసూత్రమున వీరును నీదళము నుజ్జగించినను నపసిద్ధాంతము లేదు గదా. ముత్తు పరం బగునపు డన్నది దీనికి బూర్వసూత్రమున నున్నది. కాఁగా నీవజ్ఞులవారిసూత్రమున ‘ముత్తు పరం బగునపు’ డన్నది వివరణమే కాని విశేషము గాదు. సూత్రమున నేల?

‘ఇచ్చునకు’ - ‘ఇచ్చు అనుదానికి’ అనుటయు నిట్లే (పడునకు, 85, 86 చెడునకు ఉ.84)

“ఇచ్చునకు సర్వంబున కగు” ననుటచేతనే సర్వమున ‘కాదేశ’ మగుట స్పష్టము. వీరు మఱల “నాదేశ” మనుటయు స్పష్టతకె. కాఁగా వీరి సూత్రమున మొదటిభాగము సూరిసూత్రమునకు సంగ్రహవ్యాఖ్య.

పిదప వీరు “ఈయ-ఇయ్య” యనునవి రెండు నాదేశములుగాఁ జెప్పిరి. కాని “ఇయ్య” యన్నది ప్రత్యేకముగాఁ జెప్ప నవసరము లేదు. వీని నూయేలాదులలోఁ జేర్చఁగా (ఉయ్యేల) ఇయ్యయనురూప మేర్పడును. [నోవు- నొప్పు వీ రీమార్గముననే సాధించిరి [ఉ.411] గాని నోవుతోపాటు నొప్పు అనునాదేశమును వేఱుగా విధింపలేదు గదా. ఇట నేల? కాఁగా “ఇయ్య” యనునది యాదేశించుట యవసరము.

ఇక “ఈయ” యనునది. ఒకానొకచో “ఈయ” యనునాదేశమును గల దని సూరి వివరించెను. దానిని వీరు సూత్రముననే చెప్పిరి. కాక “జీత్తు పరం బగునపు” డనునది “ఒకానొకచో” ననుసూరివాక్యమునకు వివరణ మనఁదగినను స్పష్టతర మైయున్నది. సూరివివరణమున నింత స్పష్టత లే దన్నను నపసిద్ధాంతము మాత్రము లేదు.

సూరి “యొకానొకచోఁ గానంబడియెడి” నని వివరించుటచే నిట్టిస్థితి ప్రచురము గా దనునభిప్రాయము వ్యక్త మగుచున్నది. కాని వీరు “ఈయ

ఇయ్య అనునాదేశములు వగు" ననుటలో నట్టియర్థమున కవకాశ మీయ లేదు.

మొత్తముపై నిట సూరిలక్షణమునం దెట్టియపసిద్ధాంతమును లేమి గ్రాహ్యము.

ఈవుత :

“ఈవుతన్ అనురూపముసూ.రా.నిఘంటువున నుదాహరింపఁబడెను. ఇందలివత్సము నిరాధారము. దీనిని నిర్విహించుమహాకవిప్రయోగము లేదు.” (ఉ.415) సం.లో ప్రాసాదిఘటితమహాకవిప్రయోగము లభింపలే (వ్యా.సం.స.1635) దని ప్రానేతిరస్థలముల నుంట సూచించి రసవచ్చును.

ఆయు శీవుత [హరి.పూ.1.3]- అనయంబు శీవుతన్ [పాండు-1-6] ఆప్పసచివాగ్రణి కీవుత మీప్పితార్థముల్ (రాజ.1.5) విశేషవరంబు శీవుతన్ [భోజ-1.3] ఇట నెల్ల ‘నిచ్చుత’ అని దిద్దఁజూచుటకంటె సీరూపమును గుర్తించు బొప్పును గదా.

ఇట వత్స మయిన దనుటకు నిచ్చో వత్సమును జెప్పలక్షణము లేదు. కావున నీవజ్రము సుఖ ముండుఁ గావుత [హర.3.47] రణవీరులు గావుట నీ వెఱుంగవె [ఆది.8.286] భద్రసంపాదిని గావు టచ్చెరువె [శల్య.1.1-275] అనుతీరుగా నిట ‘లాఠిచో’ సహితము కాదేశాదు [క్రి.102] లనులక్షణముచే ఇచ్చునకు ఈవు అదేశ మైన దని గ్రహింపఁ దగును.

నేతురు :

బాల.క్రి.93నుండి 96సూత్రము అట్ల గ్రహించిరి.(ఉ.97నుండి100)

నేరుచునకు లిడ్లాట్టులు ముత్తుం బరంబు లగునపుడు రుచులకు లోపంబు బహుళంబుగా వగు (97) ననుసూరిసూత్రమును ‘నేరుచునకు

లాట్టునందును భూతార్థకరూపములందును రువర్ణము బహుళముగా లోపించును. ముత్తు పరంబగునపుడుదీనితుదిచువర్ణము వై కల్పికముగాలోపించును' (ఉ.101) అని పేర్కొనిరి.

“సూరి భూతార్థములలో లిట్టునందు మాత్రమే రులోపము బహుళమని సూత్రించెను, అపక్షమున నీక్రిందిభూతార్థకరూపములు సాధ్యములు కానేవు. నేచినయట్లు (మౌ.సం.1.215) నేచియు నేరకుండియును (దశ.3.110) (ఉ.416) ఇందుకయియే సూత్రము నింతగా మార్చిరా? సూరి సూత్రమందలిబహుళపద మీరూపములను సాధింపఁగలదు గదా. వీరిట్లు సవరించినను బహుళపద మవశ్యమయైనది. ‘బహుళగ్రహణముచేత నేచుకొనింగలరు [వరా.12.77] మున్నగునవి సాధ్యము లనిరి. వానితోపాటు నేచిన, నేచి యనురీతివి గుర్తింపరాదా? లిట్టుకు భిన్న మయినభూతార్థముల యందు నిట్టిది క్వాచిత్కముగాఁ గల దని బహుళపదముచే సాధించునవకాశ ముండఁగా నివి సూరిలక్షణముచే సాధ్యములు గా వనుట యెట్లు? నేచుకొను అనురీతివి వీరిలక్షణముచే సాధ్యములు గాకుండఁబోలేదే. ఇట్టి ప్రయోజనము సుద్దేశింపనిచో [వీరు చులోపము వై కల్పిక మన్నట్లు సూరియు] వై కల్పిక మనక బహుళ మనుట యేల?

బహుళగ్రహణముచే నేచుకొను మున్నగురూపములు గల్గునని సూరియాశయము కాఁబోలును. కాని యట్టియెడల రువర్ణలోపము భారతాది ప్రాచీనగ్రంథములలోఁ గానరాదు’ [వ్యా.సం.స.1612] అనువీరియభిప్రాయము సనుసరించియే భారతాదిప్రాచీనగ్రంథములందుఁ గ్వాచిత్కముగా మున్న నేచిన ఇత్యాదులు గల్గు ననుటయే బహుళపదప్రయోజన మని సూరి యాశయ మనరాదా? (వానితోపాటే నేచుకొను) లిట్లు క్తవద్ధమునకు నుపలక్షణ మనుకొను [వ్యా.సం.స.1642] తేల?

వీరిసూత్రమును త్తిరార్థమున ‘తుదినున్నచువర్ణ’ మనుచోఁ దుది

శబ్దము స్పష్టతకే, నేరుచున నున్న చువర్ణ మొక్కటె. అది చివరనె యున్నది. [నడిమిరువర్ణ మననలై] సూరి 'రుచుల'కనుటలో [నెట్టివిశేషణములేక] నపసిద్ధాంతము లేదు.

వేఱుచేసి చెప్పుటవలన చులోపము “వై కల్పిక” మైనది వీరిసూత్రమున. అందు విశేషము లేదు.

కాఁగా వరులవారియాలక్షణము సూరిసూత్రమునకు సంగ్రహవ్యాఖ్యయే. సూరిలక్షణము లక్ష్యసంగ్రహక మగుచునె లాఘవముతో సూక్తము.

పొద-పద :

“పోవునకు దుష్కృత్తులు ముఱ్ఱం బరంబు లగునపుడు వులోపంబుం బొదపదలును విభాష నగు (98) ననుసూరిలక్షణమును “పోవునకు దుష్కృత్తులు పరంబు లగునపుడు వులోపంబు విభాష నగు” (ఉ.102) అనిచెప్పిరి. అనఁగా సూరి చెప్పిన “ముఱ్ఱ పరం బగునపుడు పొదపదలు విభాష నగు” నన్నయంశమును దొలఁగించిరి. అది సరి గా దని వారివచనములనుండియే గ్రహింతము.

“పొమ్ము-పొదము- పదము మున్నగువానిలోనిముప్రత్యయము మధ్యమపురుషైకవచనసంబంధి (ఉ.372) పదము పొదము అనునివి మధ్యమపురుషైకవచనములు. పదఁడు పొదఁడు అనునవి మధ్యమపురుషబహువచనాంతములు. యుష్మత్కర్తృకములు. (వ్యా.సం.స.1644)

ముడుఱ్ఱలు మధ్యమపురుషప్రత్యయములే. పొదము- పదము పొదఁడు పదఁడు-అనుచో సున్నవి మధ్యమముడుఱ్ఱ లనియె సూరి పేర్కొనె. ముఱ్ఱ పరం బగునపుడు [పొద పద లగు] అనుట యుక్తమే కదా.

“ఈమధ్యమపురుషరూపములందును వచనద్వయమునందును దుక్కును అత్వమును పోవుధాతువునకు వెలయుచున్నవి” (ఉ.372]

ఈదుక్కును, నత్వము నెట్లు వెలయుచున్నవో వివరించిరి గాదే. మధ్యమముడుజ్జు అని వీరే యంగీకరించిరి గదా. మధ్యమపురులకు ముడుజ్జు అగుట లూట్టునందు. లూట్టులో దుగాగమమును సూరి చెప్పలేదు. వీ రేని జెప్పిరా? ఉభయప్రార్థమున దుగాగమము చెప్పకయే సూరి యత్వము చెప్పు తెట్లని అట మాత్రమే వీరు దుగాగమము విధించిరి. (ఉ.371) మఱి యీమధ్యమపురుషలో దుగాగమము గానియత్వము గాని లక్షణముచే విధింపఁబడకయే యెట్లు వెలసినవి. దుగాగ మయి దాని కత్వ మయిన 'ద' వర్ణ మగును. 'పొద- పద' అనుచో 'ద' యనున దిట్లు సూరి పై సూత్రమున విధించె. అది యగుచున్న దని యంగీకరింతురు గాని యగుటను జెప్పిన సూరిలక్షణమును దిరస్కరింతు రేమి?

ఈకార్యము 'పోవుదాతువునకు వెలయుచున్న'దనిరి. సూరియీసూత్ర మున పోవునకే విధించెను. అందుఁ ద పేమి?

దుగాగమము నత్వమును బేర్కొనిరి గాని వీ రుదాహరించిన పొద, పద, యనువానిలో సంతమాత్రమే యైనదా? అయిన పోవుదము, పోవుదఁడు అనియు కావలె. కాని వీరు పొదఁడు, పదము అనురీతిని జూపిరే. అనఁగా వీరు వివరింపకున్నను దుగాగమము దాని కత్వముతోపాటు, పులోపము ఇది వీరిప్రస్తుత(6112) సూత్రముచే సిద్ధించును వికల్పముగా. కాని పోవుదఁడునురీతివిలేమి నీయెడ లోపము నిత్యముగా వేఱ విధించుకొనుటయో విభాషకు వ్యవస్థ చేయుటయో యవసరము. (పోదము- ఓత్వమునకు హ్రస్వ మొకసారి (పొదము) అత్వ మొకసారి (పదము) అగు నని చెప్పవలదా? లేనిచో, దిక్కునాదులప్రయోగములె విరుద్ధము లగు. ఇట్లన్ని కార్యములు విధించుటకంటె, పొద, పద అనునవి యాదేశించినసూరిలక్షణ మెంతయు సముచిత మనుటలో సందేహమే యక్కఱ లేదు.

'పొదము అనునుభయకర్తృకరూపమునకు సంక్షేపరూప మనుభ్రాంతి నొదవించుచున్న' - [వ్యా.సం.స.1402] దనిరి. ఇది భ్రాంతియే కావున సం. లోవలె నిటఁ గూడ నిని మధ్యమపురుషక్రియలే యని నిరూపించిరి. పొద

పొద మనికిన్ పదపదఁ డంచు అనురీతి నామ్రేడితపరకతలో లోపమును బట్టియు నివి మధ్యమముడ జ్ఞులే [వ్యా.సం.స.1103] యని నిర్ణయించు టుచితముగా నున్నది. సూరిప్రక్రియ యెల్ల నొప్పికొనుచునే దానిం దొలఁ గింప నేల?

‘మఱి కొన్ని యాచ్ఛికధాతువులకును బహుత్వమున నివి ప్రయోగ దృష్టము లగుచున్నవి --వెదకుదండు చూతండు [ఉ.372] ఇవి సూరిగాని ప్రౌఢవ్యాకర్త గాని చూచుకొనలే దట [ఉ.372] అవుఁ గాక చూచుకొనని యవి సాధింపకపోవుటయు దొసఁగె. చూచినవి సాధించుటయు దొసఁగె యగునా? పోవున కేకత్వమునను గలదు. భేదము వీరే స్పష్టము చేసిరే. వెదకుదండు చూతండు అనురీతి నరు దగునొండురెండురూపములు సూరి ప్రౌఢ.సాధింపలే దన్న వీరు ప్రచురములై భారతాదిప్రాచీనమహాకావ్యము లందె ప్రయుక్త మైయున్న పోదము పదఁ డనురీతివి సాధించిరా?

ఇంక మిక్కిలియరు దగు వెదకుదండు చూతండు అనురీతివానిని, బ్రచురము లగు పొదము,పదఁడు అనురీతివానిని సమాసముగాఁ జెప్పు టుచితమా?

ఏ మైన వర్ణులవారిపై వివరణమునుబట్టి యీసూరిప్రక్రియ యుక్త మె. అయిన వీ రేల గ్రహింపరు?

పొదము - పదము అనువానిని పోవుము పొమ్ము అనువానికిఁ బర్యాయముగ నుదాహరించుట సరి గాదు--- అందలిఅత్వమహిమచే నస్మద్ధ సాహిత్యము వ్యక్త మగుటమాత్రమే విశేషము. [వ్యా.సం.స.1644) నీవు పొదము -- నీవు వెళ్లుము - నేనును వచ్చెదను. [ఉ.372] ఇ ట్లర్థమున భేదము గల దనిరి. పోదపద అనువానిలో నస్మద్ధ సాహిత్యమును గల దని క్రియా.37సూత్రమున వివరింపఁబడుటచే నిందు పోదపదలయాదేశము మఱలఁ జెప్పలేదు’ [ఉ.417] మఱలఁ జెప్పుట యేమి? ఇంతకు ముం దీయాదేశము నొకసారి చెప్పిరా? అస్మద్ధ సాహిత్య మర్థమునుగూర్చి చెప్పితి మని

(వివరణమున) వారె పేర్కొనిరి. అర్థమును వివరించుట యారూపములు సాధింప నక్కఱ లే దనుటకుఁ గారణ మెట్లగునో తెలియకున్నది.

కాఁగాఁ బౌదపదాదేశమును పీరు చెప్పక విడుచుట యసంగత మని వారివివరణమే నిరూపించుచున్నది.

ఇంక నర్థభేదమును బ్రస్తావించుటయే పీరు ప్రధానముగా నుద్దేశించి నట్లు పీరివిమర్శనమున గుర్తింపవచ్చును. ఏ మైన నివి మధ్యమపురుష క్రియ లనుట వారును నిశ్చయించిరి. అర్థవిశేష మున్న దానిని విశేషముగాఁ గలిపి చెప్పట యొప్పును గాని యసలు శబ్దమే సాధింపక విడుచుట యెట్లు? అపు డర్థభేదము లక్షణబద్ధ మయిన ట్లగునా?

దకారమహిమచేతను, (ఉ. 372) అత్వమహిమచేతను (వ్యా. సం. సం. 1644) నస్మదర్థసాహిత్యము వ్యక్త మగు ననిరి. వీరు వీనిప్రక్రియనె లక్షణబద్ధము చేయకుండ దేనిచే నైన వ్యక్త మగుట యెట్లు? వివరణముచే గ్రహింపవచ్చు. అపు డత్వమో దత్వమో కారణముగాఁ జెప్ప నేల? అది సూత్రసిద్ధ మయినట్లుగా.

ఈవివరణమున వరులవారు పేర్కొన్న ట్లర్థమున నీషద్భేదము గుర్తింపవలసియే యున్నది వీ రన్నట్లు 'పౌదము- నీవు వెళ్లుము - నీవెంట నేను వచ్చెదను' [వ్యా. సం. సం. 1403] అనియె కాక శావెంట నీవు రమ్మనియు నర్థము గల దేమో యనిపించు [లోకవ్యవహారమున నిట్లు గానరాదు.] అది గొను మచ్చోటను వే పౌద ప్రాజాపత్యలోకమున కనవుడు [అను. 4.72] అనుచోఁ బ్రాజాపత్యలోకము నందిత్తును రమ్మ అని యింద్రునియభిప్రాయము. రావిపాల నిచ్చెద ర [అను. 4.70] మ్మనుచోఁ బూర్వ మిట్లే కదా. ఏ మైన వరులవారు పేర్కొన్న యస్మదర్థసాహిత్యము గల దని యంగీకరింపవలసినదే.

సూరి యైన 'పొదము - పదము - ఇట నర్థవివిశేష' మనురీతిగనో యెట్లయిన దీనిం బ్రస్తావించిన బా గుండెడి దనిపించు.

కాని సూరి "మే మడిగినయర్థం బిక్కడన మఱచి పొమ్ము బయలనుబ్బసీకుము పొద మని వానిం బుచ్చి పింగళకుండు భిన్నుం డయి" - [నీ.వం.90పుట] అను పొదము - పొమ్ము అనువర్థముననే ప్రయోగిం చెను. నేవకుండు పోయెను గాని పొద మన్న పింగళకుం డటనే యొందె.

అయి :

బాల.క్రి.99,100సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.103,104]

"కడవ్రాల కనుటచేత అగుధాతుగకారమునకే యకార మయ్యె నన వచ్చును గాని యాపక్షమున అవితిని మున్నగుననిష్టరూపములు దుర్వారము లగును. కాన అచ్చిగిరి.చొప్పున వకారము చేసి దానికి యకారము చేయనగును" [ఉ.416] ఈవివరణ ముచితము గాదు. "అగు"లో గకార మునకే యకార మగు నన్న నందలిగకారమునకు వకారము వచ్చి 'అవు' అని యైనపక్షమున వకారమున కీసూత్రముచే యకారము రాదు గాన నది యట్లే యుండి అవితిని అనురీతిని ననివార్యముగ నేర్పడు నని వీరి నిశ్చయము.

అట్లే చేయుదము. వీరిసూత్రము ననుసరించి యైనను గవలు పర స్పరిము మాటుట విభాషయే కదా. అవియెను అని కావలె నని గకారము నకు వకారము చేసి వకారమునకు యకారము చేసిన - విభాష యగువకారము రానిపక్షమున గకార మట్ల యుండును గదా. గకారమునకు యకారము వచ్చుటెట్లు? వీరివివరణముచే "అవితిని" అనురీతిరూపములు వారింపఁబడినవి. కాని దానివలన అగితిని, అగెను అనురీతివి దుర్వారములై యైనవి. కాన వీరియీవ్యాఖ్య యసంగతము.

సం.లో అగుధాతువుయొక్కయు, నందలిగకారమునకు వకారా

దేశము గల్గిన అపుధాతువుయొక్కయు (వ్యా.సం.స.1645) గకారవకారములు రెంటికి యకార మగు ననిరి. పై వ్యాఖ్యకంటె నిది కొంతనయము.

అయ్యు “అయి” అనురీతిరూపములు సాధించుటకు ముందు అగున గకారమునకు వకారాదేశము చేయుగౌరవమున కేల పాల్పడవలె? (వ్యా.సం.స.1758) అని సందేహము.

ఇంక వీరు యకారమునకు గకారవకారములకు పొల్లులకె చేయుటయు నుచితము గాదు. ‘అగు + ఇ-అయ్ + -ఉ + ఇ-అయి, పోవు + ఉ + ఇ. పోయి- (వ్యా.సం.స.1645) “తుదియక్షరంబున” కని యిటు వివరించుచునే పొల్లునకు మాత్రమే చేయుట విశేషము. సూత్రమున “కడవ్రాలకు” అనఁగా బొల్లును మాత్రమే గ్రహింను తెట్లు? 79 సూత్రమున ‘గడవ్రాలు లోపించు’ అనఁగా అడఁగు అడఁచు అనురీతిగా కడవ్రాలు ‘గు’ లోపింపలేదా? ఉత్వము మిగిలినదా? ఇట్లే 105 సూ. అట్లే యిచ్చటఁ గడవ్రాల కనఁగా అగు. పోవు అనుచోట్ల నున్న ‘గువు’ అను వర్ణములకు మొత్తమునకే యకార మగును. కడవ్రాల కనుప్రత్యేకనిర్దేశముననే యకార మేకాల్లయ్యు నంత్యవర్ణమునకుఁ గాక ‘గువు’లు మొత్తమున కగుట సిద్ధించుచున్నది. కావున వీనిప్రక్రియ అగు + ఇ-అయ్ + ఇ-అయి, పోవు + ఇ, పోయ్ + ఇ- పోయి- అని చూపుట లక్షణానుగుణము.

‘అయెను- అయ్యెను. అచ్చి. 36 చొప్పున ద్విత్వమును సమా. 76 చొప్పున హ్రస్వమును గల్గెను (ఉ. 418) సూరిమార్గ మిదే. కాని వీ రాసూరి లక్షణమును మార్చి పదద్వయసంధిలోనె హ్రస్వము చెప్పుకొనుటచే (సమా. 76) నిటఁ బదద్వయసంధి లేదు గాన హ్రస్వము రాక ఆయ్యెను అనియె యుండవలె. ఇట్లే నోవు నోవ్వు కావలె. వీ రది గమనించినట్లు లేదు.

పిలుచు :

బాల.క్రి. 101, సూ. నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ. 105) వివరణమున సూరి

చెప్పినయిత్యాదులనుండి తొలగెగు గెలుచు వెఱచు అనునవి చూపుట యుచి తముగా నున్నది.

బాల.క్రి.102సూ. నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.106) “రావించు రప్పించు కావించు మున్నగుచోట్ల నిత్యము. ఇవి క్రియా 80. సూత్రముచేతనే సిద్ధించును” (ఉ.419) అట్టియెడల “లాఁతిచోటులలో” వీనిని బ్రస్తావించుట స్పష్టతకే యైనను నవసరముగాఁ దోఁపదు.

కావునన్, కానన్ ద్రు.ప్ర. లనుట సూరిమతానుగుణమే. (ఉ.419)
[చూ.ద్రుత.]

అయియవులు-ఐబైలు :

‘అచ్చికంబులం దయియవులకు వక్రతమంబులు బహుళంబుగానగు’ (103) ననుసూరిలక్షణమును ‘అచ్చికంబులందు అయి-అవు అనువానికి వరుసగా ఐ బై అనువర్ణములు బహుళంబుగా నాదేశము లగును’ [ఉ.107] అని చూపిరి.

‘అయియవు లనుసూరిగారిసిద్ధద్వంద్వమును, సంహితాయకారమును బ్రామాదికము’ (ఉ.419) అనిరి. దీనినిబట్టి సంహితాయకారమే కాక సిద్ధద్వంద్వమును దప్పే యని చెప్పఁదలచి రని తోఁచు. కాని సం.లో ‘అయియవు లనుద్వంద్వమునందలియకారాగమము సాధువు కా దని తోఁచెడిని’ (వ్యా.సం.స.1665) అనుటనుబట్టి సిద్ధద్వంద్వ మగు నని రని గుర్తింపవచ్చు. అచ్చికద్వంద్వ మయిన యకారాగమము సాధువే కదా. అయి,అవు అనునవి యాశబ్దములను బోధించు స్త్రీసమము లగుశబ్దములు. వీనికిఁ దెలుఁగున ద్వంద్వ మగును. (చూ.అడోడుకూడులు.) ఇందు యడాగమము లక్షణానుగుణము. సూరి ‘అయియవు’ లనుట నిర్దుష్టమే. కాన నది సరి గా దని వీరు ‘అయి-అవు అనువానికి’ నని చెప్పుట యనవసరము. వివరణ మనఁదగును. సూరి వక్రతమము లన వీరు ‘ఐబై’ అనిరి. సూరివచనముల నపసిద్ధాంతము లేదు గదా.

‘వరుసగా’ ననునదియు వివరణమే. అగున కనుకనులకు (100) చావునోవులు చచ్చునొచ్చుల కగు నిత్యాదిస్థలముల వీరును ‘వరుసగా’ నన కున్నను నట్లు గాకపోయెనా? ఇదియు వివరణమే.

అయియవులకు (అయి-అవు అనువానికి) అనుచోటిషష్ఠిచేతనే వాని స్థానమున ననుసర్థముతో నాదేశ మగుట సిద్ధించును. కావున వీరు ‘ఆదేశము’ లని పేర్కొనుటయు వివరణమే.

ఇట్లు వరులవారిలక్షణము సూరిసూత్రమునకు సంగ్రహవ్యాఖ్య యగును.

ఐదొలకు అయి-అవు అనునవి యాదేశము లగుటయుఁ గలదు. కైక-కయిక దై వమ్-తద్భవ- (దై - అము- దయియము) దయ్యము యౌవనమ్ తద్భవ-(జౌవనము- జవువనము) జవ్వనము ఇ ట్లీ పద్ధతిమిక్కిలి యరు దనఁదగును. (ఉ.420) ఇ ట్లీ ది యరు దని గుర్తించిరి గానఁ జిం. వ్యాఖ్యలోవలె నిట ఐదొలకు అయియవులయాదేశమును సూత్రమునఁ జెప్ప కుం టుచితముగా నున్నది. సూత్రమందలిబహుళపద మిట్టిస్థలములను సంగ్రహింప సమర్థమే కదా. దయ్యము జవ్వన మనుచో వీరిప్రక్రియ యుచితముగాఁ గానరాదు. దై యము, దయియము, (జౌవనము) జవువనము అనురీతిశబ్దములే గానరావు. ‘కైక’ యనుచో ‘కయిక’ పూర్వరూప మనుటలో నిబ్బంది యేమో విచారింపవలె. ఈయంశము పరిశీలనార్హము.

కలుగు-కల :

‘కలుగున కస్త్యర్థంబునందు లట్టు పరం బగునపుడు కల యగు’ (104) ననుసూరిసూత్రమును వీరు అస్త్యర్థకంబును త్రాస్త్యర్థకంబును (సకర్మక)నగు కలుగుధాతువునకు కల యనునాదేశము లప్పరకత్వమున నిత్యముగా నగు’ (108) నని చూపిరి.

కల యనునాదేశము, నిత్యముగా ననురీతి వరులసూత్రములోని పదములు సూరిసూత్రమునకు వివరణప్రాయములే. ఇంక వీరిసవరణము “ప్రాప్త్యర్థకకలుగునకను” “కల” చెప్పట.

సూరి అప్త్యర్థకకలుగుధాతువునకు మాత్రమే కల అనునాదేశమును విధించెను. కాఁగా ప్రాప్త్యర్థకకలుగున కీక్రిందిరీతిరూపములు సాధ్యములు కానేరవు. ‘ఎఱుకఁ గలరె మగువ లెందు (ఆది.2.34) ఇది వడిఁ గలదు (ఆది.2.34) -- (ఉ.420, వ్యా.సం.స.1655, 1659) ఇట సకర్మకత్వమును గుండలీకరణమున నుంచుటంబట్టియు అప్త్యర్థ్యమున సకర్మకమునుబ్రాప్త్యర్థమున సకర్మకము నై యుండ సకర్మకమునకు మాత్రమే యవు నని సూరి తలచినట్లు వీ రూహించిన ట్లున్నది.

ఎఱుకఁ గలరె యనురీతిప్రయోగములు బాలసిద్ధములు గావా? “గుబ్బెత మట్టుత మిండత లప్త్యర్థకములె. (ఉ.తద్ధి.58) గుబ్బెత- ప్రశంశార్హము లగు కుచములు కలది (ఉ.309) అనఁగా గుబ్బలు గలిగియున్నది అనురీతిగా నది ‘యప్త్యర్థకమే’ కదా. అట్లే ఎఱుకఁ గలరు. ఎఱుక గలిగియున్నది- అనురీతివిగా నియ్యవి ‘యప్త్యర్థకము’ లనుట విరుద్ధమా? ‘అప్త్యర్థంబున’ అనుసూరిలక్షణముచే నీయవి సాధ్యము లగుచున్న వని స్పష్టమే.

‘అప్త్యర్థంబున’ కనుటచే నుత్పత్త్యాదు లగునర్థములు వారింపఁబడుచున్నవి. పుట్టుట యనునర్థమున నీయాదేశము లేదు గదా. నాకాశ్చర్యము గలుగుచున్నది యనుచో నాకాశ్చర్యము కల దని కాదు. (ఇది యకర్మకమును) పుత్రులు కలుగుచున్నారు. మొ॥ ధనలాభము కలుగుచున్నది. ధనలాభము గల దన్న నీయర్థము గలుగదు.

క్రియా.21.22.సూ.చొప్పున నుదంతము కామింజేసి చు-ఉన్న (ఉన్న-చు) అనునవి రావు. క్రియా.20.సూ.చొప్పున ఉన్న లేదు గావున దివి రావు. లట్పరకత్వమున కలాదేశము నిత్య మగుటంజేసి ‘ధనలాభము గలుగుచున్న

ది మున్నగుచోటులందు కలుగుచున్ + ఉన్నది అనురీతిని వర్తమానార్థక చువర్ణకద్వారమున రూపసిద్ధి నరయునది' (ఉ.421) సూరిసూత్రమును సవరించి 'ప్రాప్త్యర్థకము' చేర్చుటవలన నీయర్థము వీరిలక్షణమున నేర్పడినది. (ఇందుకై సూత్రమున బహుళపదమును జేర్చుకుంట కొంతనయమె.)

'ధనలాభము కలుగుచున్నది' యనుచో 'కలుగు' ప్రాప్త్యర్థకము. (ధనము ప్రాప్తించుచున్నది.) కావున వీరిమతమున కలాదేశము రావలసి యున్నది. అందుకై మార్గాంతరము ద్రొక్కిరి. ఇంక సాధారణముగా లక్షణము ననుసరించి 'ధనలాభము కలదు' అని కావలె. దీనికి ధనలాభము కలుగుచున్నది యనునర్థమున్నదా? కలదు' అనుచో నది అప్త్యర్థకమే (ధనము) కలుగుచున్నది యనుచో నప్త్యర్థకము కాదు (లభించు) గావున సూరిలక్షణముచే నీయర్థమునఁ గలాదేశము రానేరదు. కాఁగా 'కలుగు' అని యట్లే యుండును. ఇట్టిది యుదంత మయియున్నది గావున లఘురకత్వమున నున్నానుబంధాదులు కలిగి కలుగుచున్నది యన్నది సాధారణముగనే సూరి లక్షణముచే సిద్ధించుచున్నది.

ప్రాప్త్యర్థకము లని యందుకై వీరు చూపినవిషయకఁగలరనురీతిని వీరిదే యైనస్థలాంతరవివరణము ననుసరించి యప్త్యర్థకములె యనఁదగి యుండుటజేసి యవి సూరిలక్షణముచే సిద్ధించుచునేయున్నవి. అందుకై వీరు 'ప్రాప్త్యర్థమును బ్రత్యేకముగఁ జేర్చొనుట కొండాకచో ననర్థకము నని వీరి 'కలుగుచున్నది' రూపసాధనమే నిరూపించుచున్నది. ఇంక నిట సూరి సకర్మకాకర్మకవివక్ష చేయనేలేదు.

"కలఁడు-కలరు (కలవాఁడు-కలాఁడు- కలఁడు.కలవారు- కలారు- కలరు) "[ఉ.420] ఇది యీశబ్దములచరిత్రను నిరూపించుట గావచ్చు. [కలదు-కలవు అనుచో నిట్టియూహ కవకాశము గానరాదు.] శాస్త్రమునందు కలుగు + డుజ్ - కలఁడు కలుగు + రు. అని వీరిలక్షణము ననుసరించియుఁ బ్రక్రియ స్పష్టము. ధాతుజవిశేషణము లయినపుడు కలవాఁడు కలవారు

కలఁడు కలరు. అన్నవి క్రియాపదములుగా మాత్రమే శాస్త్రసిద్ధము లగును.

‘ప్రాప్త్యర్థకత్వమందు -కలవు- కలను -కలము’-అనునవి ప్రాచీన భాషలో “లే” [ఉ.420] వని వీరినిశ్చయము. అందులకే యట్టివి నన్నయ భారతమందే యున్నను నవి “-సంస్కర్తలు ప్రక్షిప్తములను జేసిరి. కానీ యాయాచోటులందు కలదు అనుసాధురూపమే కవిప్రయుక్తము. (ఉ.421) కలదు సాధురూప మన- కలవు. కలను కలము అసాధువులా? లక్షణము సాధించుచున్నను నసాధువు లగుట వింత. ప్రాచీను లిట్లు ప్రయోగింపలేదు గాన వారిమతమున నివి యసాధువులా?

బీరము గల వేని- (ఆరు.1.609) బీరము గల దేని అనునదే కవి ప్రయుక్తపాఠము. నేరుపుగల ననుచు [హరి.పూ.5.247] ఇచట నేరుపు గల దనుచు అనునదే కవిప్రయుక్తము [ఉ.421] ఇట్లు కవిప్రయోగము లను దిద్దుచు నట్టివిప్రాచీనభాషలో లే వన్న విశ్వసించు టెట్లు? [వ్యా. సం.స.1657] నిరాధారముగా నిట్టి వెల్లఁ బ్రక్షిప్తము లను తొప్పదు. ఎఱుకఁగలరు సాధువే. ఎఱుకఁ గలను సాధువు గాదు ప్రాచీనులమతమున.

వీ రిట్లే ప్రాప్త్యర్థమున వ్యతిరేకమునందు ‘లేవు లేను- లేము. లేవడి అనురూపములు లేవు” [ఉ.422] ఇట వడిప్రత్యయము లే దనఁదగును. ‘లే’ యాదేశము లే దన్న వడి ప్రత్యయపరకత్వ మంగీకృత మై ‘కలుగు వడి’ యనునపరూప మేర్పడవలసివచ్చును.

అంత ఎఱుక లేనె (ఆరు.1.231) లేనె, లేనిదాననా? ఇట అంత ఎఱుక లేదె అని కవిప్రయుక్తపాఠ మనఁదగును. నిలుపు లేవ (ద్రోణ.5. 326) నిలుపు లేద అనియే కవిప్రయుక్తపాఠ మనఁదగును. [వ్యా.సం.స. 1559] ఈరీతిని గవిప్రయుక్తములు గా వని దిద్దుటచేతనె లేవు లేను లేము అనునవి లేకుండఁబోయిన వనవచ్చు. ఇటఁ గూడ మతిలే రైరి [భీష్మ.1.227]లావులే రైరి [అశ్ర.2.152][ఉ.422, వ్యా.సం.స.1659]

అనురీతివి సాధువులె. ఎఱుకలేను, నిలుపు లేను అనురీతి వసాదువులు ప్రాచీనులమతమున.

ప్రాచీనులు కలవాడను— కలాడను— కలవాడు— కలడు॥ మున్నగురీతిని దచ్చబ్బవకారవాకారలోపమును బ్రయోగింతురే కాని ప్రాప్త్యర్థక కలుగుధాతుస్థలమున కలాడను— కలాను— కలను — ప్రయోగించరు. (ఉ.411, వ్యా.సం.స.1657] ఇదియుఁ జరిత్రయే యైయుండును. తచ్చబ్బవకారలోపము వీరును విధింపలే దిట.

నన్నయతచ్చబ్బవకారము గూడ లోపింపజేయక పోగాఁ దిక్కన తచ్చబ్బవకారమును లోపింపజేయ నాపిదపఁ దచ్చబ్బమే లోపించిన దనిరి. అవుఁ గాక. అస్త్యర్థమున నన్నయయే కలఁడు కలరు అని ప్రయోగించె ననిరి గదా. తచ్చబ్బవకారమె లోపింపజేయని నన్నయయుఁ దచ్చబ్బమునకే యిట లోపము చేసెనా? తిక్కనాదు లస్త్యర్థమున కలవు— కలను— కలము— ప్రయోగించె ననిరి. (ఉ.421) తచ్చబ్బవకారము మాత్రమె లోపింపజేయు తిక్కన ఇటఁ దచ్చబ్బమునకే కాక (కలాడను) డకారాదులకును లోపము చేసెనా? అస్త్యర్థవ్యతిరేకమున లేను లేవు లేరు మున్నగునవి ప్రాచీనులచే ధారాశముగాఁ బ్రయోగింపఁబడిన(వ్యా.సం.స.1659) వనిరి. ఇట్టియెడల బ్రాప్త్యర్థమందలియట్టిప్రయోగములను గవిప్రయుక్తములు గా వని వీరు దిద్దుట యేల?

కలఁడు కలరు లేను ఇత్యాదినన్నప్రయోగములనుబట్టియే యిటఁ దచ్చబ్బలోపప్రసక్తి (శబ్దశాస్త్రమున) లే దని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇట్లే తిక్కనాదులప్రయోగములందును. ప్రాచీనులయీప్రయోగములంగూర్చి వరులవారిసిద్ధాంతమునకుఁ దగినయాధారము లేదు.

మొత్తముపై సూరిలక్షణము సూక్తము. ప్రాప్త్యర్థకమును వీరు వేఱ ప్రస్తావించుట యనవసరము ననర్థకమును.

త్రర్థము-కల :

త్రర్థంబునం గలాదేశంబు విభాష నగు (105) ననుసూరిసూత్రమును వీరు 'తద్ధర్మాద్యర్థకవిశేషణస్థలమునందును నర్థద్వయమునందును కలుగుధాతువునకు కల అనునాదేశము విభాష నగు' (109) అని చూపిరి.

'తద్ధర్మాద్యర్థకవిశేషణస్థలమునందును' అనువీరిసూత్రభాగము 'త్రర్థంబునన్' అనుసూరిసూత్రదశమునకు వివరణమె. (చూ.క్రి.54)

'కలుగున క స్త్యర్థంబునందు అనునర్థము పూర్వసూత్రము ననుసరించి యిట సిద్ధించును. ఇట్లే వీరిసూత్రమునను 'అ స్త్యర్థంబును బ్రాప్త్యర్థంబున- నగుకలుగుధాతువునకు అన్నది పూర్వసూత్రమునుండి యన్వయించును. కావున వీరు 'అర్థద్వయమునందు కలుగుధాతువునకు' అని చెప్పుట స్పష్టతకై వివరణముగా ననియె చెప్పవచ్చును.

అర్థద్వయమునందును అనగా బూర్వసూత్రమున వీరు చెప్పిన, అస్తి ప్రాప్తి అర్థములు రెండు. అందుఁ బ్రాప్త్యర్థము వేత చెప్పనవసరము లే దనియు, గొండాకచో ననర్థకము ననియు గుర్తించితిమి. అట్లే యిట 'ధనలాభము కలుగువ్యాపారము' అనురీతిగా నిచ్చోటికలాదేశము లేని రూప మొకపక్షమున (విభాష యనుటచే) నగును. కాని యాయర్థమున 'ధనలాభము గలవ్యాపార' మనియు నుండవలసివచ్చుట యనర్థమె. విభాష కిటఁ గలాదేశ మనలు లే దని వ్యవస్థ చేసికొనవలె. ప్రాప్త్యర్థమును జెప్ప నేల? ఇట్లు నియమింప నేల?

ఇట్లే వీరిసూత్రమున "అనునాదేశము" అన్నదియు స్పష్టతకై. వివరణాత్మకముగా నున్న యీషదములు లేనిసూరిసూత్రమునం దెట్టియప సిద్ధాంతమును లేక సూక్త మైయున్నది.

"ఎడియెడులకు లోపం బిట నిత్యంబు" అనివివరించి సూరి కలవాడు కలుగువాఁ డని యుదాహరించె. కాఁగా కలుగుపై [కలాదేశము లేనపు డును] ఎడియెడులకు నిత్యముగా లోపము చెప్పె ననవలె. దీనింగూర్చి

సూరి కలుగు అనుదానిపైని [న?] నైతము ఎడ్డెడులు నిల్వ వని వచించుట పొరపాటు. ఏర్పడ జగములుఁ గ్రమ్మట గలిగెడునప్పుడు" [అర.4.237] సూరి కలుగుధాతువునకుఁ దద్ధర్మాద్యర్థకత్వమున కలా దేశమును దిక్కున ప్రయోగించె నని చూచుకొనలేదు" [ఉ.421] [వ్యా. సం.స.1658]

ఎడియెడు లనరా దని తలచినవా రగుటంజేసి యిట పీరెడ్డెడు లని యుందురు. 'సిద్ధద్వంద్వము గాన ఎడ్డెడుల కని వచించుట యుక్తము.' (వ్యా.సం.స.1658) ఎడియెడు లనుట నిర్దుష్టము (క్రి.54) పై ప్రయోగ నుబట్టి కలుగుపై ఎడిఎడులు లోపింపకుండుట గల దని తలచిరి గావునపీరు సూరికి భిన్నముగా 'కలాదేశముమీఁద ఎడ్డెడులు నిల్వ' (ఉ.421) వనిరి. అనఁగా నస్త్యర్థమునను కలిగెడువాఁడు (ఉన్నవాఁడు) అనురూపము గల దా? లోప మయినదే వీరు చూపిరి. [వ్యా.సం.స.1658] పై ప్రయోగ మట్టి దా? దీనిని సూరిలక్షణము సాధింపఁజాల దనుట సరి గాదు.

'లోపం బిట నిత్యం' జనఁగా నస్త్యర్థమునందే యనుట స్పష్టము. పై ప్రయోగమున నస్త్యర్థ మున్నదా? జగములు గ్రమ్మటఁ గలిగెడునప్పు డనఁగా జగములు సంభవించునపుడు అని భవన మర్థము. అస్త్యర్థముగామిఁ బై సూరివివరణముచే నిట లోపము నిత్యముగా రావలసినయవసర మేమి? క్రి.55 సనుసరించి [బహుళము] విభాషగా నగును. కావున నీప్రయోగము సూరిలక్షణముచే సాధింపఁబడునదే.

ఇంకవీరిసమన్వయముననె దోషము గమనార్హము. పీరివివరణమును బట్టి కలుగుపై ఎడియెడులు గల వనుదాని కిది లక్ష్య మైనపుడు మాత్రమే లోపము నిత్య మని యుద్దేశ్య మగును. అనఁగా నిటఁ గలాదేశము గల దన్నమాట. జగములు తిరిగి ఏర్పడునప్పు డనునర్థమున 'జగములు గల యప్పు' డని యగునా? సూరిమతమున నిటఁ గలాదేశమే లేదు. కలాదేశము గలచోటఁ గదా లోపనిత్యత. కావున వీ రిటఁ గలాదేశము గల దని భావిం

చుట సమంజసము గాదు.

పిదప వీ రిటఁ దిక్కన ప్రాప్త్యర్థమునఁ గలాదేశమును బ్రయోగించుటను సూరి చూచుకొనలే దనుటలోఁ బై యెఱ్ఱయప్రయోగమునఁ బ్రాప్త్యర్థము గల దని తలఁచిరా యనిపించు. (జగములు ప్రాప్తించునపుడు?) ఇట నాయర్థము గుఱరకపోవు ట ట్లుంచి దీనివలన వీరు ప్రాప్త్యర్థమునఁ గలాదేశము చెప్పుట కవిప్రయోగవిరుద్ధ మనవలసియుండును. జగములు గలిగెడునప్పు డనునర్థమున జగములు గలుగునప్పు డని యుండదు గదా.

సూరి చూచుకొనలే దన్నదిక్కనప్రయోగమును సం.లో వీ రిట్లు చూపిరి. “ప్రాప్త్యర్థకకలుగుధాతువును నిట్టిత్రర్థకరూపములతోఁ బ్రయోగ దృష్టమవుచున్నది. దృఢబుద్ధి గల్గము (శాంతి.2.253) తిర మైననడవడిం గలపరిణతచిత్తుండు (శాంతి.5.189)”- (వ్యా.సం.స.1658) ‘కల్గము’ అనునది యిట లక్ష్యమే కాదు, నడవడిం గలపరిణతచిత్తుఁ డనుచో (ఎఱుకఁ గలరె -యనురీతిగా) నడవడిని గలిగియున్న -అనుతీరుగా నియ్యది యస్త్యర్థకముగా సుసమన్విత మగుచునే యున్నది. సూరి చూచుకొనకపోవు తేమి? సూరి ప్రప్రావింపనిసకర్మకాకర్మకభేదమును బ్రధానము చేసికొని వీరు భేదమును గల్పించినట్లు తోచుచున్నది. అది యసవసరము.

కాక కలుగున కెల్ల యర్థములయందును (అర్థద్వయమందును?) నీకార్య ముద్దేశించి రన్ననది యింకను నసంగత మని పై వారియుదాహరణమే నిరూపించును. (వీరితరువాతిసూత్రమునుబట్టి యెల్ల యర్థము లని యూహింప వచ్చును.)

కాఁగా వీరు ‘కలాదేశముపై నెఱ్ఱెడులు నిల్వ’ వని యస్త్యర్థమందును ‘కలుగు’పై ఎడియెడులు నిల్చు నని చెప్పుట సరి గాదు. అయోధ్యఁ గలిగెడువాఁ డనురీతి కవిప్రయోగమును బ్రదర్శించినఁ గాని యిది విశ్వసింపరాదు. (అస్త్యర్థమునందుఁ గలుగువాఁ డనురీతివియు నరు దేమో యనిపించును. పరిశీలించవలె.)

వీరు 'ఎడ్యెడులు నిల్వ' వనుటతోనియనొచిత్యములను క్రియా.55 సూత్రముకడ గమనించితిమి.

కలుగు-లే :

'అస్త్యర్థంబున లజిమికనివడివర్ణకంబులు పరంబు లగునపుడు లే యగు' (106) అనుసూరిసూత్రమును 'కలుగునకు లజిమిజీకజినిజీవడి ప్రత్యయములు పర మగునపుడు లే అనునది సర్వాదేశ మగు' (ఉ.110) అని చూపిరి.

సూరిసూత్రమందలి 'అస్త్యర్థంబున' అను మొదటిదశమును దొలగించిరి. దీనినిగూర్చి సూరి ప్రాప్త్యర్థకత్వమున వ్యతిరేకమందు లేఅనునాదేశమే లే దనుకొనుట పొరపాటు -మతి లేరైరి. (భీష్మ.3.227) --(ఉ.422) అస్త్యర్థ మనుటవలన నిట్టిరూపములు గ్రహింపబడ వని వీరు తలచుటయే పొరపాటు అని పైని గుర్తించియుంటిమి.

'కలుగునకు' అని యిటు సామాన్యముగా జెప్పిరి. అస్తిప్రాప్త్యర్థములు రెండు మాత్రమే కలుగుధాతువునర్థములా? అయిన వీరింతకుముందు సూత్రమున 'అర్థద్వయమందును' అనుట యేల? దానికి ముందుసూత్రమున అస్త్యర్థప్రాప్త్యర్థములు రెండింటిని పేర్కొను ఁలే? 'అర్థద్వయమందు' అనునది పూర్వసూత్రమునుండి యనువృత్త మగు నన్న 'కలుగునకు' అనునది కాదా? సూరి 'కలుగునకు' అనకున్న నిట్లు గాలేదా? అనువృత్త మగు నని వీరు సం.లో వివరించిరి కదా.

కాగా వీరిసూత్రమున 'అస్త్యర్థంబున' అనరా దనుకొంటయు, కలుగునకు అని చేర్చుటయు సరి గావు. "అస్త్యర్థంబున" అన్నసూరిలక్షణముచొప్పున 'నీమాటకు సంతోషము గలుగదు' ఇత్యాదులలో సంతోషము దనురీతిగా నీకార్యము గాదు. ఇట్లే కలుగమి, కలుగక. కలుగని -అనురీతి

రూపములు భాషలో నుండుట కవకాశము గల్గుచున్నది సూరిలక్షణము ననుసరించి కలుగక (ఉ.433) అని వీరును చూపిరి. ప్రస్తుతసూత్రమున వీరు కలుగునకు సామాన్యముగా “లే” యనునాదేశము చెప్పిరే. మఱి కలుగదు, కలుగక యనురీతిరూపము లేయర్థమం దైనను గలుగుధాతువునుండి యగుట యెట్లు? వేఱొక ధాతువునుండి యెట్లును గావు గదా.

“అస్త్వర్థంబున” కనుదశమును దొలగించుట యనర్థకము.

సూరి పదప “లజీమికనివడి” యనగా వీరు “లజీ మిజీ కజీ నిజీ వడి” యని మికనిప్రత్యయములు కూడ జితో, బేర్కొనుట కేవలము స్పష్టతకే యనఁదగును. జీత్తులు గాని మికనిప్రత్యయములు లేవు గదా. “లజీ” యనుచో సూరియ ‘జీ’ చూపెను. జీత్తు గాని ల- లట్లు కలదు గావున నట సతివ్యాప్తము గాకుండుట కై దానిని జీత్తుగా నిర్దేశించుట యవసరమే. కాఁగా సూరి ‘మికని’ ప్రత్యయములు జితో నిర్దేశింపకుండుటలో నెట్టియపసిద్ధాంతమును లేమి నది సూక్తము. అట్లే వీనిని సూరి వర్ణకము లనగా వీరు “ప్రత్యయము” అనుటయు.

సూరి “లే యగు” ననగా వీరు “లే యనునది సర్వాదేశ మగు” ననిరి. (అనునది) సర్వాదేశ మని వీరు విశేషముగాఁ జెప్పినది యనవసరము. అగు వచ్చు-- (-ఉ.క్రి.95, బాల.క్రి.91) మొదలగుచోట్ల కారా, ఇత్యాదులవలె, నిట ‘లే’ యనునదియు ననేకా లగుటచే సర్వాదేశముగనే వచ్చును. “అనేకాల్ శిత్సర్వస్య” యని గదా సంప్రదాయము. దీనివలన “కారా” ఇత్యాదులు వీరిగ్రంథమున సర్వాదేశములు గా వేమో యను సందేహమునకు నవకాశము గల్గు. కాఁగా వీరు లే(అనునది) సర్వాదేశ మనుట సూత్రగతవ్యాఖ్యయే కాని విశేషము గాదు.

ప్రాప్త్యర్థక లేవు, లేను, లేము, అనువానింగూర్చి పైని గుర్తించితిమి.

సూరిలక్షణము సూక్తము.

ఒల్లఁబాటు :

బాల.క్రి.107.సూత్రమును దాదా పట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.111)

వ్యతిరేకభావార్థమున ఒల్లమి అనుదానికిఁ బర్యాయముగ ఒల్లఁబాటు అనునది యగు నందురు. కాని ఒల్లఁబాటు అనుశబ్దములోనిపూర్వావయవము ఒల్లన్ అనుభావార్థకనిపాత మనుట యుక్తము.' [ఉ.423] ఒల్లమి కొల్లఁబాటుని ప్రయోగములం గానంబడియెడి' ననుసూరివివరణమును దిరస్కరించుచుండి రేమో యని పీరివాక్యారంభ మనుమానింపఁజేయును. 'ఒల్లఁబాటు'కు 'ఒల్లమి' యనునర్థమును దిరస్కరింపమి సూరివచనముల విరోధము లేదు. పూర్వావయవ మేదో సూరి యిట బేర్కొనలేదు. వీరు విమర్శించినయాయంశముఒల్లమి + పాటుఒల్లఁబాటు అనురీతిని శ.ర., సూ.ని.లు పేర్కొన్నవి. [వ్యా.సం.స.1661] కోశకారులవచనములు వీరు విమర్శించి రన్నమాట. "తలంబ్రాలు మొదలగుసమాసంబుల ద్రుతిమునకు లోపము లేదు" [సంధి.26] అనుసూత్రమునొద్ద ఒల్లఁబాటు అని సూరి యుదాహరించుటంబట్టి ఒల్లను + పాటు అనువానికి సమాసము గాఁగా నందు ద్రుతిము లోపింప లేదని సూరిమతము స్పష్టమే. వరులవారు దానిని స్పష్టముగా వివరించుట యుచితమే.

చువ్దత్తకారము :

'చువర్ణంబుతోడ దుగ్ధకారంబు తకారం బగు' [108] ననుసూరిలక్షణమును [క్రి.90.తో. గూర్చి] నిట్లు విస్తరించిరి. "తద్ధర్మాద్యర్థకము నుభయప్రార్థనాద్యర్థకము నగుదుక్కుతోఁగూడ నాగమతద్భిన్నచువర్ణములు రెండును తువర్ణముగా చూయును. ---[ఉ.94సూ.]

సూరిసూత్రమందలి 'దుక్' అనుమాటకు వ్యాఖ్యానమే పీరిసూత్రము లోని "తద్ధర్మాద్యర్థకము నుభయప్రార్థనాద్యర్థకమునగుదుక్కు." అనుభాగము ఉభయప్రార్థనమున వీరు సూరికంటె విశేషముగా దుగాగమము చెప్పకొనుటనుబట్టియు నిట్లు పేర్కొని రేమో. అయ్యు సూత్రమున వ్యాఖ్యాన మేల? ఈరెండుచోట్లు ప్రస్తావించుటకు వే తొకచోటిదుక్కు గ్రహింపఁబడకుంట

ప్రయోజన మంద మన్న ననలు వే తొకచో దుక్కే విధింపబడలేదు. ఇంక నిది వ్యాఖ్యానము గాక యే మగును? “పోవునకు దుజ్మత్తులు” అనుసూత్రమున వీరు సూరివలెనే ‘దుక్’ అని సామాన్యముగనె చెప్పినను నివి రెండును గ్రహింపబడవా? [పోదువు-పోదము]

ఉభయప్రార్థనాద్యర్థక మనుచో నాదిశబ్దప్రయోజన మేమో వీరు వివరింపవలసినది. [ఉ.క్రి.37] ఆదిశబ్దముచే నెది యే నర్థవిశేషము చెప్పబూనినను నటు దుక్కువిధానము వెదుకవలె.

మొత్తముపై సూరి “దుక్” శబ్దము నిర్దుష్టమే. కాక లాఘవమును గలిగినది. [చూ. ఉ.క్రి.37]

సూరి “చువర్ణంబు” అనగా వీరు ‘ఆగమతద్భిన్న చువర్ణములు’ అనిరి. తద్భిన్న మన నాగమేతర మయిన దెల్ల గ్రహింపబడుచునే యున్నది. ఆగమ, ఆగమేతరచువర్ణము లెల్ల గ్రహింపబడగా నింక నిటఁ బ్రసక్తము గానిచువర్ణ మెక్కడ నుండును. ఎల్ల చువర్ణములయెడ నీకార్యమగునపుడు ఆగమ-తద్భిన్న వివక్ష యేల? సూరి యాగమ మని గాని యన్యమని గాని పేర్కొనలేదే. [ఇంకను నిలుతురు అడతురు అని రెంటి నుదాహరించె గూడ.] కాగా నాగమతద్భిన్నము లన్నదియు వివరణప్రాయమే. కావున సూరి “చువర్ణంబు” అని సామాన్యముగాఁ జెప్పుట సముచితమే కదా. సూత్రమున వ్యాఖ్యాన మేల?

సూరి “చువర్ణంబుతోడ ద్విగ్దకారంబు- తకారం బగు” నని “చుద్” అనుదానికి “త” కారమును జెప్పగా వీరు ‘దుక్కుతో చువర్ణములు తువర్ణమగు’ నని తిరుగవేసి చెప్పిరి. సూరిలక్షణమున నపసిద్ధాంత మేమి?

చుద్-కు ‘త’ కారపుఁబొల్ల సూరి విధింపగా వీరు ‘చుదు’కు ‘తు’ విధించిరి. ఇందు విశేష మేమి? ఆదేశముగాఁ జెప్పినతువర్ణమునందలి యుత్స్వ మంతకుముందే “చుదు” లోనె యున్నది. ఉన్నయుత్స్వమును

మఱల నాదేశింప నేల? భేదము గల “త”కారవ్యంజనమును మాత్రమే చెప్పినసూరిలక్షణమే సముచితము.

కావున నీసందర్భమున వీరిలక్షణము కలఁజే సూరిమాత్రమే సముచితము.

ఇంకఁ బదప “ఇట్టియెడల ద్వీరుక్తచువర్ణంబు ద్వీత్వతువర్ణం బగు (ఉ.క్రి.94) ననిరి. ఇదియు(వీరి)మాత్రమందలిభాగమే. “ఇట్టియెడల” ననుదానికి దుక్కుతోడి(-ద్వీరుక్తచువర్ణము-) అనియర్థము చేసికొనవలె. లేనిచో ద్వీరుక్తచువర్ణమునకు మాత్రమే ద్వీత్వతువర్ణ మై మీఁదిదుక్కు అట్లే యుండి మెచ్చుదురు. మెత్తుదురు అని యగును. [దీని కర్థము మెత్తు రని గమనింపవలె.)

ద్వీరుక్తచువర్ణ మనఁగా ద్వీరుక్త మగుచువర్ణము. అనఁగా “చు” అని యుండును. వచ్చు అనుచో చకారమే ద్వీరుక్తము గాని “చు” ద్వీరుక్తము గాదు. [ఇట్లు ద్వీత్వతువర్ణమును] సలఁబోర్పిస్తుండుతోడుఁ. లువర్ణ సలలువర్ణంబులకు ననురీతిని లాక్షణికు లిట్టిసందర్భమును బేర్కొనుట గమనింపవచ్చును. వరులవారు నిట నట్టిమార్గ మనుసరింపవలసిగది.

“వచ్చుదురు” అనురీతిస్థలముల “చ్చుదు” అనుదానికి “త్తు” అగు నని వీరు చెప్పఁదలఁచినయర్థము సూరిలక్షణముచే సిద్ధింప దనియే వీ రిట్లు సూత్రించిరా?

క్రి.89మాత్రమున వీ రటునిటుగా సూరివలెనే చకారమునకు పకార మగు ననిరి. “ద్వీరుక్తచకార- తెప్పించి”- [ఉ.410] అని యుదాహరించిరి. అటనే ఇచ్చు-ఇప్పించు- తెచ్చు- తెప్పించు -అనియు, జూపిరి. అట మఱల ద్వీరుక్తచకారమునకు ద్వీరుక్తపకారము విధింపలేదే. అట నెట్లు పత్వ మయినదో ఇట తత్వి మట్లు గాదా? ఇట్లే 114.సూ.చో చొచ్చు-

చొత్తెంచు. కావున నిది వివరణమం దుండఁదగినయంశము. లేదా యిట్టి సందర్భము లెల్లవానిని సంగ్రహించుచు ద్విరుక్తస్థలముల నాదేశము ద్విరుక్తముగా నగుట సామాన్యముగా వేఱుగా సూత్రించు తేని స్పష్టత కొప్పుఁగాని యిట్టిస్థితి పెక్కెడల నుండ నొక్కచోఁ బేర్కొనుట మిగిలినచోట్ల విరోధము గల్గదా. ఇటు నిట్లు చెప్పటచే మెప్పించు ఇత్యాదులలో 'ప'కార మొక్కటె యగు నని చెప్పవలసివచ్చుట విరోధము గాదా. కా దన్న నీవరులవారివిధానము వ్యర్థమే.

చేతురు :

సూరి కూతురిని ఇత్యాదులవలె చేతురు-కోతురు ఇత్యాదుల ససాధువు లనఁగా వీ రీసూత్రమున "కవిప్రయోగములందు చుదు అనుదానితోఁబాటుగ యుదు అనునదియు వై కల్పికంబుగాతువర్ణంబును --నగును (ఉ.క్రి.94సూ.) అని వీనిని సాధించిరి.

కవిప్రయోగమున నొకచో నాదిశబ్దార్థము కవిప్రయోగానుగుణముగ గ్రహింపవలెను. బా.శ.నన్నయతిక్కనలప్రయోగముల నిట్టిస్థితిని ప్రస్తావించినది. (పుట.63)

ఈసూత్రమున వీరు 'చుదుతోఁబాటుగ'ననుట కేవల మనవసరము. చుదు కీకార్య మింతకు ముందు విధింపఁబడియే యుండఁగా మఱల జెప్ప నేల? కవిప్రయోగములలో 'యుదు'కే గాని 'చుదు'కు 'తు' లేదని తలంపకకుండుటకా? 'యుదునకును' అనుచో సముచ్చయార్థమును జెప్పుకొన్న బైయర్థము సిద్ధింపదా?

'చుదు'కు 'తు' చెప్పినట్లే "యుదు"కు తు చెప్పిరి. కాని యుత్సమాదేశింప నేల? "యుద్" అనుదానికి మొత్తమునకు తకారము విధింపఁజాలు.

కవిప్రయోగములం దెడ నెడఁ గన్పించునట్టివానిని సూరి యసాధువు లన్నను సాధించు టుచితిమె.

కాని కవిశ్రయాదీతరప్రయోగములం దై నను సామాన్యముగా “వైకల్పిక” మని చెప్పుట యుచితమా? ఇట్టిస్థితి యెల్లెడల ‘యుద్’ అను దానికి వికల్పమనఁదగినప్రయోగప్రసిద్ధి లేమింటేసి యట్ల గాక యువర్ణం బుతోడి దుగ్ధకారంబునకుం గొన్నియెడల తకారంబు చూపఁజేడి ననురీతిని జెప్పుట ప్రయోగానుగుణ మని తోచుచున్నది.

ఘటకక్రియలు :

స్వార్థవ్యతిరేకములందలికొన్నిక్రియలతుదిని జేరిన అగు-బోవు మున్నగువానిస్వార్థికవ్యతిరేకరూపములు వివిధము లగునర్థవిశేషములకు ఘటకము లగును. కావుననే యవి ఘటకక్రియ లనఁబడును. అట్టిజంటలందు వివిధము లగునాగమాదేశలోపాదులును గల్గును. ఇట్టిజంట లీవఱకునుగొన్ని సందర్భాంతరములందు సూత్రింపఁబడెను. ఇంకను సూత్రింపఁబడును. (ఉ. క్రి. 112) వరులవారు దీని నొకసూత్రముగాఁ జెప్పిరి. కాని యిం దాలక్షణ ములు గానరావు. దశప్రయోజనమునుగూర్చి పరిశీలించుట వ్యర్థము.

వీరెకొన్నిచెప్పితి మనియుఁ గొన్ని చెప్పఁబోవుచుంటిమనియుఁ జేర్కొనిరి. కాన నిందుఁ జెప్పిన దేమియు లేదు. అట్టిజంటలందు అనునది మొదలు కొని మిగిలిన దెల్ల సూత్రమున నుండఁదగినది గాదు.

‘క్రియలపై నగుప్రభృతులు చేరి యర్థవిశేషఘటకము లగునీయవి ఘటకక్రియ లనఁబడు’ నని చెప్పెడుభాగము మాత్రము సూత్రముగా నుండఁదగినది. సూరి పేర్కొననియాఘటకక్రియలను వీరు వి.వి. (భాగమి క్రియయోరన్తే ఘటకాఖ్యా నిరుచ్యతే) ననుసరించి ప్రస్తావించి రసఁదగు.

వీ రిట ఘటకక్రియలుగాఁ జూపినవానిం బరిశీలించినను వీనిప్రయోజనము స్పష్టము గాకున్నది.

తెల్లగా, తెన్నగా మొ॥క్రియావిశేషణములు గూడ ఘటకక్రియలుగాఁ జూపిరి. ‘కొన్నిక్రియలతుదిని’—అని చెప్పినవీరిలక్షణమున కివి విరుద్ధములు.

ఏమిర- మొదలగునీచోట్లఁ బూర్వావయము క్రియకాదు గదా. చదువవయ్య చదువరెఱిఱియ్యదులలోఁ బై ని జేరినది క్రియ కాదు. వీరిసూత్రము పై నిజేరునవి క్రియ లని చెప్ప. మఱి యివి ఘటకక్రియలుగా నెట్లు చెప్పిరి. చేయుచున్నాఁడు మొ॥ వర్తమానార్థకక్రియాపదములు, చేయఁగలఁడు మొ॥ భవిష్యదర్థకములు, చదువుకొనును. మొ॥ ఆత్మనేపదార్థకములు, చేయఁబడును మొ॥ కర్మార్థకములు, తెలియఁజేయును మొ॥ ప్రేరణార్థకములు, ఇట్టివి ఘటకక్రియ లనుటలోఁ బ్రయోజన మేమి?

ఇటలడాద్యంతముల వివరణము వీరే యీవ్యాకరణమునఁ జెప్పిన ప్రక్రియకు విరుద్ధము. ఉదాహరణమున కొక్కటి చూతము.

చేయఁగలఁడు- 'భావ్యర్థమున నుజ్యంతము పై ని కల్గఁబడుచు చేరును.' - (ఉ. 424) చేయఁగలఁ డనుచోఁ బ్రక్రియను వీ రిట్లే చెప్పిరా? కలజ్యనుబంధము అత్వనుగాగమాదులును విహితములు. చేయఁగలఁడు చేయఁగలిగెను చేయఁగలుగఁగలఁ డనురీతి నగునా? ఇట్లే చేయఁబడును మొ॥

చేయఁగన్-చెప్పఁగన్- అనుచో 'నుజ్యంతములపై ననుప్రయుక్తములె కాన్-కన్ అనునవి (ఉ. 427) అనుప్రయుక్తము లర్థవిశేషమునీయవని వారె యట వివరించిరి. ఇట్టివి విశేషార్థఘటకములు గాకుండ నివి ఘటక క్రియ లెట్లయినవి? అగుచేచు మొదలగున విట్టియనుప్రయుక్తస్థలములె.

ఇట్టిట వీరినిరూపణము మిక్కిలివివాదగ్రస్తమై వారిలక్షణములకె విరుద్ధముగా నుండుట గుర్తింపవచ్చును.

'ఉభయత్రాపి భవతి రన్య తు వ్యతిరేకిణీ' యని యధర్వణుఁడు చెప్పఁగా వీరు పోవు స్వార్థరూపమును గూడ నధర్వణవచనమునకు దమ వ్యాఖ్యకును (వ్యా. సం. సం. 1663) విరుద్ధముగా చేయఁబోవు అనురీతిగాఁ జూపుట విశేషము. సూరిప్రభృతులు మాత్ర మధర్వణసమ్మతికి విరుద్ధముగాఁ జెప్పరాదు.

ఈ విరోధ మ ట్లుంచి ఘటకక్రియాభేదకల్పనమువలన శాస్త్రమున నెట్టిప్రయోజనమును గానరాదు. వీరును వివరింపలేదు. శబ్దపల్లవము లెట్లు ను బేర్కొనఁబడుటంజేసియు సూరి ఘటకక్రియలను బ్రస్తావింపలే దని గుర్తింపవచ్చును.

ఘటకక్రియాకల్పన మశవసర మనియె యిప్పటికిఁ దోచుచున్నది.

తెంచు :

బాల.క్రి.109.సూ. నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.113సూ.)

‘తెంచుధాతు వగ్వాదుల కనుప్రయుక్తం బగు నగుచో నుత్వంబు పయిని దానిదకారంబు తకారం బగు’ (110) అద్దానికి ముత్తు పరం బగు నపుడు తేతేరు లగు (113) ననుసూరిసూత్రములను గలిపి ‘తెంచుధాతు వగ్వాదుల కనుప్రయుక్తం బగు, ముత్తు పరం బగునపుడు తెంచునకు తేతేరు లగును’ (ఉ.114సూ) అని చూపిరి. సూరి “అద్దానికి” అన వీరు ‘తెంచున’ కనుట స్పష్టతకే. ఇంక అగ్వాదులకు (110) అరుగ్వాదులకు (111) నను ప్రయుక్త మైన తెంచునకే తేతేరు లగు నని “అద్దానికి” అనుసూరిపలుకు స్పష్టము చేయు. తెగుధాతుప్రేరణరూపమున కీకార్యము లేదు. వీరు తెంచున కని సామాన్యముగాఁ జెప్పినను వీరిసూత్రముపూర్వార్థమునుబట్టి అగ్వాదుల కనుప్రయుక్త మైనతెంచునకే తేతేరు లగు నని గ్రహింపవచ్చును. సూరిలక్షణమున నపసిద్ధాంతము లేదు గదా.

సూరి||1||సూత్రమునందలియుత్తరార్థమును వేఱు చేసి వీరు “ఉత్వంబుపై ని తెంచుతకారము దకారం బగు” (ఉ.115సూ) అని చూపిరి. ఇటఁ గూడఁ బ్రకరణమునుబట్టి యనుప్రయుక్త మగుతెంచుననే యని గ్రహింప వచ్చును. వీరు “తెంచు” అని మఱల నుచ్చరించుట స్పష్టతకే.

ఇట నెల్లయెడల నుత్పంబుపయిని తకారము దకార మవుటచేతను తేతేరు లగుట ముత్పరకత్వముననే కావునను, నడిమివికార మగుదత్వము నిటనే చెప్పి విశేషస్థలములలోనికార్యమును సూరి వేఱుగ సూత్రించు టుచి తమె. వరులవా రీసూత్రక్రమము మార్పుటనుబట్టి సూరిలక్షణమున నప సిద్ధాంత మేదో యున్న దని భ్రమింపరాదు.

అరుగుదెంచు :

‘అభ్యాగతి నరుగ్వాదుల కయ్యది యనుప్రయుక్తం బగు నగుచో గువర్ణంబు విభాషను లోపించు (111) ననుసూరిలక్షణమును వీరు “అరు గ్వాదులకు తెంచు పరం బగునపుడు గులోపంబు విభాషన గు వీనిని ప్రాచీను లాగమనార్థమందె వాడుదురు” (ఉ.166సూ.) అని చూపిరి. పూర్వసూత్ర మందలిఅగ్వాదులలోనె వీరు అరుగు, ప్రభృతులను గూడఁ జేర్చిరి. కాన నిట గులోపమును నర్థభేదమును మాత్రమె సూత్రించిరి. అగ్వాదులకు స్వార్థమునందె చేరు “తెంచు” ధాతు వరుగ్వాదుల కర్థవిశేషమునందుఁ జేరుటను బట్టి సూరి వానిని వేఱుచేసి చెప్పట సముచితముగా నున్నది. అగ్వాదుల లోఁ జేర్చినను నర్థవిశేషమునుబట్టి యరుగ్వాదు లనునుపగణము చేయక వరులవారికిని దప్ప లేదు. అయిన సూరిలక్షణమున నేమి యపసిద్ధాంత మున్న దని వీరు మార్చిరి.

సూరి ‘అభ్యాగతిని’ అనుప్రయుక్తము చేయ వీరు ముం దనుప్రయుక్తము చేసి ప్రాచీను లర్థవిశేషమునఁ బ్రయోగించుటను జెప్పిరి. ఇట నర్థ విశేషము ‘తెంచు’మూలకమె. “తెంచు” లేని “అరుగు”న కాగమన మని యర్థము లేదు గదా. కాఁగా “తెంచు” అర్థవిశేషమునఁ జేరు ననుసూరివిధా నమె సముచితము. శాస్త్రమార్గమున కొప్పునదియు ననఁ దప్ప లేదు.

ఇట నొకభేదము. సూరి “యభ్యాగతి” నని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁగా వీరు ప్రాచీను లాగమార్థమున ప్రయోగింతు రనిరి. అనఁగా నాధునికు లాగమార్థముతోపాటు స్వార్థమునను బ్రయోగింతు రన్నమాట.

“హంసకేతనుపాలికి నరుగుదేర” (జై. 4) ఇక్కడ తెంచుధాతువు స్వార్థమం దనుప్రయుక్త మైన దని యెఱుంగవలయును. ఇట్లే ఏగుచను క్రియలకును, అట్టిప్రయోగమితర గ్రంథములయందుఁ గానఁబడదు. --శ.ర సూ.ని.ననుసరించియు ఏగుదెంచు, మున్నగునివ్యానిని స్వార్థమున నర్వాచీ నులును నరుదుగనె ప్రయోగించిరి. ఇట్టికావ్యచిత్కస్థితిని సాధింపవచ్చును. కాని యందుకై ప్రాచీను లట్లు ప్రయోగింతు రని చెప్పవలెనా? స్వార్థంబు నందుఁ గొన్నియెడల నాధునికప్రయోగంబులం జూపట్టుటను బ్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనుట యుక్తము. తత్సమస్త్రీవాచకాద్యత్వసంధి యిట్లే గదా.

ఏ మైనఁ బ్రయోగప్రాచుర్యము ననుసరించి యర్థభేదము గలపీని నగ్వాదులనుండి వేరుచేసి విధించినసూరిలక్షణమున నప్ససిద్ధాంతము లేదు. అది సూక్తము.

చులోపము :

“అయ్యది పరం బగునపుడు చువర్ణంబు లోపించు” (112) నను సూరిలక్షణమును వీరు “తెంచు పరం బగునపుడు వీచుప్రభృతులతుది చువర్ణంబు లోపించు” (ఉ. 117సూ) నని చూపిరి. “అయ్యది” యను దానికి వివరణమే. “తెంచు” సూరి “చువర్ణ” మని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁగా వీరు “వీచుప్రభృతుల” యనిరి. దీనివలనఁ బ్రయోజన మేమి? ఎటనేఁ దెంచు పర మయినపుడు చువర్ణము నిల్చియుండునా? అట్లు నిల్చి యుండు నని వీరు వివరింపలేదు. ఉదాహరింపను లేదు. కాఁగా “చు”వర్ణ మెల్లయెడల లోపించునే కద, అట్టియెడల “లేచుప్రభృతు” లనుట యేల? (చువర్ణాంతము లెల్ల వీచుప్రభృతులలోఁ జేర్పవలె.)

ఇట వీరినియమున భంగముగలుగుటను గుర్తించుట కీయది యుపయోగించును. సంధి-43లోని పమ్మదులు వేఱు క్రియా-51లోనిపద్యాదులు వేఱు కావున క్రి.యా.51(ఉ.61)చో “ఇద్వాదు లనుట లెస్స” (ఉ.391)

యనిరి గదా వీరు. ఇట చువర్ణము లోపించునట్టివి “వీచుప్రభృతులు” గాఁ జెప్పిరి. మఱల వీచుప్రభృతులకు నజీ యగు (కృత.13) అనుచో వీచు ప్రభృతు లనిరి. ఈరెండుగణములయందలిశబ్దములు సమానములు గావు. తాము స్వతంత్రముగా నేర్పరచుకొన్నలెస్సమార్గము భంగపడుట కిట “వీచుప్రభృతు” లనుట యుపయోగించినది.

సూరి చువర్ణము లోపించు ననగా వీరు “తుది” చువర్ణము లోపించు ననిరి. ఇందలి “తుది” విశేషణము వివరణాత్మకమే. వీచు, పఱచు మొదలుగా వీరు చూపినవీచుప్రభృతులలో నెల్లెడ “చు”వర్ణము తుదినే యున్నది. అనుప్రయుక్త మయినతెంచు పంముగాఁ గలచువర్ణ మన ధాతువుతుదిదే యగును. తుదను గాక చువర్ణ మిటఁ గానరాదు. కాఁగా “తుది” యని వీరు విశేషముగాఁ జెప్పినదానికిఁ బ్రయోజనము స్పష్టతయే. సూరి సూత్రమున నట్ల వివరింపకుండుటలో నపసిద్ధాంత మేదియు లేదు గదా.

సూరిలక్షణమే సూక్తము.

లజ్జ-ఆగు :

‘భూతంబున లజ్జకి లిడంతం బగునగుధాతు వనుప్రయుక్తం బగు’ (114) ననుసూరిలక్షణమును వీరు ‘భూతంబున లజ్జకి భూతతద్ధర్మాద్యర్థకం బగునగుధాతు వనుప్రయుక్తం బగు’ (ఉ.118)సూ) నని చెప్పిరి.

‘సూరి లిడంతం బగునగుధాతువుమాత్రమే యనుప్రయుక్త మగు నని సూత్రించెను. అపట్టున నమ్మనేరనయ్యెదను (ఆది.4.30) మున్నగు ప్రయోగములు సంగ్రహింపఁబడవు’ (ఉ.426) ఈయభిప్రాయ ముచితమే. నన్నయాదులప్రయోగముల లిడంతములే కాక లాడంతములు ననుప్రయుక్తము లవుచున్నవి. సూరి వానిని గూడఁ బ్రస్తావించిన బా గుండెడిది.

కాని యాప్రయోగములను సాధించుటకై వరులవారు చేసినలక్షణము సమర్థము గాకపోఁగా ననర్థకము నై నది.

భూతతద్ధర్మాద్యర్థకమన భూతార్థకమును తద్ధర్మాద్యర్థకమును. ఇవి రెండును వీరు 'భూతంబున'నే విధించిరి. కావునఁ దద్ధర్మాద్యర్థక మగు నగుధాతువు నైతము లజీకి భూతార్థకముననే యనుప్రయుక్త మగు నని వీరి లక్షణము చెప్పుచున్నది. 'నమ్మనేర నయ్యెదను' అనునది భూతార్థకమా? ఇప్పులు కిప్పటికిని నమ్మలేకపోవుచున్నాను అనురీతిగా (తద్ధర్మాదులలోని) వర్తమానార్థకము. కావున నిట్టివి భూతార్థకము లని తలఁచుట ప్రమాదము. లిడంతము ననుప్రయుక్తము చేసినసూరి 'భూతంబున' నను టుచితమే. నమ్మనేర నైతిని- ఇత్యాదులు భూతార్థకములై కాన. లాడంతము నను ప్రయుక్తము చేయునపు డది యాయర్థముననే యగును. భూతంబున భూతార్థకంబును, దద్ధర్మాదులందుఁ దద్ధర్మాద్యర్థకంబు నగునగుధాతు వను ప్రయుక్త మగు నని చెప్పవలె.

సం.లో వీరె 'సూరి ప్రకృతసూత్రంబున -- అని వచించెనే కాని తద్ధర్మాద్యర్థములందును లజీకి లాడంత మగునగుధాతు వనుప్రయుక్తం బగుటయుఁ గలదు' (వ్యా.సం.స.1675) దీనినిబట్టియే ప్రస్తుతిపువీరిసూత్ర మునఁ దద్ధర్మాదులం దని చెప్పకుంట సరి గా దని గుర్తింపవచ్చును.

'కాలవచనాదులు ధాత్వర్థములై యనియు నట్టియర్థములకుఁ బ్రత్యయములు ద్యోతకము లనియు' (వ్యా.సం.స.1316) ననుసరించి కాఁబోలును వీ రిట భూతతద్ధర్మాద్యర్థకం బగునగుధాతు వనుప్రయుక్త మగు ననిరి. ధాతువు ననుప్రయుక్తము చేసి దానిపై లిడ్లాట్టులను జేయవలె నెంచిరా? కాకున్నను సూరివలె "లిడ్లాడంతములగు" అని చెప్పుట యుచితము. అట వీ రేల మార్పు చేసిరో. సం.లో లాడంత మనుప్రయుక్త మగు నను టుచితముగా నున్నది.

కాను :

'నుజ్యంతం బగునగుధాతువు క్రియావిశేషణంబుల కనుప్రయుక్తం బగు' నుజీకి విభాష నగు (115)దానికి హ్రస్వంబు విభాష నగు (116) ననుసూరిలక్షణములను బెక్కుమార్పులతో వర్ణులవా రిట్ల వివరించిరి.

అగుధాతునుజ్యంతరూప మగుకాన్ అనునది వికల్పముగహ్రస్వము నందును. ఇవి (కాన్-కన్) క్రియావిశేషణములకును, విధేయవిశేషణము లకు నుజ్యంతములకును బరముగా విభాషను నిల్పును. కొన్నిట నివి యన్వితము లగును- కొన్నిట వ్యర్థము లై యనుప్రయుక్తము లగును. ఇవి ప్రథమమీద నిల్చునపుడు గకారాదేశము నిత్యము (ఉ.119).

అగుధాతునుజ్యంతరూపము 'కాన్' అని కాక "కాను" అని చూపుట యుక్తము. అవసానస్వరలోపముతో నిర్దేశించుటలోఁ బ్రయోజన మేమియు లేదు. వీ రిట్లై "చున్వర్ణకము" ఇత్యాదిగఁ బేర్కొందురు. సూరి "కాను" అని వివరణమునఁ జూపుట యుచితముగా నున్నది.

సూత్రముననే చూపుట యనవసరము. అగుధాతునుజ్యంతమునకు వికల్పముగ హ్రస్వ మగు నన్నఁ జాలు. కాన్ అనునది కాక వేఱొకటి అగుధాతునుజ్యంతరూపము లేదు గదా. ఇక నట్లు చెప్పుట వివరణప్రాయ మనవలె. అది సూత్రమున నేల?

పయిబాల.116సూత్రము పీరిలక్షణమునఁ బ్రథమవాక్య మైనట్లున్నది. సూరి "దానికి" అనుటచే ననుప్రయుక్త మయినదానికే విభాషగా హ్రస్వమును విధించెను. వీ రిట్లు గాక సామాన్యముగా విధించుటచే స్వతంత్ర మగు"కాను" అనుశబ్దమును వికల్పముగా హ్రస్వమును బొందవలసియున్నది. కాబట్టి -కాబట్టి యని యుండఁనా? ఇది యె ల్లెడల లేదనుట స్పష్టము. ప్రౌఢ. "ఒకానొకచోఁ గానఁబడియెడి" (క్రి.23) ననెను (వీ రాలక్షణము నిటఁ బ్రస్తావించలేదు. కఙ్గోవు (కాఙ్గోవు)కఁగల కార్యము (కాఁగలకార్యము) అనురీతిగా నెల్లెడల హ్రస్వమును వికల్పముగాఁ జెప్పుపీరిలక్షణము లక్ష్యనుగుణము గా దనుటలో సందేహము లేదు

గదా. అనుప్రయుక్త మయిన కానునకు హ్రస్వము విభాష యగుటలో విప్రతిపత్తి లేదు. కావున సూరి[116]లక్షణమే స్తూక మనుట నిశ్చయము.

‘ఇవి’ (కాన్-కన్) అని వీ రీరెంటిని విధించుట యనవసరము. కాన్ అనుదానికి హ్రస్వము చెప్పి ‘కన్’ అనునది సాధించిరి గదా. నొచ్చు నకు నోవుతోపాటు నొప్పు విధించిరా? ‘కాను’ ఒక్కటియ విధించిన దానికి హ్రస్వ మగుటచే ‘కను’ అనురూప మెట్లును సిద్ధించును. కాగా సూరి‘కాను’ ఒక్కటియ విధించుట సముచితము. వీరు ‘కన్’ కూడ విధించుట వ్యర్థము. కాను(కను) అని చూపుట యొప్పు.

సూరి యిది క్రియావిశేషణముల కనుప్రయుక్త మగు (115)ననగా వీరు “విధేయవిశేషణములకును జెప్పిరి. క్రియావిధేయవిశేషణములకును జెప్పిరి. క్రియావిధేయవిశేషణములమీది- (క్రి.22)అనుప్రౌఢ.లక్షణము ననుసరించి యిట్లు విధింపవలసియున్న దని వీరు దలచి రేమో.

“లెస్సగా, బల్కె ననుచో లెస్స యగునట్లు పల్కె నని కాన్ శబ్ద మన్విత మగుచుండుటచే దాని ననుప్రయుక్త మనరాదు” (ఉ.427) అని వాక్యమం దన్వయించుపద మనుప్రయుక్త మనరా దనిరి గదా. సూరి యిట ననుప్రయుక్త మగు ననెను. “నామమం దుండువిశేషమును దెల్పుచు ననగా నామవిశేషణ మగుచు గ్రియతో నన్వయించునది విధేయవిశేషణ మువాడు పల్కినది న్యాయముగా నున్నది. ఇట్టియెడల కాన్-కన్ శబ్దములు వాక్యమున నన్వితములె యవుచున్నవి” (ఉ.427) ఏ మైన విధేయవిశేషణముమీది “కాను” అన్వయించు నని వీరు నిశ్చయించుట స్పష్టము. కావున నిట కాను అనుప్రయుక్త మనరామి నట సూరి యను ప్రయుక్తముగాఁ జెప్పకుంట యుచితమే కదా. [చూ.త్రి.శే.] కాన “విధేయవిశేషణముల” నని వేఱుచేసి విధింప నవసరము లేదు.

మంత్రులనుగా నొనరించితె -మంత్రుల నొనరించితె, నికేతనాతిథిని గాఁ జేసె, నికేతనాతిథిని జేసె ననునవి సమానార్థకములె. క్రియయందలివిశేషమును దెల్పుచు నివి క్రియావిశేషణము లనఁదగియున్నవి.

సూరి “యనుప్రయుక్త” మనఁగా వీరు “విభాషను నిల్పు” ననిరి. నిల్పు ననఁగా మీఁదఁ జేర్చి బ్రయోగింపఁబడు ననియే యర్థము. “కొన్నిట నివి యన్వితము లగును, కొన్నిట వ్యర్థము లై యనుప్రయుక్తము లగును” అని వీరిసూత్రము కాఁగా గొన్నియెడ నివి యన్వితము లగును గావు నను నపు డనుప్రయుక్తము లనరాదు గావునను వీరు “నిల్పును” అనిరా?

అస యన్వితము లగువానిని వీ రీసూత్రమున నేల విధింపవలె? ఇట్టి స్థితి యెం దైన నున్నదా? ఆయాపదము లెల్ల నన్వయమునఁ బ్రయోగింపఁ బడుటను బ్రత్యేకముగా సూత్రింపవలెనా? అన్విత మగు “కాను”ను విధింపఁ బూనుట యనవసరము. కావున సూరి యది విడిచి యనుప్రయుక్తస్థలమును మాత్రమే పేర్కొనుట యుచితముగా నున్నది.

విధేయవిశేషణముల ని ట్లన్వితము లగు ననిరి. కావుననే సూరి విధేయవిశేషణములుగాఁ జెప్ప లే దది యుచితమే కద. అన్వితము లగు స్థలముల ననవసరముగాఁ బేర్కొని వీరు సూరిసూత్రమును మార్చుట సరి గాదు. కావున “కొన్నిట నివి యన్వితము లగు” ననియు సూత్రింప నక్కఱ లేదు.

అనుప్రయుక్తము లగునపు డర్థవంతములు గా వని వీరు స్పష్టము చేసిరి. అయ్యు సూత్రముననే “కొన్నిట వ్యర్థము లై యనుప్రయుక్తము” అనుచో వ్యర్థశబ్దము వివరణాత్మకము. ఈరెండుచోట్లఁ గొన్నిట” నను దానిచే బ్రధాన మగునచ్చోటమాత్ర మస్పష్టత.

“సుజ్యోతములమీఁద ననుప్రియుక్తములె యనన్గను. [ఉ.427] అని వివరించుటనుబట్టి [సూరి పేర్కొన్న] క్రియావిశేషణములపై నిది

యనుప్రయుక్తము గా దనియు నట నన్విత మగు ననియు వీరు భావించి రనఁదగును. కానుశబ్దము క్రియావిశేషణస్థలమున ననుప్రయుక్త మగు నని చెప్పెనే కాని యిట్టికానుశబ్దమునకు వాక్యమున నన్వయము సుసంగ తముగాఁ గన్పట్టుచుండుటంజేసి యిది యనుప్రయుక్త మన నక్కఱ లే దని యెన్నునగును. (వ్యా.సం.స.1676) అయ్యు “ననుప్రయుక్తము గా” దని నిశ్చయింపకుండుట విశేషము. అయినఁ గ్రియావిధేయవిశేషణములపై నెల్లెడ నన్వయించు నని తలఁచినవీర డానిని సూత్రమునఁ జేర్కొను టయు ససంగతమే యని నిశ్చయింపఁదగును. అన్వితము లగుస్థలములను గూడఁ జెప్పఁదలఁచుట యవసరము. అట్లయ్యు భాషలో “కాను” అను నది క్రియావిధేయవిశేషణములపైఁ దప్ప నెచ్చటను బ్రయోగింపఁబడ దనునపార్థమునకు వీరిలక్షణ మవకాశము నిచ్చుచున్నది.

ఇక వీరు క్రియావిశేషణములపై నన్విత మగు ననుటయు సరి గాదు. “లెస్సగాఁ బల్కె” ననుచో “లెస్స యగునట్లుగాఁ బల్కె” నని వీరు చెప్పినయర్థము సహజము గాదు. పల్కుట (పలుకు క్రియావిధానము) బా గున్న దనియె కాని బాగు అగునట్లుగాఁ బల్కె నని యర్థమా?

ఇట “కాను” అన్వయించుట లే దనుట స్పష్టమే. ఇట్లే “న్యాయ ముగా నున్నది” అనుచో ఉండుట న్యాయ్య మనియె కాని న్యాయ మగు నట్లుగా నున్న దని యర్థము కాదు.

కావునఁ గ్రియావిశేషణముల కనుప్రయుక్తముగాఁ జెప్పినసూరిలక్షణ ముచితము. దానిని దిరస్కరింపరాదు.

“కానుశబ్దము నిత్యముగాఁ గ్రియావిశేషణముల కనుప్రయుక్త మవు ననియు సుజ్యోతక్రియారూపములకు విభాషగా ననుప్రయుక్తము లవు ననియు 115 సూత్రమునకుఁ దాత్పర్యము” (వ్యా.సం.స.1676) అని

తలఁచుటంజేసి వీ రిట" సూరి క్రియావిశేషణములకు నిత్యముగా నను ప్రయుక్త మగు నని సూత్రించుట సరి గాదు. పెల్లుదొరఁగు నెత్తురునై (ఉ.427) యనిరి. అందుకే వీరు దమయాసూత్రమున నుజ్యంతములపైఁ వలెనెఁ గ్రియా(విధేయ)విశేషణములపైఁ గూడ విభాషగాఁ జెప్పిరి. కాని వీ రిట నుద్ధరించినప్రౌఢవ్యాకర్తవాక్యము "కొన్నియెడల నని చెప్పు చుండఁగా వీ రెల్లయెడల సామాన్యముగా "విభాష" యనుట లక్ష్యసాధారణమునకు విరుద్ధ మనక తీఱదు గదా. ప్రాయికముగా నగు నన్నఁ గవిప్రయోగానుగుణ మైయుండెడి దనవచ్చు. అచ్చి.క్రి.87 స్థలములలో సూరి 'యగు' నన్నఁ గ్వాచిత్కము లగుతద్భిన్నప్రయోగములను వివరించెను. ఇట నట్లు వివరింపలేదు. అయ్యుఁ బైని నుజ్యంతములకు విభాష యనుటంబట్టి యిచ్చటియగునకు (విభాష గాకుండుట) నిత్య మని యర్థము చేయవలెనా యన్నదియుఁ బరిశీలనార్హము. ఏ మైన నిట్టిక్వాచిత్కప్రయోగములకై యెల్లయెడల 'విభాష' యనుపద్యులవారిసవరణము మాత్రము సరి కాదు.

క్రియావిశేషణములపై నన్వితములే యగును. కాని యివి యగుట విభాషయే కావున నన్వయమును విభాషయే యగునా? 'పెల్లుగా' నని కాను ప్రయుక్త మైన నన్వయించు, విభాష యనుటచే రాకున్న 'కాన్' అను శబ్దార్థము లేకయు వాక్యార్థము పొసఁగునా? లేక కాను అధ్యాహారము చేసి కొనవలెనా? అన్విత మగు నని తలఁచినవీరు 'విభాష' యనుట యింకను వింత.

సూరిలక్షణము సూక్తము. 115, 116 సూత్రము లట్ల గ్రహించి పెల్లుదొరఁగు ననురీతిని వివరింపఁదగును. కాక ప్రౌఢ.లక్షణము(క్రి.22) ననుసంధింపఁదగును.

ఇకఁ దమసూత్రమున వీరు చివరగా 'ఇవి ప్రథమమీద నిల్పు నపుడు గకారాదేశము నిత్యము' -అని చేర్చిరి. ఇది సూత్రమునఁ జెప్పుట యనవసర మని పద్యులవారివాక్యములచేతనే గుర్తింపవచ్చును. 'ఇట సర

శంబు నిత్యం' బనుసూరివివరణమె యిట్లు పీరిసూత్రమున కెక్కిన దనుట స్పష్టము. దీనింగూర్చి సం.లో వీరు "ఇ ట్టి వి (క్రియావిశేషణములు) ప్రథమాంతము లగుటచేతనె యీవిశేషణములమీది కానుకనుశబ్దములకకారము బా.సంధి.13 సూత్రముచొప్పున నిత్యముగా గకార మగుచున్నది.' (వ్యా.సం.స.1677) ఇటఁ గూడ (ఉ.)సంధి.14 సూత్రము చూడు మనిరి. అనఁగా నిచ్చోటిగకార మీసూత్రముచే నగునది గాదు. ప్రథమమీదిపరుషముల కనుసూత్రముచే (నందలిబహుళశబ్దముచే నిత్యముగా) నగునది. ఒక సూత్రముచే నీకార్య మగుటను వే తొకసూత్రమున విధింపవలెనా? వీరు 'సమా.72' సూత్రమున నిట్ల పేర్కొనుట యసంగతముగా గుర్తించియుంటిమి. కాఁగా నీసూత్రమునఁ జివరివాక్యము వ్యాఖ్యానమునందుఁ జేర్చుకొనుటయె యుక్తము.

సూరి 'చూడఁగాను ఇట స్వత్వము లేదు' అని వివరించెను. దానిని గూడ వీరు సూత్రములోని కెక్కింపకుండు టుచితముగా నున్నది. కాని వివరణమునను బేర్కొనకుంట విశేషమే. 'చూడనుగాను' అనురీతిస్వత్వ ముండదు గదా.సంధి.17.సూత్రమందలివిభాషాపదమున కీయర్థము వ్యవస్థ చేయఁబడినట్లు సూరిమతమును గుర్తింపఁదగు.

తచ్ఛబ్దవలోపము :

'ఉన్నకలనవర్ణకంబులమీదితచ్ఛబ్దవకారంబునకు లోపంబు విభాషనగు' (117)ననుసూరిలక్షణమును వీరు కొన్నిప్రాథలక్షణములను గూర్చి కొన్నిస్వీయవిశేషములను జేర్చి వివరణాత్మకముగా నిట్లు సూత్రించిరి.

1. ఉన్నకలనవర్ణకములమీదితచ్ఛబ్దపునకారంబునకును,
2. అట్టిఇట్టిఎట్టిశబ్దములమీదితచ్ఛబ్దపువాకారంబునకును,
3. వీనిమీది యమహత్తచ్ఛంబునకును,
4. కొఱకుపొంఁజెకంఁజెకోలెశబ్దపరకత్వమందలిధాతుజవివేషణముల

మీఁది యమహత్తచ్చబ్దమునకును,

5. తనవర్ణకపరకత్వమున విశేషణముల మీఁదితచ్చబ్దమునకును,
లోపంబు విభాష నగు (ఉ.సమా.83)

ఇందలి మొదటియంశము ప్రస్తుతసూరిసూత్రమునభిప్రాయ మగుట స్పష్టమే. 'తచ్చబ్దవకారంబునకు' ననుసూరిపదమును 'దచ్చబ్దపువకారమునకు' నని సాధ్యసమాసము చేయుటలో వీరు విశేషార్థమును సాధించి రనరాదు గదా. సూరిసూత్ర మట్లు గ్రహింపఁదగు. వీ రిటు భేదించినదియు లేదు.

వీరిసూత్రమందలి రెండవయంశము. 'అట్టియిట్టియెట్టివిశేషణంబుల మీఁదితచ్చబ్దవకారంబునకు లోపంబు విభాష నగు [సమా.9] ననుప్రౌఢ. లక్షణము 'తచ్చబ్దవకారంబు'ను తచ్చబ్దవాకారము'గా వీరు సవరించు టచి తమే. 'అట్టిఇట్టియెట్టివిశేషణంబులు' అనుప్రౌఢ.ప్రయోగము 'అదియవిశబ్దంబులు' మున్నగుసూరిప్రయోగములవంటిదె.

బాల.ప్రౌఢ.లక్షణసందర్భములందు ద్వితీయాదివిభక్తులలో నీకార్య మగుట కల దేమో వెదుకవలె. వచ్చుచున్నాఁడు వచ్చుచున్నారు అని యున్నట్లుగా వచ్చినానిని, వచ్చినారీతిని గానరావు. వచ్చినవానిని వచ్చినవారీతియందు. ఇట్లే అట్టిఁడు అట్టిరు అన్నట్లుగా అట్టినిని, ఇట్టిరికొఱ కు ఎట్టిరియందు నని గానరావు. అట్టివానిని అనురీతిని యుండును. [విభాషా వ్యవస్థతో?] ఈలోపము ప్రథమయందే యని నిశ్చయించుటకు బాధకాంశములు గల వేమో పరిశీలింపవలె.

ఈసూత్రమున మూఁడవయంశమున అట్టియిట్టియెట్టిశబ్దములపై నమహత్తచ్చబ్దమునకు లోపము చెప్పిరి ఇది. బాల.ప్రౌఢ.లలోఁ గానరానిది ప్రథమయందు అట్టిది అట్టివి యనుచో నమహత్తచ్చబ్దము లోపించు ననుటొప్పునా? [తచ్చబ్దాతః అని తచ్చబ్దాకారమునకు లోపము విహితము] 'అదియవిశబ్దంబులయత్తునకు' [ఉ.సంధి.42] అని వీరును జెప్పిరి. ద్వితీ

యాదులందు అట్టిదానిని, అట్టివానిని- అట్టిని, అట్టిదానిచేత, అట్టిచేత- ననురీతిరూపములు గల వనుట కాధార మేదియు లేదు.

అమహాత్తచ్ఛబ్దవోపమునకు పీరు అట్టిదానియందు అట్టియందు అను రీతి నందుపరకరూప మొండ చూపిరి. దీనికై సామాన్యముగా నమహాత్తచ్ఛబ్దవోపమును జెప్పినఁ బై రీతి నపరూపములకే ప్రాధాన్యము గల్గుచున్నది. అందుపరకతయందే యీలోప మని విభాషకు వ్యవస్థ చేయవలె నంతకంటె నందుపరకతయందు మాత్రమె యీలోపమును విధించుట యుచితము గదా. ఈతచ్ఛబ్ద మెట్లును విభక్తిపరకతలో ననుప్రయుక్త మగునదే. కావున నందుపరకతలో నట్టియనుప్రయోగ మమహాదర్థమున నరుదుగ లేమి గుర్తింపరాదా? ఇచ్చటి 'అందు' అవ్యయముగా నీరూపము సాధింబడునా యన్నదియు నాలోచింపఁదగును.

వములవారిస్వీయలక్షణము సముచిత మనరాకున్నది.

వీరిసూత్రమున నాలుగవయంశము- ఇట 'కొఱకుకంటెపొంటెలు పరంబగునపుడు భావార్థకటవర్ణంబునకు లోపంబు విభాషనగు [క్రి.14] కంటెవర్ణకంబు పరంబగునపుడు విశేషణనవర్ణకంబుమీఁదియమహాత్తచ్ఛబ్దార్థమునకు లోపంబు విభాష నగు [క్రి.21] ననుప్రౌఢ.లక్షణములను దృష్టియం దుంచుకొని చెప్పినది. 'కోకె' పీ రదనముగాఁ జేర్చిరి. 'ట' లోపమును జెప్పినప్రౌఢ.మతముకంటె, నమహాత్తచ్ఛబ్దవోపమును జెప్పిన పీరిలక్షణముకంటె నమహాదర్థమున నీధా.వి.లకుఁ దచ్ఛబ్దానుప్రయోగమె యరుదుగ లే దను టుచిత మని గుర్తించియుంటిమి. [చూ.బాల.క్రి.35]

దాచుచేతనో [ఆము.2.33] పన్నిద మాడిన కోసము (వై జ.96) మొదలగుచో, నితరస్థలములను నీకార్యము గాననవును.

కాని 'పొడవుగఁ బెరుగుట తెల్లను బడుటకొఱకె, కూడు తెల్లఁ

బాయుటకొఱకె- [సమీ.4.1-9] అనుచో ముందటి 'ట' ప్రయోగమును బట్టి 'అందుకొఱకె' యనుచో బ్రౌఢ. పేర్కొన్నట్లు 'ట' లోప మను టుచి తమా? యనిపించు.

ఇంక పీరిసూత్రమందలియైదవయంశము తద్దితపరిచ్ఛేదమునఁ జూచి తిమి. చూ. త్రి. శే. కా. గా నిది యనవసరము.

శబ్దపల్లవములు :

'ధాత్వాదులకు ధాతువు లనుప్రయుక్తంబు లయి విలక్షణార్థాభిధాయకంబు లగునీయవి శబ్దపల్లవంబులు నాబడు' (118) ననుసూరిలక్షణమును వీరిట్లు సవరించిరి. "పూర్వావయవము ప్రథమాద్వితీయాన్యతరవిభక్తిగ నుండునామ మయియుండ నుత్తరావయవము ధాతు వగు జంటశబ్దము శబ్దపల్లవసంజ్ఞఁ గలఁ దగును' (ఉ.120సూ.)

'ప్రథమాద్వితీయాన్యతరవిభక్తిగ' ననుటవలన 'నామ మయియుండు' టను బేర్కొనుట స్పష్టతకే. ప్రాతిపదికలు గాని విట్లు ప్రథమాదివిభక్తులతో నుండుట యసంభవము గదా. పూర్వావయవము, నుత్తరావయవము నని పేర్కొనుటచేతనే స్పష్ట మగుచుండ 'జంటశబ్దము' అనుదశమును పీరు సూత్రమున నిల్పుట యింకను స్పష్టతకే యనవలె.

శబ్దపల్లవములలో రెండవయవయవము ధాతు వై యుండుటను సూరి వలెనె పీరును బేర్కొనిరి. ఇంక భేదము. సూరి 'ధాత్వాదులకు' ననుటచేఁ బూర్వావయవము ధాతువును గావచ్చు ననె. (దానికిఁ బ్రాధాన్యము నిచ్చె నేమో) కూరుచుండు- (కొనిపోవు) అనురీతి నుదాహరింపె. దానింగూర్చి పీరు "శబ్దపల్లవములలో నాద్యవయవము ధాతు వై యుండరాదు. క్షార్థకాది కమును గాదు. అట్టివి ద్వ్యవయవక్రియ లనిపించుకొనునే కాని శబ్దపల్లవము లనిపించుకొన" (ఉ.429) వనిరి. పీరియూనిర్ణయమునకుఁ బ్రమాణ మేమి? సూరి ద్వ్యవయవక్రియ లని యెచ్చటను వ్యవహరింపలేదు.

ఇట్టిసంజ్ఞను జేయుటచేతఁ దక్కినద్యవయవము లగుజంటశబ్దములను (112మొ॥119క్రియా) శబ్దపల్లవము లనుట సంప్రదాయము గాదనియు వానిని ద్యవయవక్రియ లనియే వాడవలయు ననియు నెన్ననగును. చూ.ప్రౌఢ.క్రి.25. (ఉ.429) ప్రౌఢ.వ్యాకర్త ననుసరించి ద్యవయవక్రియ లని వీరు పేర్కొనియుండురు. ఈసంజ్ఞ వేనికిఁ గల్గునో వీరు సూత్రింపలేదు. ఇట్టిసంజ్ఞ చేయఁబడిన ట్లెట్లు గ్రహించుట? వీ రింతకు ముందు పేర్కొన్నఘటకక్రియలు నీద్యవయవక్రియలు నొకటె యగునో భిన్నములో. వీ రన్నఘటకక్రియలు ప్రౌఢ. పేర్కొనలేదు.

వీరు ద్యవయవము లన్నవానిని సూరి శబ్దపల్లవము లనుట నేర్పడినయవరోధము లేవియో వీరు పేర్కొనలేదు. ద్యవయవక్రియలకు (ఘటకక్రియలు?) ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పినప్రక్రియ గాని యది సూరిశబ్దపల్లవము లన్నచోట వర్తింపకవిరోధ మేర్పడుట గాని యెది యేని నష్టమును వివరింపక సూరిలక్షణమును దిరస్కరింపవలె నన్న నెట్లు?

శబ్దపల్లవములను చెప్పిచోఁ బూర్వావయవము నుత్తరావయవము నని వీరును బేర్కొనిరి. ఇందు రెండవయవము లుండుటచే వీరు పేర్కొన్నశబ్దపల్లవములు ద్యవయవక్రియలు గావా? రెండవయవములును గ్రియలే యైయున్ననే ద్యవయవక్రియ లగు నని చెప్పవలెనా? అట్లని వివరింపలేదు. (అపక్షమున ఘటకక్రియలకు వీనిని భేద మేమో) అట్లు తలచినను నిట్టిభేదిమును గల్పించుటవలన శాస్త్రమునఁ గల్గిన ప్రయోజనమును బేర్కొనవలసియున్నది గదా. అదియు లేదు. మఱి సూరిచెప్పని, వీరు కల్పించినభేదము నంగీకరించుట కాధార మేమి?

ఇక వీ రుద్ధరించినప్రౌఢ.లక్షణమునుబట్టి గ్రహింత మన్న వీరు నియమించినరీతిశబ్దపల్లవములనే యాతఁ డుదాహరింపలేదు. అట నుదాహరించిన-చనుదెమ్ము, చననిచ్చి- యనువానిలో 'చనుదెంచు' శబ్దపల్లవ మననలె. వీరిలక్షణ మది శబ్దపల్లవ మనునా? పూర్వావయవము ధాతు వయినదే?

కాక అటఁ బ్రౌఢశబ్దపల్లవమున కుదాహృతి చూపలే దందురా? మఱి సూత్రమున శబ్దపల్లవములను బేర్కొన నేల?

వ్యాఖ్యాతలు “చనుదెంచు” శబ్దపల్లవముగనె ప్రౌఢ. తలఁచినట్లు పేర్కొనిరి. (తత్త్వ.361, ఘం.321 మొ॥) ఇం తేల? వీరు ఇందు చనుదెమ్ము అనునది శబ్దపల్లవక్రియ యనియు, చననిచ్చు ద్వ్యవయవక్రియ యనియు నుదాహరింపఁబడెను. (వ్యా.సం.స.1686) అని “చనుదెంచు” శబ్దపల్లవ మని ప్రౌఢవ్యాకర్త అభిప్రాయమును స్పష్టము చేసిరి. దీనింబట్టి ప్రౌఢవ్యాకర్త యు శబ్దపల్లవములలోఁ బూర్వావయవము ధాతువు నగు నని సూరియభిప్రాయము నంగీకరించినట్లే కదా. అలక్షణము వీరినిర్ణయమునకు బాధక మై యుండఁగా దానిని బ్రమాణముగాఁ జూపు పెట్టు?

ఐన చనుదెమ్ము శబ్దపల్లవక్రియ యని సూరికి సమ్మతము గాదు. సూరి శబ్దపల్లవముల నుదాహరించుటలో చనుదెంచు మున్నగుపూర్వసాధితరూపములలో నొక్కటి నేని చూపలే (వ్యా.సం.స.1686) దనిరి. సూరి చెప్పినశబ్దపల్లవలక్షణ మిం దున్నపు డీది సూరి శబ్దపల్లవముగాఁ దలఁపలే దనుట కాధార మేమి? ‘పూర్వసాధితరూపములుగా’ నుపేక్షించియుండ నవు. కాకయు సూరి యటఁ జూపినవి మాత్రమే శబ్దపల్లవము లనుటకును పీలు లేదు గదా. ఇంకను సూరి తనసూత్రమున ‘ఈయపి యనుట యిట్టి లక్షణములు గలవి (శబ్దపల్లవములు) కొన్ని పూర్వోక్తము లగుటయు, నుద్దేశించెనా యనియు నాలోచింపవలసియున్నది. --విలక్షణార్థాభిధాయకంబు లగునవి శబ్దపల్లవంబులు నాఁబడు’ నన్న విరోధ మేమి? దీనినిబట్టి బాలవ్యాకరణ ప్రౌఢవ్యాకరణముల కై నను నై కమత్యము కానరా [వ్యా.సం.ప.1685] దనుట నిరాధారము.

పూర్వావయవము ధాతు వైన నది శబ్దపల్లవమే యని చెప్పినవాఁడగుటచే సూరి “శబ్దపల్లవం బగుపడునకు”- (క్రి.89) నని సూత్రించె వీరు దానికి “నిలువరించు నిల్వరించు నిలుచు + పడు- నిల్వడు- (వ్యా.సం.స.

1607) చూపిరి. ఇందుఁ బూర్వావయము ధాతువే. శబ్దపల్లవమునఁ జెప్పిన కార్య మైనది. ఉ.లోను బై సూత్రమునొద్ద ఏర్పరించు- ఏర్పఱచు (ఉ.409 అని యుదాహరించిరి. ఇట ద్వ్యవయవశబ్దములు- కూరుచుండు రుచుకూ) +ఉండు) ఏఱు+పడు (ఏఱు-క్రింద నున్న గింజల నేఱు మొ॥) [ఉ.429 అని యిది ద్వ్యవయవశబ్దమే కాని శబ్దపల్లవము గా దనిరి. దీనింబట్టి వీరి భేద కల్పనము ప్రయోజనవంశము గా దనుటలోఁ దప్ప లేదు గదా. ఇట్లే 'అందిచ్చు. ఇట అందు ఇచ్చు అనుధాతువు లేకీభవించిన అందిచ్చు అనుశబ్ద పల్లవమును సోమయాజి ప్రయోగించె ననఁదగును.' (వ్యా.సం.స.242,243)

అయ్యునువీ రి క్లేల నిర్ణయించిరి? 'శబ్దపల్లవధాతువులలోనిపూర్వావయవము ధాతువు కావచ్చు ననుటను స్థాపించు ప్రాచీనప్రామాణికవచన ప్రమాణము కానరాదు' (వ్యా.సం.స.1690) అనిరి. వికృతివివేకమునకుఁ బూర్వము 'శబ్దపల్లవసంజ్ఞ' గల దేమో పరిశీలింపవలె. ఇటఁ బ్రాచీనప్రామాణికవైయాకరణు లధర్వణులె యైయుందురు.

“ధాతువులును నవ్యయములును బూర్వావయవములుగా నున్నవి శబ్దపల్లవము లనుట యధర్వణసమ్మత మని యాతనిపై వివరణమువలనఁ దోచనేరదు” (వ్యా.సం.స.1685) (అందుకే వీ రిట క్త్వార్థకాదులును గారా దని యుందురు ఉ.429) అధర్వణుఁడు చెప్పినట్లే చెప్పవలయునా? ద్రుతాంతములను ద్రుతప్రకృతికములు, ద్రుతోపజీవు లనురీతి వేఱుచేయుటలో ననవసర మైనద్రుతోపజీవివిభాగమును విడిచిపుచ్చినట్లే ఘటకక్రియలు శబ్దపల్లవములు నని విభాగింపక సూరి ఘటకక్రియలను విడిచి యవసర మైనవానిని శబ్దపల్లవములుగా గుర్తించుట శబ్దశాస్త్రప్రయోజనమున కనుగుణమై యున్నది. వీరు ఘటకక్రియల నధర్వణుఁడు చెప్పినవిధముగనె చెప్పిరా? 'పోవు'స్వార్థమునఁ జెప్పలేదా? చూపలేదా?

కావున నధర్వణుఁడు (ప్రాచీనవైయాకరణులు) పేర్కొనలే దను

కారణముచే నీయంశమును దిరిస్కరింపఁబని లేదు. 'అధర్వణుఁడు తలఁపని యొకనూతనలక్షణము వికృతివివేకానుసారి సూరిచే నుద్దేశింపఁబడుట' (వ్యా.సం.స.1685) శాస్త్రప్రయోజనానుగుణముగా సముచిత మైయున్నది. కదియంబడి యనుదాని నిట నహో. (కవిశి.748) మార్గాంతరమున సమన్వయించి యుదాహరించె.

(శబ్దపల్లవశబ్ద) వ్యుత్పత్తినిబట్టియు బాలవ్యాకరణప్రౌఢవ్యాకరణాదులనుబట్టియు శబ్దపల్లవపూర్వావయవము నామమే కానక్కఱలే దనియు ధాతు వై నను గావచ్చు ననియు --దోచుచున్నది (వ్యా.సం.స.1683) ఇటు ప్రౌఢవ్యాకరణమును గూడఁ జేర్కొనుట యుచితముగా నున్నది. శబ్దవ్యుత్పత్తికంటె శాస్త్రప్రయోజనము ననుసరించి యిట్లంగీకరించుట యుచితము. కాఁగా ఉ.లో వీరు తిరిస్కరించుట సరి కాదు.

ఇంక నిట్లని పూర్వావయవము ధాతువుగా నున్న వెల్లశబ్దపల్లవములే యని సూరి తలంచె ననుటయు సరి కాదు. వజ్రలవారు బా.క్రి.119 మొదలు 117వఅక్షరగల సూత్రములందు నిలువఁబడు పండుకొను అగు దెంచు అరుదెంచు (రాడయ్యెను) రాడగు తెస్సయగు (తెస్సగ) వండు చుండు వండఁగల్గు మున్నగు వివిధము లగుజంటశబ్దములతోడిధాతువులు ప్రయోగింపఁబడెనే కాని యవి శబ్దపల్లవము లని వచింపఁబడలేదు (వ్యా.సం.స.1685) అనుట విచార్యము.

109-117 అని యిచ్చిరి గాని యితరసూత్రస్థలములు గూడ వీ రిట నుదాహరించిరి. వండుచుండు -వండఁగల్గు, అనునవి లక్ష్యధంతముల నుద్దేశించినవి. ఇట సూరి, ఉన్న, కల యనుబంధములు చెప్పెనే కాని ఉండు కలుగు ధాతువుల ననుప్రయుక్తము చేయలేదు. కాఁగా నివి శబ్దపల్లవములు గావు. వీరు వండుచుండు, వండఁగల్గు అని చూపుట సరి కాదు. వండుచుండెను, అనురీతివి వీ రుద్దేశింపలేదు. అవి భిన్నములు. (వండుచున్ ఉండు)

ఇట్లే రాఁడఁగు, లెస్సయగు నన్నవి రాఁడయ్యెను, లెస్సగా ననువాని నుద్దేశించి చెప్పట యొప్పుదు. రాఁడయ్యెను అనుచో లిడంత మనుప్రయుక్తము చేయఁబడినది గాని అనుధాతువు కాదు. అట్లే లెస్సగా ననుచో నుజ్యంత మగునగుధాతువు (కాను) అనుప్రయుక్తముగాఁ జెప్పఁబడినది గాని కేవల మగుధాతువు గాదు. శబ్దపల్లవములపై లడాదు లెల్ల నగు. రాఁడయ్యెను, లెస్సగా ననురీతివానిపై లడాదులు వచ్చునా? వచ్చుట కివి ధాతువులు గావు గదా. శబ్దపల్లవములు ధాతువులు.

నిలువఁబడి, పండుకొను, అగుదెంచు, అరుదెంచు అనునవి శబ్దపల్లవము లనుటకు విరోధము లేదు. కర్మార్థమందును, నాత్మనేపదార్థమందును నగుపడుజొనులు స్వార్థమునం దగుట విశేషము గాన పేర్కొనె. తేతరులు మున్నగుననేకవిశేషములనుబట్టి అగుదెంచు, అరుదెంచు అనురీతివి ప్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనఁబడె. భయపడు అనురీతివియు శబ్దపల్లవలక్షణములు గలిమి శబ్దపల్లవములె. వీనింగూర్చి ప్రత్యేక మయినప్రస్తావన గలుగకుండుటనే వీనిని శబ్దపల్లవములుగా సూరి వ్యవహరించియుండక పోవచ్చును. శబ్దపల్లవములయెడ నుక్తపూర్వములు గాక విశేషరూపము లుదాహరించుట పూర్వోక్తముల శబ్దపల్లవములు లేనేలే వని తెల్పుదు. ఈసూత్రమున 'ఈయవి' యనుట పూర్వోక్తస్థితిని సూచించు ననఁదగు. లక్షణ మేర్పఱుపఁదగినయవకాశమున్న మేర శబ్దపల్లవములను వర్ణవికారాదులతో సూరి సాధించె ననిగ్రహింపఁదగును.

'కొనిపోవు' అనునుదాహరణమునుబట్టి (కదియంబడు,) చననిచ్చు ననురీతివియు శబ్దపల్లవములే యని సూరి తలఁచె ననిపించు.

కాఁగా శబ్దపల్లవములఁ బూర్వావయవము ధాతువు నగుట నిర్నిరోధముగా నంగీకరింపఁదగును. ధత్వాదుల కనుసూరిలక్షణము సూక్తము. వీరు దానిని మార్పుట నిష్ప్రయోజకము.

పిదప సూరి 'ధాతువు లనుప్రయుక్తంబు లయి' యనఁగా నది సరి

గా దని వీరు దమసూత్రమున నట్లు చెప్పలేదు. 'శబ్దపల్లవములోని యుత్తరావయవమును దానియర్థములోఁ గొంతభాగము కల దై యుండును గాన నది యర్థము లేనిది గాదు. కాన దాని ననుప్రయుక్త మనరాదు' (ఉ.429)

కాని సూరి యాపిదప 'విలక్షణార్థాభిధాయకత్వమును జెప్పియుండుటచే ననుప్రయుక్తములుగాఁ జెప్పటవలనఁ గల్గునవరోధ మేమి?

అరుగుప్రభృతులను వీరు అగ్వాదులలోఁ జేర్చి తెంచుదాతువు ననుప్రయుక్తము చేసిరి. అయ్యుఁ 'బ్రాచీను లాగమార్థమందె వాడుదు' రని యర్థ విశేషమును జెప్పిరి. అట్టియర్థవిశేష మెట్లు? అట తెంచు అనుప్రయుక్తము కదా. అట్లే యిట సూరియు 'విలక్షణార్థాభిధాయకత్వమును' జెప్పటచే ననుప్రయుక్త మనుట నెట్టి విరోధమును లేదు.

విజయము+చేయు అనునవి రెండును గలిసి (విజయంచేయు) 'వచ్చు' అని విలక్షణ మైనయర్థము నిచ్చుచున్నవి. ఇట మీఁదఁ జేరిన 'చేయు'దాతువు స్వార్థమునందు లేదు గదా. వీరిపద్ధతి ననుసరించియు ననుప్రయుక్త మనుట దొసఁగు గాదు. కాక యిట్టియర్థవిశేషము గలవానిని శబ్దపల్లవములనుండి వేఱుచేసి వాని కిం కొకసంజ్ఞ నేర్పఱచు కొనవలయును వీరు.

ఇంక వీరు 'విలక్షణార్థాభిధాయకంబులగు'టనే తిరస్కరించి తమ సూత్రమునుండి తొలఁగించిరి. కాని యంగీకరింపవలయు నని వారివివరణమే నిరూపించు.

శబ్దపల్లవములయర్థము వానియవయవభూతశబ్దములలో నొకదానిదె యైయుండిన నుండును లేదా రెండింటిమేళనమునఁ గల్గదగునుచిత మగు నర్థ మేని కానోపును. ఇది యర్థవై లక్షణ్య మనిపించుకొనదు. అది శబ్దమేళనమునఁ గల్గునుచిత మయినపరిణామమే యనఁదగును (వ్యా.సం.స.1692, ఉ.478).

అర్థమున మార్పు గల దని వీరు నంగీకరింతురు కాని యది సూత్రంప నక్కఱ లే దట. ఏల? సహజ మందురు. దానిని లక్షణబద్ధము చేయుట దుష్ట మగుట యెట్లు? 'సహజ' మన్నది యెంతమేర లక్షణము చేయ నక్కఱ లేనిది? క్రియా 43, 44, 45 సూత్రములందు వీరు కొన్ని జంట శబ్దములయర్థవిశేషమును బేర్కొన లేదా.

ఏ మైన "అవయవభూతశబ్దద్వయార్థముకన్న భిన్నముగా విలక్షణార్థము కలుగవలె ననుటయు నిరాధారమె" (వ్యా.సం.స.1690) యని యధర్వణవచననిర్బంధముచే బేర్కొని కూరుచుండు మొదలగుచోట్లఁ జేసినయర్థసమన్వయమునందలియసహజత్వమును గుర్తించి దానిని విడిచి పుచ్చుకొని శబ్దపల్లవములవిలక్షణార్థాభిధాయకత్వమును వరులవారు నంగీకరించుట యుచితముగా నున్నది. మిగిలినజంటశబ్దములవిషయ మటుంచి యిట నర్థవిశేషము గల దని గుర్తించినవీరివివరణము ననుసరించియు సూరి 'విలక్షణార్థాభిధాయకంబు లగు' అని పేర్కొనుట యుచితము నవసరము నని నిశ్చయింపఁదగును. వీరిక్రియా.43మున్నగుసూత్రములు నీయంశమును స్పష్టము చేయు. ఆయాజంటశబ్దములయర్థవిశేషబోధకత్వము వీరు చెప్పవచ్చును గాని సూరి చెప్పరా దనుట యెట్లు? సహజ మన్న వీరు చెప్ప నక్కఱ లే దని తలచిన నేల చెప్పిరి?

"ప్రథమాయాద్వితీయానాం సంబంధస్తత్ర సమ్మతః" అను.వివి. లక్షణము ననుసరించి 'ప్రథమాద్వితీయాన్యతరవిభక్తిగ' నని వీరు చెప్పి రనుట స్పష్టము. 'ధాత్వాదు'లనుచోటియాదిశబ్దముచే సూరిమతమున నిట్టి వెల్ల సంగ్రహింపఁబడుట స్పష్టమే.

సూరిలక్షణ మెంతయు సముచితము.

లృట్టునకు - లిట్టు :

చేదర్థయోగంబున లృట్టునకు లిట్టుగు (119) ననుసూరిలక్షణమును వీరు చేదర్థయోగంబున భావిని లిట్టు విభాష నగు' (క్రి.53సూ) నని సవరించిరి. విభాష యనుట ప్రధాన మగుమార్పు. దీనింగూర్చి-

“సూరి యిట్టిలిడంతత్వము నిత్య మని సూత్రించుట సరి గాదు. రెండుక్రియలును భావ్యర్థకము లై నం గావచ్చును. కడఁగి సమబుద్ధి కల్గె నేని కాదు శాపఫలం బట్లు గాక బుద్ధిహీనుఁ డై గర్వితుం డగునేని శాప హవ్యవాహఫలంబు వీఁ డనుభవించు' (వ్యా.సం.స.1472) ఇట్లు గల్గె నేని ననుచో లిట్టుయినది. 'అగు నేని' ననుచో లిట్టు రాలేదు. కావున లిట్టు నిత్యము గా దని వీరియభిప్రాయము. కాని సూరి లిట్టు చెప్పినది లృట్టునకు' అట సూరి వీరివలె విభాష యన్న లిట్టు రానిపక్షమున లృట్టులే యుండవలెను. 'అగు నేని' అనుచో 'అగును' అన్నది లృడంతమా? లృట్టుయినచో 'గర్వితుండు కాఁగలఁ డేని' అని యుండవలె. వీ రట్టిప్రయోగము నెటనుండి యేఁ జూపఁగల్గిన వప్పుడు సూరిలక్షణమున దోష మెన్నవచ్చును. అట్టిది వీరు చూపలేదు. ఉండవు.

సూరి లృట్టునకు లిట్టు నిత్యముగాఁ జెప్పుటవలన 'అగు నేని' ననురీతి లాఢ్రూపము సూరిలక్షణమును విరోధింపదు. భావ్యర్థమున లృట్టు వచ్చిన నట లిట్టు నిత్యముగనె యగును. తద్ధర్మాదులందును భావ్యర్థము గలదు గాన లాట్టును వివక్షించిన సూరి లాట్టునకు లిట్టు చెప్పలేదు గావున నది యట్లే యుండును. 'అగు నేని' ననురీతి నగును. కాఁగా సూరిలక్షణము సూక్తమే.

ఇఁక వీరిలక్షణము చూతము. వీరు భావిని లిట్టు చెప్పిరి. ఈవిశేష విధివలన భావ్యర్థమున రావలసినలృట్టు భాదింపఁబడి (లృట్టు రాకయె) యీసూత్రముచే భాతువునకు లిట్టు వచ్చును. కల్గె నేని. విభాష యనిరి గదా. లిట్టురానవు డేమి కావలె. లృట్టునకు భాధ లేదు గావున లృట్టై వచ్చును. లృట్టు వచ్చిన 'గర్వితుండు కాఁగలఁ డేని' ననురీతిని గావలె. ఇట్లే కల్గఁగలఁ డేని. ఇట్టిప్రయోగమును జూపఁగలరా? లాఢర్యములలో

భావ్యర్థముండుట లాట్టుచే 'అగు నేని' నని యగుటకు వీరిమతమునను
బాధ లేదు. కాని భావ్యర్థమున సాధారణముగా గావలసిన 'లృట్టు' రాకుం
డుట యెట్లు? కావున కాగలఁ దేని అనురీతిరూపముల నీయర్థమున
సాధించువీరిలక్షణము సరి గా దనకతప్పదు గదా.

ఇంకను వీరు లిడంతత్వము నిత్యము గా దనుచు రెండును భావ్య
ర్థకము లయినఁ గావచ్చు ననుటయు సరి కాదు. లిడంత మైనంతమాత్ర
మున నిది లిడర్థక మగుట యెట్లు? ఈలిట్టు లృట్టుస్థానమున నై నది గావున
లృడర్థకమే. అనఁగా భావ్యర్థకముమాత్రమే యగును. ఋషీశ్వరుండు
వచ్చెనా కార్యములు ఫలించు ననఁగా నప్పటికే ఋషీశ్వరుఁడు వచ్చె నని
యర్థమా? వీ రై నను లిట్టు 'భావిని' విధించిరి గాన నది భావ్యర్థకమే
కావలె. భూతార్థకమే యగుచోఁ బ్రత్యేకముగా నిం కొకసారి లిట్టు విధింప
నేల?

పిదప వీ 'రిట్టియెడలఁ జేదర్థకప్రత్యయము నిల్పినను నిల్పవచ్చు
ననిరి.

భాతువునందుఁజేదర్థమును వివక్షించినయెడఁ జేదర్థకప్రత్యయ మగుట
మాత్రమే యుండును. ఋషీశ్వరుండు వచ్చినన్ గార్యములు ఫలించును.

కాక చేదర్థకము లగు ఆ, ఏని మున్నగుశబ్దములతో యోగ మున్న
పుడు మాత్రము భాతువునకుఁ బై సూత్రమునఁ జెప్పినకార్యమే కాని చేద
ర్థకప్రత్యయము రాదు. ఋషీశ్వరుండు వచ్చె నేని అనుస్థలమున 'వచ్చిన
నేని, వచ్చిన నా' అనురీతిగాఁ జేదర్థకప్రత్యయము రాదు. పై వివరణమున
వరులవా రిట్ల తలచిన నది యుచితము. తోచిన నై నను మున్నగుస్థలముల
నర్థవిశేషము స్పష్టమే. (వ్యా.సం స.1467)

భావము-నుజీ :

బాల.క్రి.120,121,122సూత్రములను దాదా పట్టె గ్రహించిరి.
(ఉ.క్రి.121,6.47)

“పెక్కునుజ్యంతముల కొక్కవలయ్యాదిశబ్దము నిల్చుటయుఁ గలదు” - ఆగ్విశిఖయుఁబోలే నంటను డాయును జూడ రానియట్టిశుభవరిత్ర (ఆర.2.91) (ఉ.378) ఇట వలయ్యాదులలోని దగు ‘రానిది’ అనుదానికి అంటు, డాయు, చూచు అనుపెక్కుధాత్వర్థములు కర్త లయియుండుటంజేసి ‘కర్త యగుభావంబునం’ దను (క్రి.122) సూరిలక్షణముచే నట్టిధాతువుల కన్నింటికిని నుజి యైన దని వరులవారియభిప్రాయము నెన్నఁదగును.

“ఒక్కొక్కయెడల వలయ్యాదియొగము లేకయె భావంబున నీనుజి ప్రయోగింపఁబడుటయు నరుదుగఁ గలదు. చేయఁ బాడియే చేయన్ - చేయుట (సభా.2.10) (ఉ.378) “వలయ్యాదిక్రియలకు” అనులక్షణమునకు భిన్నముగా నిట ‘పాడి’ క్రియ కాదు గావున ‘చేయన్’ అని నుజి యగుట సూత్రముచే సిద్ధింపదు. వరులవారు విశేషముగాఁ జూపుట సముచితముగా నున్నది.

పీ రిట సందర్భవశమునఁ గావచ్చును ‘భావార్థకనుజ్యంతముపైని పట్టివర్ణకము నిల్చుటయుఁ గలదు. నీవు గల్గఁబట్టి దీనిచే నీభావార్థకము మీఁద వితరనివిభక్తులు నిల్వవని విశద మగుచున్నది’ (ఉ.379) యని వివరించిరి. కాని పీ రింతకుముందే ‘హేతు వగునుజ్యంతక్రియమీఁద పట్టివిభక్తి మాత్రమే నిల్చును’ [ఉ.కార.18] అని కారకపరిచ్ఛేదమున సూత్రించి యుండిరి. ప్రస్తుతవివరణమునభిప్రాయమును గూడఁ గలిపి యట ‘హేతు వగుభావార్థకనుజ్యంతక్రియమీఁద’ నని చెప్పఁదగు నేమో.

పీరు తమసూత్రసంఖ్య నిటఁ జూపి దానిచేఁ బట్టిప్రత్యయ మగు చున్నట్లు పేర్కొనవలసినది. అట ‘మాత్రమే’ అనుదానికి వివరణమే యిట నితరవిభక్తులు నిల్వ వనుట. [ప్రాథ.కార.12].

అనభిహితకర్త - షష్ఠి :

బాల.క్రి.123. సూత్రము నిట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.కార.3.సూ.]

‘అనభిహితకర్త కాకానాకచో షష్ఠి బహుళంబుగా నగు’ [124] ననుసారిలక్షణమును సవరించి యిట్లు సూత్రించిరి. ‘అప్రేరణకర్తృవాచకము ప్రేరణమున ద్వితీయాంతము కానపు డది గొన్నియెడలఁ దృతీయాంతమును గొన్నియెడల షష్ఠ్యంతము నగును’ [ఉ.కార.4]

పీరిలక్షణమును బరికింతము. పూర్వసూత్రముచే నప్రేరణమునఁ గర్తృయగునది ప్రేరణమునఁ గర్మ మగును. దానికి ‘గర్మంబున ద్వితీయ యగు’ నని ద్వితీయ కావలెను. ‘ద్వితీయాంతము కానపు డన ద్వితీయ రానపుడు ద్వితీయ రాకుండుట కవకాశ మేది. (వ్యా.సం.స. 974] అది వికల్పము గాదే. ముందు దాని కవకాశము కల్పింపవలె. ఇట్లనుటచేతనె ద్వితీయ రాకుండుటయు, గల దని యూహింపవలె. దీనికంటె ద్వితీయకు, గొన్నియెడలఁ దృతీయయఁ గొన్నియెడల షష్ఠియు నగు నని చెప్పు టుచితము గదా.

అప్రేరణకర్త ప్రేరణమునఁ గర్మ యగును గావున అప్రేరణకర్తృవాచకము ప్రేరణమున (నింతవఱ కెట్లును పూర్వసూత్రసిద్ధాంతానువాదమే) ‘కర్మ మై’ ద్వితీయాంతము గానపు డన్న స్పష్టముగా నుండెడిది - ఇది యంతయు నేల? ‘దానికి’ అని మాత్రమే చెప్పిన తచ్ఛబ్దముచేతనె పూర్వ పరామర్శక మయి యాయర్థ మెల్ల సిద్ధించి సూత్రము సూత్రమువలె నుండెడిది.

కర్మ యగుటను బ్రస్తావింపకపోవుటచే అప్రేరణకర్త ప్రేరణము నను గర్తయే యవు నేమో. కర్తకు, దృతీయ గదా రావలసివది. ద్వితీయాంతము కానపు డందు రేమి యనురీతిసందేహముల కవకాశము గల్గు. సూత్ర మసందిగ్ధముగఁ గూడ నుండవలె గదా.

అట్లే ద్వితీయాంతము గానపుడు, తృతీయాంతము షష్ఠ్యంతము

అనుటకంటె ద్వితీయ రానపుడు (ద్వితీయకు) తృతీయ, షష్ఠి- యగు నని చెప్పుట యింకను నుచితము.

ద్వితీయాంతము గానపుడు కొన్నియెడల, దృతీయాంతము, కొన్ని యెడల ననుట నవి రానపు డెట్లును ద్వితీయ రానిస్థితి కావున నిం కేవిభక్తి యగు నని సందేహము. కావున ద్వితీయాంతము కానిచో, దృతీయాంతమో షష్ఠ్యంతమో యేదో యొకటి కావలసినదే కాని యాయర్థము వీరిసూత్రముచే స్పష్ట మగుట లేదు.

వీ రిట, దృతీయాంతము నై యుండు నని లక్షణమునఁ జెప్పిరిగాని యట్టి దుదాహరించినజాడలేదు. 'రాముఁడు భరతుని రాజ్యమునేలించె' ననుచో రాముఁడు భరతునిచే రాజ్యము నేలించెను. అని యుండ నపు(వ్యా.సం.స. 975) అది వీ రిట, జూపలేదు. ఇట్టితృతీయ పూర్వసూత్రోదాహరణములలో గుర్తింపఁదగు నని యెంచి రేమో. (చైత్రుండు మైత్రునిచే బుడమి నేలించెను) కాని యిది యచ్చటిగతిబుద్ధిప్రత్యవసానశబ్దకర్మాకర్మకములలో నేది యు, గాదు. అందుకే సూరి(పీరుసు)లా, తిచోసహితము గానంబడియెడి'ననెను కా, గా నీతృతీయ పూర్వసిద్ధ మగుటచే నిట, బ్రత్యేకముగా, బేర్కొనవల సినయవసరము లేదు.

ఇంక వీ రిచట, జూపినయితరలక్ష్యములలో, దృతీయ లేదు. 'కష్టుఁ డర్జునునకు, దరత్త్వంబుం దెలిపె' ననుచో నర్జునునిచే, దెలిపె నని యుండదు గదా. ఇట నెల్ల వీరు షష్ఠినే యుదాహరించిరి. తృతీయావిధానమునకు, బ్రయోజనమును జూపిన బాగుండెడిది.

వీరియాలక్షణము 'తత్ర తృతీయా షష్ఠీ చ విభక్తి సమ్మతే ఉభే' అనునధర్వణునికారిక (వీరివ్యాఖ్యవ్యా.సం.స.974) ననుసరించియున్న దని గుర్తింపవచ్చును.

“అప్రేరణకర్తృవాచకము ప్రేరణమున ద్వితీయాంత మగుటయు (కర్మసంజ్ఞను బొందునవి) గానపుడు తృతీయాంత మగుటయు (కర్మ

సంజ్ఞను బొందనివి?) సంస్కృతవ్యాకరణములనుండియే తెలియఁగల దన్న వి.వి.లోను నిచ్చుటను వీరు తృతీయ యేల విధించిరి? అట్లు ద్వితీయ రాస పుడు తృతీయ మాత్రమే వచ్చుట కాక కొన్నియెడల షష్ఠియు వచ్చుట'- (వ్యా.సం.స.974) అని విశేష మగుషష్ఠి యొక్కటి విధింపఁజాలదా?

ఇట విశేషముగా వచులవారు పూర్వసూత్రముచే గర్మమగునవియు నట లక్ష్యములు గాక కర్తయే యగునవియు రెండు నుద్దేశించినచో నీసూత్ర మునఁ గర్మమును బేర్కొనకుం టుచితమే. కాని ద్వితీయాంతము గానపు డను బెట్లు? పూర్వసూత్రము ననుసరించి కర్మసంజ్ఞను బొందనివానికిఁ దృతీ యకుఁ గదా షష్ఠి యవునది. పైఃగా నీసూత్రమున వీరు తృతీయయు విధిం చిరి. కావునఁ బూర్వసూత్రానుసారముగాఁ గర్మనే యుద్దేశించి రనవలె. అట్టి యపు 'డద్దాని' యని యిటసూత్రమున స్పష్టముగా లాఘవముతోఁ జెప్ప వచ్చును.

ఇఁక సూరి అన భిహితకర్తకు షష్ఠిని బహుళముగాఁ జెప్పె. తిజాదులచే నభిహితము కాకుండుటయే యనభిహితత్వము. వీ రిట సూరిలక్షణలక్ష్యము లును రెండును బొరపాటుగ గ్రహించిరా యనిపించు.

ఇచ్చటి షష్ఠి తృతీయాస్థానిక మనుట సరి గా దని వీరియభి ప్రాయము. (రాముడు వేదములను వినెను.) వేదములు వినఁబడెను. రామునకు వేదము వినఁబడె నన్నవి సమానార్థకములు గావా? ఇట వేద ములు కర్త యగునా?

సూరిలక్షణమున దోష మేమో స్పష్టము గాకున్నది. సూరి కన్వాది యోగమునఁ బ్రయోజ్యకర్తకు షష్ఠి నిత్య మనుటయు సరి గా దని వీరి యభిప్రాయము. [వ్యా.సం.స.978] "తనయన్నంఁ దమ్ములఁ గానిపించె నయ్యుత్తరు నర్జునుండు" అనుచో నుత్తరుఁడు ప్రయోజ్యకర్త. దీనికిఁ దృతీయ కాక ద్వితీయ యెట్లవును? గతిబుద్ధిప్రత్యవసానాదులలో నేదియుఁ గారు గదా యిది. దీనిని వీరు ఉ.లోఁ దమసూత్రమున కుదాహరించుటయు

విశేషమే. అది యెట్లు లక్ష్యమైనదో వీరు వివరింపలేదు. ఉత్తరుడు కనెను. అనుచో అర్జునుఁ డుత్తరునకుఁ గానిపించెను అని షష్ఠియై యుండును. “కర్మ” కామి ద్వితీయ రాక కర్తృత్వమునుబట్టి తృతీయయే రావలసియుండ నద్దానికి షష్ఠి నిత్యముగా నైనది.

షష్ఠి నిత్యము గా దన్నచో నది రానిపక్షమునఁ గర్తృత్వమునుబట్టి తృతీయ యై ఉత్తరునిచేతఁ గానిపించె నని కావలెఁ గాని ‘ఉత్తరుని గాని పించెను’ అని ద్వితీయ యగుట యెట్లు?

మైత్రుఁడు వండెను. చైత్రుఁడు మైత్రునిచేత వండించె ననుచో ‘మైత్రుని వండించెను’ అని మైత్రశబ్దము కర్మ యై ద్వితీయ నందుచున్నదా? అట్లే పైకనుధాతువువిషయమునను.

వీరే అన్వభిహితకర్తృవాచకమునకు రావలసినతృతీయ పాక్షికముగ నైన రా దనియు షష్ఠియై నిత్యముగా వచ్చు ననియు’ (వ్యా.సం.స.977) సూరివివరణము తాత్పర్యమును బేర్కొనిరి. అట్టియెడల ‘షష్ఠీనిత్యత పౌసఁ గ’ దని (వ్యా.సం.స.978, ఉ.213) చెప్పఁదలచుచో షష్ఠి రానపుడు రావలసినతృతీయతోడిరూపమును బ్రదర్శింపవలెఁ గాని యవకాశమే లేనిద్వితీయను జూపు తెట్లు? ఇక నిట్టిప్రయోగములను బూర్వసూత్రమునొద్ద ‘లాఁతి’ స్థలములలోఁ జేర్చి సాధించుకొను తే నుచిత మైయుండఁగా వరులవారు తమవ్యాకరణమున నీసూత్రమునొద్దఁ జూపుట వింత.

కుశలవులు రాముని రామాయణము వినిపించిరి. అనురీతిస్థలములు గూడఁ గ్వచిత్కమే యనక తప్పదు. “రామునికి వినిపించిరి” అనురీతిని షష్ఠియై ప్రసిద్ధము.

గతిబుద్ధ్యాదిపూర్వసూత్రమునకు సంబంధించినదిగాఁ గాక కృష్ణుఁ డర్జునునకుఁ దెలిపెను - [అర్జునుని దెలిపెను] కృష్ణుఁ డర్జునునికిఁ గాని పించె ననురీతిగా నెల్లయెడలు సంగ్రహింపఁబడునట్లుగా “అన్వభిహితకర్తృకు” అని సూరి పేర్కొన్నలక్షణ ముచితమే.

శిష్యులను జదివించెను. శిష్యులచేతఁ జదివించె ననురీతియు సాధింప వీరు తృతీయను బ్రత్యేకముగాఁ దమసూత్రమునఁ బ్రస్తావించి రేమో. కాని యసమగ్రముగాఁ జెప్పటచే నీయర్థము సిద్ధింపకున్నది.

సూరిసూత్రమం దున్నబహుళపదమును “ఒకానొకచో” ననుదళమును శిష్యులను జదివించెను. శిష్యులచేతఁ జదివించె ననురీతిని దృతీయకును సాధక మై యాయయివిశేషములు. గవిప్రయోగానుసారముగా గుర్తించుటకు వీలుగా సూరిలక్షణముసూక్త మైయున్నది. కాన విశేషములు ప్రయోగములం దెలియవలె.

ఇది క్రియాపరిచ్ఛేదము

కృదంత పరిచ్ఛేదము

కృత్తులు-అర్థములు :

‘కృత్తుల కర్థంబులు యథావ్యవహారంబుగ గ్రాహ్యంబులు’ (1) అనుసూరిస్తాత్రమును వీరు ‘ఆచ్చికకృత్తులయర్థములు యథావ్యవహారంబుగ గ్రాహ్యంబులు’ (ఉ.1) అని చెప్పిరి. ‘ఆచ్చిక’ విశేషణము నధికముగా జేర్చుట విశేషము. ఇది సూరియభిప్రాయమునకు వివరణమే. వీరు సంస్కృత కృత్తులను గూడ నిరూపించిరి గావున నిట నాచ్చికవిశేషణమును జేర్చి రేమో’ కాని సంస్కృతకృత్తులవిషయమునను కృత్తులును వానియర్థములును సాధారణముగాఁ బ్రయోగవేద్యములై’ (ఉ.4467) యనుట గమనార్హము.

సంస్కృతద్దతాంతములు సిద్ధసమాసములవలెనై సంస్కృతకృదంతము లట్లై తెలుఁగునఁ బ్రాతిపదికముగా నిల్చి తత్సమము లేర్పడును. ‘రామ’ మొదలగున విట్లై. రాముఁడు. వీరు నిరూపించుట ప్రయోజనవంతమే యనవచ్చు.

కృత్తు :

‘కృదతిజ్’ అనులక్షణము ననుసరించియే సూరి ‘ధాతువునకు విహితం బగుడుఞ్చిన్నప్రత్యయం’ బని వివరించెను. దీనింగూర్చి వరులవారు ఈపక్షమున ఇంచుక్కు మున్నగునవియుఁ గృత్తు లనుబ్రాంతి కల్గును’ (ఉ.432) కావున సూరివివరణము పొరపాటని వీరినిర్ణయము. అందుకే వీరు “ధాతువునకుఁ బరముగా విహితము లగుప్రత్యయములలో డుష్టాను (క్రియా.16) ఇంచుక్కును (క్రియా 2,73) చుక్కును (క్రియా.76)

పుక్కును (క్రియా.77) పడ్వనుబంధమును (క్రియా.59)కొనుశబ్దంబును (క్రియా.62) అనునవి తప్ప, దక్కినయీవఱ కుపదేశించిన ట మున్నగు క్రియా46సూ.మొ 57సూ.వ) ప్రత్యయములును నిట పైనిఁ జెప్పఁబడు కప్రత్యయాదులును కృత్తు లనఁబడును' (ఉ.432)

అనఁగా సూరివివరణము ననుసరించి ఇంచుక్క, చుక్క మొదలగునివి యెల్లఁ గృత్తులు గావలయు నని వీ రెంచి రనుట స్పష్టము. కాని యిది యసంగతము. సూరి ధాతువుకంటె విహిత మైనదుఱ్ఱిన్న 'ప్రత్యయమును' గదా కృత్తు అని చెప్పినది. ఇంచుక్కు, చుక్కు పుక్కు అనునవి ధాతువు కంటె విహితము లయినను నాగమములే కాని ప్రత్యయములు గావు గదా. కిత్త్యముచే ధాతువున కంతాగమము లై ధాత్వవయవములే యవును. ఆగమ ములు ప్రత్యయము లగుట యెట్లు? కాక వీ రాగమములు కృత్తు లని యెట్లాహించిరి. ఇట్లే 'కొను'శబ్ద మాత్మనేపదార్థమున ననుప్రయుక్త మయిన ధాతువే కాని ప్రత్యయము కాదు. ఇట్లే "పడు" అనుబంధము. కాఁగా నివి కృత్తులు గావలసివచ్చు నని వీరు వ్రాయుట కేవలము పొరపాటు.

ఇంక వీరివివరణమే ప్రమాదములతో ననర్థక మై యుండుట గమనింపవచ్చును.

ఇంచుక్కుక్కుక్కు లాగమము లగుటచేతను, పడు అనుబంధ మవుట చేతను, కొనుశబ్దము ధాతు వగుటచేతను, వీనిని "ఈవఱ కుపదేశింపఁబడిన ప్రత్యయములు" అని ప్రత్యయములుగాఁ జెప్పచోఁ బ్రస్తావించుట యనుచితము. ఇవి ప్రత్యయము లై నఁ గదా, యేతద్భిన్నము లగుప్రత్యయము లనుట యెఱ్ఱును.

ఇంచుగాదులను బేర్కొనుచో వీరు తద్విధాయకసూత్రములను గూడ నిర్దేశించిరి. కాఁగా నివియే వీరు చూపినవానికంటెవేఱుసూత్రములచే విధింపఁబడినచోఁ (బ్రత్యయేతరముల యయ్యును) గృత్తు లవు నని చెప్పవలసియున్నది.

క్రియా 2, 73, 76, 77లచే జెప్పబడినయించుక్కుక్కుక్కులను వీరు నిర్దేశించిరి. అయిన క్రియా, 79, 84, 85, 86, మొదలగుసూత్రములచే జెప్పబడినయాయవి కృత్తులే కావలె. అడఁచు, మాపు వెలువరించు మొ॥ కృదంతములు గావలె.

ఇట్లే పడుకొనుట క్రియా. 56, 62లచే జెప్పబడినవె నిర్దేశించుటచే క్రియా 113చే జెప్పబడినయవి కృత్తు లవును. నిలఁబడు పండుకొను ఇత్యాదులు (ధాతువులు) కృదంతము లనవలె.

ఇట్లే వీ రిటఁ బేర్కొననివి కొన్ని యిట్టియనుబంధాదులు గలవు. అవి యే మగును? కర్మార్థమున పడువలె వర్తమానమున ఉన్న భానిని కల అనుబంధములుగా జెప్పబడినవి. ఇవి కృత్తులా? లదాదిపరకత్వమున జెప్పుటఁ గృత్తులు గా వనుకొందమా? కాని క్రియా 114చే ననుప్రయుక్త మున్న తెంచుధాతువు, (ఘటకక్రియలు) శబ్దవల్లవములు? కృదంతము లగునా?

ప్రత్యయేతరము లెల్లఁ బ్రత్యయములుగాఁ దలఁచి సూరి నిర్వచనమును దిరస్కరించినవీరిలక్షణము మిక్కిలిగా నతివ్యాప్త మగుచు ననర్థక మైనది. కాన నిది యగ్రాహ్యము.

సూరివివరణమున నన్న ప్రత్యయేతరమునకుఁ బ్రసక్తియే లేకుంట సీసూత్రముచే నైనను వించుగాదిప్రత్యయభిన్నములకుఁ గృత్సంజ్ఞ లేకుంట సముచితముగా సిద్ధించును. సూరివివరణమే సమంజస మై గ్రాహ్య మై యున్నది. సూరిలక్షణమున వీరు చూపినదోష మందు లేదు గాని దానిని దొలగింపఁబూనినవీరివివరణమున విస్తరించినది.

లోపము :

‘ఇటం గృత్కగతపవేములు పరంబు లగునపుడు కగచయవలకు లోపం బగు’ (2) ననుసూరిలక్షణమును ‘ఇటం గృత్కగతపవేములు

(వ + ఇమి) పరంబు లగునపుడు ధాతువుతుది సున్నకగచయవలకు లోపం బగు' (2)నని చూపిరి.

(వ + ఇమి) అని చూపుట వివరణము. ఇది సూత్రమున ననవ సరము. వివరణ మెట్లును బిదప వ్రాయుచున్నారు గదా. 'ధాతువుతుది సున్న' అనుభాగమును సూరికంటె నధికముగాఁ జేర్చిరి. ఇదియు వివరణమే. ఈకగతపవేములు కృత్తులు. ఇవి ధాతువునకే విహితములు. కావున ఇవి పరంబు లగునపు డనఁగా ధాతువున కనునర్థము స్పష్టమే. ధాతువులు గాని వాని కివి రావు గావున నటఁ బర మగుట సంభవించదు గదా. ఈపరము లగునపు డనుటచేతనే ధాతువునకుఁ దుది సున్న(కగచయవ) దానికె యీకార్య మగుట స్పష్టము. అగమాన్యచకారంబుల కద్విరుక్తములకు ముత్తు పరం బగునపుడు పవ లగు' (ఉ.క్రి.91) ననుచో ధాతువుతుది సున్నయాగమాన్యచకారముల కనిరా? అయినను "పచింపఁడు" అనుచో ధాతువుతుది సున్నదానికె కదా పత్వ మయినది. వే తొకదాని కయినదా? ఇట్లే ఉ.క్రి.89మొ॥ కాఁగా నిటఁ గూడ "ధాతువుతుది సున్న-" అనని సూరిలక్షణమున నపనిర్ధారిత మేమియు లేదు. అయ్యు పి రి ట్లనుట వివ రించుటయే. అయ్యది వివరణమునఁ జెప్పఁదగు.

సూరిలక్షణము సూక్తము.

వ్రేలిమి :

బాల.కృ.3.4సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి (ఉ.3.4సూ) పీ రాయా కృత్తుల నర్థముతోఁ జూపుట ప్రశంసార్హము.

సూరి- వ్రేలుచు- వ్రేలిమి అని యుదాహరింప వీరు "వేలుచు-" అని రేఫను దొలఁగించిరి. "వ్రేలుచు- అనుదానికి హోమము చేయు అను అర్థము లేదు. (ఉ.434)(వ్యా.సం.స.1716) అందుకే వీరు సం.లో సూరి

వచనములందును వీని రేఖరహితములుగాఁ జూపిరి. వ్రేలిమి అనెడువకార రేఖసంయుక్తరూప మేకోశములందును లేదు. (వ్యా.సం.స.1716) కాని సూ.ని. వేలుచుతోపాటు వ్రేలుచు (వ్రేలిమి) శబ్దము నీయర్థముతోఁ జూపినది. వ్రేల్మి వ్రేల్మిబొట్టు మొ॥ సూరిపేర నున్నయాంధ్రధాతుమాలలో వ్రేల్చు- వేల్చు రెండును జూపఁబడినవి.

పోరాట :

బాల.కృ.5,6,7,సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.5,6,7) 'పోరాట అనియుఁ గలదు. నీటిపోరాటం దోటమిపాటు (ధాగ.గజేంద్రో)-కొనియాట అనియే యున్నది. (ఉ.436) సూరి ననుసరించి 'అనుప్రయుక్తం బగు ఆటశబ్దము ప్రాయికముగాఁ గ్లి బసమ'మనుచోటిప్రాయికశబ్దమున కిది వివరణముగా నుచిత మైయున్నది.

పవర్ణకాంతములు :

బాల.కృ.8,9సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.8,9,సూ.) "ఈపవర్ణకాంతములు ప్రాయికముగా నవుంసకలింగనమములు." (ఉ.437) వీరిట సూరి ననుసరించి యుదాహృతు లిచ్చిరి. అవి యెల్లఁ గ్లిబసమములే. మువర్ణకాంతము లై యున్నవి. 'ప్రాయిక' మనుటకుఁ గ్లి బసమము గానిపవర్ణకాంతము నుదాహరించిన బా గుండెడిది.

ఇట సూరి కలియున కత్వమును జెప్పుటంగూర్చి "కలియుధాతువు నకుఁ బర్యాయ మగుకలయుధాతువు సూరిగారికి స్మృతి గోచరము కాలేదాయని యాలోచింపవలసియున్న" [వ్యా.సం.స.1724] దనిరి. అట్టియెడల 'కలపము' కలయుధాతునిష్పన్నముగా గుర్తించి 'కలియు'ను తిరియ్యాదులతోఁ జేర్చుకుండు టొప్పును. కాని వీరు ఉ.లో. 'కలియు- కలయు- ప- కలపము' అని చూపిరి. [437] కలియు- కలయు- కావలె నన్న వీరు సూరివలె నిట నత్వమును వివరింపలేదు. మఱి యిటఁ 'గలియు' నేల చూపిరో.

అప్పాదులు :

బాల.కృ.10,11,12,సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి.[ఉ.10,11,12సూ.]

‘అప్పాదులకు నజీ యగు’ [13]ననుసూరిలక్షణమును వీర ‘పీచు ప్రభృతులకు నజీ యగు’ [ఉ.13సూ] అని సవరించిరి. ‘సూరి అప్పాదుల కు నజీ యగు’ అని సూత్రించుట సరి గాదు. అవి కృదంతము లనరాదు’ [ఉ.429] అప్పన- ఒప్పన- ఉజ్జన గట్టన గడన మన్నన అనుశబ్దములు అర్పణాదిల్యుడంతసంస్కృతశబ్దభవము లగుటచేత వీనిలోని “న”అనునది యాచ్చికకృత్ప్రత్యయ మనుట సరి కా దని తోచుచున్నది. సూరి భ్రమించి యిట్టిప్రకృతిప్రత్యయవిభాగము చేసె ననఁదగును’ [వ్యా.సం.స.1751]

ఇవి తద్భవములుగా నిశ్లే యేర్పడియుండవచ్చును, కాని సూరి యిట్లు ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగము చేయుటలో భ్రాంతిపడె ననరాదు.

ముఖమ్- మొగము ఇత్యాదులందు మొగప్రకృతి, “ము”ప్రత్యయ మని విభాగింతురు గదా. “ముఖ” యనుదానినుండి “మొగ”యనియే తద్భవ మేర్పడె ననలేము. అట్లే అప్పన అర్పణశబ్దభవ మైన నవర్ణము కృత్తుగాఁ జెప్పుటలో దోషము లేదు. అవసరమును.

సూరివలెనే వీరును క్రియా.81సూ.వద్ద అప్ప- అప్పగించు అప్పించు అప్ప [అర్పణ] [ఉ.407] అని చూపిరి. దీనినుండి అప్పగింత ఒప్పగింత యనురీతికృదంతములు నేర్పడును. అట్టియెడల అప్పించు, ఒప్పించు, ఉజ్జ గించు, గడించు, మన్నించు, గట్టించు [శ.ర] అనుధాతురూపములనుబట్టి “అప్ప” ఇత్యాదు లాచ్చికధాతువు లనుట స్పష్టమే. అట్టియెడల అప్పన ఇత్యాదులలోనియప్పాదు లాచ్చికధాతువులే అయినపుడు మీఁదినవర్ణకమును [నాచ్చిక]కృత్తుగా విధించుట యొప్పును గదా. అప్పాదులు తెలుఁగునఁ బ్రత్యేకముగా ధాతువు లై యుండుటనుబట్టియే సూరి యారీతి నవర్ణమును గృత్తుగా విధించె ననియు నయ్యది యుచిత మనియు గుర్తింపఁదగు.

వరులవా రిట అర్పణశబ్దభవ మప్పన అని చూపిరి. క్రియా 81.సూ.వద్ద అప్ప-(ఒప్ప) అర్పణ అని చూపిరి. అప్ప ఒప్ప అన్నవి

అర్పణశబ్దభవము లని కాక తదర్థకము లని చెప్పుట యుద్దేశ్య మేమో.

కాన సూరి యప్పాదుల కనుట సూక్తమే. వీరె వీచున్రభృతు లనుట వారిప్రద్ధతికి బాధకము. (చూ.ఉ.క్రి.117)

పుట్టువు :

బాల.కృ.14నుండి17సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి.(ఉ.14-17)మన్వాదులలోఁ బుట్టుధాతువును జేర్చి 'పుట్టువు' అని వీరు విశేషముగా నుదాహరించిరి. (ఉ.441) (వ్యా.సం.స.1736) 'పుట్టుగు' అనియు రూపము గలదు. అట వకారమున గకార మైన దనవలె, విచార్యము.

గీత్యాదులు :

బాల.కృ.18-20సూత్రముల నట్ల గ్రహించిరి (ఉ.18-20) కాని యిట గీత్యాదులు మున్నగుచోట్ల 'త్వా' అనుదానికిఁ బిదప (ర్వా) యని కుండలీకరణమునఁ గూర్చి చెప్పుట వీరిలక్షణముల విశేషము. ఇట్లు చూపుటనవసరము. 'అలఘురేఫంబు లుప్తాచ్చంబగుచో లఘురేఫం బగు' (ప్రౌఢ.ము.ల.2) నని సాధురేఫ మగు నని యనుమానింప ['త్వా' యని ప్రధానముగాఁ జూపిరి గదా] ననవసరము లేదు. [ఇట యణాదేశకారణమున నలఘురేఫముపై నచ్చు లోపించు ప్రసక్తి లేదు] "గీటు" మొద లగు నీశబ్దములు సంస్కృతమున ననుకరింపఁబడుటంజేసి యణాదేశము మొదలగుసంస్కృతలక్షణమె యందు వర్తించును గాని (యలఘురేఫమునకు లఘురేఫ మగు నను) నాండ్రలక్షణము వర్తిల్లరాదు. కావున వీరు ['ర్వా' యని చూపుట సరి కాదు. అనుకరణ మగుటంజేసి శకటరేఫ ము దుండుట యవసరమే.

మఱికొన్ని కృత్తులు :

బాల.కృ.21,22సూ. లట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.21,22] పిదప వీరు 23-29 ప్రౌఢ.నుండి 30-33 గాణపతవివరణమునుండి లక్షణములు ప్రస్తావించిరి.

కోలు :

పిదప వీరు “దెలియునకు విడియు కొనునకు కోలు వగు” (ఉ.౩4నూ) నని చెప్పిరి. “ఇందు కొనునకు కోలును” అని సామాన్యముగాఁ జెప్పుట యుచితముగా లేదు. దీనివలనఁ గొనున కెల్లయెడల - ప్రత్యేకముగా నున్నను ‘కోలు’ రావలసియున్నది. కాని వీరు పొగడికోలు మున్నగురీతి నను ప్రయుక్త మగుకొనునకే కోలు అగుటను జూపిరి. కొనుట యనునర్థమున ‘కోలు’ అని యుండదు. కావున వీ ‘రనుప్రయుక్తం’ బగుకొనునకుఁ జెప్పుట యవసరము. అనుప్రయుక్తమునకును నెల్లయెడల లేదు. వండికొనుట యనుదానికి ‘వండికోలు’ అనురూప ముండదు. ‘కొన్నియెడల’ ననుటయు సవసరము.

ఇంక వీరు ‘కొనునకు కోలును’ అగు ననఁగాఁ గొనుధాతువునకుఁ గోలు అను (కృత్)ప్రత్యయ మగు నని యర్థ మగును. ఈసూత్రమునఁ బూర్వార్థమునందుఁ ‘దెలియునకు విడి’ యనఁగాఁ దెలియుధాతువుపై ‘విడి’ కృత్తుగనే గదా యవునది. ఇంక వీరిలక్ష్యములనుబట్టి ‘కొను’ అనుదానికిఁ గోలు ఆదేశముగా వచ్చుట యుద్దేశించి రసవలె. ఆయంశము సూత్రమున స్పష్టము గాదు.

‘కొను’ ధాతువు కావున దాని కాదేశ మైన‘కోలు’అనునదియు ధాతువే యగును. ‘కోలు’ కృదంతముగా (భావార్థకము) వీ రుద్దేశించి రనుటకు వివరణమునను నాధారము లేదు. పొగడికోలు- (పొగడు + కొను) అను రీతిగనే ‘కొను’నే చూపిరి. పొగడికొను- పొగడికోలు అనునవి సమానార్థకము లని చెప్పవలసివచ్చుట వీరిలక్షణమున నిం కొకయనర్థము. ఇట్లఁ గృతప్రత్యయ మనుక్త మైన దనక తప్పదు.

పొగడికోలు- పొగడికొనుట కావున ‘కోలు’ కొనునకుఁ గాక భావార్థకటప్రత్యయాంత మగు‘కొనుట’ కాదేశించు “భావంబునం దనుప్రయుక్తం

బగుకొనుటకు గోలు విభాష నగు" ననుప్రౌఢ.లక్షణము దీనికంటెఁగొంత యుచితము. ఇట ననుప్రయుక్తము "కొను" అనునదే. "కొనుట" మొత్త మనుప్రయుక్తము గాదు. అనుప్రయుక్త మైనకొనుపై "ట"వర్ణక మగును గావునఁ బ్రౌఢ.లక్షణము నించుక మార్పు నపేక్షించుచున్న దని తోచు. (చూ.త్ర.శే.)

దీనింబట్టి చూడఁగా పోగడికోలు అనునర్థమునఁ బోగడికొనుట యని యు నుండనవు. కావున కోల్వాదేశమును విభాషగాఁ జెప్పవలె. ప్రౌఢ. అట్లు చెప్పు టుచితమే. మొత్తముపై వీరు "కొనునకు కోలు నగు" నని చెప్పినలక్షణము వా రుద్దేశించినయర్థము నీఁజాలదు. సరి కాదు.

పేడికోలుచితంబు (అది.5.218) ప్రాణంబుల్ నాచికోల్ దప్ప దు (సౌప్తి.2.14) లచ్చిం బుచ్చికోలున్ [ఉద్యో.1.232] ప్రాణంబు రక్షించుకోలు (హరి.పూ.7.65) మొద లగుచోట్ల పేడికొనుట యనురీతి నర్థము స్పష్టము. తెచ్చికోలేడ్పులు [కాశ.4.30] అనుచో [తెచ్చికొనునట్టివి యగునేడ్పులు] నర్థమున భేదము గోచరించు.

ఇంపు-అడ :

ఇంపు అడప్రత్యయాంతములను వరులవారు సాధువులుగాఁ దలచు టుచితముగా నున్నది. అయ్యది విధింపఁదగినవి. [ఉ.377]

డాకాలితాటింపులు (శృం.శా.1.39) తాలింపులు [జై.3.50] మాట లలో నందగింపు [కువ.5.5] వీని కారగింపు నేయఁగా [కుక.3.191]కోట ముట్టడము దక్కి [హరి.ఉ.1.25] సోలడములు [శృం.శా.3.220] చల్ల డములతోన్ [కువ.2.398] మొ॥

పిదప "ఇవ" మొద లగుకృత్తులు వివరించిరి. ప్రౌఢ.ప్రభృతిలక్ష ణముల నిట సంగ్రహించఁదలచియే యుండిరి కావున "వడిప్రభృతు లి యై యుంగునది యనుపరిచ్ఛేదాంతలక్షణమును వీరు నిట నీపరిచ్ఛేదముచివరఁ

బేర్కొన్న బా గుండెడి దనిపించు.

“ఇది ఆచ్చికకృదంతపరిచ్ఛేదము” అని దీనిని ముగించి పదప సంస్కృతకృదంతములు చెప్పి చివర “ఇదిసంస్కృతకృత్పరిచ్ఛేదము” అనిరి. ఇది యెల్లఁ “గృదంతపరిచ్ఛేదము”లోనివిషయమే. దాని నాచ్చికకృదంతము సంస్కృతకృదంతమును గలయవి ప్రకరణములుగాఁ బేర్కొన్న బా గుండెడి దేమో యని తోచును.

కానిచో మొదటనే కృదంతపరిచ్ఛేద మని సామాన్యముగాఁ గాక “ఆచ్చికకృదంతపరిచ్ఛేదము” అని ప్రారంభించి, సంస్కృతకృదంతములను “సంస్కృతకృదంతము” అని కాక సంస్కృతకృదంతపరిచ్ఛేదము” అనుపేర “కృదంతపరిచ్ఛేదములు” రెండు చెప్పవలె.

ఇట్లే తద్ధితపరిచ్ఛేదవిషయమునను.

రెండుతద్ధితపరిచ్ఛేదములు రెండుకృదంతపరిచ్ఛేదములు చెప్పుటకంటె నొకపేర[తద్ధిత]పరిచ్ఛేదమున నాచ్చికతద్ధితప్రకరణము, సంస్కృతతద్ధిత ప్రకరణము, ఇట్లే [యొకే కృదంతపరిచ్ఛేదమున] ఆచ్చికకృదంతప్రకరణము, సంస్కృతకృదంతప్రకరణము” నని నవాంతరవిభాగము, ప్రకరణములు గాఁ జెప్పిన బా వుండెడిది గదా.

ఇది కృదంతపరిచ్ఛేదము

ప్రకీర్ణక పరిచ్ఛేదము

ఉద్ద్యోతమున నీపరిచ్ఛేదమే లేదు ఇందుఁ బెక్కువిషయము లాచ్చిక శబ్దసంబంధు లగుటచే వీ రందుఁ జేర్చిరి. “ప్రకీర్ణకముగా” నీపరిచ్ఛేదమును బేర్కొనుటలోనే సూరియు నిందలిలక్షణము పూర్వోక్తము లగునాయా పరిచ్ఛేదములకు సంబంధించియుండుటను సూచించెను.

ఋగ్వేద-రలత్యుత :

“పదావ్యంబులు ఋగ్వర్ణంబులు రలత్యుతంబులు” [1] అనుదాని నట్ల గ్రహించిరి. [సంధి.2] వీ రిది యుత్త్యసంధికిఁ బదపఁ జూపిరి. ఇది యుత్త్యసంధికి మాత్రమే కాక ద్రుతకార్యాదు లగునితరాంశములనుబ్రయోజనవంత మగుట యిటనే స్పష్టము.

నల్లెరు :

“అచ్చికపదంబులం దుత్తమంబు లగురులుడుల ముందఱియేత్వంబు నకు హ్రస్వంబు విభాష నగు” [2] ననుసూరిలక్షణమును వీరు “అచ్చిక సమానపదంబులం దుత్తమంబు లగురులుడులముందఱి” ఏ”త్వంబునకు హ్రస్వంబు విభాష నగు” [అచ్చి.32సూ] అని చూపిరి. “ఏ”త్వంబున కనుచో యడాగమాభావము స్పష్టతకె. ఇది యనింద్యగ్రామ్య [ఉ.సం.24] మని వీరిమతము సూరి “అచ్చికపదంబులం దనఁగా వీరు “అచ్చికసమాన పదంబులం” దని సమానపద మధికముగాఁ జెప్పిరి. “ఉత్తమంబు లగు” ననుతరువాతమాటలనుబట్టియే కాక “అచ్చికపదంబునం దన భిన్నపదముల నదుమ నని యర్థ మగునవకాశమే లేదు. “సంస్కృతసమేతరంబు లయిన తెలుఁగుశబ్దములయందు” - [ఉ.సం.16] మొఁస్థలముల సమానపద మున్న

దా? ఇది లేనిసూరిలక్షణమున నెట్టియపసిద్ధాంతమును లేమి వీరు “సమాన” శబ్దమును జేర్చుట వివరణప్రాయ మనదగు.

సూరిలక్షణము సూక్తమే. ప్రాతిపదికాంత్యవికారము, మొదలగు నాచ్చికపరిచ్ఛేదోక్తలక్షణములకు భిన్నముగా నిది ప్రాతిపదికనడిమివికార మగుట గమనింపవచ్చును.

ఊయ్యేల :

బాల.ప్రకీ.3.4సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.ఆచ్చి.33,34సూ]

“ఊయ్యేల -- వీనియందు సమా 76వసూత్రపుద్విత్వపరకప్రాస్వము గల్గుచున్నది” [ది.173] ఇట “76వ”యనుట యనింద్యగ్రామ్యముగా నేమో. ఇక నిట్టివివరణము సూరిలక్షణమున [సమా.13] సరిపడును. వీ రాలక్షణమును మార్చి ప్రస్తుతస్థలమున నుపయోగపడకుండఁ జేసికొన్న విషయము మఱచిరి. “ద్విరుక్తం బగుహల్లు పరం బగునపుడు పదద్వయ సంధిలో నాచ్చికం బగుదీర్ఘంబునకు ప్రాస్వం బగు (ఉ.సమా.76) నను వీరిసూత్రముచేఁ పదద్వయసంధియందే ప్రాస్వము. “ఊచు + హేల-ఏల- ఎల-ఊయేల -- అని చేద మనియు నివి సమానపదములు గా వనియుఁ జెప్పెడియప్పకవ్యాదులవ్రాత సరి కాదు” (ఉ.173) గదా. ఊయేలాదు లెల్ల సమానపదములే గావున నిటఁ బదద్వయసంధిప్రసక్తియే లేదు. వీరి సూత్రముచే నిట ప్రాస్వము రాదు. “ఊయ్యేల” యనురీతి నపరూపములే వీరిలక్షణము నిరూపించును.సమా.76సూత్రముతో వీరు సూరి ఆచ్చి.13.లక్షణమును సవరించుట యసమంజస మనియే నంగీకరింపవలె. లేదా సమాన పదములం దిట్టియెడల ప్రాస్వము నిం కొకసూత్రముచే విధించుకొనవలె.

ఇట సూరిమాపినటయశబ్ద మేకోశమందును గానరా(వ్యా.సం స.1759) దనిరి. ప్రయోగములం బరిశోధింపవలె.

అక్కటాదులు :

బాల.ప్రకీ.5,6,7,8సూత్రముల నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.ఆచ్చి.35. 38,25,26)

అక్కటాదులలో (సూరి పేర్కొన్న ఇత్యాదులలో) వీరు 'అద్ది ఇద్ది ఎద్ది ఎవ్వడు ఎవ్వాడు'లను జేర్చిరి. వీనిం జేర్చినవీరు అవి ఇవి ఎవి యనుబహువచనాంతరూపము లేల పేర్కొనలేదో. ఇటు దివిప్రత్యయము లను, నటు ద్విత్వమును జెప్పి ప్రాధ. అద్ది ఇద్ది ఎద్ది అనువానిని సాధించినది.

అద్ది ఇత్యాదులలో ద్విత్వలోపమునకై వీని నక్కటాదులలోఁ జేర్చి వలె నన్నఁ బ్రత్యయము 'ద్ది' అని చెప్పవలె. ఇట్లు చెప్పినచో అయ్యది ఇత్యాదులలో జడ్డలోపము నిత్య మనవలె. విభాష కట్టివ్యవస్థ చేసికొన వీలు లేకపోలేదు. కాని ప్రత్యయము సద్విత్వముగా విధించుకొన నేల? కొన్ని యెడల నిత్యముగను గొన్నియెడల వికల్పముగను లోపమును జెప్పుకొన నేల? [నన్ను ఇత్యాదుల నిత్యలోపమును జెప్పనవసరము లేమి గమనింపఁ దగు-నన్నేలె] కావునఁ బ్రాధ. పేర్కొన్నట్లు ప్రత్యయములు దివి యని పేర్కొని యవసర మైనచోట ద్విత్వము వికల్పముగా విధించుకొనుటయే యుచితము. కావున వీని నిటఁ జేర్చిరాదు.

మన సేకాగ్రత :

'జడ్డక్కరంబుతోఁ బదాద్విత్వరంబు గూడుచో జడ్డకు లోపంబు లేదు. (9) అనుసూరిలక్షణమును వరులవారు 'జడ్డక్కరంబుతోఁ బదాద్విత్వరంబు గూడుచో 25,26(ఆచ్చి)సూత్రములకు లక్ష్యము లగుజడ్డలకు లోపములేదు' (ఉ.ఆచ్చి.27) అని నవరించిరి. సూత్రముగా దీనిస్థితి విలక్షణమే. "25,26 సూత్రములకు లక్ష్యము లగు" అనుటచేత మనసేకాగ్రత (శాంతి.5.121) మున్నగునవి విరోధింపనేర [ఉ.170]వని తమసవరణమునకుఁ బ్రయోజన మును వివరించిరి. సూరిలక్షణమున కిది విరోధించు నని తాత్పర్యము.

కాని యిట్లనుట యసంగతము. ఇటు విధింపఁబడుచున్నది ద్విత్వమునకు లోపము రా దని. లోపము ప్రాప్తించుచున్నపుడు గదా రా దని నిషేధించుట.. 'మనస్సు' అనుచో నేనూత్రముచే నైన పీ రైన లోపమును జెప్పిరా? 'మనఃప్రభృతులసకారంబునకు ద్విత్వంబు విభాష నగు' (తత్స. 84) అని సూరివలెనే యిటు ద్విత్వము వచ్చుటయే విభాష యని వీరును జెప్పిరి. అట్టియెడల 'మనసు' అనురూపము ద్విత్వము రానిపక్షమున నేర్పడినదే కాని ద్విత్వము లోపించుటచే నేర్పడినది గాదు. ద్విత్వమున కిటు లోపమే ప్రాప్తింపకుండఁగా నిషేధింప నేల?

కావున మన నేకాగ్రత యనురీతివి సూరిలక్షణమును విరోధింప నేరవు.

'ఇట్టియాచ్ఛికవిధులు పెక్కు ప్రకీర్ణము లనుచు సూరి సూత్రించె (ఉ.168) నని యివి యాచ్ఛికవిధులుగా గుర్తించియు వరులవారు 'మనసు' అనుసంస్కృతసమరూపము నిటఁ బ్రస్తావించుట వింతయే. (సూత్రమున నాచ్ఛికముల కని లేదు. అవసరము లేమి.)

ఇట్టితత్సమశబ్దములను సుద్దేశించియే వీరు 25, 26 సూత్రముల నీసూత్రమునఁ బ్రస్తావించిన నది యనవసరము. అస లీసూత్రములచేఁ గాక వే తొకదానిచే జడ్డలోపము విధింపఁబడినదా? అట్టిది లేదు గావున వీరు సూరికంటె వధికముగా సూత్రమునఁ జేర్చినభాగము సూరిసూత్రవివరణమే కాని ప్రత్యేకప్రయోజనము గలది గాదు.

అట్టెత్తె :

పయి, 7, 8 సూత్రములచొప్పున హల్లోపము గల్గిన దానిపై నుండు నచ్చునకుఁ బరరూపసంధి గల్గినేర దనిసూత్రపు పర్యవసితార్థము అటు + ఎత్తె ననున్ + అడిగె. -ఇట్టిచోటులందుఁ బరరూపసంధి కల్గినేరదు' (వ్యా. సం. సం. 795) ఇది సరి కాదు. ఇటు సంధి లేకున్న ననునడిగె

ననుచో మాత్రమే యిష్టరూపసిద్ధి మిగిలినచోట్ల జడ్డలోపముచే బరరూప సంధి లే దనుటవలన అటు + ఎత్తై = అత్తై నని సంధి జరుగదు గాని సంధి లేనపుడు రావలసినయడాగమము రాదా? పరరూపసంధి లే దనిరే కాని యడాగమము లే దనలేదే వీరు. అటుయై తై. కనుయదరె నని యుండునా? యడాగమమును లే దందురు గాక అటు ఎత్తై కను అదరె నని యక్లేయుండవలె నట్టివి మాత్ర మున్నవా? అత్తై నని మాత్రమే యుండును గాని యిం కొకతీటుగా నుండ దనియే సూత్రపుబర్యవసితార్థము. జడ్డలోప మైన, బరరూపసంధి కా దని కాదు పరరూపసంధి యగుచో జడ్డలోపము లే దని. (చూ. త్రి. శే.) కావున వీరియీవివరణ సమంజసము.

తొలిహల్లులోపము :

‘హోదులయు నీలుగులోనగువానితొలిహల్లునకు లోపంబు బహుశంబుగ నగు’ (10) ననుసూరిసూత్రమును వీరు ‘హోదులయు నీలుగుప్రభృతులయు బదాదిహల్లు విభాసను లోపించు’ (అచ్చి. 28) ననిరి.

‘లోనగువానితొలిహల్లున’ కనుసూరివచనమునకు వీరి “ప్రభృతులయు, బదాదిహల్లు” అన్నది వివరణమా? సూరివచనముల నపసిద్ధాంత మేమో? వివరణముగానే యైనను వీ రధికముగా జేర్చిన “బద” శబ్దము వలన నిబ్బంది. “హోదు లై నపదము లయు, నీలుగుప్రభృతు లై నపదము లయు” - అనురీతిగా నస్వయింపవలె గదా. కాని నీలుగుప్రభృతులు పద ములా? సూరివలెనే వీరును నీలుగు నెగయు అనురీతిని ధాతువులనై ప్రకృతులనై చూపిరి.] ఇంక నీయవి క్రియావిభక్తులో కృత్తులో చేరి పదము లై నపుడే తొలిహల్లు లోపించు నని యెంచిరా? అది యనవసరము. వీరు నట్లు తలచినట్లు లేదు.

సూరిసూత్రము సూక్తమే కదా.

పూనుపొదవు :

పూనుపొదవుల కాదిలోపమును సూరి తిరస్కరింపఁగా రవ్వనిని నీలుగుప్రభృతులలోఁ జేర్చిరి. అనఁగా సూరియభిప్రాయము సరి గా దన్న మాట.

ఆద్యక్షరలోపమున నేర్పడిన దని యంగీకరించినశబ్దమునకును నాద్యక్షరలోపము లేనిమొదటిశబ్దమునకును వర్ణములం (సకర్మకత్వాదులం) దించు కేని భేద ముండరా దని సూరిగారియాశయము -- ఇట్లుగుటం జేసియే సూరి -పూనుపొదవు- అని వ్రాసెను' (వ్యా.సం.స.797) సూరి యాశయము సమంజస మై యెల్లరు నంగీకరింపవలసిన దైయున్నది. ఏ మైన నిట వీరు సమంజస మైనసూరియాశయము వనుసరించి పూనుపొదవుల నాదిహల్లోపము లే దనునంశము నంగీకరించి రనవలె. అంతే గాక సూరిని సమర్థించుచు శ.ర.అభిప్రాయమును దిరస్కరించిరి. (వ్యా.సం. స.798] మఱి యట్టియెడల నిటఁ బూనుపొదవులను నీలుగుప్రభృతులఁ జేర్చు ఁట్లు? పూను యథాతథముగా గ్రహించిరి. పూను-సకర్మకము నకర్మకమునుగా ఊనుసకర్మకము మాత్రమే. సూ.ని. ఊనుధాతువున కకర్మకత్వమును నంగీకరించినను నకర్మకత్వమున పూనుధాతువునకు 'కడఁగు' అని యర్థముగా ఊనునకు నాటుకొను అని యర్థము -కొన్నియర్థ విశేషములం దైక్యము నంగీకరించుటచిత మని శ.ర. గు.ప్ర. ఆశయము -(వ్యా.సం.స.797)అనఁగా సూరి యాశయమును దిరస్కరించి శ.ర.,గు. ప్ర.లయాశయమునామోదించిరాయిత. సం.లో వీరు "పూను" నిందుఁ జేర్చలేదు. (వ్యా.సం.స.797)

సూరి యుదాహరించినశబ్దముల నెల్ల నట్టియభేదస్థితిని వీరు గుర్తించిరి. వర్ణలోప మైనంతమాత్రమున నర్థభేద మెట్లు (చిలుక-చిల్క నేరి చెను - నేచెనుమొ॥ సూరియాశయ మెంతయు నుచితమైయుండఁగా దానిని

వీరు తిరస్కరించుట కేవల మసమంజసము. 'పూను'ను జేర్చుట సరి గాదని వారిసం.వివరణమే స్పష్టము చేయు.

ఇంక పీ రిట పొదవు చేర్చినను 'సంభవించు, కలుగు' అనునర్థములు చూపుటచే నీయర్థములందే యాదిహల్లోప మగు నని చెప్పఁదలఁచి రన్నమాట. సం.లోను నీయర్థములం దిది నీలుగుప్రభృతులలోఁ జేర్చఁదగిన దనిరి. (వ్యా.సం.స.789,800) కాఁగా, బొదవుధాతువునకు పీ రంతకు ముందు చూపిన వ్యాపించు పయికొను ఇత్యాద్యర్థములు ఒదవుధాతువునకు లేవు. ఒదవుధాతునకుఁ గలఁలభించు, వర్ధిల్లు, నెఱవేరు (సూ.సి.) ఇత్యాద్యర్థములు పొదవుధాతువునకు లేవు. అట్టియెడలఁ బొదవులో నాదిహల్లోపముచే "ఒదవు" ఏర్పడిన దను డెట్లు? లభించు ఇత్యాద్యర్థములం డెట్లును ఒదవు ధాతువును బ్రత్యేకముగా నంగీకరింపవలసినదే కదా. సూరియాశయము సముచిత మైయుండ సరి గా దనుట కెట్టిప్రమాణములు చూపకయే వరుల వారు తద్విరుద్ధముగాఁ జేర్చొనుట సరి గాదు గదా.

కావున వీరు పూనుపొదవులను నీలుగుప్రభృతులలోఁ జేర్చుట సరి గాదు. సూరిమతము సమంజసము.

సూరి నీలుగుప్రభృతులలోఁ బొందును జూపుటనుగూర్చి వీరు "పొందుశబ్దము క్రియయు, సంధి, మైత్రి యనునర్థములలో విశేష్యము నై యుండగా ఒందుశబ్దము క్రియమాత్రమే యగుచున్నది. ఇది సూరి చూచికొనలేదు గాఁబోలు" [వ్యా.సం.స.797) ననిరి. సూరి నీలుగు మొదలుగాఁ జూపిన వెల్ల ధాతువులె యగుట స్పష్టము. పొందునకు ముందువెను కల నున్న వెల్ల ధాతువులె యైయుండ నడుమ నున్నపొందును ధాతువు మాత్రమే యగుట సహజము. పొందు విశేష్య మైయున్నను నది యీధాతువులనడిమిపొందుశబ్దముచే గ్రహింపఁబడ దని చెప్పుట యుచిత మైయుండ వీరు పొందును జేర్చుటను విమర్శించు కేల? సూరి చూచుకొనియే ధాతు

వగుపొందును ధాతువులనడుమఁ గూర్చినట్లు గుర్తింపరాదా? ఉ.లో నట్లు గుర్తించి "పొందు"ను సూరివలెనె చూపు టుచితముగా నున్నది.

పెండ :

ఖల.ప్రకీ.11,12సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. [ఉ.ఆచ్చి.37,38] పేడశబ్ద మోయారాదులలో నుండి తొలిదీర్ఘమునకు ప్రాస్వము నొందును. ఇట వజ్ఞులవారు 'పేడశబ్దాదిదీర్ఘము ప్రాస్వము కాఁగాఁ బదాదిప్రాస్వము మీఁద ఖండబిందు వుండనేరదు గాన నది పూర్ణముగాఁ బరిణమించును. పేడ పె + ఁ + డ పెండ [వ్యా.సం.స.1763] ఉ.లోను పేడ-పెండ [సంధి. 22వసూ] అనుటలో [ఉ.174] సం.లోనిపై యభిప్రాయమే యుద్దేశించి రనవచ్చు.

కాని యటసున్న నిండుసున్నగా మాఱిన దని యూహగాఁ జెప్పుట కంటె లక్షణముచే సాధించు టుచితము గదా. 'పేడ' యనుచో ప్రాస్వము రాఁగా '(పేడ' అని యగు) ఖండబిందువు ప్రాస్వముపై నుండును గాన 'ప్రాస్వముమీఁదిఖండబిందువునకుఁ బూర్ణబిందువు వై కల్పికముగ నగును' (సం.14) అనుసూత్రముచే నిండుసున్న వచ్చి 'పెండ' యగును. వై కల్పిక మనుటచేఁ బూర్ణము రాక యొకపక్షమున ఖండ మట్లే యుండవలసియున్న ను 'అటయిఁకచుఁడుశబ్దంబులం దప్ప' - నుడితొలిప్రాస్వముపై ఖండబిందువు (సంధి 22) ఉండరాదు గావున ఖండ మట్ల యుండుస్థితి వారింపఁబడి పై (సం.14)సూత్రముచే నిండుసున్నయే నిత్యముగా నగు నని గ్రహింపఁ దగును. వర్ణులవారును 'పూర్ణముగాఁ బరిణమించు' ననుటలో నీప్రక్రియ యుద్దేశించిన నట్లనుట నమంజనమే.

నీరుకోల్ :

ఖల.ప్రకీ.13,14,15సూత్రము లట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.ఆచ్చి.40, 41,39)

‘పదాంతంబు లయి యసంయుక్తంబు లయిననులురులయుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు’ (16) ననుసూరిసూత్రమును ‘పదాంతంబు లగునులురుల’ యుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు’ [ఉ.ఆచ్చి. 24] అని చూపిరి.

కాఁగా సూరిలక్షణమునందలి ‘అసంయుక్తంబులయిన’ అనుదళమును దొలఁగించి రన్నమాట. దీనింగూర్చి సంయుక్తములందును నీలోపము గలదు. నీరుకోళ్ళు- నీరుకోళ్ - --[ఉ.168][వ్యా.సం.స.791] అద్విరుక్తములయం దీలోపము ప్రచురము. ద్విరుక్తములందు నొండురెండుచోట్ల గలదు గదా యని ద్విరుక్తాద్విరుక్తవివక్ష లేక సాధారణముగా నుత్పలలోపము చెప్పుట లక్ష్యనుగుణమా? స్పష్టతను దగ్గింప నేల? కన్దెఱచి ఇత్యాదులలో ముందు క్రిందిహల్లు లోపింపజేసి [కన్ను-కను] యాపిదపనె యిట నుత్పలలోపము చేసిరి. [అసంయుక్తముల నని కవిభల్లఁడై మున్నగుచిం.లక్షణము నెడవలెనె] కాఁగా నీరుకోళ్, అటువుళ్ అనురీతి నొండురెండుప్రయోగములకై బహుళపద మాశ్రయింపఁదగియుండ లక్షణము నస్పష్టము చేయ నవసరము లేదు గదా.

‘అసంయుక్తంబు లయి’ అనుటచే ద్విరుక్తములందే కాక భిన్న హల్పంయుక్తస్థితిలోను నీలోపము సూరిలక్షణము వారింజుచున్నది. తేర్లు తేర్ (ల్) గోర్లు- గోర్ [ర్] అనురీతి నుండవు గదా. ద్విరుక్తములందయినను అఱ్ఱ-అర్. కఱ్ఱ-కర్ అనురీతి నవునా? వీనిని వారింజుటకై పీరు బహుళపదము నాశ్రయింపవచ్చును. కాని ‘యసంయుక్తంబు లయిన’ యనుదానిం దొలఁగించి ద్విరుక్తస్థలముల నొండురెండింటి దప్ప సాధారణముగా నీలోపమున కప్రవృత్తి యని చెప్పుకొనుటకంటె బ్రయోగప్రాచుర్యము ననుసరించి ‘యసంయుక్తములయం’ దని స్పష్టము చేసి యూయొండురెండుప్రయోగములు బహుళపదసాధ్యము లనుట మేల్తరము గాదా? కనుకనే యేమో ముం దిట్లును జెప్పిరి.

“బహుళగ్రహణముచే నురులు అనువానికి భిన్నస్థలములందును స్వరలోపము -మాటు+పల్కన్- మార్పల్కన్- ---నీరుకోళ్కు- నీరు కోళ్ (ఆము-1.71) అటువుళ్కు- అటువుళ్ (భాస్క.యుద్ధ,548) (ఉ. 168) ఇ ట్లివి బహుళపదసాధ్యములని వారే నిరూపించియు ‘అసంయుక్తంబు లయిన’ అనుదానిచే నీరూపములు సాధ్యములు గా వనుట విరుద్ధము గదా.

కాగా సూరిసూత్రమందలి “యసంయుక్తంబులయిన” అనుదశము ప్రయోజనవంత మైయుండఁగా వీరు దానిని దొలఁగించుట యసమంజసమని వారిమాటలచేతనే స్పష్ట మగుచున్నది.

“నులురులయుత్పమాత్రమునకే లోపమును విధించుటచే మార్పలు కంగ, కీడ్గురతల్పగుండు. కీడ్పడన్ మున్నగురూపములు బాలవ్యాకరణ సాధ్యములు గానేరవు” [వ్యా.స.సం.791] అని సం.లో, జేర్కొన్నను నిట వీరు వట్లే సూత్రమునఁ జెప్పుటనుబట్టి సూరి “నులురుల” కుల్లోపము చెప్పుట సమంజసమే యని ఉ. ననుసరించియు గుర్తింపవచ్చు. బాలవ్యాకరణసాధ్యములు గా వన్న మార్పలుకంగ మున్నగునవి బహుళపదసాధ్యములని ఉ.లో నిరూపించి యాయవి బాలవ్యాకరణసాధ్యము లగుట [బాల. లోను బహుళపదము గలదు గదా.] స్పష్టము చేసిరి.

కాని “మార్పలుకంగ” నన్నది బహుళపదముచే నిట సాధించిరి. ఆచ్చి.12.సూత్రమునందలి“రి”అనునది కొన్ని యలఘుఅకారములకును నుపలక్షణము [ఉ.158] అనిరి. అట్లే యిట నేల చెప్పలేదో. ఆసూత్రము [ఆచ్చి.12]నను బహుళపద మున్నది.

“మఱియుఁ గవిత్రయమువారు పలుమాటుప్రయోగించిన నిన్, నన్

తన్ అనురూపములును బాలవ్యాకరణమున సంగ్రహింపఁబడవయ్యె [వ్యా. సం.స.791] చి.లో సాధించినట్లు బాల.లో సాధింపరాదా?

“నిన్,నన్,తన్, అనురూపములు నిన్నున్ నన్నున్ తన్నున్ అను వానినుండి కవిభల్లటసూత్రముచే సంపాదించుకొనవలయును” [వ్యా.సం.స. 210] కవిభల్లటసూత్రార్థము నీబాల.సూత్రము చెప్పదా? కవిభల్లటసూత్రముచే నివి యగుట యెట్లు? వాక్యాంతగతపదానాశ్చ యని ద్రుతలోపము చేసి [నను] అన్యతరలుక్చ యుక్తస్య యని జడ్డలోపము చేసి [నన్ను] ఆపిదవఁ గవిభల్లటసూత్రముచే నుల్లోపము చేయవలె. “నన్నున్” అను దానిలో ‘న్ను’వర్ణము కవిభల్లటసూత్రముచే లోపింపదు గదా. నన్నేలె ననురీతిరూపములు నన్నయాధర్వణీయసమ్మతములు చేయవలె నన్న “నెట్లేట్లో” చేయవచ్చు నని యీమార్గము చూపిరి. వా రనజట్టిది యెట్లేట్లో యున్నది గాని సక్రమముగా లేదు. అది తద్గంభీరమర్శనమున జూతము.

ఉ.లో వీ రిట నన్ను -నన్ -నిన్ను(న్)నిన్ తన్నున్ - తన్ అను నవియు నుదాహరించిరి. సద్విత్వము లయ్యును నుత్వలోప మందిన వని చెప్పుట వీరియుద్దేశ్య మేమో. నిన్ను-నిన్ అనుచోవలె నన్నున్ తన్నున్ అనుచోఁ గూడ నవసానద్రుతలోపానంతరరూపమే చూపిన బా గుండెడిది. అయ్యుఁ బిదప ద్రుతము లోపించిన దని యూహించుకొనవలె. కాని యిట సద్విత్వములందే యుత్వము లోపించిన దని చెప్పనక్కఱ లేదు. అకా రంబుక్రింది- [.అచ్చి.25] సూత్రమునొద్ద విల్లు-విలు అనుదానితో నన్నున్ ననున్ అని యిమ్మాఁటిని జూపిరి. [సూరియు నను ఇత్యాదిగా జూపె] -కాఁగా నాసూత్రముచే జడ్డ [అవసానమున ద్రుతము] లో పింపఁగా నసం యుక్త మయిన నువర్ణమునందే ప్రస్తుతసూత్రముచే నుత్వలోప మయిన దనఁదగు. వీరు నిట విల్లు-విలు- విల్పానె అని జడ్డలోపానంతరపు టసంయుక్తస్థితిని చూపిరి. అట్ల నన్ను- నను- నన్ అని యేల చూపరాదో

వీరు స్పష్టము చేయలేదు. సూరియు మిస్వడె నని యుదాహరించె.

కాని యిట్టిప్రక్రియ సూరిసమ్మత మునలేము. నన్బిలిచి ఇత్యాదు లందు నిట్లు నవసానద్రుతలోప మైన దనుసమన్వయము గుదురదు గదా. ఇట్లు యైన నవసానద్రుతలోప మై నాకొఱకు + ఇచ్చె నాకొఱ కిచ్చె ద్రుతము లోపింప కున్న నాకొఱకు నిచ్చె. ప్రథమేతరవిభక్తివిధికియేల? 'న్ను'వర్ణ మరుదుగ రాకుండుట గల దని యీసర్వనామములప్రక్రియ యం దూహించుట యుక్త మని తోచు.

ఇటు సూరివివరణమం దొకదోషము నిట్లు పేర్కొనిరి.

“తత్పాలర్ (ఆది.2.92) నలువుర్ (ఆను.1.316) చింతుర్ (శాంతి.2.180) మున్నగునవియు సూరిచే సంగ్రహింపబడలేదు” (వ్యా. సం.స.791) తత్పాలర్భయం బందగన్, నలువు ర్తనయులు, చింతు ర్భూమి- అని యిటు నెల్లెడల హల్పరకత్వమున నుత్పలోప మగుటంజేసి యీవిమర్శ సరి గా దని గుర్తించి ఉ.లో దానిని విడుచు టుచితముగా నున్నది.

“వీనిలో పాలర్ మున్నగుప్రథమారువర్ణోల్లోపమును ప్రౌఢ. సంగ్రహించె” (వ్యా.సం.స.791) ననుటలోఁ బయిని సూరి ప్రథమారువర్ణకమునం దుత్పలోపము చెప్పలే దని యెంచి రనిపించు. చింతుర్ అను నదియు [సూరిప్రౌఢ.]చే సంగ్రహింపబడలే దనిరే. సూరి రువర్ణోదాహృ తులు వత్తుర్వారు కార్కొనియె నని రెం డిచ్చెను. వత్తుర్వారు వంటిది గాదా చింతుర్భూమి యన్నది. ఇది వీరు గమనింపలే దేమో. వత్తుర్వారు అనుచోఁ బ్రత్యయరువర్ణమునందును, కార్కొనియె ననుచో శబ్దగతరు వర్ణమునందును నుత్పలోపమును సూరి స్పష్టము చేసె. చింతురు అనుచో వలె తత్పాలరు అనుచోటిరువర్ణమును బ్రత్యయమే. సూరి యిటు నుత్ప లోపమును సంగ్రహింపలే దనుట సరి కాదు.

ఉ.లో నిట్టివిప్రస్తావింపకుం టుచితముగా నున్నది. కాని మఱియు నీవిధి హల్పరకత్వమందే నురులకు వర్తించు నని సూరి వ్రాసెను. అది సరి కాదు. ద్రోహిగాన్ [పద్యాంతము.] ఎట్లు సహింతుర్ [పద్యాంతము] అనిరి. [ఉ.168]

ఇదియు సరి గాదు. సూరి నురులకు హల్పరకత్వమం యీవిధి వర్తించు ననలేదు. “ప్రాయికంబుగా హల్పరకంబులకుఁ జూపఁబైడి” ననెను. వీ రవధారిణార్థకము చేర్చి విపరీతార్థమును దెచ్చిపెట్టిరి. హల్పిన్న [అవసాన] స్థలములయం దీవిధి వర్తిల్ల దనియే సూరి తలచినఁ బ్రాయికంబుగా నన నేల? [చూపఁబైడి ననుటయు] బాహుళకంబుచే నీలోపము నురుల కవసానంబున లే దనిస్పష్టముగాఁ జెప్పఁడా? కాఁగా సూరిలక్షణము నకు విరుద్ధ మైనవీరివిమర్శ యసంమజసము.

అవసానమున లోప మైనందులకు వీరు చూపినయుదాహరణములలో మొదటిది సరి యైనది గాదు. ‘ద్రోహిని గాను’ అనుచో ‘కాను’ అను క్రియాపద ముత్తమపురుషైకవచనాంతము. కావున నియ్యది ద్రుతప్రకృతి కము. అనఁగా నిందుఁ జివరినువర్ణము ద్రుతము. ఈద్రుతస్వరమునకు ‘అవసానంబునందు ద్రుతస్వరలోపవిధి వేఱుగా నుండఁగా నది ప్రస్తుత సూత్రమునకు లక్ష్య మగుట యెట్లు? ద్రుతేతర మగు‘ను’వర్ణకమున కుత్వ లోపమును జూపఁగలగిన నది యీసూత్రమునకు లక్ష్య మగు. దీనింబట్టియు నిట సూరివివరణ ముచిత మని స్పష్టము. ప్రౌఢవ్యాకర్తయు (శబ్ద.16) బురువర్ణకములయందే చెప్పట గమనింపఁదగు.

వీ రీసూత్రమునకు నేను-నేన్-తాను-తాన్ అనునవియు లక్ష్యము లుగాఁ జూపిరి. నేను, తాను అనునవి కళలుగా భావించియుండుటకలన వీ రీసూత్రముచేతనే యుత్వలోపము చేయఁదగును. కాని సూరి సముచిత ముగా వీనిని ద్రుతప్రకృతికములుగాఁ జెప్పెను గావున నవి సూరిమతమున దీనికి లక్ష్యములు గావు.

అన్నురంబు, చన్వరము లన్నవి బాల.సాధ్యములు గా వని చిం. అక్షణమును సూరి సంకుచితము చేసె వని (వ్యా.సం.స.791) వరులవారు పేర్కొనుట సరి గాదు. ఈసూత్రముచే నట నుత్వలోప మేల రాదు? (చూ.త్రి.శే.)

నీకే బ్రాతియే :

‘బహుళగ్రహణముచేతనె ఏమి ఇంద్రుని మున్నగువానితుదిఇకా రాదులు లోపించును. నీకే బ్రాతియే, (ప్రాథ.సంధి.16) ఇంద్రున్వలెన్, (ప్రాథ.సంధి.17) పల్కుల్వంటి- (ఉ.169) అని ప్రాథ. చెప్పినవిశే షాంశము లిచ్చటిబహుళశబ్దముచే వీరు సంగ్రహించిరి.

‘ఏమి ఇంద్రుని మున్నగువానిలోనితుదిఇకారాదులు’ అనుటలో నిందు మొదటి దైనఏమిశబ్దమునందు ఇకారము లోపించు నేమో యని పించును. కాని లక్ష్యము ననుసరించి ఇకారాదు లనుచోటియాదిశబ్దముచే ఏమిలో ‘మి’వర్ణ మే లోపించు నని గ్రహింపవలెను. ఏమేబ్రాతియే యని యుండదు గదా. ఇంద్రుని అన్నది మొదటఁ బేర్కొన్న బా గుండెడిది.

‘ఇంద్రున్వలె’ ననుచోఁ దత్సమమున నిత్వలోపము. ఇవి యెల్ల నాచ్చికవిధుల యయ్యు నిట బహుళశబ్దముచే సాధింపఁబడును గావునఁ దత్సమ మైనను బాధ లే దేమో. ప్రాథ.విధానము లట్ల గ్రహించిన బాగుండు నేమో కదా.

పదమధ్యస్వరలోపము :

‘అచ్చికంబులం బదమధ్యంబుల నలడరలయుత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు’ (17) లాఁతియచ్చునకుసహిత మొకానొకచో నుడి

నడుమ లోపంబు గానబడియెడి (18) అబ్బురాదులం దుత్వంబునకు లోపంబు విభాష నగు (19) ననుసూరిలక్షణములను గలిపి వీ రిట్లు పేర్కొనిరి

“అచ్చికంబులం దమభ్యంబుల

1. నలడరలమీఁదిఉత్వంబునకు లోపంబు విభాష నగు
2. తద్భిన్నాక్షరములమీఁదను ఉకారేతరస్వరంబులును గొన్ని యెడల లోపించును.
3. ప్రత్యయపూర్వస్వరములును యథాప్రయోగముగ లోపించును అచ్చి.29సూ.(బాప్రకీ,18.19సూ)

ఒకసూత్రముగా నెన్నిరి గాని సూరి మూఁడ్రుసూత్రములయంతయు నిది యున్నది. ఇండలిమొదటియంశము దాదాపుగా బాల.ప్రకీ.17 సూత్రమే. వీ రిట నది మూలముగాఁ జేర్కొనియే యుందురు. అచ్చుపొర పాటునఁ బోయియుండును.

సూరి యట బహుళ మనఁగా వీ రిట విభాష యనిరి. బహుళపద ముచే సిద్ధించునర్థ మీతమసూత్రమందలిరెండవయంశముచేఁ జెప్పఁబడిన దని యెంచియుందురు. విభాష యన్నమాత్రమున నాచ్చికపదము లన్నింట నడుమ నలడరల కే నుత్వము వికల్పముగా నగు ననరాదు“ కొన్నిశబ్దముల లోనినలడాదులలోపమీఁదియుకారమునకు నైతము క్వాచిత్కముగఁ బాక్షిక లోప మేని రాకపోవచ్చు నని వ్యక్త మగుచున్నది” ఉదా. పడుగు వడుగు వాలుగ మొ॥ (వ్యా.సం.స.807) ఆయర్థ మీట వీరు విభాషాపదమునకు వ్యవస్థ చేసికొనవలెను. తరువాతి2,3అంశములు నీవిషయమును సాధింపఁ జాలవు గదా. బహుళపదమువలనియనర్థ మేదో వీరు చెప్పలేదు. స్పష్టత నుద్దేశించి రన్నను విభాషకు వ్యవస్థ యవసర మైనది గదా. కాఁగా సి(ప్రకీ. 17)సూరిలక్షణము సూత్రమ.

సూరి నలడరలయత్వమున కన పీరు నలడరలమీఁదియత్వమున కనిరి. ఇది వివరణమే. విశేషము లేదు.

ఇక పీరిసూత్రమందలిరెండవయంశము దాల.ప్ర.క్రీ.18సూత్రము నుద్దేశించిన దనవచ్చును. కాని సూరి లాఁతియచ్చున కనుటచేతను, కల్కి పొల్లి యనురీతి నుదాహరించుటచేతను నాచ్చికపదమధ్యమున నుద్భిన్నస్వరమునకు మాత్రమే, వలడరేతరములపై లోపము నుద్దేశించె ననవలె. పీరిలక్షణముచే నలడరేతరములపై గూడ నుద్భిన్నస్వరమునకు లోపము వచ్చును.

నలడరలపై నుద్భిన్నస్వరము గ్వచిత్కముగ లోపించు ననుసూరి 'సూత్రాభిప్రాయము సమ్మతమే కద. అట్టియపు డాసూత్రము నట్ల నిల్పి పీరు విశేషముగాఁ జెప్పఁదలచినయర్థమును వేఱుగా సూత్రించిన వేలు గదా. నలడరేతరములపై సుత్తును దద్భిన్నస్వరమును గొన్నియెడల లోపించు ననుట యింకను స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడిన ట్లగును గదా. కాని పీరిరెండవయంశమునకుఁ జూపినలక్ష్యము లన్నియు సూరిసాధించినవే కాని వేఱు గావు.

2. అబ్బురము- అబ్రము. కప్పురము. కప్రము. నెత్తురు- నెత్తు. అప్పుడు- అప్తు ఇప్పుడు- ఇప్తు. ఎప్పుడు- ఎప్తు మొ॥ వలచు-వల్చు. కలికి-కల్కి పొలితి- పొల్లి ములికి-ముల్కి బుడిపి-బుడ్పి మొ॥(ఉ 171)

ఇందు పీరు చూపిన కల్కి ముల్కి ఇత్యాదులు సూరి ప్రక్రీ.18 సూత్రమునొద్దఁ జూపినవే. పీరు చూపిన 'పొలితి' అచ్చు పొలపా 'తేమో. పొలఁతి' యని యకారమధ్యముగఁ బైని ఖండబిందువుతో నున్నశబ్దమునె పీ రుద్దేశించి రేమో. 'పొలితి' యనుశబ్దము గానరాదు. కలికి-ములికి యను వికారమధ్యము లగుశబ్దములనడుమ నిచ్చుటనుబట్టి సందేహము. వలచు వల్చు అనుదానివెంట నుదాహరించిన బా గుండెడిది. దీనిని సూరి చూపె. వలచు-వల్చు అనునది పొలఁతి-పొల్లి వలె నీసూరిసూత్రముచే సాధ్యమే.

అబ్బురము-అబ్రము ఇత్యాదిగా వీరు చూపిన లక్ష్యము లెల్ల 'అబ్బు రాదులందు- (ప్ర.కీ.19) అనుసూత్రమునొద్ద సూరి యుదాహరించినవే. కాని భేదము లేదు.

భేద మొం డున్నది. సూరి యబ్బురాదులలో 'చప్పుడు' శబ్దమును జూపె. చప్పు అనురూపమునకుఁ బ్రయోగము కన్పట్ట లేదు. అయినను నిది కోశములందుఁ జేర్చబడియున్నది' (వ్యా.సం.స.817) కోశములు సూపి నను బ్రయోగము కన్పట్టలే దని వీరు నిటఁ బరిహరించి రన్నమాట. సూ.ని. తారె నడి సప్త లేక పాతాళమునకు (కాశీ.5.288) అనుప్రయో గమును జూపినది.

“ఓనర నపుడిప్పుడును జప్పు డనెడునుడుల, నుండెడుపువర్ణశృంగంబు లుడు పఁబడును, సరవి నష్టను నిష్టను జుప్తు ననంగ, కోటికోటిందుసంకాశః కుక్కురేశ. (స.సా.సం. సంధి.44)నడి సప్త లేక పాతాళమునకు (కాశీ)”

కాఁగా సూరి చప్పుడు- (చప్తు-) అనుదాని నబ్బురాదులలోఁ జేర్చు టుచితమె. వీరు పరిహరించుట సరి కాదు.

మొత్తముపై వీ రిటఁ జూపినలక్ష్యము లెల్ల సూరి చూపినవే. మఱి సూత్రము లేల మార్చిరి? అం దే మే నపసిద్ధాంత మున్నదా? సూరి మూఁడు సూత్రములు చెప్ప తా మొక్కదానితో (రెండంశములతో) సాధించుటలో లాఘవము గల్గిన దని యెంచిరా?

సూరిలక్షణమునందలిస్పష్టత వీరిలక్షణమున నున్నదా? ఉత్వలో పము నలడరలయందుఁ బ్రచురప్రసిద్ధము. నలడరేతములందుఁ 'గొన్ని యెడలనే' ఆకొన్నియెడలను నొకగణముగా నేర్పఱచి అబ్బురాదు లని యం దుత్వలోపమును సూరి వేఱుగఁ జెప్పె నం దనొచిత్య మున్నదా?

“నలడాదిసూత్రము(చిం.)నందలియాదిశబ్దముచే గ్రహింపఁదగిన వివిధవర్ణములలో నొక్కరేఫమునే సూరి గ్రహించుట యుక్త మైయుండ

లేదు. పలుకులఁజెయ్యల-- కొయ్య-- మున్నగు-వెనుకనుదాహరించిన నన్నయతిక్కనాదులప్రయోగములు సూరిపక్షమున సంగ్రహింపఁబడనేర వయ్యె. ఇంక నిట్టి వెల్ల బహుళగ్రహణముచే సూరిపక్షమున సాధించుకొన వలసియుండును' (వ్యా.సం.స.815) అనునభిప్రాయముతోనె వీ రిట నిట్లు సూత్రించిరా?

సూరి నలడర లన వీరును నట్లే రేఫమొక్కటి గ్రహించిరే. కొయ్య మొదలగువానింబట్టి "నలడయర" ఇత్యాదిగా నావివిధవర్ణములు నిందు వీ రైన గ్రహింపలే దేమి? సూరి "నలడర" లనుట యుక్త మనియే గదా వీరు నట్లు చెప్పినది?

ఇట్లని సూరి నలడరేతరముల నుత్వలోపము చెప్పలేదా? సూరి సాధించిన అబ్రము మున్నగునవే గదా వీ రిట నుదాహరించిరి. సం.లో చూపిన చెయ్య. కొయ్య అనునవి (యిటఁ జూపఁదగు) సాధించుటకు బహుళపదము నాశ్రయింప నేల? (అరు దగునిట్టిరూపములకై బహుళ పదము నాశ్రయించినను ద ప్పేమి?) చెయువు. కాదు వనువాని నబ్బురా దులలోఁ జేర్పరాదా? ఇత్యాదు లనెనే కాని సూరి యబ్బురాదిని నియతగణ ముగాఁ జెప్పలేదే.

కాఁగా నలడరేతరముల నుత్వలోపమును సూరి ప్రకీ.19సూ.చే సాధించియే యున్నాఁడు. కాఁగా సూరి ప్రకీ.17సూ.చే నలడరలమీఁద 19చే నలడరేతరములమీఁద నుత్వలోపమును, 18చే నలడరలపై నుద్భిన్నస్వర లోపమును సాధించె.

ఈయర్థములు వీరు వంగీకరింతురు. అట్టియెడ నాసూరిసూత్రము లట్లే గ్రహింపరాదా?

ఇంక వీరు నలడరేతరములయందును నుద్భిన్నస్వరమునకు

లోపము సంకీకరించుట యొకటి విశేషము. ఇది సూరి స్పష్టము చేయలేదు.

విశేషమే. కాని వీరిట్టిలక్ష్య మొక్కటియు నిట చూపలేదే. మఱి వీరివిశేషార్థమువలనిప్రయోజన మేమి. తప్పక చూపవలసినది గదా.

సం.లో వెల్వెల్లగ, అయ్యను, వెల్వెల్లబాటె. మున్నగుపదాంత స్వరలోపములను బాలవ్యాకరణమున సంగ్రహింపఁడవయ్యె (వ్యా.సం. స.815) ననిరి. ఇట్లని వీరు లాఁతివో (ప్రకీ.18) సూత్రమునొద్దఁ బేర్కొన్నను “పదాంతిమస్వరలోప” మనుటచే దీని కీసూత్రమునొద్దఁ బ్రసక్తియే లేదనియు వరులవారు పొరవడి రనియు స్పష్టమే. ఇవి పదమధ్య స్వరలోపమును బేర్కొనునవి గదా (ప్రకీ.17,18,19) ప్రస్తుతగ్రంథమున అచ్చి.24(ప్రకీ.17) సూత్రమందలిబహుళపదముచే సముచితముగ సాధించి యిట్టిపదాంతస్వరలోపము బాలవ్యాకరణమున సంగ్రహింపఁబడియే యుండును నిరూపించిరి. సం.లోనిపై విమర్శన మనమంజస మని ఉ.లోని వరులవారివివరణముచేతనే స్పష్టము గదా.

మొత్తముపై నిట “తద్భిన్నాక్షరములమీఁదను ఉకారేతరస్వరంబు లును గొన్నియెడల లోపించును” అని వీరు సూత్రమునందుఁ బ్రధానముగాఁ జెప్పినయంశమునకు లక్ష్యములే లేవు. లక్ష్యవంత మగులక్షణము సూరి స్పష్టము చేసినదే.

సూరి స్పష్టముచేసినయర్థము వీరిలక్షణమున నస్పష్ట మగుట యొకటి విశేషము.

ఈయంశమున ‘తద్భిన్నాక్షరములమీఁదను’ అనుట విరుద్ధము నై తోచున్నది. దీనివలనఁ బూర్వ ముక్త మైననలడరలును. నిట నుద్దేశించిన నలడరేతరములును ‘నక్షరములే.’-- స్వరమే యక్షరము వ్యంజన మక్షరాంగము (వ్యా.సం.స.23) కావున నలడర- తద్భిన్నములు అనుఅక్షరములపై స్వరలోప మెట్లు? ‘న’ అక్షర మన నత్వసహిత మైననకార

మని పైవరులవారివివరణముచే నర్థము స్పష్టము. అక్షరము (బాల సమా. 16) అనుచో సూరియు నిట్ల చెప్పె గదా. 'న' అనునక్షరముమీద ఉత్ప మె ట్లుండును? పదమధ్యమున నచ్చుపై న చ్చుండుట యెట్లు? అట్టియెడల, కినుక-కిన్క అబ్బురము- అబ్రము కలికి- కల్కి యనురీతిగా నిచ్చోరూపము లేవియు వీరిలక్షణము సాధింపజాలదనవలె. మఱి వీరిలక్షణము ప్రవర్తించుచోటులుమృగ్యములు.

'తద్భిన్నాక్షరములమీదను' అనుదానికి 'అక్షరములయందును' అనురీతిగా నర్థము చేయుట కవకాశము లేదు గదా. అక్షరశబ్దముచే నలడరాది వ్యంజనమాత్రమునే గ్రహించుట వీరి యుద్దేశ్యముగాఁ దోచు. లక్ష్యములం బట్టి యిట నక్షర మన వ్యంజన మని చెప్పుకోవలె. అక్షరము లనకున్న బా గుండెడిది గదా.

అట్టియవసరము లేక సముచితముగాఁ బదమధ్యస్వరలోపమును స్పష్టముగా సాధించుచున్న సూరియాలక్షణములం దెట్టియపసిద్ధాంతమును లేమి సూక్తము లై యుండుట నవి (ప్రకీ. 17, 18, 19) యట్లే గ్రహించుట యుక్తమని నిశ్చయింపఁదగు.

ప్రత్యయపరకస్వరలోపము :

ఇక నీనూత్రమున వీరు పేర్కొన్న మూడవయంశము "ప్రత్యయ పూర్వస్వరంబులు యథాప్రయోగంబుగ లోపించును." అనునది ఇట వీరు "యథాప్రయోగంబుగ" ననుట స్పష్టతకె. పూర్వాయంశమున గొన్నియెడల లోపించు నన్నను నదియు యథాప్రయోగముగనె కాని తద్భిన్నముగాఁ గాదు గదా.

విన్ము నిల్ము కాల్దుము ఇత్యాదులను లక్ష్యములుగాఁ జూపిరి. ఇందుఁ గాల్దుము లక్ష్యము గాదు. ఇట వీరు ప్రత్యయము పర మైన స్వరము నకుఁ గదా లోపము చెప్పుచుండిరి. "కాలుదుము" అనుచో లువర్ణముననుత్వము లోపింపవలయు నన్నఁ బర మైనదువర్ణము ప్రత్యయము గావలె.

“దుతివర్ణకౌ క్రమాత్ స్తః” అని చిం. యీదువర్ణమును బ్రత్యయముగానె చెప్పినది. కాని వీరు ప్రస్తుతవ్యాకరణమున సూరివలె దీనిని దుగాగమము గాఁ జెప్పిరి. (క్రియా.30) కాఁగా నీదువర్ణ మాగమమె కాని ప్రత్యయము గాదు. ప్రస్తుతలిక్షణ మిటఁ బ్రవర్తింపవలె నన్న [ప్రత్యయముమువర్ణ ము గాన] “కాలుద్ము” అని కావలె. ప్రత్యయాగమము లభిన్నములుగా నెంచియుందురు. అది యసంగతము. [ఉ.కృత్-1] మువర్ణకంబునకు విధిం చుకార్యము ముగాగమంబునకు నగు [ఉ.తత్స.42] అని చెప్పు లేల?

అసలు వీ రీవిధానము చేయు లేల? ప్రత్యయపరకత్వమునప్రకీ.17 సూత్రముచే నుత్వలోపము రా దనియు నిట్టిరూపములు బాలవ్యాకరణముచే సంగ్రహింపఁబడ వనియు [వ్యా.సం.స.815] భావించుటచేతనె వీ రిట్లు సూత్రించిరి.

ఏల సంగ్రహింపఁబడవు? “అచ్చికంబులం బదమధ్యంబుల నను సూరిలిక్షణ మిందు సరిపడుచునే యున్నదే. [చిం.లో అన్యేషాం చ ప్రయోగ మహితనా మ్మనుచో నివి యుదాహరించుచోఁ జేసినవిమర్శ (వ్యా.సం. స.807) యిందుకు మూలము గావచ్చు నది యసంగత మని తద్గ్రంథ పరామర్శనమున స్పష్ట మగు.

సూరి యిట కానుక కాన్క- యని యుదాహరించె. ఇందుఁ గనుధాతు వుపై “క” (కృత్) ప్రత్యయమే కదా. ప్రత్యయపరకతలో నీసూత్రముచే నుత్వలోపము రా దను తెట్లు? సూత్రమును జెప్పినసూరి ప్రత్యయపరకతలో నాకార్యము నుదాహరించియుండఁగా నయ్యది యాలిక్షణమున కనుగుణము నై యుండఁగా వ్యాఖ్యాత యాసూత్ర మటఁ బ్రవర్తింప దని చెప్పు తెట్లు? వీరును నలదరాదిసూత్రమునకుఁ “గాన్క-” సూరివలెనె యుదాహరించిరి. ఇఁకఁ దిబ్రౌత్యయములు పర మగునపుడు గా దని నియమింతురా? అస లీవివక్ష యేల?

ఇక నిట్లు, ఎగురుము, పడుము ఇత్యాదులందు లేదు గదా యన్న

నలదరల సుత్వలోప మన్న నెల్లయెడలఁ జేయవలసినదే యగునా? వాలుగ ఇత్యాదులలో బ్రత్యయేతరపరకతయందు మాత్ర మది సార్వత్రికమా?

కాఁగా వినుము- విన్ము, కానుక-కాన్క అనురీతివి ప్రకీ.17సూత్రమునకును, వలదు-వల్దు, చెడక చెడ్క అనురీతివి ప్రకీ.18సూత్రమునకు లక్ష్యములే యగును.

రువర్ణకంబు పరం బగునపు డుత్వలోపమును క్రియా.62.సూ.చేఁ బ్రత్యేకముగా విధించుటకుఁ గారణము వే అనియు నీసూత్రము ప్రత్యయ పరకత్వమునందుఁ బ్రవ ర్తింపకపోవుటచే (వ్యా.సం.స.1532) గా దనియు గుర్తించితిమి. (చూ.క్రి.62)

కాఁగాఁ బ్రత్యయపరకస్వరలోపమును ప్రకీ.17.18సూత్రములుసాధించుచునే యుండుటచే వీ రిట్లు ప్రత్యేకముగా సూత్రించుట యనవసర మని స్పష్టము.

ఇట్లు ప్రత్యయపరకస్వరలోపమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పుటచే వీ రిట్లు వివరించుకొనవలసివచ్చె. ప్రథమాబహువచనలుప్రత్యయపరకత్వమునందలిఉత్వలోపము (ఆచ్ఛి.12) ప్రేరణచువర్ణకాదిపరకత్వమందలి లోపాగమాదేశాదులు (క్రియ.70,80) శత్రుకచువర్ణకపరకత్వమందలిఉత్వ లోపాదికము (క్రియా.65) క్రియాప్రత్యయరువర్ణకపరకత్వమందలిఉత్వ లోపము (క్రియా.72) మున్నగునవి వేఱుగ సూత్రంపఁబడును కాన వానినిం దుదాహరింపరాదు(ఉ.171)

అవియు నిందుదాహరింపఁదగినవే యైనపు డట్లు చేసిన సరిపోవు దానికి వేఱుగ సూత్రంపవలసినవిశేషము లున్నపు డీసూత్రమున కవి యెల్ల సుదాహరణములు గావు గదా. భేదమునుబట్టి విశేషవిధులకె లక్ష్యము లగు.

“ప్రేరణచువర్ణకాది” యనుట సరి కాదు. ప్రేరణమునందలిచుగాదు

లాగములు అవి ప్రత్యయములు గామి వాని నిటఁ బ్రస్తావింప నవసరమే లేదు. ఇచ్చటియాగమాదేశాదులు పెక్కుదెలుఁగు లగుట ప్రత్యేకముగా విరూపింపఁబడినవి గాన నవ్వాని కిటఁ బ్రసక్తి యుండదు.

శత్రుకచువర్ణకపరకత్వమున 'నన్వాదులు' కొన్నింటినే యాకార్యము గనుక దానిని వేఱుగఁ జెప్ప నవసరము. కాన నావిశేషవిధిచేత దాని కిటఁ బ్రసక్తి లేదు. ఇంకను వీ రిట 'ఉత్వలోపాదిక' మనుట విశేషము. అదిశబ్దముచే క్రి.గీసూత్రవిహిత మగుబిందువును గూడ నుద్దేశించిరా? ఈప్రస్తుత సూత్రము బిందువును జెప్పినది గామింజేసి యిట నాదిశబ్ద ముపయోగింప రాదు.

క్రియావిభక్తి యగురువర్ణకపరకతలో క్రియా72సూత్రము సున్న మీదితదడలకే లోపము చెప్పచున్నది గావున "చత్రు" మొదలగున విటనే యుదాహరింపఁదగును.

మొత్తముపైఁ బ్రత్యయపరకతలో నిట విశేషముగా స్వరలోపము చెప్పక యట్టిస్థలములును బ్రత్యయప్రత్యయేతరవివక్ష లేక 17, 18సూత్రము లచే సాధించినసూరి [కీర్తివివరణముతోఁ బని లేదు]లక్షణము సముచితము వీరు ప్రత్యయపరకస్వరలోపమును విశేషముగా నారంభించుట యనవసరము.

అద్రుచు :

'చుక్పరకరువర్ణంబునుత్వంబునకు లోపంబు విభాష నగు నగుచోఁ దత్పూర్వంబు గురువు గాదు' (20) అనుసూరిసూత్రమును వీరు చుక్పరకరువర్ణంబునకు ముందటిదువర్ణంబు ఉత్వంబునకు లోపం బగు అగుచోఁ దత్పూర్వస్వరంబు గురువు కాదు (అచ్చి.30,31) అని కొంచెము సవరించిరి. ఇందు సంధికార్యములు మానుట స్పష్టత కేమో. ఇవి యనింద్య గ్రామ్యము లందురు. (ఉ.సం.24) సంధికార్యములవలన నస్పష్టత గాని యపసిద్ధాంతము గాని సూరి లక్షణమున లేదు.

‘చుక్పరక’ అని సూరి యన ‘చుపరక’ యని వీరు సవరించిరి. ‘చుక్’ అనుట సరి గా దని వీరియుద్దేశ్యము.. “వీనిలో అదురుచు-అప్రేరణము. అద్రువన్. చూ ఆవయవికము. ఎదురుచు-ఎదిరించు అనునవి యాగమములె యయుఁ (ఇందలి, చు- ఇంచు అనునవి యని యుద్దేశ్యము) బ్రేరణార్థకములు గావు” (ఉ.172) ‘ఎదురించు’ అనుదానిప్రసక్తి యిట లేదు. ‘ఎదురుచు’ ప్రేరణార్థకము గాదు. కాని యాగమమే. చుక్కె- కావున నీసూత్రము వర్తించుటలో ఖాధ లేదు. సూరి ‘చుక్’ అనెనే కాని ‘ప్రేరణార్థకచుక్’ అనలేదు గదా.

ఇంక “అదురుచు” అనుచో ‘చు’ ఆవయవిక మనుటవలన నాగమము (చుక్) కాదు గావున సూరి ‘చుక్’ అనుట సరి గా దనియు, ‘చుపరక’ యన్న నాగమము, నావయవికమును రెండును గ్రహింపఁబడును గావునఁ దా మట్లు సవరించుట యుక్త మనియు వీరియభిప్రాయము నెన్నవలయును. (వ్యా.సం.స.1580)

సం.లో నొకచో “చౌరేరుపధాత్మనశ్చేత్కాదిచింతామణీసూత్రమునకె యిదియు వివరణము. కావున అదురుచు-మున్నగుచోట్ల- అద్రుచు- అదుర్పు -(వ్యా.సం.స.71) చౌరేరుపధాత్మనశ్చేతిసూత్రముచేఁ బ్రేరణార్థక చువర్ణకపరకత్వమునను -ఉత్పవోపము. (వ్యా.సం.స.807) ప్రత్యయాగమము లభిన్నములుగా వీరు దఱుచుగా వ్యవహరించుచుండురు. కాన నిట వీరు “అదురుచు” అనుచో ‘చు’ ప్రేరణార్థక మనియు నాగమ మనియు దలఁచి రని చెప్పవలె.

ఉ.లో అదురు-అదురుచు అనునవి పర్యాయరూపములు. కావుననె ముత్పరకత్వమున వకార మవును -అద్రువన్- (ఉ.403) అనిరి.

పర్యాయము లన నివి వేర్వేరుధాతువులా? అట్లు చెప్ప నేల? తనరు తనరుచు అనుచోవలె అదురు- అదురుచు అనుచో ‘చు’వర్ణము స్వార్థమం

దాగమ మయిన దని చెప్పు టుచితము గదా. “అదురు” అనుధాతు వాకటి ప్రత్యేకముగా నుండఁగా నదే యర్థమునం దున్న “అదురుచు” అనునది భిన్న మగువేతాకదాతు వన నవసర మేమి? తనరు-తనరుచు నన్న నిట్లు భిన్నములుగాఁ జెప్పిరా?

దానికిఁ గరణము కేవలము “అద్రువన్” అనురీతిగా నిట ముత్పర కత్వమున వకార మగుటయే యవచ్చును. ఇట్టిస్థితి యిట నొక్కచోటనే యగునా?

విడుచు-విడుపన్ అని కావలె. ఒలుచు-ఒలుపన్-సాఘవు విలుచు-విలుపన్ సాఘవు-- (ఉ.412) వీనియం దెల్ల “చు” ఆగమమె. కావున వత్వమె రావలె ననియు వత్వము వచ్చినవి వ్యావహారికము లనియు, మహా కవిప్రయోగములలో లే వనియుఁ జెప్పుదురు. విడుచు- విడుచుయొక్క రూపాంతరము- చాల వయ్యేదీకునకము విడ్వ [భార.మహా.1] అనుతిక్కన ప్రయోగమునే శ.ర. చూపినది. విడ్వన్ అనుచో నాగమచకారమునకు వకార మైనది గదా. ఎగుచు- ఎగువన్- [శ.ర.] మొ॥

చీర లొలువఁబడిరి [విరా.5.222] ఒలువఁబడిరి. అనియే యుండఁ దగును. ఒలువఁబడిరి అనుముద్రణము సరి గా దని తోచెడి [వ్యా.సం.స. 1620] ఇట్లు మహాకవిప్రయుక్తములను దిద్దుచుండఁగా నిట్టివి కవిప్రయో గములం దె ట్లుండును.

కావునఁ గవిప్రయోగములను మార్పుటకంటెను నాగమచకారము నకుఁ ముత్పరకత్వమునఁ గొన్నియెడల వకార మగుటను లక్షణబద్ధము చేయు టుచితము గదా. కావున అదురు అనుదానిపై స్వార్థమునఁ జుగాగమ ముతో “అదురుచు” అని యైన దని గుర్తింపఁదగును. స్వార్థమందలిచుగా గమముతో “అదురుచు” అనునది “అదురు” అనుస్వర్థముననే యుండుటంజేసి శ.ర. అదురుయొక్క రూపాంతర [అదురుచు] మని యుండు.

కాఁగా “చుపరక” యనుసూరిలక్షణము సూక్తము.

వీరు “చుపరక” యనుటచే నాగమ మయినను నన్య మయినను చువర్ణము పర మయినచో నీకార్యము రావలసియే యున్నది. ఎదురుచున్నాడు. అదురుచున్నయది మున్నగుస్థలములయందును “చుపరక”స్థితి కలిమి నటను నుత్వలోపము ప్రాప్త మయి ఎద్రుచున్నాడు. డనురీతిని గావరె. అట్టి కార్యమును వారించుటకే కద సూరి “చుకృరక” యన్నది. అపరూపముల కవకాశమును గల్పించువీరిసవరణము సరి కా దని స్పష్టము. ఇట్టిరూపములను వారించుటకు వీరు విభాషకు వ్యవస్థ చేసికొనవచ్చును. వీ రట్లు చెప్పలేదు. కాని చేయనవును. అట్టియవసరము లేక యీకార్య మగుస్థలములను స్పష్టముగా నిర్దేశించినసూరిలక్షణము సూక్తమే కదా.

పిదపఁ ‘దత్పూర్వంబు గురువు గా’ దని సూరి పేర్కొనఁగా వీరు “తత్పూర్వస్వరంబు గురువు గా” దనిరి. ఇది వివర్తణమే. సూరిలక్షణమున నపసిద్ధాంత మేమియు లేదు.

సూరిలక్షణము సూక్తము.

వళిప్రాసలు :

బాల.ప్రకీ.21,22,24సూత్రములను వరులవా రెల్ల గ్రహించిరి.
(ఉ.ఆచ్చి.42,సంది.37,సంజ్ఞా.19)

గురులఘ్వాదు లగుఛందోవిషయములను సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పిరి. కాని “పాదంబునం బ్రథమద్వితీయాక్షరంబులు వళిప్రాసంబులు నాఁబడు” (23) ననులక్షణమును వీరు ఉ.లోఁజెప్పినట్లు గానరాలేదు.

శాస్త్రమునకు శాస్త్రాంతరముతోడిప్రవేశమును సూచించుచు, జీవరఁ ఛందోవిషయములను సూరి స్వల్పముగాఁ బ్రస్తావించె నని తద్దజ్ఞు లందురు.

రేఫలు :

రేఫంబులు లఘ్వలఘువులుం దక్కుం గలవిశేషంబులు నార్యవ్యహారంబులఁ దెలియుట శ్రేయంబు (25) అనుసూరిలక్షణమును గూడ వీరు చెప్పినట్లు గానరాలేదు. కాని సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదములో, గొన్ని శకటరేఫలు గల శబ్దములు సూపిరి. అది దీని నుద్దేశించిన దయ్యెడునవకాశము లేకపోలేదు.

ఖాలవ్యాకరణమున నీచివరిసూత్రముచే సూరి డానులక్షణమును దిక్ప్రదర్శనముగఁ దెలిపితి నని సూచించుచు నిం దను క్తము లయిన యంశముల నన్యమార్గమున నెఱుఁగవలయుటను స్పష్టము చేసెను.

అంతే గాక “శ్రేయంబు” అనుశబ్దముతో గ్రంథమును ముగించి యీశాస్త్రమును మంగళాంతముగాఁ జక్కగా నుపదేశించెను.

ఇది ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదము

॥ ఇతి శమ్ ॥

డాక్టర్ నాగభూషణం రచనలు

1. ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము — రూ. 30-00
2. ద్రుతప్రకృతికావలోకనము — .. 30-00
3. ద్రుతకార్యానుశీలనము — .. 35-00
4. బాలవ్యాకరణవికాసవివేచనము — .. 35-00
5. బాలవ్యాకరణసూక్తులు - ప్రథమభాగము — .. 58-00
6. బాలవ్యాకరణసూక్తులు - ద్వితీయభాగము — .. 58-00
7. బాలవ్యాకరణసూక్తులు - తృతీయభాగము — .. 58-00
8. బాలవ్యాకరణము [అర్థదీపికావ్యాఖ్య] — .. 35-00
9. సారస్వతత్రిలింగశబ్దానుశాసనమ్ - మండలక్షీన్మసింహకవిగ్రంథము
భూషణవ్యాఖ్యతో, బరిష్కృతము
ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత
గ్రంథాలయం పరిశోధనాలయంచే
ముద్రింపబడుట కంగీకృతము.
10. త్రిలింగలక్షణశేషము — నాగార్జునవిశ్వవిద్యాలయముచే
Ph.D.పట్టమందినసిద్ధాంతగ్రంథము
11. త్రిలింగశబ్దానుశాసనమ్ — అధర్వణవ్యాకరణము
ఆదర్శవ్యాఖ్యతో, బరిష్కృతము
12. త్రిలింగలక్షణము — చింతామణివికృతివివేక 'కల్పతరు'
వ్యాఖ్యతత్త్వవివేచనము